DE WEST-INDISCHE GIDS

De

West=Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. D. BENJAMINS, Prof. Dr. J. BOEKE,
Mr. B. DE GAAY FORTMAN, JOH. F. SNELLEMAN,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR

ELFDE JAARGANG 1929/1930

TWAALFDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1930

INHOUD VAN DEN ELFDEN JAARGANG

WESTINDISCHE HANDELSSTATISTIEKEN

DOOR

W. R. MENKMAN

Verleden jaar November werd h. t. l. ontvangen de handelsstatistiek van Suriname over 1927, met de samenstelling waarvan de Controle der Belasting te Paramaribo ongetwijfeld een zeer verdienstelijk werk heeft verricht. De inrichting is zooveel mogelijk aangepast aan de internationale handelsstatistiek en er is een alphabetische naamlijst toegevoegd met de ordenummers der gemeene naamlijst, welke nummers mede zijn vermeld bij de artikelen voorkomende in de staten van den invoer en van den uitvoer. Met de invoerstatistiek in het Verslag van Bestuur en Staat heeft de Handelsstatistiek gemeen dat diverse goederen van Rijks- en Gouvernementswege ingevoerd ongespecificeerd worden opgenomen; wat het tijdstip van publicatie betreft echter wint de Handelsstatistiek het verreweg, immers zij was ongeveer te zelfder tijd h. t. l. beschikbaar als het Verslag dat de gegevens bevatte van één jaar vroeger. Moge die voorsprong in de toekomst nog grooter worden, wanneer inderdaad het Verslag niet vroegtijdiger kan verschijnen dan de laatste keer het geval was.

Ingevoerd werd in 1927 voor een waarde van *f* 9.288.858.—, wat neerkomt op een gemiddeld van circa *f* 65.— per hoofd der op 1 Januari 1927 aanwezige bevolking (142896). Ongetwijfeld een laag gemiddeld, lager dan dat van het naburige Britsch Guiana over hetzelfde jaar, zijnde circa $ 32.50.

Aan invoerrecht werd in 1927 in Suriname geheven *f* 1.781.654.—, of bijna 20 % van de waarde der ingevoerde goederen, ruim *f* 13.— per hoofd der bevolking. Dat

een zóó hoog tarief als het Surinaamsche den invoer moet belemmeren ligt voor de hand.

Op één na de hoogste rubriek van ingevoerde goederen was die der voedingsmiddelen en dranken, met een totale waarde van *f* 3.326.226.—; scheidt men van dit totaal de dranken af, dan blijft er voor voedingsmiddelen *f* 2.940.519.— of ruim *f* 20.— per hoofd der bevolking. Wijst de geringheid van dit bedrag op groote armoede, of is de eigen productie van voedingsmiddelen zóó groot dat slechts weinig uit het buitenland behoeft te worden aangevoerd? Britsch Guiana voerde in 1926 (ik kon helaas voor 1927 geen specificatie vinden) aan voedingsmiddelen in voor een waarde van ongeveer $ 14.— per hoofd der bevolking; invoer van meel in Suriname in 1927 ongeveer *f* 5.50 per hoofd der bevolking, in Britsch Guiana in 1926 ruim $ 4.—

Willen wij de vergelijking verder voortzetten, dan moeten wij de voornaamste groep der Surinaamsche importartikelen, die der bewerkte producten, met een totaal van *f* 4.696.388.— wat nader bekijken. Wij treffen dan hieronder aan kleeren, schoenen, hoeden en manufacturen tot een waarde van *f* 1.877.216.—, of ruim *f* 13.— p. h. d. b. De invoer van dezelfde soort goederen in Britsch Guiana bedroeg in 1926 ongeveer $ 6.40 p. h. d. b. Het verschil is hier dus geringer dan bij de levensmiddelen-groep, wat er op zou wijzen dat het verschil in welvaart minder groot is dan uit de vergelijking der cijfers van de voedingsmiddelen zou kunnen worden afgeleid. Trouwens wie ook Georgetown wel eens heeft bezocht zal zich weten te herinneren dat het voorkomen der creoolbevolking aldaar ongunstig afsteekt bij dat der overeenkomstige klasse in Paramaribo.

Overigens mag niet worden vergeten dat in Suriname de samenstelling der bevolking een eenigszins andere is dan in Britsch Guiana. In laatstgenoemd land een contingent Europeanen van bijna 4 %, in eerstgenoemd van iets meer dan 1 %, in laatstgenoemd een aantal Indianen van ruim 3 %, in eerstgenoemd een aantal Boschnegers en Indianen van tezamen bijna 14 %. In beide ge-

westen bestaat de bevolking voor ongeveer 40 % uit Indiërs, in Britsch Guiana echter zijn dit alle Britsch Indiërs, in Suriname staat tegenover een contingent Britsch Indiërs van bijna 18 % een contingent Nederlandsch Indiërs van ruim 23 %; de mindere welvaart en de voorals-nog geringere energie van het Javaansche element, de jongste bevolkingsgroep in Suriname, zijn natuurlijk factoren van beteekenis.

Bij de beschouwing van verschillende groepen van goederen in de Surinaamsche handelsstatistiek is natuurlijk geen rekening kunnen worden gehouden met de tot die groepen behoorende aandeelen in den reeds genoemden invoer van Regeerings- en Gouvernementswege; die invoer bedroeg trouwens nog geen 2 % van het totaal.

Wat betreft het aandeel dat Nederland heeft gehad in den invoer in Suriname over 1927, bijna 47 %, dit maakt zeker geen slecht figuur, gegeven vooral den grooten afstand (twee maal zoo groot als de afstand van de Vereenigde Staten) en de niet zeer frequente scheepvaart-verbinding. Nederlandsch-Indië betrekt een heel wat kleiner deel zijner behoeften uit het moederland.

Merkwaardigerwijze komt dit cijfer van 47 % vrijwel overeen met het aandeel dat Groot-Britannië had in den invoer in Britsch Guiana over 1926, niettegenstaande het feit dat het Surinaamsche tarief van invoerrechten geen verschil maakt naar de landen van herkomst der goederen, terwijl Groot-Britannië in Britsch Guiana een niet onbeteekenende preferentie. geniet. In verband met die bevoorrechting echter mag worden aangenomen dat de goederen in Britsch Guiana statistisch behandeld als goederen uit Groot-Britannië naar zeker criterium ook werkelijk van moederlandsche herkomst zijn, terwijl de invoer uit Nederland in de Surinaamsche Handelsstatistiek wel eenvoudig zal bestaan uit de goederen welke uit Nederland zijn verscheept.

In de groep der voedingsmiddelen en dranken der Surinaamsche handelsstatistiek komt Nederland voor met bijna 40 %, in die der bewerkte producten met bijna 52 %. Bij den invoer van bereide of geconserveerde vleesch- en

vischwaren, granen en meel, geraffineerde suiker, ongekerfde tabak, minerale oliën, steenkool, machineriëen voor het mijnwezen, motorrijtuigen, ontploffingsmiddelen en bioscoopfilms nemen de Vereenigde Staten de eerste plaats in. In totaal bedroeg het aandeel van dat land in den Surinaamschen invoer 32 %; voor Suriname is het nu eenmaal het meest in aanmerking komende deel der nieuwe wereld waaruit niet-tropische voedingsmiddelen alsmede industrie-producten en bodem-voortbrengselen als kolen en olie kunnen worden betrokken.

Voor het buurgewest staat de zaak anders, immers Canada voorziet voor een goed deel in dezelfde behoeften als de V. S. en geniet, evenals Groot-Britannië, in Britsch Guiana een reductie op de invoerrechten. In 1926 bedroeg dan ook het aandeel der Vereenigde Staten in den invoer in Britsch Guiana slechts 15.2 %, dat van Canada echter 23.7 %. Tezamen toch bijna 40 %, dat is dus meer dan het aandeel van Noord Amerika in den invoer in Suriname over 1927. Hierbij dient evenwel direct te worden bedacht dat Suriname voor een waarde van *f* 1.400.879.— invoerde uit Britsch Guiana (ruim 15 % van den totalen invoer) waarvan een aanzienlijk deel uit Canada afkomstig moet zijn geweest, hoofdzakelijk dierlijke voedingsmiddelen.

Uit Groot Britannië werd in Suriname ingevoerd voor een waarde van *f* 63.733.— (nog geen $^3/_4$ % van het totaal) maar in den hooger genoemden invoer uit Britsch Guiana is mede een aanzienlijk bedrag begrepen voor feitelijk uit het Vereenigd Koninkrijk afkomstige goederen (meest textielwaren).

Van den invoer in Britsch Guiana aan den anderen kant was in 1926 7½ % afkomstig uit andere landen dan het Vereenigd Koninkrijk, Canada, andere Britsche gebieden en de Vereenigde Staten en dat percentage had grootendeels betrekking op invoer uit Europa, meest uit Nederland en Duitschland.

De Surinaamsche uitvoerstatistiek voor 1927 geeft een totaal aan van *f* 11.834.361.— of bijna *f* 83.— p. h. d. b.

De uitvoer uit Britsch Guiana over hetzelfde jaar komt neer op bijna $ 51.— p. h. d. b.

De officieele indeeling der Surinaamsche statistiek laat zich gemakkelijk omzetten in een naar de bronnen waaruit de producten zijn voortgekomen; wij vinden dan landbouw-voortbrengselen ruim 7 miljoen gulden (suiker, koffie, cacao, rijst, rum, katoen, mais, vruchten), boschproducten ruim 2½ miljoen gulden (balata, hout, rozenhout-olie) en mijnproducten ruim 2.2 miljoen gulden (bauxiet, goud), of respectievelijk circa 59 %, ruim 21 % en ruim 18 %. Uit deze cijfers blijkt duidelijk hoezeer de landbouw overheerscht als bron van bestaan.

Dat in dit laatste opzicht Britsch Guiana met Suriname overeenkomt is bekend en blijkt ook uit den uitvoer van eerstgenoemd land. Bij gebrek aan gespecificeerde cijfers voor 1927 die voor 1926 nagaande vinden wij dat 59 % van den uitvoer van Britsch Guiana uit landbouwvoortbrengselen bestond, hetzelfde percentage dus als het Surinaamsche over 1927. Hier echter houdt de overeenstemming op; in Britsch Guiana volgden in 1926 de mijnproducten met circa 35 % van den totalen uitvoer en eerst daarna kwamen de boschproducten met slechts 6 %. Het hooge percentage der mijnproducten kwam grootendeels op rekening der diamanten.

De Surinaamsche export van 1927 richtte zich voor bijna 60 % op het moederland, dan volgden de V. S. met circa 15 %.

Engeland's aandeel in den uitvoer uit Britsch Guiana in 1926 was slechts 38 %, dat van Noord-Amerika 43 %, t.w. Canada ruim 35 %, de V. S. nog geen 8 %. Voor de suiker is Noord Amerika natuurlijk het dichtstbijgelegen afzetgebied van Britsch Guiana en het reciprociteitsverdrag doet in sterke mate export naar Canada verkiezen boven export naar de V. S.

Waar in 1927 van de Surinaamsche suiker ruim 70 % en van de koffie bijna 99 % naar Nederland werd uitgevoerd bestaat er althans wat den landbouw aangaat nog geen aanleiding om Suriname te beschouwen als een land dat ten bate van den vreemdeling wordt geëxploiteerd.

Wanneer dan ook gewaarschuwd wordt tegen het veldwinnen van vreemden economischen invloed in Suriname, dan ziet deze waarschuwing op het feit dat de bauxietontginning voor Amerikaansche rekening geschiedt; alle in 1927 uit Suriname geëxporteerd bauxiet, ter waarde van *f* 1.895.830.—, ging dan ook naar de Vereenigde Staten.

De vraag waarom de Surinaamsche bauxiet-rijkdom niet voor Nederlandsche rekening ontgonnen wordt valt gemakkelijk te beantwoorden met een beroep op de afwezigheid eener Nederlandsche aluminium-industrie; het ligt mede voor de hand dat de buitenlandsche industrie zich niet voor de Surinaamsche grondstof zou interesseeren wanneer zij aan Nederlandsche exploitanten een voor deze laatste zeer winstgevenden prijs zou moeten betalen.

In dit verband is belangwekkend wat onlangs in een Amerikaansch tijdschrift werd gezegd bij een bespreking der toekomstige ontwikkelingsmogelijkheid van Canada. Het Britsche rijk, zoo heette het in bedoeld artikel, bezit de grootste bekende bauxiet-voorraden, in West Afrika en Britsch Guiana, en enorme bronnen van waterkracht in Canada. Dit laatste land zou daardoor een controleerende positie kunnen verkrijgen in de industrieën die gebruik kunnen maken van aluminium-alliages, welke laatste voorbestemd zouden zijn voor bepaalde doeleinden het staal te verdringen.

Of Surinaamsche landbouwproducten een grootere rol zouden kunnen spelen in het Nederlandsche economische leven is een vraag welke de Heer Tj. Pyttersen, in den W. I. Gids van December 1928 besprak ten aanzien van het artikel maïs, waarvan het moederland in 1927 uit Argentinië 1.139.836 ton invoerde (op een totaal van 1.383.774 ton) en uit Suriname slechts 5 ton. Zelf vestigde ik er elders al eens de aandacht op dat zelfs bij den invoer van maïs en maïsmeel in Curaçao het Surinaamsche product slechts een onbeteekenende rol speelt.

Wanneer zal de Curaçaosche Douane ons, naar het voorbeeld der Surinaamsche, met een naar de regelen der

kunst samengestelde en niet al te laat gepubliceerde handelsstatistiek komen verrassen?

De gegevens over 1927 zullen door middel van het Verslag van Bestuur en Staat allicht niet vóór het laatste kwartaal van 1929 h. t. l. bekend worden. Intusschen verscheen, zooals wij dat de laatste jaren gewend zijn, binnen bekwamen tijd het verslag over 1927 van de Curaçaosche Kamer van Koophandel en Nijverheid.

De in- en uitvoercijfers echter welke de Kamer geeft hebben slechts betrekking op het eiland Curaçao, waartoe de werkzaamheid der Kamer beperkt is. Nu is dit eiland weliswaar nog steeds verreweg het belangrijkste der Nederlandsche Antillen, maar Aruba gaat met groote schreden vooruit. Bovendien moet een zeker deel van den import op Curaçao bestemd zijn voor de andere eilanden.

Verder is de toenemende invoer van Curaçao voor een deel het gevolg van een niet geregistreerden aanwas der bevolking; de grootte der zoogenaamde vlottende bevolking van Curaçao in Aruba schijnt bij niemand bekend te zijn en de schattingen loopen uiteen.

Eindelijk hebben wij met betrekking tot den invoer van het eiland Curaçao rekening te houden met den niet onaanzienlijken verkoop aan doortrekkende reizigers en aan schepen — ook vreemde — als proviand; de waarde dezer beide factoren valt niet te becijferen.

Ingevoerd werd op Curaçao in 1927 voor een waarde van *f* 135.097.969.—, een enorm bedrag in verhouding tot de sterkte der bevolking, dat echter hoofdzakelijk verklaard wordt door de positie van het eiland als aanvoerplaats van ruwe olie uit Venezuela, als opslagplaats van bunkerkolen en voor een niet gering deel door de nog steeds voortgaande uitbreiding van het olieraffinaderij- en olieopslagbedrijf; ook heeft de aanvoer van materiaal voor openbare werken misschien een rol van eenige beteekenis gespeeld.

De douane laat van een aanzienlijk percentage van den invoer nadere specificatie achterwege (omschrijving „alle andere goederen") en de in het verslag der K. v. K. gegeven invoercijfers zijn daarom wellicht niet geheel nauw-

keurig; verder noemt het verslag alleen goederen waarvan voor meer dan *f* 100.000.— werd ingevoerd.

Onder de als voornaamste invoerartikelen in het verslag opgesomde treffen wij aan voedingsmiddelen en dranken voor een totale waarde van *f* 4.509.906.—, manufacturen, gemaakte kleeren en schoenen voor een totale waarde van *f* 3.145. 511.—; schatten wij de waarde der tot deze rubrieken behoorende, maar niet genoemde artikelen op grond van officieele gegevens van het voorafgaande jaar, dan mogen de voedingsmiddelen en dranken wel gesteld worden op 5 miljoen gulden, de manufacturen, gemaakte kleeren, schoenen etc. op 3.350.000 gulden.

Voorzeker zeer hooge cijfers voor een bevolking welke op 1 Januari 1927 officieel 38.781 zielen telde, niet medegerekend evenwel de personen wier vestiging op het eiland „van zeer tijdelijken aard" was, maar die desniettemin toch eetwaren, dranken en kleeren noodig zullen hebben gehad. Een deel der ingevoerde goederen zal zijn weg hebben gevonden naar andere eilanden en de 23384 passagiers, gedurende het verslag-jaar op Curaçao aangekomen, waarvan een groot deel in transito, plus de 24866 werkelijk als zoodanig geboekte transito-passagiers hebben ook hun portie gehad in de ingevoerde waren. Verder moet bedacht worden dat Curaçao zelf uiterst weinig voedingsmiddelen produceert (en geen rum of andere alcoholische dranken; zelfs de „productie" van drinkwater is zeer beperkt) en geen grondstoffen levert voor de kleeding-industrie (zelfs het stroo voor de Curaçaosche „Panamahoeden" moet van buitenaf worden aangevoerd).

Auto's, auto-onderdeelen en autobanden werden ingevoerd voor een waarde van circa 600.000.— gulden, parfumerieën tot een bedrag van circa 275.000.— gulden. Ook met betrekking tot deze artikelen speelt het vreemdelingenverkeer een rol; de Curaçaosche garages hebben veel klandizie van de passagiers der schepen die het eiland op hun doorreis aandoen en parfumerieën kunnen op Curaçao, ten gevolge van het abnormaal lage invoerrecht, tot zoodanige prijzen worden verkocht dat reizigers zich daarvan en passant goedkoop kunnen voorzien.

Nederland's aandeel in den invoer van Curaçao is uit den aard der zaak procentsgewijze niet belangrijk, immers 60 % van het totaal bestaat uit op het eerste gezicht als niet-Nederlandsch herkenbare producten (ruwe olie, stookolie, steenkool, cement, timmerhout, auto's en auto-onderdeelen, sommige voedingsmiddelen en dranken). Het absolute cijfer echter van den invoer uit het moederland is wel degelijk van beteekenis immers dat cijfer was voor 1927 *f* 8.632.743.— of bijna tweemaal zooveel als hetgeen Suriname in hetzelfde jaar uit Nederland ontving.

Merkwaardig is dat het Nederlandsche aandeel voor *f* 5.331.679.— bestond uit machinerieën en materialen voor petroleum-raffinaderijen, idem voor telegraaf- en telefoonlijnen en electrische verlichting, bewerkt ijzer en ledige olie-drums. Aangenomen mag worden dat althans een flink deel hiervan bestond uit inderdaad door de Nederlandsche industrie geleverde producten, zoodat Curaçao voor onze nijverheid een zekere beteekenis moet hebben gekregen.

Verder leverde Nederland hoofdzakelijk voedingsmiddelen en dranken, veel minder manufacturen etc. Van een totalen import van sigaren ter waarde van *f* 49.692.— was het Nederlandsche aandeel *f* 35.382.—, van sigaretten ter waarde van *f* 492.190.— werd niets of zeer weinig uit Nederland betrokken.

Men zou gaarne weten van waar de artikelen en de hoeveelheden afkomstig waren welke niet uit het moederland werden geimporteerd, maar het verslag der Kamer van Koophandel spreekt er niet van, wat niet te verwonderen is aangezien het Verslag van Bestuur en Staat tot nu toe evenmin een specificatie gaf der vreemde landen van herkomst, zoo dat men moet aannemen dat de douane daarover geen gegevens kan verstrekken.

Wat jammer is, want volledige kennis der landen van herkomst (en een meer gedetailleerde omschrijving der goederen) zou wellicht begrijpelijk maken waarom voor sommige artikelen het Nederlandsche aandeel zoo klein is. De Surinaamsche Handelstatistiek kent negen landen

van herkomst en geen goederen worden in die statistiek opgenomen onder algemeene benamingen als manufacturen of verduurzaamde levensmiddelen.

Ook Curaçao heeft een uniform tarief van invoerrechten en men mag dus aannemen dat in het algemeen aan den invoer deelnemen de landen welke daarvoor het best gesitueerd zijn. Aan onverschilligheid voor of onbekendheid met de Curaçaosche markt bij handel en nijverheid in Nederland behoeft niet in de eerste plaats te worden gedacht als reden waarom ons aandeel in den invoer van schoenen, gemaakte kleeren, manufacturen, conserven enz. niet grooter is, waar aardappelen, jenever, kaas, sigaren en eenige andere artikelen wèl hoofdzakelijk of voor een flink deel uit het moederland werden aangevoerd.

Hier komt nog iets anders bij. Wanneer van de scheepvaart-verbindingen van een Koloniaal gewest die met het moederland de voornaamste is, dan zal de invoerstatistiek voor dat moederland een geflatteerd cijfer geven; veel wordt dan als invoer uit het moederland vermeld dat feitelijk van elders afkomstig is. De Curaçaosche statistiek kan in dat opzicht zuiverder zijn, aangezien het eiland, behalve met Nederland en de Vereenigde Staten, ook directe scheepvaart-verbindingen heeft met Engeland, Duitschland, Frankrijk, Spanje en Italië.

De uitvoer van het eiland Curaçao, in totaal zeer aanzienlijk, bestaat slechts voor een klein deel uit eigen producten. Zondert men olie en olieproducten en steenkool uit, dan blijft er voor 1927 slechts iets meer dan een waarde van 2½ miljoen gulden over, waarvan ruim 2.2 miljoen komt voor rekening van de phosphorzure kalk welke op het eiland wordt gewonnen. Van dit laatste product ging slechts ruim 2 % naar Nederland.

De voor 1927 gegeven cijfers betreffende den doorvoer hebben, als steeds, waarde uit een oogpunt van verkeer, niet van handel.

Amsterdam, Maart 1927.

HET MERKWAARDIGE ARAWAKSCH
(met eene langdradige inleiding)

DOOR

C. H. DE GOEJE

I

Het lot kwam tot het Amerikaansche ras den 12en October 1492, toen Columbus den voet aan wal zette op Guanahani.

Op alle kusten landden ze weldra, de menschen van Europa, en brachten er ook nog een ander element: de Afrikanen. Amerika met zijn bevolking was den Europeanen deels buit, deels een veld waarin hun eigen denkbeelden en opvattingen geplant moesten worden. De materieele cultuur der Indianen is onder die omstandigheden verschrompeld; hun geestelijke cultuur is zelden naar waarde geschat geworden, en werd veelal niet eens opgemerkt.

— Vier eeuwen later waren de kolonisten nog niet overal doorgedrongen; en zoo was ook het grootste deel van Suriname en het aangrenzend deel van Brazilië nog „onbekend gebied".

Toen geschiedde het, dat idealistisch aangelegde Nederlanders de handen in elkaar sloegen en expeditie na expeditie het binnenland in zonden, aldus voortzettend wat door Columbus was ingezet.

— In het begin van 1903 gewerd mij [1]), jong luitenant ter zee aan boord Hr. Ms. Reinier Claeszen, liggende te Amsterdam in verband met de eerste spoorwegstaking, een briefje van den secretaris der Commissie tot Wetenschappelijk Onderzoek van Suriname. In dat briefje werd

[1]) Op verzoek der Redactie lascht de schrijver hier zijn persoonlijke ervaringen in.

gevraagd of ik bereid zou zijn aan de aanstaande expeditie deel te nemen als tweede geograaf, meer in het bijzonder voor de astronomische plaatsbepaling.

Met groote vreugde aanvaardde ik dit, en weldra zat ik diep in de literatuur over het mij tot dusver geheel onbekende Suriname. Vooral waren belangrijk het werk van A. Kappler en de reisbeschrijvingen van de Fransche reizigers J. Crevaux en H. Coudreau, die de streken grenzende aan ons werkterrein hadden bezocht. Wij zouden namelijk de Gonini opvaren in verband met de plannen tot aanleg van een spoorweg en mijnexploratie in het Lawagebied, het Zuidoosten van Suriname.

In die streken woonden volgens enkele berichten z.g. „wilde" Indianen. Als wij die menschen te zien zouden krijgen, dan zou het van zeer groot belang zijn, om met ze te kunnen praten. En daarom spoorde ik de door H. Coudreau samengestelde woordenlijsten op, en leerde de noodige woorden en zinnetjes van een der Indiaansche talen, het Ojana, van buiten.

Dat heeft nu op de Gonini-expeditie niet veel nut opgeleverd, maar des te meer op de volgende tochten, de Tapanahoni-expeditie en de Toemoekhoemak-expeditie. Doch het voerde ook verder, want er bleek weldra, dat op het gebied der Indiaansche talen in Suriname nog veel te onderzoeken was. Zoo kwam ik ertoe woorden en zinnen op te teekenen, en deze te vergelijken met hetgeen door anderen in dezelfde of in verwante (Karaïbische) talen was gevonden, en de uitkomsten daarvan zijn uitgegeven geworden [1]).

Volgde, 1909—23, een lange periode in Oost-Indië, waarin ambtelijke plichten alle aandacht opeischten. Daarna echter ontwaakte de belangstelling voor Amerikaansche vraagstukken opnieuw.

Van de Karaïbische talen bezitten wij een vergelijkende grammatica en woordenboek. Van de talen der Arawak-

[1]) Études linguistiques caraïbes. Verh. d. Kon. Ak v. Wet. te Amsterdam, afd. Lett. nw. r. dl. X no. 3. (Het werk werd gesteld in een der groote wereldtalen, omdat de meesten dergenen die het wellicht zouden gebruiken het Nederlandsch niet machtig waren).

Maipure groep bestond vrijwel niets van dien aard, en het trok wel aan om hier de krachten eens op te beproeven. En dus werd begonnen met doorvorschen van het Arawaksch, een taal van deze groep, waarvan vele gegevens beschikbaar waren.

De stammen die een Arawak-Maipure taal spreken, wonen in een wijden boog ten Oosten van den Andes-keten [1]), van Bolivia tot op de Antillen, en men meent dat de eerste Indianen waarmede Columbus den 12en October 1492 in aanraking kwam, ook een Arawak-Maipure taal spraken. Op de tweede reis kwam Columbus in aanraking met hunne doodsvijanden, de Karaïben.

De eigenlijke Arawakken of Arowakken, woonden ten tijde der ontdekking aan de kust van Guyana, van de Marowijne tot de Orinoco, en op Trinidad. Uit de 16e en 17e eeuw bezitten wij korte woordenlijstjes, door Engelschen en Nederlanders medegebracht [2]), en in het midden der 18e eeuw begonnen de Hernhutter zendelingen hun arbeid onder de Arawakken van Suriname en Berbice, en aan hen danken wij grammatica's, woordenboeken en vertalingen van gedeelten van den Bijbel. Onafhankelijk van dezen arbeid, heeft iets later de Engelsche zendeling W. H. Brett een uitmuntende vertaling van gedeelten van den Bijbel, en een catechismus bezorgd, terwijl in 1900—02 zijn grammatica in een tijdschrift is opgenomen (een woordenboek is niet verschenen). Voorts hebben verschillende personen, o.a. ikzelve in 1907, nog korte woordenlijsten aangelegd.

Bij het ontleden van dat Arawaksch, kwam nu zooveel merkwaardigs aan het licht, dat het de moeite waard leek dit afzonderlijk bekend te maken, en na drie jaar van stadigen arbeid was een lijvig stuk gereed ter publicatie.

---

[1]) „Andes", is vermoedelijk de naam van een Arawak-Maipure stam.

[2]) Zie 1°. The voyage of Robert Dudley to the West-Indies 1594—1595. London, Hakluyt Society, 1899, 2°. A relation of a voyage to Guiana by Robert Harcourt 1613. With Purchas's transcript of a report made at Harcourt's instance on the Marrawini district. London, Hakluyt Society 1928, 3°. J. de Laet, America utriusque descriptio (Novus Orbis, etc.). Leiden, 1633, 4°. Adriaan van Berkel, Amerikaansche Voyagien. Amsterdam, 1695. Nos. 2 en 4 bevatten slechts enkele woorden.

Daar gebeurde het, dat de Nederlandsche Regeering besloot Hr. Ms. Hertog Hendrik naar Nederlandsch West-Indië te zenden, en de commandant van dien bodem, kapitein ter zee C. C. Käyser, jaargenoot en collega-onderzoeker (Corantijn-expeditie) mij uitnoodigde de reis als zijn gast mede te maken. En zoo geschiedde het.

Eerst werden alle eilanden van de kolonie Curaçao bezocht, en toen: 6 Februari 1928, stoomde het oorlogsschip de Suriname-rivier op, salueerde het Gouvernement met 21 kanonschoten en ankerde voor de stad, waar het aan den waterkant stampvol menschen stond.

Ontroering gaf dat wederzien na twintig jaar.

Of er veel veranderd was? — Ja, hier en daar leek het iets minder landelijk en ouderwetsch gemoedelijk dan voorheen. Het Gouvernementsplein is niet meer zoo vrij als vroeger, aan den Waterkant verdwenen boomen en verrezen loodsen; de wegen kregen nette goten; de auto verscheen. Maar nog altijd zijn er de houten huizen die een zoo zachte stemming geven, het heldere zand der wegen, het groen, de kwetterende vogels; en de koto-missies met hun wijde rokken en heel de verdere bonte bevolking. Overdag het weelderige tropengevoel; 's avonds op de rivier weldadige stilte; en dan met het aanbreken van den dag hoog boven ons het getjirp der groene papegaaien, die paarsgewijze uit het Oosten komen overvliegen.

Een tocht per boschnegerkorjaal van Kabelstation naar Gansee, op de reeds smaller en ernstiger geworden Suriname-rivier, bracht allerlei herinneringen weer boven. Op andere wijze geschiedde dit, toen eenige oude vrienden van Käyser en mij, arbeiders der expedities, aan boord kwamen, en een paar uur lang onafgebroken de gezamenlijk doorgemaakte reisavonturen werden opgehaald.

Vijftien dagen bleef het schip hier. Bijzonder gaarne had ik nog meer gebruikgemaakt van de door onze Surinaamsche gastheeren zoo ruimschoots geboden gelegenheid om van allerlei te zien. Doch het kon niet, want iets anders nam allen tijd in beslag.

Uit Curaçao had ik geschreven aan mijn vriend A. P. Penard, of er een mogelijkheid zou zijn om met Arawak-

ken in aanraking te komen. Deze kon door zijn gezondheidstoestand niet rechtstreeks helpen, doch gaf den raad om aan te kloppen bij de Roomsch Katholieke Missie. En toen ik, daags na aankomst, mij aan de Gravenstraat vervoegde, ontving men mij met de welkome mededeeling dat twee Arawakken op komst waren.

Zoo zat ik weldra in dezelfde kamer waar ik indertijd zoo menig aangenaam en leerzaam uur doorbracht met wijlen Pater C. van Coll, in gezelschap van de Arawakken Johannes Baptist en Alfons, beiden van Mata (Para). Pater W. Ahlbrinck, ook Indianenkenner, stelde zich voor hulp ter beschikking, doch het bleek aldra dat Baptist behoorlijk Nederlandsch sprak, en dat men goed begreep wat gevraagd werd. — Later, toen ook twee uit Wasiabo (Corantijn) ontboden Warau's in de stad waren gekomen, werd het kwartier verlegd naar het huis van Professor G. Stahel. Tusschen de bedrijven door, vond ik nog gelegenheid de Arawaksche manuscripten van het archief der Hernhutter Broedergemeente te onderzoeken.

Aldus kon, dank zij al die buitengewone medewerking en hulpvaardigheid, veel nader worden onderzocht, en werd ook veel nieuws vernomen [1]).

II

De Indianen in het diepe binnenland: Ojana's, Trio's enz., zijn pas even aangetipt door dat wat uit Europa kwam. De Indianen van het benedenland: Karaïben, Arawakken en Warau's kregen den stroom over zich heen, en hebben op Surinaamsch gebied, doordien de boschnegers zich aan den middenloop der rivieren vestigden, geen gemeenschap meer met hun rasgenooten in het binnenland. Ook zij leven echter nog in hoofdzaak op de oude Indiaansche wijze. Zij voelen zich innig verbonden met de natuur, leven nog sterk in hun oorspronkelijke re-

---

[1]) De Arawaksche gegevens zijn verwerkt in het reeds genoemde stuk, dat verschenen is onder den naam: The Arawak language of Guiana. (Verh. d. Kon. Ak. v. Wet. te Amsterdam, afd. Lett. nw. r. dl. XXVIII no. 2, 1928). Het Warau zal later worden behandeld.

ligieus-magische opvattingen, spreken hun eigen talen, en: staan betrekkelijk afwijzend tegenover de Europeesche beschaving [1]).

Dit alles vormt een samenhangend geheel, en wortelt veel dieper dan men vroeger vermoedde. Onder andere, kwam zulks aan het licht bij het onderzoek der Arawaksche taal.

— De grammatica's van het Arawaksch hebben aanvankelijk eenig nut opgeleverd om den weg te vinden in den doolhof der vormen. Doch weldra bleek, dat ze het wezen der taal toch niet goed gevat hebben. En dat kon wel haast niet anders, omdat men uitging van de vooropgezette meening dat de taal gebouwd moest zijn naar het schema der talen van de Oude Wereld.

Het Arawaksch is daarom bestudeerd uit de bijbelteksten van Brett. Men mag wel aannemen dat die teksten goed Arawaksch zijn — voor zoover dat mogelijk is bij eene vertaling die zich vrij nauwkeurig aan den Engelschen tekst wilde houden. Er kwamen namelijk uit deze teksten taalregelen te voorschijn, die niet te vinden zijn in de grammatica, en welke dus toegeschreven moeten worden aan iemand die meer van de taal wist dan de schrijver der grammatica. Vermoedelijk heeft een Arawak geholpen bij de vertaling.

---

[1]) Eene Arawaksche legende zegt, dat de Schepper takken en schors van den *komaka*-boom (kankantri, Ceiba) afbrak en die rondstrooide; daaruit ontstonden alle levende wezens en ook de voorouders der Arawakken. De blanken zijn ontstaan uit drijfhout dat ergens, ver weg, aanspoelde; dat hout was van een soort die tot niets nut was. (W. H. Brett, Legends and myths of the aboriginal Indians of British Guiana, London). De Baniba's, een Arawak-Maipure stam in Venezuela gelooven dat hun zielen na den dood gaan naar een schoone plaats. Daar zullen zij den *yaránabe* (blanke) ontmoeten, getransformeerd in hun nederigen en onderworpen slaaf, en daar zullen ze zijn aanmatiging, zijn slechte daden en zijn hebzucht op aarde, kastijden. (Martín Matos Arvelo, Algo sobre etnografía del Territorio Amazonas de Venezuela, Ciudad-Bolívar, 1908). Karaïben zeiden: „De blanken doen kwaad, doch noemen het goed.... Hun huizen worden bewoond door heerschzuchtige dwingelanden en slaafsche ondergeschikten. In hun steden heerscht de grootste zedeloosheid alsmede ellende en wanhoop. De meesters, noch hun slaven kunnen ooit gelukkig wezen, want beiden zijn even begeerig en dienen denzelfden afgod, namelijk het duivelsche geld." (A. P. Penard, Iets over onzen Caraïbischen Pujai. XI, XXIII. De Periskoop, Paramaribo, 1925/26, Nos. 59, 79).

Het onderzoek geschiedde aldus: zinnen waarin dezelfde vormen voorkwamen, werden onder elkaar geschreven, met de Engelsche zinnen waarvan zij de vertaling waren, en dan werd nagegaan welke uitdrukkingsnuance door die vormen bedoeld kon wezen. Hetzelfde werd gedaan met vormen die op een enkel punt verschilden van de eerstvermelde, en zoo werd hun beteekenis nog nauwkeuriger bepaald. Over het algemeen kan gezegd worden dat geen Arawaksche vorm precies hetzelfde uitdrukt als de Engelsche vorm die ermede vertaald werd. Overal liggen de afscheidingen anders, en wil men niet op een valsch spoor geraken, dan moet men uitsluitend de taal zelve laten vertellen wat ze bedoelt.

Zoo werden verschillende taalgewoonten (taalregelen) zichtbaar, die zich langzamerhand samenvoegden tot een gebouw van wondere fijnheid.

Een eenvoudig voorbeeld (— meestal ging het niet zoo vlot! —) moge den gang van het onderzoek toelichten.

In de teksten komen vormen voor van het volgende type: *disada i*, ik genees hem, *bisada i*, jij geneest hem, *lisada i*, hij geneest hem, *disada bu* [1]), ik genees jou, *disada n*, ik genees haar, enz. Onmiddellijk is te zien, dat *d-*, *b-*, *l-* den persoon aanduiden die subject is, *i*, *bu*, *n* den persoon die object is; *isada* moet dus „genees(t)" aanduiden.

Bovendien treft men aan: *disada*, ik genees, *disada goba*, ik genas, *disadi fa*, ik zal genezen, *isadi-tsyi*, een genezer, enz. Hieruit blijkt dat het werkwoord bestaat uit een stam *isad-* en een buigingsuitgang.

Andere werkwoordsstammen zijn: *aboad-*, verderven, *tatad-*, hard maken, *karit-*, pijnigen, *eket-* kleeden. Deze stammen zijn alle samenstellingen van een woordje dat een ding of een toestand aanduidt (*isa*, gezond, *aboa*, ziekelijk, *tata*, hard, *kari*, pijn lijdend, *eke*, kleeding) en een *d* of *t*. Verzamelt men alle werkwoorden die met een *d* en alle die met een *t* zijn gevormd, dan blijkt dat de *d-*

[1]) *U* = Nederlandsche oe.

groep immer aanduidt: dat wat het wortelwoordje aangeeft wordt op de plaats waar het reeds was, verwezenlijkt, de *t*-groep: dat wat het wortelwoordje aangeeft komt op de plaats.

In andere woordenreeksen is eveneens gevonden, dat de *d* en *t* een bepaald beginsel vertegenwoordigen, hetwelk eenige gelijkenis vertoont met het zoo juist vermelde, en men vindt dan, dat er een formuleering van dat beginsel mogelijk is, die op alle gevallen waarin de *d* of de *t* voorkomt, past. Iets dergelijks is gevonden voor alle klinkers en medeklinkers, en met behulp van de tabel die hieronder volgt, laten zich vrijwel alle voor- en achtervoegsels en de meeste woordwortels van het Arawaksch zeer goed verklaren zonder dat een rest overblijft.

Arawaksche klank	Waarde (bij benadering)
y	hier;
i	hier, klein, vlug, vrij, nadruk, idee;
e	tusschen *i* en *a*;
a	iets verder weg dan „hier"; in den tijd verloopend zijn of gebeuren;
o, *u*	groot, langzaam, niet veranderend;
w	ver weg, groot, machtig;
h	zachte bevestiging of nadruk;
k, *g*	sterke onpersoonlijke kracht; op positieve wijze verschijnen;
veranderde klinker + -*n*	vaag; een einde;
n-	neutraal; een begin; eene voortzetting;
l	willig (en instaat) om te bewegen; los;
r	willende bewegen, maar daartoe niet instaat; beweging die belemmerd wordt;
d	sterk gevestigd; staande; stijf;
t	naar een punt gericht; beperk-

te beweging (met iets wilskracht);

s vorm; oppervlak; schaal of vlies;

m niet durvend, aarzelend; nieuw, zacht (misschien ook: verborgen macht);

b een afzonderlijke verschijning; rustig, zonder hartstocht;

f, p strevend naar meer, naar verder; luchtig.

Disada i, ik genees hem, is aldus gevormd:

D- en *i* hebben de symbolieke waarde van 1en persoon, en 3en persoon mannelijk enkelvoud. *D-* behoort tot de klasse der persoonsprefixen, die aanduiden den persoon („plaats" of „richting", zooals hierna zal worden besproken), die uit den aard der zaak verbonden is met dat wat volgt. *I* behoort tot de klasse der eindpunt-voornaamwoorden, die aanduiden de plaats of richting, waar het gebeuren tot rust komt, de inerte plaats. Waarschijnlijk drukt de *d-* hier, evenals elders, uit het gevoel van „sterk gevestigd, staande, stijf", en geeft de Arawak dus daarmede uiting aan zijn ik-gevoel, terwijl de *i* uitdrukt hoe hij het mannelijke voelt, namelijk als „energiek, bewegelijk, vrij".

De *d-.....-a* geeft weer: *d* van mij uitgaand *a* gebeuren. Als sterk de nadruk valt op het gebeuren, en minder op den aard van het gebeuren, dan zegt men *d-a isadi-n*, ik-doe genezende. Valt de nadruk meer op den aard van het gebeuren, dan laat men aan de *a* voorafgaan de beschrijving daarvan: *isa* gezond *d* op de plaats optredend, en ontstaat de vorm *d-isa-d-a*. *Isa*, dat hier als een geheel is ingelascht, is oorspronkelijk opgebouwd uit *i* beginsel of fijn, *s* vorm hebbend, *a* gewoon gebeuren of zijn; hetzelfde woordje wordt ook gebezigd om aan te geven „goed", „kind", „jong", „ei".

Natuurlijk is bijna alles wat hier gezegd wordt over de Arawaksche taal slechts onderstelling, omdat wij niet kunnen kijken in de ziel van den Arawak, en hijzelve er

vermoedelijk ook niet veel over kan vertellen wijl het grootendeels onderbewust blijft. Deze onderstellingen worden waarschijnlijk, omdat zij zoo goed passen op de verschijnselen en er niets is wat er regelrecht mee in tegenspraak is.

III

Hoe is de Arawak ertoe gekomen, zijn woorden op deze wijze te vormen?

De lezer beproeve eens, met overtuiging uit te spreken: „ik dwing", „ik doe", „ik druk", „ik deuk", en „dit", „dat", „daar". Hij zal dan wellicht gewaarworden dat hij, de d uitsprekende, met de tong bezig is te dwingen, doen, drukken of aanduiden, en dan wordt het begrijpelijk, dat de Arawak zegt *d-isa-d-a i,* ik genees hem, *adaia,* regeeren, *ada,* boom, *a-dokọto-,* toonen, *o-doma,* omdat, *likidaha,* déze.

Eveneens is het gemakkelijk, er zich van te overtuigen dat het uitspreken van de *m* een daad van terughouden of aarzelen is, of zachtheid weergeeft, terwijl de *f* als het ware vóórdoet het vooruitstreven en het luchtige. Zoo zegt de Arawak: *d-isada ma,* ik kan, of zal misschien genezen, *d-isada fa,* ik zal genezen, *amaro,* vreezende, *muyamuya,* zacht, *a-furi,* uitspruitend, *a-fudi-,* blazen.

Men mag aannemen dat als de oude Arawak iets staands, iets aarzelends, iets strevends, waarnam, er een innerlijke drang in hem was om met de spieren der spraakorganen te staan, te aarzelen, te streven, als gevolg waarvan de *d, m* of *f* klank ontstond. Iets dergelijks dus, als de nabootsingsdrang bij jonge kinderen, bij Javaansche vrouwen die „latta" zijn, en bij apen. En overkomt ons niet iets van denzelfden aard, als wij levendig gesticuleeren, en als onze gelaatsuitdrukking weerspiegelt wat er in ons gemoed omgaat?

Het tot stand komen van dergelijke gebaren geschiedt instinctmatig, automatisch. Het is veel meer een natuurverschijnsel dan een bewuste menschelijke daad [1]). In de

[1]) Vgl. de opmerking van E. Sapir (Language, London, 1921, p. 14):

enkele klanken zit iets van den aard van idee, wil en gevoel, en aan den bouw van het woord is een plan te zien. Maar als de Arawak zou kunnen mededeelen w at er in hem geschiedt, dan zou hij vermoedelijk moeten zeggen: het denkt en het wil in mij, en ik leef daarin met mijn gevoelens. Wij zullen straks zien, dat deze taal ook meer uitdrukt het „er geschiedt, uitgaande van mij", dan het „ik doe".

De Arawakken hebben vermoedelijk, zooals veelal natuurvolken, een uitmuntend geheugen, en uit de overgeleverde Spaansche woorden, als bijv. *arkabusa*, geweer, en *vela*, zeil, blijkt wel dat een woord op het gehoor nauwkeurig kan worden overgeleverd. Maar: onder de Arawaksche woorden die geheel uit de samenstellende klanken verklaard kunnen worden, zijn er verscheidene die ook voorkomen in andere Arawak-Maipure talen, en dus al heel oud moeten zijn. Men bedenke nu, dat deze Indianen geen schrift kennen, en geenszins in een gesloten massa bij elkaar wonen. Het kan bijna niet anders, dan dat de klanken en de wijze van samenstellen tot woorden, den Arawak in het gevoel liggen; en vermoedelijk heeft deze klanksymboliek ook in een ver verleden, toen de Arawak-Maipure talen nog één waren, reeds een belangrijke rol gespeeld, of is zelfs die oude taal daar bijna geheel uit voortgekomen.

IV.

De feiten leiden ertoe, om nog verder te gaan. Als men de verwantschappen en tegenstellingen tusschen de klanken onderzoekt, dan wordt het wel zeer onwaarschijnlijk,

„taal is oorspronkelijk een pre-rationeele functie.... ze is niet, zooals algemeen doch naïevelijk wordt ondersteld, het etiket dat op de voltooide gedachte wordt geplakt." Nog verder gaat R. Steiner (Anthroposophie. Die Drei, VII Jahrg., Stuttgart, 1927/28, p. 651). „Heeft de mensch het eerst geleerd woorden te verstaan, of heeft hij het eerst geleerd de voorstellingen die op hem aandringen, waar te nemen en te begrijpen? Deze vraag kunnen wij beantwoorden, als wij het kind gadeslaan: hoe het eerst spreken leert, en pas daarna gedachten waarneemt. De spraak is voorwaarde voor het waarnemen der gedachten. Waarom? Omdat de klank-zin voorwaarde is voor den voorstellings-zin". Enz.

dat willekeur of zelfs toeval zou hebben gemaakt, dat bijv. het beginsel van onpersoonlijke positieve kracht, wordt uitgedrukt door een daad in de keelholte, die we als *k* hooren, en het beginsel van aarzeling en zachtheid door de terughoudende daad van de lippen, die we als *m* hooren. Het vermoeden rijst, dat aan een natuurlijke menschelijke neiging wordt voldaan, als men bij het gevoel van positief, openlijk optreden, onpersoonlijke kracht, een *k* voortbrengt, en in tegenstelling daarmede bij het gevoel van aarzelen, verheimelijken, zachtheid, een *m* voortbrengt.

Dat vermoeden wordt daardoor gevoed, dat de kleine en enkele grootere stukken klanksymboliek die in andere talen bekend zijn, vrij aardig aansluiten bij het Arawaksche klankstelsel [1]). De lezer kan zichzelve hierover een indruk vormen, door bijv. eens de F op te slaan in een Latijnsch of Fransch woordenboek.

— Het zou kunnen wezen, dat er in de grijze oudheid *menschen zijn geweest, die zich bewust waren van dit* proces van taalvorming, en dat zoo de overlevering ontstaan is, dat er een natuurlijk verband moet bestaan tusschen ding en woord [2]). Misschien is er ook altijd bij sommige personen een dof gevoel geweest, dat er iets van dezen aard moest bestaan [3]).

Als een tasten in dezelfde richting, verdient vermelding het door F. P. en A. P. Penard, voornamelijk voor het Karaïbisch, gegeven klankstelsel [4]). Ook R. Steiner heeft

---

[1]) O. a. in eenige Afrikaansche talen; het bleek voorts dat het Warau, en vermoedelijk ook het Karaïbisch, berust op een klankstelsel dat in groote trekken overeenkomt met het Arawaksche. Over het Nederlandsch zal binnenkort eene mededeeling worden gedaan.

[2]) Bekend zijn vooral de uitspraken in Plato's Kratulos.

[3]) Bijv. zegt W. von Humboldt (Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeslechts, Berlin, 1836): „Deze wijze van aanduiden, die op een zekere beteekenis van elke enkele letter en geheele groepen daarvan berust, heeft stellig op de primitieve aanduiding van begrippen door woorden een groote, wellicht uitsluitende heerschappij uitgeoefend."

[4]) F. P. en A. F. Penard. De Menschetende Aanbidders der Zonneslang, Paramaribo, 1907/08.

de waarden der verschillende klanken zooals die zich hem voordeden, beschreven [1]).

V

De taal getuigt nu voorts van eene ziele-instelling welke belangrijk anders is dan die van den Europeaan van 1929.

Al spoedig vindt men, dat het Arawaksch geen eigenlijke bijvoegelijke naamwoorden bezit; een vorm als „nieuw huis" kan de Arawak slechts weergeven door: „huis, nieuw (ding)", of „nieuw (ding), huis". Bij een dieper onderzoek vertoont ook het zelfstandig naamwoord neiging om als zoodanig te verdwijnen.

Bekijken wij zoo'n zelfstandig naamwoord, bijv. *iwi*, vrucht. Vrijwel zeker beduidt daarin de *i*: klein, en wellicht beduidt de *w*: vruchtbaar vochtig. *Iwi* heeft nog niet de beteekenis van „vrucht", beschouwd als een voorwerp. Het nadert daartoe als men voorvoegt het persoonsprefix *tsy-* van den 3en persoon vrouwelijke of natuurklasse. Men kan ook uitdrukken dat „vruchtachtigheid" alom is, door *iwi-hi*, vruchten in het algemeen.

Voordat het woord *iwi* wordt uitgesproken, kan men uiting geven aan het gevoel „het is er, het treedt op", of aan het gevoel „het is twijfelachtig", en zoo ontstaan de werkwoorden *k-iwi*, vruchtdragend zijn, en *m-iwi*, niet vruchtdragend zijn. Nog een stap verder kan gegaan worden. Men kan aanwijzen een oorsprong van dat vruchtdragend zijn, en een eindpunt, en zeggen: *toho ada k-iwi ka tsy-iwi*, deze boom brengt (zijn) vruchten voort [2]). Het eerste *iwi* heeft zich ontwikkeld tot het actieve, bewegelijke dat wij werkwoord noemen, het tweede *iwi* tot het betrekkelijk onveranderlijke, vaste dat wij zelfstandig naamwoord noemen [3]).

[1]) R. Steiner, Sprachgestaltung und Dramatische Kunst; Eurythmie als sichtbarer Gesang; Eurythmie als sichtbare Sprache, Dornach, 1926, 1927, 1927.

[2]) Deze zin is ontleend aan een bijbeltekst; het is niet volkomen zeker, dat dit een gewone Arawaksche uitdrukkingswijze is.

[3]) Het ontstaan van dergelijke tegenstellingen is besproken door E. Cassirer in zijn Philosophie der symbolischen Formen, I, Die Sprache, Berlin, 1923, p. 228 ff.

Is nu *tsy-iwi* hetzelfde als „de vrucht" of „een vrucht?" Niet precies. Want evenals alle andere woorden die iets aanduiden in de natuur (in tegenstelling tot den mensch), wordt hetzelfde woord gebezigd voor het enkelvoud en het meervoud; slechts kan men, als bepaald de aandacht op het aantal moet worden gevestigd, zeggen *iwibe*, „vrucht"-volheid.

Iwi moet zooiets beteekenen als „vrucht-toestand", omdat werkwoorden van het type *k-iwi*, vruchtdragend zijn, en *m-iwi*, niet vruchtdragend zijn, eveneens kunnen worden gevormd van woordjes die plaats, richting of tijdstip aanduiden, bijv: van *-loko*, in (*da-sikwa o-loko*, in mijn huis): *ka-loko*, inhouden, bevatten, *ma-loko*, ledig zijn.

Dat bij elkaar komen van naamwoorden en plaatswoorden vinden wij ook bij de nadruksvoornaamwoorden *lihi*, hij, *toho*, zij, *naha*, zij (mrv.) welke op precies dezelfde wijze gevormd zijn als *yaha*, hier, *taha*, ver. Om „iets verder af" aan te duiden, bezigt men *liraha*, *toraha*, *naraha*, en parallel daaraan *yaraha*.

De gewone wereld, het in den tijd verloopend zijn en gebeuren, zooals wij dat tegenover ons zien, wordt in het Arawaksch aangeduid door *a*. Aan verschillende woorden en vormen is te zien, dat de *a* evengoed iets kan aanduiden dat voor ons „ruimte" is, als iets dat voor ons „tijd" is. Vermoedelijk is het aldus, dat voor den Arawak er niet anders is dan „gebeuren" van verschillende levendigheid, en dat hij zelfs het voorwerp beschouwt in zijn aspect van vergankelijkheid. De metamorphose is voor den Arawak — dat blijkt eveneens uit zijn magisch-religieuze opvattingen — iets waarmede hij vertrouwd is. Voor den Arawak is er „gebeuren" (het werken van wezens), en een „voorwerp" is eene episode in dat gebeuren. Voor den Europeaan daarentegen zijn er „voorwerpen"; „gebeuren" kan hij zich moeilijk anders denken dan gebonden aan voorwerpen, en men is reeds gewoon om elk gebeuren toe te schrijven aan het werken van onveranderlijke mechanische wetten.

Evenwel: de natuur is sterker dan de leer. In ons eigen

„ik" voelen we heel sterk ons vrije-wil-wezen. En zoo is in zinnetjes als „ik genees hem", „ik dood het", voor ons alle gevoel van willend leven en onmiddellijke werkelijkheid geconcentreerd in „ik", met „genees" of „dood" als ik-activiteit.

Dat is niet zoo in de overeenkomstige Arawaksche zinnetjes *d-isada i* en *da-fora n*. Het werkwoord *isada* of *fora* drukt slechts uit dat er *a*, gewoon wereldgebeuren, is, hetwelk nader omschreven is door „gezond-gevestigd" en „streven-vermogen-stoppend". Ook blijkt uit vele vormen (zie het op blz. 15, noot vermelde werk), dat het persoonsprefix *d(a)*- slechts de beteekenis kan hebben van „de ,mij'-oorsprong", het voornaamwoord *i* of *n* van „het ,hem'- of ,het'-rustpunt".

En, omdat wij Europeanen, dat gelijkmatige alleen kennen in het niet-ik, in de wereld der voorwerpen, lijkt het ons alsof de Arawaksche zin een vlakke beschrijving is, gegeven door een onbewogen toeschouwer. Doch vermoedelijk ontstaat het gelijkmatige daardoor, dat de Arawak ook in het niet-ik intuitief medeleeft. Zijn magisch-religieuse opvattingen getuigen eveneens dat de voorwerpen voor hem niet zijn „ding waarvan men zich niets behoeft aan te trekken", maar dat steeds rekening moet worden gehouden met het geestelijk wezen of geestelijk beginsel waarvan het voorwerp de openbaring is.

Vragen we ons nu af: wat drukt de Arawaksche taal uit: geestelijke beginselen, of het materieele? — dan moet het antwoord luiden: geestelijke beginselen! [1]) Doch dat is niet geheel hetzelfde als wat de Europeesche intellectueel daaronder verstaat.

Voor ons is er een onoverbrugbare kloof tusschen „ik" (ziel) en „de dingen", en vermoedelijk hangt daarmede samen dat we onderscheid maken tusschen het geestelijke en het materieele. Bij den Arawak is er misschien niet

[1]) De Karaïben zien geestelijke oerwezens als oorsprong van al het materieele. Zie A. Ph. Penard, Het *pujai*-geheim der Surinaamsche Caraïben. Bijdr. t. d. taal-, land- en volkenkunde van Ned.-Indië, Dl. 84, 's-Gravenhage, 1928, en mijn opstel in een volgend nummer van den West-Indischen Gids: A. Ph. Penard over inwijding en wereldbeschouwing der Karaïben.

meer, dan het onderscheid maken tusschen wezen en verschijningsvorm. Vermoedelijk waren de oude Arawakken niet in staat om de voorwerpen zoo materieel en objectachtig te zien als wij dat doen, en aan den anderen kant toont het geestelijke van den Arawak soms eigenschappen die wij eerder materie-achtig zouden noemen.

Het is bekend genoeg, dat de taal iets innerlijks en tegelijk iets uiterlijks is, verbindingsschakel tusschen „ik" en wereld. Het Arawaksch is in dit opzicht belangwekkend, omdat men het proces als het ware met oogen kan volgen.

Het samenstel van elementaire beginselen (idee, gevoel en wil) dat straks tot gesproken woord zal worden, is op de een of andere, nogal geestelijke wijze, aanwezig in den spreker. Het wordt in de gespannen bewegelijke plastiek der spraakorganen tot beeld in de materie, gaat als klank over in ijlere materie en wordt door het gehoororgaan in den hoorder weder tot iets innerlijks van meer geestelijken aard.

De Arawakken zelve gelooven dat geestelijke werkingen kunnen uitgaan van het gesproken woord, ook al vangt geen menschelijk oor dit op.

VI

Door het primitief-automatisch karakter der klanken en woorden, staan ze veel dichter bij de halfbewuste en onbewuste levensfuncties van den mensch en bij zijn gezonde instincten, dan bij uitingen van het bewuste menschelijk intellect. Evenals in die levensfuncties en instincten wijsheid schuilt, zoo schuilt die ook in de klanken en woorden. Een sterk sprekend voorbeeld moge dit toelichten.

De *a* wordt gevormd als de spraakorganen hun natuurlijken stand hebben, en deze klank wordt in het Arawaksch gebezigd om aan te duiden: het gewone gebeuren of in den tijd verloopend zijn, of ook: op normalen afstand, iets verder dan door *i* of *y* wordt aangeduid.

De *i* wordt gevormd door de spraakorganen, voorna-

melijk de tong, te spannen, en de klankholte samen te trekken tot een punt in het centrum. Deze klank wordt gebezigd om aan te duiden: gebeuren of zijn waarbij de tijd als het ware is samengetrokken tot een enkel punt, en in het bijzonder: klein, vlug, gespannen, terwijl de *y* aangeeft „hier".

De *o* of *u* [1]) daarentegen wordt gevormd door eene spanning die negatief is ten opzichte van de *i*-spanning, en de klankholte tot het uiterste te vergrooten, als het ware tot een hollen bol. Deze klank wordt gebezigd om aan te duiden: gebeuren of zijn waarbij de tijd is uitgezet tot het oneindig groote, en in het bijzonder: groot, langzaam, ontspannen, terwijl de *w* aangeeft, „ver weg" of „machtig".

De wijze waarop de *i* en de *o* of *u* gevormd worden, doet ons levendig denken aan de tegenstelling van een uitstralend brandpunt van een hollen bol en het ontvangend of terugstralend binnenoppervlak van dien bol. Of ook aan de kleine klok of hooggespannen snaar die een hoogen toon voortbrengt (verwant aan de *i*) en de groote klok of laaggespannen snaar die een lagen toon voortbrengt (verwant aan de *o* en *u*). En verdere verwante physische tegenstellingen kan men zien in: het water in een stroomversnelling of val — het water in breede of diepe vakken der rivier; spanning — volume in de wet van Boyle; versnelling — massa.

Op deze wijze wortelen deze klanken in het physische in en buiten den mensch. Maar zij wortelen eveneens in de gevoelswereld en in het mystieke, want dezelfde tegenstellingen verschijnen in: *ali*, licht, *ori*, duister, *alikibi*, vreugde, *nokonne*, droefenis, en voorts in klasse of grammaticaal geslacht, t.w.:

i mensch (redelijk wezen) — *o*, *u* natuur, met inbegrip van dieren, natuurgeesten en deelen van het menschelijk lichaam;

i man — *o*, *u* vrouw.

---

[1]) De *o* en *u* worden hier samengenomen, omdat het niet gelukt is een verschil in beteekenis tusschen beide te ontdekken; doch het is zeer wel mogelijk dat ze niet precies dezelfde waarde vertegenwoordigen.

Dat dit geen toeval is, blijkt daaruit, dat voor deze *i*-klasse ook wordt gebezigd de *l* = willig om te bewegen, los, voor de *o*, *u*-klasse ook de *r* = belemmerde beweging, of de *t* = beperkte beweging.

Wie wel eens gesnuffeld heeft in de oude Chineesche en Indische philosophie, voelt zich hier op bekend terrein komen.

Uit dergelijke dingen zijn belangrijke conclusies te trekken over den samenhang tusschen materie en ziel („niet-ik" en „ik"), doch wij zijn in dit opstel al rijkelijk diep in het speculatieve gedoken, en zullen het hierbij laten.

KONING WILLEM I EN HET EILAND RUATAN

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

De koloniale archieven uit ons West-Indië bevatten met die van de departementen van koloniën en buitenlandsche zaken nog een schat van gegevens omtrent de plannen van Willem I met ons eilandenbezit beneden den wind in de Caraïbische zee, waarvan de *interoceanische verbinding voor 100 jaar*, die de heer Kesler drie jaren geleden stof tot een opstel in dit tijdschrift gaf, een schakel vormde. Bekend is, dat in dien tijd van Nederland uit, maar steeds over Curaçao om den schijn van „buitenlandsche zaken" af te wenden, Zuid- en Midden-Amerika met een corps van handelsagenten en consulaire ambtenaren werd overdekt, die met meer dan één waardevol verslag de belangen van hun land en van hun vorst gediend hebben.

Een dezer consuls was F. J. Travers, die later een belangrijke rol speelde in de *internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela*, door Mr. Corporaal beschreven. Hij was geplaatst te Truxillo in de toenmalige republiek Centro-Amerika tusschen Mexico en Columbia, omvattende de voormalige Spaansche provinciën Guatemala, San Salvador, Honduras, Nicaragua en Costarica, zijn ambtsgebied was „de baai van Honduras".

Den 26sten Februari 1827 is gedagteekend zijn memorie van aanmerkingen over den staat en de vooruitzichten des handels met de oostkust van het gemeenebest van Centraal Amerika, ingezonden aan den minister van buitenlandsche zaken en in afschrift meegedeeld aan den gouverneur van Curaçao. Daarin bespreekt hij de gun-

stige voorwaarden, waarop de nieuwe republiek vestiging van vreemdelingen wilde toelaten. Elk tiental familieleden kon een duizendtal acres land krijgen; zij konden zich onder een eigen opperhoofd laten besturen volgens de wetten van hun land, mits niet indruischende tegen de grondbeginselen der republiek. In een noot teekent hij hierbij aan: „Het is niet onwaarschijnlijk, en ik wenschte dat het in de plannen van Zijne Majesteit lag, om door middel van onderhandeling ten deze de aanleiding te vinden, om op die wijze van het eiland *Ruatan* voor Nederland meester te worden. Eene uitstekende zeehaven, rijke grond en overvloedige voortbrengselen maakten het als dan tot eene benijdenswaardige bezitting in dit gedeelte der waereld".

Willem I zou zichzelf niet moeten geweest zijn, wanneer hij niet aanstonds daarop was ingegaan. „Buitenlandsche zaken" en „Koloniën" moesten hun gevoelen zeggen. De inspecteur-generaal, belast met de waarneming der administratie voor de nationale nijverheid, Netscher, stelde de zaak in handen van den oprichter der Maatschappij van weldadigheid J. van den Bosch, die het vraagstuk der kolonisatie ook aan zijn Oost-Indische ervaring kon toetsen. Er was een soortgelijke mededeeling als van Travers ingekomen van den consul in Mexico Grothe. Ten opzichte van beide plannen stond Van den Bosch afwijzend met een beroep op van Imhoffs kolonisatie op Java. Eigenaardig is, dat hij scheen te denken, dat Travers in Columbia zetelde. Hij zou gelegenheid krijgen zich beter op de hoogte te stellen. Wel wees „Buitenlandsche zaken", wat Ruatan betreft, op art. 21 der te Panama gesloten overeenkomst der Amerikaansche staten, om zich te verzetten tegen de vestiging in hun landen van établissementen zonder vergunning van de gouvernementen, waartoe die gebieden behooren, maar de Koning vond het geraden de zaak nog eens aan Van den Bosch mee te geven op diens West-Indische reis. De kolonisatie-plannen waren van de baan, ofschoon men Travers' opmerking moeilijk anders kan lezen, dan dat hij langs dien weg Ruatan wilde bezetten.

Van den Bosch zal met dit deel van zijn opdracht gezeten hebben. En toen hij ontdekt had, dat Ruatan niet bij Columbia lag, was er geen bezwaar, de zaak eerst in Suriname weer op te rakelen. Hij vroeg de meening van Cantz'laar, den nieuwen gouverneur-generaal van Nederlandsch West-Indië, die als gouverneur van Curaçao Travers' memorie ontvangen had, maar die wist er ook geen weg mee. Fijntjes antwoordde hij, dat hij altijd gedacht had, dat de briefwisseling tusschen de consulaire ambtenaren en den gouverneur van Curaçao hoofdzakelijk ten doel had de bevordering van den handel van Curaçao, in het bijzonder met de nieuwe gemeenebesten, en om deze reden had hij de stukken over deze zaak achtergelaten in zijn vorige standplaats, zoodat hij niet meer wist, op welke gronden Travers de aanwinst van Ruatan voor Nederland belangrijk achtte. Travers had echter niet veel gronden opgegeven; behalve het reeds genoemde had hij van het eiland een schildering opgegeven als: zeer gezond, overvloed hebbende van allerlei voedsel en voortbrengselen van handel, bijna geheel onbewoond.

Ik zou niet weten, zoo gaat Cantz'laar voort, waarom Ruatan of eenig ander punt op de kust onder de tegenwoordige regeeringen voor den handel met Nederland voordeelig zou kunnen zijn, en Travers zal er nu ook wel zoo overdenken, want een paar maanden geleden schreef hij aan zijn ambtgenoot op Cuba, dat hij wel gauw uit Truxillo de wijk zou moeten nemen, omdat de opstandelingen de overhand hadden gekregen; een plan om alle blanken op kerstnacht te vermoorden was gelukkig voorkomen.

Van Ruatan wist Cantz'laar uit eigen wetenschap ook niets, en hij volstond met aan te halen wat volgens *Whittle and Laurie's complete sailing directions for the navigation of the West Indies* enz. (Londen 1817) een zekere kapitein Henderson, die het eiland in 1804 had bezocht, meegedeeld had: „Van de zeezijde doet zich dat eiland bijzonder rijk (vruchtbaar) en schoon voor; het is geheel bedekt met boomen, waaronder de cocoboomen de talrijkste zijn; eiken-, pijnboomen en vele anderen van ver-

scheidene soorten vindt men er mede overvloedig. Ruatan is aanmerkelijk veel grooter dan velen der West-Indische eilanden, die gecultiveerd zijn; deszelfs grond en de natuurlijke voordeelen, daaraan verbonden, mag misschien in menig opzigt niet minder bevonden worden dan in eenig derzelven. Daar is overvloed van Rheeën, varkens, Indiaansche konijnen en vogels van onderscheidene soorten: papegaayen (parokieten) ontelbaar. De Spanjaarden hebben er eene militaire post of kijkuit, hetwelk eerder mag beschouwd worden tot instandhouding van hun regt van bezit door bezetting, dan wel als een middel van verdediging, alzoo die macht slechts uit vijf of zes man bestaat.... De haven van Ruatan, genaamd Port Royal Harbour is aan de Zuidoostzijde van het eiland, en is geformeerd aan de zuidzijde door verscheidene eilandjes en zandbanken, die twee ingangen maken; het grootste dier eilandjes is genaamd Georges' eiland, en het beste kanaal is aan de westzijde daarvan. De Britsche schepen plegen er voormaals hout te halen, en voorzagen zich van water uit een riviertje in het Noordwestelijk gedeelte der haven. De haven is ruim genoeg om 20 à 25 schepen van linie te kunnen bevatten. Vroeger vond men er twee kleine batterijen, een aan de westkant van George's eiland en een ander op een hoogte aan de zuidwestkant der haven. De hoogtens van Ruatan kommandeeren zoo veel uitgestrektheids, dat geen schip naar de baai van Honduras kan stevenen zonder vandaar gezien te worden.

Ruatan is omtrent 7½ mijl (leagues) lang, nagenoeg in eene oostelijke en westelijke strekking; aan de zuidkust zijn verscheidene kleine haventjes bewesten Port Real, waarvan een onder den naam van Dixons core omstreeks 2½ mijl (leagues) van de westzijde, hetwelk een geschikte schuilplaats is bij noordenwinden voor schepen, bestemd naar de baay of naar Britsch Yucatan".

Tot zoover Cantz'laars vertaling van Henderson. Daarvoor was het niet noodig geweest de stukken aan Van den Bosch mee te geven. Deze begreep dit ook, en vroeg nadere inlichtingen, maar Cantz'laar bleef het antwoord schuldig, en Van den Bosch wist niet beter te doen, dan bij

zijn verslag naar de mededeelingen van den gouverneur-generaal te verwijzen. En zoo kwam de zaak in de doofpot.

Het is maar goed dat Willem I haar verder heeft laten rusten. Een occupatie zou waarschijnlijk op verzet van de Amerikaansche staten, te Panama vergaderd geweest zijnde, en van Engeland gestuit zijn, en dit laatste land zou ook wel tegen de uitvoering van Travers' plan zijn opgekomen. Henderson en Travers beschouwen wel de Spanjaarden en hun opvolgers, de republiek van Centraal-Amerika als eigenaars van het eiland, maar in de October-aflevering 1928 blz. 266 van dit tijdschrift komt een bericht van Conzemius voor, dat nog in 1797 de Engelschen naar het destijds onbewoonde Ruatan verbanden de twee jaren te voren van St. Vincent naar Balliceaux overgebrachte opstandige Caraïben. Eigenlijk is in de 18de en 19de eeuw de groep der Baai-eilanden, waartoe Ruatan of Roatan behoort, voortdurend een voorwerp van strijd geweest tusschen Engeland eenerzijds en Spanje, de Vereenigde Staten of Honduras anderzijds, een strijd, die eerst in 1859 eindigde met een afstand van Engeland aan Honduras.

Amsterdam 16 Maart 1929.

ANANAS-KULTUUR IN SURINAME

DOOR

CHARLES DOUGLAS, *oud-planter*

Intensieve kultuur heeft haar nadeelen; de leek begrijpt niet de verschijnselen die de gewassen vertoonen; wie ervaring heeft is niet verbaasd, want hij weet, dat het gewas door intensieve kultuur veel weerstandsvermogen verliest en vatbaarder wordt voor plantenziekten. Zoo gaat het ook de ananas-kultuur: in vele landen waar deze schijnvruchten worden gekweekt, heeft men dezelfde ervaring opgedaan.

Een voordeelige zaak kàn de *ananas-kultuur zijn*. Waarom niet ook in Suriname wanneer geschikte variëteiten worden gekozen? Op Hawaii, Portorico en in Florida, landen met uitgebreide kultuur, voornamelijk beide eerstgenoemde, worden hoofdzakelijk vier variëteiten ananassen geteeld: smooth cayenne, red spanish, ripply queen en cabezona. De smooth cayenne gaat grootendeels weg in blik of flesch, de andere eveneens èn in natuurlijken toestand. Het probleem — want zelfs de ananassen lijden aan een probleem — is het verduurzamen, het inmaken in blik, dat verkoop mogelijk maakt gedurende het geheele jaar, onafhankelijk van den oogsttijd. En nòg een voordeel: kisten met blikken verschepen is gemakkelijker en goedkooper dan versche vruchten verzenden; en daarenboven levert de bereiding die de vrucht blik-klaar maakt eenigen afval die bruikbaar is. Want de prijscourant van den kruidenier vermeldt stukjes ananas in blik (cubes), en dat is de goedkoopste vorm (45 cent), de schijven zijn reeds duurder (50 c.) en het duurst zijn de heele vruchten (75 c.).

Als de beste wordt aanbevolen de Hawaiian pine apple,

Mauna Loa Brand die in Nederland *f* 1.25 of *f* 1.30 per blik kost. Surinaamsche verduurzaamde zijn er (nog) niet, wel de vruchten in den natuurstaat, van *f* 1.75 tot *f* 3.—. En Singapore-stukjes in blikje van 50 cent; volgens de Encycl. van N.O.I. gaan uit de N.-helft van de residentie Riouw jaarlijks honderdduizenden vruchten naar Singapore, daar worden ze verduurzaamd en naar Europa en Australië verscheept.... ananas uit onze Oost met een Engelsche tjap.

De ananas is niet lastig, groeit op vele gronden en eigenlijk in alle seizoenen; ze is sterk en kan veel doorstaan; een humusrijke bodem is verkieselijk en zandgrond vooral geeft lekkere vruchten, kleigrond moet duchtig bewerkt worden, los gemaakt, om de lucht te doen toetreden; kalkhoudende grond verdient geen aanbeveling.

Ananas kweeken is niet moeilijk; op vele plaatsen van den aardbol is men ermede bezig. Van Amerika is deze Bromeliacee naar Azië en Afrika overgebracht en uit een huishoudelijk oogpunt is zij wel de voornaamste van de heele familie. Aan den moederstam, den vruchtsteel en de kroon ontwikkelen zich z.g. plantsoenen en spruitjes die kunnen worden uitgeplant en die daartoe reeds geschikt d.w.z. voldoende ontwikkeld zijn vóór het oogsten van de vruchten. Er zijn planten die tot vijftien van dergelijke plantsoenen en spruitjes dragen; maar ten behoeve eener kosten-berekening is het veilig vast te houden aan het getal 3. Men plant op bedden, smalle of breedere, al naar gelang de soort grond; op zandgrond verkiest men breede bedden, op kleigrond smallere; op die bedden staan de plantjes netjes op rijen .... maar dit is niet alleen aan de ananas-kultuur eigen. Op een akker (= 4294 M^2) kunnen van tien- tot twaalfduizend plantsoenen worden gezet; zij zijn rijp binnen het jaar of later, soms na 18 maanden en dit verschil houdt verband met de plaats die zij hadden op de moederplant; spruiten van de kroon hebben wel drie of vier jaar noodig om rijp te worden. Men kan de ananas ook uit zaad kweeken, en zoodoende variëteiten krijgen, waarmede kan worden geëxperimenteerd.

Op Hawaii heeft men wel eens 12000 plantjes op één ak-

ker gezet, maar regel is 10.000. Men past daar vaak besproeiing met ijzersulfaat toe en hier volgt wat door besproeiing valt te bereiken:

1. van een onbesproeid land werden 108 vruchten genomen samen wegende 360 pond, of 3½ pond per ananas.
2. van een eenmaal besproeid land nam men 151 vruchten, totaal wegende 435 pond, d.i. 2½ pond per stuk.
3. van een volledig besproeid land wogen 244 vruchten 777¾ pond of $3^3/_{10}$ pond per ananas.

Bij de sorteering heet men alle vruchten nummer 1 die meer dan 4¾ inch (12 centim.) middellijn hebben, en nummer 2 dezulke die van 4½ tot 4¾ inch meten.

Op Portorico kost een akker land van *f* 187.50 tot *f* 500. De bedrijfskosten loopen van *f* 375 tot *f* 750. De winst uit een akker bedraagt van *f* 450 tot *f* 500 's jaars wanneer de vruchten naar de fabriek gaan waar ze verduurzaamd worden; hooger prijzen maakt men door de ananassen in *hun natuurlijken staat naar Europa of naar Amerika te* verschepen. Oorspronkelijk werkte daar een kleine fabriek intermitteerend aan het maken van de blikken en het inmaken van de vruchten; thans zijn er overal in de nabijheid van de kweekplaatsen der ananassen fabrieken die de vruchten verzendbaar maken. De afzet regelt de werkzaamheden. De werktuigen zijn allengs verbeterd en gemakkelijk te bedienen. Van vruchten in bedenkelijken toestand maakt men bruisende dranken.

Voor een aanplant van ananas op één akker land dat in vele jaren niet in kultuur is geweest, kapoeweri, d.i. land waarop secundair bosch is gegroeid, zou de volgende begrooting kunnen worden opgesteld:

Uitgaven:

Openkappen van het land	*f* 40	
Lakken (van takken ontdoen) der boomen en struiken	15	
Opruimen van den rommel	10	
En verbranden daarvan	5	
transp.		*f* 70

	transp.	*f* 70
Delven van kleine waterafvoer-trenzen . . .	20	
id. van trekkers voor den verderen waterafvoer	15	
	——	35
Omspitten van den grond	35	
En gelijkmaken daarvan	10	
	——	45
Wieden	12	
Planten	200	
	——	212
Oogsten der vruchten	20	
Vervoer daarvan naar de opslagplaatsen . .	10	
En verder naar de markt	25	
	——	55
		f 417
Onvoorziene uitgaven		83
	Totaal	*f* 500

Deze begrooting is opgemaakt voor een gunstig, dicht bij de stad gelegen, klein intensief bedrijf.

Inkomsten:

Van de 10.000 plantjes trekke men 10 % af voor de mislukte, die geen vrucht leverden; blijft 9000. Daarvan gaat 5 % af (dus 450) voor minderwaardige vruchten; blijft 8550 goede vruchten.

8550 goede vruchten voor 12 cent verkocht . . .	*f* 1026
450 minder soort „ 6 „ „ . . .	27
	f 1053
Af de kosten	500
Blijft, bij verkoop der vruchten in de Kolonie, een winst van	*f* 553

Niet in rekening gebracht zijn de koopsom van 10.000 plantjes die gekocht werden voor den aanleg, èn van den akker land:

10.000 plantjes à 5 cent	*f* 500
een akker land	80
	f 580

Daartegenover staat, dat de plantsoenen die zullen worden verkregen, een 27.000 tegen 2½ cent per stuk, een waarde vertegenwoordigen van *f* 675, ongerekend, dat de voortzetting van hetzelfde bedrijf op denzelfden grond een volgend jaar een bate kan afwerpen van *f* 450, terwijl de uitgaven dan betrekkelijk gering zijn.

Uit het voorgaande is af te leiden, dat deze kultuur een winstgevend bedrijf kan zijn, mits niet groot opgezet; voor kleine landbouwers die gewoon zijn de zaken eenvoudig, zonder veel omhaal te beginnen en af te wikkelen, zit er wel eenig avans in. Een bedrijf in 't groot is alleen dan mogelijk, wanneer de afzet is verzekerd, de uitvoer van Surinaamsche ananassen naar Europa, in de eerste plaats naar Nederland, van een leien dakje loopt. In de West-Indische koloniën ligt daarenboven een afzetgebied van ongemeten oppervlakte.

Men kan niet in 't oneindige blijven doorplanten op hetzelfde land; drie of vier jaar, meer niet; en dan zijn er inmiddels andere gewassen die zich aanmelden, koffie, sinaas-appelen, ricinus, misschien rubber.

Eenige kennis van grondsoorten wanneer men een akker gaat uitzoeken; eenige ervaring in het sorteeren der variëteiten; oplettend waarnemen van het gewas .... het zijn voorwaarden van belang, maar eigenlijk spreekt dit alles zóó vanzelf dat 't overbodig is daarop de aandacht te vestigen.

Paramaribo, Nov. 1928.

* * *

NASCHRIFT VAN DE REDACTIE W. I. GIDS

Nadat het bovenstaande artikel van den heer Douglas door ons was ontvangen, vonden we in het Koloniaal Weekblad van 31 Januari dezes jaars een kort opstel van een anonymus, mede over ananaskultuur in de toekomst. We laten 't hier ongewijzigd volgen.

Ananascultuur en -conservenindustrie in Suriname. — Reeds eenige maanden geleden werd in enkele bladen melding gemaakt van eenige, betrekkelijk groote proefzendingen ananassen uit Suriname, welke op initiatief van den heer W. C. Clasener te Amsterdam, gewezen ambtenaar in Suriname en Ned.-Indië, alhier waren aangevoerd. Hoofddoel van deze proefzendingen was om belangstellenden met de Surinaamsche ananassen kennis te doen maken, maar voornamelijk om ook te doen uitmaken of de Surinaamsche ananassen voor conserveerdoeleinden geschikt zouden zijn. Te dien einde werd een deel der zendingen in de jamsfabrieken van de firma *Jan van Woerkom* te Altena bij Nijmegen geconserveerd en in bussen gedaan.

Al deze proefnemingen nu, kunnen als geslaagd worden beschouwd en het resultaat hiervan is thans, dat — mede gelet op de vele en gunstige factoren, welke in Suriname voor de ananascultuur c.a. aanwezig zijn, niet alleen om een dergelijke cultuur met succes aan te vangen, maar ook om op de wereldmarkt met andere gelijknamige producten te kunnen concurreeren — op 16 Januari l.l. ten kantore van Notaris C. F. J. Brands te Amsterdam, besloten werd tot oprichting van de *N.V. Vruchtencultuur en -industrie onderneming „Suriname"* waarvoor inmiddels de Koninklijke bewilliging op de Statuten is aangevraagd. Het doel van deze Vennootschap is op de eerste plaats de ananascultuur en het verwerken van het verkregen product in Suriname. Als Commissarissen werden toen benoemd de heeren C. F. J. Brands, Notaris te Amsterdam, Th. C. J. J. van Woerkom, Jamsfabrikant te Altena bij Nijmegen en A. Th. De Miranda, Notaris in de Kolonie Suriname; laatstgenoemde als gedelegeerd-Commissaris in Suriname. De Directie is opgedragen aan den heer W. C. Clasener, die de volledige plannen c.a. voor deze onderneming heeft uitgewerkt.

Het ligt in de bedoeling, bij spoedige plaatsing van het resteerende benoodigde werkkapitaal, reeds in Mei of Juni a.s. de werkzaamheden in Suriname aan te vangen, waarvoor reeds intusschen de voorbereidende maatregelen worden getroffen."

Ook het Koloniaal Weekblad van 27 December 1928 gaf een artikel over „Ananas-cultuur in Suriname", door Ph. A. Feltzer, oud-tijd. Gouv.-Acc. in Suriname.

* * *

Uit een heel anderen hoek kwam een bericht aanwaaien, dat in verband met het opstel van den heer Douglas verre van onbelangrijk is. We vonden het in een „Report by the Right Honourable W. G. A. Ormsby Gore, M. P. (Parliamentary Under-Secretary of State for the Colonies) on his visit to Malaya, Ceylon and Java during the year 1928". Deze hooge ambtenaar heeft een dienstreis gemaakt van 15 Maart tot 8 Juli en de uitkomsten van zijn onderzoek legde hij neer in een gemakkelijk leesbaar boek van ruim 160 bladzijden, met meer dan 160 opmerkingen waarmede zijn voordeel kan doen een ieder die iets voelt voor overzeesche gewesten; en met eenige kaarten (4 s. 6 d.).

The Right Honourable is begonnen met Malaya, en in het hoofdstuk „Agriculture and animal husbandry" (bl. 25 vv.) lezen we iets, dat ons aan Singapore herinnert, waarover de heer Douglas immers schreef op de tweede pagina van zijn betoog. Het stukje uit het Engelsche rapport luidt

aldus: „The growing of pine-apples for the canning factories is of considerable importance. Over 80 per cent. of the canned pine-apples imported into the United Kingdom are Singapore pines. In the past few years imports have exceeded 25.000 tons annually and in 1925 reached 30.000 tons. The greater part of the pine-apples are exported in unlabelled cans, the distributors on this side affixing their own labels and marketing the product under their own brands. The low price secures a ready market for Singapore pines, especially in the poorer class trade. The Third (Fruit) Report of the Imperial Economic Committee contained a recommandation that Empire producers should pack fruit in small cans to cater for the small family; and the $1\frac{1}{2}$ lb. can, which is the size mainly used by the Malayan canners, is becoming increasingly popular in this country. But the quality of the product is not high and the grading, though improving, is still not reliable".

Daarop volgt een kort stukje over een Singapore United Pine-apple Packing Company die o.a. de verbetering van verpakking en uitlezing beoogt; zoomede moest worden overlegd of het etiket vóór of na de verzending op het artikel moet worden geplakt!

Hier is zoowaar nòg een ananas-probleem! Aan welke autoriteiten op het eiland dat de Hollanders indertijd verzuimden naar zich toe te halen, kunnen we vragen vanwaar de haast ongeloofelijke hoeveelheden ananassen komen die Singapore jaarlijks verzendt?

HET SNIJWERK DER NEGERS

PAUL-GUILLAUME et THOMAS MUNRO. La sculpture nègre primitive. G. Crès & Cie. Paris.

Het boek is een deel van de reeks „Peintres et sculpteurs" en het vermeldt eerst in den voorlaatsten regel dat 't verscheen in 1929. Te vreemder is dit, omdat de aanvang aldus luidt: „Nauwelijks twintig jaar geleden was het snijwerk der negers alleen bekend aan eenige onderzoekers", enz.

Negers zijn nog altijd in de mode, en negerkunst bewonderen, dat luwt maar niet, zooals de prijzen toonen die men besteedde op de Antwerpsche veiling van Januari. „La sculpture nègre" is half tekst half platen en het geheel wil eens heel duidelijk maken wat negerkunst eigenlijk is en waarom de velen die erover hebben geschreven vóór Guillaume en Munro aan hun opus begonnen, eigenlijk niets ervan hebben begrepen. Ik stel het boekje van Maurice Delafosse „Les Nègres" waarover ik iets schreef in dezen Gids van Nov. 1927 bl. 323, veel hooger. Het is helderder gedacht en beter geschreven, heeft ook over negerplastiek een hoofdstuk en de schrijver gaf zich veel moeite deze kunst nader tot ons te brengen. Dat doen ook Guillaume en Munro; bij mij was dat vergeefsche moeite: van Delafosse heb ik meer geleerd.

„Vers 1907 à Paris quelques personnes qui s'intéressaient aux mouvements d'art contemporains commencèrent à parler de la sculpture nègre". Zoo schrijven Guillaume en Munro. Twee jaar vroeger, in 1905, heeft het Rotterdamsch Museum een verzameling houtsnijwerk uit Midden- en West-Afrika kunnen tentoonstellen die is afgebeeld op een plaat bij het 22ste jaarverslag. Maar men moet bij deze schrijvers niet aankomen met ethnografische musea, wier beheerders immers geen flauw besef van kunst hebben. Eenige musea worden genoemd, voorop het Parijsche, dat, wat de inrichting betreft, alles te wenschen over laat. „On peut voir des collections assez importantes dans les musées de Paris, Londres, Bruxelles, Berlin et d'autres villes, mais presque toutes ont été rassemblées sous le signe de l'ethnologie plutôt que sous

le signe de l'art. Elles comprennent une quantité d'objets qui ne sont intéressants que comme spécimens de la vie et de l'industrie des noirs et qui ne peuvent qu'embrouiller les recherches. Parmi celles qui ont été réunies dans le but artistique aucune n'a été suffisamment représentative des nombreuses variétés de la sculpture pour rendre possible un examen qui soit à la fois clair et objectif". Woordjes, netjes gerangschikt.

„Ils déclarèrent (nl. schilders te Parijs) que les figurines de bois sculptées il y a plusieurs siècles par des artistes inconnus de la jungle étaient supérieures à beaucoup de points de vue fignolés (gepeuterd) de nos académies.... Alors qu'elles paraissaient informes et disproportionnées, elles étaient en réalité faites avec une adresse consommée dans le but de produire certains effets que les Européens n'avaient su ni voir ni apprécier. Loin de représenter les premiers balbutiements d'un art, sans autre valeur que celle qui peut s'attacher à des reliques historiques, elles étaient peut-être d'une étappe en avance sur l'évolution européenne et possédaient une valeur de prototypes".

We maken negermuziek en dansen als negers, gaan kijken naar neger-revues, waarom zouden we dan niet ter harte nemen wat de negerplastiek ons kan leeren, het snijwerk in hout en ivoor, het smeed- en gietwerk?

„On en arrive, zeggen de beide schrijvers, à regarder une statue non comme une copie déformée d'un corps humain, mais comme une nouvelle création en elle-même, rappelant la forme humaine d'une façon générale, mais avec une indépendance justifiée par sa logique interne, par la nécessité et l'harmonie de ses parties". Delafosse vatte het als volgt op, zeggende „que l'artisan qui a sculpté ces statuettes avait en vue la représentation, non point d'hommes vivants, mais de défunts divinisés, que celui qui a imaginés ces masques pensait exprimer par eux le symbole d'une divinité redoutable à ceux qui ne sont pas initiés à ses mystères: l'un et l'autre sont des croyants, comparables aux artistes anonymes auxquels nos vieilles cathédrales gothiques sont redevables de ces gargouilles extra-ordinaires, de ces têtes grimaçantes de démons, de ces statues de saints ou de défunts stylisés en des attitudes hiératiques ou compassées".

Ziehier wat er is gebeurd, nadat de negerkunst was ontdekt (we zijn nu weer in het boek La sculpture nègre): ....quelques jeunes se mirent à copier les motifs nègres, les interprétant par la pierre ou par la peinture, traitant des sujets modernes dans la manière nègre, parlant et écrivant sur la sculpture nègre en termes extatiques et non sans quelque incohérence. De hardis collec-

tionneurs et des marchands aventureux en achetèrent quelques specimens; on en fit des expositions, où, rapidement, ils trouvèrent des amateurs. Cette petite provision d'objets authentiques et importants fut bientôt épuisée; le réapprovisionnement ne s'effectuait qu'avec lenteur du fond des villages tropicaux. Car l'art était mort depuis longtemps en Afrique et seules étaient désirables les reliques ancestrales vieilles de plusieurs siècles et revêtues d'un caractère sacré. Mais d'entreprenants fabricants, tant en Afrique qu'en Europe se mirent à les imiter: ils eurent de bons clients dans les directeurs des musées de province. Tout ce qui est nègre, bon ou mauvais, authentique ou faux, trouva et trouve encore acquéreur à des prix qui sont plusieurs centaines de fois de plus élevés qu'il y a quelques années. Des monographies et des articles, érudits et rhapsodiques, ont paru en plusieurs langues, l'art récemment découvert y est discuté, loué ou attaqué à tous les points de vue".. . .

On a publié quelques brochures avec des reproductions photographiques. Chacune d'elles comporte un court texte avec quelques commentaires, mais aucun essai de discussion sérieuse sur les sculptures en tant que manifestations d'art. On a donné au bas de chaque objet le nom de la tribu ou du territoire d'où on le suppose venu; mais on n'a tenté aucun effort pour décrire les caractéristiques de ces diverses localités. En réalité peu d'écrivains semblent avoir eu l'ideé qu'il pouvait y avoir dans la sculpture nègre des traditions et des variétés bien définies. Cette absence de compréhension est évidemment due en partie aux difficultés d'une telle étude....

Maar dat heeft jaren geleden Delafosse al gezegd in een fransch ook te Parijs verschenen boek: ....„ils ont sculpté des dieux — ou des diables — et non point des hommes, et ils ont sculpté ces dieux comme les représentaient à leur esprit les traditions admises de leur temps".

Telkens wanneer we denken: nu zal 't komen, laten de schrijvers ons los. „Si l'on voulait étudier la question dans le détail, cela dépasserait les limites prévues de cette étude"; 't gewone liedje: „het is hier niet de plaats", of „we zouden de grenzen die we ons hebben gesteld", enz. En dan volgt er nog iets zéér bijzonders: „De point de vue artistique, la question importante n'est pas de savoir quels sujets le sculpteur a choisis, mais comment il les a exécutés, comment il les a interprêtés. C'est seulement après avoir compris ce que sont ces formes que l'on peut espérer en découvrir les causes historiques: commencer par là ne servirait qu'à remplir l'esprit de préjugés et à obscurcir la vision que l'on peut

avoir des objets en tant que sculptures". Dan worden we gewaarschuwd tegen „les artistes qui écrivent, ne produisent plus que de vagues rhapsodies fleuries, confuses et incohérentes"!

Hier volge de indeeling van het boek:

Le nègre. Ses relations avec la vie africaine.
La mentalité des Noirs.
Les peuples qui produisent des oeuvres d'art.
Types des oeuvres d'art produites par les nègres.

Les qualités artistiques.
En quoi une statue nègre diffère des autres.
Le dessin en sculpture; les principes de l'art nègre.
Le masque considéré en tant que dessin sculptural.
La perception d'une forme sculpturale.
Les effets de l'expérience passée et l'association.
La naissance et le développement d'un art primitif.

Afgebeeld zijn 43 voorwerpen, zonder vermelding van de grootte. Ook dàt heeft met kunst niets te maken. Het oord van herkomst wordt medegedeeld: Dahomey, Côte d'ivoire, Ogoué, Congo, Gabon, Guinée, Haute Volta, Soudan, Madagascar, Benin. In het voorafgaande kan de lezer vinden, dat minderwaardige schrijvers wèl den naam van den stam of van 't gebied hebben vermeld, „mais on n'a tenté aucun effort pour décrire les caractéristiques de ces diverses localités". Maar hier is 't veel erger: niet de grootte, niet het materiaal, geen stamnaam en als plaats van herkomst Kongo, Soedan, Guinea en zoo voort! Nergens wordt in den tekst naar de afbeeldingen verwezen. Ze zijn heel ongeschikt om bewonderaars van negerkunst te kweeken; sommige gelijken op figuren uit een benauwden droom. No. 26 is een fétiche à clous van Loango. Indien nu iets ondienstig is om den vorm van de figuur te doen uitkomen, dan is het een goed bespijkerd houten beeld. En er is zooveel moois!

Redeneeren over negerkunst, over kunst welke ook, heeft geen nut. Iets moois is nog nooit leelijk gepraat, en wat niet mooi is krijgt nooit de charme der schoonheid door eenig betoog. Velerlei fraais heeft men op de donkere huid der negers aangebracht: van buiten zitten zij vol kunst en kunst-principes, artistieke neigingen, alles van vreemden oorsprong. Zijzelven moeten beduusd ervan zijn. En van binnen? Dr. Maes, de beheerder van het Kongo-museum in Tervueren, zegt, dat wie negerplastiek wil vatten en al het schoone en diepe ervan wil begrijpen, moet afdalen in de ziel des negers. Jawel, maar hoe doe je dat?

JOH. F. SNELLEMAN.

BIBLIOGRAPHIE

Knight (*Melvin M.*). The Americans in Santo Domigo. New York. Vanguard Press 1928. (Studies in American imperialisme.

Inter-Ocean. October 1928. Javanese emigrants in Suriname, by S. Kalff. (with photographs of M.Vervoort).

Atti del XXII Congresso internazionale degli Americanisti, Roma-Settembre 1926. Roma, Istituto Cristoforo Colombo, 1928. Volume I. C. H. DE GOEJE, Old relations between Arowak, Carib and Tupi. — MAGNAGHI ALBERTO, Amerigo Vespucci. — MENDES-CORRÊA A. A. Nouvelle hypothèse sur le peuplement primitif de l'Amérique du Sud (con 2 figg.). — FRENGUELLI G. Sull' origine dell' uomo americano. — GAGNON A., Note sur l'unité d'origine ou la pluralité des races indigènes américaines. — Volume II. PANHUYS (VAN) L. C., Quelques ornements des nègres des bois de la Guyane néerlandaise. (Avec 36 figures hors texte). — SVEN LOVÉN. The Orinoco in Old Indian Times (Economy and Trade). — GIUSEPPE ROSSO. Un missionario gesuita italiano nella regione dell' Orinoco (1698).

Journal de la Société des Américanistes de Paris. Nouvelle série. Tome XX. 1928. Recherches sur les tribus indiennes qui occupaient le territoire de la Guyane française vers 1730, (d'après les documents de l'époque), par J. Lombard. — Spirit cult in Hayti, by Dr. Elsie Clews Parsons. — Une découverte biologique des Indiens de l'Amérique du Sud: la décoloration artificielle des plumes sur les oiseaux vivants, par A. Métraux. — The Warau Indians of Guiana and Vocabulary of their language, by the Reverend James Williams.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, October, November, December 1928.

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname. 19 Januari 1929. Historie van de petroleum in Suriname.

Idem. 26 Januari 1929. Historie van de petroleum in Suriname. — Kakafeti (hanengevechten) door J. C. Lepelblad.

Idem. 2 Februari 1929. Historie van de petroleum in Suriname.

Idem. 9 Februari 1929. Historie van de petroleum in Suriname. — De Caraïbische Taal. X, door A. P. Penard.

Idem. 16 Februari 1929. Historie van de petroleum in Suriname. — Goud, I, door A. Ph. S.[amson].

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname. 23 Februari 1929, Dr. Ir. Cornelis Lely, 23 September 1854—22 Januari 1929, door S. H. A[Zijnman]. — Historie van de petroleum in Suriname. — Goud II, door A. Ph. S[amson].

Idem. 2 en 7 Maart 1929. Goud, door A. Ph. S[amson]. Historie van de petroleum in Suriname.

Idem. 16 Maart 1929. Historie van de petroleum in Suriname. (Wordt vervolgd.)

Idem. 23 Maart 1929. De Koloniale Postspaarbank in Suriname, door S. H. A[zijnman]. — Historie van de petroleum in Suriname. IX.

Idem. 30 Maart 1929. De Koloniale Postspaarbank in Suriname, door S. H. A[zijnman]. Slot. — Historie van de petroleum in Suriname. X. (wordt vervolgd).

Onze Aarde. Februari 1929. De Nederlandsche Antillen, met foto's van C. H. de Goeje.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Februari 1929. Missiekaart van Nederlandsch Oost- en West-Indië in 1927. — De nieuwe Gouverneur van Curaçao. (Ontleend aan „De Tijd").

Neerlandia. Maart 1929. Nederlandsche Antillen. De viering op Curaçao van den dag, waarop Hare Majesteit de Koningin-Moeder voor vijftig jaar in Nederland aankwam. (10 Januari 1929).

Idem. April 1929. Postverlaging in het verkeer tusschen Oost- en West-Indië, — Nederl. Antillen.

Het Koloniaal Weekblad, 14 Maart 1929. Mysterie-wijsheid bij de Karaïben. (Naar aanleiding van A. Ph. Penard's belangrijk opstel: *„Het pujai-geheim der Surinaamsche Caraiben".* Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië, deel 84, 's-Gravenhage 1928). Door C. H. de Goeje (met afbeeldingen).

Idem, 21 Maart 1929. Suriname, Enkele opmerkingen, door C. K. Kesler. — Ananas-cultuur in Suriname, door Ph. A. Feltzer.

Idem, 28 Maart 1929. Hollandsche kolonisatie in Suriname, door Dr. Th. Lans. — Immigratie van Nederlanders naar Suriname, door C. L. Tomson. — De verzamelingen van het Koloniaal Instituut. Een nieuwe galerij geopend. Afdeelingen Handelsmuseum Tropische Hygiëne. — De opkomst onzer West-Indische gebiedsdeelen in het bijzonder van Curaçao. (Causerie door den heer C. K. Kesler op 22 Maart voor de afdeeling Nijmegen van „Oost en West" gehouden. Verslag door S. Verwey Mejan).

Idem, 4 April 1929. Suriname: een waardevol bezit, door Tj. Pyttersen.— Kolonisatie van Hollandsche boeren in Suriname, door J. A. Liems.

De Indische Mercuur 20 Maart 1929. De bestuursoverdracht van Curaçao.

Tropisch Nederland. 8 Maart 1929. Curaçao (door C. K. Kesler. Geïll. (wordt vervolgd).

Idem, 22 Maart 1929. Van Natuur tot Kultuur. IX. De koffiekultuur in Oost- en West-Indië gedurende de achttiende eeuw, door Dr. Z. Kamerling.

Beknopte aardrijkskunde van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao, in 't bijzonder voor candidaat-hoofdonderwijzers, door J. B. Rodenburg. Met 23 illustraties. 9e druk. (Hilversun, J. Schaafstal).

Ons Suriname. Maart 1929. De Herrnhutter Mulo-school te Paramaribo, door Wilhelmina Uytenhoudt. — De nieuwe kerk te Alkmaar in Suriname (Br. Indische zending), door P. M. Legène. — Opening van de Evangelistenschool te Paramaribo, door J. Clausen. — De veestapel van Saron, door S. Schmidt (evenals de vorige artt. geïllustreerd). — Uit brieven onzer Zendelingen, door H. G. Sternberg.

Catalogus van de boekerij [en de kaartenverzameling] van het Departement van Koloniën, Zevende vervolg (door M. C. Mallée). 's-Gravenhage, Algemeene Landsdrukkerij.

Ons Zeewezen. 15 Februari, 15 Maart en 15 April 1929. Uit de geschiedenis van den West-Afrikaanschen Slavenhandel, door L. C. Vrijman. (Met afb.).

Neptunus. Orgaan van de Vereeniging van Nederlandsche Gezagvoerders en Stuurlieden ter Koopvaardij. Februari 1929. Scheepvaartwetgeving te Curaçao. (redactioneel).

Idem, Maart 1929. Scheepvaartwetgeving op Curaçao, door Menkman.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. 19 Maart 1929. Hygiënische verhoudingen op Surinaamsche landbouwondernemingen, door Prof. P. C. Flu.

De Indische Culturen. 1 Februari 1929. Hoe koffie bereid en bewerkt wordt, door A. Betim Paes Reme.

Paul Morand. Hiver caraïbe documentaire Paris [1929].

Albert Londres. Terre d'ébène. La traite des noirs. Paris [1929].

The Annals of the American Academy of Political and Social Science. The American Negro- November 1928. Philadelphia.

Een gezellige avond, doorgebracht als gast op eene vergadering van de Vereeniging „Geluk door Kennis" (Fantasie) door J. W. Kluin, Paramaribo [1929].

Monumentale Vorgeschichtliche Kunst. Ausgrabungen im Quellgebiet des Magdalena. Von Prof. D. K. Th. Preusz, Direktor am Museum für Völkerkunde in Berlin. Mit 465 Abbildungen in Lichtdruck. Göttingen. Vandenhoeck Rupprecht, 1929.

In- en Uitvoer, 25 Maart 1929. De cultures in Suriname in 1928. (Ontleend aan een mededeeling van het Landbouwproefstation in Paramaribo)

Economisch-Statistische Berichten, 27 Maart, 3, 10, 17 en 24 April 1929. De werkelijke waarde van Suriname als cultuurland, door J. S. C. Kasteleyn.

Oedaya. April 1929. De Javanen in Suriname, door C. R. Biswamitre. (Met portret van den schrijver).

De Indische Gids. April 1929. De oorsprong van de werving van negers voor het Indische leger, door Mr. B. de Gaay Fortman.

Tijdschrift voor Zendingswetenschap. Deel 73 (1929). 1e stuk. Overzicht van het Zendingswerk in Nederlandsch Oost- en West-Indië (Oct. 1927-28), door Joh. Rauws.

Eigen Volk. Algemeen tijdschrift voor Volkenkunde, enz. Maart 1929. Eene bijdrage tot de verklaring van de namen Suriname en Paramaribo, door Fred. Oudschans Dentz. (Slot.)

Haagsch Maandblad. April 1929. Curaçao: een modern sprookje, door Mr. Dr. W. M. Westerman. [Het bedrijf van de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij, de jonge schepping der „Bataafsche".]. Met schetskaartje en foto van het Schottegat met de emplacementen der C. P. I. M.

The Handbook of the British West Indies, British Guiana and British Honduras 1929—1930, by Sir Algernon Aspinall, C. M. G., C. B. E. New and revised edition. London, the West India Committee, 1929.

De Macedoniër. April 1929. Suriname als Zendingsveld, door J. H. Emmers.

De Volksmissionaris. 15 April 1929. Uit Suriname. Mijn eerste Hindostansche preek, door Pr. H. Helmer.

Koloniale Postspaarbank. Suriname 1904—1 April—1929. Propagandaboekje met foto's, krabbels en graphieken.

Schetsjes uit het Kinderhuis Saron in Suriname, door Herman Engel. Uit het Duitsch vertaald door L. Jellema. Met plaatje en situatieteekening van Saron. [Paramaribo, 1929].

KANTTEEKENINGEN OVER CULTURES IN SURINAME EN ELDERS

DOOR

TJ. PYTTERSEN

Er worden den laatsten tijd van verschillende zijden [1]) meeningen over Suriname verspreid, welke òf zeer aanvechtbaar òf onjuist zijn. Zij hebben mij aanleiding gegeven, mede op verzoek, tot het schrijven van dit artikel.

Onjuist is natuurlijk de meening, dat de bodem van het geheele land een hooge cultuurwaarde bezit, maar eveneens is het onjuist te beweren, dat slechts het oeverland, oude planters spraken van mangrogronden, langs de benedenrivieren voor cultuurbedrijven geschikt is. Het aangeslibde kustland bestaat uit verschillende typen klei van welke de meeste buitengewoon vruchtbaar zijn. Dat kustland wordt doorsneden door schelpen- en zandritsen of een mengsel van beide waaronder er voorkomen van zeer opmerkelijke vruchtbaarheid. In het algemeen ligt het kustland beneden hoogwaterpeil, waardoor het oeverland geregeld wordt overstroomd en het regenwater op het vlakke land, dat verder van de rivieren gelegen is, wordt opgestuwd. Achter het oeverland vindt men om die reden dan ook gewoonlijk met biezen of lichte palmbosschen — palissaden, in Indië pinah genaamd — bedekte vlakten. De afzetting van slib heeft de cultuurwaarde van dat oeverland verhoogd, waarop echter ook veelal de betere waterloozing van het eerste gedeelte der polders van invloed is. Het lage land n.l. kan zonder inpoldering niet voor cultuurbedrijven worden benut. Bij eb kan door de sluizen worden afgewaterd en kan practisch gesproken

[1]) O. m. J. Sibinga Mulder in „De Ind. Mercuur" No 40. d. d. 30 October '28.

tot 8 K.M. van den oever een natuurlijke loozing worden toegepast. Velen in de kolonie en daarbuiten hebben neiging grond, welke in samenstelling niet met het beste mangroland overeenkomt, voor loonende bedrijven ongeschikt te noemen. Op die manier zou bijv. een Nederlandsche landbouwer, die zijn bedrijf op de beste Zeeuwsche klei uitoefent, de bodemwaarde van minder vruchtbaren bouwgrond in ons vaderland voor landbouw ongeschikt kunnen noemen. Dank zij het bezit van uitstekende (water)wegen kon het plantagebedrijf in het door forten beschermde kustgebied eertijds snel toenemen. Het was een verstandige politiek om slechts kleine strooken gronds langs de rivieren uit te geven, waardoor vele plantages van die stroomen voor transport en waterafvoer konden gebruik maken. Die eerste planters zagen neer op elken grond, welke verder van de rivieren gelegen was. Toen men door nood gedrongen dergelijken grond ging benutten, veranderde deze ongunstige meening spoedig en kreeg men meer inzicht in de bodemwaarde, waarbij vooral de vegetatie der terreinen een goede leiddraad was. Ik heb over dit alles meer uitvoerig geschreven in een artikel voorkomende in „De W. I. Gids" van December 1922, zoodat ik kortheidshalve daarnaar refereer. Deze met biezen en hier en daar met palissaden bedekte vlakten werden biri-biri-landen genoemd. Teenstra (1835) schrijft: „De geschikste gronden tot het aanleggen van een koffyplantaadje zijn nieuwe kleigronden, vooral op mangrove-gronden, zijnde die, op welke vele pinapalmen groeien, groeit de koffy boon tevens zeer weelderig, ...Naast de blauwe kleigronden volgen in geschiktheid de bieriebierielanden, mits dezelve niet uit leemachtige klei bestaan". A. Blom (1805) zegt: „Biri-birigronden waar papayen en stoelbiezen groeien, dat zeer vette en vrugtbare Gronden zijn".

Het verlengen van de Orleanakreek, het graven der kanalen van Matappica, Warappa en Tapoerina, wijst er op, dat de vroegere planters vertrouwen hadden in de verder van de rivieren gelegen terreinen. In genoemd artikel van December '22 heb ik gewezen op de streken benoorden de

Cottica en Commewyne en verder op het ongeveer 400.000 H.A. groote terrein tusschen de Coppename- en Nickerierivieren. De begroeiing van dit terrein, welke op het daarbij afgedrukte tracé-kaartje voorkomt, wijst op grootendeels waardevol land. Zonder het oprichten van pompstations, welke een deel van het jaar het overtollige water zullen moeten afvoeren, zal men op genoemd terrein nooit veel bereiken. Verder heb ik in dat artikel ook gewezen op de open vlakten bij Nickerie en heb ik bij mijn terugkomst uit de kolonie autoriteit en groote ondernemers op de mogelijke waarde van dit terrein voor cultuurbedrijven gewezen.

Er zij hier verder vermeld, dat hoewel er in de kolonie zeer stijve klei voorkomt, lang niet alle klei slecht doorlaatbaar is en dat die doorlaatbaarheid toeneemt naar het Westen. Hier vindt men zeer mooie met humus bedekte klei, welke overeenkomt met die in Britsch Guyana maar over het algemeen een grootere vruchtbaarheid bezit.

Naar mate men zich verder van de zee verwijdert wordt de grond in het alluviale gebied van Suriname lichter. Een bekend planter sprak indertijd een ongunstige meening uit over de bodemwaarde van de koffieplantage Slootwijk, waar reeds een ander grondtype wordt aangetroffen. Toen hij hoorde, dat men daar bezig was koffie op zandgrond te planten, liet hij zich hierover afkeurend uit. Ik meen, dat de resultaten op deze onderneming nu niet direct slecht zijn en dat ook op zand althans een groot deel van den aanplant zeer bevredigende resultaten geeft. Maar al zijn die resultaten minder dan op mangroland, wij beschikken in onzen tijd over middelen, welke op loonende wijze de productiviteit van den bodem kunnen vermeerderen.

De samenstelling van de hoogerop gelegen gronden is uiteenloopend, daar het gehalte aan zand in den bodem verschilt. In „De W.I. Gids" van Mei 1923 heb ik het oordeel van verschillende vroegere planters omtrent een deel der lichtere gronden medegedeeld en verwijs ik wederom kortheidshalve daarnaar. Maar ook reeds tevoren heb ik over de cultuurwaarde dier hooger gelegen terreinen het

een en ander gepubliceerd uitsluitend mij beroepende op hetgeen ik daaromtrent in de oude litteratuur gevonden had. Dit alles heeft veel stof doen opwaaien. In het „Verslag over de jaren 1924/'27. Departement Landbouwproefstation in Suriname" lezen wij nu o.m.:

„Ook de cultuur van sisal, tabak en thee zal op de lichtere gronden ten Zuiden van de alluviale kuststrook met stijve klei beproefd worden. Ook voor cacao zijn de vooruitzichten op deze lichte, doorlatende, vruchtbare gronden niet slecht.... Het is dringend noodig, dat op deze lichtere gronden, die ten deele zeer vruchtbaar zijn, proeven met de bovengenoemde nieuwe cultures worden genomen".

„Voor een herleving van de cacaocultuur in Suriname bieden de alluviale streken buiten het poldergebied gelegen, uit een landbouwtechnisch oogpunt beschouwd, goede voorwaarden aan. Hier zijn het lichtere klei-, leem -en zandgronden met een bouwkruin tot een diepte van 1 M. en meer".

„Samen met den Landbouwscheikundige J. W. van Dijk werd langs de Tempati, Mapane, Boven Suriname door het slaan van proefgaten de gesteldheid van den bouwkruin nagegaan. Gebleken is dat de alluviale streken buiten het zoutwatergebied gelegen, goede bodemcondities leveren voor landbouwdoeleinden".

Ter versterking van bovenstaande meen ik goed te doen iets uit het artikel van den Heer C. van Drimmelen voorkomende in „De W. I. Gids" van Juni 1928 over te nemen. Genoemde heer heeft als Districts-commissaris het district Nickerie leeren kennen.

„Het Noordelijkste gedeelte van den rechteroever (van de Corantynrivier) bestaat uit zachte klei. Bij elken springvloed wordt het overstroomd.... Boven de Kalebaskreek, omtrent 15 K.M. van den mond, en ter hoogte van de eilanden „de Zusters" verheft de kleioever zich reeds zichtbaar boven het hoogwaterpeil. Het bosch op dit zee- rivier alluvium is een galerijbosch. Daarachter treft men een z.g. kleisavanna aan begroeid met allerlei grassoorten, biezen en hier en daar met houtgewas. Deze na-

genoeg boomlooze vlakte strekt zich in Oostelijke richting uit naar de Nickerierivier, zet zich aan gene zijde daarvan voort en is geschikt o.m. voor de teelt van suikerriet, katoen en rijst. Duizenden hectaren vruchtbaar land liggen hier beschikbaar voor den landbouw gemakkelijk te draineeren en gunstig gelegen voor de verscheping.... Een eindweegs boven de eilanden de Zusters bestaat de oever nog altijd uit alluviale klei, doch hoogerop maakt deze plaats voor diluviale gronden, saamgesteld uit de verweringsproducten van graniet, gneis, diabaas en dioriet, gemengd soms doch ook wel door het water daarin afwisselend zand en leemlagen neergelegd".

Savannas.

Veelal hoort men spreken over de onvruchtbare savannas van Suriname. Bedoeld worden dan de zandsavannas, welke bezuiden het alluvialegebied worden aangetroffen en welke zich verder over het geheele achterland tot diep in Brazilië verspreiden. De zeer uitgestrekte, dikwijls uiterst vruchtbare biezenvlakten in het kustgebied worden echter eveneens savannas genoemd en moet men dus als over savannas wordt geschreven wel even aangeven wat wordt bedoeld. Deze klei-savannas bestaan weer uit twee soorten en is die met een leem-caolienbodem voor cultures niet van beteekenis. In het boven reeds aangehaald nummer van „De W. I. Gids" van December 1922 heb ik een foto van een dergelijke leemsavanna indertijd door den heer J. W. Gonggrijp bezocht doen opnemen. Wat nu de zandsavannas betreft dient te worden opgemerkt, dat men deze naar graden van onvruchtbaarheid in kan deelen, dat wil zeggen dat voor zoover thans is te overzien zij nimmer voor cultures van eenig belang zullen zijn. In hoeverre die geschiktheid bevorderd zal worden door goede drainage en bevloeiing kan hier buiten beschouwing worden gelaten. Reeds oude schrijvers wezen erop, dat deze beide middelen de vruchtbaarheid vermeerderden. De zooeven genoemde heer Gonggrijp, de bekwame oud-houtvester van de kolonie, heeft in een artikel in „De W. I. Gids" van Mei 1922 gewezen op de

groote overeenkomst tusschen de voor veeteelt uiterst geschikte savannas in Venezuela en die in Suriname. Dat artikel is zeer lezenswaardig. Vaststaat, dat wij die zandsavanna niet waardeloos mogen noemen.

Achterland.

Het min of meer heuvelachtige land volgend op en in de omgeving van de zandsavannastrook, de savannazône, heeft ook al geen goeden naam. Bewezen kan echter worden, dat er niet altijd ongunstig over gesproken is geworden. Hier komen o.m. typische steengronden voor waarop meerdere cassaveoogsten achtereen worden verkregen, hetgeen wijst op vruchtbaren grond. Diabaasverweringsproducten schijnen hier te worden aangetroffen. Een met groote energie indertijd door den heer Junker opgemaakt rapport over het terrein tusschen de Suriname- en Commewijnerivier, thans berustend op het Ministerie van Koloniën, bevat enkele interessante gegevens over die streek, welke ten deele in „De W. I. Gids" zijn vermeld geworden. Het boven reeds vermeldde „Verslag over 1924/'27" zegt over de gronden in deze zône:

„Zal de cacaocultuur hier ooit weer herleven, dan moeten daarvoor — ziet men van den zeer kostbaren aanleg van irrigatie-werken in ons polderland af — de lichtere, vruchtbare, diepe gronden in de Savanen-zône worden gekozen".

Op blz. 16/17 wordt geschreven dat twee bij name genoemde planters: „onze lichte vruchtbare gronden in de Savanenzône in ons altijd zonnig klimaat en de niet zeer scherpe droge tijden bij uitstek geschikt achten voor de cultuur van den oliepalm".

Op blz. 7 van genoemd verslag lezen wij nog:

„De binnenlanden ten Zuiden van den vijfden breedte graad bleken weinig vruchtbaar te wezen. Langs de grootere rivieren is het land, dat jaarlijks gedurende den zwaren regentijd wordt overstroomd, iets vruchtbaarder, doch ook daar zal nauwelijks een welvarend landbouwbedrijf zich kunnen vestigen".

Dat ziet er leelijk uit en gelijkt sterk op uitspraken, welke we eenige jaren terug over de zooevengenoemde

lichtere gronden hoorden. Dit ongunstige oordeel is grootendeels gebaseerd op een uitspraak van wijlen Prof. Harrison uit Britsch Guyana en is niet overeenstemmend met dat hetwelk wij in de bekende „Handbooks" aantreffen.

Tegelijk met het bespreken van de cultuurwaarde van het achterland, wensch ik de aandacht te vestigen op een andere voor Suriname ongunstige uitspraak n.l. deze, dat het rivierwater geen vruchtbaar slib meevoert om reden de gesteenten in het hoogland voor den landbouw van geen waarde zijn daar de verweringsproducten practisch geen voedingsstoffen bevatten. Zelfs velen der meest verstokten in deze moeten nog erkennen, dat langs de bovenrivieren dikwijls zeer waardevolle slibafzettingen worden aangetroffen en kunnen niet ontkennen, dat aan de vorming van zwaar hoog bosch in het binnenland slibafzettingen door overstrooming in den grooten regentijd debet zijn.

Vroegere planters, die hun bedrijven uitoefenden op de hoogere, lichtere gronden, hebben opgemerkt, dat na overstrooming hunner velden de bodemproductiviteit belangrijk toenam. Komt men er later ooit toe in het binnenland cultuurbedrijven op te zetten dan zijn waterbouwkundige werken daarvoor noodig en hieronder ook bevloeiingswerken; immers de practijk heeft reeds geleerd dat de rivieren in den regentijd vruchtbaar slib meevoeren. De mogelijkheid de terreinen in het binnenland met slibhoudend water te kunnen bevloeien is van groote waarde voor cultuurbedrijven.

Ik wil niet ontkennen, dat er vele gesteenten in het bergland voorkomen, welke voor den landbouw vrijwel waardeloos verweringsmateriaal leveren, maar er zijn er toch ook o.m. diabaas en graniet die dit wel doen. Waar nu het binnenland nog zoo weinig onderzocht is, kan later blijken dat de hoeveelheid van een dergelijk gunstig gesteente meevalt. Leest men oude en nieuwe expeditieverslagen dan valt op, dat belangrijke uitgestrektheden maripapalmbosschen in het binnenland voorkomen, dat elders pinapalmbosschen worden aangetroffen en ook de boegroemakapalm hier en daar in niet onbelangrijke hoeveelheden groeit. Het voorkomen dezer palmen wijst toch

op min of meer waardevolle zwaren en lichten grond.
Er is echter meer.

Die reeds meermalen genoemde oude planters waren goede opmerkers en zeiden: „waar goed bouwhout wordt aangetroffen, is de grond goed voor suiker". Elders leest men, dat waar de bolletrie groeit de grond goed is voor suikerriet.

Nu wil ik niet ontkennen, dat er terreinen voorkomen waarop de bolletrie groeit die toch niet geschikt zijn voor cultures, maar in het algemeen gesproken wijst het voorkomen van hoog mooi bosch met goed timmerhout op goeden cultuurgrond.

Hooge bosschen komen in het binnenland veelvuldig voor en de eeuwen lange ontleding van bladeren en bladresten kan de grondwaarde doen stijgen.

Steeds heb ik er in mijne artikelen op gewezen, dat wij in onzen tijd op allerlei gebied zooveel sterker dan vroeger staan om de productiviteit van den bodem op loonende wijze te verhoogen [1]).

Conclusie.

Het kustgebied van Suriname bevat tienduizenden hectaren land van een vruchtbaarheid als wij in Oost-Indië zelden aantreffen. De kosten voor het cultuurgeschiktmaken dezer terreinen kunnen gemiddeld (biezenland en bosch) per H.A. geschat worden op f 250—, een jaarlijksche rente vertegenwoordigende van circa f 15.—. Ik heb hier het inpolderen van groote terreincomplexen op 't oog. Het voorkomen van waterwegen maakt hier in 't algemeen den aanleg van spoorwegen overbodig.

Het zeer uitgestrekte binnenland zal voor een zeker deel een behoorlijke cultuurwaarde blijken te bezitten, indien hier wegen worden ingeslagen, die in Oost-Indië tot zeer gunstige resultaten hebben geleid.

Suriname en de Centraal-Amerikaansche landen.

Er wordt gezegd, dat de arbeidskosten per H.A. en de

---

[1]) Zie in dit verband het artikel van Dr. J. E. van Amstel: „Algemeen overzicht van ligging en bodem van Suriname" in West-Indië" no. 2 Mei. 1921.

bodemproductiviteit van eenige Centraal Am. landen als Costa Rica en Guatamala resp. zooveel lager en zooveel hooger zijn dan die in Suriname en speciaal worden dan cultures van bananen en cacao genoemd.

Costa Rica.

Costa Rica behoort tot die staten welke feitelijk geheel onder den machtigen invloed staan van het Amerikaansch kapitaal w.o. de United Fruit Company.

Dr. W. Bitter schrijft in zijn boek: „Die Eroberung Mittelamerikas durch den Bananen Trust" (1921): „Minor C. Keith (Directeur van de U. F. C.) ist die eigentliche Regent in Costa Rica". O'Henry heeft den toestand beschreven in zijn bekend werk „Cabbages and Kings". Vermeld wordt verder, dat de groote vruchtenmaatschappij in 1921 ruim 230.000 akkers in eigendom en meer dan 6600 akkers in pacht had. De inkomsten van den staat bestaan voor een deel in gelden welke uit het uitvoerrecht op bananen worden verkregen. De Fransche Consul aldaar schreef hieromtrent: „U. F. C. jouit au Costa Rica (loi du 30 Juin 1909) d'un véritable monopole d'exportation contre paiement à l'Etat; jusqu'en 1930, d'un taxe d'un cent (2½ c. Holl.) par régime".

Volgens W. H. Koebel in diens boek „Central America" bedraagt het aantal inwoners ong. 400.000 en is integenstelling met vele der buurtlanden de bevolking bijna zuiver blank. Zij is wederom in tegenstelling met haar buren vrij werkzaam, om welke reden zij gaarne door de Am. maatschappijen in dienst wordt genomen. Deze maatschappijen kunnen door hun machtspositie gemakkelijk den loonstandaard enz. regelen. Minder gewenschte elementen onder de werkkrachten vinden moeilijk emplooi daar zij noch bij de maatschappijen noch bij de met deze gelieerde pachters en leveranciers werk kunnen verkrijgen. Het kan natuurlijk niet worden ontkend, dat het Am. kapitaal gesteund door de vloot rust, orde en behoorlijk betaald werk in het land heeft gebracht, maar aan den anderen kant benut het zijn positie dusdanig, dat grovere winsten dan anders worden behaald.

Naast inheemsche werklieden vinden, evenals overal in die landen waar de U. F. C. werkt, vele West-Indiërs daar arbeid en onder deze treden vooral die van Jamaica op den voorgrond. Adams zegt in zijn „Conquest of the Tropics": „The Jamaican negro is the workman who has made possible the wonders which the U. F. C. has achieved in Central America". Dit slaat minder op Costa Rica dan op buurtlanden.

De loonstandaard in C. R. bedraagt volgens sommigen één dollar, volgens anderen (opgave Fransche Consul) $ 1,20—$ 1,50 voor een werkdag van acht uur.

Naast zeer vruchtbaar laagland, wordt in dezen staat in hoofdzaak hoogland aangetroffen. Die lage landen, voorzoover zij langs de rivieren gelegen zijn, worden jaarlijks door overstrooming met een vruchtbaar slib overdekt en kunnen daardoor langen tijd achtereen voor de cultuur van bananen worden benut tot ook hier de Panamaziekte te verwoestend optreedt.

De U. F. C. heeft volgens Prof. Stahel (Verslag van een dienstreis naar Centraal-Amerika 1923). 30.000 akkers met bananen in C. R. beplant en koopt verder de bossen op van ongeveer 50.000 akkers land, dat door particulieren wordt bebouwd. Naar de vruchtbaarheid onderscheidt men drie soorten van bananenland. De Fransche Consul schrijft omtrent het vruchtbaarste land: „Dans la région fertile de la Estrella et de Tolamauca, les plantations donnent de 50 à 60 et même jusqu'à 70 régimes par mois en par hectare. En pleine production, une plantation de 1150 hectares donne à son propriétaire un bénéfice annuel de 36.000 dollars". (By 60 bossen komt dit dus uit op iets meer dan 43 dollarcent per bos). Op het hier bedoelde prima land kunnen volgens Stahel de aanplantingen het 25 tot 30 jaren uithouden alvorens de Panamaziekte tot abandonneeren der terreinen noodzaakt. Genoemde Consul noemt echter een veel korteren tijdsduur. Voor land van tweede kwaliteit is deze termijn volgens Stahel 15 jaar, voor dat van derde 5—6 jaren. In genoemd verslag lezen we over het abandonneeren van terreinen o.m. het volgende.

„Het land dat we hier in Good Hope in cultuur zien nemen is maar derde klas land. Het goede land in eigendom van de maatschappij is reeds vrijwel uitgeput. Tientallen van kilometers zijn we gedurende ons bezoek in Costa Rica door oud, wegens de Panamaziekte verlaten bananenland gereden, dat nu meestal met wilde kapoewerie is begroeid".

Zijn de opbrengsten op het beste land zeer hoog, de gemiddelden over groote oppervlakten zijn minder. Het verslag zegt daaromtrent: „De bijna 18000 akkers van het district Zent hebben het jaar tevoren een gemiddelde productie van 134 volle bossen per akker (335 bossen per H.A.) geleverd".

Voorts zij opgemerkt, dat de bananen van het bovenland veel fijner van smaak zijn dan die van meer laag gelegen streken. Een ongunstige factor van het land is, dat de regenval er meer dan 4000 mM. per jaar bedraagt (ongeveer twee maal meer dan in Suriname waar de over het jaar over het algemeen goed verdeelde regens en de vele zon-uren de gewassen zeer ten goede komen). Wat de aanlegkosten eener bananenplantage betreft (hierbij dient opgemerkt dat een akker in Costa Rica 0,4 HA., in Suriname 0,43 H.A. bedraagt) lezen wij: „De kosten voor den aanleg van 1 akker met bananen zijn ongeveer $ 25; daarbij komen nog drainagekosten, die in het ongunstigste geval tot $ 20 kunnen bedragen. De kosten voor 1 akker tot den eersten oogst zijn 40—70 dollar of 100—175 gulden". In deze kosten zijn zeker niet begrepen die voor aanschaffing van railbaanmateriaal en den aanleg der banen. „Het onderhoud, lezen wij verder, van een krachtig groeiend bananenveld is hier buitengewoon goedkoop". Ik vermoed, dat die kosten daar zeer uiteenloopend zijn, daar deze velden voorkomen op door diepe goten doorsneden terreinen, welke, indien zij langs rivieren zijn gelegen, eenigen tijd per jaar worden overstroomd terwijl die goten tevens wijzen op stijve klei. Een jaarlijksche regenval van meer dan 4000 mM. en een tropisch zonnetje zullen in de minder forsch staande aanplantingen veel opslag doen ontstaan welker bestrijding niet goedkoop is.

Door haar bijzondere sterke positie, door de beschikking over de werkkracht van een werkwillige bevolking, door het bezitten van zeer uitgestrekte landstreken, verkeert de U. F. C. in Costa Rica in bijzonder gunstige omstandigheden. Zij kan daar, wegens het niet voorkomen van concurreerende maatschappijen groote kwanta bananen laten produceeren door kleine planters, die het risico der cultuur dragen en kan een prijs bepalen als haar goeddunkt. Genoemde Consul noemt (1922) een inkoopsprijs per vol bos van 60 dollarcent en schrijft verder: „En suite d'une campagne de presse organise par un groupe de producteurs et craignant de tuer une de ses poules aux oeufs d'or, la U. F. C. a augmenté dernièrement les prix au Costa Rica de dix cents par régime". De planters meenen recht te hebben op een dollar per bos te meer waar hun bananen van fijnere kwaliteit zijn dan die o.m. van Jamaica, waar ten gevolge der concurrentie volgens dien Consul tot twee dollar en meer per bos werd betaald. „The West Indian Committee Circular" van Juni 1923 deelt mede, dat door de concurrentie prijzen van 5 shilling 3 d. „per payable count bunch" op Jamaica werden betaald. In Guatamala, Honduras, Nicaragua e.a. landen in die streken is de positie der U. F. C. minder krachtig en ontmoet zij een bevolking die minder werkwillig is. Voor Honduras slaagde zij er indertijd in werkkrachten uit Britsch-Honduras te doen aanvoeren die één dollar en meer per dag verdienden, terwijl tevens voor kost en onderdak moest worden gezorgd. In Nicaragua, de republiek van „Brown Brothers" genaamd; is de toestand thans nog niet gunstig. Er is heel wat litteratuur gedurende de laatste jaren over deze landen verschenen en al komen daar ongetwijfeld zeer gunstige natuurlijke cultuurwaarden voor, er zijn naast ongunstige binnenlandsche toestanden ook nog andere als aardbevingen en sprinkhanenplagen, orkanen, welke een ongunstigen invloed op de bedrijven hebben. Ik wil alleen nog opmerken, dat bijv. omstreeks 1915 in Honduras de waarde van woesten grond £ 2, van cultuur grond £ 20 per akker bedroeg. Dit groote verschil (*f* 60.— tegen *f* 600.— per H.A.) wijst er wel op,

dat het cultuurgeschikt maken van woesten grond in Centraal-Amerika in tegenstelling met Suriname (*f* 200—*f* 500 p. H. A.) zeer kostbaar is.

S u r i n a m e.

Wat Suriname betreft diene er in de eerste plaats op te worden gewezen, dat de Studie Commissie van het Suriname Studie Syndicaat in haar bekend rapport o.m. schrijft: „Te oordeelen naar den stand van bacoven (bananen) en andere Musavarieteiten moet de vruchtbare kleibodem van Suriname er wel bijzonder geschikt voor zijn". Hierbij dient niet uit 't oog te worden verloren, dat we in het algemeen omtrent de bodemwaarde van Suriname nog lang niet voldoende weten, daar er verschillende uitgestrekte streken zijn, welke tot heden nimmer ernstig in cultuur zijn genomen. Volgens de planters in de kolonie is de gemiddelde productie per H.A., in Suriname heel wat grooter dan door de Studie Commissie in haar begrooting werd aangenomen. Deze toch werd geschat op 250 volle bossen per H.A. voor het 2de jaar, voor het 3de 500, vierde 500, vijfde 500. De langs veiligen weg verkregen kostprijs per bos bedroeg volgens die begrooting één gulden of 40 dollarcent. Hierin zijn dan niet begrepen tantièmes, kapitaalrente en afschrijving. De planters nemen verder aan dat de gronden 10 tot 20 jaar in cultuur kunnen blijven. Het is zeker niet onmogelijk, dat in de kolonie grootere complexen grond gevonden worden dan die van Accaribo, waar bijv. de koffie bijna twee maal meer opbrengt dan op de andere Surinaamsche plantages.

C a c a o.

Wat de cacaocultuur betreft diene het volgende.

Prof. Stahel schrijft in het verslag van zijn dienstreis, dat de cacao in Costa Rica het best produceert op tweede rangs bananenland, stijvere kleiachtige gronden dus. Er komen daar terreinen voor, waarvan 400—450 Kgr. per akker geoogst worden. Van de 10.000 akkers vruchtdragende boomen echter worden per jaar ongeveer 2—2½ millioen Kgr. cacao geoogst.

De cacaocultuur in Suriname wordt door verschillende ziekten en plagen bezocht, die haar bestaan hoogst twijfelachtig maken. Wanneer we deze niet hadden, zou zeer zeker de productie van Costa Rica zoo niet overtroffen dan toch bereikt worden.

Desondanks heeft de cacaocultuur het in Suriname lang volgehouden en het valt te betwijfelen of onder die omstandigheden dit ook in Costa Rica het geval zou zijn. Men zal echter zeggen dat in dit laatste land geen ziekten noch plagen in de cacao voorkomen, dat dus dergelijke vergelijkingen geen nut hebben. Daarop kan ik het volgende antwoorden.

Wij lezen in genoemd verslag: „'s Middags bezoeken we de Indiana farm, een uitgestrekte verlaten bananenplantage, die nu voor een groot deel in cacao is omgezet. Hier zien we verscheidene gevallen van de wortelziekte; dikwijls 4—6 boomen bij elkander. Zal deze ziekte, die nog niet lang geleden voor het eerst in de aanplantingen werd waargenomen, zich niet verder uitbreiden, dan moeten ernstige bestrijdingsmaatregelen worden genomen. Dit heeft de heer Kress ook ten volle ingezien. „De grond bestaat hier uit een zeer vruchtbare vulkanische aarde. Het maakt daarom een vreemden indruk, wanneer we hier 500 akkers in jonge cacao zien kwijnen.... De tweejarige boompjes waren zeer zwak en leken heel sterk op uitgeputte thripsboompjes; ....Vlak bij deze velden vonden we een 7—8 jarigen aanplant, die eveneens zeer zwak stond. De heer S. vertelde, dat deze boomen twee jaren geleden zeer goed begonnen te dragen, maar toen opeens al hun bladeren verloren hadden. „Sindsdien sukkelden ze en gaven een zeer slechte opbrengst".

Prof. Stahel toonde hier thrips aan.

Ik zal over enkele andere daar reeds voorkomende minder ernstige ziekten of plagen niet uitwijden, maar wil alleen nog het volgende naar voren brengen. Op blz. 38 lezen we:

„De berichten uit Ecuador over de buitengewoon zware verliezen, die daar ten gevolge van het plotseling optreden der krullotenziekte worden geleden, maken den heer K.

nogal bezorgd voor zijne zich snel uitbreidende cacao-aanplantingen en terecht; in het zeer vochtig klimaat van Costa Rica zou de krullotenziekte niet minder verwoestend optreden dan in Ecuador".

Het blijkt geenszins dat ten gevolge eener hooge bodemproductiviteit in Costa Rica met de cacaocultuur aldaar betere resultaten worden verkregen dan in Suriname.

Kosten.

Dat zoowel een bananen- als een cacaocultuur zooveel meer uitgaven voor veldarbeid in Suriname noodig maken, dat daardoor de rentabiliteit van die bedrijven in gen. kolonie belangrijk minder is, is eveneens zeer aanvechtbaar. We lezen dat voor onderhoud en oogsten van een krac htiggroeiend bananenveld in C. R. één man noodig is voor 20—25 akkers. Dat wil dus zeggen, dat op de superieure vulkanische gronden deze ongetwijfeld gunstige resultaten worden verkregen.

Toen de Panamaziekte op dergelijke en andere terreinen begon op te treden (1909) werden uitgebreide en kostbare proeven met een diepe grondbewerking genomen. Waar practisch geen resultaten werden verkregen, is men met een dergelijke bewerking opgehouden zoodat het onderhoud niets meer beteekent. Op die manier kunnen de kosten voor onderhoud gering zijn, maar vermindert de productiviteit van den bodem. Hoe dichter een aanplant is des te minder last heeft men van wied, maar de aanplantingen op de tweede en derde klas terreinen, welke minder gesloten zijn, zullen ook wel wat meer werkkrachten voor onderhoud vorderen. Dat de U. F. C. er meer en meer toe is overgegaan van de vrije planters bananen op te koopen tegen 70 d.c. (aan boord geleverd 80 d.c.) per bos, waardoor het cultuurrisico practisch geheel op die planters rust, is een bewijs, dat de productieprijs in eigen aanplant niet belangrijk minder zal bedragen. Volgens de door de Studie Commissie voorzichtig gestelde begrooting komt in Suriname de kostprijs per zelfde bos op 40 d.c. (Zonder tantièmes, kapitaalrente en afschrijving).

De cacaoaanplantingen der U. F. C. in C. R. worden

door gemiddeld 1 man op de 10 akkers onderhouden, tegen in Suriname 1 man op de 3 akkers. Men mag veilig aannemen, dat de C. R. arbeiders wat meer werk verzet dan de Javaan in Suriname. De eerste wordt betaald met $ 1—$ 1,50 per werkdag. Nemen we het door den Franschen Consul genoemde loon van $ 1,20 aan dan komt zulks per akker op 30 H. centen, terwijl dit in Suriname komt op 33 H. c. Nemen we verder in aanmerking, dat de C. R. akker 0.4 H.A. en de Surinaamsche 0.43 H.A. groot is, dan komen we ongeveer op dezelfde kosten. In *volwassen, gezonde* aanplantingen *hoopt* de vertegenwoordiger der U. F. C. in C. R. de kostprijs per pond spoedig op 5 d.c. te zullen kunnen terugbrengen, zegt het verslag. Dit komt neer op ong. 27½ H.c. per K.G. In Suriname rekent men als kostprijs voor 1 K.G. cacao gewonnen in *zeer ongezonde* aanplantingen 45 H.c., bij goede oogsten minder. In Juni '22 schreef Prof. Stahel mij, dat in de beste velden van pl. de Maasstroom bijv. gemiddeld 60 vruchten (800 K.G. cacao per H.A.) per boom werden verkregen, niettegenstaande deze velden zeer oud zijn. Per C. R. akker zou de productie dus 320 K.G. bedragen. De conclusie kan zijn, dat de meer-kosten in de ziektebestrijding en in de door ziekte verminderde productie zitten. Van een zeer op den voorgrond tredend gunstig verschil tengevolge van belangrijk minder veldarbeid is in C. R. vergeleken met Suriname geen sprake.

Surinaamsche koffie.

De bewering, dat het planten van Sur. koffie — een geurige Arabica — is verlaten geworden wegens een te kleine productie per eenheidsoppervlak, waardoor de cultuur niet loonend was, is onjuist. De productie bedroeg als regel één pond per boom of 500 pond per akker. Er zijn jaren te noemen, dat deze productie zeer veel hooger was. Zoo brachten in 1766 de boomen 4 pond op, terwijl in 1809 de opbrengsten wederom zeer hoog waren. Men had in Mei of Juni een kleinen vóóroogst en in Oct. of Nov. een grooteren naoogst. De rijpe bessen vielen vlug van de boomen en waren daardoor spoedig geheel waarde-

loos. Toen men in het begin van de 19de eeuw moeilijkheden kreeg met den aanvoer van slaven en deze arbeidsmoeilijkheden geleidelijk zeer vermeerderden had men niet meer de beschikking over voldoende werkkrachten om de koffie op tijd te oogsten en is deze cultuur verlaten geworden.

Liberia koffie.

In de Liberia heeft men een koffie gevonden, welke niet alleen in Suriname buitengewoon goed aardt, maar die zich eveneens bijzonder goed leent voor een land waar men geheel met contract-arbeiders werkt. Men kan practisch bijna het geheele jaar oogsten. Deze koffie heeft echter ongebrand een onaangename lucht, welke van invloed is op den prijs, terwijl verder de markt beperkt is. Zoolang men die lucht niet verbetert en het niet gelukt een ruimere markt te vinden, zal voor uitbreiding dezer cultuur wel weinig animo zijn. Integenstelling met een jaar of zes geleden toen door lagere prijzen de toestand der koffieondernemingen in de kolonie weinig rooskleurig was, is deze thans goed en zijn de moeilijke jaren door velen alweer vergeten. Het doel moet zijn den kostprijs zoodanig te verlagen, dat de levensvatbaarheid van de cultuur wordt verhoogd. Nu hoopte Prof. Stahel door het uitplanten van enten van superieure moederboomen een gemiddelde productiestijging te kunnen verkrijgen en schreef ZEdl. (1922), „dat een maximumproduct van 10 baal (van 100 KG.) per H.A. evenmin te hoog is".

We kunnen niet anders doen dan hopen dat de verwachte resultaten worden bevestigd. Men verwacht eveneens van hooger toppen der koffieboomen productievermeerdering. Lettende op de beweging, welke in het geheel Oosten heerscht en verder op de gevolgde bestuurspolitiek in de kolonie, die van de nakomelingen der immigranten menschen maakt, die weinig arbeid presteeren, dient men, naar ik reeds herhaaldelijk elders heb geschreven, te trachten de beste kleurlingen als deelbouwers aan de bedrijven te verbinden, waardoor een schakel kan worden gevormd tusschen ondernemer en vrije arbeiders. Met

die deelbouwers zou dan voor de betaling een regeling moeten worden getroffen welke gebaseerd is op den koffieprijs met welken de kostprijs zou fluctueeren. Met dien prijs zouden dan de arbeidskosten fluctueeren.

Citruscultuur.

Vaststaat, dat sinaasappel-, mandarijn- en grapefruitboomen, om de voornaamste te noemen, in Suriname zeer goed gedijen, uitstekend produceeren en vruchten van zeer goede eigenschappen opleveren, dat verder in tegenstelling met verschillende andere citrusvruchten produceerende landen, w.o. Californië, geen belangrijke uitgaven noodig zijn voor grondbewerking, bemesting en ziektebestrijding, hetgeen niet wil zeggen, dat bij het inslaan dezer wegen de producties niet nog meer zullen stijgen.

Men dient niet te vergeten, dat de citruscultuur in Suriname tot op heden nooit goed is aangepakt geworden, waarmede hier bedoeld wordt, dat tot heden de noodige kundige leiding in dienst van naar perfectie der bedrijven strevende westersche ondernemers steeds heeft ontbroken. Het valt verder niet te ontkennen, dat het klimaat in de belangrijke citrusvruchtenproduceerende gebieden over het algemeen gematigder is dan dat van Suriname. In verband hiermede wensch ik op te merken, dat in tegenstelling met het laagland van Java de sinaasappel in het Surinaamsche laagland zoowel kwalitatief als kwantitatief een uitstekend product kan geven. Uit de verschillende mij verstrekte gegevens blijkt, dat ook de beoordeelingen uit het buitenland, w.o. Noord-Amerika en Canada eensluidend gunstig zijn. Ir. W. L. Utermark schrijft (Mededeeling No. 19. Afd. Hand. Museum. No. 4).: „Bijzonder gewaardeerd werden (Jaarbeurs Utrecht) vooral de graad en aard der zoetheid en de groote saprijkheid, welke laatste aanschouwelijk gedemonstreerd werd." Het is opmerkelijk, dat verschillende gewassen als bijv. suikerriet, koffie, cacao, mais, sinaasappel onder gelijke omstandigheden in het Surinaamsche laagland veel beter gedijen dan in dat van Java.

Een toestand het meest gelijkend op die van Suriname

vinden we in Brazilië en speciaal in Bahia. Uit een Bulletin van het Dep. van Landbouw in Noord-Amerika neemt de Heer Utermark het een en ander over. Hij schrijft o.m.: „Bahia is het vaderland der navel-sinaasappelen. ....Het klimaat is warm en vochtig met natte en droge seizoenen.... Niet alleen in den regentijd valt er regen, ook in het droge seizoen. De kweekers van Bahia zeggen: des te heviger en vaker de regens vallen des te beter fruit krijgt men. De gem. jaarlijksche hoeveelheid regen is 1524 m.M. (Sur. ong. 2300 mM.). De temp. blijft gedurende het geheele jaar ongeveer constant en vertoont ook gedurende een etmaal geen groote verschillen; gemiddeld is ze 76,4 grd. F. (Sur. 1899—1927 80,2 grd. F.). De onmiddellijke omstreken van Bahia zijn heuvelachtig, eene hoogte vertoonende van 100—200 voet. Bijna alle citrustuinen zijn-gelegen op de toppen der heuvels veelal langs de heuvelglooiingen afdalend tot aan de randen der vallei". Ook de verdere beschrijving der terreinen wijst op een groote overeenkomst met Suriname speciaal de streken in en vooral bezuiden de savannazône.

Suiker.

De meeste factoren, welke den kostprijs van suiker bepalen zijn in Suriname zeer gunstig, waardevoller dan op Java. Ongunstiger dan in dit laatste land is de factor der arbeidsvoorziening. In de eerste plaats is men in Suriname afhankelijk van den aanvoer van werkkrachten van buiten, in de tweede plaats zijn de arbeidskosten er hooger niettegenstaande de Regeering thans een deel dezer kosten voor haar rekening neemt. Het is vooral de eerstgenoemde, een geregelde aanvoer van werkkrachten dus, welke door verschillende onzer grootste ondernemers als een belangrijke nadeelige factor voor Suriname wordt beschouwd. We zien sedert 1918 in het naburige Demerara tot welke moeilijkheden zulks kan leiden. Er is echter nog een factor, welke voor alle Surinaamsche bedrijven nadeelig is en wel deze, dat een onverstandige bestuurspolitiek een weinig arbeidspresteerende bevolking kweekt waardoor de volgende geslachten der Aziatische immi-

granten evenals de inheemsche bevolking als werkers van beteekenis voor de kolonie vrijwel verloren gaan.

In 1921, vóór belangrijke verbeteringen in de fabrieksinstallatiën werden aangebracht, stond het suikerbedrijf in de kolonie vergeleken met Java en andere landen op een laag peil, terwijl ook de rietcultuur en het transport veelal verre van volmaakt waren. De grootte der meeste ondernemingen, zoowel als de geheele bedrijfsorganisatie waren eveneens doorgaans onvoldoende. Ondanks het ingebreke blijven van het inslaan van *die* wegen, waarlangs o.m. de Javasuikerindustrie tot een lagen suikerkostprijs is gekomen, heeft de Surinaamsche suikerindustrie het tot heden kunnen bolwerken. De resultaten werden bereikt met belangrijk minder intensieve bodembewerking dan op Java. De door mij bedoelde weg is die van het kweeken van meerwaardige rietsoorten. Hieraan is noch door de fabrikanten noch door het proefstation iets van beteekenis gedaan. Het ware m.i. dan ook vrij wat verstandiger geweest indien de Regeering instede van de aanvoerkosten van Javaansche werkkrachten te dragen, een deskundige van erkende bekwaamheid naar Suriname had gezonden (eventueel daarvooı financieelen steun aan de planters had toegezegd) en hem de beschikking over de noodige middelen had gegeven om te trachten door het kweeken van meerwaardige rietsoorten de opbrengsten per eenheidsoppervlak te doen stijgen en langs dien weg de bestaanszekerheid der fabrieken te vergrooten. Een opleving van eenige beteekenis van de rietsuikerindustrie in de kolonie is slechts dan te verwachten, indien de suikerkostprijs op een belangrijk lager niveau kan worden gebracht en de bedrijfszekerheid toeneemt. In verband met dit laatste merk ik op, dat ik reeds gedurende verscheidene jaren achtereen gewezen heb op het groote belang, welke deze industrie heeft bij een loonende vervanging van een zeer groot deel van de thans noodige handenarbeid door mechanischen arbeid. Op deze belangrijke zaak zal ik hier niet verder ingaan, maar wil er nog slechts op wijzen, dat indien langs dien weg ooit iets van beteekenis zal worden bereikt, er dient te worden

gebroken met het tegenwoordig systeem van indeeling der terreinen en voorts dat alleen kabeltractie voor een mechaniseering van den rietverbouw in hoofdzaak van nut kan zijn. Over deze nieuwe indeeling kan ik hier niet uitwijden, het zij echter voldoende te verklaren, dat zij door verschillende deskundigen is bestudeerd geworden en de conclusies optimistisch luiden. De practijk zal hier echter moeten beslissen. Hoewel gaarne wordt toegegeven, dat de rietopbrengsten op de zware polderklei belangrijk grooter zal zijn dan op lichteren grond, dient naar voren te worden gebracht, dat het suikergehalte van het riet op den laatsten grond gewonnen veel hooger is als gemakkelijk kan worden bewezen uit geschriften van vroegere planters. Integenstelling met dien ouden tijd beschikken wij thans ovei heel wat meer middelen om de opbrengsten per eenheidsoppervlak op loonende wijze belangrijk te vermeerderen. Het behoeft verder geen betoog als ik verklaar, dat een mechanisch, een intensief rietbedrijf naderende cultuur, op minder zwaren grond zeer goed en economisch uitvoerbaar is.

Dat de Surinaamsche klei zooveel meer arbeid vordert om een behoorlijke rietopbrengst te verzekeren dan zware kleigronden in andere streken, als Java en Cuba, is onjuist. De gunstige vrijwel over het geheele jaar verdeelden regenval maakt de Surinaamsche kleigronden veelal beter bewerkbaar dan die van Cuba en Java, waar sommige bewerkingen op het invallen der regens moeten wachten, tenzij voldoende arbeiders beschikbaar zijn die met breekijzers en dergelijke voorwerpen de harde massa moeten verbrokkelen.

Zoolang wij voor de ontwikkeling van Suriname als hoofdvoorwaarde den goedkoopen koelie stellen, komen we er nooit.

Naar mijn meening dient elk wetenschappelijk hulpmiddel dat te gebruiken is om te komen tot een lageren kostprijs van de producten te worden aangewend en zal het langs dien weg kunnen gelukken, dat de bedrijven een hoogeren loonstandaard, welke de bedrijfszekerheid doet toenemen, kunnen dragen.

Bij een ernstige beschouwing van het vraagstuk der opleving van Suriname dienen we rekening te houden met de zich in het Oosten wijzigende toestanden, met de hoogere levenseischen van in de kolonie geboren Aziaten. Ondernemers moeten trachten zich zooveel mogelijk vrij te maken van handenarbeid en de beste hunner werklieden opvoeden tot deelbouwers in hunne bedrijven, waardoor een schakel wordt gevormd tusschen ondernemers en de vele vrije arbeiders in de kolonie. Een grondige wijziging der tot heden gevolgde bestuurspolitiek is zeker niet het minst noodig.

De bevolking.

Reeds meermalen heb ik over de bevolking van Suriname geschreven en heb ik o.m. in mijn bij Martinus Nijhoff verschenen brochure: „Een deel der taak van Nederland in Suriname" eenigszins uitvoerig stilgestaan bij de negroiden, zooals ik gemakshalve de vele negermengingen in de kolonie maar heb genoemd. Elk volk, dat te gemakkelijk aan den kost kan komen en door een regeering te tegemoetkomend wordt behandeld, vervalt tot een klagende, weinig arbeidpresteerende massa, lijdt op een bodem, welke met weinig arbeid flink produceert, gebrek.

De groote Amerikaansche en andere bedrijven in Centraal-Amerika, incl. Cuba, hebben voor een goed deel hun snelle opkomst en groote ontwikkeling te danken aan den negerarbeider uit dat deel van West-Indië waar de menschen bij niet werken ten ondergaan. Ik zal hieromtrent niet in finesses treden, het bewijs is echter gemakkelijk te leveren.

Wij beleven thans vooral ook in ons land een tijd waarin te veel van schoolopleiding wordt verwacht en niet scherp genoeg wordt ingezien, dat om een maatschappij vooruit te helpen men moet beginnen met arbeidzame menschen. Het was dan ook te verwachten, dat door oprichting van een landbouwschool of -cursus in Suriname getracht zou worden jongelieden tot landbouwers van hooger peil te vormen. Ik ben in de gelegenheid geweest die opleiding van nabij te beschouwen en kan niet anders

zeggen dan, dat wat door verstandige menschen verwacht werd, is uitgekomen. Het succes was nihil.

Nood leert de menschen veel, ook op landbouwgebied. Prof. K. von Meyenburg uit Bazel schreef in „Die Technik in der Landwirtschaft" van Jan./Febr. '27 een artikel: „Grundlagen der Landwirtschaft". Hierin komt o.m. het volgende voor.

„Historiker und Sociologen frugen sich dagegenbisher vergeblich, wieso China seit 4000 Jahren so ungezaehlte Millionen Koepfe ernaehre, die nie auf Eroberungen auszogen, und deren Boden fruchtbar blieb".

Hier toch werden geen scholen, vereenigingen, tijdschriften, laboratoria etc. aangetroffen. Het antwoord is o.m. te zoeken in den sterken prikkel, welke door den strijd om het bestaan wordt opgewekt, en die de menschen noodzaakt zich in te spannen. We zien ditzelfde in Korea en Japan, al is hier de toestand de laatste tientallen jaren gewijzigd.

Voor me heb ik een rapport, waaruit duidelijk blijkt hoe de Creolen op Lelydorp — een plaatsje langs den trein in Suriname — op landbouwgebied aldaar niets hebben bereikt. De grond rond Lelydorp is niet rijk, terwijl een zeer slecht doorlatende onderlaag de waarde van die streek nog doet verminderen. Lelydorp werd sedert voor cultures waardeloos genoemd. Nu zien we er Javanen gunstige resultaten bereiken met eenige gewassen, terwijl in Europeesche kringen belangstelling is opgewekt voor een ananascultuur. Met vrij groote zekerheid kan worden voorspeld, dat de kinderen dier Javanen dergelijke gunstige resultaten daar niet zullen bereiken, dat zij geleidelijk zullen afdalen naar het type waarvan onze kolonie zoo rijk is.

Het volk in Suriname is in zijn geheel genomen niet kwaad; ik zie het meer als slachtoffer van een te weinig verstandige leiding. Wat meer gezond verstand en durf in die leiding en de bevolking wordt, zij het dan dat zulks niet direct zal worden erkend, een weldaad bewezen.

's-Gravenhage, December 1928.

AFRIKAANSCHE RESTEN IN DE CREOLEN-TAAL VAN SURINAME

DOOR

LOU LICHTVELD

III

§ 5. Vormleer. Kort en zakelijk zegt Delafosse van de Soedantalen: „L'absence de toute flexion casuelle nécessite la subordination du rôle joué par les mots dans la phrase à la place respective qu'ils y occupent, aussi toutes les langues négro-africaines ont une syntaxe de position" [1]) En in dit opzicht blijkt het N.E. ook volkomen een „langue négro-africaine", want het kent ook geen flexie, doch slechts de samenstelling van aparte woorden. De vormleer van het N.E. is dan ook in wezen een leer van de zinsbouw, die een nog grootere beteekenis heeft door de sterke syncopeeringen in syntactisch verband, waardoor soms zelfs een schijn van agglutinatie wordt gewekt.

Evenmin als de Soedantalen kent het N.E. ook een scherpe scheiding tusschen de woordsoorten. Zonder verandering kan eenzelfde woord verbum en substantief zijn (bijv. wani „willen" en „wil"), verbum en adjecief (bijv. bidji „groot-zijn" en „groot"), verbum en praepositie (opo „tillen" en „op"), evenals in de Soedantalen, waarvan Delafosse zegt, dat bij verlies of incorporatie van het klassen-affix, door niets meer is uit te maken of een woord verbum of nomen is, tenzij door de plaats die het inneemt in de zin. Enkele uitzonderingsgevallen daargelaten. Dezelfde toestand in het N.E. heeft sommigen ertoe gebracht deze taal primitief of arm te noemen. De hedendaagsche

---

[1]) Les langues du m. p. 472.

linguist ziet zulke dingen anders; wellicht veeleer als een vergevorderd taalproces.

Intusschen zijn naar de beteekenis de woordsoorten toch te scheiden, en kunnen wij omtrent de *nomina* het volgende opmerken:

Geen der W. Soed. talen kent een grammatisch *geslacht*. Levende wezens en dingen worden alleen door de klassen-prefixen somtijds onderscheiden. Wel wordt een natuurlijk geslacht bij menschen en dieren aangegeven door toevoeging van „man" of „vrouw". En daar de klassenaffixen in het N.E. verdwenen zijn, kent het alleen een natuurlijk geslacht bij levende wezens, zelfs bij planten. Bijv. mã-ptji „zoon", uma-ptji „dochter"; mã-sma „manspersoon" etc.; mã-kau „stier", uma-kau „koe" (vgl. Efik: umaṅ-enaṅ „koe"). Voorts mã-papaja, uma-papaja; mã-barklak, umã-kwamma „houtsoorten".

Hun *meervoud* vormen de Soedan-talen door aanhanging van een pronomen. In het Ewe is dat bijv. het pers. voornaamw. van de 3e pers. meervoud, juist dat, wat ook in het N.E. dienst doet. Het N.E. kent immers twee meervoudsvormen, die van het woord zonder artikel, als „onbepaald aantal" bijv. oso diri „huizen zijn duur", kau njam'ẽ taja „koeien hebben zijn tajers opgegeten" — en die van het subst. voorafgegaan door het pers. vnw. 3. meerv. „dẽ", Bijv.: I kri dẽ susu kaba? „Heb je de schoenen reeds gepoetst?" Dẽ kau no mã pesà. „De koeien kunnen niet voorbij", waarbij het pron. feitelijk de dienst van een meervoudig demonstrativum verricht, waaruit het meervoud van 't volgend substantief blijkt.

Voor het N.E. taalgevoel zijn de naakte woorden oso, kau, sma, bõ veeleer meervoudsvormen, waarvan een enkelvoud gemaakt wordt door voorafgaand artikel „a" (pers. voornw. 3 sing.!) of van „een". Een dergelijk ontbreken van eenig meervouds*affix* heeft o.a. het Efik. Voor de geredupliceerde meervoudsvormen geldt Westermann's opmerking: „Eigentlich.... nicht Plurale, sondern je mehrere Singulare, also distributive Plurale". Vgl. hiervoor N.E. bus'busi, pis'pisi (naast busi en pisi).

Over het algemeen geldt zoowel voor de Soed. talen als voor het N.E. de regel: *casus* wordt uitgedrukt door de plaats in den zin. De woorden blijven onveranderd, doch wel heeft er vaak een „omschrijving" van den casus plaats, door postposities of werkwoorden.

Afgezien van enkele schaarsche uitzonderingen, hebben de Soed. talen steeds den g e n i t i e f *voor* het regeerende nomen. Zoo — ook heeft het N.E. als regel: mi ppa djāri „mijn vaders tuin", a kau futu „de pooten van die koe", wã oso gadri „de galery van een huis".

Wisselvalligheid treedt in dit opzicht echter steeds sterker op naar de peripherie der Soedan-talen. Het overgangsgebied der Bantoïde talen geeft de grootste variatie, zoodat van begin af aan de tendens tot vooraanstelling in het N.E. niet al te sterk geweest kan zijn [1]).

Inderdaad vinden wij even vaak als bovengenoemde vorm ook de achteraangestelde genitief gebruikt, echter steeds voorafgegaan door de (datief -) praepositie *fu*. In het Ewe treffen wij een dergelijke vorm, waar bij vooraanstelling, tusschen genitief en nomen regens *fé* wordt gevoegd. (à-mè fé à-gblè „des Menschen Feld"). In het Yoruba daarentegen vindt men achteraanstelling met tusschengevoegd ti (i-le ti baba „Haus des Vaters"). Zoo heeft N.E. ook de achteraanstelling met tusschenvoegsel fu = „voor", wat nu weer eens doet denken aan Yoruba fu „geben" (in een zin als: sã ju tja kõ fu mi?), dan weer identiek blijkt met fu in het Negerholl. van de Deensche Antillen, in een zin als: Niet een ha derv for vraeg em meer [2]). N.E.: No wã suma bë aksi fu kõ „niemand heeft gevraagd te komen"; het meest echter herinnert N.E. fu aan het „genitivbildende" fé in 't Ewe en andere-Kwa-talen. Dit fé, oorspr. „Ort, Platz" vervangt het bezitt. vnw. Ook in het Tsji; vergelijk het analoog gebruik voor de datief.

Voorbeelden: N.E. na fu mi „'t is van mij", wã oso f'i

---

[1]) W. Schmidt: Die Sprachfam. etc. p. 136 vlgg.

[2]) Hesseling pag. 115. Zie ook § 69. Ik zie hier invloed van gemeenzaam Engelsch, bijv.: Nobody asked for comin'.

brada „een huis van je broer", djakti f'omu „de jas van oom".

Deze zonderlinge genitiefvorm vertoont syntactische overeenkomst met een andere omschrijving, die door het pron. poss. of pers. 3 sing. ẽ in het N.E. Bijv. N.E. mi p'pa krabita of: mi ppa ẽ krabita. Dit ẽ < eng. him, beteekent hetzelfde als Ned. „zijn". Bijv. vader *zijn* geit. Maar ook hier is, wanneer wij in 't N.E. moeten verstaan: mijn vader hem (aan hem!) de geit, de genitief evenmin van datief te onderscheiden als bij N.E. fu in zinnen als „tanji *fu* bũ na kodja".

Het Tsji heeft mede een dergelijke pronom. genitief, met *ne* (Tsji: *o*b*o*fo ne nua, „de bode zijn broeder") en het N.E. vertaalt juist zoo: Jantji brada of: Jantj'ẽ brada.

Nog een geval van genitief *achter* nomen regens vinden wij bij de bijwoordelijke postpositie (van plaats), bijv. na baka uku, wat mogelijk ook op te vatten is als verkorting, event. analogievorming van: na baka fu uku.

Ten overvloede zij hier medegedeeld dat sommigen de genitiv-nachstellung van Efik en Yoruba toeschrijven aan invloed van de Hamitentalen. Voor het N.E. heeft Europ. taalgebruik stellig hierin ook beinvloed.

Zeer karakteristiek is in het N.E. het behoud van de Soed. d a t i v u s, speciaal van de dat. commodi welke door „geven" wordt uitgedrukt. Terecht heeft van Ginneken hierop vroeger reeds de aandacht gevestigd [1]).

„De man gaf den koning een paard" vertaalt men in West-Soedan: „de man nam het paard gaf den koning"; juist als in het N.E.: a mã tėk'a hasi dji kōnu.

„Hij werkte voor mij" wordt Soedaneesch: „Er tat Arbeit gab mir", in het N.E.: a wroko *dji* mi. Of dit dji „praepositie: aan, voor, tot" ontstaan is uit eng. give, betwijfel ik zeer, temeer daar ik nergens de normale, primaire vorm * djifi vond. Veeleer < Avatime: ki „geven", waardoor de datief wordt uitgedrukt in de Togo-Restsprachen. (Likpo: *te*, Kposso: ka, Ahlõ:kù, etc.). Beĩn-

---

[1]) Handb. der Ned. Taal I[2].

vloeding door eng. give is in 't N.E. daarbij niet uitgesloten, mede door het werkwoordelijk gebruik van N.E. dji, vgl. dji 'm'wã sènsi „geef mij een cent", terwijl ook de Kwa-talen: dzi, (bij Kölle gi) „zeugen" kennen, dat mede in dit verband genoemd moet worden.

Op gelijke wijze wordt in het N.E. de datief uitgedrukt door *na*, bijv.: A tja mon' na mi „hij bracht geld aan mij". Dat na en dji naast elkander gebruikt worden, vond reeds Schuchardt [1]), maar de onderscheiding welke hij in het gebruik meende te kunnen constateeren, is een subtiliteit welke het N.E. niet kent. Schuchardt zelve heeft bovendien het tegendeel genoteerd t.a.p.

Dit na is het Ewe werkwoord ná „geven", Efik:n*o* „id.", Avikam:na „donner", waarmede in die talen tevens de datief wordt uitgedrukt. Zoo zegt Ewe: edi ga *na* fofo „hij zocht geld gaf Vader", egbl*o* na la *na* fia „hij zei woord dat, gaf koning", wat in 't N.E. evenzoo is: „A bẽ tori somèni sani *na* kōnu.

Ter orientatie wordt hier reeds medegedeeld, dat N.E. *na* als afleiding van andere stammen nog zeer verschillende beteekenissen kan hebben.

Als derde datief-vorm gebruikt het N.E. fu, dat ook vaak een genitief benadert, maar dat feitelijk evenals na en dji ook „geven" beteekent. Yoruba fu „geben", Kpelle fe „id." drukt daar steeds de datief uit, en t.a.v. het Yoruba merkt Westermann op [2]) „Das verbum fũ (fu) dient so überwiegend zum Ausdruck des Dativ, dass das Vocabulary of the Yoruba Language es als Praeposition behandelt".

Hetzelfde is nu ook in het N.E. geschied; dji, fu en na worden er ondanks hun verbale afkomst als praeposities voor de datief gebruikt. Vgl. nog Yoruba: šiše yi fu mi = N.E. du wansani dji (of: fu) mi „doe iets *voor* mij". Oudere schrijftaal in het N.E. heeft vaak *vo* (bij Wullschlägel o.a.), een schrijfwijze die terecht gewraakt is [3]), al is invloed van Ned. voor, Zeeuwsch: voo (Verschuur § 204) en

[1]) Die Spr. der Sar. neger XV.
[2]) Die Sudanspr. 49.
[3]) Zie Tijdschr. West Indië II.

Eng. for niet uitgesloten geweest. De hedendaagsche uitspraak is beslist [fu].

De differentiatie die het N.E. *wel* tusschen dji en fu kent, gaat terug tot de werkwoordelijke beteekenis, en is er een van actionsart. Dji is aoristisch en (daarom?) datief, fu is perfectisch en (daarom) genitief. Bijv. N.E.: A tja wã fõru *dji* mi, tak' na *fu* ju. „Hij bracht een kip *gaf* mij, zeide het is van (aan) jou." Dat dji aoristisch is blijkt uit het gebruik in 't N.E.! Voor fu blijkt de werkwoordelijke beteekenis uit 't Yoruba.

De datief-vormen van het N.E. bewijzen het sterkste hoe alle groepen van W. Soed. talen erin vertegenwoordigd zijn. De Kwa-talen met *na* uit het Westelijke, *fu* uit het Oostelijke gebied; de Benue Cross-groep met *na*, de Togo-Restsprachen met *dji* (ki), de Mandingo-talen met *fu*, terwijl ook de Gur-talen en de West-atlantische groep de datief o.m. op gelijke wijze uitdrukken door „geven".

De object-casus blijkt meer uit de woordschikking, die in dit opzicht voor het N.E. gelijk bleef aan die van het W. Soed.: het subject staat voor het verbum, het directe object achter het verbum. Bijv.: fõru lob' worõ „kippen houden van wormen". Mi tjir' a snètji; watra'ė tjir' mi, etc.

Adjectiva zijn naar verhouding gering in aantal in de Soedantalen; ook in het N.E. Het onderscheid tusschen adjectief en attributief werkw. is zeer vaag, en in het N.E. is dit slechts een kwestie van plaats; bijv. mi blaka koto „mijn zwarte rok", mi koto blaka „mijn rok is zwart", a bidji kau „de groote koe", a kau bidji „de koe is groot". Vormveranderingen ondergaan de adjectiva evenmin als de verba. De telwoorden hebben niets Soedaneesch, slechts enkele bantoe-resten, waarover later.

De pronomina in het N.E. zijn goeddeels van Soed. herkomst.

1. sing. N.E.: mi, is Ewe: me, Tsji: mi „ich", evenals in de meeste West-Soedan-talen die mi hebben, en voor het possessivum me, mi of m'. Dit m' is ook in het N.E.

gebleven, bijv. m'ppa „Vader", m'ba „broeder, vriend", in aanspreekvormen. Ik hoorde zelfs weleens m'sộs „zuster"!

Dit is voor mij ook een argument om aan Soed. herkomst van mi de voorkeur te geven boven ontstaan < eng. me; wel heeft het eng. 't bestaan van die vorm beïnvloed.

2. sing. N.E. ju zou aan Eng. you kunnen doen denken, wanneer deze vorm niet in de zin *i* of j' was. Bijv. I no lau „Je bent niet gek", Mi sėn' i wan prẹsėnti „ik zond je een present". Mi tuka j'ėsrėdė „ik heb je gisteren ontmoet." etc. Zoo heeft Adyoukrou (Lagunentaal): ya, i, e, „toi" (sujet); en: i „toi" (régime). Delafosse merkt hierbij op [1]): „La forme *ya* semble s'employer de préférence au présent, et la forme i ou e au passé." Zoo heeft N.E. j vóór vocaal (bijv.: j'ė go bai) en i vóór consonant (bijv.: i bẽ go bai) en ju alleen bij emphatisch accent. (bijv.: na jù go suku trobi). Daar deze vorm als ē en i ook in vele andere Ivoorkustdialecten voorkomt, meen ik N.E. i en j met zekerheid Soedaneesch te kunnen noemen, terwijl ju, waarsch. oorspr. Soed., met Eng. you samenviel.

3. sing. N.E. a, eveneens van Soed. oorsprong. In tal van Ivoorkustdialecten a, e, o, „lui, elle" (sujet.).

Terwijl de andere pronomina onveranderd blijven, vinden wij naast N.E. a ook de object-casus N.E.: ẽ „hem", dat mede als possessivum dienst doet, evenals in Kyama (Lagunentaal): ã, ĩ „lui elle" (régime), waar het echter volgens Delafosse [2]) een assimilatie-verschijnsel is, terwijl N.E. ẽ zeker grootendeels eng. him vertegenwoordigt.

Voorts merkt Westermann op, dat ook in de W. Soedantalen die o, u, wo voor „hij" hebben, -a- vaak tusschen subjectpronomen en praedicaat voorkomt [3]).

1. plur. en 2. plur zijn in het N.E. gedeeltelijk gesyncretiseerd. Als subject kent het N.E. wi (bijv. w'ė go bai, wi bẽ go luku) en ũ (bijv.: ũ no dė bũ) dat zoowel in de beteekenis van „wij" als van „gijlieden" gebruikt wordt. ũ

---

[1]) Voc. comp. p. 54.
[2]) Voc, comp. 30.
[3]) W. Sud. Spr. 225.

bẽ go luku kan ook beteekenen „wij gingen kijken", en ũ mãndi is evengoed „wij zijn boos" als „gijl. zijt boos".

Voor 1 plur. en 2 plur. als object is er slechts één vorm: ũ. Dẽ nak' ũ beteekent: „zij sloegen ons", en „zij sloegen u". Waar scherp onderscheid noodzakelijk is, zegt men: ũ alamala „wij allen" en ũ dapė „gij daar".

Wi is zeker < eng. we; ũ, emphatisch unu, is daarentegen Bantoe en Soedan. Zoo Akyè (Lagunen-taal): mune, mun; Goua (Lag. taal): u, Avikam: un „vous" (sujet), Akyè: une; Avikam: uno „vous" (régime). Het gebruik van N.E. unu versterkt de waarschijnlijkheid van deze etymologie. Schumann heeft voor de Saramakkaners u < u̯ni, wi „wir" willen onderscheiden van une „ihr, euch, euer". Uit het bovenstaande moge blijken, hoe betrekkelijk dit onderscheid slechts is.

3. plur. is dẽ, < eng. they, genasaliseerd onder invloed van eng. them, en Soed. o.a. Adyoukrou: en „eux, elles" (régime).

De pron. person. worden ook als p o s s e s s i v a gebruikt, bijv. N.E. mi brada; j'omu, i tanta; ẽ susu; ũ spėri; De hypothese dat de bep. lidw. enkelv. en meerv. in het N.E. (a en dẽ) feitelijk pronomina zijn, lijkt mij niet gewaagd. A boi „de jongen" = hij — jongen, evenals a banji disi „hij -bank-deze". Meervoud: dẽ bakra „zij-blanken". Dit is syntactisch toch dezelfde vorm als a waka „hij liep", dẽ wėti „zij zijn wit" etc.

Ook in vele Soedantalen doen pron. pers. nog als possessiva dienst.

P r a e p o s i t i e s kent het N.E. feitelijk evenmin als de Soedantalen; het kent wel postposities, welke meestal locaal-substantiva of locaal-verba zijn. De functies van verbum en substantief vloeien ook hier in elkaar. Deze locaal-nomina komen overeen met de Soedaneesche; voor plaatsbepalingen worden het meest lichaamsdeelen gebruikt. Zoo zegt Westermann van de West-Soedantalen: [1] „*Seite* bedeutet ursprünglich *Seite des Menschlichen Kör-*

[1]) Die W. S. Spr. 230.

pers, daher auch gleich *Hüfte*. Auch die anderen Raumbezeichnungen bezeichnen meist, wenn nicht immer, ursprünglich Teile des Menschenkörpers, von ihm aus geschieht die Orientierung". Hetgeen geheel opgaat voor het N.E.: a *sé* oso, na *mofo* strati, na *baka* djari, na *fės'*-doro, a djogo *inibėrė* waar de resp. plaatsbepalingen „zijde, mond, rug, gezicht, buik" beteekenen.

Plaatsbepalingen zijn ook meestal *post*-posities; als de Soedantalen zeggen: „er ist des Baumes oben" zegt het N.E. eveneens: a dė na a bõ tapu. Tapu is substantief < eng. top. „Aarde" in de beteekenis „op aarde" heet in het N.E. steeds: grõ-tapu.

Op dezelfde wijze is Soed.: „das kommt her des Regens innern" (= dat komt door de regen) in het N.E. ook: na fu alẽ *ėdė* (< eng. head). „Ich gehe, erreiche der Stadt inneres" is N.E.: m'ė go tė n'ini foto. Ini beteekent „binnenste", vgl. ini-bėrė „binnenste (des) buiks".

Zoowel de Soedantalen als het N.E. maken ook een vrij nauwkeurig onderscheid tusschen de plaatsbepaling in rust, en die in beweging. Omtrent eerstgenoemde talen zegt Westermann [1]): „Es handelt sich bei allen diesen Beziehungen lediglich um zwei Vorstellungen: Ruhe in einem Raum, und Bewegung in einem Raum. Letztere wird durch Verba, Bewegungsverba ausgedrückt, und zwar durch solche, die eine Bewegung nach einen Ort hin, und solche die eine Bewegung von einen Ort her ausdrücken". Hij verklaart verder: „Die Ruhe in einen Raum wird durch Substantive wie *das Oben, das Unten, die Seite* etc., die alle auch noch in ihrer ursprünglichen Bedeutung gebraucht werden — ausgedrückt; aber auch diese Raum-Substantive erhalten noch ein Verbum, das das Verweilen an einem Raum bezeichnet, also eine Art Lokalverbum (Ruheverbum) in der Bedeutung: „an einem Ort sein, verweilen".

Ik citeer dit, omdat men letterlijk hetzelfde van het N.E. kan zeggen. De postposities zijn daar òf met het rustverbum dė „zijn", òf met het bewegingsverbum go

---

[1]) Die Sudanspr. 51—52.

„gaan" verbonden. In welke beteekenis ook, wordt echter elke locatief voorafgegaan door *na* (soms > a). Bijv.: mi dė na ini oso; san dė na'a barì ini? go na mofo fẽsrė; mi komop' *a* tap' sodro.

De juiste beteekenis van dit „na" leeren wij uit zinnen als: na mi „ik ben het". Sã na libisma „wat is een mensch". Dit *na* (niet te verwarren met de datief-uitdrukkende homoniem) beteekent „zijn, esse", zoowel in de Bantoetalen als in vele Soedan-talen; Efik: na „to lie, remain", Ewe: nà „sich aufhalten, bleiben", voorts in tal van Soedantalen waar het de Habitualis vormt; hier is het dus een „Ruheverbum".

Voorts beteekent na in de meeste Soedantalen ook „gaan, to go", en is het dus mede een Bewegingsverbum.

Contaminatie was hier heel gemakkelijk, en in de Soed. talen komt de verbinding van ruimte-substantiva met een bewegings-verbum in één zin dan ook herhaaldelijk voor, terwijl deze verbindingen volgens Westermann gemakkelijk schijnen „wie blosse Postpositionen, Praepositionen und Adverbien". Langen tijd zijn zij door ervaren Africanisten daarvoor gehouden, en het baart dan ook geen verwondering dat de beschrijvers van het N.E. steeds gemeend hebben dat hier een portug. of nederl. praepositie in het spel was.

Het blijkt dan ook dat het N.E. *na* voor de beide functies gebruikt, zoodat dit het feitelijke Localverbum is, waar later *dė* aan toegevoegd is, toen de verbale beteekenis van na niet meer verstaan werd, en het tot een der zeldzame „leere Wörter" van het N.E. degradeerde. Ter verduidelijking nog: Soedaneesch „Er arbeitet ist des Feldes Innern" naast N.E.: a dė wroko *na* ini ẽ grõ; „Ich sah ihn war Hauses Innern" naast N.E.: mi si ẽ *na* in' oso; „Es existiert nicht ist Innern Sein" N.E.: a no dė *na* ini ẽ. Voor de etymologie van dit na neemt Schuchardt Portug.-Kreoolsche invloed aan [1]), en Hesseling sluit zich daarbij aan [2]). Beiden echter verwaarloozen de uitgebrei-

---

[1]) Kreol. Stud. I, p. 28.
[2]) N. Holl. § 64.

de en totaal verschillende beteekenissen van na, en speciaal het werkwoordelijk gebruik [1]).

Met zekerheid blijkt echter dat N.E. *na* van Afrik. oorsprong is, al kan portug. na „in" het voortbestaan van het woord in deze beteekenis bevorderd hebben. Dat na niets met de nederl. praepositie *naar*, spreektaal: *na* heeft uit te staan, gelijk Schuchardt (t.a.p.) en Hesseling (pag. 113) meenen, volgt reeds uit het frequent voorkomen van na in een tijd toen Ned. woorden in het N.E. nog haast niet in gebruik waren. Bovendien verstaat het N.E. de zinnen waarin na „naar" beteekent, óók volgens het Soed. schema, bijv.: Ik ga naar huis = mi dė go na oso „ik ben gaande, ben huis", evenals Soed: ik zal dooden „ich bin Tötens Innern". Duidelijker nog is N.E.: mi dė go na doro „ik ga, ben de deur = buiten". Op de vraag: „waar wacht je op mij?" antwoordt N.E.: *na* oso „in huis".

Doorslaand voor het N.E. is tenslotte ook het argument dat Westermann voor het analoge verschijnsel in de Soedantalen aanvoert [2]): „Es ist höchst unwahrscheinlich, wenn nicht geradezu unmöglich dass *eine* postposition drei ganz verschiedene Bedeutungen habe, dass sie bedeute: 1. an, in, bei, (is N.E.: dė *na* mi oso).
2. nach, zu, (is N.E.: go *na* mi oso).
3. von, aus, her von, (is N.E.: komoto *na* oso).

Daar Afr. *na* in sommige gevallen nu paroniem was van port. *na* „in" en Nederl. nă „naar", werd het voortbestaan van dit woord in het N.E. wel in de hand gewerkt.

Het Negerholl. van de Deensche Antillen loopt hier merkwaardig parallel met het N.E., waar het zinnen vormt als: em a see na mi „hij sprak tegen mij"; em no ben na hoes „hij is niet thuis"; no stoot na die glas „stoot niet tegen het glas". Bovendien in direct verbale beteekenis: Na better fo ruup en dokter, gelijk N.E.: (N)a bėtrė fu kar' wã datra; NHoll.: Na wa ka geskidt? N.E.: Na trobi j'ė suku? Wel geheel ten onrechte heeft Schuchardt hier da < holl. dat in de plaats van na willen zien! En

---

[1]) Zie immers Tsch. v. Ned. Taal en Lett. XXXIII, p. 129 noot en p. 131—132 noot.

[2]) Die Sudanspr. 59—60.

zonder van het juiste inzicht blijk te geven, illustreert Hesseling de heele kwestie toch goed wanneer hij zegt: „Nholl. *em ka dood voor ons* beteekent: hij is ter wille van ons gestorven; maar *em ka dood na voor ons* zou wezen: hij is vóór onze oogen gestorven." Terecht, want dit laatste wil immers zeggen: *„Zijnde* vóór ons"!

Intusschen doet zich in hedend. N.E. toch ook reeds Europ. invloed gelden. Zoo zegt men naast: *Na dapė a komoto* ook: a komoto fu tap'sé. Naast „zijnde daarplaats hij kwam-af" ook: „hij kwam-af voor (of: van) daar". Als bewegingsverbum kreeg na voorts een sterk adverbiaal karakter in vaste combinaties als: go-na, waka-na [1]) tė-na.

In nauw verband met deze uitdrukkingswijzen staat de Soed. manier om Kasusverhältnisse door substantivische postposities weer te geven. In pl. v. „tusschen de huizen" zegt het Soed. „Der Häuser Zwischenraum", en het N.E. evenzoo: a tanapu na sé-oso „zijde des huizes". „Op de tafel" is Soed. „des Tisches Oberfläche" en N.E.: na tap' tafra. Dat tapu „bovenste" is, bewijst o.a. tapũ „deksel".

Oorzaak dat wij bij uitdrukkingen als: na fės'oso, na baka uku, na mofo strati niet met postposities maar met praeposities te doen hebben, is de gewilde differentiatie tusschen de adverbiale en de genitief-beteekenis. Bij genitief-beteekenis heeft normale vooraanstelling plaats; doro-mofo „deur's voorzijde", bõ-fėsi „boom's voorzijde", boto-baka „boot's rug", en tot onderscheid van de adverbiale beteekenis dezer plaatsbepalingen, kwamen zij in combinatie met *na* als genitief na het nomen regens: na baka hoso „achter het huis", na mofo doro „voor de deur". Vgl. nog: mi ondro-futu „mijn voetzool" en: na ondro mi futu „onder mijn voet". Soms is ook deze differentiatie vervaagd, en zegt men ook wel: na d'ro-mòfo, waarbij dan de plaatsbepaling meer als een compositum wordt gevoeld.

Aldus zijn de Soed. postposities op Europeesche wijze vaak praeposities geworden.

[1]) Waka na mi baka is dus niet zooals v. Ginneken Handb. I 269 vertaalt: „Wandel, wees mijn rug", maar: „wandel, mijn rug zijnde (gaande)".

Er is voorts een nauw verband tusschen de bovengenoemde lichamelijke plaatsbepalingen en de sterke personificatie van voorwerpen, die het N.E. kent. Bijv. fu dat *'èdè* „daarom, uit dien *hoofde*"; onderkant: lassi „anus"; steel: anu „hand"; één banaan: wã finga bāna „een vinger banaan" etc.

De opeenhoopingen van plaatsbepalingen die het Soed. kent, treffen wij ook aan in het N.E. Zoo wordt de zin: Hij viel van een rots, in de Soedantalen vertaald: „Er fiel herab, auf der Felswand seiend", en in het N.E.: a fadõ kom-oto na tapu bèrdji „hij viel-neer kwam-af zijnde (op) de top (van de) berg." Soedaneesch „Ich zog den Ring auf dem Finger seiend", en N.E.: mi har'a linga kom-oto na mi finga „ik trok de ring kwam-af zijnde (aan) mijn vinger."

Dat de substantivische beteekenis van deze uitdrukkingen verdwijnt, terwijl zij in praeposities veranderen, geschiedt niet alleen in het N.E., maar ook in de Afr. talen. In het Yoruba bijv. heerscht reeds een groote onduidelijkheid in de functie. Wij hebben daar reeds met eigenlijke praeposities te doen, waarvan sommige echter ook nog als substantief in gebruik zijn. In ongeveer dezelfde ontwikkelingsfaze verkeert het N.E.

(*Wordt vervolgd*)

DE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1929

II

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

Tot December van het vorige jaar heeft de minister de Tweede Kamer in het onzekere gelaten omtrent de vraag, of haar meewerking zou noodig zijn voor totstandkoming der Curaçaosche begrooting voor 1929. Weinig gesticht was men daarover, en de minister heeft gebruik gemaakt van de hem in den mond gegeven verontschuldiging, dat de gang van zaken voor hem nieuw was.

In tegenspraak met hetgeen ik verwachtte op grond van de bij de vorige begrooting in de Kamer door hen zoo vurig verdedigde autonomie van Curaçao hebben vele kamerleden zich terdege met de begrooting voor 1929, althans met verschillende belangrijke aangelegenheden, die gewoonlijk bij een begrootingsdebat plegen ter sprake te komen, beziggehouden. In de Tweede Kamer wel te verstaan; de Eerste heeft hierover geen mond opengedaan. De gehouden gedachtenwisseling noopt mij tot een vervolg van mijn in de laatste December-aflevering geleverde beschouwingen.

In de eerste plaats komt ter sprake de wijze, waarop de Kamer de Curaçaosche aangelegenheden in het debat wist te betrekken.

In het Voorloopig verslag op hoofdstuk XI der staatsbegrooting (departement van Koloniën) verklaarden „verscheidene" leden, zich het recht voor te behouden, om, als er geen Curaçaosche begrooting kwam, alsnog Curaçaosche vraagstukken ter sprake te brengen. „Sommige" leden brachten in hetzelfde stuk eenige onderwerpen ter

sprake. En het waren weer „verscheidene" leden, die om bij sluitende begrooting toch tot een behoorlijke jaarlijksche bespreking van de belangen van Curaçao in de Staten-Generaal te geraken, den minister in overweging gaven, in het regeeringsreglement voor dit geval een regeling te treffen als voor de Nederlandsch-Indische begrooting.

Met groote gulheid heeft daarop de minister op grond van zijn verantwoordelijkheid tegenover de Staten-Generaal voor het ten aanzien van Curaçao gevoerd beleid erkend, dat de sluitende begrooting in geen enkel opzicht inbreuk maakte op de vrijheid van gedachtenwisseling over aangelegenheden, dit gewest betreffende, tusschen volksvertegenwoordiging en regeering. Daaraan heeft de minister echter toegevoegd, dat de sfeer voor ruime toepassing van art. 61 der grondwet — zelfbestuur dus — vooral moest worden „behouden". Dat „behouden" klinkt wat eigenaardig, als men denkt aan het verleden, aan de begrootingsrevisie op het Plein en de hanteering van art. 48 Rr., en aan het heden, dat maar niet opschiet met den eersten eisch der nieuwe grondwettelijke bepaling, de herziening der staatsinrichting dienovereenkomstig. Bij de mondelinge gedachtenwisseling in de Kamer is in denzelfden geest gesproken. o.a. door den heer Bijleveld, die zei, dat de minister, dezen bal kaatsende, dien kon terugverwachten, en door den heer IJzerman, die de mogelijkheid veronderstelde, dat de minister wel lichtelijk zou hebben gebloosd, toen hij het bovenstaande aan het adres der Kamer neerschreef, evenals de vos, die de passie preekt, en er bovendien op wees, dat de Koloniale raad, zooals deze thans wordt benoemd, moeilijk geacht kan worden te behooren tot de organen, aan welke de grondwet de regeling der inwendige aangelegenheden der overzeesche gebiedsdeelen wil overlaten. Het deed vreemd aan, dat de eerstgenoemde spreker ook in de toekomst de autonomie bestaanbaar achtte met handhaving van art. Rr., lijnrecht in strijd met het betoog der commissie-Staal, maar wellicht bedoelde hij meer, dat er een instantie boven het koloniaal bestuur moest zijn, dan wel

dat deze de Kroon en niet de wetgevende macht diende te wezen.

Over de vraag, hoe het in de toekomst moest gaan, was men het niet eens. De heer Bijleveld vond het nog zoo kwaad niet, om bij „Koloniën" de belangen van Curaçao en het gevolgde beleid te bespreken, de heeren Joekes en Van Boetzelaer schenen te voelen voor de gedachte om denzelfden weg, als voor de Nederlandsch-Indische begrooting voorgeschreven is, te volgen, en althans de minister gaf aan een dergelijke behandeling de voorkeur.

Warm werd gepleit voor de bovenwindsche eilanden. Alle sprekers, de heeren IJzerman, Van Vuuren, Mrs. Joekes, Bijleveld en Van Boetzelaer namen het voor ze op. Of dat altijd even zaakkundig ging, is te betwijfelen. Zoo beweerde de heer IJzerman, dat St. Eustatius in de tweede helft der 18de eeuw 25.000 inwoners had gehad, en een half uur later verraste de heer Van Vuuren met de mededeeling dat de drie eilanden in hun besten tijd niet meer dan 5000 inwoners hadden.

De vrees, dat die eilanden het moeilijk zouden krijgen, nu de Staten-Generaal niet meer als superarbiter stonden over den Kolonialen raad, die zich er nooit veel van aangetrokken had, was in de memorie van antwoord bestreden met een beroep op de .... door dien raad den gouverneur in uitzicht gestelde medewerking bij de herinrichting van het belastingwezen, den voorgenomen belastingvrijdom, die echter moeilijk zonder zorg kan worden tegemoet gezien, als zij gepaard moet gaan met andere maatregelen, waarvan men ginds het ergste vreest. De heer Bijleveld zei, wat menigeen denkt: „Het schijnt toch waarlijk wel eenigszins alsof die eilanden min of meer geabandonneerd worden. Aan dien indruk kan men zich niet onttrekken."

Wie de voordracht van mejuffrouw Slothouwer in het Indisch Genootschap over de bovenwindsche eilanden onlangs bijgewoond heeft, zal begrijpen, dat ginds met ingenomenheid vernomen is, dat nagenoeg alle sprekers zonder uitzondering ervoor gepleit hebben, die eilanden meer onder de rechtstreeksche hoede van Nederland te bren-

gen, en dat de minister uitdrukkelijk toegezegd heeft, deze zaak met den gouverneur te zullen bespreken. Wat zou men ginds gelukkig zijn met een Nederlandschen gezaghebber, een Nederlandschen rechter, een Nederlandschen dokter, een Nederlandsch schoolhoofd; men zou het staatkundig verband met Curaçao en den Nederlandschen landvoogd, te deelen met de benedenwindsche eilanden, wel op den koop toe willen nemen.

Het spreekt vanzelf, dat de heer Van Vuuren over de onderwijsgelijkstelling gesproken heeft. Wij begrepen daar uit, dat de minister dit kamerlid heeft toegezegd, „in drie etappen" de gelijkstelling te willen doorvoeren. De heer Van Boetzelaer van Dubbeldam juichte ook in die maatregelen, en vroeg, of een dergelijke gelijkstelling ook niet in de salarieering van predikanten en geestelijken kon worden bereikt.

Over de Caracas-baai spraken de heeren Joekes en Bijleveld. De minister betoogde, dat het woord in dezen is aan den Kolonialen raad, en hij, tot deze gesproken had, zijn oordeel opschortte. Men vraagt zich intusschen af, of dat college als een klein kind zijn tong verloren heeft, of wel Oost-Indisch doof geworden is.

Belangrijk waren de beschouwingen, die de heer Bijleveld hield over het financieel beleid, en over andere onderwerpen, reeds in onze vorige bespreking behandeld.

Summa summarum: de Kamer heeft zich geweerd. Het zou zonder twijfel levendig te betreuren zijn, als de pas gewekte belangstelling niet voldoende gaande gehouden werd door een jaarlijksche bespreking der Curaçaosche zaken in de Staten-Generaal.

Amsterdam, 29 April 1929.

BOEKBESPREKING

Aphra Behn. The incomparable Astrea. By V. Sackville-West. London 1927. Met portret door J. Gower Parks geteekend „from contemporary sources".

Dit 93 bladzijden tellende boekje van Lady Sackville-West, dat mij wat laat in handen kwam, is het derde van een reeks „Representative Women", General Editor: Francis Birrell.

Het geeft een kritisch overzicht van hetgeen men weet of meent te weten van het leven van de beurtelings verguisde en bewierookte Aphra Behn, „the first woman in England to earn her living by her pen".

Hier is een fijn voelende en scherp onderscheidende vrouw aan het woord, beter dan een man in staat om een zoo gecompliceerde verschijning uit het tweede deel van de 17de eeuw als deze dramatiste, dichteres en romanschrijfster, te begrijpen.

In het voorwoord zegt de schrijfster:

„The following study of Aphra Behn does not pretend to be either detailed or exhaustive. All the available material has already been collected by the Rev Montague Summers into his *Memoir of Mrs Behn,* prefixed to his edition of her works, and I have therefore thought it unnecessary to crowd a very slight sketch with every scrap of information or reference. On the other hand, if I have gone at some length into the destructive argument advanced by Dr. Bernbaum, it is because Father Summers in his Memoir has allotted only a brief footnote to Dr. Bernbaum's two pamphlets, and also because I have had the advantage of studying several articles in a Dutch magazine, which have appeared since Father Summers' Memoir was written".

De bedoelde „Dutch magazine" is *„De West-Indische Gids"*; daarin is reeds menige bladzijde gewijd aan deze beroemde Engelsche schrijfster (1640—1689) auteur van het eerste romantische verhaal, waarvan Suriname de plaats der handeling is.

Van dezen roman *„Oroonoko, or, the Royal Slave"*, verschenen in 1688, waarover een heele litteratuur zich heeft ontwikkeld, vindt

de lezer in den eersten jaargang van dit tijdschrift (1919/20) een getrouwe vertaling onder den titel *„Een Koninklijke Slaaf in Suriname"*; Zij wordt voorafgegaan door een aanteekening betreffende de schrijfster; en er bij gevoegd is het portret naar een schilderij van Sir Peter Lely, een Nederlander van geboorte, die eigenlijk Pieter van der Faes heette, in 1641 met Willem van Oranje naar Engeland ging en daar een schilder van grooten naam werd. Aan het slot worden dan nog eenige aanteekeningen betreffende het verhaal gegeven.

Tot 1913 werd algemeen aangenomen dat Aphra Behn — vóór haar huwelijk Aphra Amis — werkelijk in Suriname is geweest en de lotgevallen van Oroonoko, den koninklijken slaaf, heeft medebeleefd. Maar in dat jaar verschenen van de hand van een Amerikaanschen letterkundige, professor, dr. Ernest Bernbaum, twee geschriften *„Mrs. Behn's Oroonoko"*, en *„Mrs. Behn's Biography a Fiction"*, die een fellen aanval op de schrijfster inhielden. Dr. Bernbaum meende, na een minutieus onderzoek, te hebben aangetoond „that Mrs. Behn in Oroonoko deliberately and circumstantially lied", en dat zij nooit in Suriname is geweest. Hoe scherpzinnig het betoog ook was, meende ik dat het Dr. Bernbaum niet was gelukt aan te toonen dat de geheele Surinaamsche reis een fictie was en dat „the events in which she says she participated were imaginary".

Mijne bedenkingen tegen Dr. Bernbaum's bewijsvoering zijn te vinden in een artikel in dit tijdschrift (Februari 1921, 2e jg, blz. 517—538): *„Nog eens: Aphra Behn"*. Aantoonen dat de schrijfster wèl in Suriname is geweest, was niet mogelijk. In het geheele verhaal noemt zij geen enkel jaartal. Men krijgt bij het lezen den indruk dat zij bij het schrijven een ondeugend genoegen heeft gehad willens en wetens het nageslacht een aantal onoplosbare vragen na te laten.

Ik heb het niet verder kunnen brengen dan tot het betoog: Bernbaums argumenten bewijzen niet dat de Surinaamsche reis een fictie was. Het slot van mijn artikel luidde: „Ik heb haar niet door dik en dun willen verdedigen, maar de aanval is zoo grimmig, dat men onwillekeurig de neiging in zich voelt opkomen te onderzoeken of alle gebruikte wapenen geoorloofd zijn. Door haar ongebreidelde fantasie heeft zij dit onderzoek niet gemakkelijk gemaakt.

En mocht de heele reis naar Suriname en daarmede de gansche „History of the Royal Slave" fictie zijn, dan heeft zij een stuk camouflage geleverd, zóó deugdelijk, dat gedurende een paar

eeuwen, geleerden en niet-geleerden zich hebben laten beetnemen, totdat Dr. Bernbaum zich aangordde om de waarheid aan het licht te brengen."

De kennismaking met een belangwekkend boek „*Colonizing Expeditions to the West Indies and Guiana 1623—1667*", edited by V. T. Harlow, B.A.B. Litt. F. R. Hist. S. London, printed for the Hakluyt Society MCMXXV, gaf mij aanleiding om nog eens de vraag onder de oogen te zien of Aphra Behn in Suriname is geweest. Zie in „*De West-Indische Gids*" van Februari 1927, 8ste jaargang, blz. 451—462, het artikel: „*Is Aphra Behn in Suriname geweest? Met nog iets over de schrijfster*".

Verder dan tot een vaag vermoeden hebben de door Harlow medegedeelde oude brieven mij niet gebracht, en ik vrees dat de vraag nimmer beantwoord zal worden, tenzij een gelukkig toeval familiepapieren uit dien tijd aan den dag mocht brengen.

Aan één onzekerheid heb ik een eind kunnen maken: Tot 1884 werd aangenomen dat de schrijfster in Canterbury, in Kent, was geboren. Maar in dat jaar deed Edmund Gosse in „*Atheneum*" van 6 September, blz. 304, de mededeeling dat Aphra Behn in Wye, in Kent, was geboren en dat haar vader „barbier" was geweest. Gosse verzocht daarop Rev. J. H. Dixon, Vicaris van Wye, om de kerkregisters na te zien. Deze berichtte, dat Aphara en haar broeder Peter 10 Juli 1640 te Wye waren gedoopt als kinderen van John en Amy Johnson, maar vermeldde niet dat Johnson barbier was geweest. Montague Summers — die in 1915 de volledige werken van Aphra Behn heeft uitgegeven — herhaalde het verzoek en kreeg van den toenmaligen vicaris van Wye, the Rev. Edgar Lambert, tot antwoord: „I have closely examined the register and find no mention of „Johnson", nor of the fact that Aphara Amis' father was a „barber". De naam was dus niet Johnson, maar Amis. Twee vicarissen hadden dus in hetzelfde kerkregister verschillende namen gelezen: John Johnson en John Amis.

Op mijn beurt verzocht ik den tegenwoordigen vicaris, Rev. F. W. R. Metcalf, om een afschrift uit het bijna drie eeuwen oude kerkregister. Deze zond mij — door tusschenkomst van Mr. P. N. van Eyck, te Londen — de volgende inschrijving:

Peter ye Son and } of John & Amy
Aphara ye Daughter } Amis

July ye 10th

van het jaar 1640, n.l.

Rev. Metcalf merkte daarbij op: „It is very awkward to make out".

Om aan allen twijfel een einde te maken verzocht ik den vicaris om de inschrijving in het kerkregister voor mij te laten fotografeeren. Uit de foto, die in het hier besproken artikel in *„De West-Indische Gids"* is opgenomen, blijkt dat de vadersnaam John Amis was. Hoe een vroegere vicaris daaruit John Johnston heeft kunnen lezen is een raadsel. De meisjesnaam van de schrijfster was dus Aphara Amis .... tenzij het op 10 Juli 1640 te Wye gedoopte meisje niet de latere schrijfster Aphra Behn was.

Deze twijfel moet ook bij Lady Sackville-West — die de beide hiervoren genoemde artikelen in De West-Indische Gids kent — zijn opgekomen, want aan het einde van haar boek (blz. 89) schrijft zij: „I am not at all satisfied in my own mind that the problem of her birth and parentage has been really solved. The persistence of the name Johnson, to my mind, has not been really explained away, even by the evidence of the parish register at Wye."

In het eerste hoofdstuk, „Surinam" getiteld, bespreekt Lady Sackville-West de vraag of Aphra Behn al dan niet in Suriname is geweest, waarbij zij menig argument van Prof. Bernbaum weegt en te licht bevindt.

„The date at which she went to Surinam, how long she remained there, and the date at which she returned are of very little interest beside the cardinal question of whether she ever went there at all. And that she did go there I am, in spite of Dr Bernbaum, firmly convinced".

Tot die vaste overtuiging was ik niet gekomen.

„I think, therefore, that we must accept the commonly-credited story that Mrs Behn wrote from personal knowledge of Surinam. Whether there were any such people as Oroonoko and Imoinda is another question".

De schrijfster acht de oplossing deze, dat Aphra Behn in Suriname heeft gewoond, „but invented the hero". Hieraan knoopt zij dan de volgende beschouwing vast:

„It is a pity, of course, to come to this conclusion, for if we were to accept the theory that Mrs Behn had never been to Surinam, the fact would emerge that she was a far finer novelist than has hitherto been supposed. She would leap at once in our estimation from the respectable class of the realist to the giddier heights of the imaginative writer. If it were indeed true that Warren's little book was the only mine from which she cut her jewels of description, — if hearsay were indeed the only incentive to her splendid indignation, — then we should cease to regard *Oroonoko* as a part-

ial photograph and should look upon it as an entire creation. Mrs Behn might have been a liar, but she would have had in her the genuine stuff of the artist. As she borrowed the plots of her plays, so would she have borrowed the tropical scenery of her story, and left it an intenser thing than she had found it. As it is, we must be content with the hope that Oroonoko and Imoinda, glistening, ebony, tortured figures that they are, running with little rivulets of blood, crowned with their martyrdom, bear little resemblance to life on the plantations, even in the seventeenth century, but rise as splendid evocations complete in themselves, from the odds and ends of legend that drifted about the verandahs of Surinam. This in itself, though for different reasons than those which have usually been adduced, would entitle *Oroonoko* to be considered as the masterpiece of Aphra Behn."

Het tweede hoofdstuk handelt over Aphra Behn als spion van de Britsche Regeering in Antwerpen in den zomer van 1666, over haar terugkomst in Londen, de moeilijke levensomstandigheden waarin zij verkeerde, eindigend met haar gevangenzetting wegens schulden.

De volgende hoofdstukken — de mooiste van het boek — handelen over het liefdeleven en over den letterkundigen arbeid van de schrijfster. Edoch, de lezers van De West-Indische Gids zullen misschien alleen zich interesseeren voor Aphra Behn als de schrijfster van Oroonoko. Ik ga dus het andere voorbij om nog eenige opmerkingen te maken over de Appendix I, waarin onderzocht wordt *wanneer* zij in Suriname kan zijn geweest. Niet als kind, zooals weleens is beweerd, want in Oroonoko schrijft zij over zich zelf als over een volwassen vrouw. Dan maakt Lady Sackville-West een opmerking die mij niet duidelijk is: „She (n.l. Aphra Behn) says also that the Lord Governor (Lord Willoughby) was „every day expected"; now, he had been in the colony from 1664 to May 1665; therefore if Aphra was in Surinam during his absence it must have been after that date, May 1665" ....

Waarom „after that date"?

Uit gegevens buiten het verhaal om blijkt dat Willoughby reeds lang voor Augustus 1662 in Suriname werd verwacht. Als hij kwam zou Oroonoko in vrijheid gesteld worden. Maar deze werd niet in vrijheid gesteld. De geschiedenis moet dus zijn afgespeeld vóór Willoughby's komst tegen het einde van 1664. Er is geen aanwijzing dat hij, na zijn vertrek uit Suriname in Mei 1665, daar nog eens verwacht werd. Op 23 Juli 1666 verloor hij bij een schipbreuk het leven.

Had de schrijfster zijn komst bijgewoond dan zou het verhaal

anders hebben moeten loopen of in het geheel niet zijn geschreven. Het waarschijnlijkst is, dat zij vóór het einde van 1664 Suriname heeft verlaten.

Lady Sackville-West—met Bernbaum aannemende, dat het vertrek uit Suriname in 1665 moet hebben plaats gehad — merkt op dat Aphra Behn in den zomer van 1666 „on secret service" in Antwerpen was

„having by that time been not only married, but widowed. She must, therefore have returned from Surinam, and become successively a wife, a widow, and a spy, in the space of a few brief months. It is possible of course; it is just possible to squeeze it all in; but it is not probable."

Maar als zij vóór het eind van 1664 Suriname heeft verlaten is de „squeezing" niet noodig. Zooals ik reeds in mijn bovengenoemd artikel „*Nog eens: Aphra Behn*" opmerkte, kan men in twee jaar best trouwen, weduwe worden en een opdracht aanvaarden, en vroeger kon dat even goed.

Den Haag, Nov. 1928. H. D. B.

ZEVENENTWINTIGSTE JAARVERSLAG VAN HET VAN EEDEN-FONDS (over 1928)

Van de Nederlandsche Commissie, bestaande uit de Heeren:

Mr. Dr. C. F. Schoch, Voorzitter
W. H. D. Baron van Asbeck,
Dr. H. D. Benjamins,
Prof. Dr. A. Pulle
Prof. Dr. L. P. de Bussy, Secretaris-Penningmeester,

Gedurende het verslagjaar verbleef het lid baron van Asbeck buitenslands.

De Gouverneur van Suriname benoemde tot lid van de Surinaamsche Commissie Mr. A. van Traa, directeur-president van de Surinaamsche Bank te Paramaribo; die Commissie bestaat thans uit:

Prof. Dr. G. Stahel, directeur van het Landbouwproefstation ex officio;
Dr. D. S. Fernandes, plantkundige aan het Landbouwproefstation;
J. W. van Dijk, landbouwscheikundige aan het Landbouwproefstation, Secretaris;
Mr. A. van Traa.

Botanisch materiaal van Suriname werd in den loop van het verslagjaar te Utrecht niet ontvangen.

Met de bewerking van plantenfamilies werd voortgegaan. Het aantal der families, dat thans voor publicatie gereed of bijna gereed is, maakt het wellicht mogelijk een middel te vinden, om in den loop van 1929 met het drukken van een Flora een begin te maken.

Over een op het einde van het verslagjaar ingekomen aanvrage om steun en medewerking zal een volgend jaarverslag nader kunnen berichten.

Op 31 December 1928 bezat het *Van Eeden-Fonds* aan:

Boekwerken:

Bulletin No. 38	24 stuks
Bulletin No. 47	7 „
Boldingh, Flora enz.	130 „

Gelden en Effecten:

Waarde effecten op 31 December 1928	*f* 35.153.95
Dagelijksch deposito bij de Surinaamsche Bank	- 2.284.16
Kassaldo	- 11.09

C. F. Schoch, *Voorzitter*.
L. P. de Bussy, *Secretaris*.

BIBLIOGRAPHIE

Ons Suriname, Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. Maart 1929. Met afb. — De Herrnhutter Mulo-school te Paramaribo, door Wilhelmina Uytenhoudt. — De nieuwe kerk te Alkmaar in Suriname (Br.-Indische Zending), door P' M. Legêne. — Opening van de Evangelisten-school te Paramaribo, door J. Clausen. — De veestapel van Saron, door S. Schmidt. — De brieven onzer zendelingen, door H. G. Steinberg.

Idem. Mei 1929. Een ambtelijk bezoek aan Suriname. — Het jubileum der groote stadskerk te Paramaribo, door H. Barth. — Naar Moengo, door J. F. Mittenmeyer.

Suriname. Land van toekomst voor Hollandsche Landbouwers. Den Haag 1929. (Overdruk van de artikelen uit Het Koloniaal Weekblad: Hollandsche Kolonisatie in Suriname, door Dr. Th. Lens. — Suriname: een waardevol bezit, door Tj. Pyttersen. — Kolonisatie van Hollandsche Boeren naar Suriname, door J. A. Liems. — Immigratie van Nederlanders naar Suriname, door L. C. Tomson).

Tijdschrift voor Economische Geographie. 15 April 1929. Suriname in 1928, door Fred. Oudschans Dentz.

Neerlandia. Mei 1929. Jaarverslag van het hoofdbestuur over 1928. (Groep Suriname en groep Ned. Antillen).

De Indische Mercuur. 24 April 1929. Sinaasappelcultuur in Suriname, door Prof. Dr. G. Stahel, directeur van het Landbouwproefstation.

Mensch en Maatschappij. Mei 1929. Demografie van de in Suriname levende volken, door Dr. Mr. J. H. van Zanten. (Naar aanleiding van het boek van Dr. Lampe: „Suriname, sociaal-hygienische beschouwingen".

Haagsch Maandblad. Mei 1929. Een nieuw Idee voor Suriname, door J. J. Bruna.

Koloniaal Tijdschrift, Mei 1929. Scheiding van macht in het regeeren overzee, door Prof. Mr. C. van Vollenhoven.

Het Koloniaal Weekblad, 16 Mei 1929. Economie en onderwijs in Suriname, door W. R. Menkman.

Nederlandsch Zendingsblad, Mei 1929. De 6e kerk-conferentie der Broederkerk in Suriname, door W. Burkhardt. (Met afbeelding).

Koninklijke Vereeniging „Koloniaal Instituut", Amsterdam. Achttiende jaarverslag 1928. (Hierin o.m. zeven en twintigste jaarverslag Eedenfonds over 1928 en jaarverslag der West-Indische Kamer over 1928.).

De Economist. Mei 1929. Suriname's economische vooruitzichten, door Prof. Mr. J. C. Kielstra.

Humfelds financier. 18 Mei 1929. De koffie cultuur in Suriname, door Mr. Dr. P. H. W. G. van den Helm.

DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN

DOOR

MEJUFFROUW L. SLOTHOUWER

De Antillen, waarvan de Nederlandsche Westindische Eilanden, samen vereenigd tot het gebiedsdeel Curaçao, een deel uitmaken, strekken zich in een wijden boog uit van het schiereiland Yucatan in Mexico langs Florida tot de delta van de Orinoco, op die wijze met Zuid- en Middel Amerika de Caraïbische Zee omspannend, terwijl dan Curaçao, Aruba, Bonaire met enkele kleinere eilanden uitloopers zijn van het Venezolaansche vaste land.

Volgens sommigen golft deze Caraïbische Zee boven een verzonken deel van Amerika, waarvan de Antillen het randgebergte vormden. De binnenrij dezer eilandenreeks vertoont dan ook de typeerende vulkanische kenmerken van een breukgebergte, zoo als de Mont Pelée op Martinique aantoonde met zijn uitbarsting in 1902, terwijl op Saba de naam Hell's Gate, Poort van de Hel, spreekt.

West-Indië, hier niet de majestueuze schoonheid van Oost-Indië, een schoonheid, zoo overweldigend, dat iemand, komend uit ons vlakke polderland, pas na jaren de pracht ervan leert zien en in zich opnemen kan.

De schoonheid der Westindische Eilanden is van anderen aard: liefelijker, gemoedelijker, rustiger, kalmer, maar toch de ziel doordringend met haar wondermooie tropenpracht.

Wordt Oost-Indië geroemd als „een schitterende gordel van smaragd, zich slingerend om den Evenaar'', de Antillen dragen met recht den naam van :„a string of jewels round the neck of the Caribbean Sea''.

En onze Bovenwindsche Eilanden zijn hier waarlijk niet de minst schitterende gesteenten van.

Op 600 mijl ten N. van Curaçao, op ongeveer 18° N.B. en 65° W.L. bevinden zich deze drie stipjes van Hollandsch gebied: St. Martin, Saba, St.-Eustatius. Met de Virgin-eilanden vormen zij den schakel, die Groote en Kleine Antillen verbindt.

Het grootste van deze drie eilanden, St. Martin, werd den 11en November 1493 door Columbus ontdekt en door hem naar den heilige van dien dag genoemd. Zeer waarschijnlijk vonden de Spanjaarden het eiland onbewoond, daar er geen sporen te vinden zijn van een blijvende nederzetting van Indianen. Eerst in de zeventiende eeuw, in 1631 werd het gekoloniseerd door Zeeuwen, onder hevig protest van de Engelschen op het naburige St. Kitts. Twee jaren later hernamen de Spanjaarden het eiland en bleven er tot 1648, toen zij teruggeroepen werden naar Spanje. Vijf Nederlanders wisten uit de krijgsgevangenschap te ontsnappen. Op hun rondzwervingen op het eiland ontmoetten zij vier Franschen en een Mulat, met wie zij in 1648 op den Mont des Accords onder nadere goedkeuring van hun regeeringen, een verdeelingsverdrag sloten, dat tot 1839 van kracht bleef. In dat jaar werden er eenige wijzigingen in aangebracht. Bij dit verdrag kwam de Zuidelijke helft van het eiland aan Nederland, terwijl de Noordelijke helft Fransch gebied werd.

Van Saba's geschiedenis is weinig bekend. 't Eiland was moeilijk toegankelijk en de kolonisten bleven daardoor van de buitenwereld afgesloten; zij verbouwden indigo, tabak, koffie en katoen en waren in den geheelen archipel beroemd om hun schoenen-industrie.

St. Eustatius heeft een tijdperk gehad van grooten bloei door den verbouw van suiker en katoen, maar vooral door den handel. Een gedenksteen herinnert aan het feit, dat hier De Ruyter in 1664 landde om de Engelschen te verdrijven, die zich wederrechtelijk van enkele van onze Westindische bezittingen hadden meester gemaakt. Hij vond de Engelschen vertrokken, doch na zijn vertrek kwamen ze terug en plunderden St. Eustatius en Saba.

In de 17e en 18e eeuw is de geschiedenis van deze drie eilanden een aaneenschakeling van oorlogen en rooftochten en zijn beurtelings Engelschen, Franschen en Nederlanders de baas.

In den tijd van den Amerikaanschen Vrijheidsoorlog was St. Eustatius de stapelplaats van de Europeesche en Amerikaansche handelsproducten. Zooveel geld werd er verdiend, dat er van drie schepen twee verloren konden gaan en er toch nog winst werd gemaakt. Uit dezen tijd dagteekent de naam van: „the Golden Rock".

Dit kleine eiland heeft het eerst de Amerikaansche vlag gegroet, welk feit nog steeds dankbaar door de Amerikanen erkend wordt, zooals blijkt uit de groote gift, die zij de slachtoffers van den jongsten storm zonden.

Sinds 1816 zijn deze eilanden onafgebroken Hollandsch gebied, behalve de Noordelijke helft van St. Martin, en vormen met Curaçao, Aruba en Bonaire het gebiedsdeel Curaçao.

De verbinding tusschen deze eilanden onderling, met het hoofdeiland Curaçao, met het Engelsche St. Kitts in het Oosten en met het Amerikaansche St. Thomas in het Westen wordt onderhouden door zeilschepen.

Van uit de verte gezien, zelf rustig zich bevindend aan land, is het statig voortglijden van zoo'n schoener met strak gespannen witte zeilen, afstekend tegen een diepblauwe zee en stralenden zonnehemel een wondermooi gezicht, maar voor wie zich als reiziger aan boord bevindt, is het genot minder groot, vooral, als men geen al te zeevaste maag heeft. Niet alleen, dat de korte, slingerende, rollende, draaiende beweging alleronaangenaamst is, maar men mist ook de meest eenvoudige gemakken. Daar bij is de ruimte zoo klein, dat, als men één reiziger zijn tol hoort betalen, men behoefte gevoelt mee te gaan doen uit louter sympathie.

Zoo'n schoener-verbinding is toch wel uit de oude doos en Holland onwaardig. Engeland, Frankrijk, de Vereenigde Staten zijn ons in dit opzicht voor en onderhouden de verbinding met hun kolonies onderling door stoombooten. Maar .... misschien is de wacht op het aller-

nieuwste en worden wij, Bovenwinders, binnenkort verrast met een geregelden vliegdienst.

Een vluggere verbinding zou de eilanden ten goede komen voor het vervoeren van hun landbouw- en veeteeltproducten. Nu Curaçao boter, vee, eieren, uien, groenten, yams, aardappelen van de Bovenwinden noodig heeft, zou het wederzijdsche belang door een vlugge communicatie gebaat zijn.

Bij alle drie de eilanden moet het schip een meer of minder groot eind in zee blijven liggen en moet men aan land geroeid worden. Bij St. Martin strekt zich voor de kust een zandbank uit, zoodat groote schepen zich den toegang tot den inham, waaraan Philipsburg ligt, ontzegd zien. Kleine schepen, mits niet diep geladen, gaan er gemakkelijk over heen.

Slechts St. Martin heeft een pier, bij Saba staat de branding te zwaar op de kust en kunnen de schepen vast liggen aan boeien, terwijl St. Eustatius een pier had, die echter is stuk geslagen en nooit hersteld. Ook hier kan een zware branding staan en een groot deel van het strand, dat St. Eustatuis vroeger rijk was, is door de zee verzwolgen. Nog in den tijd, dat St. Eustatius was „the Golden Rock" stonden honderden magazijnen op de vlakte, die zich uitstrekte tusschen de zee en den voet van het plateau, waarop Oranjestad is gebouwd.

Een Gezaghebber bestuurt de drie eilanden. Hij woont op St. Martin en bezoekt de beide andere eilanden min of meer geregeld. Op Saba wordt hij vervangen door den Ontvanger, terwijl op St. Eustatius de treurige toestand heerscht, dat het hoofd der openbare school mede belast is met de functies van plaatsvervangend gezaghebber, ontvanger en andere bijbaantjes.

Landraden staan op de drie eilanden den Gezaghebber ter zijde als wetgevend lichaam. Deze landraden heeten het volk te vertegenwoordigen, doch slechts enkelen zijn kiesgerechtigd.

Velerlei zijn de functies van zoo'n Gezaghebber. Hij moet goed bestuursman zijn, stipt rechtvaardig zijn tus-

schen blank en gekleurd, zijn aandacht kunnen wijden aan vijf, zes zaken tegelijk, inzicht hebben in de methoden om de eilanden op te heffen, Engelsch en Fransch gemakkelijk kunnen spreken en bovenal, hij moet een gentleman zijn. Want het is niet alleen noodig, te kunnen recipieeren, hij moet ook in zijn heele optreden het voorbeeld geven. *Hij* geeft den toon aan en dit wordt nagevolgd door de zwarte en gekleurde bevolking en met hem staat of valt het cachet van de eilanden.

Van de drie eilanden is Saba het meest blank gebleven. St. Martin en St. Eustatius zijn overheerschend donker gekleurd.

De St. Martijnsche neger is woelig, druk, schreeuwerig, gauw razend driftig, maar ook gauw tot verzoening gebracht. Wrok koestert hij niet. De Statianen en Sabanen zijn veel rustiger en kalmer. Van alle drie de eilanden is de bevolking in tegenstelling met den Benedenwindschen Neger, intellectueel goed ontwikkeld en bezitten ze de groote gave een grap te verstaan en die te kunnen beantwoorden. Van lezen houden ze over het algemeen weinig, artistiek zijn ze totaal niet aangelegd, maar in politiek stellen ze op hun manier veel belang. De Engelsche bladen van St. Kitts en de Amerikaansche tijdschriften vinden gretig aftrek. Doordat de taal op deze eilanden Engelsch is, worden Hollandsche dagbladen slechts door enkelen gelezen. Vandaar dat een Hollandsche Kamerverkiezing hen koud laat, want van al de partijen hier hebben ze totaal geen begrip, maar de verkiezing van den Amerikaanschen President verleden jaar bracht hen in actie. Leidt hieruit echter niet af, dat zij Engelsch- of Amerikaansch gezind zijn. Integendeel, er is, geloof ik, geen plekje, waar de Hollandsche vlag waait, waar de menschen zich zoo Hollandsch voelen als juist hier. In een Hollander stellen ze een heel groot vertrouwen en nu de toestand op deze eilanden heel treurig is geworden, berusten ze geduldig, tot Holland hen helpen zal. En wat zal Holland doen? Zal Holland dat vertrouwen beschamen? Onmogelijk!!!!

En de menschen zijn er niet alleen Hollandsch voelend,

ze zijn ook sterk Oranjegezind. Een vrouwtje, een oud menschje uit St. Martin, werkte in San Domingo op een suikerfabriek. Daar hoorde ze, dat de Hollandsche Consul op Koningins Verjaardag kleine speldjes had uitgedeeld met het portretje van de Koningin er op, dingen, ter waarde van een paar centen. En ons oude vrouwtje ondernam te voet den tocht van 30 mijl heen en 30 mijl terug naar de hoofdstad „to get a portrait of her Queen".

Een van de eigenaardigheden van onze Bovenwindsche bevolking is, dat ze altijd te laat komen. Nooit zijn ze op tijd. Er is ook niets, dat hen dwingt zich te haasten. Alleen als de Padvinders een uitvoering gaven, waren ze op tijd, zelfs te vroeg! Vroeger begon de school om 9 uur, maar kwamen de kinderen om 10 uur. „Goed", zei 't Gouvernement, „dan zal de school voortaan om 10 uur beginnen". Maar toen kwamen de kinderen om 11 uur!! Tegenwoordig begint de school om 8 uur en hebben we onze lievelingen om 9 uur binnen, dan wordt onverbiddelijk de poort gesloten. Leerplicht is er niet, wat vooral op St. Martin met zijn buitendistricten te betreuren valt, want het enorme schoolverzuim werkt zeer belemmerend. Saba en St. Eustatius zijn er in dat opzicht beter aan toe, daar de kinderen meer om de school heen wonen en de reden van hun niet-school komen, gemakkelijker is na te gaan.

't Onderwijs wordt er gegeven in Openbare en Katholieke Bijzondere scholen. De voertaal van het onderwijs is Engelsch. Hollandsch wordt er onderwezen als een vreemde taal en er wordt mee begonnen in het vierde leerjaar. De kinderen zijn over het algemeen meer wiskundig dan taalkundig aangelegd.

Toen bij mijn komst de klankmethode op de eilanden ingevoerd moest worden, wekte dit eerst hevig verzet. Na een paar maanden kwam een moeder zich verontwaardigd beklagen: „Nu kan mijn kind al wel wat lezen, maar ze kent nog niet eens het A, B. C". Pas toen men merkte dat de kinderen vlugger en beter leerden lezen en ze bij het schrijven minder fouten maakten, verdween deze gehechtheid aan het A, B, C.

Eigenaardig is het, zooals de Neger zich volstrekt niet

de mindere van den blanke voelt. Blanken en zwarten zijn broeders! Dit gevoel van gelijkheid verhindert hem echter niet, om beurtelings veel respect voor den blanke te hebben en vijf minuten later brutaal tegen hem uit de koets te vallen. Op een vreemde maakt het in den beginne een zeer eigenaardigen indruk, dat hij in 't geheel niet gegroet wordt. Pas als de Neger merkt, dat men op zijn groeten let en dat beantwoordt, is hij de beleefdheid en geschiktheid in persoon.

De Moeder-vereering is er zeer groot, wat men, oppervlakkig geoordeeld, niet zou zeggen, maar de meeste twisten ontstaan door een beleediging, den Moedernaam aangedaan. De Methodisten hebben een Moeders Dag. Ieder wordt dan verzocht een witte bloem te dragen ter eere van zijn of haar moeder. Bij die gelegenheid vond ik 's ochtends altijd den schooltuin ontdaan van alle witte bloemen. Dit was de eenige keer, dat ze bloemen stalen. De schooltuin toch was aangelegd en wordt onderhouden door het personeel. Tusschen de vleugels bevindt zich de rozentuin, steeds prijkend met de mooiste bloemen, terwijl tal van duiven rondvliegen en de jongensharten verheugen, de meisjes daarentegen vermaken zich met een viertal waggelende eenden. Van uit de klassen kijken de kinderen in die bloemenpracht en geen kind plukt een bloem of plaagt een dier, want, en dat wisten de kleintjes al: „Die bloemen en die dieren zijn het eigendom van alle schoolkinderen".

Voor een vreemdeling is het lastig, dat niemand dan juist vreemdelingen bij hun achternaam worden genoemd. Men noemt ieder Miss of Mister, gevolgd door den voornaam, dus Miss Marion, Mister Lewis. Zelfs oude getrouwde dames blijven Miss heeten, zooals Miss Minnie, die diep in de tachtig is. De kleintjes op school hoorden mij „Juffrouw" noemen, dachten zeker, dat dàt mijn voornaam was en spraken altijd van „Miss Juffrouw".

Vooral bij sterfgevallen van blank of zwart voelen allen zich als één met de familie. Ieder gaat het sterfhuis in en uit en ongevraagd verrichten zij allerlei diensten en zoo mogelijk, volgen zij den doode naar het graf. Hoe meer

iemand bemind was, hoe grooter de stoet is, die meegaat naar het kerkhof. Een overblijfsel waarschijnlijk van een oud geloof, dat de ziel van den afgestorvene begeleid moet worden op zijn laatsten aardschen tocht en dat, hoe meer volgelingen er zijn, hoe beter de ontvangst is in de andere wereld, want dat prouveert voor zijn goede leven op aarde.

„He had a good company", hoort men van iemand, die door velen gevolgd naar het graf wordt gedragen.

„Poor soul, he had only a few followers", klinkt het van iemand, die minder populair was.

De adat schrijft voor, dat niemand het kerkhof mag verlaten, voor de laatste aarde, die uit het graf is genomen, weer op de kist is neergestort.

Menschen, die voor de Bovenwinden gevoeld hebben, worden niet door hen vergeten.

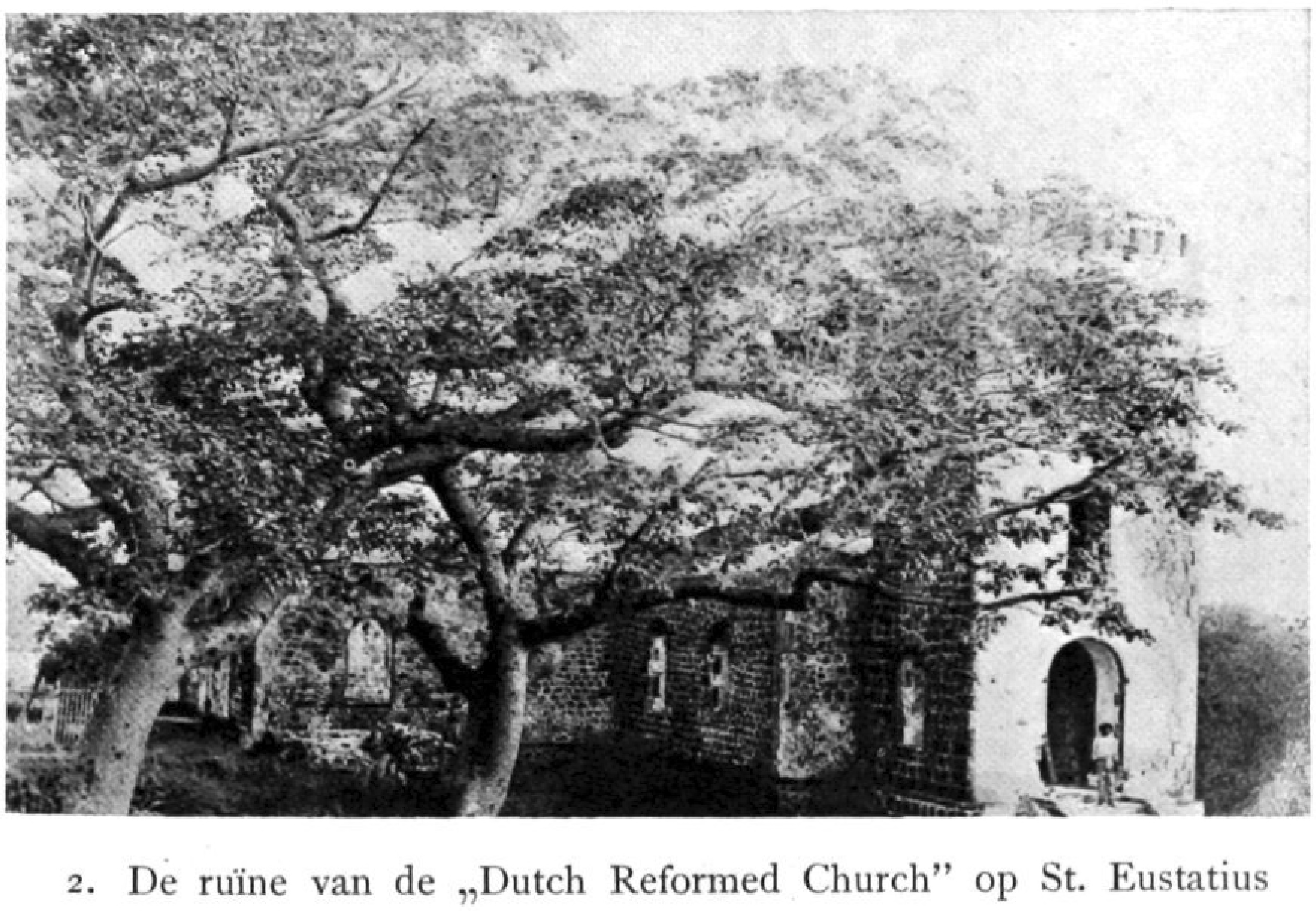
Nu nog, na 15 jaar, leeft bij hen de herinnering aan een Engelschen dokter, die goed voor hen was. Toen 4 jaar geleden het bericht kwam, dat hij gestorven was, zag men bij nagenoeg iedereen de vlag halfstok geheschen.

Mijn schoolbediende sleepte altijd met een oud blikje van vruchten op water, dat hij gebruikte om uit te drinken. 't Ding zag er vies, vuil en geroest uit en daarom gaf ik hem een ander blikje. 't Werd dankbaar aanvaard, maar 't oude ding bleef in gebruik. Eindelijk vroeg ik hem waarom hij dat oude ding niet weggooide. „Weggooien, dat blikje; dat heb ik nog van Mevrouw Nunes gekregen." Mevrouw Nunes was de vrouw van een dokter en zeer bemind geweest. Zij was toen reeds vijf jaar dood, maar nog steeds dacht ieder met liefde aan haar.

Eigenaardige typen vindt men er onder. Wie, die wel eens op St. Martin is geweest, herinnert zich John Joe niet. John Joe, een gerimpeld oud ventje, met een echten zeemansgang. Altijd zag men hem, klaar om wat te verdienen. Had hij geen werk, dan zat hij onder een boom te dutten. Wilde men midden in den nacht geroepen worden, John Joe was er, precies op tijd. Hij hield er een huis en een huisgezin op na, maar wanneer hij thuis was? Hij was diep in de zeventig, maar nog kras en flink en al sloeg hij

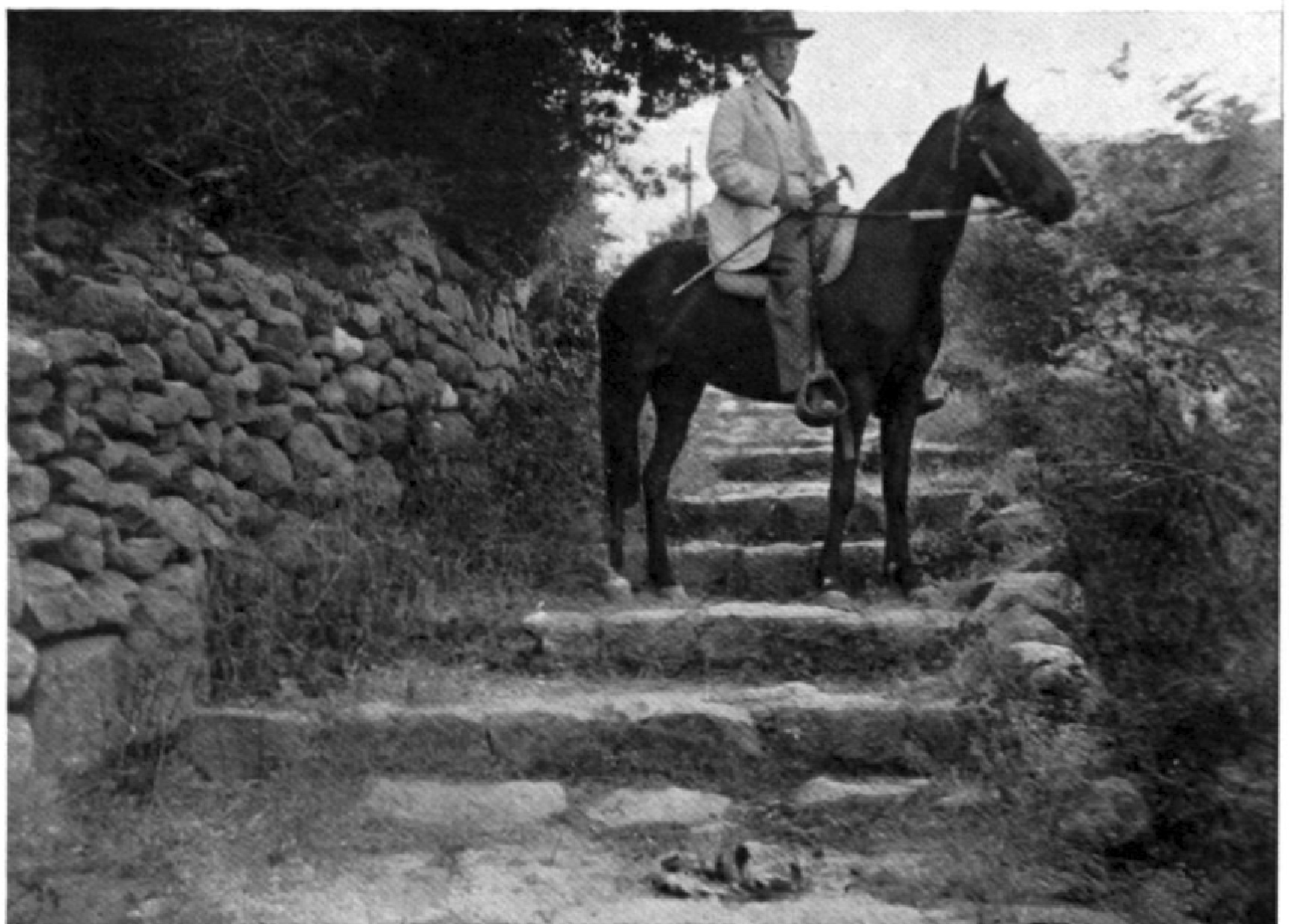
1. De openbare school op St. Martin

2. De ruïne van de „Dutch Reformed Church" op St. Eustatius

3. The Bottom, hoofdplaats van Saba

4. Bergpad op Saba (van The Bottom naar Windwardside)

nooit een glas „Hollandsch bloed" af, zooals de jenever daar genoemd wordt, dronken was hij slechts twee keer in het jaar, met Koningins Verjaardag en met Kerstmis. Op 31 Augustus kwam hij ieder, die hij vond, dat daarvoor in aanmerking kwam, wat geld vragen, „to drink the health of the Queen". Met Kertsmis was het: „to enable me to wish you a merry Christmas".

Hij roeide de Gouvernementsboot en bracht menschen en bagage aan wal of aan boord en vroeg een zware betaling aan al wat ambtenaar was in 't kinderlijk vertrouwen, dat de Koningin dat alles betaalde en „the Queen is rich, Sir, she can pay it". Geen oneerbiedigheid werd hiermee bedoeld, integendeel, het was zijn manier om het hoogste respect uit te drukken.

Geboren en gedoopt als Katholiek ging hij Zondagsmorgens altijd staan op de buitentrap van de Katholieke kerk, vlak bij het altaar, om te luisteren. Zondags avonds ging hij staan op de buitentrap bij den preekstoel van den Methodisten predikant, want, vond hij: „Van allebei kun je mooie dingen leeren". Nooit zette hij een voet *in* een kerk. Dikwijls trachtte priester of dominee hem over te halen, binnen te komen, maar hij weigerde beslist. „I am too great a sinner to enter the House of my Lord".

Eenige maanden geleden is John Joe het Huis zijns Heeren binnengegaan.

Zwarte schapen, zwart, zoowel figuurlijk als letterlijk, zijn er natuurlijk ook, evenals in elke gemeenschap, maar als geheel genomen, is de Bovenwindsche Neger eenvoudig, gemakkelijker te leiden dan te bevelen en eerlijk volgens eigen begrippen van eerlijkheid. *Stelen*, bij voorbeeid doet hij niet, is er iets weg, dan heeft hij het maar *geleend*.

Met opvoedkunde bemoeit hij zich niet. Beurtelings wordt het kind verwend of gekastijd met de zweep. Een jongen had een paar aardappelen „geleend". De vader hoorde dat bij zijn thuiskomst. Hij neemt de hand van den tienjarigen en houdt die eenige minuten vlak boven een houtskoolvuur!

In hooge mate vechtlustig, zijn ze dol op hanengevechten en hoewel die verboden zijn, zou ik de keeren niet wil-

len tellen, dat ze toch gehouden worden, want.... de politie doet er zelf aan mee; sommige agenten houden er zelfs vechthanen op na. Als noodwendig gevolg wordt er veel en soms hoog gewed, vooral ook bij de paardenwedrennen op Koningins Verjaardag. Op St. Martin is geen feestprogramma voor dien dag compleet zonder een paardenwedren en het is een treffend bewijs voor den achteruitgang van dit eiland, dat er het vorige jaar slechts één paard opkwam.

De Bovenwindsche Neger is zeer godsdienstig, wat hem echter niet verhindert om vast te gelooven in de medicijnen van een obia-man, om doodsbang te zijn voor jumbies of geesten en een onbepaald vertrouwen te stellen in wat een somnabule zegt. Toen eenige jaren geleden de schoener Verdun in een storm vergaan was, heerschte weken lang groote onzekerheid omtrent het lot van passagiers en bemanning. Eindelijk werd een somnabule geraadpleegd. Deze zei in haar slaap, dat zij verscheiden van de verongelukten zag op de Birds' Islands. Niettegenstaande ieder weet, dat deze eilandjes van jongere koraalformatie zijn, die bij eenigszins hoogen vloed overstroomen, zonder plantengroei en zonder water, werd toch een schoener uitgerust en de tocht naar deze eilandjes ondernomen. Natuurlijk zonder eenig gevolg.

Behalve Katholieken vindt men in overheerschende meerderheid op St. Martin en St. Eustatius Methodisten en op Saba de Episcopale Kerk van Engeland. Dit Engelsch Protestantisme heeft de Dutch Reformed Church verdrongen en.... deze heeft zich laten verdringen. Zoodoende zie we, hoe op deze Hollandsche eilanden de godsdienst, die het innigste zijn van den mensch raakt, gepredikt wordt door Engelsche predikanten, die staan onder een Engelsche Synode of een Engelsche Episcopale bisschop. Geld, bijeengebracht door den armen, Hollandschen neger, gaat naar de Engelsche Zendingsgenootschappen.

In tegenstelling met de mercantiele en industriëele Benedenwindsche Eilanden zijn onze drie Bovenwindsche Eilanden sterk agrarisch aangelegd. Vol ijver bebouwen

zij hun stukje land en werken hard om dat stukje grond te ontworstelen aan den weelderigen plantengroei der tropische natuur. Vooral op Saba en St. Eustatius met hun klein-grondbezit wordt heel veel aan landbouw gedaan en waar er voldoende handen zijn, kan er gezorgd worden voor den uitvoer; yams, sweet-potatoes, bataten, uien, aardappelen vinden gretig aftrek op de Curaçaosche markt. Uitgestrekte velden van cassave kunnen niet genoeg leveren voor de Amerikaansche markt, waar de chemische industrie het noodig heeft.

St. Martin heeft nog meest groot-grondbezit. Hier vindt men slechts enkele kleine landbouwers, maar is vooral de veeteelt van belang. De St. Martijnsche boter staat goed aangeschreven, de vraag ernaar is grooter dan het aanbod. Daarnaast zou de mooie melk gesteriliseerd kunnen worden voor het gebruik op de omliggende eilanden en Curaçao. De teelt van muildieren zou intensiever gedreven kunnen worden, want op de naburige eilanden is er steeds vraag naar St. Martijnsche paarden, muildieren en vee. Tot voor eenige jaren stelde het Gouvernement pogingen in het werk de veestapel te verbeteren. Dit is nu echter stop gezet.

Twee groote nadeelen hebben deze eilanden èn voor landbouw èn voor veeteelt: gebrek aan geld en de perioden van langdurige droogte.

Geld voor Amerikaansche windmolens om in den drogen tijd het grondwater op te pompen om de landen te irrigeeren.

Geld om stamvee in te voeren.

Geld om machinerieën in te voeren voor een uitgebreidere zuivelbereiding.

Geld voor hoenderparken om de kuikens op te kweeken, waaraan de tropische kippenmoeder geen al te groote zorg besteedt en die maar al te vaak een prooi worden der mongooses, ingevoerd om de slangen te vernietigen, doch die nu smaak hebben gekregen in lekkerder beetjes.

Kippen, kalkoenen, parelhoenders, wat een luilekkerland voor Curaçao!!

Behalve landbouw en veeteelt vinden we op St. Martin

nog de zout-industrie en het vervaardigen van de „Long Toms''.

De zout-industrie lijdt door het gebrek aan werkkrachten, terwijl de lange zware sigaren, die Long Toms heeten en met de hand gemaakt worden, geen voldoende koopers meer vinden.

Als huisindustrie heeft het vlechten van hoeden geen ingang gevonden, daar alle markten voorzien worden van Curaçaosche hoeden. Alleen de eenvoudige hoeden door de bewoners van Simonsbaai gevlochten, vinden grage koopers bij alle visschers uit de buurt.

Het maken van de zoogenaamde Sabaansche kant, wat vroeger heel wat geld in 't laatje bracht, is ook al minder dan vroeger, daar er geen voldoend afzetgebied meer voor is en het machine-borduren veel goedkooper artikelen produceert. Ook hier in Holland worden artikelen verkocht, die veel overeenkomst vertoonen met het Sabawerk en vervaardigd zijn door Klingaleezen en in Chineesche scholen. Deze artikelen zijn goedkooper, maar.... niet Hollandsch. En verdient het niet meer aanbeveling eigen huisvlijt te steunen?

Saba, het is het mooiste van deze drie bergachtige eilanden. Als een rots rijst het steil uit zee, rijke zwavelmijnen bergend in zijn schoot, zijn verweerde hellingen verbergend onder een mantel van eeuwig groene boomen, terwijl op den alom begroeiden bodem vroolijke bloemenoogen U tegenstralen.

Saba, rots in zee, verblijfplaats der oude boekaniers, die van uit de holen en spelonken de zee er om beheerschten.

Strand heeft Saba nagenoeg niet. Slechts op twee plaatsen kan men tamelijk gemakkelijk het eiland bereiken: bij de Fort Baai en bij de Ladder Baai.

Door de hevige branding moet elk schip op eenigen afstand van de kust aan een boei blijven liggen. Een roeiboot komt U afhalen. Dicht bij het met rotsblokken bezaaide kleine stukje strand gekomen, springen de roeiers in zee en met elken golfslag trekken zij de boot een eindje

verder tusschen de steenen, tot eindelijk de toestemming klinkt om er uit te springen. Maar dit moet vlug, vlug gebeuren, terwijl de golf zich terugtrekt, anders smakt de keerende golf U neer in de wiegelende boot.

Bij de Fort Baai kan men langs een geleidelijk stijgenden, kronkelenden weg van ongeveer 1 M. breedte, naar The Bottom komen, dat 800 voet boven den zeespiegel ligt.

Van de Ladder Baai gaat een smal, steil voetpad omhoog, dat soms bijna loodrecht is. Aan den eenen kant een steile rotsmuur, aan den anderen kant diepe ravijnen; één misstap, één steen, die onder je voeten loslaat en je rolt de diepte in, om verpletterd beneden aan te komen.

En langs deze steile paden moet alles, wat over zee wordt aangevoerd, op de hoofden van mannen en vrouwen naar boven worden gedragen. Er is geen ander middel tot vervoer, want slechts steile, smalle wegen verbinden, klimmend en dalend, de verschillende plaatsjes. Waar de weg te steil is, zijn trappen in de rots uitgehouwen. Er zijn slechts een paar rijpaarden, maar groot is het genot van rijden daar niet. Stelt U voor, dat daar menschen wonen, die nog nooit een auto gezien hebben en voor wie een radio een onbekend woord is!

Saba is zeker geen land voor hartlijders of dikkerds. Indertijd solliciteerde een dokter uit St. Kitts, een buitengewoon groote, dikke man naar St. Martin. Dit was echter al beloofd, maar Saba kon hij krijgen. De dokter antwoordde, dat het hem zeer speet, maar dat hij Saba onmogelijk kon aannemen, tenzij het Gouvernement een olifant tot zijn beschikking stelde.

Van Mary Point, een klein, zoo goed als niet te bereiken plaatsje, leven de menschen zeer afgezonderd. De kinderen gaan er één, hoogstens twee jaar naar school en zijn dan even knap of zelfs knapper dan hun ouders, zoodat het onnoodig voor hen is, meer wijsheid op te doen. Nog niet zoo lang geleden kende niemand er lezen of schrijven. Alleen een oud vrouwtje had het A, B, C geleerd. Dat wil zeggen, ze kon de letters spellen, maar ze niet samenvoegen tot woorden. Nu was er iemand gestorven en de pre-

dikant was ziek, zoodat hij niet kon komen om den dienst te lezen. Maar den doode begraven, zonder dat de dienst gelezen was, dat ging niet. Het oude vrouwtje werd nu aan het werk gezet en letter voor letter spellend, werd de lijkdienst gelezen en kon de doode begraven worden.

Saba is een echte vrouwenkolonie. 't Mannelijk geslacht doet er opgeld. De Sabaan toch is geboren zeeman, een overoude, geërfde eigenschap waarschijnlijk van zijn voorvaderen, de boekaniers. Op vele Amerikaansche schepen vindt men Sabanen als kapitein of als eersten stuurman, terwijl den laatsten tijd velen dienst doen op de tankschepen der Curaçaosche Petroleum Maatschappij.

Maar hoe de Sabaan ook rond moge zwerven, of waar hij ook moge zijn, zijn hart trekt hem steeds weer naar zijn geboortegrond en tegen Kerstmis komen er altijd verscheidenen voor enkele weken over. Zelden gebeurt het dan ook, dat een Sabaan een ander dan een Sabaansch meisje trouwt.

Daar alles rotsgrond is, slechts met een vrij dunne laag aarde bedekt, en de grond bijna heelemaal particulier eigendom is, vindt men er slechts miniatuur begraafplaatsen. De Sabaan begraaft zijn dooden op eigen erf.

Ook St. Eustatius bergt vulkanisme in zijn schoot. Daar vindt men den dooden vulkaan, de Quill, in welks krater in weelderigen overvloed een tropische flora te vinden is.

Evenals de Sabaan is ook de Statiaan zeer aan zijn eiland gehecht en daar er hier, evenals op Saba, klein-grondbezit is, vindt men er veel keuterboertjes, die ijverig hun stukje land bewerken en yams, bataten, sweet-potatoes en cassave verbouwen. De sisal- en limoen-, de suiker- en katoencultures, die vroeger veel beloofden, zijn door gebrek aan geld om de slechte tijden door te komen, vervallen. Daadwerkelijke raad en hulp zouden van St. Eustatius wel niet meer de „Gouden Rots" van vroeger maken, maar toch een eiland, waar een welvarende bevolking rustig en tevreden hun stukje land bewonen.

Van de drie eilanden heeft St. Martin, meer nog dan Saba en St. Eustatius geleden door de emigratie. De toestand is er op 't oogenblik meer dan treurig. Nagenoeg

alle werkkrachten zijn er weggetrokken en alleen kinderen en ouden van dagen zijn overgebleven. Er zijn onvoldoende krachten om het zout te oogsten en de booten te bemannen, die het zout naar de wachtende schepen moeten brengen. Daardoor rijzen de loonen, terwijl de zoutprijzen door de concurrentie laag blijven. Omdat de zoutschepen te lang moeten blijven wachten om geladen te worden, gaan ze liever elders heen. En toch is het St. Martijnsche zout op de Amerikaansche en Oost-Canadeesche markten zeer gezocht om visch in te zouten.

Vroeger gingen velen als seizoenarbeiders naar de suikerrietvelden op San Domingo. Na verloop van een half jaar keerden ze met geld in den buidel naar hun gezinnen terug om het land te bewerken en te beplanten. 't Wieden en oogsten was dan het werk van vrouw en kinderen.Zoodoende brachten zij geld op het eiland, 't gezinsleven werd slechts tijdelijk verstoord en de eilanden werden niet beroofd van de huwbare jonge mannen en vrouwen, die nu zich op Curaçao vestigen, waardoor dus niet alleen de bevolking vermindert, maar ook het geboortecijfer daalt.

Zoo sterk is nu reeds het aantal menschen achteruitgegaan, dat het Hospitaal is gesloten.

En toch behoeft St. Martin niet te vervallen. Zijn weilanden, zijn landbouw en tuinbouw en zijn zout waarborgen een bestaan. Verwilderd liggen ook hier de limoentuinen. Waarom? In den bodem wordt manganese gevonden, evenals van tijd tot tijd goud. Waarom zich tevreden gesteld met de wetenschap, dat er dertig jaar geleden niets werd ontdekt. De wetenschap is zoo vooruitgegaan, mogelijk, dat er nu wel iets gevonden wordt, even goed, als men dertig jaar geleden niet wist, dat Suriname petroleum had en Bonaire asphalt.

Dikwijls ook is bij ons, Bovenwinders, de vraag gerezen „Als het Gouvernement een groot werk onderneemt, bij voorbeeld het bouwen van de school op Saba, het bijbouwen van den vleugel aan de Oranjeschool en het verbouwen van het Court House op St. Martin, waarom wordt dan de leverantie van het benoodigde materiaal, niet gegund aan eigen winkeliers, waarom alles of nagenoeg alles

betrokken van St. Thomas en St. Kitts? Waarom de voordeelen gegund aan vreemdelingen en niet aan eigen landgenooten? Er zijn toch nog wel middelen om mogelijk overvragen te voorkomen, even goed als dit mogelijk is geweest aan de Katholieke Missie en den Methodisten predikant.

Ook de ambtenaren kunnen in dit opzicht veel doen, door wat zij noodig hebben, zooveel mogelijk op het eiland zelf te koopen en niet te betrekken uit St. Thomas of Curaçao. Waarom eigen winkeliers niet geholpen? Men betaalt dan wat meer, maar het geld komt het eiland ten goede.

St. Martin heeft een draadloos station, waardoor er een goede verbinding met de buitenwereld is. Zou zoo'n klein draadloos stationnetje een paar uur per dag bediend, op Saba en St. Eustatius zoo enorm hoog komen, dat de kosten niet opwegen tegen de zekerheid, ook deze beide eilanden met de buitenwereld in aanraking te brengen. Wordt St. Martin gewaarschuwd voor een komenden storm, ook voor de beide andere eilanden is dit van waarde.

Veel is er te doen op deze verwaarloosde gebieden van Tropisch Nederland. En niet alleen voor het materieele moet er gezorgd worden. 't Leven van hen, die er verblijven, kan veraangenaamd worden door een goede bioscoop, concerten en lezingen door een radio overgebracht, waardoor de volksontwikkeling kan worden bevorderd. De Neger kan in staat worden gesteld, goedkoop een koelen dronk te krijgen, waardoor geleidelijk aan het drankmisbruik kan worden bestreden.

Geen opheffing der belastingen zullen de eilanden er boven op helpen, maar wel het steunen van eigen hulpbronnen en het tegengaan der emigratie.

Een mooie taak, die het energieke Holland wacht, deze eilanden op te heffen uit het verval, waarin zij nu verkeeren! Een mooie taak, de minachting, waarmee nu Engeland, Frankrijk, de Vereenigde Staten kijken naar deze vergeten plekjes Hollandsch gebied, te veranderen in bewondering!

DUISTERE BLADZIJDEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN SURINAME

DOOR

C. K. KESLER

Hoewel over het geheel genomen, de geschiedenis onzer West-Indische koloniën slechts zelden opwekkend mag genoemd worden, moeten toch de bladzijden, waarop vermeld staat, wat er in de eerste jaren na de occupatie door de Zeeuwen geschied is, als bijzonder duister gesignaleerd worden. Duister in tweeërlei opzicht: vooreerst, daar door allerlei onderling gekrakeel de opbloei der kolonie, die onder Willoughby's beheer inderdaad wel wat beloofde, voor jaren achteruit gezet werd, maar ook, omdat het eenigszins bezwaarlijk is, zich een heldere voorstelling te vormen van al de stroomingen en tegenstroomingen, die in de eerste jaren de nieuwe Zeeuwsche kolonie in rep en roer brachten.

Zooals voldoende bekend is, had de royalistische edelman, Francis, 5th Baron of Parham, in 1651 de fondamenten gelegd voor de latere kolonie Suriname. Hoewel hij Gouverneur van Barbados was, stelde hij bijzonder belang in deze particuliere kolonisatie, waaraan hij in 10 jaar (1650—1661) £ 20.000 ten koste legde. En, in enkele opzichten tot schade voor Barbados, bevorderde hij zooveel mogelijk emigratie van planters van daar naar het nieuwe gebied, dat aan hem en aan Lawrence Hyde na de restauratie der Stuarts in 1663 *in vollen eigendom ten eeuwigen dage* werd afgestaan. Dat gebied omvatte, volgens den giftbrief, gedateerd 2 Juni 1663, het gebied tusschen de Coppename en de Marowijne met uitzondering van

30.000 acres, die voor de Kroon gereserveerd werden [1]).

Zooals verder bekend is, kwam Lord Willoughby op 23 Juli 1666, toen hij met het fregat „The Hope" op weg was, om St. Kitts te ontzetten, in een orkaan om. Hij beleefde dus niet het verlies van zijn kolonie Willoughby's Land, die op het eind van Februari van het volgende jaar door den Gouverneur William Byam aan Abraham Krijnssen moest worden overgegeven.

Had Willoughby een voorgevoel gehad van zijn naderend einde? Men zou geneigd zijn, het te veronderstellen, als men overweegt, dat hij kort van te voren zijn testament gemaakt had, waarbij hij omtrent Willoughby's Land bepaalde, dat hij ⅔ van zijn land en ⅔ van de machinerieën op zijn plantage Parham's Hill vermaakte aan zijn beide dochters gezamenlijk en het resteerende gedeelte aan zijn neef Henry, den zoon van zijn broeder William, die hem, als 6th Baron of Willoughby en als Gouverneur van Barbados opvolgde. Dat testament heeft voor Suriname tot heel wat ellende aanleiding gegeven.

De 2e Engelsche oorlog was, wat de West betreft, eenigszins het kritieke tijdperk, waarin beslist zou worden, of het Engeland zou gelukken, onze Republiek vandaar te verdrijven. Aan pogingen daartoe had het in de afgeloopen jaren niet ontbroken. Maar het is niet gelukt; noch toen, noch ook in den volgenden oorlog, toen Frankrijk ertoe medehielp. Het leek een schaakspel; hier verloor de eene partij een stuk, daar nam zij er aan ander voor in de plaats. Nieuw-Nederland bleef voor ons verloren, maar Suriname kregen wij ervoor in de plaats.

Het leek er echter niet op, dat Engeland van zins was, den nieuwen toestand onvoorwaardelijk te aanvaarden. Integendeel, jaren lang is er gewerkt, eerst, korten tijd, om Suriname weer in bezit te krijgen, en, toen het duidelijk werd, dat daarop weinig kans bestond, werd de Britsche tactiek erop gericht, den vooruitgang ervan zooveel mogelijk te remmen en te trachten, ten koste van Suri-

[1]) Zie voor verdere bijzonderheden omtrent Willoughby o.a. Encyclopaedie voor West-Indië, blz. 749 en West-Indische Gids, jaargang 1926, afl. 1—2.

name, den bloei van Jamaica zooveel mogelijk te bevorderen.

Een poging, om Suriname weer in bezit te krijgen, gelukte aanvankelijk. St.-Kitts was tijdens den oorlog in handen der Franschen gevallen en het was op weg daarheen, dat Lord Willoughby in een orkaan omkwam. In het volgende jaar overwoog men van Britsche zijde een nieuwe poging, om het te hernemen. Daartoe werd in Juli 1667 op de reede van Nevis krijgsraad gehouden aan boord van het schip van Sir John Harman [1]), die in hetzelfde jaar tot admiraal en opperbevelhebber van de Britsche marine in de West-Indische wateren benoemd was. Na verschillende krijgsbedrijven tastte hij, toen in den krijgsraad uitgemaakt was, dat een nieuwe aanslag op St.-Kitts onraadzaam was, nog onbekend met het sluiten van den vrede van Breda, Suriname aan, dat op 6 October door Maurits de Rama moest worden overgegeven.

Op Byam's verzoek werd in een krijgsraad zijn beleid bij de overgave aan Krijnssen, zeven maanden te voren, beoordeeld en werd vastgesteld, dat dit, de omstandigheden in aanmerking genomen, geheel correct geweest was [2]).

Op de vloot van Sir John Harman was aanwezig de Luitenant-Generaal Henry Willoughby, die door zijn oom, Lord Francis tot erfgenaam van ⅓ van diens bezittingen in Suriname benoemd was. Sir John Harman had soldaten en officieren op Nevis aangeworven en overeenkomstig het met deze gesloten contract, werden de thans weder in Britsche handen overgegane plantages hun toege-

[1]) Sir John Harman nam als kapitein o.a. deel aan den driedaagschen zeeslag bij Portland onder bevel van Blake. In den Tweeden Engelschen oorlog, toen hij inmiddels tot Schout-bij-Nacht bevorderd was, werd hij in den vierdaagschen zeeslag bij North-Foreland zwaar gewond door een vallenden ra. Na zijn herstel werd hij naar de West gezonden, waar hij, na een vergeefsche poging om St. Kitts te heroveren, de Fransche vloot bij Martinique versloeg, daarna 15 September Cayenne in bezit nam en 7 October 1667 voor Suriname aankwam. Na de herovering daarvan vertrok hij met zijn vloot naar Barbados en vandaar naar Engeland. Hij stierf 11 October 1673.

[2]) William Byam verliet kort daarop met eenige der eerste emigranten Suriname en begaf zich naar Antigua, waar hij, tot Gouverneur benoemd, in 1670 stierf. Twee zijner zwagers en zijn schoonzoon, Kolonel George Nedham, gehuwd met Mary Byam, waren voorname planters op Jamaica.

wezen, als belooning voor de bij de expeditie bewezen diensten. Officieren en soldaten boden daarop de particuliere plantage der Willoughby's, Parham-Hill als zijn aandeel in den buit aan Henry Willoughby aan. Toen Harman's vloot vertrok, werden 100 man der troepen achtergelaten en Kolonel Samuel Barry [1]) tot Gouverneur benoemd.

Inmiddels was het bericht van het sluiten van den vrede van Breda op Barbados aangekomen en waren de voorwaarden daar bekend geworden. Dat die niet naar den zin der Willoughby's waren, is niet te verwonderen. Lord William Willoughby zond dan ook zijn zoon naar Suriname terug met opdracht, zooveel mogelijk van de inwoners met hun bezittingen weg te voeren en naar Antigua over te brengen. Mochten zij niet tot vertrekken gezind blijken, dan moest hij althans de kolonie in bezit houden, tot hij nadere bevelen van de Lords of Trade and Plantations [2]) ontvangen had. Zooals bekend is, voerde Henry Willoughby met een ijver, een betere zaak waardig, zijn opdracht uit. Een paar maanden lang deed hij zijn uiterste best, zooveel mogelijk van de plantages en fabrieken te verwoesten en roerende goederen weg te zenden. Bovendien trachtte hij de planters over te halen, hetzij naar Antigua, hetzij naar Barbados te emigreeren. Niet allen waren daartoe echter geneigd.

---

[1]) Samuel Barry was in 1655 in het leger van Venables naar Jamaica gekomen. Zes jaar later komt hij daar voor als 1ste Lid van den Raad en als Opperrechter. Hij was een der voornaamste landeigenaars en keerde waarschijnlijk, nadat hij van 3 Nov. 1667 tot 1 Febr. 1668 Gouverneur van Suriname geweest was, naar Jamaica terug, waar hij vermoedelijk omstreeks 1698 overleed. Zijn naam leeft nog voort in Barrystreet te Kingston.

[2]) Tijdens het bewind van Cromwell werd in Engeland opgericht een „Committee of Privy Council for Trade". De bedoeling hiervan was, een permanent lichaam te hebben, dat het Parlement in handelszaken zou kunnen voorlichten. Na de restauratie werd Cromwell's politiek te dien aanzien voortgezet. In 1660 werd een Commissie van den Privy Council ingesteld, om inlichtingen in te winnen omtrent in- en uitvoer en maatregelen voor te stellen in het belang van den handel. Enkele jaren later werd daarbij een nieuwe commissie gevoegd, om op te treden, als schakel tusschen de Kroon en de koloniën (foreign plantations, zooals zij destijds genoemd werden). Deze „Commission of Trade and Plantations" werd in 1675 opgeheven. Eerst 20 jaar later werd zij door Willem III opnieuw ingesteld. Van 1696—1700 was John Locke secretaris der commissie.

Het regime van de Willoughby's was niet bij allen in den smaak gevallen. In 1665 was in de raadzaal te Thorarica door zekeren John Allen een aanslag op het leven van Lord Francis gedaan [1]). Kolonel Robert Sanford had zich in 1662 per rekest bij den Koninklijken Raad van Karel II over Byam beklaagd en de Raad der kolonie wendde zich tot den Lord-Proprietor met 19 klachten en onder bedreiging, dat de meeste ingezetenen de kolonie zouden verlaten, indien deze niet uit den weg geruimd werden.

Ook Henry Willoughby vond tegenstand. Dezelfde Robert Sanford, die in 1662 klachten over Byam had ingediend, beklaagde zich er in 1667 over, dat hij op last van Lord William gevangen genomen en naar Engeland gezonden was, terwijl in hetzelfde jaar de Koninklijke Raad een rekest van zekeren Nathaniël Kingsland, destijds planter op Barbados, te behandelen kreeg, waarin deze zich er over beklaagde, dat Henry Willoughby zijn land in Suriname en zijn huis in de stad had verkocht en dat hij, na daartegen geprotesteerd te hebben, eveneens was gevangen genomen en naar Engeland gezonden [2]).

Zonder moeilijkheden van de zijde der Engelsche ingezetenen der kolonie ging dus het herstel van het Britsche gezag niet. En het was duidelijk, dat ook de Staten van Zeeland zich er niet bij zouden neerleggen. In Januari 1668 protesteerden de Staten-Generaal bij het Britsche hof wegens de wederrechterlijke inbezitneming van Suriname na het sluiten van den vrede en eischten, dat dit wederom zou worden teruggegeven [3]).

---

[1]) John Allen werd ter dood veroordeeld, maar pleegde voor zijn executie zelfmoord, en zijn goederen werden verbeurd verklaard. Door Willoughby was bepaald, dat zij aan de kerk zouden ten deel vallen. (Enc. West-Indië, blz. 185 en 434).

[2]) F. Cundall, The Migration from Surinam to Jamaica. („*Timehri*: The Journal of the Royal Agricultural and Commercial Society of British Guiana". Vol. VI. Third Series, September 1919.

[3]) Dit had ten gevolge, dat Lord Willoughby uit Engeland bevel ontving, ervoor zorg te dragen, dat het fort in Suriname overgegeven zou worden aan wie het bevel daartoe van wege den Koning toonde. Een gelijke opdracht werd verzonden aan den door Henry Willoughby aangestelden Gouverneur.

Vincent T. Harlow („*A History of Barbados* 1625—1685", Oxford 1926, blz. 187) vermeldt daaromtrent het volgende:

Inmiddels hadden de Staten van Zeeland reeds in Januari Abraham Krijnssen voor de tweede maal, thans met drie schepen naar de kolonie gezonden. Krijnssen kwam 25 April voor de Suriname-rivier en 1 Mei was de kolonie weer in ons bezit. James Banister, die haar sedert 1 Februari als opvolger van Barry in Willoughby's naam bestuurde, was genoodzaakt, haar over te geven en deed nu zijn uiterste best, de kolonisten over te halen, haar te verlaten. Het recht daartoe hadden zij ongetwijfeld; art V van de voorwaarden van overgave [1]), vastgesteld door Abraham Krijnssen en William Byam op 6 Maart van het vorige jaar luidde:

„In cas eenige inwoonders van deese colonie 't avond ofte morgen intentie hebben om van hier te vertrecken, soo sal hij vermogen sijne goederen te vercoopen, ende den Gouverneur sal in soodanigen geval maecken, dat hij midts redelijcke vracht gevende, met sijne goederen getransporteert wort".

De voorwaarden van overgave zouden ten spoedigste naar Zeeland gezonden worden, om door de Staten van dit gewest te worden geratificeerd; deze maakten echter met de racificatie niet veel haast, want bericht ervan was nog niet ontvangen, ofschoon sedert de overgave reeds twaalf schepen uit Zeeland waren aangekomen [2]).

„. . . . Willoughby was ordered to pay full compensation to the Dutch for all damage done and all goods taken away. He was also to bear the entire cost of transporting back to Surinam any settlers who had been intimidated into leaving, and who wished to return — all this on pain of the King's „high indignation".

Het is zeer twijfelachtig, of aan dat bevel omtrent schadevergoeding en het terugvoeren der emigranten, aangenomen dat er waren, die den wensch daartoe te kennen gaven, voldaan is. Van die „high indignation" van den Koning, ook weer aangenomen, dat die inderdaad bestond, zullen de Willoughby's zich wel niet veel aangetrokken hebben. Karel II had in Europa aan genoeg moeilijkheden het hoofd te bieden, als hij zich daarvoor eens de moeite gaf, om zich erg druk te maken over wat aan de overzijde van den Oceaan geschiedde. En de Willoughby's hadden in de West genoeg aanhangers om te maken, dat zij voor die verontwaardiging van hun koninklijken meester vrij onverschillig konden zijn. Maar tegenover de Staten kon Karel II wel niet veel anders doen, dan zich zeer verontwaardigd(!) toonen.

[1]) Enc. van Ned. West-Indië, blz. 434, waar het geheele verdrag te vinden is.

[2]) F. Cundall, The Migration.

Banister intusschen handelde, alsof hij en niet Abraham Krijnssen Gouverneur was; zijn optreden maakte, dat hem een boete van 9.500 ℔ suiker werd opgelegd en, dat hij ten slotte gevankelijk naar Zeeland werd opgezonden. In de Republiek aangekomen, beriep Banister zich op den Engelschen gezant Downing [1]), door wiens tusschenkomst hij kort na zijn aankomst weer in vrijheid werd gesteld.

Dit feit, de gevangenneming van Banister, en de beschuldiging, dat aan Engelsche onderdanen, in strijd met de voorwaarden van overgave, moeilijkheden in den weg werden gelegd, als zij Suriname wilden verlaten, werden enkele jaren later aangevoerd als reden voor de oorlogsverklaring in 1672.

Byam, de Oud-Gouverneur, volgde intusschen op zijn nieuwe standplaats Antigua met belangstelling de ontwikkeling der gebeurtenissen in Suriname. Hij schreef omstreeks dien tijd aan Lord Willoughby, dat het ongetwijfeld een treurige kolonie zou worden, als de Engelschen haar verlieten, wat zij gaarne zouden doen, als zij hun schulden konden regelen. De negers zouden in dat geval spoedig de baas zijn.

Krijnssen was inmiddels vertrokken, na het bestuur aan zijn vroegeren onderbevelhebber, Philip Julius Lichtenberg [2]) te hebben overgegeven. (16 Februari 1669). Een hoog denkbeeld had deze van de achtergebleven En-

---

[1]) Sir George Downing had in Juni 1671 den bekenden gezant Sir William Temple vervangen.

[2]) Jonker Philip Julius Lichtenberg werd in 1637 te Heusden geboren, als zoon van Michiel van Lichtenberg, die vermoedelijk uit Stettin afkomstig, in Staatschen dienst getreden was. Deze bereikte den rang van Luitenant-Kolonel en werd, na eerst te Heusden in garnizoen gelegen te hebben, benoemd tot Commandant van de vesting Hulst. Hij huwde twee maal, eerst in 1637 met Martha Ramsay, die in 1660 stierf en daarna te Zierikzee met Genoveva de Huybert. Jonker Philip Julius was de eenige zoon uit dit tweede huwelijk. Na het licentiaat in de rechten behaald te hebben, trad hij in krijgsdienst, waarin hij zijn loopbaan eindigde met den rang van Luitenant-Kolonel. Als Kapitein nam hij deel aan de expeditie van Abraham Krijnssen.

In Januari 1671 had hij wegens ziekte ontslag als Gouverneur van Suriname verkregen. Hij stelde echter zijn vertrek vandaar uit tot de zaken met betrekking tot het vertrek der Engelschen beëindigd waren. Maart

gelschen niet. Dit blijkt uit eenige uitlatingen omtrent hen in een brief, dien hij 24 Februari 1671, dus kort voor zijn vertrek, aan de Staten-Generaal schreef.

Volgens hem hadden 60 à 70 personen zich opgegeven om te vertrekken, waaronder slechts drie, die onder de fatsoenlijke menschen gerekend werden. Een had een „suikerwerk" en de rest was maar een hoop „seer gering volck". Hij voorziet dan ook geen schade door het vertrek der Engelschen: er zou geen pond suiker minder in de kolonie gemaakt worden [1]).

Het lijkt wel wat al te optimistisch. In Engeland en vooral op Jamaica dacht men er anders over. Nadat hij was losgelaten uit zijn kortstondige gevangenschap in de Republiek, was Banister in Engeland, waarheen hij zich begeven had, benoemd tot Generaal-Majoor der krijgsmacht op Jamaica, volgens welke benoeming hij onmiddellijk onder den Gouverneur en den Luitenant-Gouverneur in deze kolonie stond.

Nadat vanwege de Britsche regeering geprotesteerd was tegen het, volgens haar onrechtmatig, vasthouden harer onderdanen in Suriname, werd door de Staten-Generaal toestemming gegeven tot een onderzoek ter plaatse door Engelsche Commissarissen. Op het verzoek, dat in deze commissie Banister niet benoemd zou worden, sloeg de Britsche regeering geen acht. Integendeel hij werd als voornaamste lid naar Suriname afgevaardigd, waar hij trouwens nog particuliere belangen had, en vertrok 15 November met de „America" en twee andere schepen van Londen [2]). De „America" kwam den 19en Januari

---

1671 gaf hij het bestuur over aan Pieter Versterre en vertrok den 25en dier maand via Tobago naar de Republiek.

Na zijn terugkomst uit Suriname kwam hij eerst in garnizoen te Sluis en werd daarna Commandant van Willemstad. In October 1673 werd hij bij een aanval op Woerden gewond en nogmaals in 1674 bij Seneffe.

(Maandblad De Nederlandsche Leeuw 1899, kolom 193).

[1]) Zie hierachter Bijlage I.

[2]) De commissie bestond uit tien leden. Voor het nemen van geldige besluiten was de aanwezigheid van drie ervan noodig, n.l. van Banister, Frances Yates of Christopher Rendar. De laatste, die blijkbaar toen nog niet gereed was met het regelen zijner zaken in Suriname, bleef, nadat de commissie haar taak volbracht had, daar achter. In September 1673 tijdens

van het volgende jaar voor de Suriname-rivier en drie dagen later ging Banister aan land, om een onderhoud met Lichtenberg te hebben. Inmiddels was een der andere schepen, de „Joanna" daar ook aangekomen [1]).

In Juni 1669 had Lichtenberg ter kennis van de Engelschen gebracht, dat zij, die het plan hadden te vertrekken, daarvan kennis behoorden te geven binnen 6 maanden. Zij kregen dan wederom 6 maanden tijd, om hun zaken te regelen en konden na afloop daarvan een vrijgeleide verkrijgen, om naar een andere kolonie te vertrekken. Slaagden zij er niet in, binnen dien tijd hun slaven van de hand te doen, dan zouden deze door het Hollandsche Gouvernement tegen marktprijs worden overgenomen. Deze laatste bepaling had echter alleen betrekking op die negers, welke bij de overgave aan Krijnssen hun eigendom waren; later aangekochte slaven zouden moeten worden achtergelaten, indien er geen koopers voor te vinden waren. Tijdens de uitvaardiging van de publicatie was juist de marktprijs der slaven toevallig zeer laag. Een en ander zou dus een ernstig verlies voor vermogende plantage-eigenaars beteekenen.

Daarbij kwam nog, dat deze er weinig voor voelden, hun gronden met de erop staande gebouwen eenvoudig te verlaten. Zij wilden ze natuurlijk verkoopen, maar er deden zich geen koopers op, met wie de eigenaars tot zaken konden komen. Trouwens, dat was niet te verwonderen. Het gold hier niet den verkoop van enkele plantages, maar eigenlijk van vrijwel het geheele in cultuur gebrachte gebied.

Dit maakt het verklaarbaar, dat de meeste Engelschen, vooral eigenaars van bloeiende plantages, aarzelden en, dat er over het algemeen weinig aandacht aan de publica-

---

het bewind van Pieter Versterre als Gouverneur a/i. na het vertrek van Lichtenberg was hij daar nog, zwaar ziek en in gevangenschap in verband met den inmiddels uitgebroken oorlog van 1672.

[1]) 27 Februari 1671 berichtte Lichtenberg aan de Staten-Generaal: „. . . . Nadat wij den Major Bannister alhier lange tegemoet hebben gezien, so is hij ten langen leste den 19 January in de rivier als eerste commissaris van den Coninck aangekomen. . . . De brief, waarin dit voorkomt, bevindt zich in het R. A. in Zeeland (Zie „De Navorscher" 1918, blz. 102).

tie geschonken werd. Met eenigen schijn van waarheid kon daardoor aan de Britsche regeering bericht worden, dat de Engelschen met het Hollandsche bewind tevreden waren en geen neiging toonden, te vertrekken.

Banister [1]) had inmiddels niet stil gezeten en het resultaat zijner bemoeiingen was de zending der boven vermelde commissie [2]). Met open armen werd deze niet door Lichtenberg ontvangen; integendeel, Banister werd na zijn aankomst scherp in het oog gehouden en, toen hij de rivier opzeilde, om een bezoek aan zijn eigen plantage te brengen, zond de Gouverneur hem een gewapend vaartuig achterna, om te beletten, dat hij eenige pressie op de planters uitoefende.

In weerwil hiervan bereikte Banister ten deele zijn doel. Na een verblijf van 1½ maand in Suriname (19 Januari—28 Februari 1671) was de commissie erin geslaagd,

---

[1]) Banister werd op 10 November 1674 in Jamaica vermoord.

[2]) Haar opdracht was:

1. Zich zoo spoedig mogelijk naar Suriname te begeven en daar het vertrek der Engelsche onderdanen in overleg met den Hollandschen Gouverneur te regelen. Ter legitimatie moesten de missives der Staten-Generaal en de Instructie van Z. M. aan den Gouverneur ter inzage gegeven worden.

2. Te bevorderen, dat aan Banister, of aan iemand anders, die goed in de kolonie bekend was, bevoegdheid gegeven werd, den planters de voordeelen van hun vertrek uiteen te zetten.

3. Aan de planters mede te deelen dat, zoo zij besloten te vertrekken, in een andere Britsche kolonie gronden en provisiën voor hen beschikbaar waren.

4. Erop aan te dringen, dat de tijd, dien Lichtenberg voor aanmelding tot vertrek beschikbaar gesteld had, verlengd werd.

5. Toezicht te houden op de betaling van schulden aan de Engelschen.

6. Met de noodige voorzichtigheid, ter voorkoming van moeilijkheden met het Bestuur der Republiek, erop toezien, dat hun, die wilden vertrekken, geen moeilijkheden in den weg gelegd werden.

7. Zoo er geen plaats in de schepen was, om allen te vervoeren, andere erbij te huren.

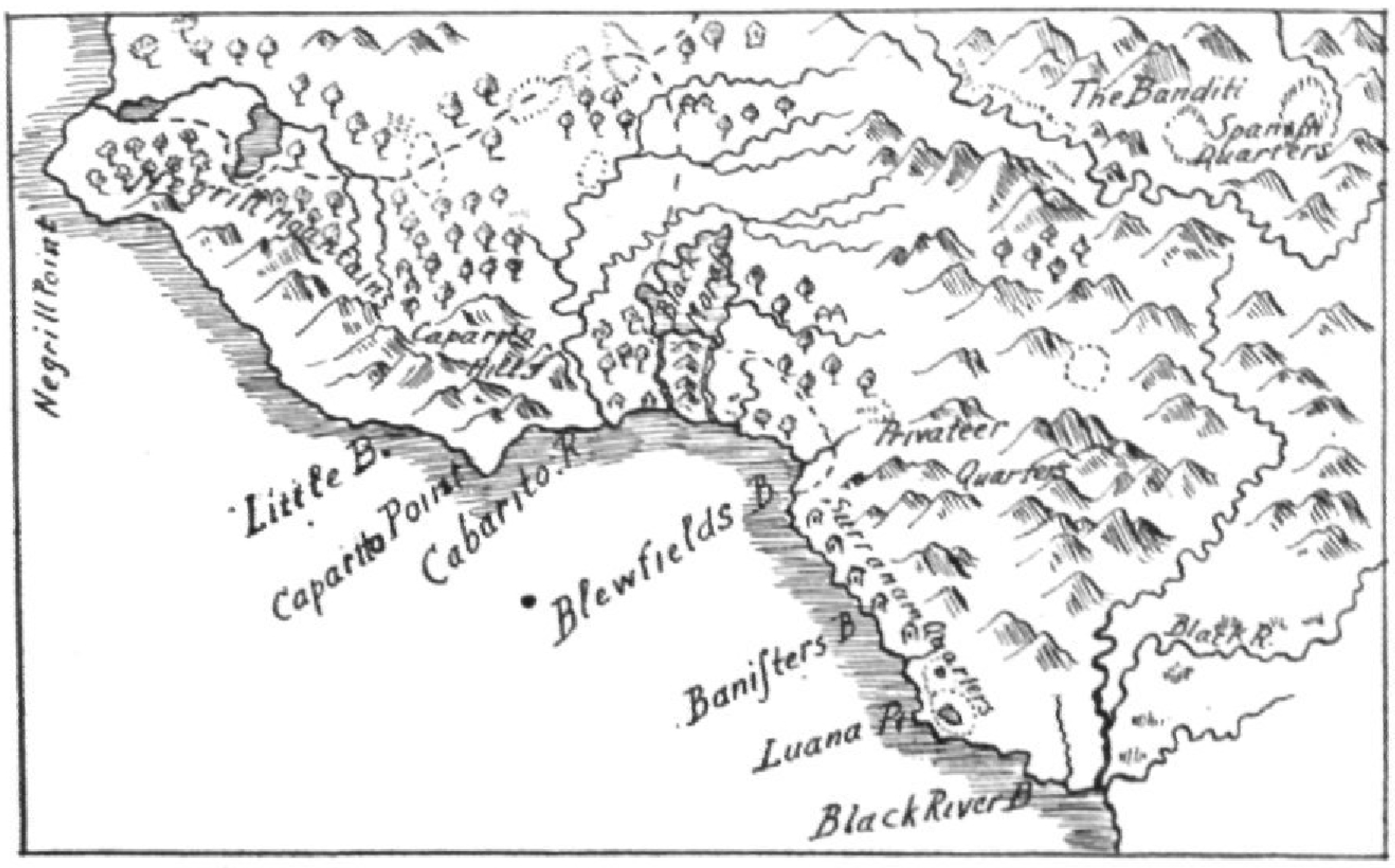
8. Van eventuëel gerezen verschillen, onmiddellijk naar Engeland bericht te zenden.

9. Zoodra de schepen volledige lading aan boord hadden, ze naar Jamaica, of eenig ander Britsch eiland te doen vertrekken.

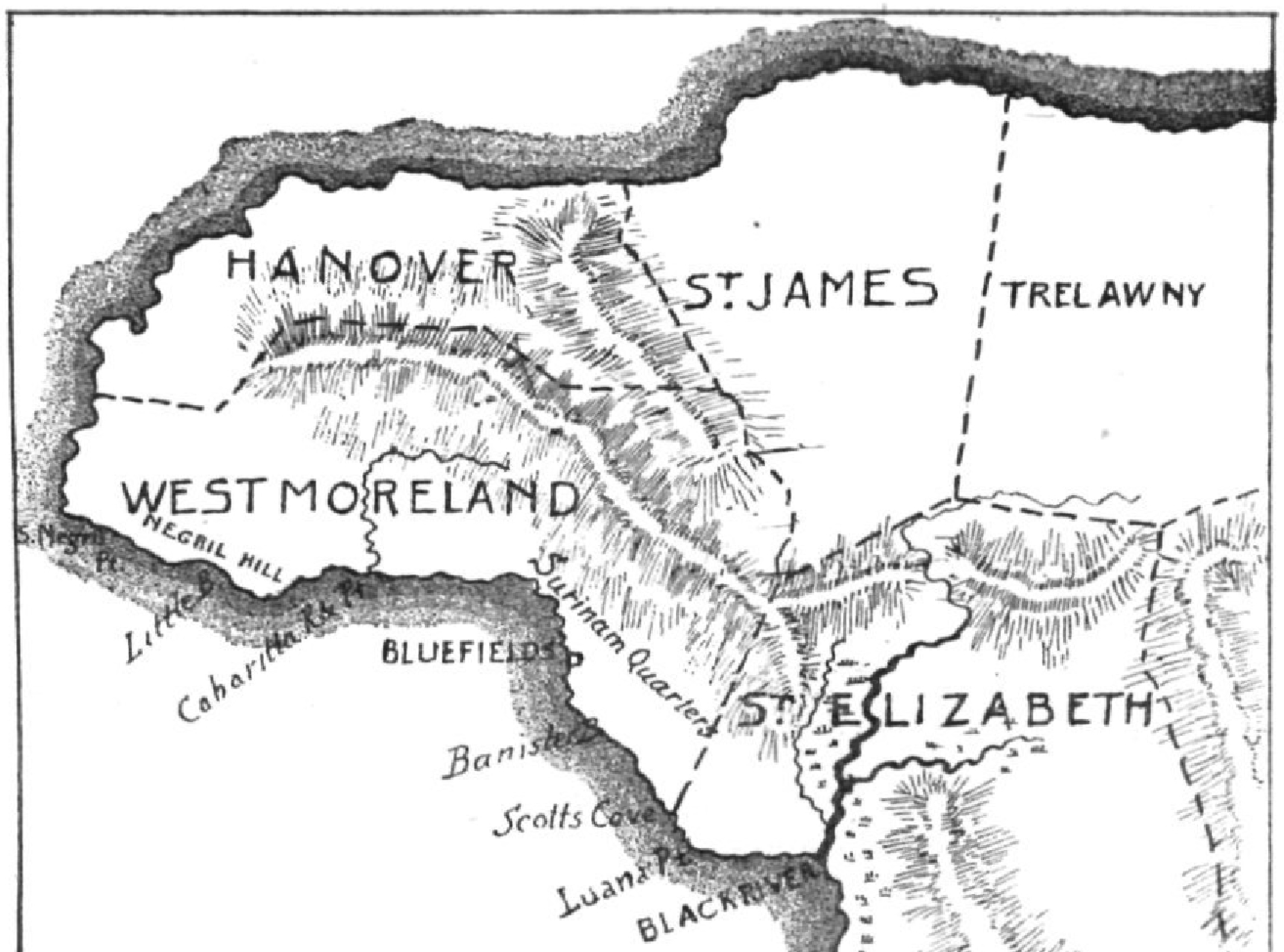
10. Van de verrichtingen rapport aan den Koning uit te brengen.

Niet alle afschriften der Instructie, die den Commissieleden verstrekt werden, waren eensluidend.

In sommige werd niet Jamaica, maar Barbados, St.-Kitts, of eenig ander Britsch eiland genoemd, als plaats van bestemming der emigranten.

De Z.W. kust van Jamaica,
naar een kaart van Edward Slaney 1678.

Het W. deel van Jamaica,
naar *„Jamaica in 1924"* door Frank Cundall.

twee der Britsche schepen, de America en de Joanna, met emigranten te doen vertrekken. De America ging rechtstreeks naar Jamaica, waar zij 12 Maart aankwam en 105 families, tezamen tellende 517 personen aan land zette. De Joanna zeilde eerst naar Barbados, waar 3 families afgezet werden en begaf zich vandaar eveneens naar Jamaica.

Daar werden de immigranten met open armen ontvangen, wat geen wonder is. De Gouverneur Sir Thomas Lynch [1]) wees hun als vestigingsplaats een streek aan, gelegen aan de Z. W. kust van het eiland, die thans nog als „The Surinam Quarters" bekend is. Kort na de verovering op de Spanjaarden in 1655 door Penn en Venables was men op Jamaica met de suikercultuur begonnen. De Surinaamsche planters, die met die cultuur uitstekend bekend waren, konden den bloei ervan natuurlijk ten zeerste bevorderen [2]).

[1]) In 1670 was de Gouverneur Sir Thomas Modyford vervangen door Sir Thomas Lynch.

Modyford was een neef van George Monk, hertog van Albemarle, den hersteller der Stuarts. Aanvankelijk royalist, verklaarde Modyford zich in 1651 voor het Parlement. In 1660 werd hij tot Gouverneur van Barbados benoemd en vertrok kort daarna, nadat hij door Willoughby vervangen was, naar Jamaica. Hier werd hij door invloed van Albemarle 15 Februari 1664 tot Gouverneur benoemd. De dood van zijn beschermer in 1670 veroorzaakte zijn val.

In 1670 werd Sir Thomas Lynch uitgezonden met opdracht, Modyford te arresteeren en hem ter verantwoording wegens machtsmisbruik en bevordering van de zeerooverij naar Engeland op te zenden. Bij het uitvoeren van die opdracht verzekerde Lynch zich van de medewerking van Banister. Een der punten van beschuldiging tegen Modyford was zijn bevordering van het bedrijf der flibustiers. Hun aanvoerder Henry Morgan werd tegelijk met Modyford gevangen genomen en met het fregat „Welcome" naar Engeland gezonden.

Banister en de Raad van Jamaica dachten over de flibustiers en hun aanvoerder anders, dan men dat in Engeland deed. In Maart 1671 althans schreef Banister naar het moederland met betrekking tot Morgan, dat deze in Jamaica algemeen beschouwd werd, als „a very well deserving person and one of great courage and conduct, who may with His Majesty's pleasure perform good public service at home or be very advantageous for this island, if war should again break forth with the Spaniards".

Deze aanbeveling en de bescherming, die Morgan in Engeland genoot, maakten, dat hij ten slotte weer in de koninklijke gunst geraakte. Karel II verhief hem in den adelstand en in 1674 werd hij als kolonel met den opvolger van Lynch, Lord Vaughan weer naar Jamaica gezonden.

[2]) Zie o.a. blz. 14 W. I. G. VIII 1. 2.

Inmiddels hadden zich in Europa belangrijke gebeurtenissen afgespeeld. Slechts vier jaar zou na den 2en Engelschen oorlog de vredestoestand met Groot-Brittannië standhouden. De stemming van Frankrijk ten opzichte van de Republiek was voortdurend vijandiger geworden en bij het geheim Verdrag van Dover (Juni 1670) had Engeland zich verbonden, de Triple Alliantie te verbreken en één lijn met Lodewijk XIV te trekken. Den 7en April 1672 verklaarden Frankrijk en Engeland den oorlog aan de Republiek en den 18en van de volgende maand kwamen de oorlogsverklaringen van Munster en Keulen.

In de oorlogsverklaring werd o.a. als motief daarvoor vermeld het gebeurde in Suriname [1]).

Volgens de Britsche regeering had deze langen tijd getracht, door vreedzame middelen den voorspoed van het Koninkrijk te bevorderen. Britsche onderdanen buitenslands hadden echter steeds te lijden gehad van onderdrukking door onze Republiek. Dat had reeds geleid tot den oorlog van 1665—1667, waarin de Koning zulke overwinningen behaald en de Republiek zoodanige nederlagen geleden had, (sic!) dat verwacht mocht worden, dat de laatste althans de vredesvoorwaarden eerlijk zou nakomen. Het tegendeel was echter het geval geweest. In Indië liet men de zaken op haar beloop en in de West werd aan Britsche onderdanen in strijd met de voorwaarden be let, vandaar te vertrekken. De laatsten smeekten den Koning, tusschenbeide te komen, om hen uit die slavernij te verlossen, maar brieven aan de Staten-Generaal daarover werden door deze eenvoudig niet beantwoord.

Dat was de Britsche voorstelling van de zaak en het is niet te verwonderen, dat de motieven voor de oorlogsverklaring waarop men in de Republiek totaal niet was verdacht geweest, heftige verontwaardiging wekten. In een pamphlet uit dien tijd (zie hierachter, bijlage III) werden zij gesignaleerd, als „tastelijke onwaarheden, quaataardige misduydingen en grove impertinentiën". Volgens dit pamphlet was het „visibel, dat den oorlogh van den

---

[1]) Zie hier achter Bijlage II.

Hoog-gemelden Koning nergens anders uyt voorkomt, als uyt een geformeert dessein, om de palen van syn gebiet so verre uyt te strekken, als syne ambitie is geëxtendeert".

Hoewel het laatste ongetwijfeld waar was, althans, wat de West betreft, kan het toch niet ontkend worden, dat, de overdrijving buiten rekening gelaten, de Britsche voorstelling der zaken niet geheel onwaar was. De kwestie was voor onze autoriteiten nu eenmaal hoogst moeilijk. Werd art. V van de overeenkomst tusschen Krijnssen en Byam letterlijk nageleefd, dan zou dit beteekenen, dat de kolonisatie van Suriname van den grond af moest worden opgebouwd, wat ten zeerste zou worden bemoeilijkt doordat de planters met hun kapitaal en ervaring in Engelsche nederzettingen, in het bijzonder in Jamaica, haar een doodende concurrentie zouden aandoen. Hierop legde men het van Britsche zijde ongetwijfeld aan. Het was dus volkomen begrijpelijk, al is het niet geheel eerlijk te noemen, dat de Hollandsche autoriteiten alles in het werk stelden, om den ondergang van de kolonie te voorkomen[1]).

---

[1]) Engelsche schrijvers geven toe, dat de toeleg der Britsche koloniale autoriteiten erop gericht was, Suriname te gronde te richten.

James Rodway schrijft o.a. in een voorwoord bij het opstel van Frank Cundall „The Migration from Surinam to Jamaica" het volgende:

„The story of the evacuation of Surinam by the British is peculiarly interesting, for nothing like it appears to have been recorded in history. We read of many surrenders of islands and other colonies, where combatants have been allowed to leave, but not where practically a whole colony wanted to go off with their slaves and effects.

It was almost a desertion, *the main object of the British authorities being to leave Surinam as bare as it was, when there was no colony at all. That the Dutch did not like this goes without saying, and that they tried their best to prevent such a removal could only be expected.*

(Cursiveering van mij K.).

Zie van denzelfden schrijver „*Guiana: British, Dutch, and French*" London en Leipzig 1912 bl. 69 blg. en „*The West Indies and the Spanish Main*". London 1899, waarin uitvoerig over deze kwestie wordt gehandeld.

Een andere Engelsche historicus, Vincent T. Harlow, l.c. blz. 186 merkt omtrent de herovering en plundering van Suriname het volgende op:

„Unable to keep Surinam himself, Lord Willoughby determined *that no one else should*. He ordered his son Henry to return without loss of time and to do his utmost to induce the English settlers, who had been re-established there, to embark with all their movables for Antigua. This course,

Inmiddels gingen de zaken in Europa haar gang en de loop van de krijgsverrichtingen en de binnenlandsche politieke gebeurtenissen in zijn koninkrijk noodzaakten Karel II zijn bondgenootschap met Frankrijk op te geven en onderhandelingen met de Republiek aan te knoopen. Den 19en Februari 1674 kwam de tweede vrede van Westminster tot stand, waarbij ten opzichte van Suriname o.a. bepaald werd, dat de Koning het recht zou verkrijgen, een commissie daarheen te zenden, om den toestand van Britsche onderdanen te onderzoeken, den tijd van hun vertrek vast te stellen en voor het vervoer van henzelf, hun slaven en goederen schepen erheen te zenden.

In Maart 1674 werden de hiertoe te nemen maatregelen besproken in een vergadering van de Lords of Trade and Plantations. Deze adviseerden, den Koning de noodige stappen aan te bevelen, ten einde de Engelschen met hun slaven en goederen, ten getale van ongeveer 700 uit

---

he felt assured, *would utterly disable the Dutch from settling that colony*". (N. 1. Suriname. — Cursiveering van mij. K.).

Het volgende is niet meer dan een uitvlucht van Henry Willoughby, om gelegenheid te krijgen met zijn werk van verwoesting door te gaan:

„When the Dutch captain Du Bois (n.l. Jan van Houtte, gezegd Du Bois, die met 3 schepen en een snauw naar Suriname gezonden was, najaar 1667) arrived with a fleet and demanded the surrender of the colony, Henry refused although shown an order of King Charles to that effect, on the ground *that no such order had been received by the Governor of Barbados.* (Cursiveering van mij. K.).

(Vincent F. Harlow, M. A., B. Litt. A History of Barbados. Oxford, 1926).

Het schijnt eenigszins vreemd, dat voor de vestiging der, uit Suriname weggevoerde, planters niet in de eerste plaats Barbados, maar wel Antigua en later vooral Jamaica in aanmerking kwam. De verklaring hiervan zal wel hierin zitten, dat de verhouding der Willoughby's tot Barbados van karakter veranderd was. Lord Francis had het eiland gepacht van den Graaf van Carlisle, die zijn eigendomsrecht grondde op een Koninklijken giftbrief van 1624, waarbij alle Caraïbische eilanden hem werden toegewezen. Na de Restauratie evenwel, was deze giftbrief ingetrokken en hadden de Willoughby's dus niet meer in de eerste plaats belang bij den bloei van Barbados. Dit was niet meer een „patroons" kolonie, maar meer een „crown colony" geworden. De Gouverneur werd voortaan door den Koning benoemd. Daarentegen begon Jamaica meer en meer belangrijk te worden, vooral sedert bij het Verdrag van Madrid in 1670 Spanje zijn aanspraken daarop had opgegeven en kort daarna, na de stichting van de „Royal African Company" (1672) het eiland als slavenmarkt en omstreeks dienzelfden tijd ook voor de suikercultuur van belang werd. (Omstreeks 1673).

Suriname te doen wegvoeren. In het begin van Juni volgde daarop een bevel van den Koning aan den Council, één of twee personen aan te wijzen, die met die opdracht zouden kunnen belast worden. De Raad beval aan Fernando Gorgas van Barbados en William Stede. In plaats van den laatste wenschte de Koning echter een zijner „gentlemen-ushers" met de zending te belasten, nl. Edward Cranfield. De Staten-Generaal verstrekten paspoorten voor Cranfield en Gorgas, doch de laatste werd later vervangen door Mark Brent (Marcus Brandt). En ten slotte werd aan de commissie nog toegevoegd de gezagvoerder van een der schepen, het fregat „Hunter", n.l. Edward Dickenson. De commissie, die 28 Maart 1675 haar instructie van den Koning ontving, bestond dus uit Edward Cranfield, Marcus Brandt en Edward Dickenson.

De voornaamste punten uit de instructie waren de volgende:

1. De planters over te halen, liever naar een andere Britsche kolonie te verhuizen, dan naar Engeland.

2. Aan Cranfield werd opgedragen, voor hun overtocht zorg te dragen en daaromtrent aan de Regeering rapport uit te brengen.

3. Verder moest hij St.-Kitts bezoeken en rapport uitbrengen omtrent de daar heerschende verschillen tusschen Engelschen en Franschen.

4. Als plaats van bestemming der emigranten werd Barbados uitgezonderd, omdat daar al het beschikbare land reeds was uitgegeven.

5. Zoo mogelijk moesten allen naar Jamaica vervoerd worden. Cranfield werd gemachtigd, den emigranten toe te zeggen, dat zij daar de dubbele oppervlakte land konden krijgen, die gewoonlijk werd uitgegeven, nl. 2×30 acres.

Op 6 April 1675 vertrok de commissie van Jamaica. De leden ervan waren aan boord van de adviesboot „Henry and Sarah", die vergezeld werd door twee gehuurde schepen, de „America" en de „Hercules". Het eskader werd geconvoyeerd door het fregat „Hunter" onder commando van Edward Dickenson. De adviesboot zeilde het snelst

en kwam reeds op 28 Mei op de Suriname-rivier voor anker; de overige schepen arriveerden den 3en Juni d.a.v.

Toen alle schepen aanwezig waren, maakten de Commissarissen op 4 Juni hun opwachting bij den Gouverneur a.i. Pieter Versterre en boden hem hun geloofsbrieven aan.

Den 7en d. a. v. werd in een publicatie, die in het Hollandsch en in het Engelsch gesteld was, bekend gemaakt dat Engelsche schepen aangekomen waren, om hen, die wilden vertrekken, af te halen en tevens aangekondigd, dat den 10en derzelfde maand in een gecombineerde vergadering van den Gouverneur en twee Raden van Politie met de leden der Commissie alle te nemen maatregelen zouden worden besproken [1]).

Volgens rapport van de Commissie aan den „Principal Secretary of State'' Sir Joseph Williamson werd in deze vergadering de gewenschte overeenstemming bereikt. Allen zouden vergunning verkrijgen te vertrekken, met uitzondering van twee of drie weezen, die aan de zorgen van Gouverneur en Raden waren toevertrouwd.

In een aanhangsel wordt onder denzelfden datum echter tevens bericht, dat er verschil was ontstaan over de vraag, of ook Joden recht hadden te vertrekken en, of Indiaansche bedienden (geen slaven) mochten worden mede gevoerd.

Er is eenige aanleiding, te vermoeden, dat Versterre van meening was, dat Joden niet in de overeenkomst behoorden te worden begrepen en, dat het geenszins zijn bedoeling was, de Commissie opzettelijk hindernissen bij het volbrengen van haar taak in den weg te leggen. Dit zou men althans kunnen opmaken uit de volgende aan-

---

[1]) In deze publicatie werd den kolonisten aangekondigd, dat zij konden worden overgevoerd naar Engeland, een der Caraibische eilanden of Jamaica met „your families, servants and Merchandises and all your Conveniences for the making of Sugar and Indigoe''.

Jamaica wordt bijzonder aanlokkelijk voorgesteld. Daar zou hun worden gegeven „double the quantity of land, that is usually allowed to other Planters'', en men zou „take care that you be furnished with provisions and other necessaries at moderate cost, if you want, till you shall be able to produce them your Selves''.

haling uit een brief van Versterre, gedateerd 4 Juli 1674:

„....het getal van de Engelsche natie hier in dese collonie in 't generael is off wort gereeckent op hondert en twintich families, ende daervan maecke staedt dat tachentich sullen vertrecken, voor sooveele ons voor 't meerendeel bekent is, waeronder gereeckent acht suyckerwercken, gelyck UEd. in de lyste geannoteert vinden, *maer worden alle op twee naer, wederom by de duytsche ende Joodsche natie beseeten, soodat wy in dien reguarde wel niet veele en verliesen,* maer ten aensien van de goede en bequaeme planters, so kryght de collonie van Suriname een grooten krack" [1]).

Het is echter ook mogelijk, dat de wd. Gouverneur reeds toen hij dit schreef in het bezit was van instructies van zijn lastgevers, de Joden in geen geval te laten vertrekken, maar voorloopig trachtte hij zich te verschuilen achter de twijfelachtige positie, waarin deze verkeerden. Hij verklaarde zich bereid, Engelschen te laten vertrekken, maar beweerde, dat Joden niet als Britsche onderdanen mochten beschouwd worden. Van hare zijde voerde de commissie daartegen aan, dat, als het woord onderdanen alleen van toepassing verklaard werd op Engelschen, Schotten en Ieren ook zouden dienen te worden uitgesloten. Tegen hun vertrek was echter geen bezwaar gemaakt.

Versterre was inderdaad in een moeilijk parket. Zijn streven was ongetwijfeld, de zaken op vredelievende wijze te regelen [2]); hij moest toegeven, dat de tegenwerping der

---

[1]) Deze brief met een „Lijste van Engelsen, die van meening syn uit dese colonie te vertrekken" (welke lijst 77 namen bevat) bevindt zich in het Rijks-Archief in Zeeland. Hij was vermoedelijk gericht aan Pieter de Huybert, destijds Raadpensionaris van Zeeland. (In de „Navorscher" LXVI, 1917 gepubliceerd door F. E. baron Mulert).

Mr. Pieter de Huybert, Heer van Burgh en Kraayenstein (geb. 1622 te Middelburg en overl. 1697 te 's-Gravenhage) bekleedde verschillende aanzienlijke ambten in Zeeland. Hij was verschillende malen gezant van HH. Hoogm. en was 1664—1687 Raadpensionaris van Zeeland. In 1667 was hij gevolmachtigde van de Staten bij de onderhandelingen over den vrede van Breda.

[2]) Dit blijkt uit de volgende passage uit den brief van Versterre van 14 Juli 1674:

....de Engelsche commissarissen hier binnen gecomen synde, is by ons

commissie juist was, en was ten slotte wel genoodzaakt mede te deelen, dat hij brieven uit Zeeland had ontvangen, waarin het vertrek der Joden verboden werd. Op het verzoek der commissie, deze te mogen inzien, ontving zij een weigerend antwoord.

Er bleef haar dus voorloopig niets anders over, dan tegen deze beslissing van den Gouverneur officiëel te protesteeren. Dit protest, waarin als motief voorkomt: „haueing given a flatt deniall concerning ye remouall of ye Hebrew Nation & free Indians, y^{t} are Domesticks & belonging to his Ma^{ts} Subjects, haueing lived many yeares in their families", werd den Gouverneur voorgelezen door den klerk Jn°. Millet in tegenwoordigheid van Richard Scott, Andrew Knight en Hierome Westhorpe, als getuigen. De beide laatsten waren voorname planters in Suriname.

Den 12en Augustus gingen de schepen onder zeil; aan tien Joodsche planters was het vertrek verboden. Dit waren de volgenden: Isaac Perera, Jacob Perera, David Perera, Isaac de Meza, Aaron de Sylva; Isaac Govia, Gabriel Antonius, Moses Baruch en Benjamin Perera, te zamen met 322 slaven [1]). Afschrift van het protest der commissie werd bij het rapport harer verrichtingen gevoegd.

Toen dit te Londen ontvangen was, werd het op 11 Februari 1675 in den Raad des Konings behandeld en werd besloten, dat Sir Joseph Williamson de zaak zou bespreken met den Hollandschen gezant Van Beuningen en, dat orders gezonden zouden worden aan den Engelschen gezant in de Republiek Sir William Temple, haar met de Staten-Generaal te behandelen.

Op 23 Februari schreef Williamson daarop aan Van

een dagh beraemt, wanneer wy by den anderen sullen komen, om alle differenten en schulden tusschen d'Engelsche ende Duytsche te effenen, 't welck sal wesen op den tienden deser maent July, als wanneer ick hoope ende Godt bidde, dat alles in der minne sal afloopen ende eyndigen, waertoe aen myne syde niet sal manqueeren, alle debvoiren aen te wenden...."

[1]) In een latere Fransche lijst, die de „Secretary of State" Williamson aan Van Beuningen toezond, staat Isaac de Meza vermeld als Isaac de la Paxa en wordt het aantal slaven van Gabriel Antonius (of Antonnis) opgegeven als 25. (In de eerste opgave 15). Het totaal der slaven wordt daardoor 332.

Beuningen en vermelde onder overlegging van de lijst van namen der Joden met het aantal hunner slaven, „que le gouverneur de Surinam n'a pas voulu donner permission à certains Juifs, *sujets de sa Maté*, de se transporter de la dite Colonie avec le reste des Anglois".

Inmiddels had Cranfield zijn zending volbracht, voor zoover hij daartoe in staat was geweest. Het fregat „Hunter" convoyeerde op de terugreis de andere schepen niet. Volgens rapport van Vaughan, Gouverneur van Jamaica, kwam eerst de „Henry and Sarah" met de commissarissen, 81 emigranten, 120 slaven en 31 Indiaansche bedienden en daarna de beide andere schepen, drie weken later; de „Hercules" met 53 blanken en 449 slaven en de „America" met 116 blanken en 381 slaven aan boord. In totaal werden dus bij die reis uit Suriname weggevoerd 250 blanken met 950 slaven en 31 Indiaansche bedienden [1]).

---

[1]) Er bleven, behalve de Joodsche planters, aan wie het vertrek verboden werd, ook nog andere Engelschen achter, die niet tijdig hun financiëele aangelegenheden hadden kunnen regelen. De meeste Engelschen waren weliswaar crediteuren, maar er waren er toch ook, wier schulden hun activa overtroffen. Dit was o.a. het geval met een zekeren Wm. Wyatt en met Rowland Simpson. Deze laatste had allerlei kwesties met andere Engelschen o.a. met Andrew Clifford. Diens zoon Jeronimo Clifford, hij moge dan ook niet in alle opzichten rechtvaardig behandeld zijn, bleek in later jaren een echte querulant, die opvolgenden Gouverneurs heel wat last veroorzaakte. Tot 1737, het jaar van zijn dood, was hij in een eindelooze serie processen gewikkeld in verband met een schuldvordering op Simpson en andere daaruit voortvloeiende zaken.

De zaak van Clifford wordt o.a. uitvoerig behandeld in een in 1760 verschenen werk, dat den wijdloopigen titel draagt van:

„The Conduct of the Dutch, relating to their Breach of Treaties with England. Particularly their Breach of the Articles of Capitulation, for the Surrender of Surinam in 1667; and their Oppressions committed upon the English Subjects in that Colony, enz."

De geheele titel beslaat ongeveer een bladzijde en eindigt aldus:

„The whole proving a Series of Facts, authenticated from Papers in the public Offices of State, whereby the Treachery and Injustice of the Dutch, towards the English are displayed in a very interesting Light.

De titelplaat vertoont de Britsche Maagd, leunende op een schild met het opschrift „Justice, Liberty". Zij neemt een stuk in ontvangst van iemand, die voor haar neerknielt (Clifford?) met het opschrift „Breach of Treaties". Op den achtergrond is een zeeman(?) te zien met een stukgescheurd papier, waarop staat „Treaty 1674"

Naast de Britsche Maagd ziet men een engeltje(?), weenende bij een kistje, waarop staat „Amboina, Surinam".

Op den voorgrond ligt een slapende (Britsche?) leeuw met daarbovenop den Hollandschen Leeuw met pijlbundel.

Na een niet zeer aangenaam verblijf op Jamaica vertrok Cranfield naar Engeland, waar hij op 18 Mei 1676 in Whitehall mondeling verslag van zijn verrichtingen in de West uitbracht aan de „Committee of Trade and Plantations". Bij de vergadering, waarin dit plaats had, was ook Sir Joseph Williamson tegenwoordig, die o.a. vermeldde, dat „ye Hollanders denied that ye Jewes were his Maj.^ties^ Subjects or free Denizins".

Het schijnt, dat de autoriteiten in Engeland verder geen groot belang meer in de zaak stelden. Anders was dat echter in de West-Indische koloniën; daar hield men nog geruimen tijd een afgunstig oog op het eertijds Britsche Suriname gevestigd. En de omstandigheden brachten mede, dat nog wel eens een poging gewaagd kon worden, de achter geblevenen, in weerwil van het verbod van de Staten van Zeeland toch nog weg te voeren.

In 1678 was John Vaughan als Gouverneur van Jamaica ontslagen en vervangen door den Graaf van Carlisle. Deze berichtte in Januari van dat jaar, dat een schip van Suriname komende, door storm naar zijn eiland gedreven was en, dat hij van den schipper vernomen had, dat de Indianen tegen de Hollanders in opstand gekomen waren. De Gouverneur Heinsius [1]) had zich met de Hollanders in het fort teruggetrokken en de Indianen hadden groote verwoestingen op de plantages aangericht, riet en provisiën verbrand en de fabrieken verwoest. De Engelschen hadden willen vertrekken, doch Heinsius had hun dit verboden. Carlisle adviseerde nu, een fregat te zenden, om hen toch weg te voeren.

In Mei van hetzelfde jaar beslisten de Lords of Trade and Plantations, dat dit niet aanbevelenswaardig was, daar er gevaar bestond, dat het te zenden schip in beslag genomen zou worden. Bovendien hadden naar hun meening de Engelschen nu voldoende gelegenheid gehad, zich uit Suriname te verwijderen.

De toestand daar verergerde inmiddels. In Juni 1679 berichtte Atkins, Gouverneur van Barbados, dat Hein-

[1]) Johannes Heinsius, Oud-Secretaris van den Raad van Justitie in Brazilië. (1678—1680).

sius hem om hulp tegen de Indianen verzocht had, daar hij anders genoodzaakt zou zijn, de kolonie aan Z. M. over te dragen, of haar zou aanbieden aan den Koning van Frankrijk [1]). In hoeverre deze mismoedigdheid inderdaad bij Heinsius bestond, is moeilijk uit te maken. De Engelschen deden echter met zijn tegenspoeden hun voordeel, althans in December 1679 berichtte Sir William Stapleton, Gouverneur van Nevis, dat hij een één-mast vaartuig (ketch) had afgezonden om de Engelschen, die nog in Suriname waren, af te halen. Op 7 Februari 1860 kwam dit vaartuig te Antigua aan en zette daar 102 blanke en zwarte passagiers af.

Daarna schijnen geen verderepogingen gedaan te zijn, nog achtergeblevenen weg te voeren. Trouwens veel kunnen er niet meer geweest zijn. Het is duidelijk, dat de Engelsche toeleg gelukt was, om Jamaica ten koste van Suriname er boven op te helpen. Het eerste werd weldra een der voornaamste koloniën in de West, „a rare pearl of the British crown", *zooals het in een rapport uit dien tijd genoemd* wordt.

De houding der Hollandsche en Zeeuwsche autoriteiten in deze geheele zaak schijnt moeilijk te verdedigen. Dat zij niet van harte medewerkten, om Engelsche kolonisten te laten vertrekken, is volkomen begrijpelijk en eveneens, dat geen overdreven vrijgevigheid betoond werd met betrekking tot, wat deze wilden medevoeren. De Engelschen wilden b.v. hun machineriëen uit de suikerfabrieken medenemen, waartegen Lichtenberg zich verzette, bewerende, dat deze zaken tot de overgegeven fabrieken behoorden en niet tot de roerende goederen, die vervoerd mochten worden.

Art. V van het verdrag van overgave in 1667 sprak van bevoegdheid, goederen te verkoopen en van vervoer van belanghebbenden met hun bezittingen tegen redelijke vracht. En art. V van het vredesverdrag van Westminster gaf Karel II de bevoegdheid, één of meer schepen te

---

[1]) Wolbers vermeldt, dat een voorstel hieromtrent uitgegaan was van de vergadering van den Raad van Politie. (Geschiedenis van Suriname, blz. 51).

zenden, om Britsche onderdanen met hun goederen en slaven te vervoeren. Welke goederen hierbij bedoeld waren, was niet nader omschreven; het schijnt echter geenszins onredelijk, dat een zoo ruime opvatting daarvan, als de Engelschen, op aansporing van Banister er aan wilden geven, door den Hollandschen Gouverneur niet zonder protest aanvaard werd.

Met betrekking tot de Joden was het geval echter anders. Hierboven werd vermeld, dat Versterre pertinent weigerde, eenigen hunner te laten vertrekken. Als men de geschiedenis der Joden in de Britsche koloniën en in Engeland nagaat, is men aanvankelijk geneigd tot de meening dat Joden door de Britsche regeering niet als onderdanen beschouwd werden. En in verband hiermede is het niet zonder belang op te merken, dat de bewoordingen van art. III van het verdrag van overgave in die zelfde richting wijzen. Hierin toch wordt het behoud van hun bezittingen gegarandeerd aan „alle persoonen, wie die oock souden mogen wesen, ende van wat natie die oock souden mogen syn, hetzij Engelschen, Joden, enz". Joden worden dus afzonderlijk, naast Engelschen, vermeld.

In Engeland duurde het tot het midden van de 17e eeuw, eer Joden weer werden toegelaten, nadat zij sedert 1290 door Eduard I uit het rijk verbannen waren. Dat zij ook toen nog als vreemdelingen beschouwd werden, blijkt uit de bepalingen van de wet van 1753, die eischte, dat zij zich eerst zouden laten naturaliseeren [1]).

In de Britsche koloniën in Amerika was men een weinig toeschietelijker te hunnen opzichte, al werd het hun ook daar soms moeilijk genoeg gemaakt. Jacobus I b.v. schreef in 1610 voor, dat onder zekere — en voor hen vrijwel onaannemelijke voorwaarden — Joden in Britsche

---

[1]) The Whitehall Conference of 1655 marks a change in the status of the Jews in England, for though no definite results emerged, it was clearly defined by the judges, that there was no legal obstacle to the return of the Jews....

No serious attempt towards the emancipation of the Jews was made till the Naturalisation-Act of 1753, which was, however, immediately repealed.

(The Encyclopaedia Brittanica XV, blz. 409).

koloniën op het Amerikaansche vasteland konden genaturaliseerd worden, welke bepalingen in 1675 eenigszins en in 1740 nog meer verzacht werden [1]).

Het is algemeen bekend, dat men in onze Republiek ten opzichte der Joden veel liberaler opvattingen huldigde [2]).

In Suriname was hun toestand tijdens de Engelsche periode vrijwel gelijk aan dien van Britsche onderdanen. Volgens art. 6 van de Proclamatie van Lord Willoughby van 7 Aug. 1665 zouden allen, die zich in Suriname vestigden, beschouwd worden als Britsche onderdanen en moesten wederkeerig gehoorzamen aan alle decreten van den Koning van Engeland, die geen inbreuk maakten op hun voorrechten. Er is dan ook niet veel twijfel aan, of de pertinente weigering van Versterre, hen te laten vertrekken, was onrechtmatig [3]).

Was dus op zichzelf beschouwd, deze weigering niet te verdedigen, daartegenover staat, dat de eisch der Engelschen niet ingegeven werd door den wensch, z.g. verdrukte onderdanen te beschermen, maar eenvoudig door dien, zooveel mogelijk de welvaart van Suriname te vernietigen en die van eigen koloniën te bevorderen [4]).

Niettemin, baatzuchtige motieven mogen de Britsche regeering hierbij, als in zooveel andere gevallen, waarbij

---

[1]) Dr. J. Hollander. Publications of the Jewish Historical Society, No. 5, blz. 104 e.v.

[2]) Dr. H. Graetz. Geschichte der Juden. X, blz. 3, 27 en 113.

[3]) Prof. Dr. J. de Louter wiens oordeel ik hieromtrent inriep, schrijft zeer beslist: „.... in elk geval behoorden zij (de Joden K.) tot de inwoners en hadden dus volgens het verdrag van overgave de bevoegdheid zich uit de kolonie te verwijderen...."

En verder: „Stellig waren alle ingezetenen van Suriname, à forteriori inwoners, destijds Britsche onderdanen, onafhankelijk van hun herkomst, geloof of rechtstoestand...."

[4]) Zie o.a. Dr. J. H. Hollander, Documents relating to the Attempted Departure of the Jews from Surinam in 1675. blz. 6. (Publications of the American Jewish Historical Society. No. 6. 1897).

Deze schrijft hierover: The fact is made strikingly evident that the same government *which denied the privileges of a British subject to a Jew*, even though born or long resident on English soil, was quick enough to merge all distinctions and to insist that Jews resident in Surinam were British subjects, *when manifest advantage lay in doing so*.

(Cursiveering van mij. K.).

zij tegen de Republiek in de 17e eeuw optrad, geleid hebben, het is niet te ontkennen, dat de houding der Zeeuwsche en Surinaamsche autoriteiten in deze kwesties al evenmin fraai was. De Gouverneurs van de verschillende koloniën in dien tijd in de West maken in sterke mate den indruk als van winkeliers, die op geoorloofde of ongeoorloofde wijze lastige concurrenten willen wegwerken.

Duistere bladzijden in de geschiedenis van Suriname waren het zeker en het heeft tientallen van jaren geduurd, eer de kolonie den toegebrachten slag te boven was.

Nieuwer-Amstel, November 1928.

BIJLAGE I

Uit een brief van J. Ph. Lichtenberg aan de Staten Generaal.
24 Februari 1671.

....Onder het getal van 98 personen, die sich aangegeven hebben (uit wysende dese lyste) om van hier te vertrekken, bevonden sich niet meer als drie, die hier onder de fatsoenlycke luyden gereeckent worden en onder deselve een eenige, die hier een suyckerwerck heeft, synde de rest maer een hoop seer gering volck, waaronder het getal van tusschen de 60 en 70 sterk met hun allen niet één neger kunnen uytmaecken, hetwelk een pure schurftige canaille is, die sich meest met bedelen onder de Indianen opgehouden heeft, daer men reden toe soude hebben om te wenschen van ontslagen te syn, indien het land wat meer gepopuleerd was, sodat de schade, die Bannister hun sal komen te doen van geenige de minste importantie is, sullende om dit, van de weynige Engelschen niet een pont suycker te minder in de colonie gemaeckt worden, also alle de plantagiën van eenige natie van de afgaende Engelschen by duytsche plantagiën syn ingekocht.

(Deze brief, gepubliceerd in de Navorscher 1918 blz. 102—110, door F. E. Baron Mulert bevindt zich in het R. A. van Zeeland.

De lijst, die erin vermeld wordt, is niet aanwezig).

BIJLAGE II

L. Sylvius. Historien onses Tijds, Behelzende Saken van Staat en Oorlogh. Begindt 1669 en Eyndigt 1679.

Blz. 193. „bevindende dat het ydel was de prosperiteyt van ons Koningryk voort te setten door vreedsame middelen, terwyl onse Onderdanen geduurig onderworpen waren de injurien en oppressien van dien Staet buyten Lands...."

....„Hierop volgde den Oorlog in den Jare 1665, welke duurde tot den Jaere, 1667 in welcke tydt onse Victorien en haer verliesen Haer genoegsaem behoorden gedagtig te maken in 't toekomende haer Verbond oprechtelyk te onderhouden...."

Opsomming der Engelsche grieven, die als voorwendsel dienden voor de oorlogsverklaring in 1672.

1. (Er waren door de Staten-Generaal geene commissarissen gezonden om den Oost-Indischen handel te regelen en de daaromtrent bestaande verschilpunten uit den weg te ruimen).

2. In West-Indiën gingen Sy noch verder, want in een Artyckel van 't selve Verdragh, moesten wy haer Suriname restaureren, en by verdere Artyckelen in 't selve Verbondt waren Sy gehouden Onse Onderdanen in die Colonie liberteyt te geven, om haer selven en goederen te transporteren in eenige andere van Onse Plantagiën. Achtervolgen van dit Verdragh gaven wy haer die plaets over, niet tegenstaende hielden Sy al ons Volck daer en hielden den Majoor Banister gevangen, omdat hy versocht te transporteren volgens de Artyckelen.

3. Onze Ambassadeur klagende over dit ongelyck, verkreegh na twee Jaren sollicitatiën, een ordre tot naerkominge van die Artyckelen, maer als wy Commissarisen en twee Scheepen derwaerts sonden om ons Volck af te halen, de Hollanders (volgens haer voorgaende practycke in die saeck van Pouleron, boven de veertigh Jaren na den anderen) sonden heymelyck ordre contradicerende, die Sy Ons openlyck hadden toegeëyent, soo dat het effect van onse Comissarisen haer reyse derwaerts alleenlyk was van daer te brengen eenige weynige van onse armste onderdanen, ende gebeden ende smekingen van de considerabelste en ryckste, om verlost te worden uyt die slavernye. Naer dit maeckte Wy onse klachte in Augusti laestleden door Brieven aen de Staten-Generael waer in wy versochten, dat ordre gegeven mocht worden aen haer Gouverneurs aldaar, tot observantie van de voorsz. Artykelen. Dan tot dese tegenwoordige tyt hebben wy niet een woort in antwoort of satisfactie konnen bekomen".

Bijlage III

Consideratien over den Tegenwoordigen
Toestant van het Vereenigde Nederland,
Gestelt door een
Liefhebber van 't Vaderland, Tot encouragement van sijne Landsgenooten,
in desen bekommerlijken Tijd,
Gedrukt in 't Jaar 1672.

blz. 13.

Aangaande het werck van Suriname ('t geen het tweede gepretendeerde grief is in het voorz. Manifest) soo is voor eerst dienthalven seer remercabel, dat het voorschreven werck den Koningh ganschelijck niet en concerneert, maar alleen by hem opgevat is, om te strecken voor een matery van querellen: 't welck op dat de Leser soo veel te bequamer soude konnen begrijpen, gelieve de selve te weten, dat de voorschreve Colonie van Suriname in Martio van den Jare 1667, door eenen Abraham Crijnsen van Zeelandt met de Wapenen van den Staat sijnde bemachtight, en op die wyse onder seeckere Capitulatie ghebracht, onder des selfs Subjectie, bij den Engelschen na de Maandt van Mey daar-aanvolgende, is hernomen, doch dat de selve in krachte van het seste Art. van het Tractaat van Breda, medebrengende *dat alle Landen, Steden, Sterckten ende Colonien, gheduurende den Oorlogh by een van de strydende Partyen van den anderen geoccupeert; en na den tienden Oude, en twintighsten May Nieuwe-stijl* 1667, *hernomen, aan den eersten Nemer souden moeten werden gerestitueert*, wederom is ghestelt in den Macht van den Staat.

Na de selve restitutie is by den Koningh van Engelandt geklaagt, dat aan de Ingesetenen van Suriname niet en wierde gepresteert het effect van de Capitulatie met den voornoemden Crijnsen gemaackt, voor soo veel als de Ingesetenen van de selve Colonie (soo men voor-gaf) de permissie gheweygert soude zijn gheweest om met hare Persoonen en transportabele Effecten elders te vertrecken.

Wat recht is nu de Koningh van Engelandt oyt gebooren geweest om met eenige reden te konnen vorderen de voldoeninge van de Capitulatie,

ghemaackt met de Ingesetenen van de voorschreve Colonie, die door het recht van den Oorlogh zijn geworden Subjecten van den Staat?

Wat raackt de voorsz. Capitulatie den Koningh van Engelandt meer als den Koningh van Spanjen: Zijn de Ingesetenen van Suriname oock na de Veroveringe van de selve Plaats, uyt kracht van de Capitulatie, gebleven Subjecten van den Koningh van Engelandt? Heeft yemandt oyt gehoort, dat, door Capitulatie, het *Jus Imperii*, en het oude Recht van den eersten Heer wordt gecontinueert over die geenen, die door de Waapenen worden geconquesteert, alleen omdat sy capituleren, en voor de overgifte condi-tien maken.

't Is immers notoir en buyten alle controversie, dat de Overwinninge is een wettigen Titul die de Plaatsen en goederen van eygenaar doet veranderen, en de Ingesetenen van Souverain; welk recht by het derde Art. van het Bredasche Tractaat specialijck is bevestight, waar by geconvenieert is, *dat yeder met een volkomen recht van heerschappye, eigendom, en besittinge soude blijven behouden alle Landen, Eylanden, Steden, Colonien, en andere Plaatsen, geduurenden Oorlogh by hem geoccupeert en verovert.*

Wel is waar, dat door de Capitulatie het recht van de absoluyte dispositie van den Overwinnaar wordt besnoeyt: maar dat de selve soude conserveren het ghebiedt van den voorigen Heer, over de capitulerende Ingesetenen, kan met geen gesonde reden worden over een ghebracht:

Is het den Koning van Spanje oit in gedachten gekomen, dat de Ingesetenen van Maastricht, den Bosch, en Breda, die met de Steden door het recht van de Wapenen, onder Capitulatie over gegaan zijn aan haar Hoog: Mog: door de Capitulatie souden gebleven zijn sijne Onderdanen? Of pretendeert de Koningh van Engelandt het voorsz. recht uit de Natie en geboorte ten respecte van de Engelsche Coloniers, als of de selve na de Overwinninghe sijn Onderdanen waren ghebleven? Wie sal seggen dat de gheboorte en taal sulcke effecten souden konnen produceren, strijdigh met de gerecipeerde en by alle Volckeren aangenomen effecten van den Oorlogh, waar door de overwonnene aan den Overwinnaar worden gesubjecteert sonder consideratie van gheboorte of taal.

Zijn dan d'Ingesetenen van Suriname, niet tegenstaande de voorsz. Capitulatie gheworden Subjecten van den Staat, en heeft den Koningh van Engelandt het *imperium* over haar door het recht van den Oorlogh verlooren, zulcks dat de selve na de Overwinninghe sijne Onderdanen en sijn Volck (soo hij in het voorsz. Manifest haar noemt) niet en zijn gebleven, waar van daan komt het recht om te klagen, dat wy de Ingesetenen van Suriname als sijne Onderdanen niet en hebben doen erlangen het effect van de voorschreve Capitulatie? Is het niet buyten contestatie en alle bedenkinghe, dat de voorsz. Ingesetenen haar daarover aan desen Staat hadden moeten addresseren, ende niet aan den Koning van Engelandt! als aan haren wettigen Souverain; sonder dat daartegens eenige consideratie meriteert, 't geen voor desen by ofte van wegen den Koningh van Engelandt, tegens de substantie, van het voor-heen geduceerde, in de sake van Suriname is geobjecteert, en niet duysterlijk wederom wordt aan-geroert in het voorschreve Manifest, te weten, dat de woorden, *in dier voegen soo als by de selve op den tienden Oude, en den twintighsten Mey Nieuwe styl hadde geoccupeert,* in het eynde van het derde Art. van het Bredaasche Tractaat influerende, de macht van hare Hog: Mog: in faveur van den Koningh en tot conservatie van des selfs oude Heerschappy over de Ingesetenen van

Suriname souden bepalen: gemerkt uit de connexiteyt, en de waarachtige sin, van het gemelde Art. lichtelijck is te begrijpen, dat de voorschreve woorden, *in voegen*, niet en limiteren de heerschappye over het gene genomen is, maar alleen de uytstreckinge van de possessie: sulks dat de meininge niet en is geweest om met die woorden uit te drucken, dat yeder het geoccupeerde niet anders soude blijven behouden als met soodanigen besnoeyinge van heerschappy, als hy het selve by Capitulatie hadde verkregen, maar alleen dat het recht van den Overwinnaar niet wijder, dat is over geen meerder Landt, soude worden geëxtendeert, als volgens de occupatie van den tienden Oude, en den twintighsten Mey Nieuwe styl, behalven noch, dat uit de voorsz. woorden, indien daarmede al op de bepalinge van de heerschappye, en sulks op de voorsz. Capitulatie soude mogen wesen gereflecteert (des ganschelijk neen) ten hooghsten niet anders soude konnen worden getrokken, als dat men het gene, waardoor het *imperium* van den Overwinnaar soude mogen besnoeyt zijn, heeft willen laten in sijn waarde, en dat door die genen die uit de selve besnoeyinge eenig recht soude mogen hebben geacquireert, dat is in cas subject voor de Ingesetenen die eenige Capitulatie souden mogen heben gemaakt, ende geensins voor der selver Heer.

Welke defensie of wel in der daet van die kracht is geweest, dat men daar mede den Koningh van Engelandt hadde konnen afsetten, so hebben echter haar Ho: Mog: uyt een loutere estime van de selve Majesteit, in wiens vrientschap sy haar altyt ten hoogste hebben geinteresseert, met den Heere Ambassadeur Temple geconcerteert over de executie van het 15. en 19. Articulen van de voorsz. capitulatie, betreffende het vertreck van de ingesetenen van de voorsz. Colonie met hare goederen, en hebben vervolgens aan den Commandeur van de voorsz. Colonie de volvoeringe van het geconvenieerde by expresse missive aenbevolen, sonder dat sy deselve last by secrete ordres (als in het voorsz. Manifest calumnieuselyk wort gesegt) oyt hebben gecontramandeert, gelyck ook voor desen noyt en is geschiet in de sake van Pouleron.

Wy souden alhier de goede trouwe omtrent de volvoeringe van de voorsz last in Suriname, by den Commandeur gepleeght parlemenu, konnen aanwysen, en te gelijk de wreveligheyt van de Commissarisen van den Koningh van Engelandt omtrent de selve saken, maar wy sullen ons (om in dit kort geschrift niet al te lang te sijn) daer van, met permissie van den leser, dispenseren, en de voldoeninge van des selfs curieusheyt uyt stellen tot den tyd, dat het contramanifest van den Staat het licht sal sien, 't geen ongetwyfelt een omstandigh bericht van de sake, met bijvoeginge van documenten en bewysen sal behelsen.

(Het pamphlet, waaraan het bovenstaande ontleend is en waarvan ook een Duitsche vertaling bestaat, is in het bezit van Dr. H. D. Benjamins, die het welwillend te mijner beschikking stelde. Het pamphlet is door Knuttel genoemd onder no. 10008. Daar worden verscheidene uitgaven beschreven, alle, ook de Duitsche vertaling, uit het jaar 1672.
Het hier gebruikte exemplaar komt met het eerste door Knuttel beschreven pamphlet geheel overeen met dit kleine verschil dat bij het exemplaar bij Knuttel op het titelblad „Toestand" staat, op het exemplaar van Dr. Benjamins „Toestant".

KUNNEN WIJ DAT ZELF NIET?

DOOR

TJ. PYTTERSEN

II

Ter aanvulling van mijn artikel „Kunnen wij dat zelf niet" voorkomende in „De W. I. Gids" van December 1928 volgen hieronder over de maiscultuur en de in verband daarmede genoemde Europeesche kolonisatie meerdere gegevens.

Het oppervlak dat jaarlijks in de wereld met mais wordt beplant bedraagt meer dan 70 millioen H. A. waarvan een product van ruim 1130 millioen quintal (100 K.Gr.) wordt gewonnen.

Het „Institut Internat. d'Agriculture" — Rome 1928 — (Annuaire Internat. de Statistique Agricole. 1927/28) verstrekt hieromtrent de volgende cijfers.

Mais 1928

Ver. Staten v. Noord-Amerika

H.A.	40.029.507
Quintal	707.745.015
Quint. p. H. A.	17,17

Gem. over 1909/'13 16,3—, '24 14,4 —, '25 18,1 —, '26 16,9 Quintal.

Argentinië.

H.A.	3.562.326
Quintal	77.650.000
Quint. p. H. A.	21,8

Gem. over 1909/'13 13,8 —, '24/'25 16,3 —, '25/'26 21, —, '26/'27 22,2 Quint.

Zuid-Afrika

H.A.	1.943.444
Quintal	17.201.047
Quint. p. H. A.	8,9

Gem. 1910/'13. 8,6 Quintal.

Java en Madoera.

H.A.	1.933.130
Quintal	19.970.000
Quint. p. H. A.	10,3

Gem. over 1909/'13. 8,29 Quintal.

Suriname

Het Rapport der Commissie over „De Economische en Financieele toestand der Kolonie Suriname". (Comm. Bos c.s. 1911) noemt een opbrengst van 30 Quintal per H.A., terwijl andere bronnen een hooger of zelfde cijfer opgeven.

Hierbij dient niet uit het oog te worden verloren, dat als ik in een vorig artikel reeds heb aangegeven, het jaarlijksch met mais beplant oppervlak in Suriname slechts zeer gering is.

De maisinvoer in ons land bedroeg het afgeloopen jaar weer voor een waarde van 10 millioen gulden meer dan het jaar tevoren, nl. *f* 126.039.000, terwijl de uitvoer practisch van geen beteekenis was.

De voornaamste leveranciers waren thans:

Ver. Staten	*f* 11.9	millioen
N. Oost Indië	- 10,	„
Z. Afrika	- 7,9	„
Argentinië	- 82,4	„

Als reeds eerder geschreven werd, is de rentabiliteit onzer varkensfokkerij in hoofdzaak van den maisprijs afhankelijk.

Mais, volgens verschillende bronnen (o.m. de Encycl. Britannica) uit tropisch Zuid-Amerika afkomstig, is grootendeels een voedergewas. Meer dan 300 soorten zijn er bekend. De Ver. Staten gebruiken ong. 98 % hunner pro-

ductie op eigen bodem en voeren de rest naar buiten uit, terwijl Argentinië de groote leverancier der open markten is. Het daarvoor beschikbare kwantum bepaalt in hoofdzaak den marktprijs. De vraag naar mais op de wereldmarkten vermeerdert en het verbruik is vooral ook in Europa stijgende.

Maiswinning enz.

Ver. Staten.

De beste streek voor mais in de Ver. Staten is de z.g. „Middle West". Hier worden de hoogste opbrengsten verkregen en is een goed gemiddelde 32 Q. per H. A., terwijl daarnaast productie van 50 Q. en hooger voorkomen. Waar de gemiddelde opbrengst in N. Amerika per H.A. rond 18 Quint. bedraagt, moeten er streken zijn waar de opbrengsten belangrijk lager zijn dan in het Midden-Westen. Voor mij heb ik een Bulletin van het „Agricultural Experiment Station" in New-Mexico, waarin de maiscultuur in dien staat wordt beschreven. We lezen daarin dat over de jaren 1925 en '26 resp. 175.000 — en 221.000 acres met dit gewas waren beplant, die 11,25 en 12,50 Q. per H. A. opbrachten. Dank zij een minder extensieve cultuur, zaadselectie en zaadontsmetting beweegt de productie per oppervlak in de Staten zich in stijgende lijn. De regenval tijdens de groeiperiode speelt als begrijpelijk een zeer voorname rol, vooral als geen bevloeiing kan worden toegepast. Droogte en vooral orkanen brengen dikwijls groote schade in de maisvelden aan.

Geschat wordt dat de jaarlijksche oogstkosten in de V. S. 300 à 400 millioen dollar beloopen.

De werkzaamheden in de maiscultuur in N. Amerika zijn in hoofdzaak de volgende: ploegen, disken, eggen, zaaien, een paar maal omwerken en wieden en vervolgens oogsten. Op de grootere bedrijven vindt de mechanische cultuur evenals het mechanisch oogsten als regel toepassing. Een Nederlandsch landbouwer uit Iowa schrijft mij het volgende:

„*Het oogsten.* Dit geschiedt in de maanden October—November op kleine bedrijven met de hand daar een ma-

chine hier niet zou betalen. Op groote maisfarms worden de een of twee rij pick-machines gebruikt. In vochtig weer werken de machines uitstekend, met droog weer slecht en blijft er dan meestal $^1/_3$ van den oogst in het veld achter daar de maisplanten in droog weer zeer bros [1]) worden."

De korrelwinning uit de kolven geschiedt reeds jaren lang machinaal. Het handplukken vooral bij lage temperatuur is een zeer pijnlijk en vermoeiend werk en er ontstaan veel handverwondingen (Sore hands).

Nog even een paar cijfers uit de Ver. Staten.

Eén man kan, afhangende van de gevolgde methoden, 5—15 akkers per dag ploegen, hij kan een grootere uitgestrektheid in dien zelfden tijd plantklaarmaken en 24—48 akkers per dag planten. Afhangende van de te gebruiken cultivator kan hij in een werkdag van 10 uur 33, 40 tot 65 akkers loswerken en wieden. Met een tractor die „picker and husker" aandrijft kan hij 8—10 akkers per dag oogsten; dit is meer dan 6 geroutineerde arbeiders in den zelfden tijd met de hand kunnen verzamelen. Deze laatste methode komt op 10—12 dollarcent per bushel (rond 25 KGr.), terwijl die kosten, incl. afschrijving, voor mechanisch oogsten hoogstens 6 dikwijls niet meer dan 4 d.c. voor hetzelfde kwantum bedragen. Een zeer belangrijk punt is dat de boeren niet altijd de beschikking hebben over voldoende oogstkrachten, zoodat te laat oogsten en daardoor ontstaan verlies niet zelden voorkomt. De loonen in den oogsttijd bedragen 4 dollar per dag dikwijls benevens kost en inwoning. De machine verhoogt de bedrijfszekerheid der farms.

Argentinië

De beste maisstreek in Argentinië is gelegen tusschen de steden Buenos Ayres en Rosario, waar alluviale kleivlakten van groote uitgestrektheid (slibafzettingen van de La Platarivier) worden aangetroffen. Hoewel de gem. productie in Argentinië per H. A., ong. 20 Q. bedraagt, loopen die op de beste gronden tot 50 Q. Droogte en sprinkhanenplagen verhoogen de risico van den maisplan-

[1]) Door de vorst.

ter in dit land in hooge mate. Er komen jaren van vrijwel algeheele vernietiging van den oogst voor (o.m. 1910/'11).

B o d e m b e w e r k i n g

(Vele der gegevens omtrent Argentinië zijn ontleend aan Verslagen en Mededeelingen van den Directeur van den Landbouw 1914. No. 1. De Landbouw in Argentinië, door Iman G. J. van den Bosch).

Ongeveer 15 Maart begint het ploegen, niet vroeger daar anders het onkruid te veel opslaat. Gewoonlijk wordt van paarden als trekkracht gebruik gemaakt, maar in nieuwe ontginningen waar nog geen weide aanwezig is, worden meer en meer, en met succes, mechanische middelen toegepast. Loonploegen komt in Argentinië voor.

Zaaien

Bij machinaal zaaien rekent men op een verbruik aan zaaizaad van 10 KGr. per H. A., terwijl, indien zulks uit de hand geschiedt, bijna het dubbele noodig is.

A a n a a r d e n   e n   w i e d e n

De jonge aanplant wordt meermalen met den ploeg aangeaard en de grond goed losgewerkt, mede om het onkruid te verdelgen.

O o g s t e n

De maisoogst begint als blad en stengel verdord zijn en de korrel bijna geheel droog en hard is. Het plukken wordt per maat betaald. De plukkers moeten tevens de kolven van blad ontdoen. Goed geoefende plukkers verdienden (d.i. voor den oorlog) 5 à 7 pesos (toen *f* 1,07 per peso) per dag. De werkkracht der arbeiders aldaar wordt ten zeerste benut, de werktijden zijn zeer lang. Waar die arbeid wordt verricht bij een temp. van dikwijls 35 grd. C. zijn Germaansche arbeiders, vooral zij die pas kort in het land zijn, over het algemeen niet in staat dat zware werk vol te houden. Het arbeiderstype in die streken is veelal ruw en speelziek. Gedurende de laatste jaren komen stakingen voor. De boven aangehaalde schrijver geeft als loon voor vaste knechten (vóór den oorlog dus) 45 pesos

per maand met vrije kost en inwoning op, voor losse arbeiders dagloonen van 5 tot 6 pesos. Voor het dorschen van de mais bestaan speciale machines.

Zuid-Afrika

In „De W. I. Gids" van Maart 1919 en Februari 1922 heb ik schrijvende over de vooruitzichten van een maiscultuur in Suriname reeds gewezen op het standaardwerk van J. Burt-Davy. Thans vestig ik even de aandacht op een ander Z. Afrikaansch werk over deze cultuur geschreven door D. W. McKellar en getiteld: „Cost of production of maize". (Dep. of Agriculture). De conclusie luidt:

„As in past years, the results of this year show that when maize can be sold at 10 sh. per bag (200 Eng. ponden hetgeen neerkomt op *f* 132 per last). maize growing in general is a profitable business, and that even in a poor season, provided the maize is grown under proper methods and in an economical manner, farmers have no cause for complaint. The poor farmer who does not worry about winter ploughing, fertilizers, rotations, or other methods which give good yields, will in these bad years grow his maize at a loss. The result also confirm the general deduction made in the previous report, viz. that in respect of maize growing the way to greater profit is though greater yields."

Ik merk hierbij nog op, dat sprinkhanenplagen en droogte de risico der planters aldaar verhoogen. Er wordt weleens gezegd dat in Z. Afrika één goede tegen twee slechte oogsten voorkomt.

Suriname

Het groote boomlooze prairiegebied der Ver. Staten wordt tegenwoordig voor een goed deel voor de maiscultuur benut. Dergelijke vlakten worden in Argentinië „pampas" genaamd en ook hier zien we een maiscultuur zich ontwikkelen. Groote boomlooze vlakten komen ook in het kustgebied van Suriname voor en worden deze hier klei-savannas en biribirivelden genaamd. Deze alluviale kleigronden[1]) hebben groote overeenkomst met de beste

[1]) De beste mais-cultuurgronden in de geheele wereld zijn alluviale kleivlakten.

maisgronden in Argentinië. Zij zijn voor een deel in de onmiddelijke nabijheid van ook voor zeeschepen bevaarbare rivieren gelegen en zijn door de lage ligging slechts na bepoldering voor cultures te benutten. Een deel der gronden kan dan via sluizen bij eb op de rivier loozen, een ander deel moet door bemaling speciaal in den regentijd tegen inundatie worden gevrijwaard. Op deze over het algemeen voor de maiscultuur waardevolle gronden kunnen jaarlijks twee goede oogsten worden verwacht, terwijl een groenbemester de gronden op peil zal kunnen houden. Voor droogte als in de b. v. g. productiegebieden behoeft in Suriname bij goeden opzet der bedrijven niet gevreesd te worden, terwijl oogstmislukkingen door sprinkhanenplagen en orkanen niet voorkomen. Bij aanleg van zeer groote polders zullen de kosten daarvoor per H. A. niet meer behoeven te bedragen dan *f* 250,— als begonnen wordt op biezenvlakten en de bosschen in de lage streken door kunstmatige inundatie worden vernietigd, waardoor de ontginningskosten later verminderen. Het is hier niet de plaats dieper op dit onderwerp in te gaan, ik heb het even genoemd mede in verband met de jaarlijksche grondrente die daardoor ong. *f* 15 per H. A. zal bedragen en welke geen beletsel zal zijn voor de rentabiliteit eener maiscultuur. In het „Rapport der Studie Commissie van het „Suriname Studie Syndicaat" lezen wij op blz. 213 omtrent polderaanleg op biezenland: „De van Drimmelenpolder ter grootte van 550 H. A. in Nickerie, aangelegd door het Gouvernement, kostte ong. *f* 60 per H. A. aan aanleg".

In het tijdschrift „West-Indië" (Uitgave v. h. Dep. v. Landbouw in Suriname) van December 1922 komt een artikel voor getiteld: „Nickerie als landbouwdistrict" geschreven door den landbouwleeraar W. E. Hewitt. Wij lezen daarin o.m. het volgende: „De kleigrond in deze landbouwende streek is zeer vruchtbaar en van een losse structuur. De poreusheid van den grond, gepaard aan het groote verval in de Nickerie-rivier, heeft tengevolge, dat het te draineeren oppervlak daar grooter kan worden genomen dan de gebruikelijke maatstaf van 100 akkers droge

cultuur per voet doorstroomingbreedte der sluis. (Voor de rijstcultuur kan zelfs de loozingscapaciteit der sluis slechts de helft zijn van dezen standaard)..... De aanleg van polders uit het boschland en het openstellen van het nieuwe land geschieden hier in den regel met minder moeite dan over het algemeen in andere deelen der kolonie. Afgezien van de min of meer breede strook staand bosch langs de rivier, kan in dat gedeelte waar de biezen de oervegetatie uitmaken, na inpoldering en bij droog weer met het vlammetje van een lucifer soms meer gedaan worden dan op andere plaatsen met houwer, bijl en vuur tezamen." Tienduizenden hectaren van dergelijken grond komen in de kolonie voor. In dit verband verwijs ik tevens naar een artikel van de hand van den oud-districtscommissaris, den Heer C. van Drimmelen in „De W. I. Gids" van Juni 1928. Bandjirs als we in de Surinaamsche bovenlanden en in O.-Indië aantreffen, ontbreken in het lage land en behoeven de polderdijken daardoor niet van een zware constructie te zijn. Op blz. 115 van het zooeven aangehaalde studie rapport wordt een staaltje van de productiviteit van den poldergrond in Nickerie gegeven. In verband met het bereiken van een weinig kostbare bemaling kan het winnen van krachtalkohol uit rietsap worden genoemd en zal deze mogelijkheid toenemen indien uit de rietvezel „celotex" met voordeel kan worden bereid.

„De resultaten met de maiscultuur in Suriname verkregen zijn niet gunstig genoeg om de cultuur aan te bevelen" lezen wij in „Bijlage 1 (blz. 40) — Nota van den waarnemend Directeur v. d. Landbouw, Dr. P. J. S. Cramer, dd. 24 Sept. 1910 — van het Rapport over „De Economische en Financieele toestand der Kolonie Suriname". (Comm. Bos c. s. 1911).

„Dan loont het ook niet verder eenige aandacht aan deze zaak te geven" zullen wellicht velen zeggen.

Laten we echter deze conclusie nader beschouwen. Zij is een gevolg van de volgende kostenberekening:

Omvorken	*f* 70,—	per H.A.
Planten	- 9,—	„
Wieden	- 16,80	„
Oogsten	- 20,—	„
Drogen	- 2,20	„
	f 118,—	per H.A.
50 % onkosten	- 59,—	„
Beheer	- 20,—	„
	f 197,—	per H.A.

Daartegenover staan als inkomsten opbrengst 3000 KGr.		*f* 210,—	per H.A.
Vracht	*f* 40,—	-	
Commissieloon	- 21,—	- 61,—	„
		f 149,—	per H.A.

Een verlies van *f* 48,— per H. A. dus.

Alvorens verder te gaan meen ik het boven behandelde aldus te mogen samenvatten:

1. Als vaststaand mag worden aangenomen dat op de daarvoor geschikte terreinen de maisopbrengsten in Suriname zeer bevredigend kunnen zijn, te meer als wat elders geschiedt, toepassing van wetenschappelijke middelen dus ook hier wordt gevolgd.

2. In Suriname kunnen jaarlijks minstens twee oogsten worden binnengehaald, terwijl tusschentijds een groenbemester de gronden op peil kan helpen houden.

3. De gemiddelde productie's bedragen voor de Ver. Staten, Argentinië en Zuid-Afrika resp. rond 18, 21 en 9 Quintal, terwijl in die landen slechts éénmaal per jaar kan worden geoogst.

4. De loonen in de twee eerst genoemde landen zijn vergeleken met die in Suriname zeer hoog.

5. Sprinkhanenplagen, droogte of orkanen, welke de risico der maisverbouwers in genoemde landen verhoogen, zullen de oogsten in Suriname niet schaden.

6. Het transport van het product naar de zeeschepen

zal in vergelijking met andere productiegebieden in het algemeen in Suriname weinig kostbaar zijn.

Uit de begrooting van Dr. Cramer leeren we dat uitsluitend van handenarbeid wordt gebruik gemaakt. Een begrooting op die basis opgesteld voor de drie voornaamste productiegebieden zou veel grooter financieele verliezen aantoonen. Handenarbeid werd in genoemde landen in den beginne zooveel mogelijk vervangen door dierlijke kracht thans voor een goed deel door machines. In Suriname is men nog niet zoover als tijdens de Soemeriërs nu 5500 jaar geleden. Men begint in onze kolonie de bevolking te wijzen op het nut van ploegen als blijkt uit het jongste verslag van het Landbouwproefstation aldaar. In 1735 schreef reeds de plantage-eigenaresse Vrouwe M. M. van Gelre, Weduwe Boxel: „Soo wy soo gelukkig syn, dat men in Suriname met de ploegen leert omgaan soo sal ons land onuytputtelyck syn, op de plantagie in Suriname voortnamentlyck". (Zie „De W. I. Gids" Mei 1922 blz. 58).

De drie eerste posten op gen. begrooting — tot het oogsten dus — geven een bedrag (incl. 50 %) aan van *f* 143,7 per H. A. Dit bedrag kan zeer belangrijk worden gereduceerd indien handenarbeid door mechanischen arbeid wordt vervangen. We kunnen de dierlijke trekkracht voor Suriname overslaan nu elders is bewezen, dat voor groote bedrijven motorkracht goedkooper is. Volgens mededeeling van een ook in het buitenland op landbouwtechnisch gebied bekend Ned. ingenieur, zijn de kosten dezer bewerkingen — ik stel me op het standpunt dat proeven de goede werking der machines moeten aantoonen — worden teruggebracht tot minder dan *f* 75, — *voor twee oogsten* incl. onderhoud en afschrijving der machines en werktuigen.

Wat het oogsten betreft diene erop te worden gewezen, dat zich hierbij moeilijkheden kunnen voordoen. Zij zullen niet van dien aard zijn dat ze niet op bevredigende wijze kunnen worden opgeheven. Deze oogstkosten kunnen, en ik meen dit op grond van studie te mogen ver-

klaren, in Suriname zeker niet hooger zijn dan elders.

De vrachtprijzen zullen dalen zoodra grootere kwanta mais voor vervoer worden aangeboden.

Naar mijn meening kan als verkoopsprijs van mais een bedrag van *f* 200 per last (2000 KGr.) in Nederland worden aangenomen. Volgens een bericht in „De Nieuwe Stem", een blad in Suriname, van 3 Januari '29 bracht eenige jaren terug een partij Surinaamsche mais *f* 5,— per last meer op dan die van La Plata, welke werd afgedaan voor *f* 250,— per last. Hoewel in den maisbouw in de kolonie tot heden geen ernstige ziekten zijn opgetreden, zullen deze zeker komen als groote complexen met dit gewas worden beplant. We zien dit zelfde ook in de Staten. Uit publicatie's van het Dep. van Landbouw aldaar leert men met hoeveel zorg en ernst de bestrijding ter hand wordt genomen, terwijl uit berichten uit de practijk naar voren komt, dat de landbouwers de voorschriften ter harte nemen. Wij lezen verder uit die publicatie's met welk een ernst een groote staf wetenschappelijke menschen bezig zijn de productie's van mais per vlakte-eenheid op te voeren.

Met vrij groote zekerheid mag worden gezegd, dat het geenszins is uitgesloten, dat Suriname een produceerend maisgebied zal kunnen worden. Vóór alles zijn in deze echter goedopgezette, door ter zake kundigen geleide proefnemingen noodig. Naar mijn meening beschikt het Gouvernement in Suriname niet over dergelijke deskundigen.

Welk type motoren en werktuigen in deze de meest bevredigende uitkomsten zullen geven kan hier buiten beschouwing blijven. Het zij voldoende er op te wijzen, dat wij op dit gebied de laatste twee jaren ten zeerste zijn vooruit gegaan waardoor met reden mag worden verwacht, dat het tot standbrengen eener loonende maiscultuur in de kolonie niet op het technische gedeelte zal stranden. De zeer oppervlakkige, zeer onvolmaakte proeven welke indertijd op dit gebied door leeken in de kolonie zijn genomen geworden maar die toch hebben geleid

tot het vestigen van een in deze ongunstige meening, kunnen verder onbesproken blijven.

HEEFT SURINAME IETS TE VERWACHTEN VAN HET O. INDISCHE KAPITAAL?

Het kan niet worden ontkend, dat een der eerste factoren welke de rentabiliteit onzer Oost-Indische bedrijven en in het bijzonder onzer cultuurbedrijven bepalen de weinig kostbare werkkracht is. In het algemeen heeft de ondernemer aldaar en speciaal die op Java de beschikking over voldoende weinig kostbare en handige arbeidskrachten en heeft hij dit gemeen met ondernemers van welk ras dan ook in het grootste gedeelte van Azië.

Suriname is evenals het meerendeel der Amerikaansche landstreken zeer dun bevolkt, men kan bijna zeggen onbevolkt. De weinige menschen, die voor loonarbeider op de cultuurondernemingen in aanmerking zouden komen, weigeren grootendeels voor het heerschende loon op die ondernemingen te arbeiden; zij leiden veelal liever een armoedig bestaan. Zij behooren mede tot die groep in de kolonie, die maar steeds roept dat het Moederland niets voor hen doet, tot die menschen, die dikwijls met een leege maag wonen op eigen onbebouwden grond. Zooals het zich laat aanzien gaat het met de kinderen der immigranten denzelfden weg uit. Het worden inwoners van een land waar men andere eischen stelt en andere opvattingen huldigt dan in de goed bevolkte Aziatische landen. Voor een goed deel treft hier het Gouvernement schuld. Een steviger bestuurspolitiek, volgens een tevoren goed opgezet plan uitgevoerd, zou hier nog veel goeds kunnen bereiken. Ook den zendingsstrijd treft hier schuld. Maar ook al wordt overstag gegaan dan zal naar mijn meening in geen geval worden bereikt, dat ondernemers de beschikking kunnen verkrijgen over beschikbare werkkracht uit de groeiende arbeidersreserve tegen iets meer dan een loonpeil van ons Oosten.

Met vele op den voorgrond tredende Oost Indische ondernemers heb ik i/z. Suriname besprekingen gevoerd.

Een der meest bekwame mannen zeide o.m.: „Stel, dat ik eenige millioenen in Suriname vastleg en de aanvoer van werkkrachten uit Java wordt verbroken hoe kan ik dan aan voldoende arbeidskrachten komen als slechts een deel der oud-contractanten het contract wil verlengen, als van de kinderen uitgegroeid tot volwassenen, een steeds grooter aantal geen arbeid tegen den heerschenden loonstandaard wenscht te verrichten". Vrees voor bedrijfszekerheid dus. Een ander schrijft: „Bij de besprekingen destijds in X met den Heer Y kwam duidelijk naar voren, dat de kans van slagen in Suriname absoluut verband houdt met de mogelijkheid om de noodlottige, remmende werking van het aldaar geldend Regeerings-systeem op elke energie-uiting zijdens het kapitaal uit te schakelen". Een naar mijn meening overdreven vrees voor den invloed der Koloniale Staten.

In Oost-Indië heeft men nu eenmaal vasten voet, terrein voor expansie der zaken is er op verschillend gebied terwijl het, dank zij ons Bestuur, dicht bevolkte Java de groote bron zal blijven die voldoende, weinig kostbare werkkrachten zal leveren. Immers er zijn geen wegen aan te wijzen, die de inkomsten der bevolking zoodanig zullen kunnen opvoeren, dat daarvan een beteekenende stijging van den thans heerschenden loonstandaard een gevolg zal kunnen zijn. Ontwrichting dier Indische maatschappij, mede door het opvoeren der levenseischen, zal in de eerste plaats de millioenen-massa onherstelbaar treffen.

De voorstellen van den Ondernemersraad, door de Regeering grootendeels overgenomen, zijn, als door mij werd verwacht, zonder gevolg, althans van eenige beteekenis, gebleven. Als zij in den tijd onzer grootvaders waren gedaan, had men thans wellicht in Suriname een bevolkingscijfer als dat van het naburige Britsch Guyana voor welk land de Engelsche grootvaders werkkrachten uit Britsch Indië deden aanvoeren. Nu sedert 1918 Britsch-Indië weigert op voorwaarden der ondernemers, den uitvoer van arbeiders naar Britsch Guyana toe te staan, is ondanks de vrij groote bevolking de toestand voor die on-

dernemers tengevolge van het te kort aan arbeidsaanbod uit de kolonie zelf zeer treurig en dat nog wel voor bedrijven welke door preferentieele rechten der producten in Engeland en de met dit groote land gelieerde landen sterken steun ontvangen. Ik geloof verder ook niet, dat ook al mocht de rentabiliteit eener maiscultuur in Suriname zijn vastgesteld, van de zijde van ons Oost Indisch kapitaal een belang in die cultuur zal worden genomen.

Naar mijn meening moet de Regeering inzien, dat er van de zijde van het Oost Indisch kapitaal voor Suriname niets is te verwachten.

We moeten de opleving van Suriname niet langer door de oogen onzer grootvaders zien, maar door de jeugdige blikken van hun achterkleinkinderen, hetgeen vanzelfsprekend niet gemakkelijk is.

We moeten cultures zien te vinden, die zich leenen voor een ver doorgezet mechanisch bedrijf, cultures wier levensvatbaarheid niet ernstig wordt aangetast bij een kleine verhooging der loonen. We dienen verder na te gaan in hoeverre het mogelijk is de levensvatbaarheid dier bedrijven, welke grootendeels van handenarbeid afhankelijk blijven, te verhoogen en of hiervoor eventueel de in Zuid-Amerika veelvuldig toegepaste methode van deelbouw een middel is. Hierdoor toch, ik heb daar elders reeds meermalen over geschreven, wordt een schakel gevormd tusschen de ondernemers en de vrije arbeiders, kan bereikt worden, dat de kostprijs der producten fluctueert met den marktprijs.

In verband met de genoemde mechanisatie wijs ik op den noot op blz. 556 van „De W. I. Gids" van April 1928. (Uittreksel uit een artikel „Hommes ou machines?" voorkomende in het nummer van 25 Januari 1928 van „La Quinzaine coloniale. Organe de l'Union coloniale Française". „Remplacer le coolie par la machine, telle doit être la devise de demain. . . .").

Voor den opbouw van Suriname zijn menschen noodig die niet „Aziatisch", maar Amerikaansch" zijn ingesteld. Immers zij staan tegenover een opbouw als zoovelen in

het groote Amerika gestaan hebben en nog staan: voldoende goed land, maar geen of althans weinig en dan nog kostbare werkkrachten en geen kans deze in voldoende hoeveelheid en goedkoop in afzienbaren tijd te kunnen verkrijgen.

Europeesche kleine-landbouw.

We komen thans voor de vraag te staan of kleine, door coöperatie groote, Europeesche bedrijven en dan in dit geval maisbedrijven eenige toekomst bezitten.

Dr. P. H. J. Lampe zegt in zijn bekende werk „Suriname" (Sociaal-Hygiënische Beschouwingen): (blz. 331). „Met nadruk wil ik er op wijzen, dat uit boven medegedeelde bijzonderheden van het sterfte-cijfer van Suriname niet geconcludeerd mag worden, dat Suriname een ongezond land zou zijn, of dat in Suriname een ongezond klimaat zou heerschen. Met meer nadruk nog, wil ik hier ontkennen, dat deze onjuiste meening, ooit de mijne zou zijn geweest. *Mijn vaste overtuiging is, dat Suriname een gezond land is voor ieder, die zich met enkele voorzorgen tegen bepaalde ziekten kan behoeden en dat het klimaat van Suriname niet alleen aangenaam, maar ook zeer bevorderlijk is voor het behouden van een goede gezondheidstoestand. De Europeanen in Suriname en de betere klassen van de Inlandsche bevolking mogen zich dan ook verheugen in een gezondheidstoestand, die zeker niet achtergesteld behoeft te worden bij die in de meest gezonde, gematigde zones van Europa*".

Op blz. 405 lezen wij verder: „Het klimaat van Suriname doet, tengevolge van de groote vochtigheid en het ontbreken van windstilten, niet onaangenaam aan".

„In zooverre men met de tegenwoordige opvattingen nog van een ongezond *klimaat* kan spreken, kan dit zeer zeker van Paramaribo niet gezegd worden. *Bij eenige aanpassing aan de temperatuur is Paramaribo voor den Europeaan een even gezonde woonplaats als Nederland, misschien zelfs een gezondere woonplaats*".

In „Vragen des Tijds" heb ik vroeger reeds aangetoond, dat de opvattingen in de wetenschappelijke wereld de

laatste jaren ten zeerste gewijzigd zijn en dat als vaststaand mag worden aangenomen, dat de werkkracht van den Europeaan, die veel buitenwerk moet verrichten, practisch dezelfde blijft als van hem die in gematigde streken arbeid moet verrichten. Buiten de zon is de toestand ongunstiger. Reeds meermalen heb ik verder betoogd, dat de beste woonplaats voor de Europeesche kolonisten in Suriname minder het directe kustland als wel het op niet te grooten afstand van de kust gelegen minder lage land is. Dat kustland wemelt van zeer hinderlijke muskieten en insecten en maakt het wonen daar dikwijls minder aangenaam. Ook hygiënische maatregelen kunnen het best worden getroffen op wat minder laag land vooral zoo dit uit zandgrond bestaat. Goede verbindingswegen met het directe kustland zijn noodig. In verband met de hitte en de muskietenplaag meen ik nog op het volgende te moeten wijzen. De zomertemperaturen in de maisgebieden van Noord-Amerika en Argentinië zijn dikwijls veel hooger dan die in Suriname, terwijl bijv. in Canada eveneens in de zomermaanden groote hitte voorkomt en de kolonisten door muskieten en andere stekende insecten ten zeerste geplaagd worden. Ik kan hier wijzen op een artikel van Victor Forbin voorkomende in de „Revue des Deux Mondes" van 15 Dec. 1927: „Avec la liaison française au Canada". Schrijver vertelt daarin hoe de ontginners en de landelijke bevolking in de zomermaanden in het algemeen groote hitte moeten verdragen, terwijl zij ontzettend geplaagd worden door venijnig bijtende muskieten en horzels. Op blz. 926 zegt hij: „Je m'en fais quelque idée après avoir été dévoré pendant une ou deux heures par les moustiques et les taxons de l'Abitibi". De energie dezer menschen laat hij uitkomen door over te nemen wat een oude geslaagde kolonist van 73 jaar uitroept: „Non! Non! il ne sera pas dit que les mouches et les maringouins auront battu un vieux Canayen!" Dergelijke plagen kunnen bij een goeden opzet eener kolonisatie in Suriname grootendeels worden voorkomen.

Ik zie geen heil in een kolonisatie waarbij de kolonist zijn lichamelijke kracht ten volle moet benutten voor het

bewerken, voor het productief maken van den grond. Hij legt het in dat geval af tegen kleurlingen wier levenseischen belangrijk minder zijn dan de zijne. Hij dient te trachten door gebruikmaking van de nieuwste en beste mechanische middelen den grond hooge opbrengsten te onttrekken en verder door het opvolgen van adviezen hem door een ter zake kundige wetenschappelijken staf gegeven die opbrengsten te verhoogen. Langs deze wegen kan hij belangrijk meer terrein bewerken dan anders, kan hij ruime opbrengsten verkrijgen waardoor zijn inkomsten aanmerkelijk kunnen stijgen. De levensvatbaarheid eener dergelijke kolonisatie is grootendeels afhankelijk van een goede en economische benutting van landbouwmachines en -werktuigen. Waar de kosten verbonden aan de aanschaffing dier machines dikwijls hoog zijn, zal de coöperatieve weg dienen te worden ingeslagen, te meer waar de dagcapaciteit der machines zeer groot is. Een andere weg is, dat er een maatschappij wordt opgericht, die tegen te voren vastgestelde prijzen de voornaamste zware werkzaamheden machinaal uitvoert. Dit idee is niet nieuw. Dergelijke wegen zijn reeds lang ingeslagen in Algiers. In Marokko waar thans onder leiding van een Nederlandsch ingenieur door een bekende Engelsche fabriek met engelsch-duitsche machines belangrijke proeven op het gebied van bodembewerking worden genomen, is men bezig met het uitwerken van een plan tot het oprichten van een maatschappij welke ploegdiensten zal verrichten. De plannen hebben naar mij wordt medegedeeld den vollen steun van het Fransch bestuur, daar het langs dien weg mogelijk zal blijken dat ook arme kolonisten direct grootere terreinen in cultuur kunnen brengen, waardoor Marokko eerder dan anders grootere kwanta producten kan leveren.

Suriname is een land voor onze energieke jongemenschen, wier blikken nog niet vertroebeld zijn door een werkkring in Aziatische landen.

'Ѕ-Gravenhage, Februari 1929.

VERZUIMD ST. EUSTATIUS [1])

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

De beoefening van de geschiedenis onzer handelskerken bracht den schrijver der volgende bladzijden herhaaldelijk (helaas alleen maar in den geest!) naar de Nederlandsche Bovenwindsche eilanden, en uit die kennismaking ontstond de begeerte hare historie te boek te stellen. Hamelberg is niet verder gekomen dan 1703. In 1781 valt de verwoesting van St. Eustatius door Rodney. Wat daarop volgt is menigmaal verhaald, maar juist die tachtig jaren der 18de eeuw zijn voor velen onbekende grond en toch kan hun geschiedenis uit de wel deerlijk gehavende (voor een deel verloren) maar toch nog rijke archieven worden opgebouwd. Dat ik mij daartoe heb gezet, geschiedde ook (waartoe het verzwegen?) uit een gevoel van ridderlijkheid tegenover dit wel zeer verwaarloosde stukje van het Nederlandsche Rijk. De kennis van het verleden zal ook hier de belangstelling in het heden ten goede komen. Om dat tegenwoordige is het mij op het oogenblik te doen; van de geschiedenis der eilanden haal ik alleen iets op van wat helpt, om wat nu geschiedt beter te doen begrijpen. Voor de kennis van dit laatste stonden mij tal van tijdschriftartikelen en brochures ten dienste, voorts de Tweede Kamer-verslagen, ook brieven van eilanders, die de taak van een ontbrekende pers op zich namen. Dankbaar vermeld ik de voordracht van Mej. Slothouwer, Zaterdag 27 April voor de groep West-Indië van het Indisch genootschap gehouden, waarmede ik nog juist mijn voordeel kon doen. Hen die

[1]) Voordracht, gehouden in de maandvergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden den 3den Mei 1929.

de fraaie door haar vertoonde lichtbeelden hebben gezien, zal de schoonheid getroffen hebben eener natuur, waarvan, trots meedoogenlooze ontbossching, zich nog zooveel heeft gehandhaafd.

In 1635 beginnen Jan Snouck en andere Zeeuwen St. Eustatius te koloniseeren, dat dus niet, als Curaçao, van den aanvang bezitting der W. I. Compagnie, veeleer een leen onder min of meer zelfstandige patroons met ambachtsheerlijke bevoegdheden was. Niettegenstaande herhaalde overvallen van Engelsche en Fransche boekaniers kon de tabak- en katoen-aanplant en vervolgens die van suikerriet er zich ontwikkelen en was er geen onaanzienlijk handelsverkeer met de omliggende eilanden. Sint Maarten was reeds in 1648 bij verdrag half Nederlandsch, half Fransch geworden; toch meende nog in 1703 de commandeur van St. Eustatius, Isaäc Lamont, toen hij het eiland bezette, dat hij het „veroverd" had. Intusschen gold het nadien, met korte onderbrekingen, in zijne Zuidelijke helft voor Nederlandsch gebied. Begin 1682 verkochten de erfgenamen der oude patroonsfamilies Van Ree en Van Perre St. Eustatius en Saba aan de W. I. C. Sinds gold St. Eustatius voor het hoofdeiland, waar de commandeur woonde, sinds 1700 ettelijke jaren met een tweeden naast zich, terwijl op St. Maarten en Saba vice-commandeurs zetelden. Op elk eiland was een secretaris, op St. Eustatius ook een fiskaal, die van de Comp. hun mandaat ontvingen. Doch de eilanders zelven hadden invloed op de samenstelling van den Raad, voor de leden waarvan, vijf op St. Eustatius, vier op de beide andere eilanden, zij den commandeur dubbeltallen aanboden. Tot hen behoorde ook de kapitein van de burgerij. Onder alles door treft ons dat er geen organisch verband met Curaçao bestond, en dat men op die onafhankelijkheid prijs stelde. Wanneer in Januari 1717, de oude commandeur Jan Simonsz. Doncker ziek te bed ligt, beveelt hij aan Heeren X een paar burgers als zijn opvolger aan, maar nooit, hoopt hij, zullen zij een Curaçaonaar kiezen, omdat die de eilanders haten. In ons bewaard ge-

bleven curieuse brieven van eene Curaçaosche familie a° 1709 heeft zij het over dat ruwe land met die wilde Statianen, maar toont zich zelve vooral niet beschaafder. Dat gevoel van zelfstandigheid tegenover het parmantige Curaçao vindt men telkens. In het heksenproces op St. Maarten ten jare 1711 en volgende, waarover ik in den jaargang 1928 van dit tijdschrift handelde, gaven Heeren X verlof den genoemden Doncker voor den Raad van Curaçao te dagvaarden. Hij schreef toen naar patria, hoe het hem ergerde, dat men aldus tornde aan een oud voorrecht, dat die van St. Eustatius nl. altijd hun „vrije gerigte hebben gehad en noyt onder directie van Curaçao hebben gestaan". „Waarom", vraagt hij, „mij niet voor UE. Agtb. eygen vierschaar gedagvaard?" Ja zelfs schijnen er mij nog sporen te bestaan van de meening, dat de overdracht aan de Compagnie eigenlijk een vrijheidsverlies was geweest. Tijdens moeielijkheden, op St. Maarten, gerezen tusschen den opgedrongen commandeur Louis Guillaume Durepaire en de burgerij, 1719, zou volgens hem een hunner gezegd hebben, dat de kooplieden van Middelburg en niet Bewindhebberen hun meesters waren [1]). Van dit gevoelen heb ik echter geen verdere bewijzen gevonden; hoofdzaak is, dat onze eilanden zich van ouds als zelfstandig hebben beschouwd, onder rechtstreeksch gezag van de Heeren in patria. Het is waar, dat dezen, „onze voorsienige Meesters", die beschouwing niet onveranderlijk deelden: zij hebben wel eens centralisatiegedachten trachten te verwezenlijken en hunne bevelen kwamen vaak via den Directeur van Curaçao. Eerst in 1845 werden „de koloniën" St. Eustatius en Saba alsmede St. Maarten vereenigd met de kolonie Curaçao.

De taal is Engelsch geworden. Men kan het proces van stap tot stap uit de archiefstukken volgen. Het begint met onze taal naar Zeeuwschen tongval, dat ook op St. Thomas, St. Jan en St. Kruis in zwang raakt en daar, volgens de onderzoekingen van Hesseling en De Josselin de Jong, het Negerhollandsch deed ontstaan. Op onze ei-

[1]) Durepaire aan Doncker jun. d.d. St. Maarten 5 Avril 1719, *Brieven van St Eustatius* portef. no. 2 fol. 502r R.-A.

landen dan waren prediking, onderwijs en rechtspraak, de briefwisseling tusschen de ambtenaren en het moederland, de cognossementen, facturen, rekeningen en scheepslijsten, ook de onderlinge omgang in het Nederlandsch, onderhouden en gevoed door voortdurende immigratie van vaderlandsch personeel. Maar het Engelsch begint op te komen. Men bespeurt dat b.v. in de doop- en trouwboeken, waar Engelsche voor- en achternamen al talrijker worden en ‚peter' en ‚meter', godfather' en ‚godmother' gaan heeten. Op het eind der 18de eeuw heeft het Engelsch, vooral door de sterke Amerikaansche betrekkingen, de overhand. Sommigen gaan daar nog wel krachtig tegen in; Juli 1780 zegt ds. Reneman van St. Maarten, dat de Nederlandsche taal, vooral onder de kinderen,daar bijna vergeten is, doch dat de komst van den nieuwen schoolmeester Martinus Hartman daarin verbetering zal brengen; maar de ondergang blijkt niet te stuiten. Op de Deensche Antillen, waar de hervormde gemeenten Nederlandsche predikanten beriepen, ging onze taal eerst op het einde der eeuw te loor, ook door de vele Engelsch sprekende Statianen die in 1781 daarheen gevlucht waren. Op onze eilanden bleef het Nederlandsch natuurlijk wel de officieele taal, maar na 1816, wanneer zij weder onder vaderlandsche vlag gekomen zijn, begint de schandelijkste verwaarloozing. Wat baatte het, dat de twee talen op de scholen behoorden geleerd te worden, waar het gouvernement zelf aan de verdrukking mededeed? Wel is waar kwam daarin in deze eeuw verbetering dank zij gouverneur De Jong van Beek en Donk en ik denk o.a. ook aan den prachtigen arbeid van Mej. Slothouwer op St. Maarten, deswege zelfs door het Plein geridderd, maar „wat baat die groene en gouden loover?" De staatsie van het Nederlandsch is over. De prediking der Wesleyanen en Anglicanen is natuurlijk Engelsch, tegenwoordig ook die der R. K. geestelijken, de Ned. Herv. Kerk, 1755 ingewijd, staat, van dak, preekstoel en banken beroofd, op den rand van het klif als een droevig beeld van de verwaarloozing ook van den Nederlandschen eeredienst. De rechtspraak geschiedt in het Engelsch; toen men in 1898

de troonsbestijging der koningin vierde,had men de volksliederen in het Engelsch vertaald.

Want — de geschiedenis der Nederlanders in Noord-Amerika, onlangs door dr. J. van Hinte zoo uitnemend beschreven, herinnert er ons ook aan — verlies van taal is nog geen verlies van stambewustzijn en nationaliteitsgevoel. De Amerikaan Frederic Fenger maakte in 1916 in eene kleine zeilboot een tocht langs dezen ganschen eilandengordel en komt en blijft lang op St. Eustatius en Saba, waar, vertelt hij, Nederlandsche zeden en gewoonten, maar vooral gevoelens zich handhaven [1]). Dat bewijst ook de algemeene viering der koninklijke verjaardagen. Neen, onze eilanden doen te dezen opzichte voor Suriname niet onder, en de tegenwoordige Los-van-Curaçao beweging (wij gaan het zien) is stellig niet anti-Nederlandsch.

Het is ten slotte de moeite waard, in deze weinige historische aanteekeningen vast te stellen, dat onze eilanden landbouweilanden heeten moeten, in tegenstelling met Curaçao wederom, dat handelscentrum was. De kaart van Reinier Ottens 1775 geeft de 76 plantages, waarmede St. Eustatius toen was overdekt, waarop katoen, suiker, kokosnoten, oranjeappelen welig tierden. In 1731 beroemt een planter er zich op dat hij-alleen voor 6 à 700 okshoofden suiker jaarlijks belasting betaalde. Uit de scheepslijsten neem ik er een van 5 Juli 1734 tot 19 November 1735, zij geeft 23 schepen met suiker naar Amsterdam, waarvan ± de helft Engelsche namen dragen. Van St. Maarten bedroeg de uitvoer van 16 Februari 1734 tot dien datum in 1735, behalve 12000 pond van het dure fustikhout en 16318 van het niet minder voortreffelijke pokhout (lignum vitae), 24748½ pond katoen en 180037 pond suiker. Het is waar, dat de groote rijkdommen van St. Eustatius in de jaren vóór 1781, waarom het de Gouden Rots heette, uit den handel voortvloeiden, met name toen het eiland het doorvoercentrum was voor de Amerikaansche opstandelingen, maar dit mag nimmer doen

[1]) Fr. A. Fenger, *Alone in the Caribbean*, N. York 1917 pag. 289—326.

voorbijzien, dat St. Eustatius en St. Martijn van nature landbouw en veeteelteilanden waren — en zijn.

„Verzuimd". Zoo is het op het oogenblik met onze Bovenwindsche eilanden inderdaad. Daar is vooreerst het ontaarde bestuursstelsel. Een slecht stelsel kan met voortreffelijke ambtenaren nog wel tot iets goeds leiden, maar ontbreken die, dan werkt het dubbel noodlottig. Ik zal meer van het stelsel dan van de personen zeggen, van de laatsten slechts dit, dat in geen der stukken en brieven, die mij onder oogen kwamen, ook maar iets tot hun lof staat. Ook de volgende bladzijden zullen toonen, dat het voorzichtigst oordeel toch de algemeene ontevredenheid gerechtvaardigd moet achten. De w.n.d. gezaghebber der drie eilanden, de heer W. F. M. Lampe, is niet de man van rijpe en bezonnen ervaring, die wat van de wereld gezien heeft, met de gaven en krachten voor zoo belangrijk een post gewenscht. De pl.v.v. gezaghebber van St. Eustatius de heer E. S. J. Kruythoff, een kleurling, is meteen hoofd der openbare school en ambtenaar van het Openbaar Ministerie. Hij is geboren en getogen op St. Maarten. Zijne sympathieën gaan niet uit naar zijne eigene kleurgenooten, terwijl die toch de overgroote meerderheid der bevolking uitmaken. De ontvanger is een vrouw, mejuffrouw Jolanda Lampe, oomzegster van den gezaghebber en volgens de berichten voor haar werk ongeschikt. Ik kan op dit punt slechts weergeven, maar bij, naar mijn weten, gezaghebbende getuigen lees ik van de „wan-administratie" op St. Eustatius en dat „de tegenwoordige stand van zaken een schande is voor het Nederlandsch gouvernement". Over den waarn. gezaghebber op Saba, den heer X. H. C. M. Krugers, is mij geen getuigenis onder oogen gekomen.

Doch thans het stelsel. Tengevolge van de ontzaglijke industrialisatie van de omgeving van Willemstad kan het gebiedsdeel Curaçao uit zijn midden geen ambtenarencorps meer op behoorlijk peil houden. Daaronder lijdt natuurlijk het bestuurswerk, dat aan de op Curaçao samengetrokken administratie ondergeschikt is; van dat

werk zooals het zijn moet d. w. z. het leven met, het kennen van het volk komt niets te recht.

In 1919 kwam de heer G. T. Tymstra op St. Martijn als de eerste der gemeenschappelijke gezaghebbers, volgens de bepaling dat de onderscheiden eilanden der kolonie, behalve Curaçao, ook groepsgewijze onder een gezaghebber kunnen staan. Hij was een man van goeden wil, van idealen, maar geen bureaucraat en legde het al spoedig af tegen den centraliseerenden geest in Willemstad. Welnu, bij zijn komst schreef de „Saint Martin Day by Day", dat grappig, lilliputtersch krantje, in zijn nummer van 31 Mei 1919: „Zullen wij nu een eigen bestuur krijgen, gescheiden van Curaçao? Zullen er nu wetten zijn die ons beschermen tegen de Curaçaosche ambtenaren? Zal Nederland onpartijdig onze belangen behartigen, zonder alles eerst aan het oordeel van Curaçao te onderwerpen?" Ziedaar drie vragen, die ons midden in de zaak brengen en die helaas alle drie ontkennend moeten beantwoord worden. Reeds aanstonds, dat St. Maarten de hoofdplaats werd, was verkeerd gezien. Van ouds was St. Eustatius dat geweest, en men had historische rechten behooren te ontzien, begrijpelijke gevoeligheden moeten sparen. Doch vooral was het een misgreep om onze eilanden van Willemstad uit te doen besturen. Met miskenning van elk recht van zelfbeschikking maakte de hooge politiek van het moederland één gebied van die twee eilandengroepen, die in geschiedenis, in klimaat, bodem, fauna en flora zóó ver uitéénloopen, waarbij het overwicht geheel aan Curaçaosche zijde was. Men wist in het „landbouw-nihilistisch" Willemstad niet veel van de levensvoorwaarden onzer eilanden en verwaarloosde ze schromelijk. En zij konden geen stem daartegen laten hooren. De koloniale Raad op Curaçao, die tegen letter en geest van het regeeringsreglement over hun wel en wee beschikt, is geen volksvertegenwoordiging, waarin afgevaardigden van alle eilanden zitting hebben, maar een oligarchisch college, zoo ongeveer als vroeger in ons land een regenten-kabale. En deze Raad heeft het recht gelden toe te staan of te weigeren voor de Bovenwindsche Eilan-

den en kan op die manier in de vitale aangelegenheden ervan ingrijpen, zonder dat zij zich verweren kunnen tegen welk onrecht ook, want het Plein is practisch uitgeschakeld. Is het wonder, dat men van dien kolonialen Raad los wil en, gelijk de Engelsche Antillen voor hunne zelfstandigheid, slechts in de Hooge Regeering de waarborg ziet voor een rechtvaardig en oordeelkundig bestuur? Is het wonder, dat men in bitterheid uitroept: „wij zijn geen stroopersgebied van Willemstad. Wij zijn Nederlandsche gemeente en mogen zoo goed op zorg aanspraak maken als Vlieland of Urk!" Naar mijne meening heeft vooral St. Eustatius onder dit averechtsch stelsel te lijden. De gezaghebber woont op St. Maarten en besteedt daar wel enkele gelden, maar men besnoeit op de noodigste uitgaven voor Statia, het historisch centrum der groep en het productiefste. Dit verlangen om los van Curaçao te komen is in het geheel geen rebellie, gelijk ik al zeide, maar eene uiting van verlangen naar zelfbeschikking onder rechtstreeksch toezicht van het Moederland [1]).

Het is aangenaam te kunnen vaststellen, dat ook enkele leden der Tweede Kamer in dezen geest hebben gesproken. In de zitting van 13 December 1928 zeide de heer Yzerman: „Wanneer de medewerking der Staten-Generaal niet meer vereischt wordt tot vaststelling der begrooting van Curaçao, is dit hoofdstuk (XIde hoofdst. 13de afd.) de aangewezen gelegenheid ter bespreking van vraagstukken, die het regeerbeleid ten aanzien van Curaçao betreffen. De herziening van het Regeeringsreglement is noodig geworden sinds de jongste grondwetswijziging, die immers de inwendige aangelegenheden van een gewest aan de aldaar bestaande organen overlaat. De Kamer heeft dus geen zeggenschap over aangelegenheden, waarvan de regeling aan die organen in Curaçao dient te worden overgelaten. Dus politieke mondigheid. Maar dan moeten er ook door de bevolking aangewezen vertegenwoordigers zijn. En die zijn er niet op Curaçao, want de koloniale Raad is" (ik haalde dit beeld al aan) „als een

[1]) Zie *Oost en West* van 10 en 16 Mei 1928. *Koloniaal Weekblad* Sept. 1928.

Oudhollandsch regentencollege. Daarom is de macht van den gouverneur zoo groot. Maar van zijn beleid" (bedoeld is de afgetreden gouverneur Mr. Brantjes) „zeide onlangs het koloniaal Weekblad: „„,Een politiek zonder gestadigheid, zonder waarborg voor den dag van morgen, zonder moreelen invloed, maar van een zeer ruim geweten, van alles los behalve van de petroleum"". Aldus de heer Yzerman. De heer Van Vuuren sprak in het bijzonder van onze eilanden als door Curaçao verwaarloosd. De heer Joekes wilde een kolonialen Raad, die de zes eilanden zuiver vertegenwoordigde. En de heer Bijleveld wenschte zelfs voor de Bovenwindsche Eilanden eene eigen ordening met rechtstreeksche ondergeschiktheid aan Nederland [1]). Dit laatste ware stellig verreweg het beste; met wat Mr. Joekes wenschte, waren wij althans reeds een eind op den goeden weg.

De lezer heeft recht op enkele bewijzen voor die verwaarloozing van de belangen onzer eilanden. Daar is dan de landbouw. Zij die mogen meespreken over deze aangelegenheid hebben altijd betoogd, dat bij doelmatige overheidszorg gezonde landbouwtoestanden kunnen ontstaan. Maar dan moeten dat ook ernstige pogingen zijn. In eene vergadering van het Indisch Genootschap heeft de heer Menkman terecht gezegd, dat de pogingen, om de agrarische toestanden op de Bovenwindsche Eilanden te verbeteren, zóó spoedig zijn opgegeven, dat men uit het falen daarvan geene gevolgtrekking hoegenaamd maken mag [1]). Ook mag in landbouwgewesten de emigratie nimmer worden aangezien voor den grondslag van welvaartspolitiek. Over die emigratie zullen wij nog opzettelijk spreken, maar het is duidelijk, dat men aan landbouwstreken geen arbeidskrachten onttrekken, maar ze hun juist toevoeren moet. Al verder moet het gouvernement de genezing niet zoeken in geldelijke steunverleening zonder meer, want dat is wezenlijk een premie zetten op ledigheid, maar in het leeren van het modern landbouwbedrijf door voorlichting van geoefende landbouwers, door

---

[1]) *Verslagen* der Tweede Kamerzitting op 13 Dec. 1928 blz. 1057—1068.

[2]) *Handelsblad* van 13 October 1928, Ocht. III.

invoer van landbouwwerktuigen en door de herplaatsing van den landbouwkundige op St. Eustatius. Van St. Maarten is er nog altijd uitvoer van melk, boter en eieren, ook naar Curaçao; daar zou de regeering aan de moderne vee- en hoenderteelt haar aandacht moeten wijden.

Wat de producten aangaat — katoenbouw, leeren ons de deskundigen, past voor St. Eustatius nog altijd het best. Ik ben op dit punt tot zelfstandig oordeel volstrekt onbevoegd en geef slechts hun meening weer. Het gouvernement nl. stelde een gesloten seizoen in, zoodat in dien tijd elk katoenplantje moest worden uitgetrokken, of het een goed tweede beschot beloofde of niet. Op eene vergadering van kleine planters bleek toen algemeene afkeuring van dien maatregel, zonder dat het verbod (met strenge strafbepalingen) werd opgeheven. De maatregel was gericht tegen een insectenplaag, maar in elk geval ging de animo voor katoen er door te niet. En het *is* mogelijk de katoenteelt te steunen. De Engelsche Antillen deden het met de Sea-Island-katoen, de fijnste der wereld, met schoone, zijde-achtige, sterke en lange vezel. Wanneer straks fabrikanten zakdoeken en kousen van die zijdekatoen op de markt brengen, vischt St. Eustatius weer achter 't net. Indertijd heeft de heer G. J. van Grol, toenmaals gezaghebber van het eiland, prachtig werk voor den wederinvoer van de katoen- en andere cultures gedaan. Groote en kleine landbouw bleken naast elkaar bestaanbaar en de kleine man kon zich (anders dan op St. Maarten) oeconomisch vrij maken, zoodat er zich een landarbeidersstand ontwikkelde, maar de Pink-Boll-worm, in 1922 op St. Eustatius gevondenen de wereld-malaise brachten toen zwaren tegenslag. De oude plantage-gronden leden, sinds de afschaffing der slavernij, onder gebrek aan arbeiders en op dit oogenblik worden ze of beplant met yams, maïs en zoete aardappelen, of voor weiland gebruikt, of verwaarloosd zoodat ze met ruw struikgewas begroeid zijn. Maar tusschen den Kuil en de noordelijke berggroep liggen nog altijd 5 K.M^2. prachtige cultuurgrond, niet alleen voor katoen, maar ook voor uien, cassave en tuingroenten geschikt. Ja, waarom zou men hier niet kunnen

bereiken wat Montserrat, Dominica en Antigua hebben bereikt: bloeiende ananas- en limoentjes-cultuur of de Engelsche Virginische eilanden: muscovadosuiker, tabak en riet? [1]).

In de tweede plaats wijs ik er op, dat de begrooting van 1928 belastingvrijdom wilde. Nu is dat niet alleen een uiterst primitief beroep op het volksinstinct, maar vooral een getuigschrift van onvermogen en een soort van faillietverklaring. Men wil dat dan op St. Eustatius ook allerminst, men vraagt geen vrijdom van redelijke belasting, maar slechts eenige zachtheid bij de invordering van landrente in slechte tijden. Met name vestig ik de aandacht op de voorgestelde afschaffing van accijns op gedistilleerd. Deze zou natuurlijk de insulaire smokkelarij op St. Maarten, van het Fransche naar het Nederlandsche deel, doen ophouden. Maar zij zou meteen van onze eilanden smokkelnesten maken, van waar uit nationale en internationale drankhandel de landen in en om de Caraïbische zee van gedistilleerd zou voorzien. De Amerikaansche kustwacht heeft al eens een schoener van St. Maarten beschoten. „Is het oorbaar", vraagt Oost en West van 16 Mei 1928, „dat Willemstad ons de rum- en jeneverflesch en de Hamburger foesel voor den mond wil zetten onder sanctie van den Nederlandschen wetgever?"

Ik ga thans enkele grieven der eilanders tegen het Curaçaosch bestuursbeleid noemen, die wel is waar van onderscheiden aard zijn, maar toch alle op die verwaarloozing betrekking hebben, waartegen deze bladzijden opkomen. Daar is de reeds genoemde emigratie. St. Eustatius raakt ontvolkt en het bestuur (b.v. de vorige gezaghebber Beaujon) werkte dat nog in de hand. Men gaf nl. den menschen vrijen overtocht naar Curaçao, waar zij dan bij de Petroleum *f* 2 per dag verdienen. In twee jaren heeft men aldus een 300 mannen en vrouwen naar Curaçao gelokt, deze laatsten als dienstpersoneel, van wie de

[1]) G. J. van Grol, *Economische arbeid op Sint-Eustatius van gouvernementswege, 1903—1918*, in *W. I. Gids* 1920; G. van der Plaats, *Eenige beschouwingen over de toekomst van den landbouw op de Bov. Eilanden* in *W. I. Gids* 1923.

meesten begeeren terug te keeren. Doch thans geeft het gouvernement geen vrijen terugtocht. En, terwijl de Engelschen op hunne eilanden tegen ondoordachte landverhuizing waken, mag Curaçao ons eiland, dat zijn eigen kost verbouwen kan, van zijne beste krachten berooven.

Op St. Maarten verloopt om dezelfde reden de aloude zoutindustrie, omdat er geen arbeiders meer zijn om de booten te bemannen, die het zout over den zandrug naar de schepen brengen. Toch was dit zout op de Amerikaansche markt zeer gewild.

Dit gebrek aan menschen doet ook de visscherij verloopen en den kleinen land- en tuinbouw.

De watervoorziening in de „country" van St. Maarten laat alles te wenschen over. In Philipsburg is voldoende regenwater, t. w. twee groote bakken bij de Oranjeschool, maar voor de gekleurde bevolking op het land, die soms uren ver in blikken water moet halen, is een waterreservoir zeer noodig.

Aan de verbetering van den veestapel behoorde veel meer zorg besteed te worden. Het gouvernement had er een stier, maar heeft dien, ben ik goed ingelicht, aan een particulier verkocht.

Het personeel der Draadlooze op St. Maarten heeft men ingekrompen door den chef en den chefmonteur naar Curaçao terug te roepen.

De oude, afgekeurde en afgedankte schoolbanken van Curaçao en Aruba heeft men naar de Oranjeschool op St. Maarten gezonden,waar elke dokter en elke inspecteur van het onderwijs ze altijd weer afkeuren.

Op Saba diende Curaçao den zeeliedenstand (want verreweg de meeste mannen varen daar op zee) te helpen, vooreerst door de hoognoodige inrichting van een Draadlooze en dan door een betere landingsplaats. Ook moest daar een hôtel komen voor Amerikaansche toeristen, van wie er verleden jaar enkelen waren en die er het klimaat heerlijk vonden. Van de kantwerkindustrie op Saba toonde Mej. Slothouwer bij haar genoemde voordracht fraaie staaltjes, maar het schijnt dat ze te duur is voor onze markt.

Een paar jaar geleden bouwde men te Bottom op Saba voor *f* 14000 eene school, maar dekte die, uit onkunde met de toestanden, niet met shingles, houten, vastgespijkerde dekspanen, maar met pannen. Reeds aanstonds kwamen er lekkages — Saba is geen droog en orkaanvrij Aruba! — en thans heeft de orkaan van September het dak meegenomen en den ganschen schoolinventaris vernield.

Over de lage bezoldiging der protestantsche geestelijken is vóór een paar jaar al geklaagd. Op St. Maarten en St. Eustatius staan Methodisten-leeraars, op Saba een Anglikaan, allen op *f* 2400, terwijl de geneeskundigen er *f* 6000 genieten.

Deze en dergelijke wenschen en grieven zijn telkens geuit, luide of zacht, zonder dat ze wezenlijk verder doordrongen dan Curaçao. Hier te lande, vanwaar toch de sterke drang tot verbetering en recht doen moest uitgaan, trokken ze nauwelijks de aandacht. Totdat de gebeurtenissen na den laatsten orkaan ook hier de gemoederen althans eenigszins hebben opgeschrikt. Hij woedde over onze eilanden 12 en 13 September 1928, d. w. z. hij liet St. Maarten nagenoeg ongedeerd, trof Saba, maar trof St. Eustatius viermaal erger. Daar vernietigde hij 40 en beschadigde een 130 huizen, doodde veel groot en klein vee, veroorzaakte belangrijke schade aan vischmateriaal en vaartuigen, alles te zamen tot een geraamd bedrag van *f* 50,000. Een poos daarna kon men lezen, dat twee opgezetenen van St. Eustatius, J. S. van Putten en J. G. Lespier zich met een adres tot den gouverneur van Curaçao hadden gericht, waarin zij scherpe critiek oefenden op de houding van den plaatsvervangenden gezaghebber, den heer Kruythoff, na den stormramp en om verbetering van bestuur vroegen. Men vond dat stuk op het regeeringsbureau te Curaçao ongepast, vermits het in strijd was, durfde zijn, met het rapport van den heer Lampe, die immers had verklaard, dat wat gedaan moest worden ook gedaan was. Doch men stelde het adres toch in handen van de commissie voor de verzoekschriften en deze

heeft thans geadviseerd den (nieuwen) gouverneur om inlichtingen te verzoeken. Men kan daar vrede mee hebben, indien dan maar ook de heeren van Putten c.s. aan het woord mogen komen. Want wat is er geschied?

In de reeds vermelde kamerzitting van 13 December 1928 zeide de Minister: „De waarnemende gouverneur van Curaçao" (de heer Mr. M. van Dijk, in de vacature-Brantjes) „zal voor eenige dagen naar St. Eustatius gaan". Inderdaad was dit het plan. De heer van Dijk had in opdracht een onderzoek in te stellen naar het lot der arme bevolking, naar de hulp haar door genoemden heer Kruythoff verleend, naar het ongewenschte van de vereeniging onderwijzer-gezaghebber, en het sprak van zelf, dat hij daartoe rustig op het eiland zijn moest, dat hij iedereen moest te woord staan, onder vier oogen, omdat de menschen anders huiverig zouden zijn om te spreken, dat er dus geen pl.v.v. of waarn. gezaghebber bij zulke gesprekken tegenwoordig zouden zijn. Ja, dit sprak van zelf.

Welnu. Nadat Hr. Ms. Kortenaer eerst St. Maarten had aangedaan (dat niets geleden had) en de heer van Dijk onder veel feestbetoon daar drie dagen had doorgebracht, nadat men daarna op Saba (dat matig geleden had) twee dagen had vertoefd, kwam de Kortenaer den 20sten December 1928 voorm. 8.30 vóór St. Eustatius (dat zwaar geleden had). Men ontbood aanstonds den pl.v.v. gezaghebber aan boord, waar toen een langdurig onderhoud plaats vond tusschen Z. Exc., Lampe en hem. De heeren gingen 9.30 aan land, waarop enkele burgers gehoor vroegen. Zij vernamen toen, dat er geen audiëntie zou zijn, maar de heer Lampe bestelde hen tegen twee uur aan het raadhuis in fort Oranje, waar zij Z. Exc. zouden kunnen spreken. Zij kwamen met negen getuigen en wachtten tot 3.15. In arren moede gingen zij toen heen en vonden den heer Lampe staan in de deur van het huis zijner schoonzuster. Natuurlijk beklaagden zij zich en Lampe beloofde nog een onderhoud. Ten 3.30 kwamen toen Z. Exc., Lampe en Kruythoff bijéén, en voor deze drie heeren te zamen konden toen de anderen met hun grie-

ven en klachten komen, maar toch wel zeer haastig en oppervlakkig, nademaal het gezelschap ongeveer 6 uur al weder op de Kortenaer was, die om 7 uur naar St. Maarten vertrok, daar Lampe aan wal zette en 9 uur de reis naar Curaçao vervolgde. Ziedaar het rustig bezoek van enkele dagen, de aanraking met de arme bevolking en het gehoor onder vier oogen!

De Minister zeide ook in diezelfde kamerzitting, dat de bijdragen voor leniging der ramp rijkelijk hadden gevloeid. Gelukkig. Doch hoe zijn ze gebruikt? De gouverneur van Curaçao stelde 16 September *f* 5000 ter beschikking van den heer Lampe. Ofschoon er op St. Maarten zelf geen schade was, hield hij *f* 1000 en gaf *f* 2000 aan St. Eustatius en Saba ieder. Op St. Eustatius heeft men dit geld m.n. gebruikt voor herstel van straten en wegen. Sedert kwamen voor de ramp een *f* 21.000 in. Men stortte dat geld op de Curaçaosche Bank, waar de heer Lampe er over kon beschikken, zoodat deze geen rekening en verantwoording aan de Rekenkamer behoefde te doen, zooals het geval zou geweest zijn, wanneer hij het via Administratie van Financiën ontvangen had. Nadat toen de heer Van Dijk van zijn bezoeksreis was teruggekeerd, ontbond zich, op zijn voorstel, het stormrampcomité, latende de richtige verdeeling der gelden aan de centrale en lokale gezaghebbers en hun comités. Er was toen (zonder dat ik op een enkelen gulden wil achterhaald worden) behalve die *f* 21.000 nog *f* 1500 uit het Antillenfonds te Willemstad en *f* 3000 hier te lande bijeengebracht te zamen rond *f* 25.500. Doch op St. Eustatius heeft de heer Kruythoff geen commissie benoemd, om over de hem toebedeelde gelden te beschikken, zoodat hij daarin de vrije hand behield. Den 3den Januari dezer jaars bezocht de heer Lampe het eiland wederom, en het bleek toen, aldus luidt de klacht, dat behalve de dringendste herstellingswerken, men aan eigenlijke hulp der geslagen bevolking, aan het weder opbouwen der woningen, nog weinig of niets had gedaan.

Het is duidelijk, dat de heer Van Dijk dien 20sten December, na een verblijf van acht en een half uur op het

eiland, noodwendig eenzijdig ingelicht naar Curaçao moest terugkeeren. Men mag dat niet vergeten, wanneer het heet dat de Statianen lui zijn, dat zij geen medewerking verleenden, alles van het gouvernement verwachtten, zelfs geen gevallen boomstam zonder betaling wilden wegruimen, dat zij een onsympathiek volk van krotbewoners zijn, en zoo verder. In deze kleine, arme maatschappij, van de wereld vergeten, met eene zoo gemengde bevolking, onder ongunstige oeconomische omstandigheden, zijn er natuurlijk ook slechte elementen, gelijk (als in vroeger eeuwen) persoonlijke veeten de verhoudingen troebel maken en de juistheid van oordeelen belemmeren. Indien er maar recht geschiedt. Indien thans maar — de vrienden van ons eiland begeeren niet anders — gouverneur Fruytier alle partijen hoort, een wezenlijk onderzoek instelt of voor 't minst doet instellen door onpartijdige en deskundige lieden. Indien daarvan dan maar een rapport wordt uitgebracht in klare taal, zonder omhaal, op den man af, opdat daaruit de voorstellen kunnen voortvloeien, die men aan het Plein zal moeten doen tot bestuurswijziging, tot landbouwopheffing en tot eene rechtvaardige behandeling der onbeschermde bevolking. St. Eustatius zij geen idyllisch Arcadië; waar vindt men dat op aarde? Doch zoo haar recht geschiedt, zoo het heldere licht opgaat over de verwaarloozing, door onkunde en door bitter vooroordeel haar aangedaan, dan zijn wij zeker dat men ook tot beter en gelukkiger gedachten komen zal omtrent land en volk in heden en toekomst.

De schrijver dezer bladzijden, die nimmer op het eiland was, is er zich wel van bewust, dat hij fouten heeft kunnen maken. Van de hoofdzaak mogen die de aandacht niet afleiden. Indien het hem maar gelukt zij, belangstelling te wekken of te verlevendigen voor dit kleine verzuimde stukje van het Nederlandsche Rijk!

PRODUCTIE VAN SURINAME OVER DE LAATSTE ACHTTIEN JAREN

Jaren	Cacao in balen van 100 Kilogr.	Koffie in balen van 100 Kilogr.	Suiker in tons	Paddi in tons	Mais in tons	Cokos-noten in duizend-tallen	Aard-vruchten in duizend-tallen kilogram.	Bananen in duizend-tallen bossen	Goud in K.G.	Balata in tons	Hout-uitvoer-waarde in dui-zendtall. guldens	Bauxiet in tons
1911	13867	2688	14027	2195	1117	982	1016	460	955	1145	72	—
1912	8640	1969	9634	2659	1291	968	1417	257	743	727	84	—
1913	14782	3190	13244	2231	1076	822	1343	342	858	1186	128	—
1914	14574	4810	15022	3136	878	876	1518	344	919	1019	60	—
1915	14652	6097	14747	5280	1168	1015	2025	447	911	209	30	—
1916	18709	7644	13032	7471	2254	1051	2307	520	798	769	31	—
1917	19872	15460	14360	5338	1608	1449	4220	563	808	888	53	—
1918	18877	18530	12086	8655	1874	2370	5571	734	586	681	31	—
1919	13174	12824	7580	11388	1430	2468	4589	401	598	425	55	—
1920	16023	17053	10077	9798	2078	2589	3991	385	470	444	244	—
1921	15799	18124	11131	11797	1553	2216	3316	424	351	487	285	—
1922	13606	25862	11906	12934	1713	2105	2085	484	374	546	142	13047
1923	11606	28239	11785	10817	1538	2077	2160	489	369	629	146	12616
1924	7951	16806	9068	16984	2206	2165	1885	480	323	555	80	60032
1925	6956	25507	16612	13232	2582	2314	2031	520	309	735	130	86826
1926	1402	17611	13965	16745	1718	1906	1855	378	259	563	232	46454
1927	2107	30368	16736	14869	879	2233	1574	372	240	770	184	181584
1928	2049	29238	18038	17476	916	2961	1658	348	171	511	318	213866

Ontleend aan het Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname over 1928.

BIBLIOGRAPHIE

Leerboek der tropische geneeskunde, door Dr. C. D. de Lange en Dr. A. Lichtenstein. Tweede druk. Met afb. (Weltevreden-Leiden, G. Kolff en Co.)

Adventures of an African Slaver. Being a True Account of the Life of Captain Theodore Canot, Trader in Gold, Ivory and Slaves on the Coast of Guinea: His Own Story as told in the Year 1854 to Brantz Mayer & Now Edited with an Introduction by Malcolm Cowley. Published in 1928 in New York by Abbut & Charles Boni. (Met 9 foto's).

Ons Zeewezen, 15 Mei 1929. Uit de geschiedenis van den West-Afrikaanschen Slavenhandel, door L. C. Vrijman. (Slot).

Tropisch Nederland. 29 Mei 1929. De hoedenvlechterij op Curaçao, door C. K. Kesler. (Geïll.).

Het Koloniaal Weekblad, 30 Mei 1929. Het Indisch Genootschap. (Herdenking van het 75-jarig bestaan). Met afbeelding van het gebouw in de van Galenstraat.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. April 1929. Een Spaansche heidenapostel. (Fray Bartholomé de las Casas), door S. Kalff. (Slot volgt).

Idem. Mei 1929. Het Bijzonder Onderwijs in Suriname. (Van den parlementairen redacteur van de Maasbode 11.5.'29.)

Indisch Genootschap. Naamlijst der leden. Mei 1929.

Economisch-Statistische Berichten. 29 Mei 1929. De waarde van Suriname als cultuurland, door Tj. Pyttersen. Met naschrift van J. S. C. Kasteleyn.

De Indische Mercuur. 29 Mei 1929. Weerstand tegen den paalworm van eenige Surinaamsche en Sumatraansche houtsoorten. — Sinaasappelcultuur in Suriname, door J. A. Liems

Neerlandia, Juni 1929. Groep Suriname.

The Yearbook of the Bermudas, the Bahamas, British Guiana, British Honduras and the British West indies 1929. With Illustrations, Index and Map Colours.

De Economische toestand van Suriname in 1928. Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. Paramaribo 1929.

Jaarvergadering van „Bethesda", 4 April 1929. Paramaribo, 1929.

Militair Geneeskundige dienst in Suriname. Jaarverslag over 1928.

Openbare Gezondsheidsdienst in Suriname. Jaarverslag over 1928, benevens eenige andere gegevens.

BEZOEK AAN ST. LOUIS, HET LEPROZEN-EILAND IN DE MAROWYNE; MELAATSCHEN ETABLISSEMENT VAN DE FRANSCHE STRAF-KOLONIE ST. LAURENT, FRANSCH-GUYANA

DOOR

F. S. SCHUITEMAKER, *Arts*

De Franschen zijn er niet erg op gesteld hun bagno's te laten zien en daarvoor bestaan dikwijls alle redenen; maar nog meer tegenstand ontmoet men bij het verzoek, de lepra-asylen der strafkolonie te mogen bezoeken en terecht, want wat wij hebben gezien, wel daar is niets goeds van te vertellen.

Het is daarom maar aan enkelen gelukt het eiland St. Louis aan de Marowyne te bezoeken en ons heeft het toeval ook een kans gegeven.

Meerdere malen heb ik getracht — en ook vele collega's hebben dit gedaan — toegang te krijgen, maar steeds werd dit met de gewone Fransche hoffelijkheid wel niet geweigerd, maar ook niet toegestaan.

Het maakte op mij en ook op anderen den indruk, dat het daar niet geheel pluis was en ook viel een zekere angst bij den eventueelen begeleider niet te miskennen èn voor de ziekte èn voor de toestanden daar èn, dacht ik, ook voor het gevaar om door deze wanhopigen te worden aangevallen. Hoe het ons gelukt is er toch te komen, zal ik na deze en verdere inleiding nader vertellen.

Gouverneur Baron Van Heemstra zou in Februari 1928 Albina en den Weyneweg vóór zijn vertrek naar Holland bezoeken in gezelschap van een aantal genoodigden, waartoe o.a. ook behoorden Collega Lampe van den Hygiënischen dienst en ondergeteekende.

Een gedeelte van het gezelschap ging over land (Suriname—Cottica—Wane—Weyneweg—Albina) en het andere over zee naar Albina.

Na een stormachtigen nacht op zee kwamen we te Albina aan, waar de rest van het gezelschap spoedig in auto's arriveerde.

Over het heele uitstapje, dat ongeveer drie dagen duurde en alle beschrijving waard was, ook uit een oogpunt van buitengewone gezelligheid, zal ik hier kort moeten zijn.

Albina is een dorpje met een kwijnend bestaan, gelegen aan den linkeroever van de breede maar ondiepe Marowyne-rivier (grens tusschen Hollandsch en Fransch Guyana), ongeveer een uur stoomen van de zee. Schuin tegenover Albina ligt aan den Franschen oever St. Laurent, een der grootste strafetablissementen van Cayenne. (St. Laurent, St. Jean, Cayenne, Isles du Salut, etc.). Het Leprozeneiland St. Louis ligt ongeveer een uur verder stroomopwaarts 5 minuten roeien van den oever.

Eerst een bezoek aan den Weyneweg (verbinding tusschen Albina en Moengotapoe, Marowyne stroomgebied — via de Cottica — Commewyne naar het Suriname stroomgebied). Een prachtige, breede weg met soliede houten bruggen dwars door het oerwoud aangelegd door den energieken Districts-Commissaris, Luitenant Weyne (nu wijlen). De weg gaat over heuvels, moerassen, kreekjes en ravijnen.

Het was voor mij interessant dezen weg met een auto te kunnen afrijden, waar ik 20 jaar geleden met een militaire excursie door bosch en moerassen en over vele heuvels dezen weg, die toen een nauwelijks volgbaar boschpaadje was (als overblijfsel van een tracée, gekapt door den toenmaligen Districts-Commissaris, Luitenant Struycken de Roysancour, naar wien de weg langen tijd heeft geheeten) heb doorgeploeterd. De lengte is ongeveer 25 K.M. Het was toenmaals een geliefd boschpad voor de ontsnapte bagnards, om via Albina en Moengotapoe hun vrijheid in Suriname te verkrijgen en men zag op dit tracée dat door de gedeporteerden in kaart was gebracht (welke met

inlichtingen aan hunne makkers, die ontvluchtingsplannen hadden, werd verkocht) boomen met vele lugubere inscriptie's en wegwijzers, alles voor de lieve vrijheid.

De meesten echter moesten vóór aankomst in bewoonde streken, door ziekte, gebrek en vermoeienis, aangetast door muskieten en andere insecten, de voeten één wond, alles waar het reeds uitgeteerde en ondervoede lichaam niet tegen kon, het leven laten midden in dit indrukwekkend tropenwoud, wrakke schepen der misdadige maatschappij, die vergingen in het zicht van de behouden haven, na alle ellende beleefd te hebben, die men voor een menschenziel kan bedenken.

Ook lepreuse bagnards, is het gelukt met hun verminkte ledematen dezen weg der vrijheid te volgen .... om na aankomst te Paramaribo opgepakt, weer naar hun verbanningsoord te worden teruggestuurd en dan in het asyl te wachten op het einde der ziekte, die voor hen is, erger dan de dood.

Te Moengotapoe is thans een brug in aanbouw die den Weyneweg verbinden zal met den Moengoweg naar Moengo, het bekende Bauxite (aliminum-erts) mijnbedrijf.

Den volgenden dag rijpte bij Lampe en mij de gedachte St. Louis te bezoeken. De kans was schoon, nu we in officieel gezelschap ook in aanraking zouden komen met den Gouverneur van Cayenne, die dien avond, met zijne ambtenaren en officieren, zou aanzitten aan een officieel diner, aangeboden door Gouverneur Van Heemstra op het stoomschip „Koningin Wilhelmina".

Ook over dit diner, dat in alle opzichten weer buitengewoon was, moet ik niet schrijven, omdat mij daarvoor de plaatsruimte ontbreekt. Maar Lampe zag kans, ondanks het pessimisme van Collega Faverey, den te Albina gestationneerden Districts-geneesheer, die ons geen kans gaf, waar hij, alhoewel op zeer goeden voet levende met de Fransche collega's, er niet in geslaagd was toestemming tot bezoek te krijgen, een toezegging te krijgen, die positief leek, nl. een toezegging van den Franschen Gouverneur zelf. We moesten ons maar vervoegen tot den Chef-dokter van St. Laurent.

Den volgenden morgen wandelden we door St. Laurent en bezichtigden met onzen collega de strafgevangenis, rondgeleid door den Directeur en de Fransche doktoren. Ook de beschrijving van dit interessante bezoek (die beschrijvingen zijn reeds meermalen gedrukt) moet ik overslaan; alleen vermeld ik dat ons werd getoond de guillotine, het laatste middel om aan onwillige bagnards de eeuwige gehoorzaamheid op te leggen.

Sporen van oud bloed, uitvoerige beschrijving van het gebruik en de werking, tot slot het ophalen en laten neersuizen van de bekende valbijl, welk moment een diepen indruk maakte op een pas aangekomen jongen Franschen Collega, die bij het neerdalen van het mes merkbaar verbleekte, verhoogde de griezeligheid van dit bezoek.

Weer had Lampe het over ons voornemen om naar het Leprozen-eiland te gaan, wat de stemming merkbaar verkoelde. De heeren keken elkaar ietwat verschrikt aan en de oudste begon met zijn bezwaren op smakelijke wijze, met de bekende Fransche hoffelijkheid, op te disschen en vóór we eigenlijk er iets tegen in konden brengen, waren we, aan het eind van het gevangenisbezoek gekomen, weer op straat en de Fransche ambtenaren konden ons niet volgen, wegens drukke bezigheden. Onze kansen waren dus weer aanmerkelijk gedaald, dat moesten we toegeven, toen we het gezelschap ontmoetten, dat een tegenbezoek aan den Franschen Gouverneur ging brengen. We gingen ook maar mee en waren spoedig in een ruime hal, waar reeds op dit betrekkelijk vroege morgenuur de uitstekende Champagne ons in een gezellige atmosfeer bracht, die ons de teleurstelling deed vergeten. Dien middag vier uur zouden we weer naar Paramaribo vertrekken.

Tot de Fransche Gouverneur mij vriendelijk vroeg of ik voldaan was over mijn bezoek aan de Gevangenis, het Hospitaal en het Leprozen-eiland (dit laatste weer tot merkbaar ongenoegen van onze Fransche Collega's). Ditmaal liet ik mijn kans niet voorbijgaan.

Ik merkte beleefd op, dat ons was gezegd, dat er te veel bezwaren aan zoo'n bezoek waren verbonden en thans ook de tijd daarvoor ontbrak, maar liet tevens merken

onze teleurstelling dit eiland niet te hebben kunnen bezoeken, te meer waar wij ons (in verband met de Leprabestrijding in Suriname) sterk interesseerden voor inrichtingen buiten Suriname, vooral omdat het in West-Indië niet mogelijk was een asyl aan te wijzen, waar meest alleen Europeanen verzorgd werden en aldus de lepra te kunnen zien op een groot aantal blanken .... en wat er nog meer in mijn brein naar voren kwam, tevens geholpen door de aanmoedigende en goedkeurende blikken van Lampe en Faverey.

De Gouverneur berekende even den tijd en overlegde met den Chef-dokter, gaf toen het bevel aan een der dirigeerende officieren van gezondheid om ons naar St. Louis te vergezellen. We namen beleefd afscheid van den Gouverneur en verlieten onder vele dankbetuigingen het stadhuis om onmiddellijk op pad te gaan.

Nauwelijks buiten gekomen of onze begeleider begon een furieus betoog over de onmogelijkheid van het geval, maar ditmaal stoorden we ons niet aan zijn argumenten, die een herhaling waren van die in de gevangenis tegen ons geuit. Voor een Franschman werd hij werkelijk op het kantje af van onbeleefd.

We zaten spoedig in een rijtuigje dat ons naar het spoorstation bracht, hij steeds pratend en gesticuleerend maar wij, met echt Hollandsche gereserveerde stugheid negeerden zijn heele betoog nu wij ons doel zouden bereiken.

Aan het station namen we plaats op een met een tent bedekt spoorwagentje voor 4 personen, dat werd voortgeduwd door vier gedeporteerden. Het was ongeveer elf uur en zeer heet; het traject was niet door boomen beschaduwd, de spoorbaan hard en met scherpe steenen bezaaid.

De vier gedeporteerden zetten het wagentje in beweging; onder hen was een Arabier. Zij waren gekleed in een vuilgrijs grof-linnen hemd en broek, op het hoofd een armelijken strohoed. Met hun arme, magere, verwonde voeten liepen zij, door de zon geelgekleurde hijgende wezens, in een vrij snel tempo op zij en achter het wagentje over

de scherpe steenen, blootsvoets, hun doffe oogen recht vooruit met wezenloozen blik, zweetende als arme half verhongerde trampaarden.

In hun oogen lichtte nog slechts een soort leven op wanneer zij bij een helling (het terrein was licht heuvelachtig) op de treeplank van het wagentje sprongen en aldus gratis konden meerijden.

Na een honderd meter gereden te hebben, kreeg onze Fransche collega een nieuw idee; hij liet het karretje stil houden en noodigde ons tot uitstappen hetgeen we met eenige verwondering deden, omdat we St. Laurent nog niet uit waren. We moesten eerst maar eens bij hem aan huis gaan eten en ofschoon we beleefd opmerkten geen eetlust te hebben, was hij er niet van af te brengen.

Even vóór tafel vertelde Faverey ons dat de Fransche Collega in ongenade was gevallen en op lagere overplaatsing wachtte, verder nog zooveel mogelijk geplaagd werd. De opdracht om ons te begeleiden, die aan een jongeren collega toekwam, den gestichts-geneesheer, was een staaltje van deze plagerij. Daarom was hij vermoedelijk zoo kwaad.

Aan tafel bediend door een, zekere vrijheid genietende, gedeporteerde, was er te veel aan Champagne en andere wijnen, mede weer een aanval op ons plan, dacht ik; en werkelijk, het gejammer over onzen tocht begon weer, thans met zwaarder wegende argumenten; de besmettelijkheid der ziekte sloeg bij ons niet in, ook het verhaal over de weinig wetenschappelijke waarde van het bezoek. Wel gaf mij te denken het bezwaar, dat onze confrater opgaf in de derde plaats, nl. dat deze verlaten zieke kerels in een toestand van wanhoop nog eerder tot moord in staat waren dan de in de gevangenis gedegenereerde broeders, dus dat dit bezoek niet zonder dat gevaar was. Of echter de maaltijd onze courage wat had aangezet, weet ik niet, maar ook dit argument had geen invloed meer op ons en we waren niet van ons plan af te brengen, ook niet toen er ten slotte nog een flinke regenbui neerkletterde; zoodat de collega met een zucht ons uitnoodigde maar verder te gaan.

De arme kerels voor het wagentje hadden op ons staan wachten, in den regen zonder voedsel, dat wij in zoo ruime mate, en besproeid, hadden genoten. Alleen een door ons aangeboden sigaret deed even de doffe oogen dankbaar glinsteren en voort ging het weer.

Op een spoorbrug gekomen over een diepe breede kreek, dacht ik een oogenblik, dat het in de macht lag van deze hongerige wezens om het wagentje in het ravijn te kippen en zich aldus te ontdoen van hun last, om in het verlaten oord te ontsnappen, te zwemmen over de dichtbij gelegen grensrivier naar het beloofde land, maar dit kwam blijkbaar niet in hen op. We naderden het Nouveau-Camp, waar de ongeneeselijke zieken worden opgeborgen (verderop ligt het kamp Charvin, het eablissement des incorrigibles) en waarvan St. Louis een onderdeel is.

Hier nog een laatste poging om het bezoek stop te zetten. De dokter liep vooruit en vroeg met luide stem aan den gevangeniswachter of het wel gepermitteerd was voor vreemden het camp te bezoeken; zeker, antwoordde de man lakoniek, niet begrijpende of willende begrijpen de vraag hem gesteld, de Gouverneur heeft opgebeld om jullie door te laten.

We stonden thans aan den oever, met het eilandje, dat in regennevel eenzaam en verlaten leek, in het zicht. Onder een regenbui in een ranke kleine cano met zeer labiel evenwicht, onder geleide van een zwaar gewapenden wachter, gingen we naar het eiland. Wat we zagen was een kegelvormig, rotsachtig, roodkleurig eilandje nog al begroeid met eenige groote boomen, met kleine steenen huisjes op de hellingen; het geheel zag er uit de verte niet onaardig uit.

Naarmate we dichterbij kwamen, veranderde het aspect en kreeg het een armoedig aanzien.

We naderden den oever en vanuit de huisjes strompelden, hinkten en liepen hun armzalige bewoners, aangetrokken door het zoo zeldzaam vreemd bezoek en deze uittocht uit de huisjes deed mij denken aan een bende hongerige oude honden, die op den reuk van vleesch afkwamen.

Aan wal, even schuilend voor een nieuwe bui, onder een vrij groot afdak aan den waterkant, verzamelde zich een hoop wrakke wezens, huilend, schreeuwend, scheldend en mopperend in één koor, ten slotte: „We lijden gebrek, we hebben honger, wat een schande", ja de roep van wanhoop over dit eiland was niet overdreven. Eén Afrikaan was er onder, een reus van een kerel; deze slenterde als doelloos en zwijgend er doorheen, ten slotte wijzend op zijn hokje, waaraan de deur ontbrak, aldus blootgesteld aan regen en wind. Werkelijk verzamelde het hoopje zieken zich dreigend om ons heen vol van klachten over alles, voedsel, kleeren, verzorging, gebrek aan medicijnen en vooral aan .... verband, ons wijzende hun diepe wonden, vuil met aarde en etter, op welke wonden gedeeltelijk bedekt met vieze lappen, direct een aantal vliegen zich neerzetten! Alles ellende om ons heen.

Er zijn wel behoorlijke bepalingen, maar deze worden *blijkbaar niet nageleefd.*

Om aan het gedrang te ontkomen, gingen we naar boven langs de hellingen waar het water vrij naar beneden stroomde, gevolgd steeds door eenige lijders, die niet ophielden te klagen.

Geen begraafplaats, de dooden gaan in de rivier. Zoo nu en dan spoelt aan het rivierstrand te Albina een lijk aan met onmiskenbare teekenen der melaatschheid, alhoewel dit ook wel afkomstig kan zijn van een levensmoeden lijder, die het natuurlijk einde van zijn bestaan niet heeft kunnen afwachten en in wanhoop de hand aan zich zelf sloeg, of van een die zwemmende poogde te ontvluchten, maar door gebrek aan kracht in zijn gedeeltelijk afgestorven ledematen het halverwege moest opgeven en onverbiddelijk in het snelstroomende donkere water omkwam.

Het eten wordt op het strand gezet tweemaal per week en overgelaten aan het recht van den sterkste, Dat was wat zij tegen ons uitschreeuwden.

Te Albina worden wel eens 's nachts gedeporteerden aangetroffen, daar naar toe gezwommen om door diefstal iets te vinden wat hun honger kan stillen.

Men beweert ook dat de melaatschen diep in de rivier een cano verborgen houden, die ze af en toe 's nachts tijdens hondenweer naar boven halen en dan strooptochten ondernemen naar bewoonde plaatsen, zoekende naar voedsel meer nog dan naar de vrijheid, want deze vrijheid heeft een ontsnapte melaatsche door zijn ziekte nergens in West-Indië. Hij wordt toch altijd zonder vorm van proces weer teruggezonden.

Wij bekeken verder de kamertjes; deze vielen nog al mee, voor zoover de bewoners kracht bezaten alles behoorlijk schoon te houden, maar met de vorderingen der ziekte neemt ook de vervuiling toe en ziet men eenige arme, uitgeteerde lijders op een hoop vodden als wezenloos voor zich kijken tot het dierlijke van de wereld teruggevoerd, niets meer wetend, alleen reageerend op de reuk en het gezicht van voedsel.

Lager was een man bezig met vollen ijver de paar meters bouwgrond te beplanten om op deze wijze nog iets meer te hebben. Er groeiden bananen, boontjes en aardvruchten; wat een weelde voor dit oord.

Er waren er ook, die berusten in hun lot; een van hen toonde ons vol vreugde zijne verzameling van tijdschriften, waaraan nog enkele nummers ontbraken; een verzameling, die in andere omstandigheden onze lachlust zou opwekken, om het geringe aantal dat voor hem zoo'n schat was.

Overigens alles treurig, geen plaats voor veeteelt, zelfs niet voor kippen, geen landbouw, niets, geen kerk . . . .

We gingen thans op den terugweg en ontmoetten weer de jammerende bende, waaronder een Vlaming, die Hollandsch tot ons sprak in een jammerklacht van ellende, te lang en te erg om hier neer te schrijven.

We beloofden iets te zullen doen zonder iets te kunnen doen en vertrokken in de cano, lang nagestaard door die ongelukkigen.

Neen, wat er over het eiland werd verteld, scheen maar al te waar; daarom kostte het zooveel moeite er te komen, want blijkbaar schamen de Franschen zelf zich over dezen toestand.

Intusschen was het humeur van onzen collega merkbaar opgeklaard. Wij hadden hem zien praten met enkelen der zieken en hij verklaarde ons ten slotte toch ingenomen te zijn met dit bezoek, omdat hij uit de klachten had kunnen constateeren grove nalatigheid van zijn jongeren collega, die mede een aandeel had in zijne overplaatsing.

Met den tentwagen teruggekeerd, namen wij onder vele dankbetuigingen afscheid van hem en staken in een barkas de Marowyne over naar onze stoomboot die daarna spoedig de terugreis naar Paramaribo aanvaardde.

Paramaribo, Februari 1929.

TREEF EN LEPRA IN SURINAME

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

> Wij vervullen een plicht wanneer wij voor een met geloofsmotieven doorspekte voedingsleer waarschuwen en ook elk transigeeren daarmee verwerpen.
>
> Prof. Dr. E. FULD. „*Die Umschau*", XXXII, no. 30.

Door een samenloop van omstandigheden ben ik tot heden een antwoord schuldig gebleven aan den heer T. May, geneesheer te Paramaribo, die in een zeer belangrijk artikel in dit tijdschrift (April 1927, 8ste jg., blz. 547 vlg.) bezwaren opperde tegen eenige opmerkingen in het artikel „*treef*" in de „*Encycl. van Nederl. West-Indië*". De voortreffelijke studie van Dr. P. H. J. Lampe „*Het Surinaamsche treefgeloof. Een Volksgeloof betreffende het ontstaan van de melaatschheid*", in „*De West-Indische Gids*" van April 1929, 10e jg., blz. 545, herinnerde mij aan mijn schuld. Maar dewijl mijn antwoord hoofdzakelijk zou bestaan in verwijzing naar een aantal oude en ook eenige jongere geschriften, moesten deze tusschen allerlei werk door worden opgespoord, waarin ik niet altijd ben geslaagd.

Ik schreef in genoemd Encyclopaedie-artikel:

„Hieronder (onder „treef" n.l.) verstaat men, volgens het zeer verbreide volksgeloof in Suriname, elk voedingsmiddel, waarvan het voortgezet gebruik aanleiding zou geven tot het ontstaan van lepreuze huid-aandoeningen. Voor zulk een voedingsmiddel heet men dan „treef te hebben". Het is algemeen bekend, dat het gebruik van sommige spijzen, dranken, genot- en geneesmiddelen — zie o.a. de lange lijst in E. van der Hoop's artikel „Huidaandoeningen ontstaan door voedsel of geneesmiddelen" (Moleschott, 5 en 12 Febr. 1916, blz. 373—390). — bij daarvoor vatbare personen huidaandoeningen van den meest uiteenloopenden, gewoonlijk snel

voorbijgaanden, maar soms ook van zeer hardnekkigen aard kan te weeg brengen. Deze vatbaarheid, *idiosyncrasie*, die erfelijk kan zijn, is evenwel niet volkomen de „treef" van Suriname".

„Voorop gesteld zij, dat het geloof aan treef, hoewel misschien niet in zijn tegenwoordigen vorm, met de negers uit Afrika gekomen is" ....

.... „Is de zaak Afrikaansch, de naam is in Suriname ontstaan uit het Hebreeuwsche woord *Tereefa* (verboden spijs, Amsterdamsch Joodsch dialect: *Treife*)".

En verder:

.... „Hoogst waarschijnlijk is de treef een overblijfsel van totemisme, vertroebeld door elementen, die er in het nieuwe vaderland der uit Afrika aangevoerde negers bijgekomen zijn. Opmerkelijk dat er, volgens Landré in Suriname negerstammen waren, die geen treef hadden."

De heer May merkte op blz. 549 van zijn artikel op:

„M.i. is het vreemd, dat een *Afrikaansch* geloof een naam draagt afgeleid van een Hebreeuwsch woord, dat hetzelfde begrip aangeeft nl. „verboden". Is 't niet eerder aan te nemen dat de slaven (negers) met de Israëlieten hier uit Brazilië aangekomen, de „Treife" van hun meester hebben overgenomen, waarom men dan ook in den Negerengelschen naam nog duidelijk 't Hebreeuwsche woord terugvindt. Daarom is volgens mij 't Surinaamsch begrip „treef" geheel onafhankelijk van het Afrikaansche totemisme maar ontstaan uit het Hebreeuwsche „Tereefa" en overgenomen door de slaven van hunne meesters. Immers de eerste slaven kwamen alhier aan met de uit Brazilië verdreven Portugeesche Israëlieten (1644), dus lang vóór de officieele invoering van slaven."

En verder:

„Ook vergete men niet, dat in dat deel van de kolonie, waar geen Israëlieten gevestigd waren, z.a. Coronie en Nickerie de „treef" ook niet bekend was. In deze plaatsen woonden in dien tijd vooral Engelschen, w.o. vele Schotten.

Daarom is 't geen verder in de Encyclopaedie staat: „Opmerkelijk, dat er volgens Landré in Suriname negerstammen waren, die geen treef hadden" niet zoo opmerkelijk, wanneer men in het oog houdt, dat hoogstwaarschijnlijk hun meesters geen treef kenden. Ik vestig voorts hier de aandacht erop, dat er geen sprake kan zijn van negerstammen in Suriname, daar volgens bovengenoemde Encyclopaedie de slaven verkocht werden op publieke veilingen" ....

„En onder deze omstandigheden is het mij een raadsel hoe in 't midden van de 19de eeuw sprake kan zijn van negerstammen in de kolonie."

Hoewel het hier weinig ter zake doet wil ik de aandacht vestigen op hetgeen de reeds genoemde Encyclopaedie op blz. 385 zegt over de oudste vestiging van Joden in Suriname:

.... „Deze eerste Joodsche kolonisten, waarschijnlijk uit Italie en Hol-

land stammend, vestigde zich in Thorarica, in de nabijheid der tegenwoordige plantage Waterland."

.... In 1652 kwamen met Lord Willoughby een aantal Engelsche Joden in de Kolonie, die zich op de Joode Savane bij de Cassipoerakreek vestigden. Een derde contingent Joden, in 1664 wegens de verovering van Cayenne door de Franschen van daar naar Nova-Zeelandia of Essequibo (eng. Guiana) verhuisd, liet zich na de verwoesting dezer Hollandsche kolonie in 1666, onder aanvoering van David Nassy op de Joode Savane neder nabij het (later aldus genoemde) Kordonpad. Zij behielden den naam van gemeente uit Cayenne"....

Van een immigratie van in 1644 „uit Brazilië verdreven Portugeesche Israëlieten" vind ik alleen gewag gemaakt door P. M. Netscher „*Les Hollandais au Brésil*", La Haye, 1853, blz. 142 en daaruit overgenomen door Jhr. C. A. van Sypesteyn in zijn „*Beschrijving van Suriname*", 's-Gravenhage 1854, blz. 4. Daarentegen schrijft Hermann Wätjen „*Das holländische Kolonialreich in Brasilien*", Haag und Gotha 1921, blz. 135:

„Die van Netscher aufgestellte und seitdem immer wiederholte Behauptung, dasz im Jahre 1644 aus Furcht vor der kommenden Revolution viele der in Neuholland ansässigen Juden mit ihren Sklaven nach Cayenne gezogen seien, hat Samuel Oppenheim in seinem ausgezeichneten Aufsatz „An Early Jewish Colony in Western Guiana" als unrichtiges „statement" zurückgewiesen."

Om niet te uitvoerig te worden moet ik den heer May verwijzen naar de artikelen „Compagnie (West-Indische)" en „Slavenhandel" in de Encycl. v. Ned. W.-I.

Wanneer men in het oog houdt hoe het Neger-Engelsch, de creolentaal van Suriname, is ontstaan, dan is er niets „vreemds" in, dat de slaven voor een uit Afrika medegebracht begrip, voorwerp, enz. een naam aannamen, dien zij in hun nieuw vaderland vonden. Hun meesters verstonden de vele Afrikaansche talen en dialecten niet en de slaven moesten trachten zich verstaanbaar te maken. Zij schiepen een taal. Hoe ze dat deden leze men in de interessante artikelen van Lou Lichtveld in dit tijdschrift over „*Afrikaansche resten in de Creolentaal van Suriname*". Uit alle talen, die zij in Suriname vonden, de Indiaansche niet uitgesloten, haalden zij hun woordenschat, en vervormden dezen naar hun eigen talen. De heer May sla slechts een Neger-Engelsch woordenboek op.

Ik wil hier slechts wijzen op eenige interessante ontleeningen aan de taal hunner Spaansch of Portugeesch sprekende Joodsche meesters, door Prof. Dr. K. Martin [1]) opgeteekend uit den mond van Saramaccaner Boschnegers bezuiden Gansee: *vakka* (mes), *lima* (vijl), *rdoemi* (slapen), *soenja* (droom), *kata* (verkoudheid), *mujer* (vrouw), *tjoeba kaai* (de regen valt), *matera* (stof), *rio* (rivier). Er zijn er veel meer. Dit zijn allen zaken, die de slaven in hun land kenden en waarvoor zij nieuwe namen hebben aangenomen. Maar nu is het opmerkelijk dat de Saramacca Boschnegers, meerendeels afkomstig van Joodsche plantages het woord *„treef"* (trefoe) niet hadden overgenomen. Hugo Schuchardt [2]) publiceerde in zijn boek o.m. een woordenboek van 1778 [3]). Op blz. 110 lees ik dat het woord *„trefoe"* in de taal der Saramacca-Boschnegers niet voorkomt, en op blz. 107 deze mededeeling:

> „Gemeiniglich hat ein Neger *tchinna* vor einer Sache (und darf sie also nicht essen oder brauchen) weil er sie für einen Gott hält."

In later tijd is het woord „trefoe" tot hen doorgedrongen. John W. Vandercook, die eenige jaren geleden in Suriname heeft gereisd en veel studie heeft gemaakt van de Saramaccaner Boschnegers, schrijft op blz. 177 van zijn boek *„Tom-Tom"*, New-York and London 1927:

> „Each Bushnegro has a particular taboo which is his life-long general sacrifice to the combined spirits of unfriendliness that may beset his path. This is called a *trafoe* — a prohibition. The forbidden thing may be either a particular act or a certain kind of food, though the last- — with meat as a preferance — is by far the most common."

Er is inderdaad geen reden om het in twijfel te trekken dat de negers hun „tchina" of „kina" uit Afrika hebben medegebracht. In vorengenoemd Encyclopaedie-artikel zeide ik:

> „De Afrikaansche herkomst moge blijken uit de volgende plaats in Rev.

---

[1]) *„Westindische Skizzen. Reise-Erinnerungen"*, Leiden 1887, blz. 53.

[2]) *„Die Sprache der Saramakkaneger in Surinam"*. Amsterdam 1914. (Uitgave van de Koninklijke Akad. van Wetenschappen te Amst.).

[3]) *Saramaccanisch Deutsches Wörterbuch. Zusammen getragen von C. L. Schumann. Bambey im Jahr 1778."*

J. Leighton Wilson's boek „Western Africa, its history, condition and prospects", London 1857, blz. 339: „Another custom in Kongo which excited the displeasure of the missionaries (in de 16de eeuw n.l.), was the habit of interdicting to every person at their birth some article of food, which they were not through life, upon any consideration, to put into their mouths."

Ik wil hier nog een anderen ouden schrijver aanhalen, n.l. Willem Bosman [1]) „onlangs Raad en Opperkoopman op het Kasteel St. George d'Elmina, mitsgaders tweede Perzoon van de Kust":

„Die onder de gehoorzaamheid van Roomen staan, hebben haar tijd, dat se dees of geene Spijs niet mogen eeten; dog de Negers gaan daar in vrij verder, want een iegelijk onder haar heeft zijn verbode spijs, den een eet geen Schapen, den ander geen Geyten, Koebeesten, Varkens, Wild, Hoenders, met witte Vederen, en soo voort; een iegelyk heeft het zyne. En dit en is haar voor geen week, maand, jaar; maar voor al haar leven verboden. En laat Roomen niet roemen op de Oudheyd van haar gebod, hier zoudense het verliesen; want, vraagt men de Negers, waarom zij dees of geene Spijs niet en eeten? Soo antwoordense, omdat het onse Voorouders niet gedaan hebben. Verstaande door het woord van Voorouders, zoolang de weereld gestaan heeft, en dat het door Overlevering van het eene Geslagt op het ander is gekomen. Dog hier bij staat aan te merken, dat de Soon niet zal eten 't geen den Vader niet vry gestaan heeft, en zoo van s'gelyken volgt de Dochter haar Moeder. Dit onderhoudense so striktelyk, dat menser onmogelyk zou konnen afleyden."

Is het niet — behoudens het overgaan van het verbod van de moeder op de dochters — of men een beschrijving leest van de treef in Suriname?

Het zou geen moeite kosten uit de rijke litteratuur over tropisch Afrika meer zulke plaatsen aan te halen.

Prof. Melville J. Herskovits schreef in dit tijdschrift (Januari 1929, 10de jg. bl. 389) dat de overerving van de „kina" der Boschnegers van den vader op de kinderen

„is reminiscent of certain of the tribes of West Africa in Liberia, Sierra Leone, Nigeria and elsewhere."

De oudere schrijvers begrepen niet — evenmin trouwens als de negers zelf — den oorsprong van deze spijsverboden. De begrippen totem, totemdier, totemisme

---

[1]) *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud- Tand-en Slavekust*", enz. Tweede druk, Amsterdam 1709, Eerste deel, blz. 144.

hebben veel later hun intrede in de wetenschap gedaan. Daarover bestaat een rijke literatuur [1]).

Veel van hetgeen voordien onbegrijpelijk was werd opgehelderd. Er is nu verband gebracht tusschen verschijnselen waarvan men vroeger de beteekenis niet begreep. Ik zal daarover niet uitweiden maar mij bepalen tot eenige citaten:

Freud schrijft op blz. 96 van „*Totem und Tabu*":

„Die Verbote, den Totem nicht zu töten und nicht zu essen, sind nicht die einzigen Tabu, die ihn betreffen; manchmal ist es auch verboten, ihm zu berühren, ja, ihn anzuschauen; in einer Anzahl von Fällen darf der Totem nicht bei seinen richtigen Namen genannt werden. Die Übertrātung dieser den Toten schützenden Tabugebote straft sich automatisch durch schwere Erkränkungen oder Tod."

Besson, „*Le Totémisme*", schrijft over „*Le totémisme africain*" op blz. 48:

.... „On peut multiplier les exemples d'indigènes de l'Afrique Occidentale se déclarant avoir un lien d'affinité avec une espèce animale; lien tantôt personnel, tantôt de la tribu. Cette solidarité, née d'une circonstance fortuite et dont souvent le souvenir est oublié, entraine des interdits ayant le caractère de véritables tabous. L'indigène doit les observer et il est amené souvent à veiller à ne pas enfeindre toute une série de tabous, les siens propres, ceux de son père et parfois ceux de sa mère, ceux du village et même ceux de la tribu."

Zoozeer is het totemisme in tropisch Afrika nog een algemeen voorkomend verschijnsel dat men het zelfs in romans terugvindt. Zoo teekende ik uit een roman van Claire Goll [2]) het volgende op:

Jupiter zegt tot zijn blanke vrouw:

„Regarde, voici le poisson Ouoda. Tu m'as demandé, à table, pourquoi je ne mangeais pas de poisson. Le poisson est le tabou de notre famille. Il nous est sacré. Une légende raconte qu'un de mes ancêtres fut sauvé de ses persécuteurs par un grand poisson qui lui fit traverser un torrent sur son

---

[1]) Ik noem hier slechts eenige schrijvers: Andrew Lang. *The secret of the totem*, 1905. S. Reinach. *Mythes et religion*, 1909. Frazer. *Totemism and Exogamy*, 1910. Frazer. *The golden Bough*, 1912. Encyclopaedia Britannica, 11e uitgave 1911. Wilhelm Wundt. *Elemente der Völkerpsychologie*, 1912. Prof. Dr. Sigm. Freud. *Totem und Tabu*, 1913. Van Gennep. *L'Etat actuel du problème totémique*. 1920. Maurice Besson. *Le totémisme*. 1929.

[2]) „*Le Nègre Jupiter enlève Europe*". Paris 1928. 9e édition.

dos. Et c'est ainsi que le poisson devint le tabou de notre tribu. Nous ne pouvons ni tuer les poissons, ni manger de leur chair". (blz. 69).

.... „Mais je ne puis pas permettre à ma table la profanation d'un animal qui est sacré pour les miens". (blz. 172).

Er zijn meer aanwijzingen dat het Surinaamsche treefgeloof uit Afrika afkomstig en een survival van totemisme is, n.l. de vereering van het totemdier. Men zie hierover in bovengenoemde Encyclopaedie het artikel *„slangenvereering"*, die niet alleen bij de Boschnegers, maar ook in Boven Para en waarschijnlijk in andere districten voorkomt. [1])

Wat er gebeurt wanneer zoo'n vereerde slang — het totemdier — op de eene of andere manier om het leven komt, is o.a. door H. G. Schneider [2]) beschreven:

....„Nicht selten geschieht es aber, dasz beim Verbrennen von Gestrüpp und Zweigen auf einen neu gebrochenen Kostgrund oder aus sonstigen Gründen eine solche Schlange umkommt. Dann ist die Not grosz. Man bewahrt den Leichnam in einem eigens dafür angefertigten Sarge so lange auf, bis man es vorVerwesungsgeruch nicht mehr aushalten kann. Darauf begräbt man sie unter lauter Totenklage und unter Anwendung vieler abgöttischer Zeremonien, ja man führt endlich einen *Sneki-Pre*, einen Schlangentanz, auf, um den Geist der Getöteten zu besänftigen und freundlich zu stimmen [3]).

Men is hier inderdaad midden in het zwarte werelddeel!

Met totemisme ging niet zelden exogamie (huwen buiten den stam) gepaard. Het spreekt vanzelf dat dit gebruik in Suriname niet kon blijven bestaan, omdat de negers van de verschillende stammen niet bijeen bleven; edoch, sporen er van treft men bij de Boschnegers aan

[1]) Ook Stedman *„Reize naar Suriname"*. Amst. 1800, III, 246 beschreef de slangenvereering bij de negers.

[2]) *Die Buschneger Surinames*, Herrnhut 1893, blz. 23.

[3]) Een uitvoerige beschrijving van deze ceremonie bij de Aucaners, wier totemdier de tapijtslang („dagoeweesneki") is, kan men vinden bij William J. van Lier *„Iets over de Boschnegers in de Boven-Marowijne"*, Paramaribo 1919, blz. 83/84.

Op Bergendal (Boven Suriname) is de kaaiman het totemdier (*„Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente"*. Juni 1929, blz. 66). Bij de Boschnegers aan de Coppename zijn kaaiman en boa constrictor totemdieren. (L. A. Bakhuis *„Verslag der Coppename-Expeditie"*, Leiden 1902, blz. 120/121).

en in den slaventijd ook bij de plantageslaven. W. H. Lans [1]) schrijft:

.... „Voorts kan men als zeer schadelijk [voor de instandhouding der slavenbevolking] aanzien dat de verbindtenissen, zooals meestal plaats heeft, bestaan tusschen mannen en vrouwen van verschillende plantaadjen; ik heb plaatsen gekend, waar zelden een kind geboren werd, wiens vader aan de plantaadje behoorde. Deze zonderlinge voorkeur voor de vrouwen van eene andere plaats, die te zeer ingeworteld is om met goed gevolg te worden tegengegaan, geeft aanleiding niet alleen tot twisten, maar ook tot ziekte, daar een neger dikwijls in den nacht uren lang te voet gaat om zijne vrouw te bezoeken, en dan natuurlijk weinig geschikt is voor den arbeid van den volgenden dag."

De mannen konden geen vrouwen nemen van een *anderen stam* en namen genoegen met vrouwen van een *andere plantage*. Maar het is niet onmogelijk dat zij daarmede beoogden vrouwen van een anderen stam te zoeken. Zij wisten toen nog tot welken stam in Afrika zij of hunne voorouders hadden behoord.

Elke ethnoloog, die zich speciaal met de studie van deze aangelegenheid zou bezighouden zou — zeker bij de Boschnegers — meer sporen van Afrikaansch totemisme ontdekken.

De oorspronkelijke beteekenis van volksgebruiken gaat langzamerhand verloren, vooral bij verplaatsing naar een ander land, onder andere menschen. Bij de Boschnegers is misschien de *beteekenis* van de „kina" vervaagd, maar zij houden zich nog streng daaraan en aan het daarmede gepaard gaande ritueel. Een sterk bewijs daarvan is de mededeeling van Dr. Lampe, l.c. blz. 561, dat een Boschnegermoeder den naam van den waren vader van haar kind meestal niet durft te verzwijgen, uit vrees, dat in dat geval haar kind zijn vader's kina niet zal kennen [2]).

Men moet niet vergeten dat het vooral de „zoutwaternegers" — de uit Afrika aangevoerden, in tegenstelling van de „creoolnegers", de in Suriname geborenen — waren, die naar de bosschen vluchtten en er hun zeden en

---

[1]) *„Bijdrage tot de kennis der Kolonie Suriname"*. 's-Gravenhage 1842, blz. 165/166.

[2]) Voor het overige hebben bij de Boschnegers, met het matriarchaat als familiestelsel, de vaders niets in te brengen over hun kinderen.

gewoonten brachten. Stammen in den eigenlijken zin vormden die vluchtende benden niet, maar het is niet onwaarschijnlijk dat bij de ontvluchting en masse, na den inval van Jacques Cassard in October 1712, groepen van dezelfde herkomst, die dezelfde taal spraken, zich bij elkaar hebben gevoegd [1]). Van de „creoolnegers", die mede vluchtten, moeten zij het Neger-Engelsch hebben geleerd.

De kennis van Afrikaansche dialecten is bij hen, in het bijzonder bij de Aucaners, nog niet geheel vervluchtigd.

Menschen, die veel met Boschnegers omgaan, beweren, dat zij Aucaners, Saramaccaners, Bonninegers, enz., ook afgezien van de verschillende taal die deze spreken, van elkaar kunnen onderscheiden.

Niettegenstaande de vele kruisingen, die in den loop van een paar eeuwen hebben plaats gegrepen, zou men nu nog, gewapend met een typenalbum van de streken van waar de slaven werden aangevoerd, kunnen zeggen tot welke stammen de voorouders van vele negers hebben behoord.

Heeft bij de Boschnegers veel Afrikaansch stand gehouden, bij de overige negerbevolking is veel van de oorspronkelijke zeden en gebruiken vervaagd. Gebleven is het Afrikaansche geloof dat de kina van den vader op de kinderen overgaat.

Nu het kina- of treefgeloof in Suriname meer dan vroeger de belangstelling wekt, schijnt het mij wenschelijk toe, hier bijeen te brengen wat de oudere schrijvers daarvan zeggen, ten einde zoo mogelijk een inzicht te krijgen hoe het daar gekomen is tot de groote verspreiding van dit geloof, dat oorspronkelijk alleen des negers was.

---

[1]) Dat er eenige groepeering heeft plaats gevonden, blijkt uit een door den posthouder J. W. Stockelaar van Eyck op 2 Mei 1828 opgemaakte bevolkingsstaat van de Saramaccaner Boschnegers. Er waren toen

Nassi- of Basoe-negers	1913	koppen.
Matiauw-Negers	766	„
Loango-Negers	508	„
Kinderen beneden de drie jaren . . .	300	„

Zie over de Aucaners W. J. van Lier „l.c.

De oudste schrijver, bij wien ik daarover iets vind, is Dr. Philip Fermin [1]):

.... „Zy [de Negers] gelooven vast, dat, wanneer zij het dier, waarvoor zij eerbied hebben, aanbidden, hetzelve hun, noch hunne kinderen, nooit kwaad zal doen; waar uit men vermoeden moet, dat vrees of afkeer gelegenheid tot dit bygeloove gegeven heeft. En dewyl de keus niet van hun, maar van hunne voorouders komt, houden zy zich onvermydelijk verplicht, deze wet te gehoorzaamen." ....

Mr. Jan Jacob Hartsinck [2]):

„Ieder van hen heeft zyne byzondere verboden Spyzen, daar hij zich van onthoudt; welke onthouding op hunne Kinderen overgaat."

Dit wordt gezegd van de negers, die als slaven naar Suriname overgebracht worden.

John Gabriel Stedman, l.c. III, 248:

„Ik moet nog een ander bewijs van de bijgeloovigheid der Negers aanhalen. In elk huisgezin is een verbod, hetwelk van vader tot zoon overgaat, om het vleesch van het een of ander dier, het zij vogel, viervoeter dier, of visch, niet te eeten; hetgeen op die wijze verboden is, noemen zij *treff*, en zij proeven'er nooit van."

Stedman is de eerste, bij wien ik het woord „treef" aantref.

F. A. Kuhn, M. D. [3]) is uitvoeriger:

„Alle onbeschaafde volken, men zoude wel mogen zeggen: menschen, zijn vol van vooroordeel en bijgeloof, ook de Negers zijn daaraan, in eene groote mate, onderhevig. Alle bij hen zeldzaam voorkomende ziekten en vreemde verschijnsels, ja zelfs gewone, die maar ongemeen lang duren, worden of op rekening van betoovering of van vergiftiging gesteld, of ook als gevolgen van verzuim in deze of gene formaliteiten aangemerkt; eenige worden op rekening van een *treef* gesteld, als daar zijn: de huidvlakken, bij hen onder den naam van treefvlakken bekend.

Er is wel geen Neger van beide seksen, die niet van zijne grootmoeder, of zoo veel verder als de overlevering reikt, verstaan heeft, dat het gebruik van deze of gene spijze eene onaangename uitwerking op de gezondheid van de leden der familie heeft, waarom zij dan ook zorgvuldig voor dat artikel, hetgeen zij *treef* noemen, gewaarschuwd worden; zoo heeft dan een treef aan schildpad, een ander aan krabben, een derde aan deze of gene

---

[1]) „*Nieuwe algemeene beschryving van de Colonie van Suriname*". Harlingen 1770, I, 123.

[2]) „*Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-America*". Amsterdam 1770. blz. 992/993.

[3]) *Beschouwing van den toestand der Surinaamsche plantagie slaven*". Amst. 1828. blz. 36/37.

groente of vrucht; met een woord, bijna ieder Neger heeft eene *treef*, weinige zijn daarvan uitgezonderd.

Sommige Negers en kleurlingen hebben onschadelijke huidvlakken van diverse grootte en onregelmatigen vorm; deze wanen zij de gevolgen van treef te zijn, dat is, door het gebruik van voorgewende schadelijke spijze, te zijn ontstaan. Hoe veel ik daar ook van gehoord, en de veldvlakken, die ik gezien heb, zoo heb ik, ondanks het algemeen gevoelen der meeste Creolen echter nimmer eenig voorbeeld van de wijze, waarop dezelve, na het gebruik van eenige treef, ontstaan zouden, opgemerkt."....

M. D. Teenstra [1]) schrijft:

„De Negers hebben algemeen, ieder in het bijzonder, een of ander dier of eene plant, waarvan zij niet eten zullen; zoo wacht zich, bij voorbeeld, de eene voor een schildpad, die voor eene krab, en gene voor zekere soort van visch, vermeenende, dat het gebruik daarvan hen betoovert, noemende een dusdanig verworpen voorwerp eene *treef*. Het is proefondervindelijk bewezen, dat Negers en Negerinnen, welke men heimelijk van hunne *treef* te eten gaf, ten gevolge daarvan, behalve eene stuipachtige ziekte, toover- of *treef*-vlakken op de huid kregen; zoodat ik vermeen, de *treef*-vlakken hier, als meer tot de ziekten, dan wel tot de bijgeloovigheden behoorende, onder deze rubriek te hebben moeten plaatsen". [2]).

A. van Hasselaar [3]):

„De Negers gelooven, dat de Lepreuzenvlakken alleen voortkomen door het eten van verbodene spijzen (*Treef*).

(Dat dit niet waar is, heb ik door menigvuldige genomen proeven bevestigd gezien)".

Dit is in tegenspraak met hetgeen Teenstra schrijft. Of de proeven van beiden vertrouwen verdienen staat te bezien.

Verder schrijft hij:

„De Negers en kleurlingen, bij welke voorgemelde vlakken te voorschijn komen, schrijven doorgaans de oorzaken daarvan toe aan het gebruik van verbodene spijzen, daar de meeste Neger- en kleurlingen-familiën zekere soorten van spijzen niet mogen eten." (blz. 30)

De nalatigheid van de blanken inzake de lepra schrijft hij toe aan *„overgenomen bijgeloof van de negers"*.

---

[1]) *„De Landbouw in de kolonie Suriname"*. Groningen 1835, II 200.

[2]) De in het buitenland wonende Surinamers, die een of meer treeven hebben (geen indiosyncrasie) zouden hun geboorteland een dienst bewijzen, zoo zij aan Dr. Lampe mededeelden of zij in hun nieuwe omgeving al dan niet hun treef in acht nemen.

[3]) *„Beschrijving der in de kolonie Suriname voorkomende Elephantiasis en Lepra.* Amsterdam 1835.

Tot dusverre was er alleen sprake van treefgeloof bij de negers. Van Hasselaar is, voor zoover mij gebleken is, de eerste die spreekt van het treefgeloof van kleurlingen en blanken. Door hem is ook het eerst gewezen op het verband, dat tusschen treef en lepra werd gelegd.

De eerste schrijver, bij wien ik uitvoerige mededeelingen vind over treef en treefvlekken is Dr. Charles Landré [1]), in dien tijd zeker de beste leprakenner in Suriname.

Aan zijn geschrift ontleen ik het volgende:

.... „De negers hebben eene groote vrees voor de treefvlekken uit hoofde zij vermeenen, dat deze onder sommige omstandigheden in melaatschheid kunnen overgaan. Bijna ieder neger heeft zijn verbodene spijs of *treef*, die hem door overlevering van zijne moeder of grootmoeder bekend is. Daarbij is aangenomen dat deze treef (*idiosyncrasie*) slechts van den vader op de kinderen kan overgaan, zoodat kleurlingen of karboegers, die van eenen blanken vader of grootvader afstammen, geene treef zouden hebben. De kinderen worden van hunne eerste jeugd af, voor het gebruiken van zoodanige verbodene spijzen gewaarschuwd. Moeijelijk is het echter te vatten: hoe de treef van den vader, bij de onder de negerinnen in het geheel niet zeldzaam heerschende polyandrie steeds bekend kan zijn.

Behalve de genoemde spijzen, kunnen naar hunne meening, onder vele anderen, ook het vleesch van herten, schapen, duiven en andere vogelsoorten, ook van bijzonder gekleurde vogels —, zooals witte kippen, velerlei groenten en vruchten, vooral pompoenen, en zelfs zekere soort van bananen (overigens het geliefkoosde voedsel der negers) deze vlekken doen ontstaan; ook bij het bloote aanraken van de *treef*, b.v. bij het treden in den mest van herten, enz. zou dit kunnen plaats hebben.

Enkele Afrikaansche negerstammen zouden echter in het geheel geene treef hebben. Bij de meeste blanke kolonisten, vooral bij plantagebewoners vindt dit veroordeel nog steeds ingang; zij vermeenen dat deze ziekte uitsluitend aan het negerras eigen is."

Ook bij Mr. H. C. Focke [2]) vind ik „trefoe" omschreven als

„Antipathie; idiosyncrasie tegen eenige soort van voedsel, waaruit volgens een uit Afrika herkomstig geloof, huidziekten en andere kwalen ontstaan, wanneer tegen dat geloof gezondigd wordt."

Twee eigenaardige gevallen van treef beschrijft A. M. Coster [3]):

[1]) *„Bijdragen tot de kennis der ziekten van de Negers in de kolonie Suriname"*. (*„Nieuw praktisch Tijdschrift voor Geneeskunde in al haren omvang"*, 31e jg. Nieuwe reeks, 4e jg. Gorinchem 1852, blz. 495 vlg.)

[2]) *„Neger-Engelsch Woordenboek"*, Leiden 1855, blz. 142.

[3]) *„De Boschnegers in de Kolonie Suriname. Hun leven, zeden en gewoonten."* (*„Bijdragen tot de Taal- Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië"*, 3e volgreeks, 1ste deel, 1ste stuk, 1866, blz. 20.)

„Eene Aucasche meid, die door gehechtheid aan mijne vrouw en mij al ruim vijf jaar bij ons in de stad woont, daar zij sedert het overlijden van haren man, die een mijner vertrouwdste werklieden was, zich aan geen ander wilde verbinden, en allerlei huiswerk bij ons verrigt, drijft haren trefoe om geen ongeschubden visch te eten zoo ver, dat zij niet eens het vuur, waarop een pot waarin vroeger eens ongeschubde visch was bereid, zal gebruiken om haar eten te koken. Een andere ken ik die geen melk gebruikt, en ook geen vleesch hoegenaamd (met uitzondering van spek) eet, of 't moet wild zijn en wel, dat door haar gereed is gemaakt, voorgevende, dat alles met boter bereid wordt, en dat boter van melk komt. Kaas echter eet zij wel, zeggende, dat daar volstrekt geen melk in voorkomt."

Ik meen dat er in redelijkheid niet betwijfeld kan worden dat de treef Afrikaansch import is geweest, al is de *naam* dan ook niet Afrikaansch.

Ik kom nu terug op de opmerking van den heer May dat er in Nickerie geen menschen zijn, die een treef hebben. Ik weet niet of deze meening steunt op een opzettelijk ingesteld onderzoek, ook niet of Dr. Lampe's onderzoek op de scholen zich ook heeft uitgestrekt tot de districten. Zoolang dit niet is geschied moet ik de juistheid van de meening van den heer May in twijfel trekken. Ik heb voor dit ethnologisch probleem steeds veel belangstelling gehad en ik meen mij te herinneren dat ik er in Nickerie en Coronie navraag naar heb gedaan. Maar heeft de heer May gelijk dan zou het m.i. hierin te zoeken zijn dat deze beide districten veel later in cultuur zijn gebracht dan de zoogenaamde „oude kolonie", en wel grootendeels door Engelschen en Schotten, die van de Britsche Antillen kwamen met hunne slaven [1]). Op die eilanden nu vormden de slaven geen Afrikaansche gemeenschappen als de Boschnegers in Suriname en kon het kinageloof vervagen [2]).

Ik wil hier tevens een misverstand van den heer May

---

[1]) Zie „*Encycl. v. Nederl. West-Indië*", onder „*Coronie*" en „*Nickerie*".

[2]) Het zal den heer May bekend zijn dat er op Curaçao van ouds een groote Joodsche kolonie bestaan heeft. De treef kent men daar niet. Zie voorts de „*Encyclopaedie*" onder „*treef*". Volgens Lampe, l.c. blz. 562 komt het kinageloof niet voor op Barbados, Trinidad, Antigua en St. Kitts; daarentegen wèl bij negers en kleurlingen in Fransch- en Britsch-Guiana.

recht zetten: in zijn hiervoren aangehaald artikel had Dr. Ch. Landré gezegd dat er in Suriname „stammen" waren, die geen treef hebben. De heer May beweert — zooals ik hiervoren reeds zeide — dat er geen sprake kan zijn van *negerstammen* in Suriname en dat het hem een raadsel is hoe er in 't midden van de 19de eeuw sprake kan zijn van negerstammen in de kolonie. Dr. Landré had natuurlijk bedoeld dat er onder de aangevoerde slaven, menschen waren, die tot negerstammen behoorden, welke *in Afrika* geen treef hadden. Overigens zal het den heer May wel bekend zijn dat men in Suriname, zoolang de slavenhandel duurde en nog lang daarna, precies wist tot welke stammen de aangevoerde slaven behoorden. Hartsinck, l.c. geeft een uitvoerige beschrijving van de verschillende stammen. Fermin, l.c. I, 105 zegt dat men „de onderscheidene soorten van slaven" zeer goed kent. Stedman, l.c. III, 237 schrijft:

„Ik heb hier vooren meer dan twaalf stammen van Negers genoemd, welke ik allen kenne door de verschillende teekenen, die de genen, welk tot deeze of geene stam behooren, op hun lichaam maken."

Bij Teenstra, l.c. II, 179 vlg. vindt men een beschrijving van 14 stammen, overgenomen door Lou Lichtveld [1]). Men zie ook Dr. F. W. Hostman's boek [2]) en voorts het artikel „*Boschnegers*" in de „*Encycl. v. Nederl. West-Indië*", blz. 156.

Hoezeer in de kolonie de kennis tot welke stammen de slaven behoorden gemeengoed was, moge blijken uit het volgende „avertissement" in de „*Surinaamsche Courant*" van 21 April 1804, uit de gepriviligeerde drukkerij van L. E. A. Heyman en Comp. te Paramaribo [3]):

„Zeedert eenige Weeken geleeden is geabsenteerd eene Cormanteine Meyd, genaamd Louisa, gemerkt op haar Arm A. D. M. aankomende de Minderjarige Ester de Eml. d'Anavia, hebbende vooraan onder de Borsten

---

[1]) „*Afrikaansche resten in de Creolentaal van Suriname*", 10de jg. blz. 394, W.I. Gids.

[2]) „*Over de beschaving van negers in Amerika*", Amsterdam 1850, II, 247—250.

[3]) Medegedeeld door „*De Periskoop, algemeen weekblad voor Suriname*", van 26 Nov. 1927.

een teeken of Cicatrice van een Spaansche Vlieg, een yder word verzogt dezelve niet op te houden of te verbergen, maar teegene Vanggeld te bezorgen bij den ondergeteekende. A. D. Miranda qq."

Hoe is nu de groote verspreiding van het treefgeloof, *inzonderheid te Paramaribo,* zooals Dr. Lampe die beschrijft, ontstaan?

Den gang van zaken stel ik mij als volgt voor: Dr. Lampe beschrijft vele soorten van treef, waarvan de ervarings- of ondervindingstreef (idiosyncrasie), overgeërfde treef (treef van den vader), droomtreef, opgelegde treef, de voornaamste zijn. Oorspronkelijk ging, volgens het uit Afrika medegebrachte kinageloof alleen de *kina* (totem) van den vader op de kinderen over, maar naar mate de beteekenis van de kina, in het bijzonder bij de stadsbevolking, verloren ging, was het onvermijdelijk, dat men langzamerhand tot de meening moest komen, dat ook de overige treeven van den vader op de kinderen overgingen, de ervaringstreef [1]) enz., en dat kinderen van Joden bij negerinnen, karboegerinnen, mulatinnen enz. ook de ritueele spijsverboden van de vaders hadden te volgen, als vadertreef. Het volk maakt nu eenmaal geen fijne onderscheidingen. Hier dus ook heeft de Afrikaansche mentaliteit haar invloed doen gevoelen. Daar volgens Lampe, idiosynerasiën (ervaringstreef) bij de bevolking buitengewoon veel voorkomen, moest het aantal personen te Paramaribo — waar de meeste vermengingen der rassen voorkwamen — met een treef en ook het aantal verschillende treeven, als het ware automatisch toenemen, inzonderheid toen, na het einde van het staatstoezicht, dat gevolgd was op de vrijverklaring der slaven, de negerbevolking van de plantages en voor een deel ook het dirigeerend personeel der plantages, naar de stad stroomden. Het was een rollende sneeuwbal. Zoo moest men tot den zon-

[1]) Daarom is het onjuist wat Dr. Ch. Landré van de kleurlingen en karboegers zegt, n.l. dat zij geen treef hebben omdat zij van een blanken vader of grootvader afstammen. Als die vader of grootvader een idiosyncrasie (ervaringstreef) had, ging die als vadertreef op de kinderen over. Ik heb meer dan één kleurling en karboeger gekend (als door Landré bedoeld), die een treef hadden.

derlingen toestand komen, dat, volgens Lampe, op een volkschool te Paramaribo 91 % van de kinderen een of meer treeven had.

Dat de „treefdokters" — veelal gewetenlooze bedriegers — die strafrechterlijk vervolgd moesten kunnen worden voor het kwaad dat zij stichten [1]) — tot de verbreiding van het treefgeloof hebben medegewerkt, behoef ik nauwelijks op te merken. Zij speculeerden daarbij op de groote vrees, die bij de bevolking voor de lepra bestaat.

Dat na het veronachtzamen van de kina of treef zware ziekte kan optreden, wordt in alle landen waar totemisme voorkomt, aangenomen. Het behoeft niet te verwonderen dat men in Afrika, waar zeer veel lepra voorkomt, daarbij aan lepra, de vreeselijkste aller ziekten, dacht [2]). In Suriname heeft in vroeger tijden daartoe nog medegewerkt .... de „Commissie van Onderzoek naar de ziekte der melaatschheid". Dr. Ch. Landré l.c. blz. 496/497 schrijft n.l.:

.... „Slechts bij naauwgezet onderzoek zijn dikwerf deze treefvlekken van de vlekken, die bij lepra in den beginne worden waargenomen, te onderscheiden, en meermalen heb ik mij overtuigd, dat niet zelden lijders aan *Psoriasis* door de hier bestaande *Commissie van onderzoek naar de ziekte der melaatschheid* verklaard werden te zijn *suspect* van met lepra behebt te zijn, en eerst bij eene der latere visitatiën door gemelde commissie bevonden werden vrij van lepra te zijn. Het is ook deze verwisseling welke aanleiding heeft gegeven tot het denkbeeld dat de treefvlekken in lepra kunnen overgaan." ....

Men bedenke dat de leprabacil toen nog niet ontdekt was en dat de Commissie niet beschikte over de methode van onderzoek, die nu ten dienste staat.

Voor ongeschoolde hersens is de sprong van „als ik mijn treef eet, krijg ik lepra" tot „als ik mijn treef niet eet krijg ik geen lepra", niet groot. Deze denkfout heeft

[1]) Tegen de droomende oude wijven en de waarschuwingen van welmeenende bedienden zal wel niet veel zijn aan te vangen.

[2]) Jhr. L. C. van Panhuys, die te Albina, aan de Marowijne, gelegenheid had Aucaner Boschnegers te bestudeeren, deelde op het „Internationaal Congres van de geschiedenis der Godsdiensten", te Leiden gehouden van 9—13 Sept. 1912, mede, dat de Boschnegers een afzonderlijken god van de lepra hebben, de „Cocubé gado". Kokobé is een negernaam voor lepra.

hoogst noodlottige gevolgen gehad. Zij is de voornaamste oorzaak van de groote verspreiding, die de lepra in Suriname heeft verkregen. Zoo lang deze overtuiging, welke vrees voor besmetting uitsluit, bij een groot deel der bevolking bestaat, zal de bestrijding van de lepra een hopeloos pogen zijn. In dien zin liet Prof. P. C. Flu zich uit, toen hij in zijn artikel *„Het een en ander over de besmetting met lepra"* [1]) er op wees

„dat een doelmatige bestrijding der lepra in Suriname onmogelijk is, zoolang de bevolking dit bijgeloof [de treef] niet laat varen."

Gelukkig constateerde Prof. Flu [2]) later:

„Voor de meeste Surinamers, ook als ze rotsvast aan treef gelooven, is de vrees voor de besmettelijkheid der lepra niet geheel afwezig. Zelfs onder de weinig ontwikkelden is het een gewoon verschijnsel, dat men lijders aan Kokobé en Bowassie (Surinaamsche namen voor lepra) mijdt, omdat men bang is door deze te worden besmet."

Dit is reeds een stap vooruit, maar deze vrees heeft bij de negers niet altijd bestaan. Zoozeer was zij afwezig dat gezonde mannen met lepreuze vrouwen leefden en omgekeerd. Men beweerde zelfs dat er vrouwen zijn, die aan lepreuze mannen de voorkeur geven, omdat bij dezen de geslachtsdrift hevig is [3]).

Of het treefgeloof [4]) (natuurlijk niet de idiosyncrasiën), afgescheiden van de meening dat alleen overtreding daarvan oorzaak van lepra is, *op zich zelf* geen kwaad doet, omdat daardoor aan de menschen, dikwijls van hun geboorte af, goede voedingsmiddelen worden onthouden, mogen de medici uitmaken.

Prof. Flu zeide daaromtrent in zijn artikel *„Het een en ander over de besmetting met lepra"*, l.c. blz. 57:

.... „volgens Rogers heeft ook slechte en ondoelmatige voeding een in-

---

[1]) *„Stemmen uit Bethesda"*, XXIX, 1923, blz. 57.

[2]) *Verslag van een studiereis naar Suriname* (*Nederlandsch Guyana*) *Sept. 1927—Dec. 1927*". Utrecht 1928, blz. 80.

[3]) *„Verslagen over de lepra te* [sic] *Suriname, ingediend aan het Departement van Koloniën door de Eerste Klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut"*. Amsterdam 1851, blz. 10.

[4]) Die weten wil hoe men in Suriname aan zijn treef komt leze de interessante mededeelingen van Prof. Flu op blz. 82/83 van zijn evengenoemd reisverslag.

vloed op de verbreiding en de kans van infectie. Indien deze meening juist zou blijken te zijn, wordt het treefgeloof en de daaruit vloeiende gevolgen nog gevaarlijker voor Suriname, daar tengevolge van de vele treven door vele Surinamers juist dat voedsel, dat in staat zou zijn hun uitstekende voedingsbestanddeelen toetevoeren, niet mag worden gegeten (B.v.: personen die niets wat van het rund of van kippen komt mogen eten, dus geen vleesch, geen boter, geen eieren, enz.)"

In denzelfden zin schrijft Dr. Lampe aan het slot van zijn hiervoren genoemd artikel:

„Het Surinaamsche treefgeloof is in zeer veel gevallen de oorzaak van een ondoelmatige en onvoldoende voeding, vooral bij lepralijders, maar ook bij niet lepralijders, waaronder vele kinderen; dit vermindert den weerstand en verhoogt de vatbaarheid."

Bij de vele oude schrijvers, die ik heb geraadpleegd, vond ik de meening verdedigd dat het eten van gezouten vleesch en visch, zoo het niet de directe oorzaak van de lepra is, dan toch het slecht gevoede lichaam vatbaar maakt voor de besmetting. Ik volsta met de meening van twee schrijvers te noteeren:

W. H. Lans, l.c. blz. 151 schrijft:

„Overigens wordt aan den gezouten zeevisch, op den duur gebruikt, eene nadeelige werking op de huid toegeschreven, en men heeft zelfs eene epidemische lepra waargenomen, die door het overmatig gebruik van sardijnen was veroorzaakt!

Wat Lans bedoelt met „epidemische lepra" is mij niet duidelijk.

G. J. Mulder [1]) raadt aan, den slaven vleesch of visch te verstrekken

„niet gedroogd of gezouten, maar zooveel mogelijk in verschen staat, omdat gezouten vleesch of visch op den duur voor de gezondheid schadelijk is. Uit het oogpunt der zich zoo zeer verontrustend verspreidende *lepra* verdient dit mede eene bijzondere behartiging."

Ieder, die in Suriname gewoond heeft, weet dat de creolen over het algemeen de voorkeur geven aan gezouten vleesch, bakeljauw, bokking, enz. boven versch vleesch en visch. Zelfs de pekel, waarin de haring wordt

[1]) *„De voeding van den neger in Suriname"*, Rotterdam 1847, blz. 30.

verzonden — „herén watra" — met gekookte bananen, wordt door de armere bevolking niet versmaad. Ik herinner mij den tijd dat de onder den naam van *„slivers"* uit de Vereenigde Staten ingevoerde, sterk gezouten, overlangs gesneden reepen van visschen, daar door de visschers als aas gebruikt, in Suriname bekend onder den naam *„sansan"* een geliefde spijs van de armere bevolking waren. Of deze slivers nog worden ingevoerd weet ik niet; in de staten van invoer vind ik ze niet bij name genoemd.

Sedert ik, langer dan een halve eeuw geleden, physiologie studeerde is er in de voedingsleer heel wat veranderd. Worden — om in de moderne opvattingen te blijven — door al die treeven en door de slechte voeding, aan de menschen niet de voor een gezond leven onmisbare vitaminen onthouden en daardoor de vatbaarheid voor besmetting vergroot?

Zijn er ook bacillendragers, d.w.z. menschen die b.v. in het neusslijmvlies lepra-bacillen hebben, zonder dat zij zichtbare verschijnselen van lepra vertoonen?

Kan lepra ook spontaan ontstaan, d.i. zonder voorafgaande besmetting?

Dr. H. J. Vinkhuyzen [1]) betoogde uitvoerig de mogelijkheid daarvan. Of de medische wetenschap dit na de ontdekking van de leprabacil nog aanneemt, weet ik niet. In elk geval zal het aantoonen van spontaan ontstaan in een lepraland wel onmogelijk zijn.

Met de opmerking dat de eerste leprალijder in den oertijd niet door een ander besmet kan zijn geweest, komt men niet verder. Dit is een van die vraagstukken, die nimmer opgelost zullen worden.

Prof. Dr. J. J. van Lochem schreef in een artikel over *„Bestrijding der melaatschheid"* in *„De Telegraaf"* van 9 Juni 1929:

„Het begrip melaatschheid (lepra) is den lezer niet onbekend. Menigeen weet, dat deze ziekte met de kruistochten naar Europa kwam en in de

[1]) *„De melaatschheid, vooral met betrekking tot hare oorzaken en verhouding in de maatschappij."* 's-Gravenhage 1868.

17e eeuw vrijwel verdween. En telkens hoort men dat tot op den huidigen dag de lepra buiten Europa veel zorgen geeft. Ook de Nederlandsche koloniën — Oost- en West — hebben haar lepra-vraagstuk."

Maar hoe is de ziekte in Suriname gekomen?

Vooropgesteld zij dat de ziekte bij de oorspronkelijke bewoners van het land — hoewel Indianen niet immuun zijn — hoogst zelden voorkomt.

Ik zal ook hier eenige schrijvers laten spreken:

Reeds G. W. Schilling [1]) wees er op dat bij de Indianen in Suriname lepra niet voorkomt.

Dr. Uhlig, destijds geneesheer op het leprozen etablissement Batavia aan de Coppename, geciteerd door Vinkhuyzen l.c. blz. 129, schreef in zijn rapport:

„Ich habe über diesen Punkt besondere Nachforschungen gethan und bin dadurch überzeugt geworden, dass weder in Brittisch und Françösisch Guyana, noch hier, jemals ein leproeser Indianer gesehen worden ist."....

En verder:

.... „Seit meinen Hiersein auf dem Etablissement (Batavia), in dessen Nähe 500 Indianer wohnen, sehe ich diese fast täglich hierher kommen oder Lepröse zu ihnen gehen; hierbei essen und trinken sie mit einander aus demselben Gefässe, sie logiren bei einander, tragen die Kleider von einander, und was das Merkwürdigste ist, sie rauchen ein und dieselbe Pfeife oder Cigarre aus einanders Mund, ohne die selbst erst abzuwischen. Dies ist nun auch schon geschehen, so lange als das Etablissement hier besteht, über 40 Jahre lang, und doch ist kein Indianer durch die Lepra inficirt geworden."

Ch. L. Drognat Landré (voorgelicht door zijn vader Dr. Ch. Landré, die 25 jaren in Suriname de geneeskundige praktijk had uitgeoefend) schreef in zijn akademisch proefschrift [2]):

„Tot op den huidigen dag is de Boassie bij de meeste Indiaansche stammen geheel onbekend."

---

[1]) „*Verhandeling over de melaatsheid door den WelEdele Heer Godefredus Wilhelmus Schelling, Wanneer dezelve op Utrechts Hooggeschoole tot Doctor in de Geneeskunde bevordert wierd, den 11. December 1769.*" Utrecht 1769. (Vertaling van het in het Latijn verschenen akademisch proefschrift.)

[2]) „*De besmettelijkheid der lepra arabum bewezen door de geschiedenis dezer ziekte in Suriname*", Utrecht 1867, blz. 73. — Het is opmerkelijk dat in den titel sprake is van lepra arabum, terwijl het proefschrift bijna geheel handelt over Elephantiasis graecorum. De tweede editie, in het Fransch uitgegeven, Parijs 1869, heeft tot titel: „*De la contagion seule cause de la propagation de la Lèpre.*

Dr. Th. Lens [1]) en Pater C. van Coll [2]) laten zich in den zelfden zin uit als Uhlig. Dr. J. W. Wolff [3]) zegt dat hem voor Suriname geen geval van lepra bij de Indianen bekend is.

In zijn hiervoren genoemd reisverslag schrijft Prof. Flu op blz. 66:

„Ook nu komt lepra onder de Indianen, niettegenstaande zij contact met een deel van het overige Surinaamsche volk hebben, niet voor."

Zelf heb ik, in de vele Indianendorpen, die ik heb bezocht, nooit een lepreuzen Indiaan gezien.

Waar de oorspronkelijke bewoners van Suriname zoo weinig vatbaar blijken voor de ziekte is de gevolgtrekking niet te stout, dat de lepra er niet endemisch was vóór het land werd gekoloniseerd.

In de 17e eeuw was de lepra nagenoeg uit Europa verdwenen. Het is daarom hoogst onwaarschijnlijk dat Europeesche kolonisten de ziekte naar Suriname hebben overgebracht.

Blijft als land van oorsprong Afrika over, waar de lepra sterk heerschte.

De eenige weg om in deze kwestie eenig licht te ontsteken is m.i. op te sporen wat de oudste schrijvers, die getuige geweest zijn van den slavenaanvoer, daarvan zeggen.

De oudste schrijver, bij wien ik iets vond, is Dr. Philippe Fermin [4]). Hij schrijft:

„*Du Boisi.* Il ne me reste plus qu'à parler de cette Maladie épidémique, à la quelle on donne vulgairement le nom de *Boisi*, et qu'on prétend être celle que les Grecs ont nommée *Eléphantiasis*. Cette horrible Maladie est absolument incurable. Elle n'est pas fréquente parmi les blancs, mais elle attaque souvent les Esclaves. Je l'appelle épidémique, parce qu'elle le deviendrait sans les précautions convenables."

---

[1]) „*Lepra in Suriname*". (*Elsevier's geïllustreerd Maandschrift.*" 5e jg. 1895, blz. 542).

[2]) „*Gegevens over Land en Volk van Suriname*" („*Bijdragen tot de Taal- Land- en Volkenkunde van Ned. Indië*", 7e Volgr. 1, 1903, blz. 14).

[3]) „*Het lepraprobleem in Suriname*". („*Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*", Afl. 5, deel 65, 1925, blz. 572.)

[4]) „*Traité des Maladies les plus fréquentes à Surinam, et des remèdes les plus propres à les guérir*", etc. A. Maestricht, MDCCLXIV, blz. 126.

Hartsinck, l.c. blz. 913 zegt, waar hij de ziekten der negers in Suriname beschrijft:

.... „Niet minder gevaarlijk [dan de Jaws] en die voor besmettelijk geacht word ,is, die de Slaaven *Boasie* [1]) noemen."

In Schilling's Verhandeling, l.c. blz. 26 lees ik:

.... Hierom twijffel ik niet of deze ziekte is uit Afrika in een ander gedeelte van de wereld allereerst overgebragt. Dezelve moest zig ook wel jaarlijks elders uitbreiden, dewijl er telkens als nieuwe toevoer van slaaven kwam en onder deeze zijn de beste Melaatsch geworden."....

Aan een manuscript van Gouverneur Jean Nepveu [2]) uit het jaar 1769 ontleen ik het volgende:

....„Nog erger en fataalder quaad en gevaarlijker en die voor zeer contagieus of overzettelijk geagt word, is de ziekte die de Slaaven Boasie noemen."....

.... „Beyden, zoowel de Jaas [yaws] als de Boasie hebben eenige Blanken ook gekreegen."

Nepveu is van 1734 tot 1779 in Suriname geweest en heeft dus veel van den slavenaanvoer gezien.

Bij Don Ulloa [3]) lees ik het volgende:

.... „Quoique cette opinion y paroisse bien fondée, on doit en rapporter la première cause aux Nègres de l'Afrique qu'on transporte en Amérique; car cette maladie est fort répandue & comme naturelle dans leurs contrées."

P. Poolman [4]) is van meening, dat de lepra door de Ne-

---

[1]) Opmerkelijk dat zoowel Fermin als Hartsinck de ziekte bij haar Afrikaanschen naam noemen en niet lepra of melaatschheid. Deze namen waren toch reeds bekend. De naam „*Boisi*" is nog gebruikelijk in West Afrika. Mary H. Kingsley „*West African Studies*", London 1899. blz. 184, zegt: „Leproosy they call *Boisi*."

[2]) Dit manuscript „*Annotatie op de Surinaamsche Beschrijvinge van 1718 van J. D. H(erlin)*", is in het bezit van den heer Fred. Oudschans Dentz, die het aanhaalt in een artikel in „*De Indische Verlofganger*" van 13 Januari 1928 in een artikel „*Melaatschen inrichtingen in Suriname*."

Ook het Algemeen Rijksarchief bezit een exemplaar van het manuscript.

[3]) „*Mémoires philosophiques, concernant la découverte de l'Amérique*", etc. Paris 1787, I, 263. (Uit het Spaansch vertaald).

[4]) Ik heb dit geschrift hier niet kunnen raadplegen. Het wordt geciteerd door Teenstra, l.c. II, 195. Een exemplaar, is aanwezig in de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo.

gers van de Afrikaansche Goudkust naar Suriname is overgebracht.

Campert [1]) (1802) schrijft:

„Le mal rouge est endémique dans la Nigritie, c'est une maladie contagieuse, qui règne dans le nouveau monde depuis que le commerce a commencé à y faire passer des nègres."

Dr. Ooykaas [2]) geneesheer bij het leprozenetablissement Batavia schreef in een verslag dat de ziekte door den slavenhandel naar Suriname is overgebracht.

Te recht kon Drognat Landré, l.c. blz. 9 zeggen, dat, naar het oordeel van alle schrijvers, die over de lepra in Suriname gehandeld hebben, deze ziekte met de negers uit Afrika is aangebracht.

En op blz. 73:

.... „Wij hebben dus alle regt om te besluiten dat eene spontane ontwikkeling der Lepra onder Europeanen en Indianen in Suriname nooit heeft plaats gegrepen, want vóór den invoer der negers was de ziekte niet onder genoemde volkeren heerschende. De placaten uit het begin der stichting dezer volkplanting bewijzen genoegzaam, dat die ziekte zich langzamerhand over de Europeanen begon te vertoonen, eerst langen tijd nadat de invoer van besmette negers reeds had plaats gevonden, en hoe men reeds toen van oordeel was, dat de melaatsche Afrikanen hunne ziekte aan de Europeanen mededeelden."

Dr. Vinkhuyzen, l.c. blz. 58 merkt op:

.... „Evenwel is het over die geheele kust [de westkust van tropisch Afrika] nog voorkomen dezer ziekte daarom zoo belangrijk, daar waarschijnlijk van hier de nieuwe wereld de lepra heeft ontvangen."

Daar hun meening niet zoo zwaar weegt als het oordeel van hen die getuige waren van den slavenhandel of daar niet heel ver van af stonden, wil ik hier volstaan met de vermelding der namen van de schrijvers van lateren tijd, die het zeker of waarschijnlijk achten dat de lepra met den slavenhandel in Suriname is gekomen: F. P. Schuite-

[1]) Geciteerd door Drognat Landré l.c. blz. 72.

[2]) Zie *„Verslag van den heer Voorhelm Schneevoogt op het rapport van den heer Ooykaas omtrent het lepreuzen etablissement Batavia, in de kolonie Suriname"*, 1854, blz. 5.

maker [1]), Dr. J. Wolff [2]), Fred. Oudschans Dentz [3]), Prof. P. C. Flu [4]), Dr. C. W. Naar [5]), de oud-Gouverneur Staal [6]), die er echter bijvoegt dat de mogelijkheid niet is uitgesloten dat ook immigranten van andere herkomst ertoe hebben bijgedragen.

Een sterke aanwijzing voor de herkomst van de lepra in Suriname zijn de zware boeten, o.a. in het placaat van den Gouverneur-Generaal Wichers van 31 Mei 1790 (zie Drognat Landré's proefschrift, blz. 17), bedreigd tegen de kapiteins van slavenschepen, die lepreuze slaven aanvoeren en de hun opgelegde verplichting deze weer mede te nemen.

Maar al zouden al die oude schrijvers het mis hebben en al zou de lepra niet door den slavenhandel in Suriname zijn gebracht, dan staat het toch muurvast dat tot de verspreiding krachtig heeft medegewerkt de Afrikaansche mentaliteit, het treefgeloof met zijn aanhangsel dat men geen lepra krijgt, „als men zijn treef niet eet".

Aanvankelijk heeft — zooals Drognat Landré opmerkt — in Suriname de lepra alleen onder de negers geheerscht, zooals men mocht verwachten, daar zij de ziekte hadden overgebracht; maar het duurde niet lang of ook kleurlingen en blanken [7]) werden aangetast, en telkens overwoog de overheid maatregelen om de gedwongen afzondering, waaraan in het eerst alleen slaven onderworpen waren, ook toe te passen op vrije negers, kleurlingen en blanken.

[1]) *„De lepra en de gouvernementsleproserie in Suriname"*, Amsterdam 1915, blz. 13.

[2]) l.c. blz. 572.

[3]) l.c. blz. 268.

[4]) Reisverslag, blz. 63.

[5]) Akademisch proefschrift, Leiden: *„Over oogveranderingen bij lepra"*, Utrecht 1928, blz. 3.

[6]) *„Melaatschen Verpleging in Suriname"* in *„De Indische Gids"*, Januari 1929, blz. 287. (Jubileum-nummer).

[7]) In het Hof van Politie werd op 28 Augustus 1786 een memorie gelezen van den Lutherschen Kerkeraad, inhoudende dat den Hove middelen gelieve te beramen om voor arme blanken welke met de besmetfelijke ziekte der Boazie behept zijn en zich aan de Diacony der Luthersche Gemeente adresseeren om alimentatie en huisvesting, een plaatse te bepalen waar dezelve afgezonderd van anderen kunnen huisvesten. (Zie ook J. Wolbers *„Geschiedenis van Suriname"*, Amst. 1861, blz. 426).

Alle blanke rassen bleken vatbaar voor de ziekte, maar het is niet mogelijk met eenige zekerheid aan te geven, welk blank ras de grootste vatbaarheid toont. Daartoe zou men moeten kennen op een bepaald tijdstip, de getalsterkte van elk ras en het aantal lijders, waarbij men ook met de levensomstandigheden zou moeten rekening houden. Onder de negers had men steeds de meeste lijders, maar zij vormden de talrijkste groep der bevolking en leefden onder de ongunstigste omstandigheden.

Hoe weinig vertrouwen de cijfers verdienen moge blijken uit het feit dat omstreeks 1840 — om maar één tijdstip te noemen — de Procureur-Generaal de Kanter [1]) het aantal lepreuzen op 1000 schatte, terwijl Bisschop Grooff het cijfer 2500 noemde [2]).

Of tot de uiteenloopende cijfers ook heeft medegewerkt de verwarring, die is veroorzaakt door de namen Elephantiasis Graecorum en Elephantiasis Arabum is thans moeilijk uit te maken.

Hoe de Grieken er toe gekomen zijn de lepra Elephantiasis te noemen heb ik nooit begrepen; maar toen eenmaal de ziekte, die men thans *Filariosis* noemt, den naam Elephantiasis Arabum kreeg, lag het voor de hand dat velen, ook medici, ook medici in Suriname, deze ziekte als een soort lepra zouden beschouwen [3]).

Over deze verwarring leze men in een artikel van Dr. Ch. Landré [4]), voorts in Drognat Landré's dissertatie, blz. 20 en 26 en bij Vinkhuyzen l.c. blz. 12—14.

Dr. Ch. Landré doet in evengenoemd artikel, blz. 226, de volgende merkwaardige mededeeling:

---

[1]) Tot welke treurige gevolgen zuinigheid kon leiden moge uit het volgende blijken: De Kanter achtte een geneesheer op het etablissement Batavia *om de kosten* niet noodig. De lepra was toch ongeneeslijk. Alsof de ongelukkige lijders niet ook aan andere ziekten konden lijden en zich geen ongevallen onder hen konden voordoen! („*Verslagen over de lepra*", blz. 19.

[2]) „*Verslagen over de lepra*", blz. 22.

[3]) Het eerste officieele stuk waarin van Elephantiasis Arabum gewag wordt gemaakt is de publicatie van 7 September 1830.

[4]) „*Over de Elephantiasis Arabum in West-Indië*" door P. Duchassaing, met een nawoord betreffende deze ziekte in de kolonie Suriname, door Dr. Ch. Landré (Tijdschrift „*West-Indië*", Haarlem 1858, II. 210 vlg.)

„In Suriname beweert men algemeen, dat de zoogenaamde roosbeenen eerst na 1799, in welk jaar de kolonie onder het Engelsche bestuur kwam, door het overbrengen van met deze ziekte behebde slaven van Barbados [1]), in de stad Paramaribo meer en meer algemeen zijn geworden, en naar hetgeen wij hier boven aanvoerden, mag zulks met genoegzame zekerheid worden aangenomen. Een oude dame, die in het jaar 1801 van Barbados herwaarts kwam, verzekerde mij nog onlangs, dat zij zich herinnerde, dat men slaven, die aan de elephantiasis lijdende waren, en van welken men zich om die reden ontdoen wilde, naar Suriname zond."

Een mededeeling van dezelfde strekking vond ik bij van Hasselaar, l.c. blz. 17. Hij schijnt evenwel aan te nemen dat de ziekte direct uit Afrika is ingevoerd.

Hoe dit zij, de oorspronkelijk bewoners, de Indianen, lijden niet aan deze ziekte; zij kan dus in Suriname niet endemisch geweest zijn. P. C. Flu [2]) schrijft:

„In *Amerika* is de filariasis door negerslaven geïmporteerd. De oerbewoners, de *Indianen*, zijn geen dragers van Bancrofti."....

.... „Sedert de invoering heeft de filaria-Bancrofti er zich enorm verbreid en is tropisch Amerika een der streken waar de bevolking zeer sterk geïnfecteerd is" [3])

Eerst toen de lepra zich verontrustend begon uit te breiden en ook kleurlingen en blanken aantastte dacht de overheid aan maatregelen van verweer. Men zie daaromtrent Drognat Landré's akademisch proefschrift. Die maatregelen — afzondering der zieken in een gesticht of in eigen huis — in volgende placaten en publicaties gehandhaafd, wijzen er op dat de overheid in Suriname steeds de *besmettelijkheid* der ziekte aannam. Niet alzoo de bevolking en sommige medici. De bevolking omdat ze „het eten van de treef" voor de eenige oorzaak van de lepra hield, de medici omdat zij de ziekte als *erfelijk* en

[1]) Dr. J. W. Wolff „*Indrukken van een geneeskundige studiereis naar Demerara en Trinidad*". (Uitgave van het koloniaal Instituut te Amsterdam, 1923) zegt op blz. 51 dat „*Barbadian leg*" in West-Indië een der gebruikelijke namen voor deze ziekte is.

[2]) „*De Filaria-ziekte in Suriname*". 's-Gravenhage 1911, blz. 6.

[3]) Met de invoering van de Filaria Bancrofti kreeg dus de muskiet, die te Paramaribo haast uitsluitend de Filaria overbrengt, n.l. de Culex fatigans, een nieuwe functie.

Zie ook Prof. Flu's artikel in „*De West-Indische Gids*", 4de jg. blz. 577: „*Sanitaire verhoudingen in Suriname.*"

niet als besmettelijk beschouwden [1]). Hoe deze het overslaan van de ziekte van de negers op de blanken verklaarden heb ik nooit begrepen.

Er waren er ook die een spontaan ontstaan mogelijk achtten. Fermin en Schilling hielden de lepra voor besmettelijk en voorspelden een groote uitbreiding, indien er geen krachtige maatregelen genomen werden. In later tijd deed dat ook Dr. Ch. Landré in een in 1889 te 's Gravenhage verschenen brochure [2]).

Hoe het mogelijk was, dat er in een leprahaard, waar er telkens gevallen voorkwamen, die niet anders dan door besmetting te verklaren waren, medici gevonden werden, die de ziekte alleen als heriditair beschouwden, is niet goed te verklaren. Deze zienswijze heeft, evenals het treefgeloof, veel kwaad gesticht.

Wie waren de tegenstanders van de verplichte afzondering? In de eerste plaats de lijders zelf. Niemand wordt gaarne in een gesticht afgezonderd. In de tweede plaats alle gezonden, die de ziekte voor niet besmettelijk hielden en dus het nut van de afzondering niet inzagen, dus de treefmenschen en zij die de ziekte erfelijk achtten, daar onder ook medici.

Bij meer dan één der geraadpleegde geschriften vond ik de mededeeling, dat ook vele planters tegenstanders waren van de verplichte afzondering. Zij wenschten hunne

---

[1]) Bij Teenstra, l.c. II, 197 vond ik het woord „erfelijk" gebruikt in den zin van besmettelijk.

Tot welke eigenaardige gevolgen de meening dat de ziekte niet besmettelijk, maar erfelijk was, kon lijden blijkt uit het volgende: In het begin van 1824 of iets later verspreidde zich het gerucht dat er op het etablissement Batavia zich vele slaven bevonden, die niet lepreus waren. De eigenaars dier slaven brachten daartegen klachten in bij de regeering in Nederland, die in 1827 een hervisitatie gelastte van alle zich op het etablissement bevindende personen. Hiermede werd een commissie van vier personen, waaronder de chirurgijn-majoor-stadsphysicus en de stads-chirurgijn. De commissie vond bij 10 personen geen de minste uiterlijke teekenen van lepra, maar verklaarde desniettemin deze menschen „in staat van besmetting" .... omdat het naar haar oordeel beschouwd moest worden dat de kiem der ziekte aanwezig was." (Zie Drognat Landré's proefschrift, blz. 24/25).

[2]) *„Over de oorzaken der verbreiding van de lepra. Een waarschuwend woord hoofdzakelijk gericht tot de bewoners van Suriname."*

besmette slaven op de plantages te houden, zoolang dezen nog eenigen arbeid konden praesteeren en zagen in hunne kortzichtigheid niet in, dat zij daardoor de verspreiding van de ziekte in de hand werkten [1]).

In den tijd dat men de ziekte voor erfelijk hield is de verwarring stichtende naam „familieziekte" ontstaan, die geen zin heeft wanneer men met een besmettelijke ziekte te doen heeft. Bevindt zich in een gezin een lijder, dan is de kans groot dat andere leden van het gezin, in het bijzonder kinderen, worden besmet. Dat is toch met elke andere contagieuse ziekte het geval. Sedert de ontdekking van de lepra-bacil, die een eind maakte aan de erfelijkheids-theorie, is er geen plaats meer voor den naam „familieziekte". Wat niet wegneemt, dat het voorkomen van lepra in een gezin een aanwijzing kan zijn van meerdere vatbaarheid voor besmetting. Zooals men bij de Indianen heeft gezien is die vatbaarheid zeer verschillend, als bij alle ziekten.

In de oude geschriften wordt meermalen gewag gemaakt van genezing van lepra. Men zie daarover de interessante mededeelingen in het artikel van den heer May in dit tijdschrift, 9e jg. blz. 17 vlg. Ook Schilling spreekt van genezingen, nadat hij zijn patienten de halve apotheek van die dagen te slikken had gegeven.

Of men in die gevallen werkelijk te doen heeft gehad met lepra is natuurlijk niet meer uit te maken.

Vergelijkt men den toestand, zooals die uit de oude geschriften blijkt, met dien van heden, dan moet worden erkend dat er zeer groote verbetering is gekomen in de behandeling der lijders. De drie bestaande gestichten beantwoorden aan alle redelijke eischen. Een staf van bekwame geneesheeren wijdt zich te Paramaribo met groote

---

[1]) Het lid van den Kolonialen Raad Barends deelde (in 1850) aan den Raad mede, dat hij in een tijdruimte van 39 jaren „de ziekte zoodanig zag toenemen dat hij plantages kende, waarop bij zijne komst in de kolonie de geheele slavenmacht gaaf en gezond was, doch waarvan later een derde en in sommige gevallen zelfs de helft besmet of wegens besmetting verdacht is bevonden." („*Verslagen omtrent de lepra*", enz. blz. 21.)

energie aan de behandeling der zieken. Reeds zijn verscheidene genezingen geconstateerd [1]).

In de rede waarmede hij op 14 Mei d.j. de zitting der Koloniale Staten opende, zeide de gouverneur:

.... „Met de aanneming der lepra-verordening werd een belangrijk en tevens moeilijk onderwerp afgedaan, dat 25 jaar lang regelmatig op de agenda van Uw College voorkwam." ....

.... „Met dankbaarheid mag gewezen worden op de gunstige resultaten, welke in steeds meerdere mate verkregen werden bij de behandeling van lepralijders met de nieuwere praeparaten, welke de medische wetenschap ten dienste staan. Al is voorshands het aantal gewezen patienten nog tot enkele tientallen beperkt, niet zonder ontroering denk ik aan de mogelijkheid, dat in een niet te ver verschiet met de hulp van nog werkzamer geneesmiddelen een afdoende bestrijding dezer ziekte gevonden zou kunnen worden, waardoor aan het lijden van velen een einde zou komen en deze plaag voorgoed uit onze samenleving zou verdwijnen."

Een gelukkig verschijnsel is dat vele lijders zich zelf ter behandeling aanbieden en niet meer, als vroeger, hunne ziekte zoo lang mogelijk geheim houden.

Maar te betreuren is het, dat de wetenschap er nog niet in geslaagd is uit te maken hoe de besmetting tot stand komt. In evengenoemd jaarverslag wordt gewezen op de mogelijke overbrenging van de smetstof door vliegen. Het is niet onwaarschijnlijk dat zulks ook geschiedt door muskieten, die reeds zooveel op hun kerfstok hebben. Halfhide [2]) deelt mede dat, volgens een oud volksgeloof in de Kolonie, zij die veel last van wandluizen hebben als verdacht van lepra worden beschouwd.

Hoe dat ook zij, zoolang men niet weet hoe de besmetting tot stand komt, doet men wijs te nauwe aanraking met lepreuzen te vermijden. Daartoe is in de eerste plaats noodig dat er een eind komt aan dien heelen treefrommel, overgeërfde treef, droomtreef, treef op gezag van „treefkenners" en de andere door Dr. Lampe genoemde treeven. Niet natuurlijk de ervaringstreef, de overal ter wereld voorkomende idiosyncrasie.

---

[1]) *„Jaarverslag over 1928 van den Openbaren Gezondheidsdienst in Suriname."*

[2]) *„Schadelijke insecten en dieren en de daardoor veroorzaakte ziekteprocessen"*, deel VI blz. 62. Haarlem 1911.

Ik roep hier de hulp in van een bij uitstek deskundige als Prof. Flu, die op blz. 83 van zijn reisverslag schrijft:

.... „Tegen dit afschuwelijk bijgeloof, dat niet alleen voor het bijbrengen van betere begrippen over ontstaan en verbreiding der lepra funest, maar ook voor de voeding van het volk allernadeeligst is, zal men alleen door betere ontwikkeling van het volk moeten strijden en dan zal het nog te bezien zijn of men zoo gemakkelijk oude begrippen, die zich als een soort geloof hebben vastgeworteld, opgeeft."

Een poging tot het bijbrengen van betere begrippen werd gedaan door het Departement van Onderwijs in Suriname. In Januari 1902 richtte n.l. de Inspecteur voor het Onderwijs tot de hoofden van scholen een circulaire, die als bijlage bij dit artikel is gevoegd.

Voor de bestrijding van dit volksgeloof moet men bij de jeugd beginnen. Daartoe moeten de onderwijzers medewerken, voorgelicht door de geneesheeren. Konden deze — de geneesheeren — er den tijd voor vinden om nu en dan zelf in de scholen de kinderen toe te spreken, dan mag men daarvan goede uitkomsten verwachten.

Onmisbaar is ook de krachtige medewerking van de dagbladpers.

Vóór ik dit artikel eindig wil ik nog even wijzen op een andere zijde van het treefgeloof, den ontzaglijken druk dien het legt op de moeders. Weinigen realiseeren wat het voor een moeder beteekent, die twee of meer kinderen heeft, ieder met een of meer treeven, waarbij misschien nog komt haar eigen treef of die van haar man. Voor ieder een afzonderlijk menu, afzonderlijke pannen en potten, enz. Die druk, al ondergaat zij dien met liefde, moet van haar weggenomen worden.

Ten slotte, het land moet niet blijvend behooren tot de zwaarst besmette oorden der wereld.

De lepra moet uit Suriname verdwijnen, zoo spoedig mogelijk.

Den Haag, Juni 1929.

BIJLAGE

DEPARTEMENT
VAN
ONDERWIJS
SURINAME.

Paramaribo, 3 Januari 1902.

Ik heb bij deze de eer Uwe aandacht te vragen voor eene hoogst gewichtige aangelegenheid.

Het zal U bekend zijn, dat hier vrij algemeen de meening gehuldigd wordt, dat onze bevolking geen vrees koestert voor de *lepra* en dat daarom alle pogingen om haar (de bevolking n.l.) er toe te brengen tegen besmetting te waken, vruchteloos zullen zijn, reden, waarom die pogingen worden nagelaten.

Ieder, die met de verschillende deelen onzer bevolking in aanraking komt en zich de moeite heeft gegeven dit punt te onderzoeken, zal weten, dat niets minder waar is, dan de zooeven bedoelde meening. De algemeen verspreide vrees voor het overtreden van de zoogenaamde „*treef*", de angstvalligheid, waarmede gewaakt wordt tegen het gebruiken van spijzen en dranken, waarvan aan den persoon zelven of aan een familielid of vriend „in den droom" of op andere geheimzinnige wijze de schadelijkheid is „geopenbaard", zijn zoovele bewijzen, dat de bevolking eene heilzame vrees koestert voor de lepra, die door een groot deel der bevolking geacht wordt het gevolg te zijn van — of de straf voor het al of niet bewust veronachtzamen van de treef.

Hoe kan nu zulk eene vrees voor de *ziekte* samengaan met de schromelijke onverschilligheid van een groot deel der bevolking in haar omgang met de *zieken*? Het antwoord op deze vraagt ligt voor de hand. Men neemt zich niet in acht voor de *zieken*, omdat men niet gelooft in de *besmettelijkheid* der ziekte, omdat men eensdeels meent, dat deze alleen een gevolg is van het veronachtzamen van de „*treef*", anderdeels, dat de ziekte *erfelijk*, maar niet *besmettelijk* is.

Het zal U waarschijnlijk niet onbekend wezen, dat er in onze maatschappij lieden zijn, die er een beroep van maken de „treef" op te sporen en aan te wijzen en daarmede de onwetende menigte geld uit den zak kloppen.

Aan *volwassenen* de tegenwoordig door ieder wetenschappelijk medicus gedeelde overtuiging bij te brengen, dat de lepra *besmettelijk* is, zal wel onbegonnen werk zijn of althans uiterst langzaam kunnen plaats vinden. Minder hopeloos staat het evenwel met de poging, wanneer men die aanwendt bij *kinderen*. Gaat daarbij de poging uit van personen, in wie de kinderen vertrouwen stellen, dan wordt de kans op eenen goeden uitslag des te grooter. Daarom meen ik, dat het op den weg der school ligt den kinderen ook ten deze juister denkbeelden in te prenten en hen voortdu-

rend te wijzen op het gevaar van besmetting. De school zou daarmede een werk doen, dat het zijne zal bijdragen tot beteugeling van de vreeselijke ziekte, die naar de meening van velen, in deze kolonie toeneemt.

Het behoeft zeker niet gezegd, dat het de bedoeling niet is den kinderen voor te houden den ongelukkigen medemensch te schuwen of aan zijn lot over te laten. Wat hun moet worden ingeprent, is, dat het plicht is, naast het betrachten van menschlievendheid, te waken tegen onvoorzichtigheid en *noodelooze* blootstelling aan het gevaar van besmetting.

Telkens herhaalde besprekingen zullen noodig zijn om te verhoeden, dat hetgeen de school tracht te bereiken, wordt te niet gedaan door wat de kinderen in hunne omgeving zien en hooren.

Gaarne vernam ik omtrent het bovenstaande Uw gevoelen en tevens het antwoord op de vraag, of ter bereiking van hetgeen beoogd wordt op Uwe medewerking kan worden gerekend.

HET SPROOKJE VAN EEN GOUDLAND

THE DISCOVERIE OF THE LARGE AND BEAUTIFUL EMPIRE OF GUIANA by SIR WALTER RALEGH, edited from the original text with introduction, notes and appendixes of hitherto unpublished documents by V. T. Harlow, M. A., B. Litt. 1928, The Argonaut Press, London.

Hoofdzakelijk voor het goud van het goudland reisde men vele eeuwen geleden naar de noordkust van Zuid-Amerika [1]); een uitzondering maakten de Zeeuwsche kooplui, die in 1580 scheep gingen naar de kust van Guiana om handel te drijven; hun onderneming werd beschermd door resolutiën van de Algemeene Staten, wier arm blijkbaar ver reikte. In 1499 was Alonso de Ojeda, tochtgenoot van Columbus, samen met Amerigo Vespucci bijna tegen de kust van Guiana gevaren, ongeveer ter hoogte van den Marowijne-mond; langs de monden der andere Surinaamsche rivieren zeilde hij N.W. verder. Een jaar later landde een andere tochtgenoot van Columbus, Vincent Janez Pinzon, op de n.o.-kust van Brazilië, en hij zeilde langs de geheele kust van Guiana tot aan de Orinoco. Wie het praatje van 't goudland ter wereld bracht was niet bekend; het lokte tallooze belangstellenden van velerlei naties; meerendeels begonnen zij aan de Orinoco, en ook Walter Ralegh deed zoo, toen hij in 1595, met de kapiteins George Gifford en Lawrence Keymis in Guiana kwam. Keymis voer in 1596 de Corantijn op tot Oreala. In zijn reisbeschrijving geeft hij de namen der door hem ontdekte rivieren, waarbij de meeste Surinaamsche. Leonard Berrie bezocht in den aanvang van 1597, op een ook door Ralegh uitgerust schip, de Marowijne. Ralegh zelf voer in hetzelfde jaar de Corantijn op tot aan den eersten waterval.

---

[1]) Een goed overzicht van die reizen geeft Ferd. Adalb. Junker von Langegg: „*El Dorado. Geschichte der Entdeckungsreisen nach dem Goldlande El Dorado in XVI und XVII. Jahrhundert.*" Leipzig 1888.

Met het bekendmaken zijner ontmoetingen heeft hij niet getalmd, want reeds in 1596, dus een jaar vóór laatstgenoemde reis, verscheen de eerste druk van het boek welks titel hierboven staat geschreven. Het is herhaaldelijk herdrukt en in vele talen vertaald; de eerste drukken zijn hoogst zeldzaam; in het Hollandsch verscheen de Discoverie in 1598, daarna in 1605, 1617, 1707, 1727, 1747. De titel van de editie van 1617 luidt (met eenige verkortingen) aldus: Walter Raleigh en Laurens Keymis, Warachtighe ende grondige beschryvinghe van het groot en Goutrijck Coningrijck van Guiana.... van de groote ende rijcke Hooft-stadt Manoa. Macureguarai .... van het groot Souten Meyr Parime.... wat voor rijcke Waren daer te lande en daer ontrent vallen.... Gout, costelyck Ghesteente, Peerlen, Balsem olie, langhe Peper, Gingber, Suycker, enz. Mitsg. de beschryvinge vande omliggende rycke Lantschappen Emeria, Arromaia, Amapaia en Topago. Alles met groote neersticheyt ontdeckt ende beschreven in 1595 ende 1596. Amst. M. Colijn, 1617.

De naam van Keymis is in den titel vermeld omdat, met afzonderlijken titel, zijn tweede reis in deze editie werd opgenomen. Het door mij geraadpleegde exemplaar is in 1925 door Van Stockum's antiquariaat verkocht uit de collectie-Six van Vromade.

Ralegh's beschrijving lokte vele schepen naar de kusten van Guiana: zij is een boek voor goudzoekers. Het Spaansche Eldorado of El Dorado, letterlijk: de vergulde man, is oorspronkelijk geweest de naam van den beheerscher eener fabelachtig rijke provincie in Zuid-Amerika, wiens kleeding bestond uit goudstof, later geworden de naam van het land zelf, aan welks bestaan men, sedert de 16de eeuw was begonnen, vast geloofde. De hoofdstad met haar gouden daken heette Manoa del Dorado. Schier overal in elke streek tusschen Venezuela en de oevers der Amazone heeft men gezocht, maar het goudland heeft men niet gevonden. Met 't goud is de reeks chimaera begonnen die in den loop der eeuwen over het land hebben gedwaald. Richard Schomburgk vertelt van het goud in zijn „Travels in British Guiana, 1840—1844, translated and edited, with geographical and general indices, and route maps by Walter E. Roth, Georgetown, 1923." Uit het exemplaar dat dr. Roth mij schonk citeer ik (dl. II, p. 345): „From the time of the discovery of this important continent, none of the remaining tribes of South America received such notoriety in Europe as the Caribs: this was due a good deal besides, to the impeachment of cannibalism, and the news of the wealth of noble metals which they understood how to work. With

Sir Walter Raleigh begins the series of marvellously fantastic accounts of the tribe and of the district which it occupies as well as of the wealth of metal that must be hidden in it: he wanted to substantiate the truth of his statements by the quantity of sterling gold he had obtained from them, so as to serve the purpose of making Queen Elizabeth turn a favourable ear to his farreaching projects. Raleigh has associated a good deal with the Caribs and Bancroft relates in his Natural History of Guiana the following: „The Carribee Indians retain a tradition of an English chief who many years since landed amongst them, and encouraged them to persevere in enmity to the Spaniards, promising to return and settle amongst them and afford them assistance, and it is said that they still preserve an English Jack which he left them, that they might distinguish his countrymen." This was without doubt Sir Walter Raleigh, who in 1595 landed on the coast of Guiana to find the wonderful golden city Manoa El Dorado, and captured Fort Joseph on the Orinoco. As to the wealth of gold, the reports of the oldest travellers, especially of some of the missionaries of the Society of Jesus who were sent to the Orinoco district, correspond with Raleigh's accounts. Gumilla, Cayley, Lawrence Keymis, d'Acuña and Herrera all speak of the large quantity of gold and silver dust, and the amulets of gold found amongst the Caribs, which they themselves knew how to work. Gumilla reported that a century previously the Caribs in the environs of the Orinoco wore as ornaments gold plates which they themselves manufactured: a statement that is strengthened by that of Alexander von Humboldt, who at the same time states that even up to 1760 the independent Caribs had gone to the Cerro de Pacaraymo, to collect gold dust in their drinking cups and to sell it to the Dutch on the Essequibo, as the Caribs of the Essequibo, Caroni and Cuyuni know to wash gold out of the earth." Eenige bladzijden vroeger vond ik, op Roth's kaart no. 9, de plaats waar Schomburgk zich ophield toen hij de aanteekeningen maakte voor bovenstaande opmerkingen; nl. the mouth of the Makaiku which also flows into the Pomeroon from the West. Dit ter aanvulling van zijn verhaal, dat hij op bl. 346 vervolgt: „In the course of our journey we did not find a trace of worked gold nor any in a raw state: I have already spoken of the absolutely fruitless attempts of the Dutch. The total disappearance of the bits of metal might easily find an explanation in the intercourse that arose later on with the Europeans, though it still always remains a surprise to me that the

source of origin of the metal has continued hidden. If Guiana possesses metalliferous stone it can only be found in the Pacaraima Ranges or in the environs of Roraima, particularly towards the Cuyuni."

Sedert Schomburgk in 1848 voor de Hackluyt Society zijn boek schreef „The discovery of the Empire of Guiana" is er veel nieuw materiaal ontdekt; zoo zijn de Spaansche officieele stukken, die langer dan drie eeuwen hebben gerust in de Archivo de Indias te Sevilla, in 1898 met honderden andere te voorschijn gebracht ten behoeve van het Britsche gouvernement, getranscribeerd als materiaal in de arbitrage tusschen Venezuela en Britsch Guiana. Het zijn deze stukken, in het boek in extenso gegeven, die 't mogelijk maken Ralegh's verhaal van de expedite in 1595 te vergelijken met de rapporten van destijds ginds vertoevende Spanjaarden. Namen als die van Antonio de Berrio, tot nu toe een nevelachtige figuur, zeggen ons thans meer, de dragers dezer namen komen in een beter licht. Ook Ralegh zelf, meer filosoof dan zeeman of explorateur, en bovenal voor de koloniën een staatsman van gezag.

In haar nieuw kleed is de Discoverie een pronkstuk, fraai van letter, gedrukt op papier als vanzelf door de hand streelend betast, de rug van perkament, mooi kleurend bij den bruinlinnen band, in den hoek Ralegh's wapen in goud, en vooraan zijn portret, hetzelfde dat Hume's boek siert „Sir Walter Ralegh" in Builders of Greater Britain, Londen 1903. De indeeling is als volgt te beschrijven: na den titel brengt N. M. Penzer een Preface (V tot VII) die o.a. bijzonderheden bevat omtrent de vroegste drukken. De Introduction, zooals de titel van het boek zegt, door Harlow geschreven, loopt van XV tot CVI, en is verdeeld in drie paragrafen: Ralegh and his title to fame; El Dorado and the way thither; The discoverie of Guiana. In de buurt vinden we twee kaarten, een met de reiswegen van *a.* Pedro de Ursua en Lope de Aguirre; *b.* Aguirre nadat Ursua was vermoord; *c.* Antonio de Berrio's derde reis; en *d.* Ralegh in 1595. Een andere kaart, in het Britsch Museum bewaard, heeft tot opschrift „A map of Guiana with the courses of the Orinoco, Marañon or Amazons, drawn by or for Sir Walter Ralegh.

„The greatness of Ralegh, schrijft Harlow (XXXII) is therefore to be sought (save for the outstanding exception of his colonial enterprises) not in action but in the mind. The nature and extent of the influence of his thought has never been adequately assessed; nor will it be, until the historian is aided by the literary

specialist and the philosopher. Ralegh's ethical teaching whether he knew it or not, was derived from Erasmus, More and Colet and the Platonic academists of Florence. It consists in the extension to the ethical and religous sphere of that attack upon scholasticism which had been so effective on its intellectual side. Ralegh was at one with these masters in their desire to eliminate superstition, and to depend, as far as is compatible with true religion, on the intellect to justify the received truths of Christianity. Unfortunately the teaching of the Oxford Reformers had been nullified bij the distorbed version of Aristotelianism which still prevailed. The time was not yet ripe for courageous critical enquiry, and dogmatism retained its suppremacy." enz. De vraag is of Ralegh veel zou hebben begrepen van deze alinea.

En over de reeds genoemde in de Archivo te Sevilla bewaarde documenten: „To put it briefly, they show beyond doubt that the theory of the existence of a golden city on the shores of a lake amid the uplands of Guiana was entirely the work of Berrio (dit als antwoord op de vraag wie het sprookje van het goudland verzon), and that Ralegh broke no new ground whatsoever and merely repeated the Spaniards ideas. In this matter, as in to many others, Ralegh's importance lies not in concrete achievements, but in his statesmanlike grasp of potentialities. Berrio's mighty travels (save from the point of view of geographical discovery) were entirely valueless; Ralegh's schemes had far-reaching results, and might, if they had been adopted wholehartedly, have brought about an English Empire in South-America." Waarschijnlijk had Nederland dan nooit soesah met West-Indië gehad.

De Discoverie is een boek van Ralegh, maar een boek van Harlow tevens. Zijn verhalen zijn prettig te lezen en telkens legt hij den lezer bijzonderheden voor, waarvan deze nooit heeft gehoord. Toen Berrio begon te zoeken naar El Dorado was hij over de zestig en hij is aan het zoeken gebleven gedurende 12 jaar. „He was essentially a soldier, who was more at home on the battlefield than in the library." Ook in Holland is hij geweest. „The scene of his soldiering was then transferred to Germany and afterwards to the Netherlands under Alva, where in 1568 he seems to have played an important part in the Spanish victory of Jemmingen." Later lezen we, dat Jemmingen dezelfde naam is als Temeghen; het plaatsje ligt in Oost Friesland ten Z. van Emden aan den W. oever van den Eems-mond. Het leger van Lodewijk van Nassau werd verslagen, velen sneuvelden en „hijzelf ontkwam

dit lot slechts door in de Eems te springen en naar een bootje te zwemmen" enz. Alleen op een historischen atlas zal men het dorp, onder den naam Jemgum, aantreffen.

Ook van de Caraios, oorspronkelijk gekomen uit Parana en Paraguay, vertelt Harlow. „Indeed there seems to be little doubt that the fame of these semi-civilised Caraios was the base upon which the legend of El Dorado of Guiana was eventually built. A race who came from no one knew where, which was irresistible in war, which possessed ornaments of gold, and was sufficiently developed to live in organised communities, inspired the more primitive tribes with awe. When Berrio, and Ralegh after him, travelled the Orinoco, and heard exagerated tales of the prowess and splendour of these new-comers to Guiana, they easily jumped to the conclusion that here was the longsought empire of the Incas; here among the Guianian mountains was the sacred lake and on its shores the glittering city of Manoa...." Some years later an incident occurred which gave a new burst of vigour to the legend"; maar de zeepbel brak, doordien een Indiaansch verhaal de verminkte lezing bleek te zijn van een reeds te sterk gekleurde *vertelling over de woonplaats van den vergulden man.*

Of we nu wijzer zijn geworden? Wie dit vraagt heeft nooit gehoord van den heer P. H. Fawcett, die in den aanvang van 1925 begon het Braziliaansche bosch binnen te dringen, waar een verborgen oude stad zich moet bevinden, eigenlijk twee steden, waarvan de een zou zijn ingestort door aardschokken die de andere niet deerden. Volgens deskundigen ligt het gezochte gebied tusschen de rivieren Xingu en Tapojoz, beide affluenten van de Amazone en beide in Bos' Atlas te vinden. Daar moet een oude kultuur hebben bestaan, en velen die met onze nieuwe kultuur weinig zijn ingenomen, zal 't verdrieten, dat Fawcett nog steeds niet terug is om dáárvan te vertellen. In Februari 1925 hoorden we voor het eerst van deze onderneming, en zij die toen met bezorgdheid het begin hebben gevolgd, blijken niet zonder reden te hebben gevreesd. Het bosch — al heeft Fawcett jarenlang in de wildernissen van Brazilië gezworven — het nooit gekapte bosch is een stugge middenstof, die ongaarne loslaat wie er eenmaal binnendrong; het heeft ook deze reizigers, een drietal, niet losgelaten. Met drie man, meenden zij, was er een goede kans er te komen en terug te keeren. Inderdaad, die kansen waren er, helaas ook nog andere. Fantastische verhalen met prentjes bereikten ons, opgesteld door Francis Gow Smith, hoofd der reddings-brigade. Hij schreef erover in de New-York Herald

Tribune van 9 Sept. 1928, en onder het hoofd van zijn opstel „Captives of the jungle" stelt hij de vraag „Was Colonel P. H. Fawcett, the missing explorer, slain by Brazilian Indians, or is held captive by them as a white god of wonderful magic powers?"

Vreemde toestanden, de ghesteltenisse van Mandeville, en wonderlijke wezens kan de nieuwerwetsche reiziger altijd nog aantreffen, mits hij ze maar ver genoeg zoekt. Daar wonen o.a. de zwarte dwergen in holen en gaten die zij door takken en bladeren aan het oog onttrekken; ook de krachtige „roodhuiden", de Mundurucus, die vrouwelijke leiders hebben; en dan de blanke Indianen! Er zijn stammen die de zon bezingen, amazonen die in eenzaamheid leven, anderen die vechten. Zoomede Indianen wier eenig wapen een stok is waarmede zij een vijand op een afstand van meer dan honderd meter de beenen stuk gooien. Laten we nooit den draak steken met malligheden uit oude reisverhalen, ze fleuren ervan op, de oude maar ook de nieuwe; en de pure waarheid is gewoonlijk nogal saai.

Op de inleiding van Harlow volgt het verhaal van Ralegh; een trouwe herhaling van den titel der eerste uitgaaf gaat daaraan vooraf; imprinted at London by Robert Robinson, 1596. De eigenlijke Discoverie of Guiana loopt van bl. 11 tot 76. Nieuw hierin zijn alleen de noten van Harlow. Dan geeft deze Ralegh's verzameling, geheeten An abstract taken out of certaine Spanyardes Letters concerning Guiana and the Countries lying upon the great river of Orenoque: with certaine reportes also touching the same (bl. 77—85). Verder Appendix A: Unpublished Spanish documents relating to the journeys of Antonio de Berrio and Domingo de Vera in search of El Dorado. En Appendix B: Unpublished Spanish documents relating to Ralegh's expedition to Guiana (1595). Zoomede Append. C: Of the voyage for Guiana, written by or for Sir Walter Ralegh. „Touching the voyage for Guiana it is to be considered first, whether it bee to be undertaken: secondly the manner of subduing it: and lastely, the meanes howe to subdue it, and annex it to the Crowne Imperiall of the Realme of England". Deze appendices loopen van bl. 89 tot 149.

Er zijn in de Discoverie vele merkwaardige gebeurtenissen die men te voorschijn kan halen en kan toonen aan hen die van Guiana's geschiedenis weinig studie maakten; ook verhalen van Indianen, the legend-loving Indians, over andere Indianen, dikwijls onwaarschijnlijke, maar gedocumenteerd door afbeeldingen, die echter geen foto's zijn. Heeft Ralegh het verhaal over de „wanschepsels" geloofd, geloofden de Indianen eraan die 't

hem deden, of hebben zij den vreemdeling erin laten loopen? Onbeantwoorde vragen. Het eerst vinden we van deze wezens gewag gemaakt op bl. 56. „Next unto Arui there are two rivers Atoica and Caora, and on that braunch which is called Caora are a nation of people, whose heades appeare not above their shoulders, which though it may be thought a meere fable, yet for mine owne parte I am resolved it is true, because every child in the provinces of Arromaia and Canuri affirme the same: they are called Ewaipanoma: they are reported to have their eyes in their shoulders, and their mouths in the middle of their breasts, and that a long train of haire groweth backward betwen their shoulders." Verder over hun wapens, bogen en pijlen en knotsen driemaal grooter dan andere van Guiana, over de macht van den stam. Had ik maar één woord gesproken, schrijft Ralegh, dan had men mij zulk een mensch gebracht en dan was de zaak beslist geweest [1]). „Such a nation was written of by Maundevile, whose reportes were held for fables many yeares, and yet since the East Indies were discovered, wee finde his relation true of such thinges as heertofore were held incredible". Daarna: „When I came to Cumana in the west Indies afterwards, by chaunce I spake with a spanyard dwelling not farre from thence, a man of great travell, and after he knew that I had been in Guiana, and so farre directlie west as Caroli, the first question he asked me was whether I had seene anie of the Ewaipanoma, which are those without heades: who being esteemed a most honest man of his word, and in all things else, told me that he had seen manie of them: I may not name him because it may be for his disadvantage", enz. Later (bl. 70) komt Ralegh erop terug: „To the west of Caroli are divers nations of Canibals, and of those Ewaipanoma without heades."

Shakespeare wiens lijfspreuk had kunnen zijn „je prends mon bien où je le trouve" heeft zich meester gemaakt ook van dit geval. Othello, de Moor, wordt door de HoogEdele Heeren verdacht, dat hij „door tooverij en marktbedriegersmidd'len" Desdemona's liefde heeft weten te winnen. Dan volgt Othello's lange verdediging, waarin hij betoogt, dat niets anders dan het verhaal zijner vreemde ontmoetingen dit wonder heeft verricht.

[1]) „Zonderling paroxisme van opgewonden verbeeldingskracht, van een zóó begaafd man als Raleigh!" schreef P. M. Netscher op blz. 23 van zijn „*Geschiedenis van de Kolonien Essequebo, Demerary en Berbice*". 's-Gravenhage 1888.

Terwijl ik dit schrijf ontvang ik van Dr. Walter E. Roth (Britsch Guiana) de door hem bewerkte vertaling van Netscher's boek, uitgegeven door „*The Daily Chronicle*", Georgetown, Britsch Guiana 1929.

Van al de avonturen op zijn zwerftocht sprak hij,

> And of the Canibals that each other eat,
> The Anthropophagi; and men whose heads
> Do grow beneath their shoulders.

In een noot van dl. VIII, 1765, der Johnson-editie wordt hierbij aangeteekend: „Of these men there is an account in the interpolated travels of Mandeville, a book of that time". De eerste gedateerde uitgaaf van Othello is van 1622, dus 6 jaar na des schrijvers dood. Burgersdijk (VIII, 459) zegt in zijn Aanteekeningen bij den regel „Van wondere avonturen op mijn zwerftocht", dat de uitdrukking voor Sh.'s tijdgenooten onmiddellijk verstaanbaar was, daar zij met name de verwonderlijke reisverhalen van Mandeville, van Walter Ralegh, die Guiana had bezocht, en van anderen gretig verslonden.

De afbeelding van de bovengenoemde wanschepsels die, zij 't ook langs indirecten weg, Othello aan een hupsch Venetiaansch vrouwtje hielpen, die afbeelding is een herhaling van een prentje in een aan de firma Nijhoff behoorend boekje van groote zeldzaamheid.

De titel daarvan luidt als volgt: Korte en wonderlijcke Beschrijvinge van de seltsame Wanschepsels van Menschen, gevonden in het Koninghrijck Guianae/aan het Meyr Parime; Als mede van de Satyrs / en de Vrouwen

Amazonen genaemt / daer van de oude Historien gewach maecken. t' Amsterdam Gedruckt by Gillis Joosten Saeghman, in de Nieuwe-Straat / Ordinaris Drucker van de Journalen ter Zee / en de Reysen te Lande." (z. j. ongev. 1660).

Van deze wonderlijke wezens zegt de auteur: „In de Provincie Iway Panoma / van het Koninghrijck Guiane / ontrent het Meyr Cassipa / en de Poel Parime / (getuyght den Heer Halingius) wert een soort van Menschen gevonden sonder hals oft hooft / de leden van het aengesicht / als Neus / Mont en Oogen staen in de borst / sijn anders sterke / moedige en barbarische Menschen."

En verder: „In de Caerte van Livinus Hulsius van America / als mede in de Lant-beschrijvinge van Jodocus Hondius / sijn deze Menschen / na hun stature en wesen sonder Hoofden / met Oogen en Neus in de borst / seer naeuwkeurigh afgheteyckent" (bl. 3).

Daarop volgt de opsomming van andere wanschepsels en een bericht over de Amazoonsche Vrouwen, dit laatste onder het opschrift: „Van 't beginsel en oorspronck der strijdtbare Vrouwen *Amazonen genaemt, en van meenighe* notabele Daden, die sy uitgerecht en gedaen hebben," ook al in Guiane, en wel „aan verscheyde plaetsen." (bl. 10). Naar haar heet de rivier. Zij wonen op kleine eilandjes en dikke boomen die in 't water staan en iedereen heeft een klein schuitje om naar de buren te gaan. Dit moet zijn geweest vóór de uitvinding van Couperus' kletsbel.

Er blijft mij nu nog over iets te zeggen van den persoon die Jean de Mandeville heette en door Ralegh Maundeville wordt genoemd. De commentatoren van Shakespeare zeggen, dat vele van de ontmoetingen die hij Othello in den mond legt afkomstig zijn uit veel gelezen boeken o.a. uit de reizen van Mandeville, een schrijver uit den ouden tijd, want hij is in 1372 te Luik overleden. Van zijn vak was deze Belg medicus en astroloog, af en toe reiziger, en wat hij in Palestina zag en waarschijnlijk in Egypte, daarvan kon hij zonder blozen vertellen; het overige was compilatie (toen reeds!) en zijn welvoorziene boekerij hielp hem ter dege. Niettemin was hij een geliefd schrijver, wiens verhalen in hun bonte afwisseling langer dan twee eeuwen West-Europa hebben bezig gehouden. Ziehier in perkamenten band Die wonderlijcke Reyse van Jan Mandeuijl / beschrijvende eerst die Reyse ende ghesteltenissen van den heyligen Lande van beloften / te Paerde / te voete / oft ter zee / ende die

ghesteltenisse ende ghelegentheyt vanden selve Lande. Daernae de ghesteltenissen en de zeden vanden Lande van Egypte / Syrien / beyde die Arabië / Persen/Indien ende Ethiopien / en ooc dat leven ende gheloove der menschen van dien Landen. Oock van menigerley Dieren /Vogele / en andere wonderlijcke saecken, seer playsant om lesen. TAntwerpen, By de Weduwe van Guilliaem van Parijs / op de Lombaerde Veste / inden gulden Pellicaen. 1592.

Het consent, van den Hove is te Brussel gegeven 31 Oct. 1550. Uit het Fransch vertaald is het boek in het Engelsch, Duitsch, Italiaansch, Deensch, Iersch en Hollandsch; 300 HSS zijn ervan bekend en tallooze drukken. De naast mij liggende druk van 1592 is waarschijnlijk niet een van de eerste die in 't Hollandsch verschenen. Playsant .... om te beginnen geven de oude bijbelletter en de druk in twee kolommen geen vroolijk uiterlijk aan deze Wonderlijcke Reyse; en dan waren de verhalen over zieken die aan een boom worden opgehangen, over menschen die vleesch van serpenten eten, over eilanden waar griffioenen wonen en reuzen misschien grappig voor lezers uit het eind der 16de en 't begin der 17de eeuw wier wijze van denken en voelen wij thans zoo moeilijk in ons kunnen opnemen. Ziehier een staal: „Van een Eylant geheete Macumeran / ende heeft wel M. mijlen omgaens / ende die lieden die daer woonen hebben al honts hoofden. Dat lxix Capittel (bl.31 verso). Van desen Eylande gaetmen ter wester Zee door menich eylant tot eenen Eylande geheeten Macumeran / dat een seer schoon Eylant is / en hout int omgaen wel M mijlen. En alle die lieden van desen eylande hebben honts hoofden, en zijn lieden van reden ende verstant en sy aenbede eenen osse voor haren Godt / ende een yegelijc van hen draecht int voorhooft eene gulde osse en is in een teecken dat sy haren Godt minnen. En sy gaen al naect anders dan dat sy een cleyn doecxke hebben om haer heymelijcke leden mede te bedecken." Zoo gaat 't nog een dertig regels voort. Histoires pour dormir debout. En ongepast schijnt 't mij, de verhalen van Walter Ralegh en van Mandeville in één adem te noemen.

JOH. F. SNELLEMAN.

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN SURINAME, Dr. A. A. L. RUTGERS, OP 14 MEI 1929 UITGESPROKEN TER OPENING VAN DE ZITTING DER KOLONIALE STATEN

Mijnheer de Voorzitter,
Mijne Heeren, Leden der Koloniale Staten,

Bij de opening van het nieuwe zittingsjaar slaan wij in de eerste plaats een blik achterwaarts op het jaar, dat voorbijging.

In dat jaar viel aan het Koninkrijk der Nederlanden het voorrecht ten deel, twee jubilea van het Koninlijk Huis te mogen vieren. Onze geëerbiedigde Vorstin vierde op den 31sten Augustus het zesde lustrum Harer regeering, en onze geliefde Koningin-Moeder herdacht, hoe Zij voor een halve eeuw Nederland tot Haar tweede vaderland maakte.

Bij de feestelijke herdenking dezer jubilea bleek wederom overduidelijk, hoe nauw Suriname en Nederland verbonden zijn, hoe sterk de aanhankelijkheid aan het Vorstenhuis in dit gebiedsdeel is hoe zeer de bevolking van Suriname medeleeft met de nationale gedenkdagen, inzonderheid op den verjaardag van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina.

Daarvoor is reden. Niet slechts in het verleden, maar ook in deze dagen. Met eerbiedige dankbaarheid mogen wij gedenken, hoe Onze geliefde Vorstin, op het voetspoor van Hare Koninlijke Moeder, niet moede wordt te doen blijken van Hare gevoelvolle belangstelling voor de stoffelijke, maar niet minder ook voor de geestelijke en zedelijke nooden van dit deel van Haar Koninkrijk, waarvan het wel en wee Haar zoo na aan het hart liggen.

De geschetste betrekking tusschen Suriname en ons Vorstenhuis, Mijnheer de Voorzitter, geeft ons tevens in hoofdtrekken het beeld van den algemeenen politieken toestand van dit gewest, zooals deze ook in het afgeloopen jaar weder bestendigd is. De band aan Nederland verslapt niet met de jaren, integendeel, het Nederlandsch karakter der samenleving treedt hier steeds duidelijker aan den dag. Met erkentelijkheid zij er aan herinnerd, dat ook in het afgeloopen jaar het Opperbestuur wederom blijk gaf van Zijn medeleven met Suriname, door Hare Majesteits Kortenaer hierheen te zenden, welk bezoek in wijden kring waardeering vond.

Terugziende op het afgeloopen jaar mag ik niet nalaten een oogenblik stil te staan bij het heengaan van den Oud-Gouverneur Dr. C. Lely, aan wiens werkzaam leven op 22 Januari 1929 onverwacht door den dood een einde werd gemaakt. Slechts een drietal jaren, van 1902 tot 1905, was Lely Gouverneur, maar in die jaren heeft hij zich ook hier doen kennen als een man van groote beminnelijkheid, van stoere werkkracht, van vooruitzienden blik en van economischen durf. Al hebben zijn plannen niet alle

die vruchten gedragen, welke hij er van gehoopt had, eerbiedige hulde zij hier gebracht aan de nagedachtenis van dezen grooten Nederlander, die niet geaarzeld heeft zijne zeldzame gaven van hoofd en hart ook aan het welzijn van Suriname dienstbaar te maken.

Op wetgevend gebied was de samenwerking van Bestuur en Staten in het afgeloopen jaar niet onvruchtbaar. Met de aanneming der lepraverordening werd een belangrijk en tevens moeilijk onderwerp afgedaan, dat 25 jaar lang regelmatig op de agenda van Uw College voorkwam. Aan het einde van het zittingsjaar werd een andere sleepende zaak, de volledige doorvoering van de financieele gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs, tot een bevredigende oplossing gebracht. Tevens kwam een wijziging der onderwijsverordening tot stand, waardoor onder meer scholen met beperkt leerplan ook buiten het Boschland mogelijk gemaakt werden. Tenslotte, om niet meer te noemen, werd bij de begrooting voor 1930 gerekend op afschaffing van het Hindostansch onderwijs.

Voor de aangename samenwerking in het afgeloopen jaar breng ik U, Mijne Heeren, Leden van de Koloniale Staten, mijnen welgemeenden dank. Ik twijfel er niet aan, of ook in het nieuwe zittingsjaar mag ik onder Uw beproefde leiding, Mijnheer de Voorzitter, een voortzetting daarvan verwachten.

Reeds werden onderscheidene ontwerpen ingediend, die op den tijd en de werkkracht van Uw College beslag zullen leggen. Afgezien van stukken van ouderen datum werden U in de laatste weken aangeboden een Ontwerp-Rijstuitvoerverordening en een Ontwerp-verordening voor concessieverleening aan de Surinaamsche Bauxiet Maatschappij.

Daarnaast mag, gezien den stand der voorbereidende werkzaamheden, verwacht worden, dat in dit zittingsjaar Uw College zullen bereiken: een wijziging der inkomstenbelasting, een wijziging der delfstoffen-verordening, een volledige herziening der pensioenverordening, en ontwerpen inzake de geneeskundige belasting, het Immigratiefonds, de geneeskundige verzorging op de plantages en de bauxietverordeningen. Of ook de ter hand genomen herziening der kolonisatiewetgeving en de petroleumontginningsverordening reeds in dit zittingsjaar aan U zullen worden voorgelegd, valt thans nog niet te voorspellen.

Binnenkort zal voorts Uw College bereiken een ontwerp tot wijziging der verordening betreffende het verleenen van concessiën voor werken van openbaar nut, in verband met de plannen op het gebied van waterleiding en electriciteit.

Voor de levering van electriciteit werd reeds concessie aan de Nederlandsch-Indische Gas Maatschappij verleend op den voet van de bestaande verordening. Indien zich geen onverwachte teleurstellingen voordoen, mag verwacht worden, dat met de levering vóór het einde van 1930 zal worden aangevangen.

De onderzoekingen van Dr. J. W. Jenny Weyerman naar de technische en economische mogelijkheid van den aanleg eener waterleiding hebben gunstige resultaten opgeleverd. Bij Republiek, op 41 K.M. van Paramaribo is op betrekkelijk geringe diepte uitstekend drinkwater in grooten overvloed aangetroffen. Dr. Weyerman is thans op weg naar Nederland, om deze resultaten voor te leggen aan den Minister van Koloniën en aan de Nederlandsche Bankinstellingen, welke zich reeds in beginsel bereid ver-

klaard hebben, een waterleidingmaatschappij voor Paramaribo te financieren. Er bestaat gegronde hoop, dat langs dezen weg binnen afzienbaren tijd op alleszins aannemelijke voorwaarden een afdoende oplossing gevonden zal worden voor het reeds zoo vele jaren aanhangige en voor de volksgezondheid zoo uiterst belangrijke vraagstuk van de watervoorziening te Paramaribo.

Ook in andere opzichten was het afgeloopen jaar niet zonder resultaat voor de Volksgezondheid. Met dankbaarheid mag gewezen worden op de gunstige resultaten, welke in steeds meerdere mate verkregen werden bij de behandeling van lepralijders met de nieuwere praeparaten, welke de medische wetenschap ten dienste staan. Al is voorshands het aantal genezen patiënten nog tot enkele tientallen beperkt, niet zonder ontroering denk ik aan de mogelijkheid, dat in een niet te ver verschiet met de hulp van nog werkzamer geneesmiddelen een afdoende bestrijding dezer ziekte gevonden zou kunnen worden, waardoor aan het lijden van velen een einde zou komen en deze plaag voorgoed uit onze samenleving zou verdwijnen.

Belangrijk uit het oogpunt der volksgezondheid is ook het feit, dat de twee grootste in Suriname werkzame maatschappijen besloten tot den bouw van moderne hospitalen. Het nieuwe hospitaal op Mariënburg is reeds in bedrijf, dat op Moengo in aanbouw.

Op economisch gebied is het jaar 1928 een jaar van voorspoed en van tegenspoed geweest.

Voorspoedig was het, gelet op de uitvoercijfers van suiker, koffie en bauxiet, waarbij 1927 belangrijk werd overtroffen. Immers, de koffieuitvoer steeg van 2300 op 3400 ton, de suikeruitvoer van ruim 14.000 op ruim 15.000 ton, de bauxietuitvoer van 176.000 op 207.000 ton. Tengevolge van de daling der suikerprijzen steeg de gezamenlijke uitvoerwaarde dezer drie producten niet in evenredige mate, maar kwam niettemin van ruim 6½ millioen in 1927 op ruim 7½ millioen in 1928. Daarbij zij opgemerkt, dat de waarde van den suikerexport in rekening gebracht is naar den wereldmarktprijs en niet naar den binnenlandschen prijs.

Sterken achteruitgang vertoonden daartegenover de uitvoercijfers van balata en goud. De waarde van den balatauitvoer daalde van 2.3 millioen in 1927 op 1.2 millioen in 1928. De in 1927 reeds tot *f* 300.000.— gedaalde gouduitvoer verminderde wederom en bedroeg in 1928 slechts *f* 200.000.— De Compagnie des Mines d'Or besloot definitief haar bedrijf te staken. De katoencultuur werd, na de mislukking in Nickerie, weder geheel verlaten.

Vergeleken met 1927 is de handelsbalans niet achteruitgegaan. Verliezen aan den eenen kant werden goedgemaakt door vooruitgang aan de andere zijde. Stond in 1927 tegenover een invoer van 9.1 millioen een uitvoer van 9.5 millioen (de suiker berekend tegen wereldmarktprijs), ook in 1928 waren deze cijfers wederom 9.1 en 9.5 millioen.

Alles samengenomen heeft het jaar 1928 niet gebracht, wat er van gehoopt werd en kunnen ook de verwachtingen van het oogenblik niet hoog gespannen zijn. De depressie, waaronder Surianme reeds zoovele jaren zucht, is nog niet voorbij.

Een sprekend bewijs daarvan levert de emigratie naar Curaçao. In 1928 vertrokken daarheen ruim 400 personen, een grooter getal dan in een der voorgaande jaren. Voorzoover dit een gevolg is van de hier heerschende werkeloosheid moet dit een betreurenswaardig verschijnsel genoemd wor-

den. Als blijk van den lust en de mogelijkheid, om elders door arbeid een loonend bestaan te vinden is er reden zich over dezen uittocht te verheugen. Deze emigratie is bovendien niet uitsluitend verlies voor Suriname. De Surinamers in den vreemde vergeten hun vaderland niet, getuige de belangrijke geldzendingen uit Curaçao, in 1928 geraamd op ƒ 120.000.—. Tenslotte, werk zoeken buiten de landsgrenzen is geen specifiek Surinaamsch verschijnsel en kan een land tot voordeel zijn; zelfs kan gezegd dat Nederland en Engeland een goed deel van hun welvaart danken aan den ondernemingsgeest van diegenen, die in het buitenland hun energie loonender wisten aan te wenden dan in het vaderland mogelijk was.

Niettemin moet gehoopt op een toekomst, waarin dergelijke emigratie onnoodig wordt. Onmogelijk schijnt dat niet. Weliswaar is er nog niets wat wijst op een herleving van de goudindustrie en blijft de toekomst der balataindustrie onzeker, maar op ander gebied zijn teekenen van opleving waar te nemen, die hoopvol stemmen voor de toekomst.

De belangstelling voor Suriname bleef het afgeloopen jaar in verschillende opzichten levendig en leidde tot uitbreiding van bestaande of opening van nieuwe zaken.

Verschillende maatschappijen besloten tot vergrooting van haar koffieaanplant; een nieuwe plantage werd geopend. In deze richting kan onge-, twijfeld zonder buitengewoon risico meer gedaan worden, zoo dat verdere uitbreiding verwacht mag worden, wanneer de resultaten in de komende jaren niet tegenvallen.

Voor de houtbedrijven kwam nieuw kapitaal beschikbaar; een tweetal nieuwe maatschappijen maakte een begin met hare werkzaamheden.

De bauxietindustrie zal zich, zoo de voorteekenen niet bedriegen, in de komende jaren nog verder uitbreiden. De kans bestaat, dat daardoor ook het rendement van den spoorweg verbeterd zal worden.

Of in de toekomst op een petroleumwinning in Suriname gerekend mag worden, blijft nog altijd hoogst twijfelachtig. De groote petroleummaatschappijen, ook die welke in de verloopen jaren een deskundige hierhene zonden, hebben nog geen wijziging gebracht in haar standpunt, dat exploiteerbare hoeveelheden aardolie in Suriname niet te verwachten zijn. Niet vóór de exploratie het tegendeel bewezen zal hebben, mag gehoopt worden op belangstelling van de zijde van hen, die over de middelen voor daadwerkelijke exploitatie beschikken.

De kleinlandbouw bleef in omvang toenemen; in 1928 werden van Gouvernementswege ruim 1700 perceelen voor kleinlandbouwers meer uitgegeven dan teruggenomen. In rijst en koffie schijnen twee uitvoerproducten gevonden te zijn, die naast verbouw van gewassen voor eigen gebruik en voor de binnenlandsche markt, den kleinlandbouwers een behoorlijk bestaan kunnen geven.

Ook voor 's Lands financiën is het jaar 1928 beneden de verwachtingen gebleven. De middelen bleven ƒ 50.000.— beneden de raming, een resultaat, dat niettemin tot tevredenheid stemt, gezien de bijna driemaal grootere inkomstenderving als gevolg van de crisis in de balataindustrie.

Voor het loopende jaar moet met een grooteren tegenvaller rekening gehouden worden. Zuinigheid en uitstel van niet beslist onvermijdelijke uitgaven zal dus ook in 1929 het wachtwoord moeten zijn.

Het ideaal van een sluitende begrooting is derhalve in het afgeloopen

jaar geen stap nader gekomen. Toch moet het oog voor de toekomst daarop gericht blijven. Het verheugt mij, dat bij de achter ons liggende begrootingsbehandeling gebleken is, dat dit besef ook bij Uw College levendig blijft. Naast zuinigheid in het beheer en bevordering van alles, wat door opvoering der productiviteit de belastingbasis kan verbreeden, zal in de naaste toekomst gestreefd moeten worden naar een verdere saneering van de begrooting, met name ten aanzien van den schuldenlast en den pensioenslast, en naar consequente doorvoering van het beginsel, dat voor diensten van het Gouvernement betaald moet worden, behoudens gevallen van onvermogen. Ik doe bij voorbaat een beroep op Uwe medewerking, wanneer wettelijke maatregelen daarvoor noodig mochten blijken.

Op het terrein van het geestelijk en zedelijk leven werd in het afgeloopen jaar de zegenrijke arbeid, inzonderheid van de zijde der kerken, ondanks de ook daar gevoelde financiëele moeilijkheden, onvermoeid voortgezet. Niet slechts op zuiver godsdienstig gebied, maar daarnaast in maatschappelijken arbeid en werken der barmhartigheid, in opvoeding en onderwijs. Die arbeid is te meer van beteekenis, omdat in nog sterkere mate dan ten aanzien van den materiëelen vooruitgang op het gebied der geestelijke waarden de Staat, krachtens zijn aard met gezag en dwang optredend, niet vermag in het leven te roepen, wat uit de vrije ontplooiing der maatschappelijke krachten moet voortkomen.

Moge het nieuwe zittingsjaar, Mijnheer de Voorzitter, getuige zijn van een krachtige en vruchtdragende ontplooiing van het particulier initiatief op elk gebied, en moge het Bestuur en Staten gegeven worden in hartelijke samenwerking door doeltreffende maatregelen die ontplooiing te bevorderen.

Bovenal, moge in het nieuwe jaar Gods onmisbare zegen op Uwen en mijnen arbeid rusten.

Hiermede verklaar ik de vergadering der Koloniale Staten geopend.

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN CURAÇAO, Ir. L. A. FRUYTIER, OP 14 MEI 1929 UITGESPROKEN TER OPENING VAN DE ZITTING VAN DEN KOLONIALEN RAAD.

Mijnheer de Voorzitter,
Heeren leden van den Kolonialen Raad,

Voor de eerste maal hier in Uw midden aanwezig om ingevolge artikel 77 van het Regeeringsreglement van Curaçao de vergadering van den Kolonialen Raad voor het nieuwe zittingjaar te openen wil ik uiting geven aan mijn gevoelens van vreugde en dankbaarheid.

Vreugde, omdat deze taak mij meer in nauwer contact met Uw Hoog College brengt, — dankbaarheid aan U mijne Heeren, die veel arbeid en moeite in het afgeloopen zitting-jaar zich hebben willen getroosten in het belang van dit Gewest en zijne bevolking.

Het heeft Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin behaagd, U Mijnheer de Voorzitter te herbenoemen als Voorzitter van den Kolonialen Raad. Ik wensch U geluk met dit blijk van waardeering en vertrouwen, als ook de Ondervoorzitter en de Heeren leden die hun mandaat zagen vernieuwd, in het bijzonder het nieuw benoemde lid voor het eerst in deze vergadering als zoodanig hier aanwezig. Door zijn werkzaamheden in verschillende deelen van ons Gewest, ook buiten het eiland Curaçao, is zijn lidmaatschap een versterking van de veelzijdigheid van Uw College.

Het is een verheugend feit te kunnen constateeren, dat gedurende het afgeloopen jaar, op de eilanden Curaçao en Aruba op economisch gebied de toestand steeds vooruitgaande is geweest, en dat ook thans nog de vooruitzichten in diezelfde richting wijzen.

Daartegenover is het te betreuren, dat zulks ten opzichte van Bonaire en de drie Bovenwindsche eilanden niet kan worden gezegd. Moge de toestand van Bonaire al minder ongunstig zijn dan van de andere eilanden en meer stationair, overwogen dient te worden op welke wijze voorzieningen kunnen worden getroffen om ook de bevolking van al die eilanden te kunnen doen deelen in de tegenwoordige welvaart.

Ik reken daarbij op den steun van Uwen Raad.

Hierbij moet nog in herinnering gebracht worden de ramp die de drie Bovenwindsche Eilanden in September j.l. heeft getroffen en waaronder de bevolking vooral van St. Eustatius en Saba zeer heeft geleden.

Dankbaar wordt herinnerd aan de hulp die door het Bestuur en de bevolking zoowel hier als in Nederland spontaan aan die zwaar geteisterde bevolking werd gebracht en die een blijk gaf van levendig gevoel van samenhoorigheid.

Ofschoon de gezondheidstoestand in het algemeen genomen gunstig mag worden genoemd, brengt toch het groot aantal vreemdelingen die zich hier komen vestigen of tijdelijk vertoeven veel zorg en toezicht mee, en moeten alle krachten worden ingespannen om den naam van een gezond eiland met

de daad te handhaven. De verhouding tusschen de naburige republieken en Curaçao bleef steeds zeer vriendschappelijk, terwijl een levendige handel tusschen haar en Curaçao plaats had.

Als ik hier breek met de gewoonte om in den breede een exposé te geven van de gebeurtenissen en toestanden in dit gewest over het afgeloopen jaar, dan is dit omdat feiten en toestanden heden zoo veelvuldig en omvangrijk zijn geworden, dat zij zich niet meer laten samenvoegen in een kort bestek.

Daarentegen wil ik Uwe aandacht vragen voor het werk dat U te wachten staat en waarvoor ik voor de totstandkoming een beroep doe op Uw inzicht en Uwe medewerking.

Al zeer spoedig zal U ter beslissing worden voorgelegd de oplossing van het vraagstuk der oeververbinding tusschen Punda — Otrabanda, in dien zin dat na afloop der thans geldende concessie deze verbinding zal blijven een zorg in handen van het Bestuur dat zich voorstelt, door het leggen van een nieuwe brug en het in dienst stellen van een pontveer een oplossing te geven aan een voor Willemstad zeer urgent verkeersbelang.

Een tweede belangrijke beslissing zal worden gevraagd en wel op welke wijze zal worden voorzien in de zoo hoog noodige behoefte aan bureaux voor verschillende Openbare diensten.

Het postkantoor — de douane bureaux, alsmede het loodskantoor en het kantoor voor de draadlooze telegrafie voldoen in geen enkel opzicht meer aan de eischen die het publiek mag stellen en de dienst vordert. Voorzieningen zijn hier dringend noodig, Het Bestuur heeft een en ander overwogen en ook kennis genomen van hetgeen in Uwen Raad in deze tot uiting is gebracht.

Het heeft een oplossing gezocht in dien zin dat het tegenwoordige gouvernements-huis, zou worden ingericht voor het onderbrengen van al die diensten. Dit zal kunnen geschieden zonder aan de architectonische waarde van het historische bouwwerk te raken.

Dit zal tot gevolg hebben dat een nieuw gouvernementshuis zal moeten worden gebouwd. Zonder eenig offer voor de Gouvernements-financiën biedt zich thans de gelegenheid voor dien bouw, een wensch die reeds jaren werd gekoesterd. Ook de belangen der volksgezondheid vragen een behartiging door de overheid o.m. door de bouw van een nieuw slachthuis en een daarbij behoorende koelinrichting.

De woning-toestanden zijn nog steeds van zoodanigen aard. dat het Bestuur niet langer werkloos mag toezien, maar middelen zal overwegen hierin te helpen voorzien. In alle rangen der bevolking gaat men gedrukt onder dien noodtoestand die zoowel op Aruba als op Curaçao heerscht.

Ook hierbij rekent het Bestuur op Uwe medewerking.

Voortgegaan zal worden met de verbetering der wegen en deze te doen beantwoorden aan de veel grootere eischen die het moderne verkeer stelt. Terwijl de havenwerken zullen worden gebracht op een peil dat voldoet aan datgene wat Curaçao moet bieden. Aruba vraagt in dat opzicht eveneens onze aandacht. Ook ten opzichte van het gevangeniswezen zullen voorzieningen moeten worden getroffen.

Van overheidswege is op sociaal gebied in dit Gewest de eerste stap nog niet gezet. Toch zijn ook hier de omstandigheden aanwezig, die sociale voorzorg vragen en waarvan de oplossing niet kan worden overgelaten aan belanghebbenden.

Wij mogen ons niet blind houden voor het voortwoekerende kwaad der venerische ziekten en zullen op middelen moeten zinnen om de gezondheid en het welzijn van het volk daartegen te verdedigen.

Ook het groote sterfte-cijfer van zuigelingen eischt dringend maatregelen om te trachten daarin verbetering te verkrijgen.

Hoewel de toestand van het onderwijs gunstig is, wordt toch gestreefd het lager onderwijs zoo doeltreffend mogelijk te doen zijn.

Overwogen wordt of het noodig zal zijn teneinde te geraken tot het doel dat het onderwijs alle kinderen bereikt over te gaan tot het invoeren van schoolplicht. De groote bedragen die door de overheid worden uitgegeven voor onderwijs, motiveeren een ingrijpen volkomen. Voortgegaan zal worden om te komen tot algeheele gelijkheid in de bekostiging van het openbaar en het bijzonder onderwijs.

Ten slotte moge ik nog de aandacht vragen voor het finantieele vraagstuk. Ofschoon de inkomsten ruim vloeien en reeds elk jaar de raming overtreffen blijft toch een voorzichtig finantieel beleid geboden.

Soberheid in de huishouding blijft geboden, zonder de belangen der landsdienaren, waarvan meerdere den druk der steeds duurder wordende levensomstandigheden maar al te zwaar gevoelen uit het oog te verliezen. Maatregelen zullen nog dit jaar moeten worden genomen om die te verlichten. Hoewel tot op heden de noodzakelijkheid gelden in een leening op te nemen zich niet heeft voorgedaan, zal zulks voor de toekomst, niet kunnen uitblijven. De urgentie van hetgeen hiervoren is uitgestippeld is zoo groot, dat moet worden aangepakt — en wel op grootere schaal dan tot hiertoe. Daardoor zal het mogelijk zijn de belangstelling van ondernemers te trekken. In verband met de overwegingen die in den Koloniaken Raad dienaangaande zijn ontwikkeld kan worden meegedeeld dat naar maatregelen is uitgezien om de inkomsten te verhoogen. Zoo zal in de naaste toekomst blijken dat door nieuwe schattingen der huurwaarde de grondbelasting een aanmerkelijke stijging zal vertoonen. Een wijziging der Inkomsten-belasting is in bewerking, die zonder verhooging voor de thans geldende maatstaf zal bevorderen dat ieder bewoner van Curaçao zijn evenredig deel bijdraagt. Verder zal een progressie worden voorgesteld bij de motorrijtuig en motorboot-belasting, terwijl een vermeerdering van opbrengst is gedacht door verhooging van rechten op datgene wat aangemerkt wordt als zijnde zuiver luxe.

Het Bestuur vertrouwt in deze eenen weg te hebben gekozen waardoor in de toekomst geen zware financiëele verplichtingen op het Gewest zullen worden gelegd, en die de mogelijkheid schept zonder financieele hulp van het Moederland zijn eigen huishouding te blijven bekostigen.

Dat neemt niet weg dat hier op Curaçao de geest van Nederlanderschap zal blijven heerschen, dat het onze trots is een deel uit te maken van het Koninkrijk der Nederlanden en wij hier in liefde en verknochtheid aan onze Geliefde Koningin en haar roemrijk Oranjehuis voor geen ander deel van haar Land onderdoen.

Ik doe hier een ernstig beroep op U, Heeren leden van den Kolonialen Raad, om mede te werken, naar Uw beste kunnen, om te helpen tot stand brengen wat voor den bloei van Curaçao en voor het stoffelijk en cultureel welzijn zijner bevolking noodig is.

Ik smeek daarbij Gods zegen af over onzen gemeenschappelijken arbeid.

Ik verklaar de vergadering van den Kolonialen Raad voor het zittingjaar 1929—1930 geopend.

BIBLIOGRAPHIE

Wetboek van Strafrecht voor de Kolonie Suriname. Geldende tekst, bijgewerkt tot Mei 1929, door J. S. Abendanon. (Paramaribo, Erven H. van Ommeren).

Tijdschrift voor Zendingswetenschap. Deel 73 (1929), 2e stuk. Overzicht van het Zendingswerk in Ned. Oost- en West-Indië, door J. Rauws.

Nederlandsch Zendingsblad, Juni 1929. De kerkinwijding te Alkmaar (Suriname), door Irma Gloël. (Met afbeelding).

Oedaya, Juni 1929. Bij de foto's van [Britsch]-Indiërs in Suriname, door C. R. Biswamitre.

Handelsberichten. 13 Juni 1929. De afzet van de Suriname-Liberia-koffie, door Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff.

Verslag omtrent den toestand der Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V. en hare handelingen in het boekjaar 1928.

Nederlandsch Fabrikaat, 20 Juni 1929. De Nederlandsche invoer in de West, door C. K. Kesler.

Het Koloniaal Weekblad, 20 Juni 1929. L'Histoire se repète [over invallen op Curaçao] door K.
Idem, 11 Juli 1929. De overval op Curaçao op 8 Juni door C. K. Kesler. — Het Informatie-Bureau van de Vereeniging „Oost en West". Verslag over het jaar 1928, door H. J. A. Raedt van Oldenbarnevelt.
Idem. 18 Juli 1929. Het koloniale boek. — Het Informatie-Bureau van de Vereeniging „Oost en West". Verslag over het jaar 1928, door H. J. A. Raedt van Oldenbarnevelt.
Idem. 25 Juli 1929. Het Informatie-Bureau van de Vereeniging „Oost en West". Verslag over het jaar 1928, door H. J. A. Raedt van Oldenbarnevelt (Slot).
Idem. 8 Augustus 1929. Rapport van de Commissie, ingesteld door het Comité voor Indische Lezingen en Leergangen, om na te gaan, op welke wijze het programma van de scholen voor Middelbaar en Gymnasiaal onderwijs en van de Kweekscholen tot opleiding van onderwijzers meer dan tot heden rekening zoude kunnen houden met de beteekenis van de overzeesche gewesten van het Rijk.
Idem. 15 Augustus 1929. Hollandsche en Indische Ananascultuur, door S. Kalff.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. Juni 1929. Verslag over het jaar 1928. — Grepen uit de afzonderlijke verslagen. — Een woord bij de jaarrekening 1928.
Idem. Juli 1929. Een honderdjarige. [De „Maatschappij ter bevordering van het Godsdienstig Onderwijs onder de inlandsche bevolking in de Kolonie Suriname", in den Haag], door L. Schütz, Oud-Inspecteur van scholen der Ev. Broedergemeente in Suriname (Geïll.). — De lendenen omgord, door J. van Keulen. (Geïll.). — Bij onze platen. — Op reis in de West, door H. Bielke.

Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur. 28 Juni en 5 Juli 1929. De „Gelijkstelling" op het gebied van het Onderwijs in Suriname, door A. J. A. A. van Heemstra, oud-Gouverneur van Suriname.

De Indische Verlofganger. 14 Juni 1929. Een Minister van Koloniën in 1863 (I. D. Fransen van de Putte) door S. Kalff. (Met portret). —

Idem. 21 Juni 1929. Versieringszaden en huisvlijt (in Suriname), door Fred. Oudschans Dentz (Geïll.).

Idem. 12 Juli 1929. Joden in West-Indië, door S. Kalff.

Idem. 26 Juli. J. F. A. Cateau van Roseveldt, door Fred. Oudschans Dentz. (Met portret).

Idem. 16 Augustus 1929. Een ramp op Curaçao (voor 150 jaren), door Fred. Oudschans Dentz. (Met afbeelding).

Bijdrage tot de kliniek en pathogenese van de mijnwormziekten. (Akademisch proefschrift Leiden) door L. A. van der Nagel. 1929.

Medisch Missie-Maandblad. Juni 1929. Het een en ander over de Mijnwormziekte, door Dr. E. H. Hermans.

De Indische Culturen. 1 Juni 1929. De werkelijke waarde van Suriname als cultuurland, door J. S. C. Kasteleyn. (Ontleend aan „Economisch-Statistische Berichten").

Geologie en Geohydrologie van het Eiland Curaçao. Proefschrift ter verkrijging van den graad van Doctor in de technische Wetenschap aan de Technische Hoogeschool te Delft, door H. J. H. Molengraaff. Delft 1929.

History of the Colonies Essequebo, Demerary & Berbice. From the Dutch Establishment to the Present Day, By P. M. Netscher. With map. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1888. Translated by W. E. Roth. Georgetown. British Guiana 1929.

De Surinaamsche Bank, N.V. Verslag 1928. (Met 3 grafieken).

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo. 1. und 2. Viertaljahr 1929. Merkwürdiges Suriname, von W. Burkhardt. — Reisebilder von der oberen Suriname, von W. Burkhardt. — Weinachtsabend in einer Buschlandgemeine. Aus dem Negerenglischen des Br. A. Wachter.

In- en Uitvoer. 1 Juli 1929. De Surinaamsche landbouw in het eerste kwartaal 1929.

Koloniaal Tijdschrift. Juli 1929. Parlementair stelsel en het regeeren over zee, door C. van Vollenhoven.

Neerlandia. Juli 1929. Dat nooit weer. (Handelt over den overval van een Venezuelaansche bende op Curaçao).

25ste Jaarverslag over het jaar 1928 uitgebracht in de algemeene vergadering van 1 Juli 1929 van de Ver. „Bureau voor Handelsinlichtingen". Amsterdam 1929 (Geïll.).

De Gids. Juli 1929. Curaçao, door Dr. H. T. Colenbrander.

De Indische Gids. Juli 1929. Commentaar bij de Curaçaosche nacht van 8 op 9 Juni.

Vragen des tijds. Juli-Augustus 1929. Curaçao door G. J. W. Putman Cramer.

Onze Vloot, Juli 1927. Curaçao-nummer. (Handelt over den overval van een Venezuelaansche bende).

Man. A monthly Record of Anthrop. Science. July 1929. Adjiboto, an African game of the Bush-Negroes of Dutch Guiana, by M. J. Herskovits. (With ill.).

Tropisch Nederland, 15 Juli 1929. Curaçao en de petroleum. Voorspoed na langjarige misère ,door C. K. Kesler (Geïll).

De Hollandsche Revue, 15 Juli 1929. De les van Curaçao. Een ontwapend Nederland is een verloren Nederland, door J. G. Boon,

Tentoonstelling „Het Koloniale Boek", 25 Juli—10 Augustus 1929. (Nederl. Oost-Indië, door Johan Koning. Nederlandsch West-Indië, door Fred. Oudschans Dentz.).

Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. Juli-Augustus 1929. Het R. K. Onderwijs in onze Koloniën.

Ensayo gramatical del Dialecto de los Indios Guaraunos, compucsto por el R. P. Bonifacio Ma. de Olea, O. M. C. Misionero Apostólico del Caroni. Caracas 1928.

American Anthropologist, July—Sept. 1929. Morris Steggerda. Plants of Jamaica used by natives for medicinal purposes. — Morton C. Kahn, Notes on the Saramaccaner Bush Negrocs of Dutch Guiana.

De Volksmissionaris. 15 Augustus 1929. Uit Suriname, door Pr. St. Kuypers. — Bij Peter Donders' graf. (Met ill.).

De Indische Gids. Augustus 1929. De gouverneur van Curaçao en de politie te Willemstad, door Mr. B. de Gaay Fortman.

Bergcultures. III, No. 42. (1929). De Surinaamsche Zeefvatanziekte bij de Liberiakoffie, door W. Bally.

Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven. L. 1927, deel I. Bijlage I. Het oud-archief van Suriname (supplement), door R. Bijlsma.

UIT DE PERS

EEN COMMISSIE VOOR DE BOVENWINDSCHE EILANDEN

Een onderzoek van de nooden en behoeften

De lezing van mej. L. Slothouwer over St. Maarten voor de West-Indische groep van het Indisch Genootschap en die van prof. dr. L. Knappert over St. Eustatius in de maandvergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden hebben sterk de aandacht op de Bovenwindsche Eilanden gevestigd. Beide lezingen werden in het Julinummer van de West-Indische Gids opgenomen.

Uit de groep West-Indië van het Indisch Genootschap is een commissie tot stand gekomen, welk een onderzoek instelt naar de nooden en behoeften van de Bovenwindsche Eilanden, teneinde zich daarna met de noodige voorstellen tot de bevoegde macht te wenden. De commissie bestaat uit de heeren G. J. van Grol, oud-gezaghebber van St. Eustatius te 's-Gravenhage; O. L. Helfrich, oud-gouverneur van Curaçao, te Voorburg; prof. dr. L. Knappert te Leiden, W. R. Menkman, oud-hoofdagent van de Kon. Ned. Stoomboot-Maatschappij te Amsterdam; mr. F. G. Schalkwijk, oud-lid van het Hof van Justitie van Curaçao te Rotterdam en mej. C. Slothouwer, oud-schoolhoofd te St. Maarten (Neder. gedeelte) te 's-Gravenhage. Als voorzitter en secretaris van de commissie treden op de voorzitter en de secretaris van de groep West-Indië van het Indisch Genootschap, de heeren mr. A. J. A. A. baron van Heemstra, te Oosterbeek, en Fred. Oudschanz Dentz, te 's-Gravenhage. (N. R. Ct., 12 Juli 1929, Av. bl. D.).

EEN DUITSCH MEDICUS IN ESSEQUEBO IN DE LAATSTE JAREN DER 18e EEUW

DOOR

C. K. KESLER

Essequebo, in de oudste stukken genoemd Isekepe, was met Pomeroon een der eerste vestigingen van Zeeuwen op de kust van Zuid-Amerika. Sedert 1632 hadden de beide koloniën onder het beheer van de Kamer van Zeeland der West-Indische Compagnie gestaan, die echter van geen van beide veel voordeel gehad had. In het laatst der 18e eeuw was Pomeroon vrijwel verlaten en Essequebo geheel overvleugeld door de, tijdens het bestuur van den Directeur L. Storm van 's-Gravesande, in 1745 gegrondveste kolonie Demerary.

In het laatste jaar van het bestaan der West-Indische Compagnie, n.l. in 1790, vestigde zich in Essequebo een Duitsch medicus, Dr. Ernst Karl Rodschied. Hij was aan de Universiteit te Marburg gepromoveerd tot „Beider Heilungswissenschaften Doktor" en had blijkbaar een groote vereering voor zijn leermeesters, aan wie hij een boekje [1]), dat hij over zijn ervaringen in Essequebo schreef eerbiedig opdroeg.

Vóór zijn vertrek had hij den toenmaligen Rector Magnificus der Universiteit, den Geheimrat Baldinger, beloofd, van tijd tot tijd iets omtrent zijn ondervindingen in Zuid-Amerika te melden. Die belofte kwam hij na en Baldinger vond zijn eersten brief zoo belangwekkend, dat

[1]) Medizinische und Chirurgische Bemerkungen über das Klima, die Lebensweise und Krankheiten der Einwohner der Holländischen Kolonie Rio Essequebo, von Ernst Karl Rodschied, Beider Heilungswissenschaften Doktor. Frankfurt 1796.

hij dezen in extenso liet afdrukken in een, door hem geredigeerd, vakblad, het „Physisch-Medizinische Journal". Deze bijval, dien een brief, steunende op een ervaring van slechts ongeveer een halfjaar, vond, was voor Rodschied aanleiding, eenige jaren later het voornaamste uit zijn geregeld bijgehouden dagboek te publiceeren. Het boekje, vooral de voorrede, doet hem kennen, als een ernstig, menschlievend medicus, die ten zeerste begaan was met het lot der slaven, al moet hierbij meteen vermeld worden, dat hij in zijn beschouwingen daaromtrent nog niet ver boven zijn tijd staat, minder althans, dan in andere opzichten. Dat blijkt o.a., wanneer hij den toestand der negers bespreekt. In zijn boekje wijdt hij de noodige aandacht aan den invloed, dien het klimaat op de kolonisten heeft, een invloed, dien hij in sommige opzichten niet gunstig acht. Bij slaven echter, aldus Rodschied, is deze geen factor van beteekenis, want deze zijn naar Essequebo over gebracht uit een vrijwel gelijksoortig klimaat in Afrika; hun levensomstandigheden zijn niet beduidend veranderd en slechts enkelen hunner gevoelen het vernederende van den slaventoestand. Dat zijn degenen, die in hun eigen land vrij waren en als gevangenen verkocht werden. Bij deze categorie komt het wel voor, dat zij uit wanhoop zelfmoord plegen. De meesten echter zouden in hun vaderland toch ook slaaf geweest zijn. Vlijtige, gewillige negers hebben het in Essequebo dan ook zoo kwaad niet. Enkelen hebben het ongeluk in handen van slechte en gierige meesters te vallen, maar over het algemeen is het lot der negerslaven in onze koloniën vrij wat beter, dan dat van hun lotgenooten in Oostersche landen, beter zelfs, dan dat van vele vrije arbeiders destijds in Europa. Dit laatste licht de schrijver toe, door erop te wijzen, dat in den regel in Essequebo de werktijd der slaven niet overmatig lang was. Gewoonlijk werkten zij van 's-morgens half zes tot 8 uur; daarna van 9—12 en van 1—6 n.m., dus in het geheel 10½ uur per etmaal. De dagtaak werd onderbroken door geregelde rusttijden van 8—9 en van 12—1. De Zondagen waren geregeld vrij en alleen in bijzondere omstandigheden, b.v.

gedurende den oogsttijd, of, als er nieuwe gebouwen moesten worden opgezet, werd langer werken van de slaven geëischt.

Over kleeding, voeding en huisvesting der slaven is Rodschied minder goed te spreken. Uit zijn mededeelingen daaromtrent blijkt, dat hierbij veel minder op de belangen der slaven gelet werd, dan b.v. in Suriname volgens de bepalingen van het slavenreglement van 1851 het geval was. In Essequebo was tijdens Rodschieds verblijf veel aan de welwillendheid en het oordeel van de meesters overgelaten, te veel volgens onzen medicus. Een verstandige plantage-eigenaar, zoo zegt hij, zorgt in zijn eigen belang ervoor, zijn slaven voldoende te voeden, te kleeden en te huisvesten, maar er zijn maar al te veel onwelwillende en gierige meesters, die hun het noodige onthouden.

Gewoonte is het, dat eens per jaar uitdeeling van kleeding gehouden wordt, bestaande voor een man uit een lap katoen van $3 \times 3\frac{3}{4}$ el, linnen voor een hemd, een kamizool van grof laken en een hoed. Vrouwen krijgen wat meer linnen en katoen, maar geen kamizool en geen hoed. Bovendien krijgen de slaven en slavinnen bij aankomst op de plantage gewoonlijk ieder een kookpot, een mes, naalden en garen en soms een spiegeltje. De mannen krijgen dan bovendien een scheermes. Er zijn echter genoeg plantage-eigenaars, die zich met die jaarlijksche uitdeelingen niet ophouden.

Dat een medicus en hygiënist, zooals Rodschied blijkens zijn geschrift ook geweest is, op verschillende, volgens hem veel erger, misstanden in de behandeling der slaven de aandacht vestigt en middelen tot verbetering voorslaat, spreekt vanzelf. Wat de hygiëne aangaat, vond hij vrijwel alles beneden peil. Niet alleen de toestand, waarin de slaven verkeerden, maar ook niet minder allerlei, wat de blanke betrof. Verschillende opmerkingen doen hier vooral zien, dat Rodschied in vele opzichten zijn tijd vooruit was. Hij acht het een vooroordeel, dat het klimaat ongezond zou zijn; een vooroordeel, dat de Europeaan vóór 4 uur 's-namiddags zijn huis niet moest verlaten en

eveneens een vooroordeel, dat men in de maneschijn niet met onbedekt hoofd moet loopen. Dat het land een reputatie van ongezondheid gekregen heeft, schrijft hij, is uitsluitend toe te schrijven aan de ongebonden levenswijze der kolonisten, al geeft hij toe, dat daarin geleidelijk eenige verbetering bij vroeger gekomen is. In de tijden der eerste vestiging was Essequebo ongetwijfeld ongezond; dagelijks moesten de menschen in den moerassigen bodem arbeiden en om zich tegen de kwade dampen des nachts te beschermen was het een vaste gewoonte zich 's-avonds een stevigen roes in te drinken. Dat was in Rodschieds tijd zeer verbeterd; het land was beter gedraineerd en in sommige opzichten waren de levensgewoonten der betere klassen wat minder ruw geworden.

Maar toch, al werd de jeneverflesch ook niet meer den geheelen dag aangesproken, zooals in de eerste tijden der vestiging het geval geweest was, rijkelijk veel werd er *wel gedronken.* In den loop der jaren hadden zich in Essequebo verschillende Engelschen, afkomstig van de Antillen gevestigd [1]) Die hadden den smaak voor rum medegebracht en tijdens Rodschieds verblijf werd die drank bij alle gelegenheden, te pas of te onpas genoten. Alles werd met rum vermengd. Koffie dronk men ook wel, maar op Hollandsche wijze, zegt de schrijver, zeer slap en thee juist zoo sterk, dat tusschen koffie en thee geen verschil te zien was. In beide kwam een goede scheut rum; koffie met rum noemde men koffie-cordial. Met rum maakte men allerlei andere mengsels. Met eieren, melk en suiker geklopt noemde men den drank bob, met limoensap, suiker en water koude punch, met suikerrietsap en citroenschillen black syrup; bier met rum heette diversion en wijn met rum kill-man.

Het is waarlijk niet te verwonderen, dat een verstandig

---

[1]) Vooral tijdens het bestuur van Storm van 's-Gravesande waren vele Engelschen van Antigua en Barbados, wien het daar minder goed ging wegens de onvruchtbaarheid van den bodem en de hooge lasten, die zij te betalen hadden, naar Eeesquebo en Demerary geëmigreerd. Storm van 's-Gravesande bevorderde hun vestiging zooveel mogelijk en wist in 1743 te bewerken, dat nieuw-aangekomenen 10 jaar vrijstelling van hoofden recognitiegelden kregen.

medicus, als Rodschied blijkbaar was, op die drinkgewoonten eenige malen in zijn geschrift terugkomt. Hij geeft toe, dat er een verklaring, zij het ook geen verontschuldiging voor te vinden was, n.l. het ontbreken van goed drinkwater. Dat was ook, en vooral, een nadeel voor de slaven-bevolking. Daarom wijst hij er herhaalde malen op, dat het niet alleen uit een oogpunt van humaniteit, maar ook in het wel begrepen eigenbelang der planters noodig was, te zorgen, dat de slaven goed drinkwater kunnen krijgen en niet genoodzaakt moesten worden, hun toevlucht te nemen tot het brakke rivierwater of het onzuivere zwampwater. Hij beschrijft zelfs een eenvoudig filtreertoestel, zooals hij dat aan boord der schepen gezien had. Blijkbaar echter had hij in dit opzicht weinig invloed, althans hij zegt, dat men er niet spoedig toe komt, iemand water te geven, om zijn dorst te lessen, eer wijn. Vele van de heerschende ziekten schrijft hij dan ook niet toe aan het klimaat, maar o.a. aan het gebrek aan goed drinkwater [1]).

Rodschied wijdt natuurlijk ook zijn aandacht aan voeding en woningen. Op beide vond hij heel wat aan te merken en het is wel opmerkelijk, dat vele zijner aanwijzingen, meer dan een eeuw geleden gegeven, en nog wel in een tijd, toen men, althans in de West, van hygiëne nog niet veel verstand had, nog thans vrijwel onveranderd hun waarde hebben. Vleesch wordt te veel gegeten, een verkeerde gewoonte, die de oudste kolonisten medebrachten en die door de komst der Engelschen niet weing verergerde. De eerste planters waren vaak gewezen zeelieden, leefden echt „matrosenartig" en dronken van den vroegen morgen tot den middag jenever. Dan werd de maaltijd gebruikt, waarbij gezouten vleesch, spek, haring, stokvisch, gort e.d. op tafel kwamen en waarbij een goede hoeveelheid roode wijn gedronken werd. Later verscheen dan weer de jeneverflesch, vooral als voorbehoedmiddel tegen de

---

[1]) Welche grausame Verwüstungen dieser Wassermangel anrichten muss, wie empfänglich in diesen Jahreszeiten (den drogen tijd) der Körper für faulichte Epidemiën seyn muss, ist jedem verständigen hund gelehrten Arzt einleuchtend.

kwade dampen van den avond en tegen de muskietenbeten. Plantaardig voedsel gebruikt men veel te weinig, vooral te weinig groenten. Bananen, die veel gegeten worden, omdat meel aangevoerd moet worden en dus duur is, vormen een goed voedsel voor hen, die zwaren arbeid moeten verrichten, maar zij zijn moeilijk verteerbaar en daarom minder geschikt voor zwakke personen en voor hen, die een zittend leven moeten leiden. Rodschied betreurt het zeer, dat spaarzaamheid en gierigheid en vooral de begeerte, zoo spoedig mogelijk rijk te worden de menschen in Essequebo ertoe brengt, te weinig aandacht aan zulke dingen, als juiste voeding te wijden. Wat geeft het, zoo zegt hij, of men nu al rijk wordt en geen goede gezondheid bezit, die in staat stelt, van den verworven rijkdom te genieten?

Het eigenlijke medische gedeelte beslaat uit den aard der zaak een belangrijke ruimte in het boekje en zelfs den leek, die van de behandeling van ziektegevallen geen verstand heeft, moet 't hierin opvallen, dat de schrijver, naar de mode van zijn tijd, een groote voorliefde voor het aderlaten blijkt te hebben. Voor den medischen dienst in Essequebo heeft hij allerminst bewondering en evenmin voor de meesten van zijn collega's. Hij drukt er zijn verwondering over uit, dat er geen enkele wettelijke regeling van dien dienst is, althans hij heeft van het bestaan daarvan nooit iets gemerkt. Het gevolg daarvan en van de omstandigheid, dat van geneeskundigen geen enkel bewijs van bekwaamheid wordt gevorderd, is, dat iedereen dokter kan worden. Daarvoor is het genoeg, dat hij zichzelf bekwaam verklaart en velen beginnen aan hun eigen kundigheden te gelooven, zoodra zij een beetje gekwakzalverd hebben met rhabarber of jalappe. Onder zijn collega's telde hij er, die vroeger apothekersleerling, barbier of zelfs hoefsmid geweest waren. Sommigen hunner en dat waren de minst onbekwame, hadden een opleiding van twee jaar achter den rug. Het eerste jaar hadden zij de apotheek moeten schoonmaken, kolen moeten aandragen en medicijnen bij de patiënten bezorgen en ook weleens poeders moeten stampen. Begane fouten werden

door den meester met een pak slaag gecorrigeerd. Het tweede jaar mochten zij dan zelfstandig geneesmiddelen klaar maken, waarbij de meesten gebruik maakten van één enkel boek: Buchan's Domestic medicine. Voor andere boeken hadden die zoogenaamde dokters een heilige vrees en met studie hielden zij zich bij voorkeur niet op. „Wie niet gelooven wil," zegt Rodschied," dat de doktersstitel niet voor onwetenheid beschermt, die kome naar Essequebo en hij zal overtuigd worden." Het is begrijpelijk, dat iemand, als de schrijver, die een wetenschappelijke opleiding genoten had en die blijkbaar het einde van zijn universiteitsjaren nog niet als het einde van zijn studie beschouwde, wel eens den spot drijft met zijn „geleerde" collega's. Bij de beschrijving der planten die hij o.a., met het oog op zijn practijk in Essequebo bestudeerd had, vermeldt hij o.a. Crinum Americanum, een plant, die tot de Amaryllisachtigen behoort en die o.a. op onze Bovenwindsche eilanden gekweekt wordt en onder den naam van Lily bekend is. Een van Rodschieds collega's was het echter met diens determineering ervan niet eens. Rodschied schrijft daarover: „Ein hiesiger Arzt erklärte einst in gelehrtem Taumel, diese Pflanze für Scilla maritima.L. Er habe sie hundertmalen in botanischen Gärten gesehen, in seinem eigenen selbst gezogen". En ironisch voegt hij erbij: „Von diesem Augenblick war das Glück dieser Pflanze gemacht und sie zur Medizinalpflanze erhoben".

Het behoeft ons na de mededeelingen van Rodschied niet te verwonderen, dat de kolonisten, die uit zuinigheid, om hun niet te veel te behoeven te betalen, dergelijke artsen goed genoeg voor hun slaven vonden, zich er liever zelf niet aan toevertrouwden. En Rodschied ergert zich erover, dat zij niet trachten, betere artsen te verkrijgen, maar zich vaak tot de Indiaansche piaimannen wenden. Hij zegt daaromtrent ongeveer: Dat de Indiaan naar zijn piaiman gaat, is even natuurlijk, als dat de Europeaan den heer dokter met zijn groote pruik laat roepen. Maar, als de Europeaan zich een kreek laat oproeien, om een piaiman te raadplegen getuigt dat van een ziekte

in zijn hersenen, die alleen door een schedeloperatie kan worden genezen.

De uitgave van een werkje, waarin allerlei misstanden aan de kaak gesteld werden, al was ook de eenige bedoeling van den schrijver te trachten er verbetering in te brengen, wekte natuurlijk de verontwaardiging van velen in Essequebo. En blijkbaar lieten dezen niet na, ter verdediging van geheime tegenwerking en laster gebruik te maken. Een enkele maal keert de schrijver zich tegen deze tegenstanders door te verklaren: „Der brutale Stolz der Unwissende und deren geheime Künste und schleichende Versuche mir zu schaden, verachte ich zu viel, als dass ich es der Mühe werth halten sollte auch nur wenige Worte darum zu verlieren. Menschen deren ganzes Ich nur durch den Geldsack Gewicht bekommt, sind ein würdiger Gegenstand der Verachtung vernünftiger Wesen".

Rodschied heeft dus blijkbaar tegenwerking genoeg ondervonden, maar zijn bedoeling was goed. Vooral met het lot der slaven was hij op verstandige wijze en zonder overdrijving innig begaan. „Traurig ist es anzusehen", zoo schrijft hij, „wie durch missverstandene Politik der kranke Neger oft unmenschlich behandelt wird.... ich würde mich ungemein glücklich schätzen, wenn ich hierdurch auch etwas zur Erleichterung meiner schwarzen Brüder beigetragen hätte." Vertroetelen behoeft men den „zwarten broeder" daarom niet; het is evenmin noodig, dat de neger in weelde leeft, als dat de Duitsche boer een lichtkroon in zijn huis heeft. Het is echter te vreezen, dat Rodschieds optreden niet belangrijk het lot der slaven zal hebben verbeterd. Een enkele plantagehouder zal misschien overtuigd geworden zijn, dat hij geen vee, maar zwarte menschen aan het werk had, en dat het bovendien in zijn eigen belang was, hen niet al te veel te verwaarloozen en te mishandelen. Trouwens, zoo erg, als dat in Suriname geschiedde, schijnt men het in Essequebo niet gedaan te hebben. Een der voor de hand liggende redenen daarvan was wel, dat slaven er betrekkelijk zeldzaam waren. Dit verklaart tevens, dat de kolonie eigenlijk nooit gekend heeft een tijd van

bloei en grooten rijkdom, zooals die van Suriname in de 18e eeuw. Slaven werden slechts zelden direct uit Afrika aangevoerd; tusschen de jaren 1749 en '65, dus gedurende 17 jaren kwamen niet meer dan vier „armazoenen" aan. Daardoor waren de planters genoodzaakt, òf hun slaven in Suriname te gaan koopen, òf ze binnen te smokkelen, als zij ze elders konden verkrijgen. Roode slaven waren evenals in Suriname in Essequebo zeldzaam. Zooals bekend is, werden de Indianen „bokken" genoemd. Rodschied beproeft een verklaring voor die vreemde benaming te geven. Hij zegt: In het Arowaksch is mensch *lockóhó*, wat snel uitgesproken klinkt als *lockó*. Vraagt men nu een Arowak: Wie zijt gij?, dan zal hij wellicht antwoorden: Dai lockóhó (d. i.: Ik ben een mensch). wat misschien verstaan kan worden, als *bok*. Misschien, inderdaad zeer misschien; het lijkt een afleiding, als die van lantaren uit *lamptoren*! Etymologie, evenmin als geschiedenis, behoort niet tot de sterkste gedeelten van de kennis van dezen dokter.

Wat de geschiedenis betreft, biedt zijn boekje een paar vermakelijke staaltjes aan. Hoe zijn de Hollanders ertoe gekomen, zoo vraagt hij zich af, om negers als slaven te gebruiken en slechts bij uitzondering Indianen? En in onze geschiedenis vindt hij het antwoord. De Hollanders hadden zoo lang tegen Spanje voor hun vrijheid gestreden dat zij zich erin konden verplaatsen, dat een trotsch, vrijheidlievend volk, als de Indianen, zich niet onder de slavernij kon bukken. Daarom lieten zij die met rust. Tot zoover is het begrijpelijk, als het waar was. Maar, dat zij dáárom negers als slaven gingen invoeren, ligt minder voor de hand. Ook de voorstelling van de stichting van de kolonie Rio Essequebo, die Rodschied geeft, is eenigszins eigenaardig. In 1665 (!) zoo verhaalt hij, ruilden de Hollanders Suriname, — das jetzt so blühende Surinam mit den schönen Paramaribo, — met de Engelschen tegen New-York. Toen nu in Suriname niets meer voor de „industriösen Holländer" te ondernemen was, gingen zij verder naar het Westen en stichtten achtereenvolgens Berbice, Demerary en Essequebo.

Men ziet het, van de koloniale geschiedenis was de dokter niet geheel op de hoogte; trouwens dat geeft hij zelf toe, want bij zijn kort en onjuist historisch overzicht erkent hij: „Wann dieser Period der ersten Gründung dieser Kolonie gewesen ist, ist mir unbekannt". Voor Essequebo vermoedt hij, dat zij in zijn tijd ongeveer een menschenleeftijd geleden zal geweest zijn, „denn", zoo zegt hij, „man findet sehr alte Creolen hier." Maar reeds in het begin der 17e eeuw waren er Hollanders!

Intusschen dit daargelaten, uit het boekje krijgt men den indruk, dat Rodschied een voor zijn tijd bekwaam medicus geweest is,die zeker hoog stond boven velen zijner collega's.

Amsterdam, Mei 1929.

AFRIKAANSCHE RESTEN IN DE CREOLENTAAL VAN SURINAME

DOOR

LOU LICHTVELD

IV

§ 6. Verba. Evenals de locaal-verba en locaal-nomina analytische omschrijvingen zijn, hebben ook de verbaalcombinaties welke in de Soedan-talen evenzeer als in het N.E. gebruikelijk zijn, de waarde van detailleeringen eener handeling of gebeurtenis.

„Sie zerlegen jede Handlung in ihre einzelnen Teile (Christallers „Verbalkombinationen") und bringen jeden Teil für sich als eine selbständige Satz zur Darstellung" zegt Westermann [1]) omtrent deze algemeene eigenaardigheid der Soedantalen; en in het N.E. behooren deze werkwoordketens tot de meest opvallende reminiscenzen van de Afr. oorsprong. Zelfs de niet-linguist kan hier een bewijs vinden hoezeer de typische Soedaneesche denkwijze zich na de emigratie heeft gehandhaafd.

Schijnbaar eenvoudige handelingen als halen, brengen, groeten etc. zijn in twee of meer componenten uiteengelegd; en daar sommige tempora en modi eveneens door een of meer verba worden uitgedrukt, worden deze werkwoorden tot lange reeksen tezamen gevoegd. „Halen" is immers ook: gaan — nemen — komen — geven, „brengen" is: nemen — dragen — gaan — geven, enz. En het zijn juist dezelfde handelingen die in het Soed. en in het N.E. voor deze analytische decompositie in aanmerking komen.

Enkele voorbeelden mogen dit verschijnsel illustreeren. Zoo zegt het Gã: nū l̠e̠ k̠e̠ ba „der Mann nahm kam" (voor „brachte") en N.E. eveneens: a tja-kõ" „hij droeg — kwam".

[1]) Die Sudanspr. p. 52.

„Hij bedronk zich" wordt Soed: „Er trank Schnaps berauschte sich", en N.E.: a tėk drã kõ drungu „hij nam rhum, werd dronken".

„Er pflückte mir eine Kokosnusz, ich asz mich satt daran" vertaalt het Soed. taaleigen: „er ging, erreichte, pflückte Kokosnusz, kam damit, gab mir, ich asz, füllte Bauch", en het N.E. eveneens: A go tėk wã kront'to puru, tja kõ dji mi, mėk mi njã mi bėrė furu, „hij ging, nam kokosnoot, plukte, bracht — kwam — gaf mij, liet mij eten mijn buik gevuld".

Soed.: „Er kam, stand auf, schickte Grusz, schickte erreichte sie, sagte sagend ...." wordt N.E.: a go tan 'apu, tak'odi ta'dji mi.... „hij ging staan — op, zei groet, zei — gaf mij ...."

De Soed. vorm „sagte sagend" welke de directe rede onmiddellijk inleidt, is ook de gebruikelijke vorm in het N.E. Ook de N.E. bijbelvertaling van de British and foreign bible society heeft deze vorm steeds, bijv. Marc. XII, 15: „a taki gi dem taki: Fa oen kom foe tesi mi so?" (letterlijk : hij zeide, gaf hen, zeide:) En t.a.p. nog: „Jesus haksi dem taki: Hoesoema fesi dati". (letterlijk: Jezus vroeg hen, zeide).

Bijna alle verba waarvan de beteekenis, mede tengevolge van de duratieve actionsart, uit verschillende componenten (bewegings-momenten) bestaat, worden door zulke verbaal-combinaties uitgedrukt.

„Zij voerden hem weg" is Soed.: zij voerden hem, gingen; en N.E.: dẽ tjar' ẽ go-wė „zij droegen hem, gingen weg."

„Breng" is Soed.: „nimm — komm" en N.E.: tja — kõ „draag — kom". „Breng terug" is Soed.: „nimm — kehre um" en N.E.: tja-kõ baka „draag kom — terug". „Haal" is N.E.: go-tėk-kõ „ga — neem — kom".

In deze werkwoordketens wordt dan het locaal-verbum, dat de praeposities vervangt, ook opgenomen, zoodat bijv. „Hij vluchtte in het bosch" in 't Soed.: „Er floh ging des Busches Innere" wordt, en N.E.: a lõ g'wė na ini busi „hij liep ging weg zijnde binnenste bosch".

Verba dienen in de Afr. talen verder ook om sommige van onze „kasusverhältnisse" uit te drukken.

Wij zagen reeds hoe de dativus commodi door „geven" wordt vertaald. Andere object-bepalingen door werkwoorden omschreven, zijn bijv.: „Er tat seine Arbeit mit Freude", in de Soedan-talen „Er nahm Freude tat seine Arbeit". Analoog vertaalt het N.E.: di a si mi, a tėk atti-brõ „toen hij zag mij, hij nam harte-brand (kwaadheid)".

„Hij sloeg hem met een stok" is Soed: „Er nahm Stock schlug ihn" en N.E.: a tėk wã titji nak'ẽ. (Een latere constructie is het steedsche: A nak'ẽ nanga wã titji. Na-nga = „zijnde met".)

„Du brachtest mir nichts" wordt: „du nicht nahmst etwas brachtest mir", en N.E.: I no tja noti kõ dji mi „Jij niet bracht niets, kwam-gaf mij." De praepositie „met" (cum) wordt bijna altijd omschreven door „nemen". Zoo zegt Gã: „er nahm Ton formte Topf", en N.E.: a tėk' tokotóko mėk djogo; „er ging mit dem Gelde weg" wordt: „er nahm das Geld, ging", en N.E.: a tėk a moni go-wė.

Dezelfde praepositie wordt bij imperatief-zinnen in het Yoruba door „nemen" vertaald. Bijv. „Schneide es mit einem Messer" wordt Yoruba: „nimm Messer schneide es", gelijk in het N.E.: „tėk nėfi kot'ẽ.

De praeposities „om, rondom" worden in het Efik omschreven door „omringen". Ook in het N.E. geschiedt dit, waar het verbum lontu „omringen" wordt gebruikt als voorzetsel. „Rondom mij" is N.E.: lontu mi, wat letterlijk beteekent: „loop om mij heen". (Voor adjectief gebruik van dit woord vgl. lont'oso „het ronde huis" d.i. het Politiebureau).

„En, plus", vertaalt het Efik met „hinzufügen". In het N.E. is dit nanga. (Mi nanga joe „ik en jij"; tu nanga siksi na aiti „twee plus zes is acht"). Dit woord is stellig afrik. en waarschijnlijk: na „zijnde" — nga „plus". Het woord beteekent feitelijk „met, door middel van, tezamen met". Vgl.: Natji nanga wã titji, „slaan met een stok" Nanga alla datti „intusschen".

Voor de werkwoordelijke plaatsbepalingen vergelijke men zinnen als Ewe: woakpõe atso afimã „sie werden

sehen ihn wird herkommen Ort jenem" voor: „sie werden ihn von dort kommen sehen", en N.E.: ũ sa si-ẽ komoto da-pė letterlijk: „komen-af die plaats".

Soedaneesch is het ook, de meeste bepalingen werkwoordelijk te omschrijven. Wil men bijv. vertalen: „Mit dem Buschmesser hieb er den Zweig ab", dan wordt de zin omgezet: „er nahm Buschmesser hieb Zweig", gelijk men ook in het N.E. zou moeten zeggen: a tėk'a ōru kap' a tatji.

„Hij snijdt een stoel uit hout" wordt: „hij neemt hout, snijdt stoel", evenals in het N.E.: a tėk 'udu kot'wã banji.

„Hij sprong uit de boot en viel in zee" wordt Soedaneesch: „Er sprang kam her des Schiffes Innern, fiel Meeres Innere", en in het N.E.: a djompo kom-oto na-a boto, fadõ na ini sė „hij sprong kwam uit zijnde in de boot, viel-neer, zijnde binnenste zee."

Voorts nog een enkel voorbeeld van de analytische verhaaltrant; Soed. „Er kam von D. schwamm, überschritt den Volta, kam A", en N.E.: a kom-oto na M. swẽ na abra Saramacca kõ na K.

Strikt genomen kunnen wij ook tot de verbaalcombinaties de reduplicativa rekenen, die iteratieve, duratieve en intensieve beteekenis hebben; zoowel in de Soedantalen als in het N.E. (Vgl. Ewe: hikō-hikō „schluchzen", en N.E. tiko-tiko „hikken"; Tsji: dwudwo „ruhig werden" en N.E.: dẹdoi „in slaap sussen"; Gã: nwãtã-nwãtã „gesprenkelt", en N.E.: nati-nati „besprenkelen"). In het N.E. zijn zij zeer talrijk.

Nog vele andere overeenkomsten in het gebruik der werkwoorden zijn aan te voeren. Zoo staat bijv. het indirecte object in beide taalcomplexen vóór het directe, onmiddellijk bij het verbum. Bijv. N.E.: a dji mi wã nėfi. Doch daar de syntaxis der Soedantalen nog lang niet op afdoende wijze bestudeerd is, zullen wij verdere parallellen vooralsnog buiten beschouwing moeten laten.

Het is intusschen het werkwoordelijk systeem van het N.E., dat aan deze taal het meest van alles een Soedaneesch karakter geeft. Want er bestaat een volkomen

overeenstemming tusschen het verbale systeem der Soedan-talen en dat van het N.E. Dit systeem kent de volgende drie hoofd-aspecten:

1°. *aorist*, kan door verschillende van onze „tijden" vertaald worden.

2°. *perfectum*, dat ook een duratieve praesens-beteekenis kan hebben.

3°. *injunctief*, alles wat in verschillende „tijden" bezig is te geschieden. Bevat ook imperatief, optatief, etc.

Deze drie aspecten vormen de basis van het systeem, dat verder allerlei samenstellingen kent. De hoofdregel, zoowel in de Soedan-talen als in het N.E. is, *dat het werkwoord steeds onveranderd blijft*, en dat de tempora en modi worden gevormd:

1°. door andere verba,

2°. door substantiva,

3°. soms ook door suffixen en toonhoogte.

Gebruikelijk zijn dan de volgende „tijden en wijzen":

1. Aorist = de naakte stam, met een beteekenis welke niet door verleden, tegenwoordig of toekomstig te determineeren is. (zie onder).
2. Progressief = stam plus „zijn".
3. Habitualis = stam + „blijven"
4. Perfectum = stam + „ophouden",
5. Futurum = stam + „komen"
6. Passivum = alleen omschreven met 3 plur. act.
7. Negatie = uitgedrukt door partikel * m^{i}, * ma.

Overeenkomstig dit systeem kent het N.E. de volgende vormen:

1. *Aorist*: de naakte stam, bijv. mi waka „ik liep" in verhalende actionsart. Vgl. de Fransche passé indéfini.
2. *Progressief*: dė „zijn" + stam. Bijv. mi dė waka „ik loop, ben bezig te loopen". Vgl. mi dė bũ „ik maak het goed".
3. *Habitualis*: dė „zijn" + stam met *hochton*. Bijv. m'ė wáka „ik blijf loopen", versterkt in de vorm: na wáka m'ė waka, „in het loopen zijnde loop ik."
4. *Perfectum*: bẽ, was, „geweest" + stam. Bijv. mi bẽ waka „ik liep, heb geloopen". Soms ook uitgedrukt

door aorist + kba. Bijv. mi wroko kba, naast: mi bẽ wroko (zie onder).

5. *Futurum*: sa „zullen" + stam. Bijv. mi sa waka „ik zal loopen". Vaak ook uitgedrukt door dė go „gaande". Bijv. m'ė go waka „ik zal aanstonds loopen".
6. *Passivum*: door omzetting. Bijv. dẽ fėn' ẽ „zij vonden hem" = hij werd gevonden; dẽ ė fom ẽ „zij slaan hem" = hij wordt geslagen. *Alle* passivum wordt aldus vertaald.
7. *Negatie*: door partikel no of n vóór het eerste verbum. Bijv. mi n'ė waka „ik loop niet", mi no waka „ik liep (loop) niet", etc.

T o e l i c h t i n g.

Aorist.

Delafosse's opmerkingen omtrent de Soedaneesche aorist zijn ook op die van het N.E. van toepassing [1]). Van belang voor een verklaring van de afwezigheid van een N.E.-sche injunctief is het feit, dat in heel veel negertalen (o.a. de geheele groupe nigéro-tschadien) de naakte aorist-stam ook voor injunctief dient.

Nadrukkelijk moet voorts worden opgemerkt, dat de naakte-stam-vorm in het N.E. geenszins de beteekenis van een imperfect zonder meer heeft, gelijk de meeste beschrijvers van deze taal meenen. Eenige voorbeelden kunnen dit het best illustreeren.

De koning zei: „Ik *zie* hoe je mij bedriegt", is in het N.E.: „Kōnu tatji: „mi *si* fa j'ė kōr'mi." Maar eveneens: „Ik zag hem Woensdag" = N.E.: mi *si* ẽ dridėwroko. Terwijl daarentegen in: m'ė *si* fa j'ė kōr'mi, de progressieve beteekenis niets aan duidelijkheid te wenschen overlaat.

Wat Christaller zegt omtrent de aorist van het Gã, dat deze namelijk „Zeit und Dauer nicht besonders ins Auge fassend" is, mag ook gelden voor het N.E., al ben ik wel geneigd om voor deze vorm in het N.E. de duratieve, of liever reëele beteekenis aan te nemen, die van Ginneken ook in de Idg. aorist ziet [2]).

Zoo is in het N.E. mi lobi ju „ik bemin u" de duratieve

[1]) Les Langues du monde p. 471—472.

[2]) Principes de linguistique 100—106.

beteekenis stellig oorzaak dat geen behoefte gevoeld wordt aan een nauwkeurige tijdsbepaling. Daarentegen heeft N.E.: mi fadȍ „ik viel'' door de momentane beteekenis van „vallen'' reeds in de aorist den verleden tijd bereikt. Vgl. bijv. het Ewe, waar wo „doen'', in de aorist me-wō, kan beteekenen „ik doe'' en „ik deed''.

Wanneer het N.E. woord *nomo* de beteekenis heeft van „toen'', aan het begin van een volzin, dan volgt daarop steeds de aorist. Bijv. Wij hoorden een tijger .... nomo mi lõ. „toen liep ik onmiddellijk weg''. Nomo als inleiding voor de imperatief, veroorzaakt eveneens een aoristvorm!

Beteekent nomo echter „niet meer, slechts'', dan kan daarmede elke samengestelde vorm verbonden worden, bijv. A bĕ̃-ė waka nòmo „hij deed niets dan loopen.''

Progressief.

Het progressivum in het N.E. heeft meestal een praesens-beteekenis, gevormd door het hulpww. „zijnde'' (dė) en de stam. Vgl. hiermede het vermelde gebruik van *na* „zijnde''. Dit dė is veelal verzwakt tot enclytisch ė. Bijv. N.E.: m'ė sribi „ik slaap''; j'ė waka „jij loopt''. Voor het N.E. taalbegrip is deze progressief van de aorist-duratief slechts gescheiden door een nauwkeuriger gelimiteerd-zijn van de handeling. „Sribi'', „waka'' etc. hebben in hun verloop nauwkeuriger tijdgrenzen dan „lobi'' of „wani''. Vandaar dat voor een praesens-beteekenis bij de eerste groep van verba de aorist niet volstaat, maar de zooveel nauwkeuriger progressief-vorm gebruikt wordt.

Dit is geheel analoog met de Soed. toestand. Volgens Christaller is de progressief de „Dauerform''. Het Yoruba heeft ook steeds in praesens-beteekenis de progressief. (Ik ben gaande, hij is komende, etc.) Bowen noemt dit „unfinished action''. Voorts wordt in het Ewe o.a. de progressief met le = „zijn'' vertaald. Bijv. me le wọ „ik ben doen'' = ik werk, evenals N.E.: m'ė wroko.

Ook etymologisch is dit ė, dė van afrik. afkomst. Er is een mogelijkheid dat ė, dė (< * le) is samengevallen met ė < dė < eng. do. Doch daar in het eng. het gebruik van dit „do'' in de conjugatie beperkt is tot negatieve en vragende zinnen, is het niet waarschijnlijk dat dit hulpww.

voor de N.E. indicatief van het progressivum is overgenomen; temeer daar hiernaast N.E. du < eng do „doen" reeds zeer vroeg bestond.

Eerder is dus ė (m'ė, j'ė, w'ė, dẽ̇ ė) uit Soed. le afkomstig, terwijl het in spreektaal minder gebruikelijke dė ontstaan kan zijn door hypercorrectie en foutieve etymologie; het is in de boekentaal dat dė steeds voor ė gebruikt wordt. Voor het zeldzame spreektaal-gebruik van dė bestaat tenslotte nog de mogelijkheid van een epenthetische *d* in bijv. mi dė bũ < mi ė bũ, onder invloed van stemhebbende *m* en *b*. Ewe: le = Gã: ye = Efik: ke; ook hier wisselt dus de anlaut.

Het verbum le heeft nog een speciale beteekenis: „an einem Ort sein", doch deze aparte beteekenis is in de Soedantalen thans vaak vertroebeld, terwijl in het N.E. ė de speciale functie van „Zeitwort" kreeg en *na* hoofdzakelijk dienst deed als „Localverbum".

Alleen in jonger N.E. heeft men zinnen als: m'ė tjibri in'oso, „ik *ben* schuilen(d) in huis", zonder gebruik van na; en als tegengestelde: na mi j'ė suku „ik ben (die) je bent zoeken", met *na* in de functie van „Zeitwort". Hoogstwaarschijnlijk is dit ė ook samengevallen met N.E. dė „neem, pak-aan, alsjeblieft", dat ook afrik. is, en wel Yoruba: de̲ „vangen", Efik: da „nemen".

Opgemerkt moet nog worden, dat bij verba als mã „kunnen", wani „willen", lobi „beminnen", bribi „gelooven" de progressief ten eenen male (ook in negatieve zinnen) ontbreekt. Voor praesens en imperfect wordt steeds de aorist gebruikt, en men zegt nooit: mi dė mã, maar: mi mã.

Habitualis.

Daar het N.E. in de sterke mate van de Soedantalen ophield een „Tonsprache" te zijn, is de habitualis goeddeels gesyncretiseerd met de progressief. Echter beteekent oorspr. N.E. dė < le „an einem Ort sein", en vandaar ook „weilen, sich aufhalten"; dė is dan identiek met het hulpwerkw. van de Soed. habitualis.

Zonder gronden aan te voeren, beweert nu van Ginneken [1]) dat in het N.E. het pronomen in de aorist hooge

[1]) Handb. I, 270.

toon, in de habitualis lage toon heeft. In de hedendaagsche N.E. omgangstaal is dit zeker niet waar; doch ten tijde van Wullschlägels aanteekeningen is het zeer goed mogelijk geweest, en sporen van een door muzikale toon van de Progressief (niet Aorist, gelijk van Ginneken zegt) onderscheiden Habitualis, vinden wij in de (schijnbaar emphatische) betoning van bijv. m'ė wáka, in de beteekenis van „ik houd niet op, ik blijf loopen". En wellicht ook in de eigenaardige syntactische vorm: na wáka m'ė waka, letterlijk „zijnde loopen ik ben loopen". Deze laatste vorm is intusschen het „halverwege" op de weg naar een reduplicatie met beteekenis van intensivum of iteratief, wat in beteekenis immers ook weer nauw verwant is met een habitualis. En wat het gebruik van *na* hier betreft, vergelijke men deze constructie met de gebruikelijke habitualis in de Mandingo-talen, bijv. Mande: ni be̱ fa γa ra, ik ben aan 't dooden, letterlijk „Ich bin Tötens *Innerem*".

Perfectum.

In het N.E. wordt een volkomen perfectum steeds uitgedrukt door bẽ < eng. been „geweest". Dit bẽ is echter ook vaak (o.a. blijkens de circumflex in de betoning) een samentrekking van bẽ — ė > bẽ́è. Voor de hoogtonigheid van bẹ́—è is ook inwerking aannemelijk van het Soed. perfectum, dat gevormd werd door een hoogtonig prefix „e". Bovendien wordt ook bẽ in het N.E. juist als een prefix aangewend.

Duratieve verba vormen het perfectum door bẽ—ė, perfectieve echter alleen door bẽ. Bijv. mi bẽ—ė (bẽ̂) sribi; maar: mi bẽ fadõ. De laatste vorm geeft dus letterlijk een plusquamperfect aan; de eerste slechts een perfectum met duratief aspect. Hier hebben wij ook een der zeldzame voorbeelden, dat de betoning een rol speelt in het N.E. conjugatie-systeem. Zoowel bẽ—ė als bẽ kunnen vervangen (eventueel ook aangevuld) worden door kba, kẹba (< Soed. kpa „sterven, dooden, eindigen.") Dit verbum is tot suffix verzwakt, en volgt het hoofdwerkw. Bijv. mi wroko-kba „ik heb reeds gewerkt". Voor de verbale beteekenis van kba, bijv: mi kba „ik ben gereed, heb

geëindigd"; njẹnjã kba „er is geen eten meer", kba! „schei uit!"

Uit deze verschillende beteekenissen, de verbreidheid en de ouderdom van dit N.E. woord blijkt wel, dat hier veeleer afkomst van Afrik. kpa dan van port. acabar is aan te nemen, gelijk men tot nog toe meende [1]).

Overigens kennen ook de Soedantalen deze wijze van perfectum-vorming. Zoo wordt in het Ewe wel het perfectum vaak uitgedrukt door de aorist, maar als de nadruk op de voleindiging vallen moet, geschiedt dit door toevoeging van vọ „fertig sein", analoog met N.E. kba „gereed zijn". Bijv. Ewe: me wō vō „ich tat fertig" en N.E.: mi go kba „ik ging reeds".

Futurum.

De toekomst-vorm is in het N.E. gewoonlijk samengesteld met *sa*, vaak ook met dė-go, soms ook met een combinatie van beide: *sa-go*.

Sa correspondeert met Ewe: va > ấ, Mandingo: ka (waar dit ook als een conjunctief-partikel fungeert); verwantschap is echter moeilijk aan te nemen. Veel toch pleit voor N.E. sa < eng. shall, ndl. zal. Vgl. toch Ewe: m'a wọ „ik zal doen" met N.E.: mi sa du.

Het zullen komen *in een toestand* wordt meestal vertaald met dė-go. Bijv. j'ė go dėdė „gij zult sterven". Dit *go* wordt vervoegd als ieder ander werkwoord; vandaar a bẽ-ė go dėdė „hij zou sterven", mi sa go wroko „ik zal werken". *Sa-go* heeft intusschen een stelliger, meer geïntensifieerde beteekenis dan *sa* alleen. Dė-*go* geeft een onmiddellijke, *sa* een verderverwijderde toekomst aan. Vgl.:

mi sa waka = ik zal loopen, in 't algemeen.

m'ė go waka = ik ga wandelen, aanstonds.

---

[1]) v. Ginneken t.a.p. Hesseling, Het Negerholl. p. 107—109. Negerholl. *ka* is *niet* < port. acabar.

1°. waarom komen anders ka en kaba(e) naast elkander voor?

2°. vanwaar anders het gebruik van ka als Zeitwort, en van kaba als adverbium?

Ook ka < Soed. kpa, evenals kaba. Voor deze laatste vorm heeft ook het accent op de slotsilbe bewijskracht. Het accent blijkt mede uit de orthografie *kabaa*. Over de Bantoesche ka-movendi, zie het volgende hoofdstuk.

mi sa go waka = ik zal zeker gaan wandelen, (op een later tijdstip namelijk).

De dubbele futurum *sa-go* van het N.E. is naar Soedaneesch gebruik. Zoo heeft Ewe: m'ā va wō „ich werde kommen machen", evenals N.E.: mi sa go lõ g'wė „ik zal gaan loopen gaan-weg". (Vgl. trouwens ook nederl. „zal ik gaan loopen?")

Waar het N.E. in 't futurum „gaan" bezigt, gebruiken de Soed. talen echter „komen", terwijl in het N.E. kõ „komen" de beteekenis van „worden, devenir" kreeg.

Tenslotte gebruikt het N.E. ook het perfectum van sa, namelijk *bẽ̆-sa*, waarmede een conditionalis wordt uitgedrukt. Bijv. mi bẽ̆ sa bai „ik zou koopen". Vermoedelijk is een dergelijke vorm echter eerst in latere tijd ontstaan.

In verband met de reeds eerder genoemde merkwaardige constructie: na go m'ė go „ik ga op dit moment", kan gewezen worden op eenige Soedaneesche analogieën. Zoo kent niet alleen het ver-verwijderde Kunama een Finalis met nā, „Sache, Besitz", waarvan Westermann zegt: „dies nā wird dem Futurum des Verb angefügt: na ke na nā = ich Begegnens-werdens Gegend, ich will begegnen", maar ook het Ewe bijv. heeft nog duidelijker „Ich bin Begegnens Gegend" = ich will begegnen, *habe die Absicht* zu begegnen."

Nu is in een N.E. zin als: na go m'ė go, *na* het locaalverbum (Gegend), zoodat de zin te vertalen is: des gaans plaats ga ik. (Vgl. na-ini „binnenste plaats", etc.).

Andere opmerkingen.

Reeds werd gewezen op eenige verbale *samenstellingen* en op het reduplicatiesysteem dat het N.E. uit de Soedantalen overnam. Andere samenstellingen zijn echter in het N.E. even zeldzaam als in de Afr. talen. Slechts het Yoruba maakt in dit opzicht een uitzondering. In deze taal hebben veel werkw. zich eng met hun object verbonden, en van deze nam het N.E. een aantal over. Bijv. Yoruba: bōra „zich wasschen" < bō ara „wasschen het lichaam", terwijl N.E. voor „zich wasschen" ook was' ẽ̆ stjĩ zegt; voorts wēr'-krosi „zich kleeden", las'-pasi „verdwalen",

etc. Combinaties van werkw. met vast adverbium zijn frequent, bijv.: fa-dõ, kom-oto, tan-apu. Ze zijn meest van engelsche herkomst: fall-down, come-out, stand-up, evenals de voorafgaande: wash one's skin, wear clothes, lost path, etc.

De *negatie* in het N.E. geschiedt door no of n vóór de verbale groep. No-ė wordt steeds nê (met circumflex of rekking als reductie). Bijv. mi no gro „ik ben niet gegroeid", mi no bě fadõ „ik was niet gevallen", mi nê bai „ik koop niet".

Ook kan *no* een zelfstandige werkwoordelijke beteekenis krijgen, en gebruikt worden voor „niet-zijn". Bijv. a n' ala disi „dit *is niet* alles". Dit is het gevolg van haplologie: *na no ala disi > a no ala disi; *na no mi > a no mi, evenals men zegt: na mi. Merkwaardig blijft echter de postpositie (suffigeering) van no in deze constructie, terwijl no overal anders het verbale deel voorafgaat. Voor overeenkomst vgl. het Efik, waar de negatie geschiedt door ṅ plus harmonische vocaal, en waar de negatie *als suffix* gebruikt wordt.

Over de werkwoordelijke *uitgangen* dient nog het volgende opgemerkt te worden. Het N.E. kent een onharmonische uitgang i, welke vaak voorkomt als -ni en -tji. Bijv. wani, koni, sėni, lėni, fėni; mėtji, sėtji, natji. En ook met andere consonant: lobi, trobi, lėpi, kosi, masi, lasi, nati, poti.

Terwijl wij reeds zagen dat die op -ri zijn gevormd met het *-li-suffix, kunnen die op -ni in verband gebracht worden met de frequente ni-uitgang van de verba in de Togorestsprachen, en komen die op -tji, teruggaand op -ki, overeen met de talrijke verbindingen van stam + ke̱ „maken" in de Mandetalen.

De verbale slotvocaal i verdwijnt verder gemakkelijk in syntactisch verband, en blijft slechts bij absolute auslaut behouden. Bijv. van tėtji: a tėk'wã; zelfs geminatie: go tėk'kõ; maar: i no wã tėtji? „neem je niets?" Daarentegen worden a en o als werkwoord-uitgang steeds behouden.

(*Wordt vervolgd.*)

DE BRIEVEN VAN GOUVERNEUR CORNELIS VAN AERSSEN VAN SOMMELSDIJCK AAN DIRECTEUREN DER SOCIETEIT VAN SURINAME UIT HET JAAR 1684

MEDEGEDEELD DOOR

MR. R. BIJLSMA

V

Edele Groot Achtbare Heeren,

Sedert mijne laesten van den 23 Augustij met het schip de St Jan, het welcke verhoope aldaer reets geluckigh ende wel sal sijn gearriveert, sijn hier binnen gecomen schipper Jan Bisschop met sijn schip de Cornelia, nae ouder gewoonte met een hout- en soutbrieff, sulcx ick geresolveert ben hem hier sijn lastgelt te doen betaelen, ende daer inne te continueren tot dat in Zeelandt betere ordre dieswegen werde gestelt ende daerinne werde versien, nevens het schip de Vrede, waer capiteyn op is Pets, comende van Angola met een getal van vierhondert en tien slaven, maeckende een getal van driehondert vijff en vijfftigh peces, volgens sijne aengevens ende die van den supercarga Nicolaes Paravacin tot Angola ingehandelt. Sedert hebben wij besoignes op besoignes gehadt en soo overvloedigh, sijnde de Coert daer immediatelijck opgevolght nevens het vercoopen der slaven ende eijdelijck ende finalijck tot geheel accablement de vuyle ende goddelose trouwloosheijt, ende minedigheijt van den voorz. capiteyn Daniel Petz nevens den supercargo,stuerman, onder stuerman, bootsman, meester ende generalijck van het geheel scheepsvolck, sijnde den voorsz.capiteyn mijn van den beginne seer suspect geweest ende dagelijcx meer en meerder geworden uyt verscheyde voorvallende saecken, waerdoor ick hoe langer hoe meerder wert gepersuardeert ofte geconfirmeert, hetwelcke mijn obligeerde de heer fiscael te ontbieden, hem van mijne suspicie te informeren ende hem te recommanderen van alle vlijdt ende naerstigheyt aen te wenden om hem te betrappen, gelijck ick oock van mijne sijde hetselvige

soude doen, ende soodanigh is gesuccedeert, dat door alle mijne praecautien, siende geene middelen dat tot haere gewenste eynde soude cunnen geraecken, soo hebben sij haer in de clemme bevindende, raetsaem gevonden haer aen de heer Samuel Nassy te addresseren, van hem versoeckende haer in dese uytterste gelegentheyt goeden raet te willen geven hoe sij haer souden hebben te gedragen. Willem de Bruyn, op wiens plantage het troupje van seven en twintigh slaven was gebracht, niet ophoudende bij den voorsz. capiteyn om van de selvige te werden ontlast, sijnde een saecke van welcke quaden uijtslagh sijne gantsche ruine dependeerde, sulcx door het aenraden van den voorsz. heer Samuel Nassy is hij door haer versoght geweest uyt haere naeme en van harentwegen haere bekentenisse ende confessie te comen doen van seven en twintigh stucx slaaven soo groot als kleyn voor haere reeckeninge te hebben overgebracht om die ter sluyck tot haer proffijte hier te vernegocieren boven en behalve eene om op het versoek van den commies off assistent m[r] Coderc, in Angola woonachtigh, alhier aen sijn broeder Coderc te willen behandigen, het welcke alsoo oock is geschiet.

Dese trouwlose minedigheyt heeft mijn doen geloven dat, dat nestje werdende geroert, nogh wel eyeren soude werden gevonden om struyff te backen het welcke mijn heeft bewogen om den capiteyn hier aen landt te houden, het schip door soldaten in besettinge te nemen ende nevens ofte geaccompagneert van de heer fiscael, mijne secretaris als verscheyde andere officieren met de twee schippers van onse barcques aen 't boort te vaeren, alwaer alle tot bekentenisse hebbe gebracht, dogh den supercarga seght, geene de minste part ofte deel in de voorsz. gelorrendrayde slaven te hebben gehadt, het welcke door den capiteijn en andere scheeps officieren is geconfirmeert geworden, maer door mijn ondervraeght sijnde ofte van haere handel geene kennisse en hadde gehadt, heeft geseght van het geheel getal niet, maer wel van tien off twaelff; Vrijdagh ontrent negen uyren smorgens is de bekentenisse geschiedt; ten twee uyren 's naemiddaghs ben ick aen 't boort gevaeren ende is die achtermiddagh nevens den geheelen dagh van gisteren geamployeert om het schip te visiteren, hier nevens gaet een kleyn lijstie tot dato deses uyt gevonden; het schip van Note sijnde in zee gesteecken is waghtende op dese mijne brieff, sulcx per naeste breeder onderreght van alles sal cunnen doen, sijnde mijn oock onmogelijck bij dese gelegentheijt de copyen van de voorgaende depeches hier bij te connen voegen, het welcke tot de naeste gelegentheyt sal werden gedifffereert. Den

capiteyn, nevens de officieren van het voorsz. schip de Vrede hebben van het beginne mijn gerepresenteert, dat het voorsz. schip niet in staate en was, om van dese winter te reverteren alsoo seer leck was binnen gecomen ende hier genootsaeckt soude sijn te kielhalen, het welcke seer quade effecten doet tot de inladinge, versoeckende dierhalven in het toecomende van betere scheepen te mogen werden versorght. De slaven hebben tot eene seer hoge, jae tot eene al te hoge prijs vercoght geweest; sal mijn debvoirs doen, dat het schip het beste doenlijck ras ende wel versorght werde, om voor nieuwe jaer te connen vertrecken. Op dese Coert hebbe in den vollen raet lecture gedaen van den geheelen missive door mijn aen UEd. Gro, Achtb. geschreven van den 23e Augustij laestleden met versoeck offer iemant was die iets in het minste hier tegens kennisse hadden, dat hetselvige gelieffde bekent te maecken, dogh hebben alle geacquiesceert ende verclaert daertegens niet te hebben. Hebbe de selvige lectuyre aen schipper Note gedaen, in presentie van den Suyckerboer sonder iets hem concernerende te dissimuleren ofte verswijgen, sulcx Haere Ed. Gr. Achtb. op sijn aencomste oock gelieven te doen als oock aen de heer Commandeur Laurens Verboom; om kortheydt des tijts niet connende daer bijvoegen sal verblijven in alle trouw en oprechtigheyt.

Edele Groot Achtbare Heeren
UEd. Groot Achtbare onderdanigen dienaer
C. van Aerssen van Sommelsdijck
Actum Suriname Sedert de blanc seings
den Xe September 1684.

Uyt Zuriname den 23e September 1684.

Edele Groot Achtbare Heeren

Wil verhopen dat mijne laesten, aen UEd. Gro. Achtb. geschreven van dato den XI September, door schipper Note UE. wel sal sijn geworden, bij welcke occasie ick haere Ed. Gro. Achtb. hebbe bekent gemaeckt de lorrendrayerije door den capiteyn Petz nevens alle andere officieren van het schip de Vrede, als mede de supercarga daervan niet exempt sijnde ten reguarde van hetselvige te hebben gedooght, geconcenteert ende geconniveert soo uyt insighte van sijne particuliere gedrevene negotie ofte andere interesse bij hem bedongen, waervan ick het naeder ondersoeck

aen de heeren in 't patria sal laeten doen, matterie ende blijck uyt haere eygene confessie genoegh en demeerder hebbende als wert vereyst om minedige ende trouwlose te sijn ende werden verclaert, als mede vervallen in de peene ende boete daertoe staende, als haere Ed. Gro. Achtb. sullen sien uyt de stucken, door de heer fiscael als mede van den secretaris Broen bij dese occasie ende gelegentheyt toegesonden, aen dewelcke ick mijn sal referere om cortheyts wil, sullende daerbij voegen eene kleyne protestatie door mijn gedaen aen den commies Bruyser, als gemachtighde ende geauthoriseerde van de heeren Bewinthebberen van de Ed. Geoctroyeerde Westindische Compagnie, wegens de onbequaemheyt van het voorsz. schip de Vrede, hebbende van mijn debvoir geacht, sulcx te moeten en behooren te doen om presente als toecomende schade voor te comen, sulcke costelyke equipages bij gebreck van voorsorge hier niet connende blijven leggen, dat tot merckelijcke schaede ende praejuditie van de Societeyt, soo sulcx wierde ingewilligt ofte gedooght, het schip buytendien seer onbequaem sijnde tot die handel, te cort sijnde ende mistimmert tot inschepinge van de reverterende inladinge van suyckeren, waerop versoecke de heeren altijt gelieven reflectie te nemen, dat het ruym magh werden bequaem gevonden, om vier hoogh te connen stuwen; Ick ben oock van gedaghten het voorsz. schip de Vrede, als sal sijn in staet gebroght van te reverteren, hetselvige geensints aen de conduiten van den capiteyn Pets en desselfs stuerman te vertrouwen maer met een eerlijck bequaem schipper, ende stierman te versien, sullende oock sorge dragen van met elck reverterende schip, eenige uytwisselinge te doen van officieren en mattrosen, om alle de samenrottinge, consequentelijck eenige disperate ende feytelijcke onderneminge voor te commen, als van luyden die geruyneert sijn van eere, reputatie als middelen, ende met soo een middel haere verlorene schade soecken in te haelen sijnde in deze gewesten plaetsen genoegh, alwaer soodanige guyten souden wilcom wesen. Nu met dese droge tijt bennen wij wederom besigh om een Coert met de Indianen te maecken om ten oorlogh te gaen binnen drie weecken, hopende dat ondertusschen Tobias Adriaense ofte eenige andere hier sullen sijn aengecomen, met eenige provisie, waervan ick voor onse militie soude hebben seer groot gebreck geleden, indien ick mijn niet en hadde beholpen door goede vrienden.

Hiernevens gaet oock copye van de brieven van de heer Command^r Boursse tot Barbise, als mede van den commandeur Beeckman tot Isekebe; den schipper rapporteert mijn mondelingh

hier te sijn gecomen om eenigh volck ende slaven, tot dertigh ofte meerder in getal, hetwelcke ick niet en hebbe willen inwiggelen als daertoe door de heeren Bewinthebberen sijne meesters niet sijnde versoght, ende ick wel achterdoght hebbe gekregen ofte het wel moghte sijn tot particuliere handelinge ende negotie, als alleen dienende tot advyis van de heeren Bewinthebberen, gaet oock hier nevens antwoort op deselvige brieven.

Wenste wel met den eersten te mogen werden versorght van drie bequame, ende naerstige scheepstimmerluyden tot onderhout ende reparatie van onse vaertuygen alhier, sijnde ten hoogste nodigh daeraen geduyrigh de handt te houden, doordien alles hier soo vergaet door de cracht van de lught ende de wormen, en versoecke dat mogen wesen verbonden voor den tijt van drie jaeren, anders werden stracx gedeboucheert door andere particulieren, doordien hier veel meerder cunnen winnen, ende elck vaertuygh wel diende versien te wesen met eenen timmerman, hebbende tot noghtoe ons moeten behelpen met het affbedelen van de gaende ende comende scheepen haere timmerluyden, die se selfs qualijck connen missen. Ende alsoo ick bevinde, dat door de wintmoolens seer bequaem alhier sal connen suycker gemaelen worden, als door de banck alhier een doorgaende couwe waeyt, wenste wel dat met het aldereerste, ende soo haest doenlijck hier drie a vier meester molewerckers wierde gesonden, elck versien met drie a vier kneghts, het welcke soude strecken tot merckelijke beneficie ende voordeel van de colonie, jae tot soulagement van ten naesten bij van de helft van de costen, die de planters gehouden sijn te doen, soo tot den incoop van de beesten als het jaerlijcx versterff, dat soo groot is, dat niet genoeghsaem connen werden versien, als reets voor dese hebbe geschreven ende sedert door eene extraordinare sterffte sooseer vermindert, dat de gantsche reviere van Suriname ten naesten bij stille staet, tot merckelijcke nadeel van de colonie ende planters, sulcx het beste ende prompste remedie is waerdoor connen werden geholpen; dogh dat wert acht genomen, dat geene dronckaers hier werden versonden, soude voor goede ende bequame meesters geern concentere twee hondert ducatons, jae tot seven hondert gulden in 't jaer ende cost, oock eenige steenbackers en pottenbackers, als bij meest alle mijne voorgaende hebbe kenisse gegeven, sijnde onmogelijck sonder timmerluyden van alle soorte deze colonie voort te setten naer behooren, ende die in Brabant als ick onderright worde overvloedigh sijn te becomen; het recruteringh van soldaten hier bijvoegende, sal ick verblijven naer presentatie van

mijnen onderdanigen dienst, hebbende haer Ed. Gro. Achtb. verseeckert, dat alles hier Godt sij gelooft ende gedanckt dese colonie naer wens voortganck neemt, waermede eyndigende verblijve

Edele Groot Achtbare Heeren
UEd. Gro. Achtb .onderdanigen dienaer
C. van Aerssen van Sommelsdijck
Sedert de blanc seings.

Ende off haere Ed. Gro. Achtb. iemant weten uyt te vinden die dit gouvernement beeter naer haere intentie weet waer te nemen ende te gouverneren, sal met vreughde sijne overcomste tegemoet sien ende hetselvige hem overdragen, niet als gerebuteert sijnde, maar bevindende de inwoonders deser Colonie volgens de vaderlantsche onderrightinge onwaerdigh dat voor haer moyte ende costen worden genomen, dogh hier passeert niet minder dan hetgene daervan ben onderreght uyt het vaderlandt, sijnde alles seer soepel ende gedweegh, sulcx wel soude vertrouwen het uyt M[r] Scherpenhuyses coocker comt, die niet wel gecontenteert is, dat niet tot Gouverneur is aengestelt geweest, hebbende uyt dat insighte hem niet willen laeten gebruycken tot Raet, sijne excusen op andere frivole redenen nemende, gelieven het de Heeren eens met hem te proberen sal met playsier soo eene wijse directie beogen en ettelijcke tijt bijwoonen, de vrienden die hij hier heeft sijn verseecker seer weynigh en hoe reghtvaerdigh hij hier in de regeringe heeft voor de interesse van de colonie volgens sijne eedt ende plicht geviguleert, sal het boeck van den ontvanger-generael Wilbort Daniels getuigenisse geven, alwaer blijckt, dat nooyt meer dan vierhonderd ackers heeft aengegeven ende vierduysent ofte bij coop ofte warringh besit, hetselvige hebbende mede gedaen wegens hooftgelt naer proportie, als mede geene uytgaende ende incomende gereghtigheyt betaelt, en daer en boven wijl nogh gesegent van een tractament van twaelff hondert gulden's jaers als Raedt, sonder concent van den Staet van Zeelandt, sulcke regeerders en sulcke regeringe souden sij begeren daer elck een sigh segende; soo de Heeren daermede gedient sijn sal die hier wel sijn te becomen.

Hiernevens gaet het Octroy, gelieven hetselvige met opmerckinge naer te sien en op de aenteyckeninge reflectie te nemen, versoecke met het eerste schip een dosijn of twee van deselvige exemplaren van het octroy, dit sijnde het leste dat ick overigh hebbe, alsmede dat ick wil verhopen dat haere Ed. Gro. Achtb.

van haer gereghtigheyt duydelijck in het octroy geexpresseert niet en sullen gelieven aff te staen, hetwelcke verhope haest te sullen verstaen tot antwoort van mijne voorgaende nevens het oversenden van het placaet dieswegen geêmaneert ende alles duydelijck ende claer geexpresseert.

C. van Aerssen van Sommelsdijck

sedert de blanc seings.

Edele Groot Achtbare Heeren,

Sedert mijnen laesten van den 23e September per het schip de Coninck Davidt, sijn hier wel ende geluckigh gearriveert de scheepen Jan ende Marya, schipper Walingh Janse Keyser van Rotterdam op de 25e September, sijne aen mijn geaddresseerde despeches hebbende achter uyt geseylt ende aen landt gelaeten; heeft mede gebracht twee smidts, een coperslager en twee soldaten voor reeckeningh van de Ed. Societeyt, dogh en wert onder de overgesondene annotatien niet gevonden wat ende hoeveel deselve op de handt, ofte tot Amsterdam genote hebben het welcke met de eerste gelegentheyt sullen te gemoet sien, als mede het schip de Johanna schipper Cornelis Antheunisse van Vlissingen op den 13e October; het schip het Slodt te Muyden capiteyn Tobias Adriaense, van Amsterdam op den 20eOctober; het schip Sommelsdijck schipper Sijmon Jacobse Jongh van Amsterdam op den 15e November; met capiteyn Tobias Adriaense hebben wij alle de magasijns-behoefften, alsmede alle hem aenbevolen goederen volgens de cognossementen wel geconditioneert ontfangen, het welcke mijn uijt groote becommeringe ende van een seer swaer hooft heeft verlost, want ons laeste rantsoen was uytgedeelt ende hier geene gelegentheyt en is om iets te becomen, voornamentlijck van erten en grutte, bij gebreck van levensmiddelen alhier door de hooge waaters verdroncken, moetende meest de slaaven daermede worden onderhouden ende gespijsight, hopende dat sulcx niet lange meer en sal duyren, als sijnde te costelijck, oock werter sterck ingevrocht om daerinne te versien. Het geene waermede haer Ed. mijn hebben gelieven gedaghtigh te wesen is mijn van herten aengenaem geweest, dogh die groote quantiteyt te gelijck veroorsaekt schaade ende ongelegentheijt wegens het opeeten van de wormen, die de vaaten soodanigh door booren dat ongeloofflijck scheynt, dat een oxhooft in een naght geheel uytloopt, het selvige werden wij nogh eerder gewaer aen den asijn, die ons hier oock van weynige dienst is, hebbende hier de oranges ende

sitroenen overvloedigh, waermede men sigh genoegh can behelpen ten waere een oxhooft ofte twee in het jaer ten hooghsten, sulcx soude in het toecomende mijn versoeck sijn het selve te verdeelen in drie a vier perceelen, een helft witte ende d'andere helft roode vyn de Grave, die hier wel de gesontste is ende het water wel verdragen can.

Met het schip de St Jan sijn reets de gefourneerde reeckeninge van de militie overgesonden alsmede de staet van haere behoefften can werden gesien, twijffele niet ofte sullen hebben contentement gegeven, doende alle vlijdt ende naerstigheyt, van alles met de uytterste trouw ende correctheyt naer te comen ende doen observeren, elckeen in sijne officie exactelijck observerende het welcke men hier soo niet gewent en is gelijck claerlijck blijckt uyt de boecken van de voorgaende jaeren van den ontfanger, hetwelcke gotloos is te sien ofte te hooren en de grootste landtsdieven waeren de gouverneurs, commandeurs, nevens den Ed. Raedt en als dan was de provintie van Zeelandt wel bewaert;wat den ontfanger Wilbort Daniels reeckeninge concerneert, met alle voorvoorvallende veranderinge geeft ons dagelijcx soo groote moeylijckheyt dat niet voor het laeste van dit jaer sullen connen claer vallen, want met de uyt en incomende scheepen alwat vrij te doen valdt, omde oude coruptie te doen affsterven. Rudolph Kith hier in dienst als soldaet sijnde hebbe hem sijn affscheyt op UEd. ordre toegestaen, heeft dogh eghter dese uyttocht willen doen voor en al eer hij wilde repatrieren.

Nicolaes le Bré hier hebbende altijt sijn tractement genoten, sijnde sijn maentgelt brieffje vermist geweest werden UEd.: versoght niet meer te laten volgen aen sijn wijff ofte aen iemandt anders op het voorsz.brieffje want hij hierdoor veel ten achteren geraeckt is, waer op sal staet maecken.

Wij sullen oock de steenbackers als ten hooghsten nootsaeckelijck, nevens de molemaeckers soo waater als andere, als voor sluyswercken bequame timmerluyden bij gelegene occasie affwaghten, bedanckende haer Ed. wegens de geene die met het schip Sommelsdijck nu hebben ontfangen, dogh hebbe verstaen, dat twee van de selve haer Ed. hebben bedrogen haer voor timmerluyden uijtgevende, sijnde door de ziel-vercoopers daertoe aengeraden geworden om meerder gelt te bedingen als grooter maentbrieffjes tot haer proffyt te maecken.

De occupatie van de Coert die hier heeft begost den 6^e deser maent, die de geheele weeck geduert heeft, waerop is gevolght inmediatelijck den uyttoght van meest onse Christenen militie

nevens Indiaensche vrienden, die den 17e sijn vertrocken ten oorloge, gecommandeert door capiteyn Paeu, hebbende mijn soo veele occupatien gegeven dat ick gaerne bekenne seer vermoeyd ende gefattigeert niet van lichame soo veel, maer tot in de ziele te sijn, want ick de dingen zelfs maniere, ende op andere niet en laet aencomen: sulcx haere Ed. mijn sullen gelieven te excuseeren, soo ick mijn niet meerder en extendere, hetwelcke in voorvallende occasie gevoeghlijcker sal connen doen, als beter daer toe als-dan sullende sijn gedisponeert, dogh mijn invallende het geene haere Ed. Gro. Achtb. gelieven te weeten wegens de verdeelinge die geschiet is in de slaaven hebbe niet beeter geweeten ofte hadde daervan kenisse gegeven, sijnde die in drieen verdeelt ende geloodt in presentie van den Raedt en de gantsche gemeente, om alle ongereghtighheyt ende quade opspraeck te vermeyden; mijn gedeelte hebbe ick naer mijn genomen tot voortsettinge van plantages, op dewelcke sij oock bij lootinge sijn verdeelt geworden, ende de resterende die weynigh sijn geweest, aen de een offde andere overgedaen ende vercoght, hebbende eerst gezien wat mijn het beste diende, ben verseeckert dat dat de heeren in de vercoopinge niet en heeft te cort gedaen nogh in het verdeelen van de slaaven op de plantages; soo de heeren hier iets tegen hebben, gelieve te laeten weeten, sullen seer light werden gecontenteert en ick als dan oock beeter mijn intrest bij vinden sall:

Godt sij gelooft ende gedanckt, alles is in een gewensten staet alhier naer de tijt ende avancere dagelijcx in ruste ende vreetsaemheyt gelijck UEd. Gro. Achtb. uyt mijne vorige sult hebben verstaen, wenste het in ons vaderlandt soo moghte werden bevonden; de quaade gerughten die van mijn in dit landt hebben geloopen raecken aen mijne oude kleeren niet, ick weet op wie ick steune ende vertrouwe, die en can met geene illusies gepreoccupeert ofte bedrogen worden. Ick hebbe het wel geweeten, ende geseyt, dat het soo gaen soude, admitteert eerelijcke ongepassioneerde ende gedisinteresseerde luyden om getuygenisse der waerheijt, en niet soodanige die haere uytterste debvoiren doen om de luyden te persuarderen dat ongeraden is eenige forteresse ofte sterckte op te slaen hier te lande tot affweeringe van de Europiaensche vyanden, als niet bestandigh connende wesen om die te connen resisteren ende hetselvige haere ruine is en van haere plantages, met haer te willen verweeren ende diffenderen daer ter contrarye sij altijt seer minnelijck sullen werden getracteert als haer goet-willigh sonder denfentie sullen

comen over te geven; hebbende oock gepretendeert dat den gouverneur alhier geen militaire behoorde te wesen om tot die caracter te mogen aspireren ende sijn onbequaemheyt niet doen blijcken, hovaerdighheyt ende onbequaemheyt bennen altijt vergeseltschapt voornamentlijck bij luyden die niet gehadt en hebben ende tot iets geraeckt sijn, ende dan bennen comen kijcken in de weerelt als door een gaetje van de deur; het excuseren van tot Raet geeligeert te werden is op die moer gebrouwen geweest, en heeft sijn oorspronck uyt de suerdesem van hovaerdighheyt waermede hij hier weynigh eere heeft ingeleght ende hem seer odieux gemaeckt onder den Raedt ende de gemeynte; Hier wert seer gedoleert onder de voorsz. colonie over de exorbitantie van het reeckenen der tarra tegens hondert en dertigh pondt suycker het oxhooft, seggende rontuyt, dat sij aen Amsterdam niet en sijn gebonden en soo men daerinne niet en wil voorsien, dat sij op Rotterdam en op Zeelandt sullen inscheepen, alwaer haer die op hondert ponden wierden aengereeckent, ende nu hier een order ende regel gestelt is op de tarra, dat die gebrant wert op de vaten, mijns oordeels soude cunnen werden vast gestelt dat een vadt dat sestigh pondt heeft geteeckent voor het intrecken van de suykeren op een vast getal sal werden gestelt, van gelijcken een vadt van 70, een van 80, een van 90 van gelijcke, en voorts naer proportie waerop de heeren van de Societeyt gelieven communicatieff met de heeren Burgemeesteren te gaen tot het beste van de stadt, want ick bemercke dat Zeelandt en Rotterdam daer op toeleggen, ende hier eenige sijn die dat lijntie beginnen te trecken, waerinne mijns oordeels van den beginne wel diende te werden versien, niet soudende redelijck wesen dat wij alle de moeyten soude doen ende de costen ende een ander de beste vrughten van genieten. De saecke van de stieurman nevens eenige mattrosen van het schip de St Jan capiteyn Schepmoes is costeloos ontslagen sulcx sijne verschene gages los sijn.

De Zeeuwsche scheepen continueren nogh met hout- en soutbrieven te vaeren, van dewelcke ick de laeste hebbe gescheurt, den capiteyn ofte schipper gerestitueert, hem verseeckerende dat hij met hetselve niet en conde volstaen, en soo hij niet en sorghde, dat voor sijn vertreck van hier uyt het vaderlandt van beeter wierde versien, hij hier aen mijn genootsaeckt soude sijn te betalen; gelieven oock de heeren goede sorge te dragen dat de scheepen aldaer equitabel werden gemeten;

Het vercoopen van de slaaven op termeynen als sijn vercoght, hebben de heeren geen redene van haer te beclagen, oock was

niet mogelijck haere scheepen binnen de negen off tien maenden hier te laeten leggen te connen expedieren, dogh de heeren hebben het proffyt ende ick het verweyt; Sed transeat cum ceteris erroribus; oock sijn de heeren seer geabuseert van te geloven dat sulcx soude hebben occasie geweest van dat de kleyne planters aen geen slaaven hebben cunnen geraecken,daer ter contrary alle generalijck om niet te seggen het meeste deel aan de kleyne planters sijn vercoght geworden, sulcx dat de heeren sullen cunnen sien, dat geen tien planters uijt dese twee scheepen slaaven hebben genoten, ende dat door een middel, dat al evenwel corect sijn betaelt geworden; en met de heere haere permissie ende goetvinden, soo sal ick tot het gemeene best voor de laeste reyse bedingen een oxhooft suycker contant ofte binnen twee maenden te betaelen ende in het toecomende alle termeynen van ses tot ses maenden, volgens het geene bij mijn van den beginnen is beslooten te observeren, waermede ick als dan alle incomende negerscheepen can depecheren, hetwelcke aen UEd. Gro. Achtb. en aen de gemeynte alhier moet goet doen, connende hetgeene UEd. Gro. Achtb. aen het retoer van het schip mesnageert hier de slaaven soo veel te beter coop geven; dat haer Ed. hier selfs waeren soude verzeecker van veele saecken heel anders oordeelen, den tijts al het oock leeren, hoope selfs voor den ontfangh deses sullen hebben cunnen mercken, maer Godt danck ick en ben voor geen kleyn gerughtje vervaert en voor het gemeene beste durff ick wel wat op mijn hoorns nemen; en ick en pieque me niet van eene timide politie te wesen, maer wel van equiteyt ende justitie, en sigh naer de tijden , ende plaetsen wat te reguleren; seecker hadde ick de dingen niet gedaen uyt een principij van eer en met vreughden, ick souden mijn niet hebben cunnen deur redden, want ick liever twintigh colonien soude willen ondernemen op te righten, dan soo eene vervallene, ende gecorrumpeerde te herstellen, Godt sij gelooft ende gedanckt dat soo verre gebraght is; en voor Godt verclaere ick om hondert duysent rijcxdaelders ick diergelijcke werck onseecker van de uytcomste, niet soude willen beginnen ende ondernemen. De heeren cunnen dit spelenvaeren noemen, ick gunne haer die vreught, en sij sullen mijn van harte welcom wesen, den aerbeyt en verveelt mijn niet, en ick ben, Godt sij gelooft ende gedanckt, in volcomen gesontheyt en soo lange die continueren sal sal het wel gaen met Godt. Met de commies Tibaud alles hebbende overleght, hebbe hem geordonneert articulatum van alles UEd: Gro: Achtb: te informeren waeraen mijn ben refererende om cortheytswille.

Haere Ed: Gro: Achtb. gelieven noghmaels te doen divulgeren, dat hier sooveel scheepen niet over en comen, want onmogelijck sulle sij haere ladinge binnen een jaer cunnen becomen, uyt oorsaecke van de groote schaede, die de hoge waaters hier hebben gedaen, waerdoor seer veel riets is verdroncken ende seer veel paerden ende beesten sijn gestorven, sulcx seer veel moolens verlegen sijn ende genootsaeckt sijn van drie meulens maer eene te doen gaen; Ick vrage haere Ed: Gro: Achtb. in dit geval soo het geviel, dat ick nu uyt Turkijen ofte elders paerden ofte beesten coste becomen, wat soude de heeren mijn raden te doen, Godt geve dat soodanige occasie sigh presentere, ende sij sullen hooren ofte ick sal doen volgens den raet die sij mijn soude hebben gegeven, soo ick soodoende niet wel can doen dat is mijn ongeluck, ick hebbe niet beeter geleert, oock soude ick van andere in gelijcke gelegentheyt niet anders vergen; haere Ed: Gro: Achtb: sijn nu van mijne meenige, ende gedaghten geinformeert; soo se mijn de eere gelieve te doen van mijn de haere te laeten toecomen, ofte ick sal mijn daernae conformeren ofte haere Ed: Gro: Achtb: bedancken. Hier bijgevoeght hebbende de copye van mijnen laesten aen UEd: Gro: Achtb: den 23 September geschreven sal ick naer hertelijcke toewensinge van Godes H. zegen ende protextie verblijven

Edele Groot Achtbare Heeren

UEd. groot achtbare onderdanigen dienaar

C. van Aerssen van Sommelsdijck

Sedert de blanc seings.

Actum Paramaribo in
Zuriname op den 20e November 1684

De twee Grevebroecken zijn beyde met Tangen vertrokecn sijnde hier met de oude soldaten gelicentieert geweest, hebbende oversulcx H. E. G. A. haere voorschrijvens niet van doen gehadt en bij alle occasien sullen maer gelieven te commanderen.

A. PH. PENARD OVER INWIJDING EN WERELD-BESCHOUWING DER KARAIBEN

DOOR

C. H. DE GOEJE

In 1907/08 verscheen te Paramaribo van de hand van F. P. Penard (sedert overleden) en zijn broeder A. Ph. Penard het boek „De menschetende aanbidders der Zonneslang", waarin allerlei tot dusver niet bekende dingen over het innerlijk leven en de wereldbeschouwing der Karaïben (Kalienja's of Galibi's) werden medegedeeld. Ter verduidelijking werd in 1917 door A. Ph. P. te Paramaribo een dun boekje uitgegeven: „Het onbegrepen geloof".

In 1925/27 gaf A. Ph. P. in het te Paramaribo verschijnend weekblad De Periskoop eenige mythen en mededeelingen over geboorte, opvoeding en feesten bij de Karaïben, en voorts een reeks van 31 artikelen „Iets over onzen Caraïbischen Pujai", waarin werd medegedeeld wat de schrijver van verschillende Indianen vernam over de inwijding tot *pujai* [1]), dat is medicijnman of priesterdokter.

Nadien kreeg P. van een Indiaan het volledig relaas van diens opleiding tot *pujai*, en hoe hij de geneeskunst toepaste, droomen uitlegde en wonderteekens verklaarde, en dit is met nog twee mythen nu onlangs afgedrukt in de Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië (deel 84, 's-Gravenhage, 1928), onder den naam „Het pujai-geheim der Surinaamsche Caraïben".

Mijn opstel heeft ten doel de aandacht te vestigen op deze belangrijke publicatie. Instede van echter den inhoud daarvan verkort mede te deelen, met op- en aanmerkingen, wil ik liever aanbevelen het stuk zelve te lezen, en trachten zulks te vergemakkelijken, door aan te geven welke lijn door de Karaïbische opvattingen loopt [2]).

---

[1]) *u* in Indiaansche woorden = Nederlandsche oe.

[2]) De volgende afkortingen zullen worden gebezigd:

De Europeaan kent in den gezonden toestand tweeërlei soort beleven van de wereld: het beleven in wakenden toestand, en het droomleven. Als wij onze waakvoorstellingen en herinneringen toetsen aan nieuwe voorstellingen, of door daden op de proef stellen, dan „komt het uit". Doen wij dit met droomvoorstellingen, dan komt het niet uit. Het blijkt echter dikwijls wèl uit te komen, als wij de droomvoorstelling opvatten als symbolischen uitdrukkingsvorm voor iets anders; de moderne psychiatrie schenkt daarom veel aandacht aan den droom.

De Karaïben en andere Indianen beschouwen den droom als eene werkelijkheid, hetzij als onmiddellijke werkelijkheid, hetzij als symbolischen uitdrukkingsvorm voor iets anders; men vat droomen ook wel op als vage herinneringen uit vroegere levens. (Me I 228, Bij 667; over het geloof der Karaïben dat de mensch en ook de aarde, vergaan en herboren worden, zie Per 53 V, 57 IX, 98 XXIX). Een droom kan voor den Indiaan aanleiding zijn om tot een daad over te gaan — wat bij ons niet voorkomt; het lijkt daarom wel, of er voor hem niet een zoo scherpe afscheiding is tusschen droomvoorstelling en waakvoorstelling, als bij ons.

De Karaïbische *pujai* kent nog een derde soort beleven van de wereld: het beleven in „begeesterden" toestand. Voor hem is dit een volkomen echt en werkelijk beleven, hoewel hij erkent, dat er onder de *pujai*'s ook bedriegers zijn (Per 57 IX, 58 X, 98 XXIX).

In dien toestand kan hij geen stoffelijke voorwerpen zien, doch wel hooren en voelen (Per 53 V); de bovenaardsche wezens waarmee hij omgaat, ziet hij zooals beelden in een droom, hoewel zij van deze verschillen (Per 56 VIII).

Zijn ziel wordt waarnemende in een geestelijke wereld, en men stelt dit voor als een opstijgen; het is ook de geest van den Koningsgier, den vogel die zéér hoog in de lucht stijgt, die den leer-

---

Me I 128 = De menschetende aanbidders der Zonneslang, deel I, blz. 128;

Per 54 VI = De Periskoop no. 54, Iets over onze Caraïbischen pujai, VI;

Bij 650 = Bijdragen, blz. 650, Het pujai-geheim der Surinaamsche Caraïben;

A 223 = blz. 223 van: W. Ahlbrinck, Carib life and nature. Proc. XXIst Intern. Congress of Americanists, The Hague, 1924;

R 219 = Section 219 van W. F. Roth, An enquiry into the animism and folk-lore of the Guiana Indians. 30th annual report of the Bureau of American ethnology, Washington, 1915.

Hier zij nog vermeld, dat De Periskoop in 1928/29 een artikelenreeks van A. Ph. Penard gaf „De Caraïbische taal" (niet voltooid) en dat van P. Ahlbrinck eene Caraïbische Encyclopedie ter perse is, uitgave van de Kon. Ak. v. Wet. te Amsterdam.

ling of den *pujai* geleidt naar de geestelijke gebieden. Bij den leerling (niet bij den ingewijden *pujai*) is alsdan het lichaam in een toestand die op bezwijming lijkt. Gaat men nog verder, dan scheiden zich ziel en lichaam en treedt de dood in. De Schepper verblijft in die nog hoogere gebieden, welke slechts voor een doode bereikbaar zijn; de *pujai* kan met Hem in gemeenschap treden door tusschenkomst van den Koningsgierengeest als boodschapper (zie Bij 631, 632, 646, 650, Per 54 VI, 56 VIII, 103 XXX en 96 XXVIII wat een schijndoode doormaakte, en over den Koningsgier nog Me II 43, Per 130).

Hoewel wij Europeanen een dergelijk „helderziend" (en „hoorend") beleven over het algemeen niet uit eigen ervaring kennen, zijn de berichten daarover van natuurvolken en volken der oudheid zoo talrijk en stellig, dat het moeilijk aan te nemen is, dat daar niet eene werkelijkheid aan ten grondslag zoude liggen [1]).

---

[1]) Vgl. Th. W. Danzel, Magie und Geheimwissenschaft, Stuttgart, 1924, blz. 27:

„Wir erkennen nun aus den Klassifizierungen, wie wir sie aus Neuguinea und von den Zuñi-Indianern mitteilten, dass der Homo divinans (de magische mensch, in tegenstelling met den kultuurmensch, den technischen mensch Homo faber) instinktiv wesensverwandte Gegenstände zusammenordnet. Der Homo divinans hat also allgemein eine Art H e l l s i c h t i g k e i t, die bei uns nur bei wenigen bevorzugten, sehr sensitiven Menschen vorkommt. So zeigt sich auch hier, d a s s b e i d e m s o g e n a n n t e n p r i m i t i v e n M e n s c h e n m a n c h e s e e l i s c h e n E i g e n s c h a f t e n b e s s e r e n t w i c k e l t s i n d a l s b e i u n s. Bei uns ist solcher Sinn sehr zurückgebildet, dafür sind aber andere Fähigkeiten zur Ausbildung gelangt".

Over den overgang van een dergelijk helderziend bewustzijn by onze voorouders, naar ons tegenwoordig bewustzijn schreef R. Steiner in Die Rätsel der Philosophie, Berlin 1918 (nieuwere drukken: Dornach), I blz. XIX: „So lange die Menschenseele durch das Bild die Welterscheinungen vorstellt, fühlt sie sich mit diesen noch innig verbunden. Sie empfindet sich als ein Glied des Weltorganismus; sie denkt sich nicht als selbständige Wesenheit von diesem Organismus losgetrennt. Da der Gedanke in seiner Bildlosigkeit in ihr erwacht, fühlt sie die Trennung von Welt und Seele. Der Gedanke wird ihr Erzieher zur Selbständigkeit". En over de helderziendheid die de mensch opnieuw zal kunnen krijgen nu hij in die afgeslotenheid zelfstandig is geworden, schreef hij (II blz. 253): „Nicht verwechselt darf werden das hier geschilderte ‚leibfreie Seelenbewusstsein' mit denjenigen Seelenzuständen, welche nicht durch die charakterisierte innere Seelen-Eigen-Arbeit errungen werden, sondern aus herabgestimmten Geistesleben (im traumhaften Hellsehen, in der Hypnose usw.) sich ergeben".

In verband met ons onderwerp zij hier nog gewezen op R. St.'s voordracht van 1909 „Alteuropäisches Hellsehen" (afgedrukt in Die Drei, VIII, Stuttgart 1928), waaruit ik aanhaal: (blz. 557) „Welches sind die Erbschaften des alten hellseherischen Zustandes der Menschheit? Wir können

Vroeger werd de inwijding door alle jongelieden doorgemaakt (Per 49 I), en er zijn ook geboren *pujai*'s (Bij 625). Blijkbaar hebben de Karaïben (en anderen) aanleg voor dit soort beleven, en dat verklaart tevens de verhalen over ontmoetingen met geesten enz. (Zie, behalve de meer legendarische verhalen Per 55 VII, en R 97).

Dit helderziend beleven heeft met den droom gemeen, dat dat wat zich openbaren wil, zich kleedt in beelden die ontleend zijn aan het waakbeleven; het heeft met het waakbeleven gemeen, dat het waargenomene betrekkelijk objectief, onpersoonlijk is, want alle *pujai*'s nemen ongeveer hetzelfde waar (Per 56 VIII).

In het waakleven kan men een voorstelling wegschuiven of uitblusschen, en een zinswaarneming doen ophouden door het zintuig af te sluiten of zich te verwijderen. Die mogelijkheden ontbreken in het droomleven; dit overkomt ons als het ware. De *pujai* in zijn helderziend beleven kan geesten oproepen en wegzenden, doch het lijkt wel of hij overigens eenigszins passief is, want het zijn eigenlijk de met hem verbonden goede geesten, die de demonen bestrijden, aanwijzingen geven, enz. (Bij 665, Per 53 V, 56 VIII).

Philosophie en zedenleer van den Karaïb hangen samen met dat wat de *pujai* helderziend waarneemt, en men kan de vraag stellen wat oorspronkelijk en wat afgeleid is. Is de Indiaan, die een scherp opmerker is, door waarnemen en denken gekomen tot de overtuiging dat overal de Wet der Gelijkenissen en Harmoniën heerscht (Me II 23, Per 41, 74 XVII), dat er een verband van oorzaak en gevolg is, en dat er moreel-ethische wetten zijn welker overtreding onheil brengt, en heeft zich dit zoo vastgezet in zijn wezen, dat in bijzondere toestanden het zich als visioenen toont?

---

da zwei Kategorien unterscheiden ....der Traum und die Traumerlebnisse.... (und) die Vision, die Ahnung und die Deuteroskopie oder das andere Gesicht. ....(blz. 561) Das, was heute als krankhafte Zustände auftritt (Vision u. s. w.), ist das zurückgebliebene Erbstück alten Hellsehens und war in den alten Zeiten durchaus gesund, war etwas, durch das der Mensch in Wahrheit sich in ein Verständnis zur Umwelt gesetzt hat. Namentlich in der Entwicklung der europäischen Völker finden wir überall mehr oder weniger altes Bildbewusstsein, das die Welt anschaut, wie sie innerlich ist, wie sie ihrer geistig-seelischen Wesenheit nach ist. Aber das Ich-Bewusstsein ist noch ganz unentwickelt. Und was ist denn geblieben von dem, was die alten Leute gesehen und erzählt haben, die noch nicht das vollständige Ich-Bewusstsein hatten, bei denen eben ein Übergang vorhanden war vom alten Bilderbewusstsein zum Gegenstandsbewusstsein?

O, es ist ein gutes, schönes Erbstück davon vorhanden, das sind die Mythen und Sagen, die gesamte Mythologie".

Of is die openbaring het primaire, en komen daaruit zijn philosophie en zedeleer, en een deel van zijn mythen voort?

Afgaande op de beschrijving, vordert het helderziend waarnemen van den *pujai*, minder zelfwerkzaamheid dan logisch denken, en staat het dus wellicht iets dichter bij een instinctmatig beleven. Daarom, en om nog andere redenen, lijkt het aannemelijker dat de Karaïb, die een uitmuntend natuurmensch is, maar op het gebied van techniek en van kunst ver achterstaat bij de tegenwoordige cultuurvolken, zijn merkwaardige wijsheid langs dezen halfinstinctieven weg heeft verkregen, dan dat hij in het logisch denken onze meerdere zoude zijn. Het ziet er echter wel naar uit, of in zijn mededeelingen bovendien van allerlei gemengd is, dat voortkomt uit verstandelijk denken en speculeeren, en uit onzuivere overlevering van wat in ouden tijd is waargenomen; en misschien mengt zich dit wel eens als visoenen door het helderziend beleven.

— De machtigste wezens die genoemd worden, zijn *Tamusi* (Heer of Grootvader), de Schepper van al wat Licht en Goed is, *Jolokan-Tamulu* (demonen-grootvader), de Schepper van al wat Duisternis en Ellende is, en *Amana*, de Ongeboren Maagd, Goede Moeder of Slangegeest. *Amana* baarde *Tamusi* bij het aanbreken van den eersten dag, en *Jolokan-Tamulu* bij de schemering van dien avond. Ook wordt gezegd, dat de vrouwen van *Tamusi* en *Jolokan-Tamulu* vereenigd zijn in *Amana*; de kinderen der twee echtparen zijn de zielen van de goede en van de slechte menschen (Bij 649, 640, Per 53 V, 54 VI).

Er bestaat een geest van elk ding dat een naam heeft. Dit wezen doet zich eveneens voor in stukken of behoort zelf tot alle mogelijke combinaties. Ieder soort ding heeft zijn *jana, jumu* en *tamulu*. De *jana* is de individu-geest, de *jumu* (Vader) de geest van een groep individuën, de *tamulu* (Scheppende Grootvader) de geest van meerdere groepen. *Tamusi* is de Grootvader van alle andere scheppende grootvaders (Bij 628). De geestelijke wezens hebben namen, hoewel deze niet immer bekend zijn; de eigennamen van *Tamusi* en van *Jolokan-Tamulu* zijn niet bekend. Ieder voorwerp wordt opgedacht; de wereld is Gedachte in materie; het Wezen van alles is Mensch. De Karaïben verklaren: *Tamusi Kalinja-me-man* = *Tamusi* is Mensch (Karaïb). (Per 54 VI).

Tamusi is even ondenkbaar zonder zijn tweelingbroeder *Jolokan-Tamulu*, als licht zonder duisternis. Onder de lagere geestelijke wezens zijn er, die meestal optreden als „goede geesten", en andere die meestal optreden als „booze geesten", doch de ver-

toornde goede geest kan kwaad doen, en de goedgezinde kwade geest handelt ook wel goed (Bij 644; vgl. bijv. *Imjawale* of *Miawale*, den boschvarken-grootvader, Bij 646, 666, 670, Per 52 IV, 54 VI, 93 XXVII), en, wordt er gezegd: de booze geest heeft meestal gelijk, en zelfs de gevaarlijkste hunner doen gewoonlijk kwaad met een goed doel of uit rechtmatige wraak. Zelfs een bepaalde volstrekt booze geest, die niet weet wat goed is, werkt nog ten goede, doordien hij het geweten wakker roept (Per 55 VII). Na den dood wordt de mensch geoordeeld en gezuiverd, en slechts als hij werkelijk zuiver is geworden, wordt hij toegelaten tot *Tamusi*'s lustoord (Bij 650).

Hieruit blijkt dat de *pujai* in zijn helderziend beleven eene moreel -ethische wereldorde waarneemt. Men vindt dit ook in de zedeleer van den halfgod *Epetembo* (Me II 72; zie voorts de Indiaansche geboden in „Het onbegrepen geloof", en Per 79 XXIII). Voor zoover wij weten staat de Indiaansche samenleving, daar waar ze ongerept is, op een hoog peil.

De Karaïb heeft bovendien rechtstreeksche plichten tegenover de hoogere wezens: bij een maansverduistering gaan allen aan het werk om de maan weder op te wekken (Per 83). De meesters moeten eerbiedig zijn tegenover de hooge wezens (Per 52 IV, 59 XI, 69 XIV, 78 XXII) en de meester die niet deugdzaam is, zal ziek worden of sterven (Bij 665, Per 66 XII).

— Het ding is van oorsprong openbaring of uitdrukkingsvorm van het geestelijk wezen, of van een combinatie van geestelijke wezens; het heeft een zekere zelfstandigheid, maar het geestelijk wezen bemerkt, als er iets geschiedt met het ding. Dat blijkt namelijk uit de magische opvattingen en gebruiken van den Indiaan waarvan hier eenige voorbeelden volgen.

(1) In een boot op een groot water zal men den potlepel of roerspaan („roer"-vermogen?) nooit reinigen door dien buiten boord te spoelen, want dit zou den toorn der watergeesten opwekken („roerig" maken?), en deze zouden een bui veroorzaken waardoor de boot zou omslaan (R 214).

(2) De vuurwaaier waait wind in het vuur. Als de Karaïb een stuk bosch geveld heeft, en om het hout te verbranden gaarne een sterken wind heeft, dan hangt hij een vuur-waaier buiten zijn hutje, waardoor de wind wordt geroepen (A 223).

(3) Om pakira's (wilde varkens) te jagen, neemt men een bepaalde plant waarvan de bladeren gelijken op den kop van het dier. De knol van deze plant wordt fijngemaakt, en bijgemengd worden een weinig aarde uit een versch spoor, en iets van ver-

schillende lichaamsdeelen van het dier en het verbrande poeder van twee takken, die onder het wrijven tegen elkander een geluid voortbrengen, als het geknor van een pakira. De jager wrijft dit aan zijn lichaam, en moet daarbij het hoofd omlaag houden, met de tanden knarsen en stampen met de voeten gelijk een boschvarken (Me I 188, 219).

(4) De vleugels dragen den vogel naar verafgelegen plaatsen. De jongen die een vogel schiet mag hem opeten, behalve het uiterste eindje van het been van den vleugel. De moeder verbiedt dit, want anders zal de jongen naar alle mogelijke plaatsen trekken om de vrouwen en meisjes achterna te loopen (A 223).

(5) Bij de inwijding kan de leerling gevaar loopen als zijn bloedverwanten bepaalde verboden niet in acht nemen (Bij 653, Per 51 III, 72 XVI). Hieruit blijkt dat men een geestelijk verband aanneemt tusschen bloedverwanten; vgl. ook het mannen-kraambed (de couvade) (Me I 158, A 222) [1]), het verbod van huwelijk met de bloedverwanten van moederszijde, en de rouw voor overleden familieleden (Per 82, 83; 52 IV: de krabbengeest duldt geen rouwende op zijn gebied).

(6) Bij den leergang voor *pujai* worden matjes waarin levende bijt-mieren zijn vastgeklemd, gelegd op het bankje waarop de leerling gaat zitten. De in zijn zitvlak gebetene krijgt groote neiging om op te staan, waardoor hij in zich krijgt den geest van verrijzing, welke, op zijn toekomstige patienten overgebracht deze op de been moet helpen (Per 51 III).

(7) Bij het visschen met het vischvergift nekoe (een liaan) wordt de visch sriba lichtelijk bedwelmd en komt zelden of nooit weer bij; de visch walapa daarentegen wordt wel bedwelmd, maar niet gemakkelijk gedood. Bij den leergang voor *pujai* neuriet de meester boven een schaal met kassave-drank een slibagezang, en de leerling die dezen drank gebruikt wordt bedwelmd; hij neuriet boven een schaal met kassave-drank een walapa-gezang, en de leerling die ervan gebruikt wordt weder nuchter (Per 91 XXVI, zie ook Bij 630, 664).

(8) De duif is het zinnebeeld der liefde (Per 53 V, 69 XIV, 73 XVII, Me I 201). De *pujai*-kunst dient de liefde (genezingen enz.). De hut waarin de leergang voor *pujai* gehouden zal worden, wordt door de dorpsgenooten ingewijd door herhaaldelijk zingen

---

[1]) Dit, bij verscheidene volken aangetroffen gebruik, is uitvoeriger besproken door J. P. B. de Josselin de Jong. De Couvade. Med. Kon. Ak. v. Wet., Amsterdam, 1922.

van een lied waarin deze hut genoemd wordt „voormalige zetel onzer pasduif" (Bij 629). „Voormalig" duidt het geestelijk wezen der zaak aan (Per 71 XV). — De knol van een plant, welker blaadjes dicht naast elkaar groeien, gelijk steenduiven zich dicht naast elkaar in een vlucht bevinden, gemengd met poeder van verbrande wormen uit hersenen, hart enz. van een dooden steenduif, wordt aan de palen der hutten, hangmatten, enz. gewreven, om eendracht en liefde op te wekken (Me I 201).

(9) Een *pujai* behandelde eene oude vrouw voor felle koorts. Hij riep den boschvarken-grootvader te hulp, beblies de lijderes met tabaksrook, en zong een *pujai*-lied waarin telkens voorkwam het woord „koud", dat hij bibberend en klappertandend zong. De koorts week. De goede geesten noodzaakten den *wanaku*-aapgrootvader die de ziekte veroorzaakt had, te zeggen waarom hij dit had gedaan. Deze verklaarde dat de vraatzuchtige vrouw te veel *wanaku*-vleesch gegeten had, waarop de *pujai* beloofde het gulzige moedertje te zullen straffen, en hem wegzond (Per 93 XXVII).

(10) Woorden staan in rechtstreeksch verband met de dingen die ze aanduiden (Me II 6 enz.). In een boot moet men het uitspreken der namen van bepaalde dieren (sterke dieren, waterdieren), van wapenen enz. vermijden, omdat dit storm zou opwekken; instede daarvan bezigt men omschrijvingen (Me I 45, R 194). De echte naam van een Indiaan wordt geheim gehouden (Per 41, 136, Me I 160); men bezigt meestal het woord „zwager", „meisje", enz., een bijnaam, een reisnaam of den Christelijken doopnaam.

Alle deze magische gebruiken laten zich verklaren uit de opvattingen: 1°. iets dat is of gebeurt in de zinnewereld wordt veroorzaakt door een geestelijk wezen; 2°. gelijkenis in de zinnewereld vindt zijn oorsprong daarin, dat in het op elkaar gelijkende eenzelfde geestelijk wezen werkt; 3°. het ding of gebeuren in de zinnewereld is in levend verband met het geestelijk wezen.

Onze ervaring doet ons betwijfelen of het onder 3°. vermelde wel zoo algemeen geldig is als de Indiaan meent; de feiten wijzen er meer op, dat de geestelijke wezens zich in vele gevallen thans afzijdig houden, en dat in die gevallen nog slechts hun vroegere daad als „natuurwet" voortwerkt.

En toch moet men niet te vlug zijn met het verwerpen van iets dat onwaarschijnlijk lijkt; zoo heeft het taalonderzoek van den allerlaatsten tijd ons een stap nader gebracht tot de opvatting

van den Indiaan: dat de naam in een wezenlijke betrekking tot het ding kan staan [1]).

Laat ons thans nog een ander geval bespreken, namelijk het geloof van den Indiaan, dat er een verband bestaat tusschen sterren en dieren of planten.

De Karaïb beschouwt de dieren niet als menschen, maar ziet in ieder dier een hartstocht in materie en gelooft dat alle instincten tezamen de rede vormen (Per 98 XXIX, Me I 218). Het dier is nog verbonden met het oerwezen waaruit het voortkomt, en het oerwezen van een groep dieren, of ook wel van een groep planten, toont zich aan den hemel als een sterrebeeld. Wanneer het sterrebeeld tegen zonsopgang(?) culmineert gaat de betrokken diersoort jongen, of de plantsoort vruchtdragen (Bij 669, Me I 103, A 222, 218). Zoo kondigt bijv. de *woko-jumu* = powies-vader = ons Zuiderkruis, aan dat de powiezen in de bosschen gaan roepen en eieren leggen [2]).

De Karaïben hebben nu een mythe van de zon die op mysterieuze wijze een vrouw bevrucht; de zonnekinderen die hieruit geboren worden, worden later Morgenster en Avondster (Per 46, 129). Eene andere mythe vertelt van den mensch of halfgod met één been, die het sterrebeeld werd dat wij Orion noemen (Me II 39, 59, 60). Deze mythen, waarvan vooral de eerste, ver in Zuid-Amerika verbreid is, toonen, dat voor de Indianen de sterrewereld ziel of geestelijk wezen heeft. Dat brengt ons op het spoor, dat de werking die van een sterrebeeld naar de aarde gaat iets zou kunnen zijn van den aard van gevoelens, hartstochten of instincten welke zich belichamen in de dier- of plantsoort. — Over de mogelijkheid dat er werkelijk iets dergelijks bestaat kan hier geen uitspraak worden gedaan, doch wel moge worden gewezen op het voorkomen van verwante voorstellingen bij andere volken. Vgl. bijv. onzen „dierenriem" en de oude afbeeldingen daarvan.

— De voornaamste functie van den *pujai* is, zijn stamgenooten van ziekte te genezen, en wel van die ziekten welke niet door blanken in het land zijn gebracht, en die veroorzaakt worden (vgl. hiervoren, voorbeeld 9) door de geestelijke wezens der levende en levenlooze dingen welke oorspronkelijk van het land zijn (Per 53 V).

---

[1]) Onderzoekingen van R. Steiner, E. G. von Hornbostel, D. Westermann, R. A. Paget, mijzelve, en wellicht nog anderen. Zie in den West-Indischen Gids 11e jrg. no. 1, Mei 1929 mijn opstel „Het merkwaardige Arawaksch".

[2]) Uitvoeriger gegevens in W. F. Roth, An introductory study of the arts, crafts and customs of the Guiana Indians. 38th annual report of the bureau of American ethnology. Washington 1924, Section 937.

De *pujai* roept door bepaalde gezangen en rammelen met zijn rammelaar (waarin de hooge wezens elk hun steentje hebben) de met hem verbonden goede geesten op. Soms ook, roept hij geesten van overleden collega's te hulp (Per 74 XVIII, 76 XX). De *pujai* schraapt den boozen geest als het ware van het lichaam van den lijder af, of zuigt dien eruit, waarbij zijn goede geesten de demonen bestrijden, en soms de Slangemaagd *Amana* barmhartigheid bepleit. Gezegd wordt, dat hierbij de geesten hun taal spreken met den mond van den *pujai*; naar buiten klinkt dit als geluiden van dieren en andere geluiden in de natuur. (Bij 665, Per 53 V—59 XI, 73 XVIII—77 XXI, 93 XXVII).

Er zijn geboren *pujai*'s en *pujai*'s die in een leergang hun inwijding ontvingen. De leergang bestaat daaruit, dat men vele nachten danst onder het zingen van bepaalde liederen, waarbij tabakswater wordt gedronken en tabakspoeder gegeten en overigens een streng vasten in acht wordt genomen. Tijdens het rusten beschrijft de meester de verschillende geesten en deelt als het ware goede geesten uit. In de liederen worden veelal verschillende dieren aangeroepen of nagedaan; en de dansers werken zich in in den geest van dat wat zij aanroepen. Misschien hebben de *pujai*-gezangen ook eene werking welke vergelijkbaar is met die van mantra's en dikir-spreuken, en van muziek.

De leerling wordt licht van hoofd; hij zijgt ten slotte neer; zijn gewone bewustzijn dooft uit, en hij ontwaakt in een wonderschoon licht dat van uit den hooge neerstraalt. Een Koningsgieren-grootvader brengt den leerling langs een wenteltrap [1]) naar de hemelsche gebieden, waar hij de oerwezens van alle dieren, planten, voorwerpen en lichaamsdeelen aanschouwt. Daarna komt hij aan het hemelsche water en ontmoet daar *Amana*, de verblindend schoone Ongeboren Maagd.

Hier bevindt de leerling zich op het kruispunt van leven en dood. Zijn geleider geeft nu inlichtingen hoe de mensch die verder gaat, wordt geoordeeld [2]), gezuiverd, en ten slotte in het verblijf van *Tamusi* komt.

[1]) Bij de Taulipang (wonende nabij het knooppunt der grenzen van Venezuela, Britsch Guyana en Brazilië, is dit de liaan die men in Suriname sekrepatoetrapoe, schildpad-trap noemt (Bauhinia sp., zie afb. in het Verslag der Corantijn-expeditie door C. C. Käyser, Tyds. Kon. Ned. Aardr. Gen., 2e ser. dl. XXIX, Leiden 1912). Th. Koch-Grünberg, Vom Roraima zum Orinoco, Berlin/Stuttgart 1916/28, III blz. 206, 211, en II blz. 54 met afb. Tafel II, IV: verhaal van den halfgod die langs dezen liaan-ladder ten hemel stijgt; ook de oude Tamanaco's vertelden hiervan (F. S. Gilij, Saggio di Storia Americana, Roma 1782, III blz. 11).

[2]) Het is mogelijk dat hier Christelijke elementen door spelen; doch het

De leerling daalt weder af, en komt tot het gewone bewustzijn terug als de meester hem een matje met levende bijt-mieren bezet, op de huid drukt.

Bij dezen leergang, waarbij tabakswater wordt gedronken, krijgt de leerling het vermogen om al de geesten op te roepen, die gezamenlijk de tabaks-plantziel vormen. Door het gebruiken van sap van den *takini*-boom krijgt hij de beschikking over de *takini*-geesten. Een derde soort inwijding, door peperpap, wordt ook wel door vrouwen doorgemaakt.

De leerlingen moeten over hangmatten loopen, over drinkschalen loopen zonder deze te breken, een kronkelend katoenen draadje met een pijl raken, en over de binten van het huis loopen, vermoedelijk om te toonen dat zij volkomen helder zijn.

Zij die dit met goed gevolg doormaken, blijven in het bezit der *pujai*-vermogens. Zij vreezen den dood niet meer, en zijn volkomen meester over hun gevoelens en hartstochten (loutering door den vuurdans, Bij 654, Per 51 III). De vermogens zijn niet dadelijk op volle sterkte; het kan jaren duren eer de *pujai* instaat is de geestelijke wezens die hij waarneemt, van elkander te onderscheiden (Bij 665, 667), en de nieuwe *pujai* oefent zich aanvankelijk in de geneeskunst onder leiding van een ervaren meester (Bij 665). De bij den leergang toegepaste kunstmiddelen behoeven niet meer te worden gebruikt; alleen rookt elke *pujai* tabak om de vermogens zuiver in stand te houden, en moet de *takini*-meester om de 5 of 6 jaar wat *takini*-sap drinken (Per 98 XXIX, 78 XXII)

Naar het schijnt, zijn de leerlingen onmiddellijk na den leergang nog overgevoelig voor geestelijke invloeden, of: de geesten zijn nog te onrustig, want er moet van allerlei geschieden om hen weder geschikt te maken voor het gewone leven. Men laat hen de gevaarlijke dingen werkelijk, symbolisch of in woorden doen, onder het toevoegen van de kracht van bijt-mieren (Bij 661), van de krab en walapa (Bij 663, Per 72 XVI, Bij 664), van het geestelijke geleide van den meester (Bij 664, Per 57 IX), en het beblazen met tabaksrook die de booze geesten verzwakt en de goede versterkt (Bij 664, Per 108, 98 XXIX).

— Penard oordeelt zeer gunstig over de Karaïben, en vooral over hun godsdienstige opvattingen. „Ik heb den roodhuid vaak zijn sterk geloof aan den Almachtige benijd", zegt hij, en verder

---

kan ook wel oorspronkelijk Indiaansch zijn, omdat een typische trek: het oordeel door den hondengod, behalve bij Karaïben en Arawakken, ook is aangetroffen bij de veraf wonende Taulipang (Th. Koch-Grünberg, op. cit. III blz. 173).

„De *jakuwa-kon* (goede geesten) komen overeen met engelen, al zien zij er anders uit. Het moet nog bewezen worden, dat de *Jakuwa*-begeestering van de Christelijke verschilt". (Per 103, XXX)

Ik zal mij niet hierin begeven, en slechts vermelden dat de *pujai*, zooals begrijpelijk is, niet al te best is te spreken over de brengers van het Christendom die de heilige rammelaars stukslaan (Bij 660, 647, 642). Vele (alle?) Karaïben zijn nochtans toegetreden tot de Roomsch-Katholieke Kerk, en de afkeurende kritiek richt zich ook meer tegen het materialistisch karakter der blanke beschaving, dan tegen den Christelijken godsdienst (Me I 138, Bij 625, Per 49 I, 52 IV, 55 VII, 59 XI, 79 XXIII). Als merkwaardig voor dezen overgangstijd, zij hier nog vermeld de opvatting van een onlangs op hoogen leeftijd overleden *pujai* en hoofdman, die om zijn groote wijsheid en naastenliefde zeer geëerd was. Deze stelde veel vertrouwen in het soliede Fransche doopsel, zooals hij zich in het negerengelsch uitdrukte: „boen fransie dopoe", doch het Hollandsche werd door hem als bocht beschouwd (Per 150). En de uitlating van een anderen *pujai* over de toekomst (Bij 626): Hij stelde weinig vertrouwen in de huidige *pujai*-kunst, want het kerkelijke doopsel werkte deze zoo tegen. Ja, de slangachtige *Kulupi*, heer der winden, was reeds uit Marowijne verdwenen. De machtige woudgeest *Tĕkokĕ* trok zich gramstorig op den hoogsten bergtop terug. De blanke berggeest *Wereimio* met zijn gouden lans verscheen slechts diep in het bosch. Men hoorde er soms de hoefslagen van zijn onzichtbaar gevleugeld paard *Tololo*. Al de tot demonen gemaakte *pujai*-wezens zouden dit land op dezelfde wijze verlaten naarmate de roodhuiden uitstierven. Er leefden nog enkele sterke *pujai*'s op eenzame plaatsen in Boven-Marowijne, maar de krachtigste onder hen stond niet eens gelijk aan den zwaksten van vroeger.

— Als dan, binnen afzienbaren tijd de *pujai*-kunst verdwenen zal zijn, en van de Indiaansche wetenschap nog slechts de scherven als bijgeloof voortleven, dan zal men dankbaar zijn dat Penard dit alles bewaard heeft.

BOEKBESPREKING

1° Catalogo de la Real Biblioteca. Tomo VI, Manuscritos. Lenguas de América, Tomo I. Madrid 1928.

2°. Ensayo gramatical del Dialecto de los Indios Guaraúnos, compuesto por el R. P. Bonifacio Ma. de Olea O.M.C., Misionero Apostólico del Caroní. Caracas 1928.

Als een deel van Amerika door Europeanen ontdekt was, dan vestigden er zich veelal missionarissen om aan de inboorlingen het Evangelie te brengen. Ten behoeve van hun arbeid leerden die missionarissen de taal van het volk, en stelden een woordenboek en grammatica samen en vertaalden den Catechismus enz. in het Indiaansch.

Soms werd dit gedrukt, en dan later dikwijls zeer zeldzaam; soms werd het bewaard in een bibliotheek; niet weinig is vermoedelijk verloren gegaan.

Zulk materiaal is van veel waarde voor de taalwetenschap, en daarom is het een goed ding dat thans een begin wordt gemaakt met het uitgeven der manuscripten die sedert anderhalve eeuw berusten in de Koninklijke Bibliotheek te Madrid.

Het hier genoemde deel bevat manuscripten over het Achagua, Andaqui, Ceona, Guama, Guarani, en over de drie talen die ook in het Nederlandsch gebied worden gesproken: het Arawaksch, Karaibisch en Warau. Arawaksch 15 blz. woordenlijst, Karaibisch 59 blz. woordenlijst, 12 blz. teksten, 22 blz. grammatica, Warau 8 blz. woordenlijst met enkele zinnen, en 2 blz. (fol. 7, 7v., 8, 8.v,) Arawaksch die hierbij verdwaald zijn. Vermoedelijk zijn de gegevens over deze drie talen afkomstig van de missies der Franciscaners-Capucijners in Venezuela en Trinidad, 18e eeuw.

Op Trinidad zijn de Indianen verdwenen of opgelost in de overige bevolking. In Venezuela zijn de missies in 1817 opgeheven, doch in 1922 is de Missie van de Caroní weder hersteld, en opgedragen aan de Capucijner orde. Een der missionarissen, P. de Olea, heeft geruimen tijd onder de Warau's in het Barima- en Amacuro-gebied gewoond (tusschen de monden der Orinoco en de grens van Britsch Guyana), en heeft de taal van dezen vrij grooten stam geleerd. De vrucht daarvan is het hier sub 2 genoemde werk, dat onder een bescheiden titel een goede grammatica geeft, met woordenboek en talrijke zinnen. Voor de taalwetenschap is deze uitgave eveneens een groote aanwinst.

C. H. DE GOEJE.

BIBLIOGRAPHIE

De Emancipatie Courant. Uitgegeven door het Emancipatie-Comité Paramaribo, 1 Juli 1929. no. 4.

Koloniale Postspaarbank in Suriname. Verslag over het jaar 1928. Paramaribo 1929.

De Indische Post. 10 Augustus 1929. Onze meening: Persoon en waardigheid. (De heer Fruytier, Gouverneur van Curaçao).

De Periskoop, algemeen weekblad voor Suriname, 10 Augustus 1929, Afrikaansch in Suriname, door Heinz Kloss.

Wolanda-Hindia, Zendings-Tijdschrift. Augustus-September 1929. Van een Neger uit het bosch, die Boschneger werd (vervolg), door J. van Keulen.

De Indische Mercuur, 21 Augustus 1929. Sinaasappelcultuur in Suriname, door Prof. Dr. G. Stahel.

Idem. 28 Augustus 1929. Berichten van de Afdeeling Handelsmuseum van de Kon. Vereeniging „Koloniaal Instituut" No. 47. Versche ananas uit Suriname, naar aanleiding van de plannen voor ananas-cultuur in de West, door Ir. W. Spoon. (met afb.).

Idem. 11 September 1929. De werkelijke waarde van Suriname als cultuurland, door Prof. Dr. G. Stahel, met naschrift van J. S. C. Kasteleyn.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. Augustus-September 1929. Het lepra-vraagstuk in Suriname in zijn tegenwoordigen vorm, door M. Weigel. — Op reis in de West. II. door H. Bielke.

De Groene Amsterdammer, 31 Augustus 1929. Feest in Suriname, door C. K. Kesler (Met een prentje).

Neerlandia. September 1929. Brieven uit Paramaribo. I. (Met afbeelding van een Koto -Misie).

Koloniaal Tijdschrift. September 1929. Samenstelling van regeerorganen in het staatsrecht overzee, door C. van Vollenhoven.

Humfeldsfinancier, 7 September 1929. De Exploitatie der Surinaamsche bosschen, door Mr. Dr. P. H. W. G. van den Helm.

Oedaya, September 1929. De Javanen in Suriname.

Het Koloniaal Weekblad, 19 September 1929. Aanteekeningen uit de geschiedenis van West-Indië. Het ontstaan van de West-Indische Koloniën, door H. E. K.

DE MOGELIJKE OPLEVING VAN SURINAME.

DOOR

TJ. PYTTERSEN.

I

De Gouverneur van Aerssen van Sommelsdyck gaf in een schrijven [1]) „Uyt Parimaribo de 16 Januari 1684" aan de „Directeuren der Societeit van Suriname te Amsterdam" een overzicht van de toestanden, welke hij in Suriname had aangetroffen. In dit schrijven viel mij vooral het volgende op:

„Maer opdat Haere E.G.A. hierdoor (de slechte toestanden P.) gepreoccupeert sijnde geen weersin en mochten krijgen in deze colonie, twiffele niet ofte sullen verstaen door particuliere haere brieven, waeraen ick mijn referer, dat alreede sulken veranderinge is geschiedt, dat meerder dan hondert ten hondert is verbetert, versekerende Haere E.G.A. dat geassistert werdende naer eysch van slaeven eer het jaar ten eijnde sal sijn nogh wel een centje sal sijn verbeetert." Na verder erop te hebben gewezen, dat slaven aan de kleine planters op crediet moeten worden geleverd, vervolgt hij:

„Het gebreck van de slaeven is hier soo groodt, dat dit jaer meer dan een millioen pondt suycker is ofte sal werden verbrandt die niet en sullen konnen werden gemaelen". (Hij bedoelt hier suikerriet waaruit dit kwantum suiker niet zal kunnen worden gewonnen. P.).

Een daarop gevolgde geregelde aanvoer van slaven heeft een voor die tijden grootsche particuliere landbouwindustrie in het leven geroepen, welke ten slotte door het verbod van slavenaanvoer en slavenhandel ter plaatse

---

[1]) M. R. Bijlsma in De W. I. Gids" van Dec. 1923.

ten zeerste in belangrijkheid is gedaald, om daarop in 1863 bij de emancipatie nog meer in beteekenis te verliezen. Deze voor de industrie ongunstige handelingen hebben mede geleid tot het verminderen der belangstelling van ondernemers voor Suriname, welke ondernemers hun aandacht aan Oost Indië gingen schenken waar in de eerste helft van de vorige eeuw de wegen werden aangelegd leidende naar de tegenwoordige enorme landbouwindustrie aldaar. De aanvoer van Britsch-Indische contractarbeiders sedert 1872 heeft de Surinaamsche cultures van een algeheelen ondergang gered ,welke ondergang verder is voorkomen geworden door het beschikbaar zijn van Javaansche contractarbeiders. Immers sedert in 1918 het immigratiecontract van 1870 met Engeland is opgezegd, zoodat thans aan Britsch-Indiërs het emigreeren om elders contract-arbeid te verrichten verboden is, worden uit Britsch-Indië geen arbeiders meer aangevoerd. Dit is vooral voor de particuliere landbouwindustrie in het naast Suriname gelegen Demerara of Britsch-Guyana van buitengewoon nadeeligen invloed gebleken, niettegenstaande dit land reeds veel vroeger dan Suriname en in veel grootere mate Britsch-Indiërs heeft aangevoerd, waardoor daar thans rond 125000 dezer Aziaten wonen, die meer dan 40% van de geheele bevolking uitmaken.

De kreet „zendt werkkrachten" door van Aerssen indertijd geslaakt, hooren we sedert 1918, echter zonder gevolg, uit Demerara. Verschillende commissies hebben getracht deze zaak te regelen, maar tot heden werd geen oplossing gevonden, daar vooral de Indische commissieleden volgens de planters te hooge eischen stelden.

Prof. Mr. J. C. Kielstra zeide in zijn voordracht: „De economische vooruitzichten in West-Indie". (Ind. Genootschap. Vergadering van 9 October 1925.): „Een sterke minderheid in de commissies was reeds thans voor openstelling der werving; slechts de Indiërs onder hare leden bleven zich verzetten. Het komt mij dan ook volstrekt niet onmogelijk voor, dat, naarmate de gevolgen van den oorlog zich binnen het Britsche Rijk op de inwendige politieke omstandigheden minder doen gevoelen, gelei-

delijk verzachting of opheffing van dit verbod verkregen wordt, zoodat, in welken vorm of onder welken naam ook, in wezen aan de behoeften der ondernemingen wordt tegemoet gekomen".

We zijn intusschen bijna weer vier jaar verder en nog is deze voor de welvaart van Demerara ongunstige toestand niet verbeterd en bestaat naar mijn meening minder kans dan ooit op opheffing van dit verbod.

In opdracht der Britsch-Indische Regeering kwam in 1922 een dergelijke commissie bestaande uit twee Britsch-Indiërs van positie en de Directeur van Landbouw te Bombay, Mr. G. F. Keatinge, in Demerara aan. Hun bevindingen zijn vastgelegd in een tweetal rapporten, waarvan het laatste door Mr. Keatinge werd geschreven. (Reports on the Scheme for Indian Emigration to British Guiana. Simla. 1924) [1]).

Na te hebben aangetoond, dat de suikerindustrie in Demerara lijdt onder een gebrek aan werkkrachten, toont Keatinge verder aan dat in de (rijst)bedrijven der Britsch-Indiërs eveneens dit gebrek voorkomt. In verband daarmede schrijft hij:

„There are great difficulties, however. The first is want of labour. These landholders all clamoured for more labour to be brought, and some men said that they were ready to take 10 or 15 men. There certainly is a great lack of labour. Not only are many thousands of acres of this wonderful land lying waste for want of men to use it, but on the land that is cultivated, crops can be seen rotting for want of sufficient men to harvest them. Coffee also has been largely planted and bears profusely, but probably not more than one-tenth of the crop is gathered. The rest rots in the ground for want of labour".

Ook hier weer een klacht als van van Aerssen, maar waaraan thans moeilijker kan worden voldaan dan vroeger, omdat de Br. Indische regeering eischen voor het emigreeren stelt waaraan de planters in Demerara wegens de daaruit voortvloeiende arbeidskosten niet kunnen voldoen. En hoewel de Br. Indische commissieleden rappor-

[1]) Twee rapporten in één band.

teeren dat er in de kolonie voldoende arbeidskracht aanwezig is, kunnen ondernemers die kracht niet in voldoende mate binden, omdat de arbeiders volgens hen te hooge eischen stellen. Onder de in Demerara wonende Br. Indiërs is 60% (in 1922) in de kolonie geboren en deze menschen stellen hoogere levenseischen dan de immigranten.

Men moet in Demerara trachten wegen te vinden langs welke de ondernemingen hoogere arbeidskosten kunnen dragen. Dezelfde moeilijkheden, welke hier sedert meer dan tien jaren voorkomen, kunnen voor Suriname eveneens worden verwacht, indien niet tijdig een oplossing van dit vraagstuk wordt gevonden. Die oplossing zal om verschillende redenen minder moeilijk zijn in onze kolonie dan in die der Britten. Het zou me te ver voeren daar thans dieper op in te gaan, alleen wil ik er op wijzen dat de zucht om zelfstandig landbouwer te worden bij de Br. Indiërs meer ontwikkeld is dan bij de Javanen, waar tegenover staat dat de voorwaarden waaronder de kleine man in Suriname bouwgrond kan bekomen heel wat gemakkelijker zijn dan daar.

De vraag rijst of het met al die moeilijkheden voor oogen nut heeft om te trachten in Suriname een beteekenende landbouwindustrie in het leven te roepen.

In het algemeen zijn de primaire factoren welke de levensvatbaarheid van verschillende cultuurbedrijven bepalen, in Suriname gunstiger dan in Oost-Indië. Verder zal de ontwikkeling der Indische maatschappij, en ik neem hierbij aan dat wij, zoowel in het belang van Indië als in dat van ons land, in staat zullen zijn het tempo aan te geven, leiden tot een verzwakking van de positie der westersche bedrijven aldaar. Zulks zal te eerder plaatsgrijpen voor ondernemingen gelegen in dicht bevolkte streken op Java en voor bedrijven, die als de suikerindustrie, hun plantgronden moeten inhuren van de Inlandsche grondbezitters.

Naar mijn meening ligt de toekomst der westersche cultuurbedrijven in de tropen in landen waar de primaire factoren, welke de levensvatbaarheid dier bedrijven bepalen, gunstig zijn en waar wegens het ontbreken van een groote bevolking ondernemers belangrijke terreincom-

plexen op gunstige voorwaarden in handen kunnen krijgen; echter dient van te voren o.m. vast te staan, dat door het gebruik van mechanische midddelen een zeer belangrijk deel der thans noodige werkkrachten op loonende wijze kan worden vervangen, zoodat een stijging der arbeidskosten voor de onontbeerlijke werkkrachten de rentabiliteit dier bedrijven niet al te ongunstig kan beinvloeden.

Productieverhooging per eenheidsoppervlak zal die rentabiliteit ten goede komen.

Mede in verband met de artikelen van den heer Kasteleyn over de „werkelijke" waarde van Suriname als cultuurland voorkomende in „Econ. Stat. Berichten" van 27 Maart e.v. is het noodig de cultuurwaarde van Suriname te belichten.

Suriname kan worden verdeeld in:

1. het beneden hoogwater gelegen kustgebied, hetwelk over het algemeen bestaat uit een bijzonder vruchtbare klei van uiteenloopende samenstelling;

2. het boven vloedpeil gelegen middengebied;

3. het immense achterland.

De cultuurwaarde van een groot deel van het kustgebied een oppervlakte beslaande van eenige honderdduizenden hectaren mag als vaststaand worden aangenomen. Ik wil hieromtrent alleen opmerken, dat, als doorgaans in wetenschappelijke kringen wordt aangenomen, die vruchtbare klei voor een goed deel bestaat uit slib door de Amazonerivier (Brazilië) naar zee gevoerd en vervolgens door den golfstroom op de Surinaamsche kust afgezet, terwijl voor een ander deel die slibafzettingen door de rivieren uit het binnenland der kolonie zijn aangevoerd. Prof. Dr. E. C. J. Mohr (Zie: „West-Indië" van Jan. 1922). deelt deze meening schijnbaar niet waar hij schrijft: „Tenzij men mij dus onomstootelijk bewijst, dat het slib op de kust van Suriname niet anders kan zijn dan slib van de Amazone, kan ik die opvatting niet aannemen, en houd ik vast aan de opvatting dat de gansche alluviale vlakte van Suriname te danken is aan de eigen rivieren van Suriname". [1]).

[1]) Zie in verband hiermede het sterke artikel van A. Reyne in „West-Indië" van Maart 1922.

Waar het hier om gaat is vast te stellen dat het zeer vruchtbare kustgebied van Suriname is opgebouwd met verweeringsproducten van gesteenten voorkomende in het binnenland en in het Amazonegebied, waar de gesteenten niet veel afwijken van die in Suriname.

Keatinge schrijft omtrent de alluviale kleigronden in het kustgebied van Demerara, waar als wordt aangenomen de grond minder vruchtbaar is dan in Suriname: „but wherever the alluvial soil has been drained it will grow wonderful crops".

De vruchtbare kleiafzettingen achter de zuidelijkste schelpenritsen van het kustgebied bestaan zoo als wetenschappelijke werken ons leeren geheel uit slibafzettingen door de Surinaamsche rivieren uit het binnenland aangevoerd.

Onder het middengebied versta ik de strook welke boven hoog waterpeil ligt en waar de gronden lichter beginnen te worden.

Die streek eindigt daar waar het heuvelgebied in omvang toeneemt.

In 1737 werd op last van de Directeuren der Societeit van Suriname de kaart door den ingenieur De Lavaux samengesteld, gedrukt. Van de 400 plantages op deze kaart voorkomende lagen de meeste in het middengebied. De strook tusschen fort Zeelandia (Paramaribo) en fort Sommelsdijk (samenvloeiing van de Commewijne met de Cottica) was toen nog niet in cultuur; deze ving daar pas aan na den bouw van het fort Nieuw Amsterdam. Veel van hetgeen over het middengebied eertijds is geschreven geworden heb ik in verschillende artikelen vastgelegd. Een van de meest op den voorgrond tredende schrijvers was de scherpzinnige Anthony Blom, die in 1766 als plantageopzichter in de kolonie kwam en na eenige jaren beheerder van een koffieplantage te zijn geweest in 1871 door Gouverneur Wichers tot „Administrateur Generaal" werd benoemd. Blom geeft ons een vrij gedetailleerd overzicht van de in het middengebied voorkomende gronden, welke veelal uit een lichtere klei of mengsels met veel zand bestaan, terwijl hij tevens de cultuurwaarde van

diverse zandgronden bespreekt. Zijn oordeel, hoewel verdeeld, is in het algemeen niet ongunstig. Dit oude middengebied kan in 't algemeen worden verdeeld in:

a. het Commewijne-Perica-complex;

b. de streek langs de Boven-Suriname, ook wel Joodsche gebied genoemd.

In het sub. a. genoemde gebied heeft de cultuur twee eeuwen, in het laatste een eeuw bestaan. Het niet bewerken en niet bemesten van de grond beinvloedde de opbrengsten ongunstig, waren elders oorzaak dat de gronden na een paar oogsten eenige jaren braak moesten blijven liggen. Bij het doorwerken van de oude literatuur over deze streken kan de conclusie van den heer Kasteleyn (Econ. Stat. Berichten van 29 Met, '29 Naschrift op mijn artikel): „Dat uit hun geschriften ook andere gevolgtrekkingen te maken zijn, bewijzen de aanhalingen in mijn tweede artikel." in het algemeen niet worden onderschreven. Wij beschikken in onzen tijd over vele middelen, welke ons in staat stellen de productiviteit dier gronden op weinig kostbare wijze belangrijk op te voeren. Een Suriname-kenner als de heer C. van Drimmelen beschrijft in „De W.I. Gids" van Juni 1928 een terrein in het district Nickerie van een uitgestrektheid van duizenden hectaren. Dit terrein is gemakkelijk te draineeren en volgens hem zeer vruchtbaar. Bij mijn terugkomst uit Suriname in 1922 heb ik mede de aandacht van Regeering en ondernemers op deze streek gevestigd. Vroegere planters schreven dat na overstrooming der lichtere gronden in den grooten regentijd de productiviteit van den bodem belangrijk werd opgevoerd. Dit wijst weer op het voorkomen van gesteenten in het binnenland die een voor den landbouw waardevol verweeringsproduct opleveren. Het onder b. genoemde terrein bestaat ten deele uit leemheuvels welke bij deskundige behandeling een behoorlijke cultuurwaarde bezitten. Ik bezocht bij mijn laatste bezoek aan de kolonie enkele verlaten plantages in het middengebied ten einde een indruk te verkrijgen van die oude cultuurstreken. Bij schrijven dd. 6 Februari 1922 stelde ik den Gouverneur van Suriname voor ver-

schillende omschreven terreinen te doen onderzoeken ten einde gegevens te verkrijgen omtrent hun mogelijke cultuurwaarde. De boschpolitieopzichter, de heer Junker, iemand die veel had rondgekeken in een deel van het noordelijkste binnenland van Suriname, bekwam opdracht in verband hiermede een rapport uit te brengen over een streek gelegen tusschen de Boven-Suriname- en Commewijne-rivier met als noordgrens het oude cordonpad en de Beaumontlijn (bij de Beaumontkreek) in het zuiden. Dit niet ongunstige rapport werd niet gepubliceerd. Enkele mededeelingen van genoemden heer werden door mij in „De W.I. Gids" van Mei 1923 overgenomen. In de „N. Rott. Courant" van 2 Juni l.l. schrijft de heer Kasteleyn over dezen heer Junker: „De heer J. is iemand die alsmede het beste op de hoogte is van het binnenland van Suriname". Deze gunstige verklaring, welke door mij ten deele kan worden onderschreven, werd gegeven in antwoord op een ingezonden stuk in bedoeld blad van 30 Mei tevoren waarin de heer J. naar aanleiding van den 120 K.M. tocht van den heer K. schrijft: „Verder zegt bedoeld verslag (onderhoud van den heer Kasteleyn met een vertegenwoordiger van de Sur. pers): Uitgestrekte terreinen in de binnenlanden (middengebied. P.) tot een afstand van 120 K.M. werden aan een grondig onderzoek onderworpen. De heer K., vervolgt Junker, heeft bij zijn tochten inderdaad een lijn gevolgd die over ongeveer 120 K.M. afstand zoowat met de kustlijn van Albina in het Oosten tot aan den spoorweg als eindpunt.... Het moet gezegd worden, dat, indien de door den heer K. beloopen lijnen in vrije keuze zijn uitgezocht, de keus al zeer ongelukkig is geweest. In de nabijheid dier lijnen zal weinig gevonden worden dat aanmoedigt. Doch zoowel noordelijk als zuidelijk van de gevolgde lijnen. ligt land geschikt voor cassave in overvloed. In het stroomgebied van de Cassipoera- en van de Wayamboe (bedoeld wordt Wayamoe. P.) kreken b.v. liggen aaneengesloten stukken van 5000 tot 6000 H.A. uitermate geschikt voor de bedoelde cultuur.... Deze gronden zijn den heer K. niet aangewezen. Daar verder de door ZEdl. gevolgde lijnen

in hoofdzaak Oost-West loopen en geen Noord-Zuid lijnen zijn getraceerd, kan bezwaarlijk volgehouden worden dat het terrein aan een grondig onderzoek is onderworpen".

De hier genoemde terreincomplexen sluiten aan het oude Joodsche cultuurgebied aan. Langs de Wayamoe trof ik op de heuvelplateaux nog oude geulen aan van een vroegere suikercultuur aldaar.

De heer Kasteleyn heeft voor zijn artikelen naar mijn meening geen gelukkigen titel gekozen. Na hetgeen hij heeft onderzocht mag hij niet schrijven over de „werkelijke" waarde van Suriname als cultuurland. Immers bezuiden de door hem afgeloopen lijn ligt ook nog het immense achterland, een oppervlak beslaande van tien millioen H.A., een terrein van driemaal de grootte van Nederland.

Wij zijn gekomen aan een zeer interessant deel der kolonie, nl. het immense achterland. Het is bekend, dat de meening in wetenschappelijke kringen in Suriname omtrent dit, een zeer vruchtbaar slib leverend, gebied ongunstig is. Bij mijn laatste bezoek aan de kolonie werd mij van die zijde medegedeeld dat het achterland, vooral dat bezuiden den vijfden breedtegraad geen cultuurwaarde bezit. Die meening is in hoofdzaak gebaseerd op een uitspraak van wijlen Prof. Harrison uit Demerara, die volgens anderen verkeerd geciteerd, althans verkeerd begrepen is geworden. Als basis van vergelijk wordt dan doorgaans het zeer vruchtbare kustgebied genomen. Op die basis zou een goed deel van het zoo uitstekend produceerend cultuurgebied in Ned. Oost-Indië voor culturen ongeschikt kunnen worden genoemd.

Het Surinaamsche achterland bestaat uit bergen met toppen welke in den regel niet hooger zijn dan 1250 M., zeer veel heuvelland en verder uit met zwaar bosch of palmen, elders met gras of struiken bedekt vlak land. De laatst bedoelde uit onvruchtbaar zand bestaande streken worden savannas genoemd en deze komen in het binnenland het meest voor in de buurt van Brazilië, echter ook in het Noorden in den overgang naar het middengebied. Hier omgeven zij dikwijls uit roode leem bestaande heuvels. Ik heb vroeger eenige maanden in deze omgeving

gewoond. De hier voorkomende doorgaans niet zware, aan de savannas grenzende bosschen wijzen op een minder goeden cultuurgrond. Deze streek geeft echter geen goed beeld van het achterland. Waar vulkanische gronden in Suriname, evenals in Brazilië, niet voorkomen, dient uit dien hoofde bij een beoordeeling van de cultuurwaarde van den bodem een andere maatstaf te worden aangelegd dan wij in Oost-Indië gewend zijn.

De bergtoppen van Suriname zijn doorgaans kale granietkoepels, al wordt hier en daar ook op de hoogste punten nog goed bosch aangetroffen. Naar beneden gaande komt men spoedig in zwaar bosch waarin geleidelijk het palmbosch het onderhout vormt. Op de steile hellingen bestaat de bodem veelal uit steenmassa's, terwijl op de minder zware hellingen, waar de verweeringsproducten niet zijn afgespoeld, een leemverweeringsdek van uiteenloopende dikte voorkomt. Dit min of meer dikke, vruchtbare dek wordt eveneens op verschillende heuvels en in de vlakten aangetroffen. Langs de rivieren en kreken is veelal een zeer vruchtbaar slib afgezet.[1]) Het kan ook hier niet worden ontkend dat de verschillende in het binnenland voorkomende gesteenten een voor den landbouw zeer waardevol verweeringsmateriaal opleveren.

De heer IJzerman, de bekwame geoloog der laatste expeditie naar het binnenland, schrijft in het „Tijdschrift van het Kon. Aardr. Gen" over de streek tusschen het Wilhelminagebergte en de Lucierivier:

„ 't Is trouwens alles leembodem wat hier gezien wordt; kleine heuveltjes in welke richting men ook gaat, een dikke verweeringskorst van licht roode tot gelige leem verbergt den ondergrond.... In diepe ravijnen, hellingen en hier en daar op den heuveltop komt het gesteente aan den dag".

Sprekende over de geologische verscheidenheid zegt hij verder: „'t Is dan ook de vraag of men er ooit in zal slagen

---

[1]) Prof. Stahel noemt in het „Tijdschrift v.h. Kon. Aard. Gen." 1926, blz. 576/77 het terrein langs de Gran Rio (Boven Suriname) vruchtbaar, op sommige plaatsen *buitengewoon vruchtbaar*, „zooals de vegetatie duidelijk laat uitkomen".

'n geologische detailkaart van dit binnenland te vervaardigen". Omtrent het voorkomen van diabaas, dat een voor den landbouw waardevol verweeringsproduct oplevert, lezen wij verder:

„In het verweeringsleem werden eenige flinke stukken korund aangetroffen; 't is te verwachten dat korund veel in de kolonie voorkomt daar diabaas een algemeen gesteente is". De heer IJzerman ontmoet verder: „Veel leemheuvels daar, hier groote steenen langs de hellingen neergestort, aan den voet opeengehoopt tot een blokkenveld dat naar de vlakte toe onder verweeringsleem en plantenresten verdwijnt."

De geoloog Dr. van Capelle schrijft in zijn verslag over zijn expeditie naar het Boven-Nickeriegebied: „Wij zijn nu langzamerhand het gebied der harde houtsoorten binnengetreden, die de lichtere leemgronden verkiezen". Hij heeft dynamiet medegenomen: „teneinde onder het veelal machtige dek van verweeringsgronden in 't gebergte onverweerde gesteentemonsters te verzamelen."

Het is bekend dat daar waar de grond in het boven hoogwater gelegen gebied goed doorlatend is, de plantengroei zelfs nog bij langdurige droogte in goede conditie verkeert. Reeds Blom wijst er op dat tijdens de groote en langdurige droogte van 1795 de gewassen hier in tegenstelling met die op de zware poldergronden behoorlijk opbrachten. In verband met dit verschijnsel schrijft Prof Stahel in het „Tijdschrift van het Kon. Aardr. Gen". (1927)". De randen der moeri-moeri (rotsgronden) zien er daarom op het oogenblik uit alsof ze verbrand zijn. In het Boegroemakka-palmbosch daarentegen waar de verweeringsgrond diep is, zie ik nergens ook maar een spoor van een abnormale verwelking der palmen, niettegenstaande de langdurige droogte".

Dat klei-leemverweeringsdek is over groote uitgestrektheden in de kolonie dikwijls met zand overdekt. Van zijn tocht naar het Fallawatra gebied schrijft Dr. van Cappelle: „.... dat het eentonige laterietzand weer eens wordt afgebroken". Verder schrijft hij, dat terreinen doorloopen worden bestaande uit humushoudenden zand-

grond welke het water gemakkelijk doorlaat en die met den balataleverenden boom — de bolletrie — begroeid zijn. Omtrent de cultuurwaarde van dergelijk humushoudenden zandgrond laat hij zich gunstig uit. Ook in het middengebied treft men als ik boven reeds opmerkte dit zand aan. De heer Kasteleyn beschrijft een terrein aldaar met een zandige bovenlaag rustende op een zandigen leemgrond, die goed waterhoudend is. Dit zand is ingeval het te los is niet of minder geschikt als cultuurbodem. Het medelid van genoemden heer in de Studie-Commissie van het Suriname Studie Syndicaat, de heer B. J. Kluvers, schrijft in „De W. I. Gids" van Februari 1922:

„Langs den middenloop der groote rivieren waren de uitkomsten, hoewel niet onverdeeld gunstig, dermate, dat met vrij groote zekerheid mag worden aangenomen, dat er verschillende geschikte terreinen van voldoenden omvang voor de vestiging van groote cultuur-bedrijven gevonden worden en niet alleen terreinen met zandig-leemigen grond boven vloedpeil, maar ook kleigronden van lichter samenstelling dan in de kuststrook buiten de brakwaterzône en zoo hoog gelegen dat met belangrijk minder drainage en met minder bescherming tegen hoog water zal kunnen worden volstaan dan meer naar de kust. Ten aanzien van de lichte grondsoorten bleek groote omzichtigheid bij de beoordeeling geboden. Niet zelden toch troffen wij er die op het oog te oordeelen en naar de vegetatie geschikte cultuurgronden leken, doch die bij nader onderzoek door een te veel aan kwartszand, ook in de onderlagen, te weinig samenhang bleken te hebben, waardoor het gevaar van gemakkelijke uitspoeling der vruchtbare bestanddeelen en daarmee een spoedige verarming van den bodem niet denkbeeldig kon worden geacht. De leemig-zandige gronden met een 10 tot 20 cM. dikke bovenlaag van zand en humus bleken bij voldoende doorlaatbaarheid goed van samenhang te zijn en voor den landbouw het best van structuur. Ook naar de boschvegetatie en de gewassen van Boschnegers en Indianen te oordeelen, behooren ze tot de beste der lichte grondsoorten."

De heer Kasteleyn heeft terreinen bezocht waar hem

een gebrek aan humus opviel. In humiede streken in de tropen is een spoedige omzetting van humus een gewoon verschijnsel. Dr. J. van Amstel heeft hierover in „West-Indië" van Mei 1921 geschreven. In het algemeen echter is uit de verschillende expeditieverslagen aan te toonen dat humushoudende gronden veel voorkomen. Wij beschikken verder in onzen tijd over vele middelen die ons in staat stellen een eventueel gebrek aan humus op weinig kostbare wijze goed te maken.

De vegetatie geeft ons veelal een behoorlijk en vrij scherp beeld omtrent de cultuurwaarde van den bodem. Reeds onze eerste planters uit de 17de eeuw verschaffen ons hieromtrent mededeelingen. Waar goed bouwhout en bolletrie voorkwamen was de grond geschikt o.m. voor suikerriet. Deze opvatting heeft een paar eeuwen onder de naar goede terreinen zoekende planters geleefd. Verder wijzen volgens die planters, pinapalmen en stoelbiezen op goede laaggelegen kleigronden, palmen als de boegroemakka op goeden lichten grond.

Genoemde heer Kluvers schrijft hieromtrent:

„Geldt voor de lage gronden, dat ze vruchtbaar zijn als er veel pina (palissadepalm) op voorkomt, voor de hooge lichte gronden zijn het de boegroemakka- en andere palmsoorten die door veelvuldig voorkomen een vrij zekere maatstaf voor de vruchtbaarheid zijn."

Verschillende expedities zijn over afstanden van tientallen kilometers door boegroemakka-bosschen getrokken en ontmoetten op de lagere plekken pinawouden. De voormalige houtvester in Suriname, de heer J. W. Gonggrijp, en Prof. Stahel schrijven in hun verslag naar den Hendriktop over het voorkomen van den boegroemakkapalm het volgende:

„Palmbosschen van geheel dezelfde gesteldheid, als we hier vonden, treft men in groote uitgestrekhteid over de volle breedte van Suriname in de zandige heuvelstreken van het binnenland aan".

Honderdduizenden hectaren heuvel — of vlak — met zwaar bosch en palmen bedekt land treft men in het binnenland van Suriname aan, o.m. in het Lawa-, Gonini-,

Tapanahony-, Suriname-, Gran Rio-, Saramacca-, en Coppenamegebied aan en wij bezitten van die streken zij het dan nog onvolledige beschrijvingen. De zeeofficier van Stockum (Samaracca-expeditie) geeft ons van zijn tocht van uit het boschnegerdorp Mombabasoe naar den Ebbatop een beschrijving van het terrein dat hij passeert en ik acht een korte aanhaling daarvan hier, mede ter motiveering van mijn aan het slot voorkomende voorstellen, op zijn plaats. Hij schrijft:

„2 April. .,. . we zijn niet meer dan 1500 M. van het dorp verwijderd. Het pad leidt geheel door braakliggende korstgronden (der boschnegers). 3. April. Ons pad voert weder over soortgelijk terrein als gisteren, maar hier en daar trekken wij nu ook een bebouwde akker over, die te midden van de verwarde wildernis nog slechts in geringe mate door het woekerend onkruid is in bezit genomen, en waarop het gewas nog te velde staat. Zoo passeeren wij een aanplant van ananas en suikerriet, een rijstveld en een cassave-akker. (Zijn arbeiders doen zich hier te goed aan allerlei versche producten, zoodat hij slechts iets meer dan een Kilometer aflegt.) 4. April Wij meten heden een lang trajekt af (2300 M.) over terrein dat uiterst gemakkelijk is te begaan. Het is bijna uitsluitend met doornpalmen begroeid en. ,. . . spannen wij onbelemmerd lijn na lijn langs den vasten vlakken grond. 5 April. (Zelfde tracelengte). Alles loopt nu weer op rolletjes, het terrein blijft nog steeds volkomen vlak, en de talrijke kreekjes, die het doorsnijden voorzien ons overvloediglijk van koel en helder drinkwater. 6 April. (2800) M.). Ons pad voert ons ook heden weer door bijna volkomen vlak land, afwisselend met palmen en dicht geboomte. 7 April. Voor het eerst neemt het terrein nu een min of meer golvend karakter aan".

De Ebba-top (780 M.) stijgt bijna plotseling uit de vlakte op. Van uit den top heeft men een uitzicht over de vlakte en het heuvelachtige land en wordt o.m. de van der Wijck-top (340 M.) op een afstand van ong. 70 K.M. gezien. De boschnegers planten op het zooeven genoemde terrein met goed gevolg o.m.: rijst, mais, suikerriet, cassave, pinda tayer, napi, pataten, ananas bananen, sinaasappelen enz.

Een zeer uitgestrekte vlakte begint verder bezuiden de Lucierivier en zet zich naar den Noord voort tot in het Boven-Nickerie gebied. In het Oosten wordt zij begrensd door het Wilhelmina- en Bakhuisgebergte, terwijl de Westgrens door de Corantijnrivier wordt gevormd. Deze vlakte met een oppervlak van eenige honderdduizenden hectaren wordt gedeeltelijk ingenomen door met zwaar bosch en palmen begroeid laag heuvelland. Prof. Stahel deelt in het „Tijfschrift van het Kon. Aardr. Gen"., mede dat hij van uit een punt ter hoogte van 800 M. in het Wilhelminagebergte verschillende bekende toppen ziet „en verder de uitgestrekte vlakte van de Lucierivier in het Zuidwesten waaruit maar enkele weinige en onbeduidende heuveltjes van nog geen 100 M. hoogte uitsteken". De De heer H. Kuiperbak, topograaf van de laatste Corantijn-Expeditie, is met anderen over een afstand van 43 K.M. van uit de Lucierivier deze vlakte naar het Noorden ingetrokken. Hij schrijft daaromtrent o.m.:

„Het terrein bestaat uit lage heuvels begroeid met vrij dicht lianen- en palmbosch (boegroemakka)". De hoogte der heuvels bedraagt van 20 — 40 M. boven den bodem der kreken.

In het „Verslag der Corantijne-expeditie van 1910/'11 door C. C. Kayser lezen we dat: „Triangulatie (van uit een punt op den Engelschen oever van den Corantijn iets benoorden de samenvloeiing van deze rivier met de Lucirivier) was niet te verkrijgen, daar het tusschenliggende terrein geheel uit, met zwaar bosch begroeid, lager heuvelland of vlakte zonder kenbare toppen bestaat".

Het heuvelgebied dat in Suriname op eenige tientallen kilometers van de kust begint komt in het Noordwesten van Demerara bij zee uit. Genoemde heer Keatinge schrijft in zijn rapport:

„.... and is was not until I visited the North West District that I saw country which offered opportunities vastly superior to those of the other parts, which indeed presented facilities for small holders (hij schrijft over emigratie van Britsch-Indiërs. P.) superior to anything that I have ever seen, though I have studied the question of

small holdings for some years past in many parts of Europe, Asia and America".

In dit deel van Demerara hetwelk een oppervlakte beslaat van 10.000 vierk. mijl is een klein deel bebouwd. Bij zijn bezoek ziet hij veel heuvels en schrijft naar aanleiding daarvan:

„Speaking generally, these hills contain a good proportion of very fine loams, upon which various kinds of citrus, breadfruit, cocoa, coconuts, coffee, pineapples, bananas, vegetables, and maize can now be seen growing luxuriantly and fruiting profusely".

Hij beschrijft verder mooie plateaux geschikt voor den verbouw van diverse gewassen w.o. pinda. Deze heuvels en het daaraan grenzende voor den rijstbouw bij uitstek geschikte lage kleiland, hetwelk hier en daar door een voor zeeschepen bevaarbare rivier wordt doorsneden, doen hem uitroepen:

„wich makes the proposition attractive to a degree which, in my experience, is unique".

Hoewel de toestand in Suriname slecht is en naar het zich laat aanzien voorloopig slecht zal blijven, bestaat er naar mijn meening geen reden de toekomst van deze oude Nederlandsche kolonie al te donker in te zien.

Het tegenwoordige arbeidscontract met poenale sanctie is voor den contractant niet drukkend. De van Java komende niets bezittende contractarbeider kan na beeindiging van een behoorlijk geregeld, niet te zwaar dienstverband op gunstige voorwaarden kleine landbouwer in de kolonie worden, waardoor deze pauper met zijn gezin verder een kalm en onafhankelijk bestaan kan leiden. Er is over arbeidstoestanden in andere tropische streken reeds heel wat gepubliceerd geworden, er is naar voren gebracht dat elders deze toestanden, ook daar waar geen poenale sanctiè voorkomt, veelal ongunstiger zijn dan in onze koloniën. Voor zoover mij bekend werd niet gewezen op het z.g.n. „pionage system" dat in de Zuidelijke Staten van N. Amerika voorkomt en practisch van den negerarbeider een slaaf maakt. Evenmin zag ik iets vermeld van het „zon op, zon onder" contract dat voorkomt in

sommige rietverbouwende streken der Philippijnen, waar mede ambtenaren rietleveranciers der fabrieken zijn. Maar ook al is het tegenwoordige arbeidscontract in onze koloniën te verdedigen, geloof ik niet dat nieuwe ondernemers bij den opzet hunner zaken mogen rekenen op een voortduring van die contracten. Zij dienen rekening te houden met komende moeilijker arbeidstoestanden welke de arbeidskosten ongunstig zullen beïnvloeden.

Ten einde in de toekomst bedrijfszekerheid voor de cultuur ondernemingen te verkrijgen is noodig dat:

1. bedrijven worden gevonden, welke hoogere arbeidskosten kunnen dragen, dat de bestaande bedrijven door opvoering der productie hun bedrijfszekerheid behouden;

2. getracht wordt, waar mogelijk, op loonende wijze handenarbeid te vervangen door toepassing van mechanische middelen;

3. wordt nagegaan of het deelbouwsysteem dat in Midden- en ZuidAmerika, waar de arbeidstoestand slecht is, tot gunstige resultaten heeft geleid, is in te voeren;

4. de ondernemers meer dan thans het geval is een voor Javanen aangename Javaansche omgeving scheppen, waardoor nieuwe immigranten zich daar eerder thuis voelen.

Waar ik over de mogelijkheid van het toepassen van mechanische middelen in Suriname reeds herhaaldelijk heb geschreven zal ik daaromtrent thans kort zijn.

Een bekend Amerikaansch magazine schreef onlangs omtrent de immense graanverbouw in de Staten het volgende:

„But the advent of hard wheat and of powermachinery has made this „desert" (Central and Western Kansas) an agricultural region of enormous productivity".

Het aantal cultuurbedrijven, waarin deze middelen met succes worden toegepast, neemt geleidelijk toe, terwijl ten gevolge der perfectioneering dier middelen de levensvatbaarheid dier bedrijven wordt verhoogd. Over de geheele wereld, maar speciaal in streken welke goede cultuurvoorwaarden en uitgestrekte braakliggende terreinen bezitten en waar tevens de arbeidskosten ten gevolge

van gebrek aan werkkrachten doorgaans hoog zijn, zien we een streven ontstaan in deze richting vorderingen te maken. Ook echter in landen waar wel over voldoende werkkrachten kan worden beschikt, zien we deze werkwijze ingevoerd ten einde de bedrijfszekerheid te verhoogen en de bedrijfskosten te verlagen. In Duitschland bijv. is de regeering bezig over het geheele land deskundigen op dit gebied te vormen, die hetzij zelf, hetzij als voorlichters de mechaniseering van den landbouw bevorderen. De regeering heeft in Zeesen bij Koeningswusterhausen „Deutsche Landkraftschulen" (Deulakraft) opgericht voor zooals het prospectus luidt: „Ausbildung von Berufsfuehrern, Studenten, Betriebsleitern und Besitszern". Uit de wijze waarop vanuit dit centrum wordt gearbeid, blijkt het vertrouwen der regeering in dien weg.

(*Slot volgt.*)

DE WEST-INDISCHE MAATSCHAPPIJ

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN.

In den achtsten jaargang van dit tijdschrift is een bespreking gegeven van de plannen van koning Willem I met onze West en van de poging tot *Interoceanische verbinding voor 100 jaar*, de doorgraving van de landengte van Nicaragua. De schrijver deelt mee, dat op het voorbeeld van de Nederlandsche Handelmaatschappij een Amerikaansche Compagnie zou worden gesticht met een kapitaal van f. 5.000.000.—, waarin de koning voor f.2.000.000.— zou deelnemen. Amsterdam was als zetel bestemd en Curaçao als hoofddepôt voor den handel in het Westen. Aan het slot van het opstel wordt gezegd, dat deze Amerikaansche Compagnie niet tot stand gekomen is.

Het lijdt wel geen twijfel of hier is bedoeld *de West-Indische Maatschappij*, die echter van 1828 tot 1863 bestaan heeft. Er is niet veel van deze maatschappij bekend; haar archief schijnt verloren te zijn. Wat ik omtrent haar vond, wil ik met bronvermelding gaarne hier laten volgen.

Het is voldoende bekend, dat koning Willem I groote verwachtingen van den handel op en in de West had, waarvan het eiland Curaçao het middelpunt zou zijn, ter voorbereiding waarvan de zeeofficier De Quartel een reis had gemaakt in de omliggende staten, waarna op verschillende plaatsen in Zuid- en in Midden-Amerika consulaire posten gevestigd waren.

Inmiddels was de Nederlandsche Handelsmaatschappij opgericht. Naar dr. W. M. F. Mansvelt meedeelt in de beschrijving van haar geschiedenis, bij haar 100-jarig bestaan uitgegeven, was het oorspronkelijk plan, dat deze maatschappij haar werkzaamheden zou uitbreiden over

den geheelen wereldbol, die in vijf zones was verdeeld, waarvan West-Indië en de Antillen met geheel Noord- en Zuid-Amerika en de Açorische eilanden de vierde vormden. In de jaren tusschen 1824 en 1827 werden, hoofdzakelijk naar Zuid- en Midden-Amerika, een aantal expedities gezonden; tegen het najaar van 1825 waren dit er reeds twintig geweest. In het voorjaar van 1826 had de Handelmaatschappij tien agenten in Amerika. Curaçao is daarbij niet genoemd. Om de groote teleurstellingen, die Zuid- en Midden-Amerika op den duur gebracht hadden, maakte de N.H.M. zich na 1827 daarvan los. De agentschappen werden vervangen door correspondentschappen. Echter komt in *de Curaçaosche courant* van 12 April 1828 een bericht voor van het handelshuis van Theods. Jutting en Abm. de Veer Jr., dat het de zaken overnam van den handelsagent der N.H.M. I. Everaerts.

De koning bleef zijn gunstige verwachtingen voor onze West-Indische bezittingen koesteren, en om voor den handel de voordeelen te trekken die Hij zich van de vrijverklaring van de haven van Curaçao en van de hervorming van het credietwezen door den commissaris-generaal Van den Bosch voorstelde, richtte de Koning de West-Indische Maatschappij op. Zelf ontwierp Hij haar grondtrekken, en bij de uitvoering van het plan hielp Mr. Jan Bondt, staatsraad in buitengewonen dienst, deelhebber in het huis Buys, De Bordes en Jordan. Van Bondt is ook de naam; de koning had de nieuwe maatschappij Curaçaosche Maatschappij willen noemen, maar Bondt hoopte met den door hem voorgestelden naam, die het doel algemeener nam, meer deelnemers te lokken. De zetel zou te Amsterdam zijn, en ook dit moest de zaak aantrekkelijk maken, daar de Amsterdammers bij de vestiging der H.N.M. in Den Haag zoo teleurgesteld waren. Het gelukte Bondt een uitgelezen kring van Amsterdamsche kooplieden voor de zaak te winnen.

Tot zoover Mansvelt. Op de Koninklijke bibliotheek in Den Haag bevinden zich twee pamfletten, die op de oprichting betrekking hebben.

Het eene (no. 25753) kan men het best een prospectus met statuten in boekvorm noemen.

Daaruit leest men, dat de bovenbedoelde Amsterdamsche kooplieden waren D. Borski, C. D. Crommelin, P. Hartsen, I. H. Insinger, I. I. Voute, A. Willink en H. P. Blanckenhagen. Het prospectus is ook opgenomen in *de Curacaosche Courant* van 21 Juni 1828, den korten inhoud der statuten vindt men in *Hermes*, 1828, V. bladz. 66 e. v.

„De handel op *Zuid-Amerika* met beleid gedreven en voortgezet", aldus het prospectus, „schijnt op den duur niet dan goede uitkomsten te kunnen opleveren; waar de noodzakelijkheid van eenen band bestaat, moet de handel, welke dien band helpt daarstellen, een geëvenredigd voordeel vinden; en wanneer men na deze afgetrokken beschouwing de kracht der kapitalen, welke te zamen gebragt kunnen worden, de voortbrengselen onzer fabrijken, de kennis der handelsartikelen, welke onze stad steeds behouden heeft, en de voordeelige ligging onzer *West-Indische* eilanden, in het oog houdt, dan genieten wij zoo veel voordeelen, die andere volkeren moeten missen, dat het waarlijk onverantwoordelijk zou wezen, ons daarvan de vruchten niet te verzekeren, immers daar toe geene krachtdadige poging aan te wenden". Eenvoudigheid en gepaste zuinigheid zouden den grondslag van het beheer der nieuwe maatschappij uitmaken. Het lag in de bedoeling, „om niet dan met behoorlijke kennis van zaken van stap tot stap voort te gaan". In verband daarmee moest de deelneming in het kapitaal minder beschouwd worden als een fonds, dat dadelijk of binnenkort zou worden opgevraagd, om daarmee terstond handel te drijven, dan wel als een bepaling van datgene, waartoe de Maatschappij zich zou kunnen uitbreiden.

Uit de statuten blijkt, dat het kapitaal der maatschappij ten minste vijf en ten hoogste tien millioen guldens zou bedragen, verdeeld in aandeelen van duizend gulden. Directeur, die ten minste twintig aandeelen moest hebben, werd de heer H. P. Blanckenhagen, procuratiehouder van De Bondts firma, volgens Mansvelt; de andere ondertee-

kenaars van het prospectus zouden commissarissen zijn en ieder ten minste vijf aandeelen moeten hebben.

Niemand dan de leden van het koninklijke Huis mocht voor meer dan f. 50.000.— deelhebber zijn [1]). Binnen acht dagen na de sluiting der inschrijving moest 10% op de aandeelen gestort worden, binnen drie maanden daarna weer 10%; verdere stortingen vereischten een besluit van den raad der maatschappij.

„Het hoofddoel der Maatschappij", zegt art. 36, „is, om voor den Nederlandschen handel in het algemeen, en in het bijzonder dien van *Amsterdam*, nuttige betrekkingen met *Zuid-Amerika*, *Mexico* en de *West-Indische* eilanden aan te knoopen en te onderhouden. Zij zal te dien einde zoodanige ondernemingen met, en in, die landen ,kunnen daarstellen, als ter bereiking van dit doel in haar belang geraden geoordeeld zullen worden. Zij zal de welvaart van de Scheepvaart en de Fabrijken van het Rijk, voor zoo verre haar in verband met dit hoofddoel mogelijk is, trachten te bevorderen".

Curaçao zou een stapelplaats worden van voor de Amerikaansche markten geschikte koopgoederen, om te trachten het „tot een middelpunt van handel in „den Mexikaanschen zeeboezem te doen strekken" (art. 37).

Deelhebbers werd een jaarlijksche rente van 4% toegezegd (art. 53).

Mansvelt deelt mee, dat uit de statuten bleek, dat het kapitaal ook zou kunnen worden aangewend voor ondernemingen van algemeen belang, en meent, dat hierbij gedacht moet worden aan de plannen des konings tot doorgraving der langdengte van Midden-Amerika. Ik heb echter een dergelijke bepaling in de statuten niet gevonden.

Het andere pamflet (no. 25754), dat ik hierboven vermeldde is *De West-Indische Maatschappij, behandeld in een gesprek, gehouden in het logement de Munt te Amster-*

---

[1]) Het bedrag, dat de koning voor zijn rekening nam, wordt door Kesler op f. 2.000.000 gesteld. Dirk van Hogendorp schrijft aan zijn broer Willem, dat gezegd wordt, zoowel dat de koning voor f. 1.000.000.— als dat hij voor 5 millioen ingeschreven heeft. *Gedenkstukken der alg. gesch. van Nederland 1825—1830*, II, bladz. 38.

dam. Te Amsterdam, bij M. Westerman. 1828. Een Haagsche heer, Frans de Vroede, Docter Puntilio, Jonas van der Wissel, Jonkheer van der Nevel, een Dordsch heer, Jan Prolongatie, Frederik Coupon en een knecht nemen aan het gesprek deel. De strekking is blijkbaar, er de aandacht op te vestigen, dat de Maatschappij een onderneming van bijzondere personen zijn zou, waarbij van gouvernements-invloed geen sprake was, en de invloed van den koning als groot deelhebber beperkt was. De handelsstand had niet te vreezen door haar overvleugeld te zullen worden; bij de statuten was daartegen gewaakt.

In den loop van het gesprek komt men te weten, dat de directeur f 8000.— 's jaars en vrij woning genieten zal en de Koning voor een millioen in het kapitaal deelgenomen heeft.

Verder is het stuk een opwekking tot deelneming in het kapitaal.

Dat het met de inschrijving niet vlot gegaan is, blijkt uit een brief van Dirk van Hogendorp aan Willem van 16 Mei 1828. „In de West-Indische Maatschappij willen de menschen hun geld niet wegwerpen.... De inschrijvers zijn hoor ik alle menschen die voor 2 à 3 actiën de gunst van Z.M. willen koopen of behouden". [1])

Van de werking der nieuwe Maatschappij is niet veel bekend. De *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* noemt haar niet eens, zooals Mr. Corporaal opmerkt.

De Curaçaosche courant van 20 December 1828 vermeldde de benoeming van den heer G. F. Lenz, koopman op Curaçao tot haar agent. Van diens lange ondervinding en welbekende goede trouw verwachtte de courant „aanlokking van West-Indische en Columbiaansche kooplieden naar deze marktplaats". Met de *Maria en Jacoba*, kapitein Bart waren reeds „omtrent 100.000 guldens in onderscheidene koopmanschappen" ontvangen, Het bericht sluit met de mededeeling: „Er worden teffens spoedig groote afzendingen verwacht, zoo dat alle soorten van goederen, welke de Europische en Oost-Indische mark-

[1]) *Gedenkstukken* enz. t.a.p. bladz. 939. Zie ook het *Algemeen Handelsblad* van 4 Mei 1828.

ten zouden kunnen verschaffen, alhier te bekomen zullen zijn, zonder eenige verhoogde geregtigheden, aangezien onze haven geheel open is voor de vrije vaart van alle natien."

Niettemin zal het wel deze zelfde agent geweest zijn, van wien Mr. J. N. J. Elout, een der consuls in Columbia, volgens mededeeling van Mr. K. H. Corporaal in *De Internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela. 1816—1920*, aan zijn regeering het volgende rapporteerde. Op 16 Juni 1830 had Elout een samenspreking gehad met Jhr. Mr. Rammelman Elsevier, den directeur van Curaçao, den voorzitter van de Kamer van koophandel en den agent der West-Indische Maatschappij. Deze laatste merkte daarbij op, dat er in Columbia geen voldoende debiet zou zijn voor Nederlandsche goederen alleen, en men dus ook vreemde goederen moest invoeren, maar vooral in het groot, niet in het klein. „Zelf dreef deze adviseur wel kleinhandel", voegt Elout hieraan toe.

Corporaal vermeldt ook nog, dat de West-Indische Maatschappij werkte voor de afschaffing van het additioneel recht van 3%, dat Columbia had gelegd op alle koopmanschappen, die niet rechtstreeks uit Europa of de Vereenigde Staten kwamen.

In een brief van Curaçao naar Nederland van 18 Februari 1829, opgenomen in *de Curaçaosche Courant* van 28 Juli d.a.v. wordt er op gewezen, dat de Maatschappij eigenlijk nog niets gedaan heeft. Zij moet wagen om te winnen. De markt op Curaçao moet van alles voorzien worden wat de Europeesche landen, niet alleen Nederland, voortbrengen, en dan moet men den uitslag geduldig afwachten. Mexico ligt te ver, en komt eerst in de tweede plaats in aanmerking. Een handelsverdrag met Columbia, dat ons op gelijken voet met Engeland en de Vereenigde Staten stelt, is dringend noodig. En dan geen rechtstreeksche zendingen van schepen naar Columbia, maar alles volop naar Curaçao gezonden, daar in pakhuizen opgeslagen, en in gedeelten gezonden naar de Columbiaansche markten. „Eindelijk nog, behoort men in Hol-

land in het oog te houden, dat de belangen der Handelaren, hier zoo zeer tegen elkander strijden, dat alhier geen hunner het belang der kolonie in verband met het moederland kent of kennen kan, behartigt of behartigen wil. Enkelen, die hun voordeel vinden in de vaart van Kapt. *Bart* en nog één scheepje misschien, verzuimen niet om andere welligt anders tot ondernemingen zeer geneigde personen af te schrikken, en zoo heeft Curaçao tengevolge dier tegenstrijdige belangen en het eigenbelang van sommigen eenen geruimen tijd in eenen lijdenden en vervallen toestand verkeerd". [1])

Een zekere Joh. Amersfoordt gaf in Maart 1829 te Amsterdam een vlugschrift uit met *Bedenkingen over de verminderde welvaart in deze Stad, over de verdere verwachting dienaangaande en over de middelen ter voorkoming van verderen teruggang*. Van onze *West-Indische Maatschappij* wordt door dezen schrijver weinig verwacht. Zoolang de nieuwe staten ginds niet tot rust komen, is er weinig kans op belangrijke handel, en komt het eenmaal zoover, dan zijn Engeland en Amerika mededingers op de markt bij afnemende behoefte van hetgeen men zich niet zelf verschaffen kan.

Van Lennep Coster, *Aanteekeningen, gehouden gedurende mijn verblijf in de West-Indiën, in de jaren 1837—1840* bespreekt ook de West-Indische Maatschappij. Hij verhaalt, dat men eerst op Curaçao van de oprichting nogal wat voordeel verwachtte, maar dat zij den handel nadeel bracht, doordat haar agenten, om het beheer over de uitgezonden goederen te houden, zich niet tot den groothandel bepaalden, maar hun werkzaamheden tot den verkoop en detail uitstrekten. — Een bevestiging van Elouts bewering dus. — Daardoor werd aan de nog overige groothandelaars op Curaçao een gevoelige slag toegebracht, want niet slechts de kleinhandelaars maar zelfs de particulieren konden zich alle kleinigheden rechtstreeks bij de Maatschappij, meestal voor geringe prijzen, aanschaffen. De uitslag der geheele onderneming is ge-

[1]) Van Curaçao uit werd nog gewezen op het belang van handelsverdragen. Zie *Algemeen Handelsblad* 17 Sept. 1828.

weest", aldus deze schrijver, „dat de Maatschappij aanmerkelijke verliezen geleden heeft, en thans [het boek verscheen in 1842] bezig is om alles te realiseren". Hij meent, dat deze ongunstige uitslag behalve aan de veranderde omstandigheden op Curaçao ook te wijten is hieraan, dat dikwijls goederen uitgezonden werden, die niet tot de op deze markt in trek zijnde behoorden, en dat, wanneer een agent om een of ander artikel schreef, dat bij spoedige overzending aan de kust met voordeel kon gesleten worden, het schip daarmee meestal niet verscheen dan nadat andere natiën, en voornamelijk de Engelschen, reeds in de behoefte voorzien en de verwachte voordeelen ingeoogst hadden. „Onder die omstandigheden moesten de Nederlandsche agenten reeds tevreden zijn als zij zonder verlies zulke koopwaren konden slijten". Een en ander had volgens Coster te weeg gebracht, dat de handel op Curaçao zich bepaalde tot de dagelijksche behoeften der bewoners en tot kleine verzendingen naar eenige plaatsen op de vaste kusten of de voornaamste bovenwindsche eilanden. Het gebrek aan goede trouw onder den Zuid-Amerikaanschen handelsstand waarover ook al in de bovenvermelde samenspreking met Elout iets gezegd was, en de vele omwentelingen en oorlogen ginds maakten omzichtigheid noodig en boezemden rechtmatige vrees in voor alle nieuwe ondernemingen. De meeste schepen, die op Curaçao kwamen, voeren voor rekening van de West-Indische maatschappij, maar in de laatste jaren vóór 1837 kwamen in het geheel niet meer dan vier of vijf schepen uit Nederland. De retouren bestonden uit Curaçaosche voortbrengselen en koffie, door de Maatschappij op de kust ingekocht.

Dat in dien tijd de West-Indische maatschappij reeds in liquidatie was, schijnt niet juist te zijn. Althans Mansvelt deelt nog mee, dat in 1839 de statuten in overeenstemming met het nieuwe wetboek van Koophandel werden gebracht. Van de 3875 aandeelen had de koning er 3403 en de koninklijke familie 66.

In hetzelfde jaar had volgens dezelfde schrijver de W.I.M. aan de Nederlandsche Handelmaatschappij

ruim een millioen gulden geleend voor uitbreiding van den lijnwaadhandel.

In 1851 was W. J. E. Smissaert directeur.

Twaalf jaren later werd de Maatschappij opgeheven. Op de aandeelen was f 400.— gestort. Van dividend was nooit veel sprake geweest; in 1850 werd f 9.— per aandeel uitgekeerd en bij de liquidatie f 48.—. De recepissen, die bij deze gelegenheid afgegeven werden, schatte de Nederlandsche Handelmaatschappij aanvankelijk op f 4.—, maar in 1872 schreef zij haar bezit af.

Het bovenstaande is alles, wat ik over de West-Indische Maatschappij heb kunnen vinden. Het is niet veel, maar juist daarom leek het mij van eenige beteekenis, dit bijeen te brengen. Misschien kan het een grondslag zijn voor verder onderzoek.

Amsterdam, 29 Juli 1929.

FRANSCHEN IN SURINAME

DOOR

S. KALFF

Over het tijdperk van welvaart, 't welk Suriname beleefde in het laatst van de 17de en het begin van de 18de eeuw schreef de kroniekschrijver C. M, Kan in zijn historisch overzicht der uitbreiding van het Europeessch gezag in de koloniën:

„Dien bloei had Suriname vooral te danken aan de energie der Fransche réfugiés, die er zich gevestigd hadden, en aan de invoering der koffiecultuur".

Waarop hij liet volgen:

„Jammer slechts dat die bloei geheel berustte op den arbeid der van de kust van Guinea aangevoerde slaven en met al de ongerechtigheden der slavernij gepaard ging" [1]).

Inderdaad was voor de ontwikkeling der kolonie in die tijden het Fransche element van groot, men zou mogen zeggen van overwegend belang. Tevens was het een van de oudste onder de vreemde nationaliteiten; reeds in 1626 was eene aanzienlijke Fransche volksplanting met eene versterking gevestigd aan de rivier Conanam, doch de bewoners waren door de Indianen verdreven. In 1640 hadden Fransche emigranten, waarschijnlijk uit Cayenne afkomstig, zich neergezet aan de Suriname-rivier; volgens overlevering zou de eerste aanleg van het fort, het latere *Zeelandia*, aan hen te danken zijn. Maar ook deze nederzetting verliep, zoo wegens het klimaat, als door de gedurige aanvallen der Indianen. Te Rouaan was in 1643 eene kolonisatie-maatschappij opgericht, welke eene

[1]) Catalogus Kolon. Tentoonst. 1883. Groep III. bl. 17.

groep landverhuizers herwaarts zond onder leiding van Poncet de Bretigny, en later kwam nog eene nieuwe groep van ongeveer 800 personen uit Frankrijk, terwijl eenige van hunne landgenooten, die door de Gallibische Indianen uit Cayenne verdreven waren, zich mede in de kolonie, destijds onder Engelsch beheer, nederzetten. Deze laatsten stonden onder leiding van Braglione en Duplessis, doch de onderlinge geschillen tusschen de kolonisten-maatschappijen beletten den vooruitgang van deze nederzettingen.

In 1650 was Suriname, waar zich reeds twintig jaren te voren eenige Engelschen onder kapt. Marshall gevestigd hadden, als een Britsche volkplanting aan te merken, inzonderheid toen Willoughby er zijn „Willoughby Land" had gesticht. Daarna werd in 1667 het houten Engelsche fort door den Zeeuwschen admiraal Abraham Crynssen ingenomen, en bij den vrede van Breda in hetzelfde jaar werd het bezit van Suriname aan Nederland gewaarborgd. Sedert hadden de Fransche kolonisten het gezag van de Societeit van Suriname en van den door haar aangestelden gouverneur en zijn raad te erkennen, maar zonder dat zij gelijk de Joden eene zelfstandige kolonie vormden. Deze laatsten, die reeds in 1639 in de kolonie waren, hadden van het Engelsche bestuur eigen domein en eigen privileges ontvangen, later door het Nederlandsche bestuur gehandhaafd. Doch zooveel saamhorigheid en eene zoo eigen plaats onder de vreemde volken bezaten de Franschen niet, en zij zouden voortaan slechts een onderdeel vormen van de Europeesche burgerij, ook door hunne vermaagschapping in den loop der jaren met andere nationaliteiten.

Het was de herroeping van het Edict van Nantes in 1685, die een groot aantal Fransche uitgewekenen in de kolonie bracht, maar reeds vóór dat jaar had de geloofsvervolging in Frankrijk die emigratie bevorderd. De godsdienstvrijheid, in 1598 door koning Hendrik IV aan zijne voormalige protestantsche geloofsgenooten gewaarborgd, was door Lodewijk XIV weer ingetrokken, en hier hadden de komende gebeurtenissen hunne schaduw voor-

uit geworpen. Godsdienstige onverdraagzaamheid joeg vele nijvere en rustige burgers de grens, en daarna de zee over; reeds in 1682, drie jaren vóór de herroeping van het Edict, kwamen de voortrekkers van deze uitwijkelingen in het gevolg van den nieuwen gouverneur, Aerssen van Sommelsdijk, de kolonie binnen.

In Nederland hield de instrooming van dit Fransche element nog zooveel langer aan dan in Suriname. Nog in 1698 verzochten de Staten aan den koning van Zweden als hoofd van eene protestantsche mogendheid om zich te belasten met de huisvesting der nog verwachte uitgewekenen, daar de Republiek der Vereenigde Provinciën er reeds mee overstroomd was en geen kans zag om er nog meer te bergen. Het lag in de rede dat bij zulk een toevloed velen een uitweg zochten door zich ergens in eene kolonie te vestigen, wat de Nederlandsche koloniën betrof voornamelijk op Ceilon, de Kaap de Goede Hoop en Suriname. Java had toenmaals voor landverhuizers geen goeden naam; het gezegde: „hij is voor Java!" voor: hij is een verloren man, was in de 17de eeuw reeds van kracht.

Over Ceilon bevatten de *Realia* van 1689 het regeeringsbesluit:

„France gereformeerde vlugtelingen, te Ceylon verschijnende, aan te houden en in 's Compagnies dienst te nemen, voornamentlijk als sig op eenig dienstig en te pas komend handwerk verstaan".

Aanzienlijker was de emigratie naar de Kaap de Goede Hoop, waar onder het bestuur van de gouverneurs Simon en Willem van der Stel (vader en zoon) talrijke réfugiés zich vestigden in den zg. Franschen Hoek, een kloof in het gebergte, en er zich toelegden op den koren-, ooft- en wijnbouw. Later ging het hun goed, maar in den aanvang waren zij soms armlastig en moest er ten hunnen behoeve elders eene collecte gehouden worden. De *Realia* bevatten daarover de aanteekening:

„France vlugtelingen aan Cabo de Goede Hoop op derselver gedaan versoek van een collecte, vooreerst 6000 rijksd. uyt het Capitaal der geweesene Tayouansche (Formosaansche) armen derwaarts te laten afsteeken".

Te Batavia bestond in 1668 eene „France gemeynte", bij welke Jeremias Gallot werd aangesteld als „voorleeser". Doch in 1721 telde deze gemeente nog slechts 32 leden, en de nakomelingen der réfugiés versmolten welhaast met het gros der Indische burgerij.

Nadat eene voorhoede van Fransche emigranten met den gouverneur van Sommelsdijk in Suriname was gekomen, vertrok in 1686 een groot aantal hunner derwaarts met het schip de *Profeet Samuel* uit Nederland, en meer schepen met landverhuizers volgden. De inscheping te Amsterdam geschiedde onder toezicht van den oud-schepen Sautin, die door burgemeesters als commissaris voor de aangelegenheden der uitgewekenen was aangesteld. Waarschijnlijk was deze Sautin identiek met Gilles Sautijn, in 1683 schepen en raad van Amsterdam, directeur der Societeit van Suriname en als zoodanig opkomende voor het één derde aandeel, 't welk de stad Amsterdam in het eigendomsrecht der kolonie bezat. Naar 't schijnt werd het aantal dezer emigranten nog vermeerderd door landgenooten, die uit de Fransche Antillen naar Suriname overkwamen. Dit element van vreemde kolonisten kwam ten goede aan den Nederlandschen ondernemingsgeest, om in Suriname plantages aan te leggen. Luzac schreef daarover in zijn *Hollands Rijkdom*:

„De fransche vluchtelingen, die toen bij aanhoudendheid hun Vaderland verlieten, moesten den onzen ook noodzakelijk het middel om met voordeel te exploiteeren, gemakkelijk maaken; want onbebouwde landerijen in Zuid Amerika te gaan bebouwen had niets in zich, waarop onze welgestelde lieden konden verlekkerd worden; de vreemdelingen waren daar tegen blijde dat zij gelegenheid vonden om zich ergens neder te zetten, en hun lag er weinig aan gelegen waar. Men moet nog aanmerken dat deeze nieuwe plantageondernemingen zeer aanzienlijke kapitalen vorderden om er alle de kosten van goed te maken, zoo tot het koopen van slaaven als tot het bouwen van huizen en lootsen, en dat men teffens onderneemers moest vinden, die rijk genoeg waren om die kosten te doen, de vruchten dezer eerste uitschotten ten

minste voor eenige jaaren te missen, en daarenboven nog jaarlijks deze eerste uitschotten te vermeerderen tot onderhoud der slaaven en andere ongelden, die de landbouw vorderde. Aan de andere zijde werden tot deze ondernemingen handen vereischt, dat is te zeggen menschen die, bij gebrek van bezigheid en bestand, genegen waren naar Amerika te gaan. Die menschen werden in Holland gevonden onder de Fransche vluchtelingen" [1]).

Dit vreemdelingen-element werd gevoed door de Labadisten, die in 1682 en 1683 in de kolonie waren gekomen. Zij waren volgelingen van de mystieke leer en de communistische beginselen van Jean de Labadie, aanvankelijk leerling der jezuïten, die in 1650 tot het protestantisme was overgegaan en predikant te Montauban, Orange en Genève was geweest alvorens hij tot Waalsch predikant te Middelburg werd beroepen. Godsdienstige twisten brachten hem er toe zich te Veere, daarna te Amsterdam te vestigen, waar hij vele aanhangers voor zijne leer vond, maar ook felle tegenstanders die op 't laatst de verbanning van dezen „homme opiniâtre et insolent" wisten te bewerken. Daarna vonden hij en de zijnen eene wijkplaats in het rijksstift Herford in Westfalen. Eindelijk vestigde hij zich te Altona, waar hij 13 Febr. 1674 overleed. Zijn werk werd voortgezet door de predikanten Pierre Yvon en Pierre Dulignon; onder zijne aanhangers telden sommige aanzienlijke personen, zooals de (later krankzinnig geworden) Amsterdamsche burgemeester en gezant Coenraad van Beuningen, de geleerde Anna Maria van Schürman en de drie ongehuwde zusters van den gouverneur v. Sommelsdijk, die mede tot de Surinaamsche groep behoorden.

Deze groep werd later nog versterkt door nieuwelingen uit Wieuwerd in Friesland, waar het kasteel Thetinge, eigendom der dames v. Sommelsdijk maar krachtens communistische beginselen eigendom der sekte, geruimen

---

[1]) Mr.E. Luzac. Hollands Rijkdom IV. bl. 203. Tijdschrift „„*West-Indië*, Haarlem 1855. „*De vestiging van Fransche uitgewekenen in Suriname*", door C. A. van Sypesteyn. „*Encyclopaedie van Nederl. West-Indië*" onder „*Réfugiés*".

tijd haar hoofdkwartier was. De kolonie, die zich gevestigd had op de plantage „La Providence", verliep echter geheel doordien men hier, ver van Paramaribo, bloot stond aan de aanvallen van Indianen en Boschnegers; voorts door ziekte en inwendige verdeeldheden. Sommigen keerden naar Friesland terug, anderen trokken naar de bezitting der Westindische Comp. aan de Hudson-rivier, de overgeblevenen vermengden zich op den duur met de andere kolonisten; als afzonderlijke stichting ging deze Labadistenkolonie te niet [1]).

In den gouverneur Cornelis van Aerssen van Sommelsdijk hadden de Surinaamsche réfugiés een beschermer gevonden, die de opkomst van het Fransche element in menig opzicht begunstigde, en zich aan Frankrijk verbonden gevoelde. Zijn grootvader, François, was Nederlandsch gezant geweest aan het hof van Hendrik IV en LodewijkXIII, en had uit die jaren vriendschapsbetrekkingen aangeknoopt met aanzienlijke Fransche familiën, welke sedert door zijn geslacht steeds onderhouden waren Zijn vader, eveneens Cornelis geheeten en gouverneur van Nijmegen, werd voor een der rijkste ingezetenen van Holland gehouden. Zelf was hij gehuwd met de dochter van een aanzienlijk Fransch geslacht, Marguérite du Puys de St. André-Montbrun, die haren echtgenoot echter niet naar Suriname vergezelde; zij overleed in 1695 te 's Gravenhage. Het pleitte mede voor zijn Fransche aspiratiën dat hij, tijdens hij nog kolonel van een regiment ruiterij in Nederland was, voor zijne kinderen een Franschen huisonderwijzer had aangenomen, Jean Rou, die later in zijne *Mémoires* een tamelijk onvoordeelig beeld van zijn broodheer zou ophangen. De positie van Sommelsdijk was zooveel sterker dan die van andere gouverneurs, doordien zijn fortuin hem in staat had gesteld om in 1683, bij de oprichting van de Geoctroyeerde Societeit van Suriname, voor één derde eigenaar van de kolonie te worden. (Dit aandeel werd in 1770 door zijne erfgenamen voor 7 ton aan de stad Amsterdam verkocht).

[1]) Zie Prof. Dr. L. Knappert „*De Labadisten in Suriname*". („*De W.I. Gids*", Sept./Oct. 1926).

Zijne persoonlijke voorliefden en de tradities van zijn geslacht nog ter zijde gelaten, zag Sommelsdijk het voordeel in 't welk de Fransche emigranten zouden kunnen toebrengen aan eene kolonie, die nog in hare windselen lag, doordien zich onder hen zoovele bekwame vaklieden bevonden; landbouwers, schrijnwerkers, metselaars, kuipers, smeden, wevers, wijnbouwers, zijdereeders, enz. Voor het bedrijf van deze laatsten plantte hij moerbeiboomen en verzocht directeuren der Societeit de toezending van zijderups-eieren, doch zijn plotselinge dood bracht die proef tot stilstand. En ook in zake den wijnbouw verkregen de réfugiés in Suriname op verre na niet die voordeelige uitkomsten als de réfugiés aan de Kaap de Goede Hoop. Overigens was deze kolonisatie als eene niet geringe aanwinst voor de nog zoo geringe Europeesche bevolking van Suriname te beschouwen; mr. H. J. Koenen schreef daarover in zijne geschiedenis der Fransche vluchtelingen in Nederland:

„De vestiging van een aantal nijvere en handeldrijvende inwoners kan voor deze (Westindische) volkplantingen niet anders dan hoogst voordeelig geweest zijn. Er was toch in die streken gebrek aan gegoede en werkzame bewoners, en het spreekt van zelf dat de welgestelde burgers van Hollands welvarende steden zonder buitengewone drangredenen schaars besloten om de onbebouwde landerijen van Amerika te gaan bevolken. Het waren veelal zulke Hollanders welke zich op de plaats hunner geboorte misdragen hadden, die uitweken naar de koloniën en van dezulken was weinig goeds te verwachten. Geheel anders was het gelegen met de Fransche vluchtelingen om des geloofs wille. Deze waren doorgaans brave en geregelde menschen, die slechts eene vrije godsdienstoefening verlangden. Zij verkregen dan ook in Suriname een kerkgebouw, en een leeraar uit hunne eigen land- en lotgenooten".

In de geestelijke behoeften der réfugiés was trouwens al dadelijk voorzien geworden. De Waalsche synode in Nederland had reeds aan het eerste transport een Franschen predikant toegevoegd, Dalbus (ook Albus en

Dalbas) genaamd, die op eigen kosten de landverhuizers vergezelde, maar onderweg kwam te overlijden. Vele van hen ontvingen van Sommelsdijk gronden ter bebouwing en stichtten plantages, wier Fransche namen voor de afkomst der eigenaars getuigden. In 1683 bestonden nog slechts een vijftigtal van deze plantages, meest voor suiker en katoen, doch binnen den korten tijd van drie jaren was dit aantal aangegroeid tot 130. Op eene kaart uit het laatst van de 17de eeuw, waarop de destijds bestaande plantages met de namen der eigenaars vermeld waren, vond men een twintigtal Fransche namen, o. a. die van Calison, Tisson, Faux, La Croix, L'Isle de Vaux, Métrie, Bouvet, Pichot, Breton, de Rayneval, Giraudet, Nepveu, enz. In den aanvang der 18de eeuw trof men onder de plantage-eigenaren aan: De la Bassecour, Elias de Valenciennes, Jacques Boulé, de Gennes, Fizeaux, Colier, De la Sablonière, Cuvillier, Vernesobre en Jean Tourton, directeur van de Societeit van Suriname, die de plantage „Tourtonne", aanlegde. Aan de rivieren Suriname, Commewijne, Cottica, Para en in den omtrek van Paramaribo vond men plantages, van welke er sedert verscheidene weer verlaten werden, die zulke namen droegen als Remoncourt, La Providence, La Diligence, La Confiance, La Simplicité, La Rencontre, Châtillon, Merveille, Ma Retraite, Tout-lui-faut, Peu-et-Content, Bel-à-soir, La Bonne Amitié, Gage d'Amour, L'Inquiétude, La Prosperité. Mon Divertissement, La Jalousie, Bergerac, Le Mât Rouge, Mon Trésor, Bellevue, Picardie, Ponthieu, La Singularité. Mon Souci, A la bonne heure, enz. Er was zelfs een plantage, die zich in dit land van barbaarsche slavernij „Liberté" durfde noemen — zelden werd het woord Vrijheid meer gehoond.

Enkele gedeelten van de kolonie onderscheidden zich zelfs door een groot aantal Fransche namen binnen een kort bestek. Aldus de Orelana- of Orleans-kreek, waar men binnen een omtrek van slechts weinige uren een dozijn van zulke namen bijeenvond, nl. de plantages Thyronne, St. Germain, Mon Affaire, Ma Retraite, Sans Souci, Montpellier, Languedoc, Montauban, Argent-

Court, Vuide-bouteille, La Campagne en La Sangsue.

De Fransche gemeente was eerlang talrijk genoeg geworden om ter hoofdplaats Paramaribo eene Waalsche kerk te doen verrijzen, en eene kleinere aan de samenvloeiing van Cottica en Perica, waar op last van Sommelsdijk de predikanten der hoofdplaats geregeld den dienst moesten verrichten. Eene later aan de Boven-Commewijne gebouwde kerk stond mede ten dienste aan de réfugiés. Eene zelfstandige Waalsche gemeente bleef bestaan tot 1783, het jaar waarin zij werd saamgesmolten met de Hollandsche kerk. Als de eerste Waalsche predikant in Suriname, tusschen de jaren 1690 en 1696, werd genoemd Jean Brissault, die opgevolgd werd door Pierre Terson, en deze door Pierre Saurin. De Waalsche predikanten namen ook deel aan den zendingsarbeid onder de Indianen; in 1700 stond de synode der Waalsche kerken in Nederland eene som gelds toe ten bate van het zendingswerk in de bosschen van Guyana, Van Pierre Saurin schreef M. C. Weiss in zijne *Histoire des Réfugiés*, dat hij zijne rustige standplaats te 's Hertogenbosch verliet om zich geheel aan de bekeering der Indianen te wijden, hunne taal leerde, hen onderwees in de H. Schrift en na vele jaren verblijf in de kolonie zijne pogingen met den heerlijksten uitslag bekroond zag. Doch v. Sypesteyn teekende hierbij aan:

„In geen ander geschrift vinden wij eenige melding gemaakt van deze buitengewone uitkomsten. Wanneer men de steeds aan dit bekeeringswerk verbonden moeilijkheden, de weinige goede gevolgen van de aanhoudende pogingen door Moravische broeders bij de Indianen tot bekeering aangewend, en vele andere eigenaardige bijzonderheden overweegt, komt onwillekeurig de vraag op, of deze schildering niet minstens overdreven is? Het is bekend dat de Moravische broeders, niettegenstaande zij gedurende een halve eeuw hunne onvermoeide pogingen tot bekeering der Indianen hadden aangewend, grootendeels uithoofde van de onverschilligheid van dit volk hun arbeid hebben moeten staken. Deze waren bovendien nog Arowakken, die tot de meest zachtaardige en meest

bevattelijke der Indiaansche stammen behooren" [1]).

Het was voor de belangen der Fransche kolonisten een gevoelige slag toen de gouverneur v. Sommelsdijk, die een gestrenge meester was en zware diensten van zijne onderhebbenden vorderde, in 1688 door oproerig krijgsvolk werd doodgeschoten. En dit destemeer omdat zijn zoon, de heer van Châtillon, die de tradities van het geslacht had kunnen voortzetten, het aanbod van directeuren om zijn vader op te volgen van de hand wees. Sommelsdijk's opvolger, Johan van Scharphuizen, ondervond intusschen den loyalen steun der Fransche burgerij toen in 1689 een Fransch smaldeel van 9 oorlogsschepen onder bevel van den admiraal Du Casse de volkplanting aanviel en het fort *Zeelandia* bombardeerde. De invallers werden ondersteund door vrijwilligers uit Cayenne en de vijandelijke schepen zeilden de rivier op, doch zij werden door de vereenigde pogingen der burgerij, waarbij naast de Franschen ook de Joden zich onderscheidden, met zware verliezen genoodzaakt af te deinzen en weer zee te kiezen. Hetzelfde lot wedervoer in 1712 den Franschen admiraal Jacques Cassard, toen hij met een paar schepen de Suriname-rivier opgezeild was, doch deze keerde nog in hetzelfde jaar terug met eene vloot van 8 oorlogschepen en 30 kleinere vaartuigen, bemand met 3000 man landingstroepen. De Franschen beschoten Paramaribo, van waar hun vuur krachtig beantwoord werd, en wierpen nog van tijd tot tijd bommen in de stad, waarna zij op de plantages langs de rivier landden en hun hoofdkwartier vestigden op de plantage „Meerzorg". De Fransche kolonisten hadden des te eerder reden deze voormalige landgenooten te helpen bestrijden, dewijl het ook op hunne eigene bezittingen gemunt was. De expeditie was uitgerust voor de helft voor rekening van Cassard, voor de andere helft voor rekening van reeders te Marseille, en het doel was niet zoozeer koloniën te veroveren en te behouden als wel een zoo groot mogelijken buit te behalen. Tegenover zulke kapers, van welken landaard ook, kon men altijd de wapenen opvatten.

[1]) West Indië. 1854. bl. 118.

Intusschen wist de Fransche admiraal zijne tegenpartij te noodzaken tot eene capitulatie, waarbij de kolonie gebrandschat werd voor eene waarde van *f* 622.800, welke som voldaan werd in suiker, slaven, goud en zilver. Ook het naburige Berbice werd door een gedeelte van Cassard's vloot gebrandschat voor een zoo hoog bedrag, dat de eigenaars v. d. Perre weigerden de bij die gelegenheid afgegeven wissels te voldoen en het gewest aan de Franschen overlieten. Later werd hierover in Europa eene schikking getroffen, zoodat Berbice Nederlandsch bezit bleef, Ook Curaçao werd, in 1713 op gelijke wijze, men mocht wel zeggen uitgezogen, want het bedrag stelde, evenals in de beide andere gewesten, de uiterste eischen aan de draagkracht der inwoners. Vele Fransche planters in Suriname verloren bij dezen inval, behalve hun aandeel in de brandschatting, ook nog hunne slaven, die zij het bosch in hadden gezonden om hen aan Cassard's plunderende landingstroepen te onttrekken. En die, na den aftocht van den vrijbuiter, niet meer terugkeerden, maar zich aansloten bij de Boschnegers in de Surinaamsche wildernis.

Zoo de réfugiés door hunne technische bekwaamheden en door de goede eigenschappen aan het Fransche volkskarakter eigen, de kolonie voordeel aanbrachten, omgekeerd vonden zij zelve hun voordeel in de koloniale samenleving doordien zij, en later hunne afstammelingen, er rang en fortuin verkregen. Sommigen brachten het als besturend ambtenaar tot de hoogste rangen op de ambtelijke ladder. Onder de kommandeurs van Berbice telde b.v. Lucas Coudrie, van wien Hartsinck vermeldt dat hij die volkplanting met veel ijver en bekwaamheid bestuurde, het fort Nassau wederom liet opbouwen en naderhand in den rang van kapitein zich manmoedig gedroeg bij den inval der Franschen in Suriname van 1689. In de rij der Surinaamsche gouverneurs ontmoette men de namen van François Anthony de Rayneval, Jean Coutier, de beide broeders De Cheusses en Wigbold Crommelin, die wel is waar te Haarlem werd geboren, maar uit een familie van Fransche réfugiés. Hetzelfde was het geval met den gouverneur Jan Nepveu, die te Amsterdam het levenslicht

zag, doch wiens grootouders, Aubin Nepveu en Anne Baron, bij de opheffing van het Edict van Nantes waren uitgeweken. Voorts telden in deze reeks de namen van Bernard Texier, onder wiens bestuur de *Hortus Surinamensis* aan den Kwatta-weg werd aangelegd; Pierre Berranger, die in 1804 Suriname bij verdrag aan de Engelschen overgaf; Charles Pierre Schimpf, geboren te St. Omer in Frankrijk en, *ad interim*, Louis Marie Rollin Couquerque.

Met een van deze gouverneurs, J. H. A. de Cheusses, die den eersten steen legde voor het fort Nieuw Amsterdam, kwam de eerste botanicus in de kolonie in den persoon van zijn lijfarts J. E. Augar, Later, onder het bestuur van J. J. Mauricius, verscheen een natuurkundige van meer beteekenis in Suriname, die zich daar echter slechts korten tijd als doortrekkend reiziger ophield en wiens studiën zich ook in eene andere richting, de astronomische, bewogen. Nl. Charles Marie de la Condamine, die in 1735 door de Akademie van Wetenschappen te Parijs, te samen met Godin en Bouguer als leden eener graadmetingscommissie naar Peru gezonden werd, ten behoeve van eene graadmeting onder den evenaar. Als botanicus was aan deze expeditie verbonden J. de Jussieu. Condamine bracht niet minder dan negen jaren in het binnenland van Zuid Amerika door, en publiceerde de bijzonderheden van zijn verblijf in zijn werk *Relation abrégée d'un voyage fait dans l'intérieur de l'Amérique Méridionale*. Hij zond naar Parijs eene afbeelding en beschrijving van den toen nog zoo weinig bekenden kinaboom, die destijds nog alleen in Peru en Ecuador voorkwam. De Jussieu leerde nog eene andere soort dan de door zijn medgezel afgebeelde kennen, en welke vermoedelijk identiek was met de door Linnaeus beschreven *cinchona officinalis*. Condamine, die van zijne reis in Brazilië het eerste pijlgift naar Europa bracht, en ook rubber, voer op zijne terugreis de Amazone-rivier af en vertoefde 5 maanden in de Fransche kolonie Cayenne, van waar hij over Paramaribo de reis naar Europa voortzette. Hij ontving daar de hulp en gastvrijheid van den

gouverneur Mauricius, doch zijn verblijf was te kort dan dat het voor de wetenschap eenige vrucht zou kunnen dragen. Zijne komst viel samen met het tijdstip waarop men in Suriname dagelijks de tijding verwachtte van het uitbreken der vijandelijkheden met Frankrijk; vandaar dat Mauricius het advies van den Raad van Politie wilde inwinnen betreffende Condámine's verzoek om met een Hollandsch schip te mogen repatrieeren. In zijn Journaal teekende de gouverneur over dit verzoek aan:

„Na rijpe deliberatie geconsidereert hebbende 1° dat er nog geen tijding is van oorlog tusschen Vrankrijk en den Staat, 2° dat zelfs in een gedeclareerden oorlog dergelijke politesses in gebruik zijn, 3° dat de weigering sou konnen seer quaalyk opgenoomen en geïnterpreteerd worden, vooral zo de Chevalier een ongeluk kreeg, 4° dat dit een zeer extraordinair geval is, waarin de gansche savante en commercieerende waereld belang neemd, is eenparig verstaan dat het niet behoord geweigerd te worden, mits de noodige precautiën neemende dat hij, hier zijnde,in huis blijve (waartoe ik mijn huis geoffereerd heb) en niet uitgaa dan verzeld" .

De gouverneur had toen reeds vele vijanden, openlijke en bedekte, die later zijne terugroeping zouden bewerken; en een dezer laatsten, de raad-fiskaal mr. Jacobus van Halewijn, trachtte bij een diner in de gouverneurswoning eenige raadsleden, die meest geen Fransch verstonden, „zeer charitabel in het denkbeeld te brengen dat de gast Condamine niet was, maar een andere (Fransche) spion, die er sich voor uitgaf". Ofschoon het verblijf van dien gast te Paramaribo slechts van 28 Aug. tot 2 Sept. 1744 duurde, werd de hulp door den gouverneur aan een zg. vijand van de Republiek verleend, naderhand nog opgenomen onder de punten van aanklacht, door Mauricius' vijanden bij bewindhebbers der W. I. Comp. tegen hem ingebracht. Hij verweerde zich hierop met de verklaring in zijn Journaal:

„De Chevalier is uitgeleid door mijn adjudant Lefèvre en den landmeter de Loncourt. Sijn Edele is hier maar tweemaal met mij en mijn adjudant uit geweest, en heeft

niets gesien dan de straaten van Paramaribo, hebbende ook dag en nacht zoveel te doen gehad met de starren, dat hij op de aardsche saaken weinig reflexie zal hebben gemaakt. Hij heeft hier geobserveerd, dat onse hoogte is op 5 graden en 49 minuten."

Volgens overlevering zou door dezen Franschen astronoom vóór het gebouw van het gerechtshof te Paramaribo een steen zijn geplaatst op het punt van zijne sterrekundige waarneming, waarop tevens de windstreken nauwkeurig waren aangegeven. Doch v. Sypesteyn [1]) schreef, dat hij van zulk een steen nooit eenig spoor had kunnen ontdekken.

Van meer beteekenis voor de kennis der natuurlijke historie van Suriname was het verblijf van een anderen Franschen reiziger, François le Vaillant, die in 1753 te Paramaribo geboren werd. Zijn vader, afkomstig uit Metz, was een rijk koopman en ijverig verzamelaar; in diens school groeide uit den zoon een vlijtig beoefenaar der natuurlijke historie. Hij legde zich vooral toe op het verzamelen en conserveeren van vogels en insekten; van beiden verschafte de Surinaamsche fauna een rijken oogst. Op zijn 25ste jaar vertrok Le Vaillant met zijne ouders naar Nederland en vond te Amsterdam een beschermer in den thesaurier der O. I. Comp. Temminck, die hem in staat stelde tot een wetenschappelijke reis naar de Kaapkolonie. Hij reisde toen geruimen tijd in het binnenland van Zuid Afrika, van waar hij zijne natuurhistorische verzamelingen naar Europa zond. Vele andere naturaliën bracht hij zelf derwaarts over en vestigde zich toen te Parijs, waar hij reisbeschrijvingen en ornithologische werken in het licht gaf. Naar Suriname keerde hij niet weer terug, doch in zijn *Voyage dans l'intérieur de l'Afrique* gaf hij in een „Précis Historique" eene gloedvolle beschrijving van zijne in Suriname doorgebrachte jonge jaren. Hij was tevens een goed teekenaar en gaf zelf de illustraties voor sommige van zijne werken, o. a. *Histoire naturelle d'une partie des ois:eaux nouveaux et rares de l'Amérique*. Hij stierf in 1821 in Champagne.

[1]) Tijdschrift „*West-Indië*", Haarlem 1858 II 238.

De ondernemingen van de Fransche ontdekkingsreizigers Jules Nicolas Crevaux en Henri Anatole Coudreau hadden slechts in zoover betrekking op Suriname, als ze eene belangrijke bijdrage leverden tot de kennis van de gesteldheid en den oorsprong van de grensrivier tusschen Nederlandsch en Fransch Guyana, de Marowijne. Vergezeld door den Boschneger Apatoe, uit den stam der Bonni's, verkende Crevaux die grensrivier tot aan hare bronnen, en was de eerste Europeaan die over het Toemoekhoemak-gebergte trok. Hij ondernam verschillende reizen in Brazilië en andere staten van Zuid Amerika, doch werd in 1832 met 19 van zijne volgelingen door de Toba-Indianen vermoord. Zijn navolger Coudreau, te voren leeraar aan het College de Cayenne, exploreerde in 1887 met behulp van denzelfden Boschneger Apatoe de Marowijne, de Lawa en Itany; hij bereisde gedurende 7 maanden het westelijk gedeelte van het Toemoekhoemak-gebergte en zakte de Marowijne-kreek af, die te voren nog niet was opgenomen. In 1895 trad hij als aardrijkskundige en topograaf in dienst van den Braziliaanschen staat Para, en overleed daar vier jaren later. De geschriften, welke beide reizigers nalieten, betroffen alleen Fransch Guyana, het binnenland en de rivieren van Zuid Amerika.

Somtijds werd Suriname, behalve door zulke Fransche reizigers, bezocht door Fransche bestuursambtenaren, die er tijdelijk vertoefden tot afwikkeling van hangende vraagstukken of geschillen. Sedert 1770 bestond er tusschen beide koloniën een cartel of verdrag over de wederzijdsche uitlevering van deserteurs en gedroste slaven; doch later werden de benden vijandige Boschnegers onder aanvoering van Bonni door de troepen der W.I. Comp. over de Marowijne, en op Fransch gebied gedreven. Hiermee waren de Fransche autoriteiten geenszins ingenomen, de zaak gaf aanleiding tot verwikkelingen, en om deze uit den weg te ruimen kwam in 1777 de intendant Malouet te Paramaribo, waar de kwestie met den gouverneur Jan Nepveu en den Kolonialen Raad behandeld werd. In zijne *Collection de Mémoires* gaf Malouet van

deze reis een belangwekkend verslag. Hij deed tevens zijn voordeel met hetgeen hij in Suriname zag, inzonderheid op het gebied van landbouw, irrigatie en inpoldering, en trachtte die inrichtingen in Fransch Guyana na te volgen, daarin geholpen door den Zwitserschen ingenieur Guizau. De auteurs der *Annales Maritimes et Coloniales* schreven daarover:

„Ainsi s'introduisit à la Guiane Française cette agriculture hydraulique, qui prit naissance chez les Bataves, chez ce peuple aquatique que l'on rencontre toujours luttant contre la mer, en lui disputant ses rivages; honneur au genie de l'homme, qui le premier a tracé ces vastes Polders, où de charmantes habitations ont remplacé des marais fangeux, et où de riches cultures ont succédé à une végétation sauvage et stérile".

Collot d'Escury teekende hierbij aan:

„De ontginningen van onbebouwde overzeesche gronden in onze volkplantingen hebben voorwaar het hare toegebragt Suriname dat aanzien te geven, hetwelk hetzelve zoo hoog in de schatting der vreemdelingen doet staan dat Maltebrun niet aarzelt in zijn *Précis de la Géographie Universelle,* het te noemen „la superbe Colonie" en er bij te voegen: „c'est peut-être le chef-d'oeuvre de ce genre d'industrie humaine" [1]).

Het Fransche element kwam mede te voorschijn in de krakeelen, die van ouds aan de samenleving in deze „superbe colonie" inhaerent waren; en geenszins in een gunstig licht. De meeste gouverneurs vonden, zoowel in den Raad als in het burgerlijk verkeer, eene vijandige factie tegenover zich welke — tenzij hij hare belangen wilde dienen — zijne positie trachtte te ondermijnen en hem bij directeuren der Societeit van Suriname verdacht te maken. Bij geen hunner nam die oppositie een zoo acuut karakter aan als ten aanzien van mr. Jan Jacob Mauricius, gouverneur tusschen de jaren 1742 en 1753. Onder de tegenstanders, die 't op zijne terugroeping gemunt hadden, waren er ettelijke met Fransche namen, en zelf had hij aan de hem vijandige partij den Franschen

[1]) Hollands Roem, etc. VI. bl. 697.

naam van *La Cabale* gegeven. Haar woordvoerder was een invloedrijk planter, Salomon Duplessis, terwijl als de ziel der partij optrad eene voorname intriguante, zekere mevr. Audra [1]). Van hare vijf echtgenooten, die zij allen overleefde, waren er drie van Franschen bloede geweest, nl. de gouverneur de Cheusses, de Waalsche predikant Audra en zijn ambtgenoot Duvoisin. Hare twee andere echtgenooten, Hendrik Temming en Joan Raye, waren beide gouverneurs der kolonie geweest; de omstandigheid dat zij bij drie bestuurders van Suriname de honneurs in het gouvernementshuis had waargenomen, had haar te samen met haren rijkdom eene domineerende positie te Paramaribo verschaft. Van Fransche afkomst was ook de raad van civiele justitie Jean Paul Taunay, die met het voeren der briefwisseling en het opstellen der belangrijkste stukken was belast, waarom Mauricius hem den pensionaris der *Cabale* noemde.

Van de heerschzuchtige mevr. Audra getuigde de akademisch gevormde gouverneur, die haar als *vetula beata* of „'t saligh oudwyf" placht aan te duiden, en het orakel der *Cabale*, „dat sy, getrouwt geweest sijnde aan drie Gouverneurs, sedert sij selfs de hand niet meer in de regeering kan hebben, sich altyd een pleisier heeftgemaakt van de regeering te contramineeren en, wat complaisance en indulgentie omtrent haar ook gebruikt, echter die rol constantelijk schijnt te willen voortspeelen". Het gelukte eindelijk aan deze factie, door eene lange lijst van grieven bij bewindhebbers in te dienen, Mauricius ter zijner verantwoording naar Nederland te doen ontbieden. Daar werd de strijd voortgezet tusschen hem en Duplessis als vertegenwoordiger van de *Cabale*. Doch Mauricius verantwoordde zich zoo afdoend dat directeuren, en daarna de Staten Generaal, hem volkomen vrijspraken en de bevoegdheid verleenden om Duplessis te vervolgen wegens laster. Ten gevolge van die uitspraak werd deze op de Gevangenpoort te 's Gravenhage in hechtenis gesteld, doch bij de amnestie van het jaar 1753 weder daaruit ontslagen. Echter werd hij veroordeeld in de kosten van

[1]) *„Encyclopaedie van Nederl. West-Indië*, sub *„Audra"*.

het geding, met verbod om ooit weer naar Suriname terug te keeren.

Een van zijne opvolgers, Wigbold Crommelin, die uit eene Fransche réfugié-familie stamde, had mede zulk eene vijandige factie tegenover zich, en ook hierbij waren vrouwelijke invloeden in 't spel. De *Cabale* leefde nog maar de oppositie bereikte niet zulke glorieuse uitkomsten als in 't geval van Mauricius. Tijdens Crommelin als gouverneur *ad interim* het bestuur op zich nam, werd van den kansel tegen hem gepreekt, en aan de schippers van de vaartuigen ter reede ondershands verboden om de vlag te hijschen of vreugdeschoten te lossen. Anders, zoo werden zij door mevr. Scherping en andere leden der *Cabale* bedreigd," zouden zij geen vat suyker noch coffy meer van hen ontvangen".

Krachtiger en meer openlijk kwamen de Fransche invloeden voor den dag, beheerschten zelfs het openbare leven in de dagen der francomanie, tijdens den Patriottentijd en de Bataafsche Republiek. Frankrijks lelievaan, en daarna de *tricolore,* stonden toen hoog boven de vertrapte Prinsenvlag. Maar evenals voor het moederland ging ook voor de kolonie de zware Fransche tijd voorbij, en na die dagen van oorlog en omwenteling brak een rustiger tijd aan, waarin de werken des vredes zich zooveel beter konden ontplooien. Aan die werken van kunst en wetenschap, van industrie en verkeer hadden ook de afstammelingen der réfugiés hun aandeel. Zoo werd ten jare 1856 door dr. Ch. Landré en dr. F. A. C. Dumontier eene boekerij opgericht, welke later aan het gouvernement werd overgedragen en de kern vormde voor de Surinaamsche Koloniale Bibliotheek. In de beeldende kunst liet het Fransche element zich niet geheel onbetuigd. Hoewel Pierre Jacques Benoit van geboorte een Belg was, hij schreef in hetFransch den tekst voor zijn plaatwerk *Voyage à Surinam*, dat hij met een honderdtal figuren en landschappen verluchtte. Dr. Herman F. C. ten Kate [1]) getuigde, dat Benoit als genre-teekenaar de eerste plaats innam onder allen, die in de kolonie pen-

[1]) *Encyclopaedie van Nederl. West-Indië"*, sub *„Benoit"*.

seel en teekenstift hanteerden, gelijk hij onder hen de eenige kunstenaar van beroep, en wat meer zegt, van groot talent was. Benoit zelf verklaarde aan het slot van zijn werk:

„Toujours le crayon à la main, le crayon ou le pinceau, nous avons cheminé en personne depuis les côtes de la colonie jusqu'à ses dernières limites. Et partout nous avons regardé, vu et observé, partout nous avons dessiné ce qui se présentait de curieux et de nouveau à nos yeux. Sous ce rapport nous pouvons dire que notre livre est le plus complet et le plus conscientieux, qui ait été offert à la curiosité du public jusqu'à ce jour'' (1839).

Voor het openbaar verkeer en de cultures waren mede Franschen werkzaam. Eene Fransche maatschappij opende in 1865 een passagiers- en maildienst tusschen Paramaribo en St. Nazaire, terwijl in 1888 aan de „Société Française des télégraphes sousmarins'' te Parijs concessie werd verleend voor eene telegrafische verbinding met Suriname. Twee jaren daarna werd Paramaribo het aanvangsstation voor een kabel naar Fort de France, op Martinique. Op de door Fransche emigranten aangelegde Mon Trésor werden in 1880 de eerste Liberia-koffieplantjes gekweekt, en later de methode voor het drogen van bacoven voor het eerst toegepast. Eene andere plantage van gelijken oorsprong, La Rencontre, werd het stichtingsoord voor eene kolonie van kleine landbouwers, terwijl een derde, Tout-Lui-Faut, bekend werd in verband met de voltooiing in 1904 van het naar die plantage genoemde kanaal.

De nakomelingen der Fransche réfugiés, die met Sommelsdijk, de Labadisten en daarna in de kolonie gekomen waren, of die met Poncet de Bretigny uit Cayenne waren vertrokken, vermengden zich allengs met de Hollandsche en andere kolonisten. Het was, nadat ook de Fransche kerk als vereenigingspunt voor eene Fransche gemeente verdwenen was, hoofdzakelijk door de familienamen en stamboomen dat de herinnering aan het oude Fransche vaderland bewaard bleef.

BOEKBESPREKING.

The Ferns of Surinam and of French and British Guiana, door DR. C. POSTHUMUS; uitgeg. door den Schrijver; N.V. Jahn's Drukkerij. Malang. Java 1928. (Prijs f 5.25).

Het mag een verheugend verschijnsel genoemd worden, dat de West-Indische Flora steeds meer de belangstelling van onze botanici wekt en dat de studie der vegetatie van onze West-Indische Bezittingen reeds zoodanige vorderingen maakt, dat de bewerking van bepaalde groepen van het plantenrijk in den vorm van een Flora voor die gewesten mogelijk wordt. Van dit standpunt beschouwd, is het toe te juichen, dat een boek als dat van Dr. Posthumus over de Varens van Suriname het licht kon zien.

Wij bezitten wel is waar literatuur over de flora van Suriname, maar niet in den vorm van gedetailleerde Flora's. Prof. Dr. A. Pulle heeft met zijn plantenlijsten (Enumeration of vascular plants 1906; lijst van planten, die in Suriname voorkomen, 1907; id. door Dr. Tressling verzameld, 1910; Beiträge zur Flora Surinames, 1907, 1909, 1912) en met zijn Zakflora van Suriname (Deel I, 1911) baanbrekend werk verricht. Eerst toch was het noodig, orde in den chaos te scheppen, het materieel bijeen te brengen, dat als basis voor de bewerking van Flora's zou moeten dienen. Deze arbeid, die het geheele gebied van het plantenrijk bestrijkt, bracht uit den aard der zaak, behalve nieuwe soorten, alleen namen en zoodanige determinatie-tabellen, die tot het bepalen van het genus voeren.

Het boek van Dr. Posthumus tracht den gebruiker alles te brengen, wat hij noodig heeft: determinatie-tabellen voor geslacht en soort; diagnosen ter verificatie.

Een grondige bespreking van deze publicatie — zonder twijfel het resultaat van een niet te onderschatten arbeid — zou een tijdroovende studie vergen, waarbij aan de hand van authentiek materiaal de tabellen en diagnosen worden getoetst. Daartoe wordt meer tijd vereischt dan ref. er voor beschikbaar kan stellen. Bovendien: een wetenschappelijke bespreking van een werk als

dit wordt beter overgelaten aan de groote varenspecialisten, de eenigen, wier kritiek voor den schrijver reëele waarde hebben kan. Een specialistenwerk kan ten slotte alleen door specialisten naar waarde worden geschat.

Hier wordt slechts een korte bespreking gegeven, die ten doel heeft, de aandacht op Dr. Posthumus werk te vestigen, om het hun, die zich met de Varens in het algemeen en met de flora van Suriname in het bijzonder bezig houden, ten gebruike aan te bevelen.

In zijn inleiding deelt de schrijver mede, dat zijn boek, ofschoon in hoofdzaak de varens van Suriname omvattend, ook die van Fransch en Britsch Guiana vermeldt, welke mogelijk ook in Suriname voorkomen. Voor de eenheid van nomenclatuur heeft de auteur zich aan Christensen's Index Filicum gehouden. In plaats van algemeene opmerkingen over distributie der soorten heeft de schrijver er de voorkeur aan gegeven de specimina, die hij gezien heeft, te citeeren onder vermelding der verschillende herbaria (Brussel, Berlijn, Londen, Göttingen, Kew, Leiden, Parijs, Stockholm, Utrecht). Hiermede wordt aan ieder de gelegenheid gegeven om zijn inzichten te controleeren.

Na een overzicht van de verschillende families der *Leptosporangiatae* en *Eusporangiatae* volgt een determinatie-tabel voor de families, waarna achtereenvolgens een sleutel voor de soorten gevolgd door diagnosen, voor iedere familie, wordt gegeven. Zoo zijn in volgorde behandeld: *Hymenophyllaceae, Cyatheaceae, Polypodiaceae, Parkeriaceae, Gleicheniaceae, Schizaeaceae, Osmundaceae, Salviniaceae, Marsiliaceae, Marattiaceae,* en *Ophioglossaceae.*

Ten einde eenig inzicht te verkrijgen in de correctheid van Dr. Posthumus' werk heb ik enkele steekproeven gedaan aan de hand van materiaal in 's Rijks Herbarium, en mij daarbij voornamelijk gericht naar de *Hymonophyllaceae,* die mij door mijn nog slechts gedeeltelijk gepubliceerde bewerking van van den Bosch' „Synopsis Hymenophyllacearum" nader bekend zijn.

Met alle vertrouwen zij Dr. Posthumus' boek aanbevolen; men zal niet teleurgesteld worden. Zij, die „The Ferns of Surinam" zullen gebruiken, worden door de diagnosen en geciteerde literatuur vanzelf op detailkwesties gewezen. Als gids voor de Filices van Suriname zal het boek ongetwijfeld goede diensten kunnen bewijzen.

Indien hier een opmerking veroorloofd is, dan is het er eene op de wijze van uitvoering: het boek zou aanmerkelijk in uiterlijk gewonnen hebben, indien om den zetspiegel een breedere marge gelaten was.

Leiden Augustus 1929.
DR. W. A. GODDIJN.

DE MOGELIJKE OPLEVING VAN SURINAME

DOOR

TJ. PYTTERSEN

II

(*Slot*)

Onder de producten, welke wij jaarlijks ten koste van tientallen millioenen uit den vreemde in ons land invoeren, mogen worden genoemd: mais, rijst, pinda (grondnoten) soyaboonen, sesamzaad. Het tegen lage kosten winnen van zetmeelhoudende producten als cassave e.a. zal onze veehouderij ten goede kunnen komen.

Een enkel woord over cultures.

Mais.

Over een mechanisch maisbedrijf heb ik de laatste tien jaar reeds meermalen geschreven, het laatst in een twee-tal artikelen voorkomende in „De W.I. Gids" van December '28 en Juli '29, onder den titel „Kunnen wij dat zelf niet?"

Volgens opgave van het vroegere Departement van den Landbouw in Suriname, mag de korrelopbrengst voor mais per H.A. aldaar op 3000 K.G. worden aangenomen, een cijfer dat bij de tegenwoordige, laagstaande cultuur misschien wat te hoog is, maar dat toch zeker zal kunnen worden bereikt indien de cultuurmethoden worden verbeterd. De voor die verbetering noodige deskundige ontbreekt naar mijn meening in de kolonie. Reeds de Gouverneur, R. F. Baron van Raders, schreef in 1854 dat hij door ervaring tot de overtuiging was gekomen, dat mais in Suriname goede opbrengsten geeft. „Er is geen land ter wereld met meer natuurlijke voorrechten

bedeeld dan S. inderdaad is. .... Kan S. met den tijd in gelijken zin niet een der koorn (in S. wordt mais koorn genoemd. P.) schuren worden, waaruit de markten van Nederland kunnen worden voorzien" schreef hij in een boekje dat te 's Gravenhage werd uitgegeven.

Op de proefstations o.m. in Noord-Amerika en Zuid-Afrika kan omtrent deze cultuur veel worden geleerd. Keatinge geeft voor Demerara een opbrengst van 2250 K.Gr. per H.A. en noemt de maiscultuur goed loonend.

Als in mijn artikelen reeds gezegd voeren wij jaarlijks voor een waarde van rond 120 millioen gulden aan mais in, welke in hoofdzaak wordt gewonnen in landen waar de arbeidsmoeilijkheden en de arbeidsloonen grooter en hooger zijn dan in Suriname terwijl de gemiddelde producties niet gunstig zijn. De groote uitvoer dier landen is voor een goed deel mogelijk gemaakt door de beschikking over mechanische middelen.

Rijst.

Landbouwkundigen van naam hebben reeds sedert een eeuw op de voordeelen, welke S. voor de rijstcultuur bezit, gewezen. Ik kan in dat verband Teenstra noemen, die in het begin van de vorige eeuw in S. als inspecteur van den Landbouw werkzaam was en voordien in Oost-Indië en de Kaap verblijf hield. Pas in de oorlogsjaren hebben in hoofdzaak Britsch-Indiërs, evenals in Demerara, de rijstcultuur tot ontwikkeling gebracht, waarbij zij van de zijde van Gouverneur Staal krachtigen steun mochten ondervinden. Het gevolg is geweest, dat het land in tegenstelling met vroeger een rijstsurplus bezit. De cultuur staat echter nog op laag peil. Keatinge, de kenner van Britsch-Indië, schrijft:

„As might be expected the rich soil of the alluvial tract, coupled with the possibility of regulating the water supply, makes the country very suitable for rice".

De opbrengst per acre (0, 405 H.A.) bedraagt in Demerara, waar de toestanden voor deze cultuur in het algemeen minder gunstig zijn dan in S., volgens Keatinge 1300—1750 Eng. ponden korrel tegen Bengalen en Birmah 1200—1500 ponden.

„As a matter of fact, however, the facilities for rice growing in Br. Guiana are far better than these comparative figures would appear to show, because (1.) a large part of rice in Br. G. is grown on lands on which the water is not under control, and (2.) the area sown to rice is far greater than the ricegrowers can manage; which involves long delays in sowing and reaping, poor tillage and broadcasting (breedwerpig uitzaaien) instead of transplanting" [1]).

Hij neemt dan ook aan dat onder toepassing van dezelfde methoden als in Bengalen en Birmah de opbrengsten zullen stijgen tot 2100 pond per acre, dat opbrengsten van 3360 pond als door het Dep. van Landbouw in Br. G. worden bereikt, zullen kunnen worden verkregen.

„Looking at the alluvial tract as a whole I think that there can be no doubt that it has very fine possibilities for rice growing".

In verband met deze uitspraak acht hij het mogelijk dat Br. Guyana in de toekomst een groot rijst exporteerend land zal worden.

Wil een mechaniseering der rijstcultuur in Suriname, waar, als boven reeds gezegd, de voorwaarden voor deze cultuur gunstiger zijn dan in Demerara, succes hebben, dan moeten planters de beschikking hebben over een goede handelsoort met hard stroo. Hard stroo is noodig ten einde legering van het gewas tot een minimum te beperken en het mechanisch snijden mogelijk te maken. Als boven reeds vermeld heeft het voldoen aan deze eischen een grootsche graancultuur in de Ver. Staten bewerkstelligd. Keatinge schrijft:

„Mechanical reapers (snijmachines.) are badley required, and if these are to be used, rice with a stronger straw will probably have to be introduced. These are matters in which the settlers need assistance".

In Suriname moet omtrent een mechanisch rijstbedrijf nog alles worden geleerd; in deze kan veel kennis worden

---

[1]) Dit jaar is in ons land met goed gevolg een proef genomen met een machine die jonge tarwe-plantjes van kweekbedden op het veld uitplant.

opgedaan in Italië en de Ver. Staten (Biggs Rice Field Station in Californië).

Grondnoten. (Pinda.)

De invoer van grondnoten in ons land bedroeg in 1926 en '27 resp. voor een waarde van 24,5 — en 19,2 millioen gulden, terwijl aan grondnotenolie in ieder dier jaren voor 13,8 millioen gulden werd aangevoerd. In vroegere jaren waren het de boschnegers die grondnoten naar de markt in Paramaribo brachten. In den laatsten tijd is deze handel in handen gekomen van Javaansche landbouwers, die op de minder vruchtbare terreinen rond Lelydorp met hun aanplantingen succes hebben. Gronden als beschreven in het Saramaccadal, tusschen Mombabaso en den Ebba-top zullen zich, naar met reden mag worden verwacht, zeer goed voor deze cultuur kunnen leenen. De verbouw kan evenals dit in Amerika geschiedt geheel mechanisch plaatsvinden.

Soyaboonen. sesam enz.

Er zijn verschillende gewassen w.o. die van soyaboonen en sesamzaad welke in Suriname goed aarden, maar waaromtrent daar nog te weinig bekend is. Blijkt later uit onder deskundige leiding genomen proeven, dat dergelijke cultures aldaar levensvatbaarheid bezitten, dan zal het wellicht mogelijk blijken dat deze producten, instede van uit den vreemde, uit eigen koloniaal gebied kunnen worden aangevoerd. Ook deze cultures kunnen in ruime mate van mechanische middelen gebruik maken.

Suiker.

Wij vieren thans ons derde „rietsuikerglorietijdperk". Eerst was het het Braziliaansche (Verzuimd Brasil.), daarna het Surinaamsche en thans dat van Java. Het hooge productiepeil waarop de Javasuikerindustrie momenteel staat is in hoofdzaak te danken aan de beschikking over een nieuwe rietsoort P.O.J. 2878. Deze niet te ontkennen gunstige positie geeft aanleiding tot overmoedige uitspraken. Toch valt niet te ontkennen dat het schijnbaar stevige voetstuk, waarop die industrie is geplaatst, door

verschillende oorzaken in de toekomst aan het wankelen zal kunnen worden gebracht.

De Surinaamsche suikerindustrie dateert ongeveer van 1650. Het waren de Engelschen die hier op boven vloedpeil gelegen gronden met deze industrie succes hadden. Toen wij in dien tijd verplicht werden Brazilië prijs te geven, werd door de onzen naar nieuwe streken gezocht waar een eigen rietsuikerindustrie kans van slagen had en kon niets beters worden gedaan dan Suriname van de Engelschen afhandig te maken. Dit gelukte in 1667 den Zeeuwschen admiraal Crynssen. De groote ondervinding welke de Nederlanders van het suikermaken hadden, was mede oorzaak dat spoedig na de verovering reeds een beteekenende industrie onder Nederlandsche leiding in Suriname ontstond. Het riet op de lichtere boven vloedpeil gelegen gronden bezat een hoog suikergehalte (men sprak in die dagen van „der zuyckeren goedheid".) waardoor de producties ondanks de minder hooge rietopbrengsten meevielen, terwijl ondanks de primitieve fabricatie methoden een mooi lichtgekleurd product werd verkregen van goede handelswaarde. De eerste oogst bracht doorgaans iets meer dan 50 quintalen suiker per H.A. op, terwijl de tweede niet meer dan 20 gaf. Wegens het niet bewerken van den bodem en het niet geven van eenige bemesting waren de gronden dan uitgeput en moesten eenige jaren braak blijven liggen, zoodat telkens nieuwe terreinen in cultuur moesten worden gebracht. Wij zouden op onze Javagronden, welke thans die bijzonder loonende producties geven hetzelfde zien, als zij niet ter dege werden bewerkt en bemest. Een nadeel der hooge gronden was tevens dat in het algemeen geen waterwegen konden worden aangelegd, dat verder geen waterkracht voor het aandrijven der suikermolens kon worden benut. Men was voor beide afhankelijk van dierlijke kracht, welke van buiten, gewoonlijk niet in voldoende mate, moest worden aangevoerd, waardoor de bedrijfszekerheid niet groot was en de kosten niet meevielen. Alle die ongunstige factorenwelke op de productie zoowel als op, den kostprijs van het product een ongunstigen invloed uitoefenden,

kunnen in onzen tijd op weinig kostbare wijze worden opgeheven, terwijl dergelijke grond bij goede behandeling, eventueel bij toepassing van wisselbouw, permanent in cultuur kan blijven. Na de komst van Gouverneur van Aerssen werd met den aanleg van polderplantages op de vruchtbare klei dicht bij de kust aangevangen en was men in staat gedurende vele jaren achtereen denzelfden grond in cultuur te houden, behoefde men door het aanhouden van rietsnitten niet telkens weer te planten, hetgeen met elkaar een bezuiniging beteekende op arbeidskracht en uitgaven. Een verder voordeel was nog het watertransport in de polders en het gebruik van water (bij springvloed in een daarvoor speciaal gemaakt reservoir ingenomen) voor het aandrijven der molens. Blom en anderen noemen ons voor circa 1750 gemiddelde opbrengsten van 46 quintalen suiker per H.A., welke opbrengsten door „verbastering" van het riet omstreeks 1780 tot 15 en 20 q. daalden. Op initiatief van Gouverneur de Fredrici werden uit Martinique eenige nieuwe rietsoorten aangevoerd onder welke er een gevonden werd, het Bourbonriet, dat in de kolonie buitengewoon goed aansloeg en waardoor de producties volgens Blom in 1801 tot 60 q en hooger werden opgevoerd' De tegenwoordige suikeropbrengsten bedragen gemiddeld per H. A. ongeveer 65 q en rekening houdende met de veel betere suikerwinning van thans en de beschikking over middelen als kunstmest, welke de producties kunnen opvoeren, kan met reden worden gezegd, dat de suikeropbrengsten per H.A. in 125 jaar tijds in Suriname niet zijn gestegen. Hoewel het Bourbonriet nog niet geheel uit de Surinaamsche aanplantingen is verdwenen, is het toch de laatste jaren gedeeltelijk door nieuwe van elders aangevoerde soorten vervangen geworden en onder die soorten komen thans ook de beste van Java voor. We moeten thans afwachten of deze laatste voor de cultuur in Suriname geschikt zijn en de producties op een belangrijk hooger niveau kunnen brengen.

In het begin van de vorige eeuw was het eerst Dirk van Hogendorp en kort daarop ook Teenstra die aan de

Java-suikerindustrie die van Suriname ten voorbeeld stelden.

Nog in 1845 bedroegen de suikerproducties op Java niet meer dan 18 quintalen per H.A. In 1900 was dit cijfer mede door een verbeterde fabricatie, maar vooral door de beschikking over meerwaardige rietsoorten tot ong. 85 q. gestegen. Het gemiddelde productiecijfer bedraagt thans rond 150 quintalen; deze bijzondere stijging is in hoofdzaak te danken aan de beschikking over telkens beter produceerende soorten door planters of proefstation gekweekt. In Suriname is in die richting nooit iets van beteekenis getracht. Dit is de groote fout van de leiders dier industrie en de slechte toestand waarin de industrie thans verkeert is met een goedkoopen koelie niet goed te maken. Ik acht in den komenden tijd een grootsche opleving der suikerindustrie in Suriname, waar de primaire factoren, welke de levensvatbaarheid dier industrie bepalen beter zijn dan op Java, geenszins uitgesloten. Suriname heeft in de eerste plaats behoefte aan energieke en bekwame menschen.

Handenarbeid sparende machines, kunnen zoodra vaststaat dat zij met voordeel zijn toe te passen, het arbeidsvraagstuk belangrijk ten goede komen. Voor de poldergronden zal een nieuwe indeeling der drainage noodig zijn, daar het oude stelsel een mechanische bewerking der zware poldergronden in den weg staat. Ook Keatinge ziet dit in. Voor de hooger gelegen terreinen is de oplossing van een mechanische gedreven rietcultuur heel wat eenvoudiger.

In Oost-Indië en speciaal op Java zijn onze ondernemingen vroeger langs de kust begonnen waar een gemakkelijke en veilige verbinding met de zeeschepen bestond. Toen het binnenland een veilige nederzetting verzekerde en goede verbindingswegen tot stand kwamen is het aantal ondernemingen in het binnenland geleidelijk uitgebreid geworden. In Suriname was eertijds een betrekkelijk klein gebied voor vestiging aanwezig. Dit gebied werd door forten tegen een buitenlandschen vijand beschermd, terwijl die uit het binnenland door een versterkt „cor-

donpad" moest worden tegengehouden. Zoodra inderdaad vaststaat dat het binnenland zich leent voor vestiging van loonende cultuurbedrijven kunnen deze daar thans tot stand komen en zullen goede verbindingswegen moeten worden aangelegd. Het in het binnenland gekweekte suikerriet zal een hooger suikergehalte bevatten dan dat op de poldergronden gekweekt, terwijl wij thans in tegenstelling met vroeger over middelen beschikken om op loonende wijze de productiviteit van den bodem op te voeren, om mede door wisselbouw dien bodem permanent in cultuur te houden.

Omtrent de toekomst van mechanischen veldarbeid werd onlangs uit wetenschappelijke kringen op Cuba het volgende geschreven: „It promises in the near future to put field work on a par with mill work, and at present the average field work is a generation behind mill work".

In tegenstelling met die op Java zal de suikerindustrie in Suriname een veel hechtere basis bezitten daar ondernemers hier de beschikking kunnen verkrijgen over uitgestrekte grondcomplexen van een hooge productiviteit welke gronden zij naar eigen inzichten permanent kunnen indeelen. Een goede toepassing van mechanische middelen zal hierdoor ten zeerste worden bevorderd.

Koffie en cacao.

De koffie-en cacaocultures, welke in het polderland gedurende zeer langen tijd met afwisselend voordeel zijn gedreven geworden, zullen op de goede terreinen in het hooger land der kolonie, waar de drainage veel minder intensief kan zijn en het transport gemakkelijker kan plaatsvinden met minder werkkrachten kunnen worden gedreven, Ook het deelbouwsysteem zal hier eerder tot resultaten kunnen leiden. Na het verbod van slavenaanvoer waardoor gebrek aan werkkrachten in de cultures begon op te treden, heeft de Arabica-koffiecultuur plaats moeten maken voor die van de Liberia. Gebrek aan plukkers was oorzaak dat de Arabica koffiebes, die na rijping spoedig van den boom valt, niet tijdig kon worden geoogst en daardoor evenals Keatinge dit thans voor Demerare beschrijft, op den grond verrotte. De Liberiabes be-

zit deze onaangename eigenschap in belangrijk mindere mate en waar de Liberiaboom integenstelling met dien van den Arabica practisch het geheele jaar door product geeft, waardoor deze cultuur zich bijzonder goed leent voor streken waar met contractarbeiders, die het geheele jaar door werk moeten vinden, gewerkt wordt, is het duidelijk dat de Liberia-koffiecultuur in Suriname belangrijk werd uitgebreid, te meer waar ook de productie's over het algemeen zeer bevredigend waren. De Liberiakoffie bezit ongebrand doorgaans een onaangename lucht. welke niet alleen op den marktprijs maar eveneens op den afzet invloed heeft. In 1922 heeft Dr. J. van Amstel getracht een middel te vinden om die lucht te verbeteren, welk streven niet tot de gewenschte resultaten heeft geleid. Thans schijnt Dr. Fernandes in deze tot betere resultaten te zijn gekomen en moeten we afwachten of in de groote praktijk gunstige uitkomsten worden verkregen, welke op den prijs en voor den afzet van waarde zijn. Waar naar mijn meening in de toekomst het arbeidsvraagstuk op een ongunstige wijze verandering zal ondergaan en de Liberiacultuur zooals deze thans wordt gedreven moeilijk een hoogeren kostprijs zal kunnen verdragen, geloof ik niet — bijzondere omstandigheden uitgesloten — dat het kapitaal genegen zal zijn zich in beteekenende mate voor deze cultuur te interesseeren. Naar mijn meening kan de toekomst der koffiecultuur meer in het binnenland gevonden worden, vooral ook als vaststaat dat daar een ruwere wijze van oogsten, op de manier als in Brazilië wordt toegepast, kan plaatsvinden. Dan ook bestaat kans dat de fijne Arabica weder een goede levenskans verkrijgt. Hoewel bekend is dat op de boschnegergronden hier en daar goed produceerende koffieboomen voorkomen is in het algemeen nog te weinig bekend omtrent de levensvatbaarheid van een koffiecultuur op de verschillende in het binnenland voorkomende grondtypen dan dat daaromtrent thans iets met zekerheid kan worden gezegd.

Als boven reeds vermeld, is de cacaocultuur in Suriname gedurende lange jaren achtereen met afwisselend suc-

ces op de zware poldergronden gedreven geworden. Eertijds sneden de planters bij het uitplanten van cacao de penwortel der jonge plantjes uit opdat deze niet ten nadeele der cultuur in de nattigen, ziltigen ondergrond zou doordringen. Het is mij niet bekend of deze methode in latere jaren nog werd toegepast. De windschermen, welke door beplanting toenmaals werden aangelegd, zullen met het minder stevig staan van de cacao in verband hebben gestaan. Nadat de cultuur den ten gevolge van het optreden van ziekte en dierlijke plagen, slechten toestand gedurende de laatste 20 jaren was te boven gekomen, begonnen de planters vooral toen het werk van Prof. Stahel in 1922 vrucht scheen te dragen, wederom meer belangstelling in cacao te toonen. Prof. Stahel die toen meende te hebben aangetoond dat de zware dracht van sommige boomen op betrekkelijk eenvoudige wijze, via occulatie op onderstammen van andere boomen, kon worden overgebracht, heeft echter, mede ten gevolge van het verschijnen eener nieuwe ziekte, de planters niet tot daadwerkelijke belangstelling kunnen overhalen. De heer Kasteleyn heeft deze bijna reeds oude kwestie wederom in zijn artikelen naar voren gebracht. Het is te hopen dat het werk van Prof. Stahel in het belang der cacaocultuur vruchtdragend zal worden. Er zij hier voorts vermeld, dat de United Fruit Company welke maatschappij op de tengevolge van het optreden der Panamaziekte geabandonneerde bananenvelden in Costa Rica cacao plant, de beste resultaten verkrijgt op tweede rangs bananenland, bestaande uit stijvere kleiachtige hooge gronden. Waar verder de cacaoboom is S. inheemsch is en bekend is dat op de veldjes der boschnegers en op andere plaatsen van het binnenland, o.m. in het Lawa-gebied, de boom goed aardt, is het geenszins uitgesloten dat, te, eer als het werk van Prof. Stahel inderdaad een groote vooruitgang beteekent, een cacaocultuur in de kolonie, wellicht eerder in het binnenland dan op de poldergronden, nieuw leven kan worden ingeblazen. De exploitatiekosten zullen in het binnenland minder hoog zijn.

Citruscultuur.

Bekend is dat op verschillende plaatsen in het tegenwoordige cultuurgebied en mede in het binnenland citrusboomen goed produceeren. De vruchten bezitten over het algemeen een goeden smaak, al is er in deze nog veel te verbeteren. In Bahia-Brazilië wordt deze cultuur met goed gevolg uitgeoefend op heuvels overeenkomende met die in Suriname. De regenval in onze kolonie is echter gunstiger dan daar. In dit verband verwijs ik naar een artikel van mijn hand: „Kantteekeningen over cultures in Suriname en elders". voorkomende in „De W.I. Gids" van Juni l.l.

Ananascultuur.

In verschillende streken der kolonie wordt met goed gevolg een uitstekend smakende ananas geteeld. Op gronden als die voorkomende in de Saramacca-vallei, op welke, als boven werd medegedeeld, deze vrucht door boschnegers wordt gewonnen, bestaat naar mijn meening de beste kans voor een rendeerende ananascultuur. Waar deze cultuur in de kolonie nog nimmer goed is aangepakt geworden, dient er alvorens een meer positief oordeel uit gesproken kan worden, nog veel te worden onderzocht. In het algemeen schijnt vast te staan dat de voorwaarden welke deze cultuur in Suriname aantreft zeker niet minder gunstig zijn dan die in de groote ananas-exporteerende landen.

Andere cultures.

Er zijn meerdere cultures te noemen, welke in S. mogelijk een toekomst zullen hebben. Hieronder mogen genoemd worden die van zetmeelhoudende producten als cassave, welke een uitstekend veevoer opleveren. Reeds uit onzen Braziliaanschen tijd is zulks bekend. Ook hieromtrent dient nog veel te worden onderzocht, in het bijzonder ook wat betreft het voorkomen van voor deze gewassen geschikte terreinen. De levensvatbaarheid van dergelijke bedrijven zal nauw samenhangen met de mogelijkheid van een volledige en loonende benutting van landbouwmachines.

Voorstellen.

De groote cultuurgeschiktheid van een goed deel van den Surinaamschen bodem, welke laatste uit diverse op uiteenloopende hoogte gelegen grondtypen bestaat en zich daardoor leent voor den verbouw van een reeks gewassen, waaronder er zijn die wij ten koste van millioenen guldens jaarlijks uit den vreemde moeten betrekken; het over het algemeen voor cultures gunstige klimaat met een regenval, welke doorgaans een kunstmatige bevloeiing overbodig maakt en voorts de in het kustgebied voorkomende goede waterwegen vertegenwoordigen een waarde, die hoewel in Nederland nog weinig bekend, op het oogenblik, dat wij de nieuwe wegen hebben leeren kennen langs welke de cultuurontwikkeling van deze oude Nederlandsche kolonie kan plaats vinden, scherp naar voren zal treden. Nog scherper zal die waarde zich afteekenen naar mate de vraag naar goede productiegebieden in de wereld grooter wordt, naar mate de toestanden in het Oosten, en ik heb niet niet alleen die in Ned. Oost-Indië op het oog, voor particuliere westersche bedrijven minder gunstig worden.

De taak der Regeering.

Waar het doel der Regeering moet zijn de cultuurontwikkeling van Suriname met alle Haar ten dienste staande middelen te bevorderen kan Zij:

a. de daartoe leidende wegen Zelve verkennen;

b. door het scheppen van aantrekkelijke voorwaarden ondernemers hiertoe opwekken;

c. het gewenschte doel trachten te bereiken door met ondernemers samen te werken.

Wat o.m. dient te geschieden:

1. Het vaststellen der cultuurwaarde van eenige op den voorgrond tredende grondtypen voor verschillende gewassen ten einde tot de wetenschap te komen, welke gewassen zich het best voor ieder dier typen aanpassen;

2. cultuurmethoden te vinden welke de beste uitkomsten geven;

3. voor elke cultuur vast te stellen langs welken weg en

in welke mate op loonende wijze handenarbeid kan worden vervangen door mechanische middelen zonder dat de opbrengsten daardoor beteekenend worden geschaad;

4. het vaststellen van den kostprijs van diverse producten, teneinde inzicht te verkrijgen omtrent de levensvatbaarheid der cultures mede in verband met de arbeidskosten;

5. het leeren kennen van de wegen door anderen ingeslagen tot het opvoeren der producties (soortenkennis, selectiemethoden, bemesting enz.), waarlangs anderen geslaagd zijn zich zooveel mogelijk onafhankelijk te maken van handenarbeid;

6. in verband met een ver doorgevoerde mechaniseering van den landbouw een zich daarvoor goed leenend drainage systeem samen te stellen, in het bijzonder voor de poldergronden, daar hieromtrent zekerheid bestaat dat het oude thans nog toegepaste systeem zich voor die mechaniseering niet leent;

7. het samenstellen van een economische methode voor het inpolderen van uitgestrekte terreinen met gebruikmaking van handenarbeid-sparende middelen (een dergelijke methode kan des te eerder worden samengesteld waar wij in ons land de beschikking hebben over vele op dit gebied uitstekend onderlegde menschen.);

8. de wegen te leeren kennen waarlangs verschillende terreinen op economische wijze het best kunnen worden ontgonnen, daarbij als eisch stellende een benutting van een minimum handenarbeid;

9. kennis te verzamelen omtrent een economische wijze van bemaling en bevloeiing van poldergronden (Zie hieromtrent mijn artikel in „Econ. Stat. Berichten „van 29 Mei l.l.)

10. het tot standbrengen van een voorloopige verbinding met een terrein als door van Stockum werd aangetroffen in de Boven Saramacca vallei;

11. geleidelijk over te gaan tot den aanleg van voorloopige wegen (goede tracé's) in het binnenland eventueel met oprichting van (stel om de 20 K.M.) levensmiddelen depots, met het doel meer uitvoerige gegevens te verza-

melen omtrent voorkomen en uitgestrektheid van goede cultuurgronden aldaar.

In verschillende, vooral nieuwe, landen is een snelle dikwijls grootsche opleving van diverse cultures een gevolg geweest van de in proeftuinen verkregen uitkomsten.

Dien weg van proeftuinen moeten we in Suriname eveneens op. Hetgeen hier tot heden op dit gebied is geschied, moet in het algemeen als zeer onvoldoende worden beschouwd. Aanleg van eenige proeftuinen, voorkomende op de hoofd-grondtypen, is voorloopig noodig. In den aanvang kan worden volstaan met resp. een op polderland, in het middengebied en in het achterland. In het laatste geval zoo dicht mogelijk bij een bestaanden verbindingsweg met Paramaribo. Van uit dezen verbindingsweg dient een geëffend eenigszins breed tracé te worden gekapt naar het terrein van den proeftuin. *Het tempo, waarin de voorgestelde onderzoekingen plaats vinden, kan nader worden bepaald.* Het punt waar de gegevens moeten samenkomen en worden verwerkt heb ik in een artikel, „Suriname's herleving op nieuwe basis" in 1920 door het Sur. Studie Syndicaat gepubliceerd, „Departement van Opbouw" genoemd. De man aan wien de algeheele leiding van een dergelijk onderzoek wordt toevertrouwd dient niet alleen goed onderlegd te zijn maar dient tevens, en dit is een zeer voornaam punt, een goed practisch inzicht te hebben. De keuze zal daarom moeilijk zijn. Zijn uit deskundigen bestaande staf zal in Suriname slechts in geringe mate kunnen worden gevonden.

Uit de resultaten der bovengenoemde onderzoekingen, kan wellicht blijken dat op coöperatieve basis werkende jonge Nederlanders daar als landbouwers een goed bestaan kunnen vinden. De ongezondheid der bosschen is betrekkelijk. Ik heb als boven reeds gezegd, eenige maanden in het noordelijk deel van het binnenland, toen er nog geen spoorweg was, gewerkt. Wij woonden boven op een heuvel en zagen 's morgens onder ons een nevelmassa, waaruit de bosschen, zoodra de zon meer kracht had, te voorschijn kwamen. Het wonen op dien heuvel was aangenaam en veel gezonder dan in de dichte, vochtige bos-

schen. Spoedig, nadat ik weer op Java terug was, heb ik van nabij kunnen zien hoe een hoogst ongezond moerasgebied, waar bijna allen die er werkzaam waren ziek werden en velen stierven, na ontginning en drooglegging in korten tijd in een gezonde streek is herschapen geworden.

Niet slechts omtrent de cultuurwaarde, maar eveneens omtrent andere waarden van Suriname is nog te weinig bekend. Tijdens de laatste groote expeditie naar het binnenland werd nabij het Wilhelmina-gebergte de Tafelberg (950 M.), die uit een van de andere bergen afwijkende formatie bestaat, ontdekt. De geoloog, de heer Yzerman, schrijft daaromtrent (Maartnummer 1927 v.h. Tijdschrift v.h. Kon. Aardr. Gen." o.m.:

„.... het contact (op den berg P.) van den zandsteen met het graniet is onder verweeringsleem bedolven.... Enkele kleine kreken verdwijnen echter in den zandsteen, om niet ver onder den rand van de hoogvlakte, weer te voorschijn te komen en dan met groote watervallen neer te storten. Het is niet uitgesloten, dat vallen even groot als de bekende Kaietur-val (in Demerara, welke val een hoogte heeft van 222 Meter. P.) van den Westrand afstorten".

In verband met een mogelijke opwekking van goedkoope electrische energie, welke voor de ontwikkeling van Suriname *in de toekomst* van beteekenis kan zijn, dient t.g.t. te worden nagegaan of dit vermoeden van den heer IJzerman juist is.

Ik kan niet eindigen alvorens de aandacht van Regeering en Kamers te vestigen op de woorden door van Aerssen van Sommelsdijck eertijds tot de Directeuren der Societeit van Suriname gericht:

„Maer opdat Haere E.G.A. hierdoor (in dit geval den huidigen slechten toestand der kolonie. P.) gepreoccupeert geen weerzin en mochten krijgen in dese Colonie".

Mijn meening is dat indien we ernstig doorzetten, we het jonge en komende geslacht wat moois, wat kostbaars kunnen vermaken.

NASCHRIFT

In „De Ind. Mercuur" van 11 September j.l. bespreekt Prof. Dr. G. Stahel de bekende artikelen van den heer Kasteleyn in „Econ. Stat. Berichten" gepubliceerd. Deze bespreking wijst erop hoe noodig het is dat Suriname de beschikking krijgt over een agrogeoloog met grondige kennis van tropische cultures en modern proeftuinwerk.

Keatinge schrijft omtrent het achterland van Br. Guyana:

„In the interests of future development it is much to be desired that a soil survey of this area should be carried out by an agricultural expert. People who have been in the interior are unanimous in declaring that this vast tract includes many stretches of varied and excellent soil."

Eenvoudige Britsch-Indiërs en Javanen hebben in Suriname een groote rijstcultuur in het leven geroepen. Eenvoudige Javanen hebben aangetoond dat de volgens verklaring van wetenschappelijke zijde voor cultures hoogst ongunstige streek rond Lelydorp voor sommige cultures niet ongeschikt is.

Stahel en Gonggrijp wijzen in hun beschrijving van hun tocht naar den Hendriktop (Boven-Saramacca) op het werk van een eenvoudig kleurling en schrijven daaromtrent (De W.I. Gids Juli 1923):

„Een kleurling uit Demerara, Obermuller genaamd, heeft dicht bij Kwata-hede een boschnegergrondje gekocht. .... Ook de grond zelf wa tot in alle onderdeelen netjes onderhouden en het was zeer opmerkelijk, dat waar de boschnegers elk jaar een nieuw stuk bosch kappen en een nieuw grondje aanleggen, dikwijls op grooten afstand van dat van het vorige jaar, Obermuller denzelfden grond gedurende zes jaar onafgebroken in cultuur gehouden heeft. Hij past hier een soort wisselbouw toe, door op de plaatsen, waar hij het vorige jaar cassave had geplant, suikerriet en bananen te teelen. Op die gedeelten had hij wat onkruid; zijn cassaveaanplanting was evenwel volkomen vrij van wied."

De primitieven hebben voor Suriname reeds veel goeds verricht en aangetoond. P.

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

„Vervolgens moest gekozen worden tusschen de logische en de chronologische orde. Die volgens het tijdsverloop is gevolgd als het best strookend met de eischen der historische methode".

Uit de Voorgeschiedenis van de Fransche publicatie over de oorsprongen van den oorlog.

N. R. C. 14 April 1929. Ocht. D.

INLEIDING

§ 1. Hamelbergs boek voortgezet. — § 2. Archivalia. — § 3. Vroegere lotgevallen der eilanden.

§ 1. In het tweede jaarverslag van het Geschied- ,Taal-, Land- en Volkenkundig Genootschap der Nederlandsche Antillen, gevestigd te Willemstad, gaf J. H. J. Hamelberg eene „Historische schets van de Nederlandsche Bovenwindsche Antillen tot op het einde der 17de eeuw." Dat was in 1898. Sedert droeg men hem, gedurende zijn verlof in Nederland, een onderzoek op van de bronnen op het Rijksarchief en daaruit ontstond zijn bekend boek „De Nederlanders op de West-Indische eilanden", Amsterdam, De Bussy, 1901. Het eerste deel behandelt Curaçao, Bonaire en Aruba. Het tweede, 1903 geeft (met zooveel woorden aangeduid als eene verbetering van de studie van 1898) St. Eustatius, St. Maarten en Saba, of liever, was van plan dat te doen. Want men weet, dat de uitgave werd gestaakt: gekomen tot II, 58 breekt de gedrukte tekst bij het woord „klerk" midden in een zin af; hetzelfde geschiedt bij de Documenten, de bewijsstukken, die Hamelberg achter het boek afdrukt: de zin breekt, ook deze maal op blz. 58, met het woord ‚blijcken' af. Voorzoover ik weet is het

werk nimmer voortgezet. Op de genoemde bladzijde was het geschiedverhaal genaderd tot het jaar 1702, en het scheen mij de moeite waard het van daar af te vervolgen, op eigen trant en zonder mij in te beelden, dat ik even goed werk zou leveren als wijlen Hamelberg gedaan had. Ik begin derhalve bij den aanvang der 18de eeuw en eindig (voorloopig) bij 1781, het noodlottig jaar van de verwoesting van St. Eustatius door Rodney, waarvan het zich nimmer heeft hersteld [1]).

§ 2. Over de archivalia, die mij ten dienste stonden, alleen het volgende. In zijn verslag over de oude archieven van St. Eustatius, St. Maarten en Saba, 1924, vermeldt de archivaris mr. R. Bijlsma het bekende, droevig feit, dat de Engelschen in 1781 het gansche archief vernietigden. Wij bezitten dus alleen de documenten van December 1781 af. Veilig in patria lagen toen echter de uitgegane stukken, brieven, rapporten, staten, facturen, thans in zware portefeuilles geordend in het Rijksarchief. Daar bevinden zich ook de bewaard gebleven kerkelijke registers, doop- en trouwboeken, zooals het genoemd verslag ze op blz. 114 vermeldt. Ter vergoeding van de vernietigde ingekomen papieren bezitten wij vooreerst de resoluties van Heeren X, waarin vaak copie der uit die besluiten voortvloeiende brieven en voorts de bundels brieven van Kamer Amsterdam naar Amerika, waarin ook vele via Curaçao aan de Bovenwindsche eilanden. Op St. Maarten hebben de Engelschen in 1781 geen archieven vernietigd. Wij bezitten althans de notulen van de vergaderingen van commandeur en raden van Augustus 1729 af, ingekomen rekesten van 1737 af, ingekomen stukken van St. Eustatius ook van 1737 af, register van brieven naar St. Eustatius beginnend in 1742 en tal van andere documenten, in genoemd verslag blz. 117—120 opgeteld. Van Saba bezitten wij venduboeken, die in 1780 beginnen, ingekomen brieven in 1818, notulen der vergaderingen van den Raad van politie in 1812.

In het archief der voormalige classis Amsterdam stonden mij ten dienste de brieven in foliant 71, de correspondentie met Curaçao 1640—1791 (68—70), met de W. I. eilanden van 1710 af (71), en, verspreid, ook in de Surinaamsche brieven 1695—1785 (72—77) en in de acta van de vergaderingen der deputaten voor Suriname 1719—1792 (78—80).

Op de Kon. Bibliotheek berusten de nagelaten papieren van Hamelberg. Daarvan kwamen voor mijn doel in aanmerking 120

[1]) Ik geef de algemeene geschiedenis in chronologische volgorde, maar voeg er hoofdstukken tusschen over bepaalde onderwerpen, b.v. hoofdstuk III over slavernij en slavenbekeering, hoofdstuk V over kerk en school.

B. 4, authenticated copy of the trial of Lt. Colonel Coxburn for the loss of St. Eustatius 1783; eene geschiedenis van St. Eustatius in het Nederlandsch en Engelsch voornamelijk van 1781 en volgende jaren; een alfabetisch register op de doop- en trouwboeken van St. Eustatius; aanteekeningen uit de brieven van Heeren X en kamer Zeeland, resp. 120 B. 3 en 9, 120 C. 1.

§ 3. Tot recht begrip van het thans volgend geschiedverhaal stip ik uit de naast voorafgaande jaren de voornaamste gebeurtenissen aan. Reeds van althans 1624 af hebben Nederlandsche schepen St. Eustatius aangedaan, maar eerst in 1635 namen Jan Snouck en enkele anderen het onbewoonde eiland in bezit en bouwden er fort Oranje. Het was geene bezitting der W. I. Compagnie, slechts eene met hare toestemming gestichte kolonie onder een patroon. Zulk een patroon bekostigde zelf den aanvoer van kolonisten en slaven, oefende bestuursrecht over zijn gebied, verkocht zijne producten aan de Cie, maar mocht (monopoliestelsel!) geen eigen vaart voeren op patria [1]). Men krijgt later vaak den indruk, dat de commandeurs zich in veel als die oude patroons gedroegen. Een van de bekendste was wel die Pieter van Ree, van wien wij in het midden der eeuw een gunstig getuigenis hooren [2]). De handel bracht er geen klein gewin, maar wekte ook de begeerten van Engeland: in 1663 plunderde Robert Holmes het eiland, nadat hij van te voren ongehoorde wreedheden bedreven had te Ardra aan de kust van Guinee [3]). Hij bezette het echter niet, en in 1665 kon De Ruyter er met zijne vloot veilig binnen vallen [4]). Gouverneur was toen Pieter Adriaanssen. Nog in datzelfde jaar kwamen Engelsche flibustiers onder Eduard Morgan [5]) die St. Eustatius bezetten en plunderden. De aanvoerder stierf den dag zelven van den aanval aan een beroerte, maar Thomas Morgan behield het eiland onder zijn gezag, totdat de vrede van Breda, 31 Juli 1667, het, met Suriname (dat Crijnssen juist nog 28 Februari veroverd had), Essequebo en Tabago weder onder onze vlag bracht. De oorlog van 1672 maakte het weer Engelsch, toen Sir William Stapleton het in Juni veroverde en er John Pogson als

---

[1]) Colenbrander, *Kolon. Geschied.*, II 12.

[2]) „.... Mons. van Ree et ses associéz, honorables marchands de Flessingues, qui y ont étably une colonie, composée d'environ seize cens hommes, qui y sont proprement accommodez sous le dous gouvernement de la nation hollandoise", *Histoire naturelle et morale des Iles Antilles*, 1658, p. 41.

[3]) Hamelberg *a.w.*, II Doc. blz. 36.

[4]) P. J. Blok, *De Ruyter*, blz. 215.

[5]) Men denkt aanstonds aan den beruchten boekanier John Morgan, wiens gevreesde daden ook in 1665 en volgende jaren vallen en die in dezen tijd bij Aruba was geweest, maar het gespaard had, Smeeks na te noemen boekje blz. 94.

commandeur plaatste. Den 8sten Juni 1673 namen Cornelis Evertsen de Jonge en Jacob Binckes het eiland en, omdat de eilanders de Engelschen hadden geholpen, voelden zij zich helaas gerechtigd het fort te slechten, de huizen en magazijnen te verbranden, waarna zij den 18den wegvoeren, ook zonder garnizoen achter te laten [1]). Dus kon nog in diezelfde maand de gouverneur van het Engelsche St. Kitts het desolate St. Eustatius bezetten. Wel bracht de vrede van Westminster, 19 Februari 1674, het ons terug, maar de Engelschen haastten zich niet het over te leveren, nademaal het voor de uitbreiding van onzen handel bijzonder voordeelig lag, waarom gouverneur Stapleton van Nevis placht te zeggen, dat hij St. Eustatius en Saba evenveel voeten onder water wenschte als zij er nu boven waren. Het was gedurende deze Engelsche bezetting dat de vermaarde Nederlandsche boekanier Jan Erasmus Reyning zijn aanslag op het eiland deed [2]). Begin 1682 stond toen Karel II de teruggave toe, en in dienzelfden tijd verkochten de erfgenamen van de geslachten Van Ree en Van Perre de beide eilanden aan de W. I. Compagnie, Ds. Corn. Demetrius, weduwnaar van Johanna Schorer (die vroeger met Joh. Abr. van Ree getrouwd geweest was) zijn helft voor *f* 3140, Is. van Perre de zijne voor dezelfde som [3]). In April van dat jaar 1682 vinden wij Louis Houtkooper als commandeur op St. Eustatius, hij stierf 6 October 1686 [4]) en Lucas Schorer volgde hem op, terwijl 15 October 1687 Engel van Beverhoudt vice-commandeur van Saba werd in de plaats van Jan Zegers. Doch nu komen de Franschen op het begeerde goed af. In April 1689 veroveren zij onder graaf De Blenac het eiland, waarbij van de onzen Boudewijn Johannissen den heldendood sterft [5]). Den 24sten Juli deszelfden jaars doen dan, van Saba uit, Jan Simonsz. Doncker en Joan Benners hun befaamden tocht om het te heroveren, maar moeten het den Engelschen, die met hetzelfde plan geland waren, laten. Zij stellen er Thimotheus Thornhill als gouverneur aan. In 1693 bekleedt Codrington dan Johan Salomonsz. met het burgerlijk gezag, die daarna, toen de vrede van Rijswijk, 20 Sept. 1697, het eiland weder aan ons gebracht had, schoon hoogbejaard, door

---

[1]) *De Zeeuwsche expeditie naar de West* enz. uitg. C. de Waard voor de Linsch. Ver. 1928, blz. 27 vlgg.

[2]) Eene monografie over hem van Hamelberg in *Derde jaarlijksch verslag* 1899, blz. 55—93.

[3]) Hamelberg, *De Nederl. in W. Indië*, II 42.

[4]) Den 2den Januari 1687 berichtten Heeren X, toen nog van zijn overlijden onkundig, dat men goed gevonden had hem te ontslaan, *Missives* van X naar W. I. op datum (594 W. I. C. 811).

[5]) Hamelberg, *a.w.* II 46.

de meerderheid der burgerij tot commandeur gekozen werd. Eene minderheid was voor Jan Simonsz. Doncker geweest. Adriaan Runnels Jr. trad als vice-commandeur van Saba op.

Nederlanders, niet uitgeweken Schotsche presbyterianen, hadden in 1640 Saba gekoloniseerd [1]). Er gaat eene overlevering, dat op het Z. O. strand eenmaal eene stad heeft gestaan, die sinds door eene aardschuiving bedolven werd. Daaraan zouden dan nog de Fortroad en het Breastwork herinneren. In het algemeen kan men zeggen, dat Saba in de lotgevallen van St. Eustatius gedeeld heeft.

Anders St. Maarten. Bij het verdrag van 1648 had men de Noordelijke helft des eilands den Franschen toegewezen zonder echter de grenzen scherp te trekken [2]). In 1651 stond Lodewijk XIV, zonder van die overeenkomst ook maar te reppen, St. Maarten met St. Kitts, St. Bartholomeus, St. Croix en Tortola voor *f* 250.000 aan de Maltheser ridders af. Vermoedelijk hebben de Franschen het toen in zijn geheel bezet, want de gouverneurs der Engelsche Antillen spreken er sinds 1667 van als Fransch. In 1668 deden de Engelschen onder Th. Malet er een inval maar bleven er niet. Kort vóór de komst van Binckes had de Maltheser ridder Du Maynie, eind Juni 1676, het Hollandsch gedeelte bezet, dat dus toch niet voor Fransch doorging. Binckes eischte het op, De Maynie weigerde, waarop de admiraal 500 man onder den reeds genoemden Jan Erasmus Reyning landde, die het ook wel stormenderhand veroverde, maar zonder dat dit Binckes er toe bracht om er garnizoen te leggen, zoodat de Franschen er sinds weer de vrije hand hadden.

Het is hier, dat wij onze geschiedenis willen aanvangen. Nog ééne opmerking. Een schrijver over West-Indië gaat juist dit tijd-

---

[1]) Opmerkelijk is op Saba de oude schoenindustrie, die ook aan Labat opviel, toen hij Zondag 27 April 1701, O. S. Saba bezocht en daarna uitvoerig beschreef, *Nouveaux Voyages aux Isles Françoises de l'Amèrique* 1742². Vanwaar hebben de Sabanen de voorliefde juist voor dit handwerk, waarom Labat het eiland St. Chrespin zou willen noemen? Zie verder de *Encyclopaedie van Ned. West-Indië* blz. 616 en de *aldaar* blz. 617*b* genoemde studie van prof. mr. D. van Blom in *Schr. des Vereins f. Soz. Politik* CXLVII 2, 148 ff.

Over Saba van thans eene aardige bladzijde bij Ch. Kingsley, *At Last: a Chirstmas in the West Indies*, 1874, pag. 27—29. Vooral ook Fr. A. Fenger, *Alone in the Caribbean*, 1917, pag. 316—326. Twee fraaie foto's in The narrative of a flight in the Spirit of St. Louis by Ch. A. Lindbergh in *The national geographic magazine*, May 1928, pag. 583.

[2]) Men vindt de artikelen van dit verdrag dd. 28 Mars 1648 uit Du Tertre bij Hamelberg *a.w.* II Doc. blz. 30 vlgg. Volgens Brandt, *Leven van De Ruyter*, bij Blok, *a. w.* blz. 53 zou De Ruijter eind 1648 St. Maarten in bezit hebben genomen. „Dit bezit moest echter weldra worden gedeeld met de Franschen, die er ook recht op meenden te hebben". Neen, inderdaad recht hadden op de helft, volgens het verdrag van Maart. De legende over de in bezit neming *W. I. Gids* II 223.

vak van ruim 80 jaren met stilzwijgen voorbij, „als zijnde de gebeurtenissen in dat tijdsverloop voorgevallen te min belangrijk om in deze korte schets te worden opgenomen" [1]). Wij zullen die belangrijkheid zeker niet opvijzelen, maar achten haar groot genoeg, om het onderzoek naar dit min gekende tijdvak van de geschiedenis onzer eilanden te rechtvaardigen.

HOOFDSTUK I
1698—1709

§ 4. Brandenb. Comp. wil St. Maarten koopen. — § 5. Ds. Joh. Osdorpius. — § 6. Salomonsz. en de sluikhandel. — § 7. Machteloosheid van het bestuur. Van Dam fiskaal. — § 8. Herbergen. — § 9. Volkstelling Cf. § 18. 24. II § 5. — § 10. Dood van Salomonsz. Opstand van Van Beverhoudt. — § 11. Compagniesplantages. Doncker waarn. commandeur. — § 12. Benoeming van Lamont. — § 13. Ds. A Kowan. Biografica. Aankomst op St. Eustatius. — § 14. Het Zeeuwsche taaleigen. — § 15. Lamont commandeur. Bestuursinrichting. — § 16. Het verdedigingsvraagstuk. Fort Oranje. — § 17. Misstanden. Slavensluikhandel. Paardenfokkerij. — § 18. Staat en Kerk. Lamont contra Kowan. — § 19. Het garnizoen in verzet. Matrozenplunje. — § 20. Het conflict gekomen. Ds. Kowan c.s. naar patria. — § 21. Bezetting van St. Maarten. Saint Barthélemy. — § 22. Guadeloupe. Fransche kapers op de kust. Lamont vraagt zijn ontslag. — § 23. Ds. Kowan c.s. voor de presidiale Kamer te Amsterdam. — § 24. Doncker commandeur. Toestand van St. Eustatius. — § 25. De Franschen verwoesten St. Kitts en Nevis. — § 26. Lamont keert als „premier commandeur" terug. — § 27. Vreemde en eigen kapers. Ds. Kowan tevreden. — § 28. Lamonts familieaangelegenheden. — § 29. Fransche zeeroovers verwoesten St. Eustatius. — § 30. Lamont verlaat met stille trom eiland en post.

§ 4. In het begin van 1698 bereikte gouverneur Salomonsz. het vliegend nieuws, dat de Brandenburgsche compagnie het eiland St. Maarten trachtte te koopen. Koning Christiaan V van Denemarken, begeerig vlottend kapitaal naar St. Thomas te brengen, had in 1685 aan de Brandenburgsche handelsmaatschappij concessie van dertig jaar verleend om zich op dat eiland te vestigen. Opmerkelijk, dat dit kapitaal Nederlandsch was, de hoofdbeambten Nederlanders waren en de boeken in onze taal gehouden werden [2]). De Compagnie had op St. Thomas hare pakhuizen en zulk eene sterke kolonie, dat het Westelijk deel der stad het Brandenburger kwartier heette [3]). Gouverneur Salomonsz., dit gerucht ter kennisse van Bewindhebberen brengende, vond het nog noodig hen in te lichten, dat St. Maarten een schoon eiland was, liggende ten Noorden van St. Eustatius op 10 à 12 mijlen afstands. Hij zou die koop een groote schade achten voor de E. Compagnie,

[1]) M. D. Teenstra, *De Nederl. West-Ind. eilanden* 1836, II 341.

[2]) D. C. Hesseling, *Het negerhollands der Deense Antillen*, blz. 16 vlg. W. Westergaard, *The Danish West Indies*, 1917 ch. III, The Brandenburgers at St. Thomas.

[3]) Oldendorp, *Gesch. der Mission auf St. Thomas* 1777 I 35, 47, zegt „die Brandeburgerie". De later te noemen Ds. Kowan doopte 24 Maart 1715 kinderen in de geref. kerk op de Brandenburger plaats, *Doopboek* op datum R. A. no. 247.

vooral om de prachtige zoutpannen, die er zijn [1]). De E. Compagnie heeft er zich niet over uitgelaten, maar vijf jaar later zou het Nederlandsch gedeelte van St. Maarten weder aan ons komen.

§ 5. In het laatste jaar van Salomonsz.' commandeurschap kreeg de gemeente op St. Eustatius weder een predikant. Tegen het midden der eeuw had daar Joh. de Mey gestaan, die half Maart 1643 per Samaritaan was aangekomen en er den dienst in het Nederlandsch en Fransch had waargenomen, maar 4 December 1645 werd beroepen naar Zoutelande en daarheen vertrokken was. Vóór hem moet er nog een Ds. de Graaf, na hem een Ds. van Berenhout hebben gestaan [2]). Thans, Maart of April 1699, kwam met het schip van kapitein Leyn de Springer van Vlissingen Ds. Johannes Osdorpius. Hij was uit een oud en niet onaanzienlijk geslacht, zoon van Lucas Osdorpius, den Vlissingschen predikant, zelf een poos vlootprediker en sinds 1694 voorganger der gemeente te Zoutelande. Hij werd daar verliefd op zekere Maatje Lans uit dat dorp, en tegen den raad zijner ouders, tot verdriet der gansche familie, trouwde hij haar. Ik weet van het meisje geen kwaad, maar het is waarschijnlijk, dat dit huwelijk toch verandering van woonplaats wenschelijk maakte. Op St. Eustatius ontving men hem met de beste verwachtingen. Maar reeds in Mei deszelfden jaars doet Salomonsz. moeite, hem naar Saba overgeplaatst te krijgen, tegelijk met Adriaan Vermeulen als schoolmeester, voorlezer en secretaris, zonder dat er blijkt waarom. In geen geval is er van die verhuizing gekomen, want reeds 27 Augustus „ruijmde hij van deze aartsche weerelt" na eene ziekte van zes dagen, zijne weduwe zonder kinderen achterlatend, terwijl de gemeente over dit plotseling sterfgeval groote droefheid toonde en hem het getuigenis van stichtelijk leven nagaf [3]).

§ 6. Commandeur Salomonsz., een oud man, verlangde zeer van zijn post ontslagen te worden. Bezoldiging gaven de Heeren niet, hij had een groot gezin te onderhouden [4]) en geneerde zich daarom met het aanfokken van schapen, kabrieten, kalkoenen en hoenders, tot „meyntenir" van zijn familie en verkwikking der komende en gaande schepelingen [5]). Ook hij ondervond voorts al

---

[1]) Salomonsz. aan X 5 Febr. 1698. Brieven van St. Eustatius portef. 2 fol 8r R. A. Ook bij Hamelberg *a.w.* II Doc. bl. 50.

[2]) Mijne artt. *N. N. B. W.* VII 873 en 494 vlg. *Doopsg. Bijdr.* 1889, 103.

[3]) Salomonsz. aan X 10 Aug. 1699 en 5 Sept. 1699, port. 2 als boven fol. 44v 58v. Instructie voor Jan Doncker en Adr. Runnels, *aldaar* fol. 48r. Vrolikhert, *Vliss. Kerkhem.*, blz. 170—174. 369 vlgg. *N. N. B. W.* II 1036 vlg.

[4]) Eene dochter Aletta tr. Simon de Graaf; Petronella tr. Jan Simonsz. Doncker; een zoon Theophilus tr. Anna Kowan; eene patriarchale familie de gansche eeuw door.

[5]) Brief van 10 Aug. als *boven* fol. 46r.

den last van het monopolie-stelsel van Heeren X, die geen particulieren handel gedoogden, maar zelven nalatig waren in den aanvoer van slaven, die voor den plantage-arbeid noodig en een gewild uitvoerartikel waren. Dus bloeide de sluikhandel, waartegen de commandeurs zich òf verzetten, maar dan de gansche bevolking tegenover zich vonden, òf waaraan zij lustig medededen. Salomonsz. klaagt over een lorrendraaier van Middelburg, kapitein Matthijs Bogaert, die met 3 à 400 negers ten anker was gekomen, om water en kost voor zijne levende lading in te nemen. De commandeur had hem bevolen zonder verwijl weder te vertrekken, maar met medewerking der bevolking was hij rustig enkele dagen gebleven [1]).

§ 7. De geschiedenis van een anderen enterlooper illustreert deze machteloosheid nog duidelijker. In dit jaar 1700 vinden wij op St. Eustatius zekeren Hendrik van Dam. Hij was een Rotterdammer van goeden huize, wel ervaren in alle rechten en koopmanschappen en een goed boekhouder. Daar hij bij iedereen in groot aanzien stond, benoemde Salomonsz. hem tot secretaris en fiskaal, bij provisie en natuurlijk zonder tractement, wat Heeren X toch geweigerd zouden hebben [2]). Dat ambt van fiskaal was eigenlijk een bespotting. Want vooreerst was er geen gevangenis. Wel had men het vervallen huis van wijlen commandeur Houtkooper kunnen afbreken en de steenen voor eene gevangenis gebruiken, maar voor arbeidsloon, kalk en cement gaven de Heeren geen crediet. Bovendien ontbrak de sterke arm der justitie, d.w.z. er waren geen politiedienaren en, wanneer de fiskaal niet op de burgerij kon rekenen, richtte elke boosdoener uit wat hem beliefde. Welnu dan, toen er in Mei 1700 een enterlooper met slaven voor anker was gekomen, de Johanna Cornelia schipper Frans Jansz., liet de fiskaal bekend maken, dat niemand aan boord mocht varen veel min slaven koopen op verbeurte van dezelven, terwijl de aanbrenger eerlijk zou beloond worden. Opgeroepen om den lorredraaier te helpen „delogeeren" [3]), weigerden de habitanten des eilands dat, betoogende dat zij dagelijks in persoon tocht en wacht moesten houden en in hun plantage werken bij gebrek aan slaven. Zorgde de Comp. voor geregelden aanvoer, dan

---

[1]) Brieven van 10 Aug. en 5 Sept. als boven, fol 47r 58v. Lorrendraaier, ook enterlooper, *Woordenb. Ned. Taal* VIII, 2, 2932 en III, 3, 4147. W. Bosman, *Nauwk. Beschr. v. d. Guinese Goudkust* blz. 5—8. Ch. Kingsley, *At Last: A christmas in the West Indies* 1874, pag. 124 gebruikt „interloper" in den zin van „onderkruiper".

[2]) Commissie voor Hendrik van Dam als secretaris 1 Febr. 1700, als fiskaal 8 April 1700. Inventaris-van Dam op data in *Brieven en papieren van Curaçao aan X* 1700—1713.

[3]) Vergel. „Doet helpen verlogieren Duck Dalve den tyran".

zouden de enterloopers van zelf wegblijven. Zij hadden volmaakt gelijk, en van Dam wist dat ook wel, maar wilde desniettemin zijn plicht doen. Hij begaf zich aan boord en insinueerde den schipper gerechtelijk dat hij ilico had te vertrekken. Bij gebreke protesteerde hij van alle kosten en schaden, die de E. Comp. leed of zou lijden. Het was alles vruchteloos. Men bracht de slaven toch aan land en Lucas van Beverhoudt, een koopman van invloed, maar een onhandelbaar mensch, kocht hen op en deed hen weder aan de eilanders van de hand. Ook kwam ieder geregeld bij den lorrendraaier aan boord. Ten einde raad, vroeg toen de commandeur aan den tijdelijk op het eiland vertoevenden Isaäc Lamont zijn bark te leen (de Comp. bezat er geen eigen vaartuig!), om het schip te dwingen, maar Lamont, toen reeds op de hand van Beverhoudt, weigerde. Salomonsz. schreef toen naar Curaçao om assistentie. Doch wat hielp dat voor het oogenblik [1])?

§ 8. Neen, het handhaven van het gezag viel niet licht op St. Eustatius. Zoo weigerde de soldaat Andries Blankert van Amsterdam op een dag in Februari 1700 de wacht te betrekken en, toen de commandeur hem daarover aansprak, bejegende hij hem met de „grootste injuriën" [2]). Om die reden kon men ook weinig gevolg verwachten van een overigens goed plan, om de tappers van wijnen, brandewijn en gedistilleerde wateren, bieren enz. eene kleine jaarlijksche belasting aan de Comp. te doen opbrengen [3]). Er waren toen althans drie herbergen, die van Jacob Sijs, zeer bezocht, die van Tijmen de Jeught bij het fort en die van Jacob Calwaert, drie à vier treden hooger op het pad [4]).

§ 9. In het jaar 1699 woonden er op St. Eustatius 67 mannen, 75 vrouwen, 134 jongens en 123 meisjes. Aan slaven waren die cijfers 149, 106, 68 en 62. Het geheel derhalve (want alleen bij de volkstelling rekende men de slaven tot menschen) 784. Op Saba, waar toen James Hassell vice-commandeur was, waren de cijfers 52, 53, 113 en 104, aan slaven 44, 29, 33 en 25, totaal 453 [5]) Onder de namen vindt men reeds vele van de ook later bekende Statiaansche geslachten. Mij trof nog die van Judith Stuyvesant, terwijl ik reeds nu de aandacht vestig op dien van James Gemmel, omdat hij meesterknecht heet van Isaäc Lamont.

§ 10. Hebben al zijne beslommeringen den ouden comman-

---

[1]) Notificatie van 4 Mei 1700. Rapport van 11 Mei. Brief van Salomonsz. aan X van 12 Mei, port. no. 2 als boven fol. 81, 84^r, 85v, 87.

[2]) Salomonsz. aan X 18 Febr. 1700, port. 2 als boven fol. 65, 66^r.

[3]) *Aldaar* fol. 63^r.

[4]) *Aldaar* fol. 96, 315^r.

[5]) Lijst aller inwoners op St. Eust. en Saba *aldaar* fol. 49, 50^r, 51, 52v.

deur te zeer aangegrepen? Den 10den Augustus 1700 des nachts twee uur overleed hij. En aanstonds brak de twist om het gezag uit. Jan Simonsz. Doncker, kapitein der burgerij, nam den 11den bij provisie het commandeurschap op zich, Lucas van Beverhoudt deed hetzelfde. Zijn aanhang was sterk genoeg om een aanslag op het fort te ondernemen, hij beloofde de menschen gouden bergen, schonk hun rijkelijk brandewijn en den geliefden drank van rum, water, limoensap en suiker (pons) en bezette inderdaad het slecht verdedigde Kapitool. Doch, toen zij weer nuchter geworden waren, kregen zij berouw en nog vóór 15 Augustus had Doncker het weer in handen. Gelukkig, want hadden de slaven tijd gehad den stand van zaken te leeren kennen, zij zouden gemakkelijk hunne meesters, door den drank bevangen, hebben kunnen vermoorden. Nu alles gelukkig was afgeloopen, besloot Doncker Van Dam naar patria af te vaardigen om hulp tot het temmen en straffen dezer seditieuse menschen, die anders het eiland nog eens ten verderve zouden voeren [1]. Naar vaderlandsche zede kondigde hij ook den 14den tegen Woensdag 18 Augustus een dank- en bededag af: „Alsoo wij weten, dat Godt de „Heere de sonden en boosheden der volckeren en inwoonderen „deser landen straft, sal der nu op Woensdagh gehouden worden „een vast en bededag en wert versogt om dan eenpaerlijck met „den anderen te verschijnen in sijn bedehuys om sijn aengesight te „soeken met bidden en smeeking en heete tranen van berouw, op- „dat sijn toorn gestilt worde en hij weder mochte zegenen met „sijn vorigen zegen van goede, vrouge en spade regen op ons lant „en alsoo altoos sijnde broot voor de eters en zaet voor de zaeyers" [2]. De regen schijnt gevallen te zijn, want Woensdag 29 September was er weder bededag om „te bidden om continuatie van den gevallen regen, soodat den hemel de aarde verhoort en wij twijfelen niet, of de aarde sal de vruchten verhooren en die sullen de menschen en het vee verhooren [3]." Intusschen bleef Van Beverhoudt balsturig en ongenegen zich aan Donckers gezag te onderwerpen. Begin October was er weer een enterlooper binnengevallen en lag nu een eind in zee beneden het fort over de baai van Dommelingdijk of Tumbledowndick, een steil uit zee oprijzende roode rotswand. Het heette, dat Beverhoudt met dat schip wilde repatrieeren, en Doncker dacht dat hij zich wel zou schoonwasschen bij de Heeren „onder het mascarade van veel opgepronkte onwaarheden, waarmede hij meesterlijk en onbeschaam-

[1] *Aldaar* fol. 88, 94.
[2] Proclamatie d.d. 14 Aug. 1700, *aldaar* fol. 106.
[3] *Aldaar* fol. 108^{r}. De woorden zijn uit *Hozea* 2, 20, 21.

delijk begaafd" was. Van Beverhoudt was een „abitant" van St. Thomas en ook van ons eiland, wat Doncker vreemd vindt, overmits „niemant volgens de leere van onsen saeligmaecker twee heeren can dienen". Maar zeker was, dat hij niet rustte, zoo hij geen kwaad of turbeering kon aanstichten, wat weder niet behoefde te verwonderen, nademaal de man meer atheïst dan christen was. Aldus luchtte de provisioneele commandeur zijn hart over zijn wederpartij [1]).

§ 11. Doncker zag, wat ook latere commandeurs hebben gezien, dat de compagniesplantages slecht verzorgd werden. Vooreerst nam ieder ervan wat hij kon. Een zwager van Van Beverhoudt, Jan Jaerels, had nog juist een groot stuk van een dezer plantages als weide voor zijn vee gebruikt. Bovendien bedroog ook hier de zuinigheid de wijsheid. Wat kon men uitrichten met twee „negerhinnen" en drie negermannen? Met een 34 slaven en wat suikerketels kon de Compagnie hier een loongevend suikerbedrijf voeren. Opmerkelijk, dat dertig jaar later de toenmalige commandeur Everhard Raecx eveneens betoogt, dat de compagniesgronden veel meer zouden opbrengen, zoo de Heeren konden goedvinden een dozijn goede mansslaven aan te schaffen. Nu zijn er maar zes mannen en drie vrouwen. die niets doen dan hout hakken voor het garnizoen [2]). Dat garnizoen was er in Raecx' dagen, maar Doncker moest er nog om vragen. Hij wilde soldaten hebben, om de enterloopers te verjagen, het fort in goeden staat te brengen, eene goede negeria (neger-logies) te bouwen en de compagniesweiden af te rasteren. Nu liet hij met eigen middelen het huis in het fort herstellen, waarin kerk gehouden werd, en het gansche fort schoonmaken, dat er uitzag als een „geraseerd Jeruzalem". Nog deed hij Zondag 10 October bij het uitgaan der kerk (waar de schoolmeester een preek voorlas, omdat in de vacature-Osdorpius nog niet was voorzien), „afproclameeren", dat ieder den volgenden dag met zijn geweer in het fort moest verschijnen, om den eed van trouw aan de E. Compagnie en aan hem als waarnemend gouverneur af te leggen, tegelijk wel scherpelijk verbiedende eenigen drank te tappen. Dien dag en de volgende dagen regende het zóó hevig, dat de plechtigheid werd uitgesteld; men denkt aan de Joden van Ezra, op het plein van het godshuis, bevend vanwege de zaak zelve en vanwege de stortregens" [3]). Maar Maandag 18 October legden allen den eed

---

[1]) Doncker aan X 11 October 1700, port. no. 2 als boven, fol. 96^r—100v.
[2]) Ev. Raecx aan Kamer Amsterdam 9 Nov. 1730, port. no. 3fol. 661v, 664v.
[3]) *Ezra* 10, 9.

af en deden Doncker de eer aan van het geleide naar zijn huis, waar zij den dag verder in vroolijkheid doorbrachten [1]).

§ 12. De waarnemende commandeur hoopte vurig en had dus ook de Heeren nederig verzocht, dat zij hem de commissie mochten geven voor het vacante commandeursambt. Maar Bewindhebberen, slecht op de hoogte wijl ver weg, meenden eene andere keuze te moeten doen, die later zou blijken, gelijk zoo vaak, zeer slecht geweest te zijn. In Mei 1701 werd het op St. Eustatius bekend, dat zij Isaäc Lamont met de commissie hadden begiftigd. Voor Doncker eene groote teleurstelling. Maar hij troostte zich met de overweging, dat, zoo de Heeren de waarheid gekend hadden, zij hem niet zouden verworpen hebben [2]). Isaäc Lamont was in 1695 commandeur op Bonaire geweest en was thans secretaris van Curaçao [3]). Vandaar, wij zagen het reeds, was hij in het voorjaar van 1701 eene korte poos op St. Eustatius geweest, waar hij eene plantage had, waarvan wij den meesterknecht James Gemmel reeds leerden kennen, 20 Juni was hij op Curaçao terug [4]), vanwaar wij hem in Juli zullen zien vertrekken, om zijn post te aanvaarden.

§ 13. Tegelijk hadden de Heeren in de vacature-Osdorpius Ds. Anthony Kowan benoemd, wiens geschiedenis met die van het eiland zoo nauw verbonden zou worden. Hij was in 1660 geboren. Vrijdag den 6den Maart 1682 compareerden voor de heeren Jacob Hinlopen Vermaas en Matthias Trip, commissarissen voor huwelijksche zaken te Amsterdam, onze Anthoni, die zich dan Cowan noemt, pennebereider is, 22 jaar oud en in de Nes woont, wiens ouders overleden zijn en die geassisteerd wordt door zijn broeder Jan én Catharina de Geus van Gent bij Nijmegen, oud 25 jaar, wonende in de Driekoningenstraat, wier ouders ook overleden zijn en die vergezeld wordt van haren broeder Jan [5]). Het pennemaken bracht stellig niet genoeg op en Anthony dong daarom naar het ambt van voorlezer en voorzanger in de publieke kerk. Twee maal vond de kerkeraad zijn proeflezen onvoldoende en vermaande hem zich vlijtig te oefenen, de derde maal, 1 Juli 1683,

[1]) Brief van Doncker van 11 Oct. 1700 als boven. Voorts port. no. 2 fol. 109r, 113.

[2]) Doncker aan X 4 Mei 1701, port. no. 2, fol. 118.

[3]) Hamelberg *a.w.* I 107 n. 2. 116, 226.

[4]) Hamelberg *t.a.p.* 107 n. 2. Boven § 9.

[5]) *Puiboeken* van Amsterdam op datum. De vijf commissarissen van dat jaar bij Wagenaar, *Amsterdam* III 431. In een brief van 25 Oct. 1713 verzoekt Kowan zijn groeten aan den heer de Geus, zijn ouden patroon, die dus niet zijn schoonvader was. Hij had een zwager Willem Gijsbrecht, met wien hij in briefwisseling stond, toen hij op St. E. was, en een oom Andries, wiens zoon, manke Piet, op den slechten weg was. Kowan aan zwager Willem Gijsbrecht 6 Juli 1712, 17 Aug. 1713, Oud Class. archief, Amst.

liet de kerkeraad Anthony, nog altijd penbereider, na eene ernstige vermaning toe [1]). Toen kwam blijkbaar het verlangen, om van den clerus minor tot den clerus major omhoog te stijgen en Anthony ging zich oefenen in de theologie. Hij zegt later op St. Eustatius eens, dat hij een brief heeft ontvangen van zijn professor, den heer Gerbrandus van Leeuwen [2]). Deze nu was in 1681 van Haarlem naar Amsterdam beroepen en in 1686 tot eersten hoogleeraar aan de Doorluchtige school aangesteld [3]). Ter voltooiing zijner studie liet Kowan zich 30 Maart 1698 te Harderwijk inschrijven [4]). In December 1700 deed hij praeparatoir examen voor de classis Amsterdam, waarbij Ds. Hieronimus Simons van Alphen hem ondervroeg en daarna aan den classicalen maaltijd noodigde [5]). In dat jaar had hij naar Aleppo kunnen gaan. Want in later jaren slaakte hij eens de verzuchting: „was ik maar naar Aleppo gegaan bij den consul aldaar voor predikant, zooals mij werd aangeboden, ieder jaar *f* 600 en vrije tafel bij den consul of anders *f* 1000." [6]). Inderdaad had de Hollandsche natie te Aleppo in 1699 een predikant op die voorwaarden beroepen; dat was dus onze Kowan, die blijkt bedankt te hebben; 29 Juni 1700 kwam toen Justus Oosterdijk naar Aleppo [7]). En Kowan ging naar St. Eustatius. Hij kwam uit op de Juffrou Helena kapitein Jacob van Wijler met zijne vrouw en eene dochter en zette 24 Maart 1701 op Curaçao voet aan wal. Daar was de directeur Bastiaan Bernegie Mei 1700 overleden en Bewindhebberen hadden 19 October tot zijn opvolger Mr. Coenraad Burgh, regeerend schepen en raad der stad Amsterdam, benoemd [8]). Ds Kowan zou zijn komst afwachten, om dan met den nieuw benoemden commandeur Isaäc Lamont en met de soldaten, die de Heeren inderdaad gezonden hadden, naar St. Eustatius door te reizen. Doch toen de tijding kwam, dat Mr. Burgh op zee droevig was verongelukt, ging de predikant alleen op een klein barkje van Lamont, waarop zij zóóveel ongemak leden, dat zijn dochter stierf en hij ook telkens

[1]) *Notulen* van den kerkeraad der Geref. Kerk deel XIV blz. 334 op 12 Nov. 1682, deel XIV blz. 350 op 18 Febr. 1683 en deel XV blz. 13 op 1 Juli 1683.

[2]) Brieven van St. Eustatius port. no. 1 fol. 47v.

[3]) H. Croese Ger. zoon, *Kerkelijk Register.. van Amsterdam*, 1759, blz. 115 vlg. en Vermeerdd. blz. 7.

[4]) *Alb. Stud. Ac. Gelro. Zuth.* ed. D. G. van Epen, kol. 53*a*.

[5]) Kowan aan classis 18 Juni 1710, 20 Octob. 1713, oud-class. archief Amst. *Acta Partic. Syn. Z. Holland* VI 549, ed. W. P. C. Knuttel, kent een Anthony Covan van Nottelen.

[6]) Brieven als boven d.d. 18 Octob. 1713 port. no. 2, fol. 371v. Ook voor Berbice ontving hij toen een verzoek van den heer Corn. van Pere, Kowan aan classis Amst., 13 Maart 1721.

[7]) Samberg, *De Holl. Ger. gemeente te Smirna*, blz. 115 vlgg.

[8]) Hamelberg *a.w.* I 80. 107.

vreesde zijne vrouw te zullen verliezen op het kleine bootje, waar men gaan noch staan kon en telkens gevaar liep van over boord te slaan. De reis is er sedert niet zoo heel veel gemakkelijker op geworden! Den 18den Mei kwam Ds. Kowan aan, de gemeente ontving hem vriendelijk, maar men was daar zeer bang voor den dreigenden oorlog en dagelijks vluchtten er van het eiland weg. Kowans brief, waaraan ik dit ontleen, eindigt: „Hiermede afbrekende so sal ick egter niet aflaten voor mijne Edele, wijse en seer discrete hooggedugte Heeren mijne Heeren van de geoctrooijeerde W. I. Compagnie te bidden aan den Albestierder UEd. voorts bevelende onder de protectie van denzelven. Scriptum door de hand van UEd. ootmoedige onderdanige en berijdwillige dienaar Ant. Kowan opsiender gestelt op de kudde Christi op St. Eustatius" [1]).

§ 14. In de brieven van Doncker valt het Zeeuwsche taaleigen den lezer aanstonds op. Hij schrijft (en sprak dus) van „abitanten", „bealve", „hampt", „negerhin". Jan de Windt, dien wij later zullen ontmoeten, schrijft (en spreekt dus): „wij oopen", „wat hij adt in te brengen", „geschreven adde". Onder de slaven van den na te noemen Laurens Isnard is een „Annibal". Ziehier dat Zeeuwsche element in de taal der Bovenwindsche eilanden, dat ook in het kreoolsch van St. Thomas overheerscht. Hesseling heeft ons dat geleerd [2]). Het zijn Zeeuwen, die voor een goed deel onze West hebben gekoloniseerd, hun taaleigen vertoont zich in hun brieven, maar ook de negers hebben onze taal gehoord en overgenomen in Zeeuwsche schakeering. Opmerkelijk ook zijn in dit Negerhollandsch de talrijke Fransche woorden, absenteer, accordeer, blameer, confereer enz., ook door Zeeuwen gebracht, in wier streektaal immers heel wat van die bastaardwoorden voorkwamen. Zoo zou men eigenlijk wel van het Negerzeeuwsch op St. Thomas kunnen spreken, zoo dit niet te gezocht èn te absoluut ware. Indien wij ons eindelijk herinneren, dat St. Eustatius een poos Nieuw-Zeeland heeft geheeten, dat ook St. Maarten is bevolkt door Zeeuwen onder Adriaensen, dan verbaast de sterke Zeeuwsche tint niet, die wij voortdurend in onze stukken aantreffen, zonder dat wij daarop in het vervolg telkens de aandacht zullen vestigen.

§ 15. Zaterdag 16 Juli 1701 kwam de nieuwe commandeur

---

[1]) Kowan aan X 2 Juni 1701, port. no. 2 fol. 122. Den 10den October was de brief ter tafel der Heeren, *Resolut. Heeren X* op datum fol. 44.

[2]) Zie het betoog bij Hesseling, *Negerhollands*, blz. 61—64. De Josselin de Jong, *Negerhollandsch van St. Thomas en St. Jan* hoorde hou voor oud, eel voor heel, hasjisji voor asch.

Isaäc Lamont op ons eiland aan, Maandag 18 Juli legde de burgerij den eed af en den 20sten koos hij uit een door de gemeente opgemaakt achttal vier raadsheeren, Adriaan Runnels jun., Abraham Salomonsz., den zoon van wijlen den commandeur, Jacob Adriaensz. en Jan Heyliger. Volgens de instructie voor den commandeur van St. Eustatius, die Heeren X op 13 December 1686 hadden vastgesteld [1]), had hij in alles het oppergezag. Hij had zitting in den Raad, die was samengesteld uit zes der bekwaamste opgezetenen van St. Eustatius en Saba, onder wie de kapitein der burgerij, gekozen uit door de gansche burgerij voorgedragen personen. De Heeren stelden naast den commandeur een tweeden aan, voor wien de instructie echter eerst 28 Augustus 1721 zou worden vastgesteld [2]). Wij zullen later, bij het commandeursschap van Ev. Raecx nog zien, dat de burgerij op dat recht van voordracht zeer gesteld was. Jammer, dat Lamont reeds aanstonds de zijde koos van Lucas van Beverhoudt, dien hij bij de Heeren trachtte schoon te wasschen. Den kapitein der burgerij, H. A. Oorsink, van de partij van Doncker, zette hij af en benoemde in zijn plaats Johannes Meyer, met hem van Curaçao gekomen, waar hij als gewoon soldaat gediend had. Gelukkig deed Lamont ook beter dingen.

§ 16. Aanstonds schonk hij zijne aandacht aan het verdedigingsvraagstuk. Aan de Z.O.-zijde des eilands lette hij op den bekenden vulkaan, die daar loodrecht oprijst uit zee, met een krater van 600 voet diepte en een middellijn van 1000. Zijn bodem is vruchtbaar en met dicht geboomte bewassen. Lamont spreekt van een berg met aan den top eene opening, die tot beneden in het midden van den berg loopt, waarom de inwoners haar den kuil noemen [3]). Aan de Westzijde liggen lagere bergen, en daar was ook de reede, waar de lorrendraaiers plachten te ankeren. Een klein fortje met 7 à 8 stukken zou dat zijns inziens gemakkelijk kunnen beletten. Het gansche eiland vindt hij van „nature gefortificeerd". Aan de Zuidzijde kan men maar op drie plaatsen landen. Wanneer men elf achtponders had op den berg Dommelingdijk en andere elf op een berg in het midden van de vlakte, dan zou het eiland met geringe kosten zoo sterk zijn te maken, dat het niet genomen en verheven worden kon tot een centraal magazijn van al de omliggende eilanden en eene belangrijke

---

[1]) *Instructieboek* 1684—1720 fol. 60. Genoemd bij Bijlsma, Inleiding op de Oude Archieven van Sint Eustatius enz. *Archievenblad* 1924 I 2 (100) vlg.

[2]) *Aldaar* 1721—1764 fol. 6. Bijlsma als boven.

[3]) De latere naam Kwill is daarvan de verengelsching. Soms ook Punch-bowl, Teenstra, *a. w.* II 321.

handelsplaats. En Lamont, dien wij hier van zijn besten kant zien, vraagt den Heeren: „UEd. Achtb. sullen gelieven hare wijse en voorsienige gedagten hierover eens te laten gaan." Helaas, de geschiedenis leert, dat HEd. Achtb. deze en honderd andere verstandige adviezen maar spaarzaam met hunne voorzienige gedachten hebben vereerd. Wat zij thans deden was, dat zij Lamont om eene nette schets van de ligging der eilanden vroegen en om de teekening van eene te bouwen forteres. Ook zonden zij een schip met snaphanen en ammunitie om het eiland in staat van verdediging te brengen [1]).

Het fort Oranje, dat Jan Snouck in 1636 gebouwd had „op een berch 150 trappen hooch" [2]), vond Lamont geheel vervallen, de aarden wallen waren ingestort, er was niet ééne bekwame woning, zoodat hij de soldaten in de kerk moest legeren, die echter ook van zoodanige deugd was, dat men bij zwaren regen er uit loopen en elders schuilplaats zoeken moest. In dit kerkhuis bevonden zich vijf banken, een schabel voor den voorlezer en eene kleine halfsleten prinsenvlag. Later zou de vrouw van commandeur Doncker wel een halven dag aan het herstellen van die vlag besteden [3]).

§ 17. Er bestonden nog andere misstanden. Dat de recognitie- en waaggelden ontdoken werden, verbaast ons niet, gemerkt de algemeenheid dezer overtreding. Dat de compagniesplantages beter verzorgd dienden te worden, zagen wij. Bij geregelden aanvoer van slaven zou de Comp. voorts, juist als op Curaçao, met den slavenhandel groot voordeel hebben kunnen behalen en tevens de planters op het eiland gerieven. Wij zullen over zoo gewichtig eene aangelegenheid als de slavenhandel en het slavenleven uitvoerig en opzettelijk handelen. Thans slechts, dat Lamont nog geen week in zijn ambt was, of eenige Fransche en Engelsche kooplieden wilden al een contract met hem sluiten voor de jaarlijksche levering van 1500 negers, die zij van St. Eustatius zouden afhalen en voor iederen uitgezochten slaaf 100 pesos geven. Men bood hem dus *f* 240 [4]), maar hij ging daar niet op in, omdat hij er meer voor maken wilde.

Van beteekenis is ook, dat Lamont aan de paardenfokkerij op het eiland zijn aandacht schonk. Hij verzocht, zoo althans de vrede voortduurde, dat men hem van Curaçao vier Indianen met

---

1) *Brieven naar America.* Kamer Amst. aan Lamont 20 Jan. en 16 Mei 1702.

2) Hamelberg *a.w.* II Doc. blz. 13.

3) *Journaal* 1704 art. 13, portef. no. 1 fol. 60v.

4) De peso gold in dezen tijd 48 stuivers, in het begin der 19de eeuw zou zij dalen tot *f* 1.66$^2/_3$, ja *f* 1.33$^1/_3$, G. B. Bosch, *Reizen in West-Indië* I 280 noot. Verg. P. de Marees, *Beschrijvinghe van.. Gunea*, uitg. l'Honoré Naber blz. 280.

hunne vrouwen zou zenden, omdat die zoo bijzonder goed met paarden konden omgaan en dat zou dan voor den compagnies-paardenhandel van veel nut kunnen zijn [1]). Zoo was het ook. In 1688 had men van Aruba een 25 paarden naar St. Eustatius overgebracht, die daar goed waren gedijd. Zij zijn klein van soort, heeten ook wel creoolsche d. i. in het land gefokte paarden en zijn goede bergklimmers. De Indianen, die Lamont aanvroeg, kunnen die roode slaven geweest zijn, die van het gebied der Amazone en Orinoco naar Essequebo en Berbice ten verkoop gevoerd werden en van wie er ook naar Curaçao kunnen gekomen zijn. Veel meer voor de hand ligt het, aan de nakomelingen der Indianen op Curaçao zelf te denken, die er althans in dezen tijd nog waren en die juist tot lichter werk dan de negers gebruikt werden, waaronder ook het verzorgen van vee [2]). Wij zullen later, bij den gerechtelijken verkoop van Lindesay's inboedel, een Indiaan en vrouw zien verkoopen, Jupiter en Katita, voor 151 pesos, de helft van den prijs van een neger [3]).

§ 18. Maandag 19 September 1701 kondigde ook Lamont, gelijk Doncker het vorig jaar gedaan had, een dank-vast- en bededag af tegen Woensdag 15 October, en het was droevig, dat er nochtans Woensdag 2 November omtrent twee uur vóór den dag aan den oostelijken hemel eene komeet met een staart verscheen en men slechts hopen kon, dat de Almachtige hun hunne misdaden en menigvuldige zonden niet zou toerekenen. Maar 24 Februari 1702 schitterde er van 7 tot 10 uur 's avonds weder eene „zware comeet met een roede" [4]). In geen geval oefende deze boetvaardigheid eenigen invloed ten goede op de onderlinge vijandschap, en van Donckers cabale zegt Lamont veel kwaad. Lucas Schorer, vice-commandeur op Saba kon zijne boeken niet bijhouden, doordien hij zich te veel in den drank verliep, waarover Salomonsz ook al geklaagd had. Datzelfde gold van den fiskaal van Dam, die de menschen tegen elkander ophitste en van Pieter Lespier, die altijd ruzie stookte [5]). En Pieter de Windt, voormalig raadsheer, had zich zeven dagen na den dood zijner vrouw al weer verloofd met eene dochter van Jan Simonsz. Doncker. Alleen

[1]) Brief van 14 Nov. 1701 als boven portef. no. 1 fol. 17r.

[2]) Hartsinck, *Guiana* II 898 vlg. Hamelberg *a.w.* I 35—117. Doc. 31. Bosch *a.w.* I 52. Oldendorp *a.w.* I 82.

[3]) *Lijst der proceduren* enz. portef. 3 fol. 528r.

[4]) *Daghregister* op datum portef. no. 2 fol. 159v, portef. no. 1 fol. 17v. Lamont aan X 18 Maart 1702 portef. no. 2 fol. 188.

[5]) Er is een attest van Matthijs Koel van Monnikendam, chirurgijn op Saba, over wonden van Daniel Hally, hem door Pieter Lespier toegebracht, portef. no. 2 fol. 273r op 14 Dec. 1702 en fol. 285r op 26 Jan. 1703. Lamont verving op Saba Schorer door Jacob Leverock.

over Ds. Kowan liet Lamont zich gunstig uit, hij was al bemind bij de ingezetenen en men was van plan een huis voor hem te bouwen. Slechts meende de dominee, dat hij bij den commandeur zijn tafel zou hebben (gelijk in zooveel handelskerken, en altijd oorzaak van twist !) en aanvankelijk was dat ook zoo. Doch Lamont wilde gaarne, tegen den tijd dat zijn vrouw zou komen, zijn huis vrij hebben [1]). Ook vond hij het lastig dat dominee en zijn vrouw „wat leckerties vielen" hetwelk het eiland niet kon fourneeren. Kowan had toen om zijn rantsoen gevraagd, vergoeding voor kost en inwoning, maar daartoe had de Comp. geen order gegeven. Zij betaalde hem *f* 200 en de gemeente zou er *f* 600 bij doen. Lamont beloofde hem eene negerin voor het huiswerk en de predikant was daar wel dankbaar voor, maar zijn liefste stond het niet aan. Zij had volgens Lamont „den geest der assurantie" en was wat erg vrijmoedig [2]).

Doch helaas veranderde ook deze goede verstandhouding spoedig. Den 18den Mei 1701 aangekomen, ontving Ds. Kowan 12 April 1702 voor het eerst tractement, maar met aftrek van *f* 400, die hij in Amsterdam als voorschot genoten en van *f* 250, die de E. Comp. aan de classis gegeven had voor zijne qualificatie tot predikant, dus slechts $62^1/_2$ stukken van achten, maar in zoo slechte munt, dat ieder maar zes schellingen waard was en hij moeite had ze uit te geven. Bovendien betwistte hij de juistheid der afrekening. Nimmer had hij *f* 250 aan de classis moeten betalen. Ds. van Alphen (boven § 13), die hem aan den classicalen maaltijd genoodigd had, zou hem wel gezegd hebben, dat hij dat bedrag moest storten. Maar het hielp niet, Lamont deed hem teekenen [3]). En nu kreeg ook hij zijne grieven. Waarom, vraagt hij, verlaten er zoovelen het eiland? Omdat de commandeur alle levensbehoeften uit de barken opkoopt en weder aan de habitanten verkoopt, maar zoo duur dat zij niet kunnen blijven leven. Doch met die landverhuizing was het niet zoo erg. Op eene lijst van 20 Februari 1702 vindt men 102 blanken, 188 negromans en 83 slavinnen, te zamen 373 [4]). In 1699 vonden wij 784 [5]).

[1]) Zij kwam drie maanden na hem, in October 1701, portef. no. 1 fol. 46v.

[2]) Brief als boven van 14 Nov. 1701 portef. no. 1 fol. 11v 12v, 13, 14r, 15v. Van 30 Jan. 1702 portef. no. 2 fol. 174v.

[3]) Lamont aan X 30 Mei 1702, portef. no. 2 fol. 202v. Kowan aan classis 20 Octob. 1713, Oud class. archief Amst. Kowan aan X 12 Sept. 1702, portef. no. 1 fol. 44r. De meest voorkomende muntstukken waren Spaansche, de peso van acht realen was de gewone rekenwaarde, de reaal was 6 stuivers. Zie *boven* § 17. Ds. Kowan kwam dus op elke peso 2 realen of schellingen te kort. Over het muntwezen op onze eilanden G. J. Fabius in *Encycl. Ned. W. Indië* blz. 491 vlgg.

[4]) Portef. no. 2, fol. 196r—197r.

[5]) *Boven* § 9.

Doch toen waren er de kinderen van blanken en slaven bij geteld tot een cijfer van 387. Telt men die ook nu bij de 373 op, dan wordt het getal 760. Ds. Kowan had echter nog andere bezwaren. Lamont staat onder invloed van Van Beverhoudt en samen zouden zij den ouden heer Doncker wel willen loozen, maar de burgerij blijft hem trouw. En met reden. Want hij is een vroom en eerlijk man, een goed exempel, met kennis van rechtszaken en van Gods Woord, bij ieder bemind, terwijl Lamont, ook lidmaat der gemeente Christi, omgaat met liegen en bedriegen, vuile en onnutte woorden spreekt, zich met vrouwspersonen afgeeft en kaart en triktak speelt. Middelerwijl lijden dominee en zijn vrouw honger. Geen huis en geen kerk. Dus moet hij in de kortegaard, die meteen kerk was, leven en prediken. Er was niet eens een preekstoel, dus stond hij op een plank op twee blokken. En dan te denken, dat iemand der kerk eene plantage had vermaakt, maar dat Lamont die verkocht en het geld onder zich gehouden had! [1]) Men ziet, de speelman was van het dak. En sinds was het onweer niet van de lucht. Lamont weigert aan het nachtmaal te komen; wanneer Ds. Kowan een boete stelt op het wegblijven der kinderen uit de Zondagsche catechisatie, zegt Lamont dat dit een zaak der regeering en niet der kerk is; hij wil den dominee zóó gaarne kwijt zijn, dat hij uit eigen middelen 's mans terugreis naar patria voorstelt te betalen. Volgens hem gastreert Ds. Kowan te veel, de eerste in 't komen, de laatste in 't weggaan, en als iemand hem thuis laat durft hij morren: „hoe, ghij vergeet den dominee bij sijn levend lijf, wat sult ghij dan niet doen als ik doodt ben"; ja hij en zijn vrouw zitten wel tot één uur 's nachts bij een schavuit als Pieter Lespier te rooken en een soopie nieuwen kilduivel te drinken [2]).

Bij dit onwaardig gekijf, waarbij wij niet stilstaan, zette de kwestie van eigen tafel telkens kwaad bloed. Volgens Kowan had Lamont gezegd: „Domine, gij moet mijn tafel hebben met uwe vrouw, luister maar naar de trompet, om 's middags en 's avonds te komen". Doch als zij dan kwamen heette het: „Domine, hier is notting om te eten", en aldus moesten zij verscheiden malen hongerig gaan slapen, zich met droog brood en water behelpend. Op een Zondag, toen hij gepreekt had, sprak de commandeur hem bij het uitgaan aan en zeide: „Domine, kom met uwe vrouw van mid-

---

[1]) Kowan aan X 12 Sept. 1702, portef. no. 1 fol. 43, 44. Over het kerkemeubilair *boven* § 16 in fine.

[2]) Lamont aan X 20 Dec. 1702, portef. no. 2 fol. 218^r, 219, 220. 13 Jan. 1703 portef. no. 2 fol. 228^r. Kowan aan X 8 Dec. 1702, portef. no. 1 fol. 47v.

dag bij mij eten in het huis van den heer van Beverhoudt." Toen zij daar met hun twaalven of dertienen zaten, zeide de commandeur: „Allen die hier zijn, noodig ik alle Zondagen ten eten." Den dag daarop vroeg de arme Kowan: „Alleen Zondag?" En zoo was het inderdaad bedoeld. De negerin, die Lamont beloofd had, bleek zoo bot, dat men elkaar niet verstaan kon en tot niets anders dan tot hout en water halen bekwaam. Lamont schonk hem een drachtig varken en de planters zonden wel eens hoenders, maar dan moest de pastoorske toch bij een buurman vragen, om het door zijne negerin te laten klaarmaken. Zij hadden zich ook al eens in de herberg van Jacob Sijs in de kost besteed, maar van de vrouw daar werd niet veel goeds gezegd. En een eigen huis? De commandeur had wel het hout doen kappen, maar tot bouwen geen last gegeven, zoodat het bij den weg lag en allengs gestolen werd. Als er dan hooge woorden vielen hinderde dat den predikant wel, en Zaterdag 18 Februari 1702 zat hem dat bij de voorbereiding van zijn preek zoo dwars, dat hij tegen zijne vrouw zeide: „Ik zal de minste zijn." Hij was toen nog om twaalf uur aan Lamonts huis gekomen. De commandeur lag al te bed, maar zijne vrouw was *zoo goed niet, of zij moest* hem wekken. Hij kwam vóór en zij verzoenden zich en „droncken het af met een glaasje maby of magiesdrank." Maar die vrede was schijn en geen wezen [1]).

Tegen mogelijke gevolgen van al deze narigheden trachtte Ds. Kowan zich reeds nu te waarborgen. De gemeente blijkt hem goed gezind te zijn geweest. In deze zelfde Februarimaand 1702 had zij *f* 1150 voor hem samengebracht, zijnde *f* 600 voor zijn tractement als toeslag bij de *f* 200 der E. Comp. en *f* 550 „tot zijn vraght van sijn persoon en familie als goederen" [2]). Thans, een maand later, ontving hij, vermoedelijk op zijn verzoek, van een aantal lidmaten de volgende attestatie: „Ds. Kowan is gesont in de goddelijcke leere van de ware gereformeerde religie, naarstig in sijn studie, voortreffelijck in zijn bestraffing zonder ooghluycking of dissimulatie, beleeft in sijn ommegangh ende naarstigh in sijn beroep, onberispelijck in sijn leven, handel en wandel. Derhalve wij hem eeren, beminnen, respecteeren en liefhebben" [3]).

---

[1]) Kowan aan X 20 Febr. 1702, portef. no. 2 fol. 185r. Brief van 8 Dec. 1702 als boven portef. no. 1 fol. 45v—47r. Magiesdrank, uit den kleinen magis of maiskorrel bereid met suiker, bitterhout en de bast van pokhout in plaats van hop. Hij kan maar een dag staan en moet dagelijks versch gebrouwen worden, Oldendorp, *a.w.* I 176, 262.

[2]) Portef. no. 2 fol. 250r op 22 Febr. 1702 en portef. no. 1 fol. 47r. Wij zagen boven dat dit voorschot op *f* 400 was geboekt.

[3]) *Attestatie* actum St. Eustatius dezen Maart 1702, portef. no. 1 fol. 48.

§ 19. Dat Lamont ook met Pieter Lespier, den vechtersbaas in onmin leefde, zagen wij. Den 3den Januari 1703 beklaagde hij zich bij de achtbare Raden over eerroof en verzocht tot reparatie van zijn ontstolen eer, naam en faam de bestraffing van den lasteraar Lespier. Als gevolg daarvan namen Abr. Salomonsz. en Willem Barentsz den man een verhoor af, waarbij allerlei weinig belangrijke onhebbelijkheden van Lespier aan den dag kwamen [1]).

Erger, dat ook het kleine garnizoen in het fort op Lamont verbitterd was om zijn drift en hardheid, zoo zelfs, dat het onder zijn vaandrig Philippe Rimpou tot openlijk verzet kwam. Men hield de poorten gesloten en wilde van Lamont het parool niet meer ontvangen. De Raad hield er drie vergaderingen over, zond deputaties naar het fort ter onderhandeling en onvervaard kwam de officier Rimpou (of Rumpouw) ten huize van den commandeur vragen, wat er van der heeren dienst was? Gevraagd, waarom hij het woord niet van den commandeur wilde ontvangen, zeide hij: „UEd. weet wel wat in het fort gepasseert is en het geen gebruyck en was onder de militie om van soodaenigen man het woord te ontfangen." Wat er juist geschied zij, blijkt niet, uitdrukkelijk betoogden zij, dat zij hun eed aan de Comp. wilden houden. Maar het eind is toch geweest, dat zij naar Curaçao gezonden werden. Zij vroegen toen een paspoort van getrouwen dienst en, toen de Raad daartegen bezwaar had, trokken zij naar het fort, vloekende „God straffe ons ende donder en het weerlicht sla ons, daar zal niemand in het fort komen!" Toen heeft men hun maar het volkomen paspoort gegeven en zijn zij met de bark Rachel kapitein Jan Pietersen naar Curaçao vertrokken [2]).

Nu wij van soldaten gesproken hebben — hier is de zielige plunje van een matroos. Den 3den Juli 1702 was de matroos Anthony Willinck op de bark Immenes over boord gevallen en verdronken. Nog dienzelfden dag hield de stuurman verkooping van de poovere nalatenschap. „Een kleyn kissie sonder slot. Kooygoet. Een oud laakense rock. Een blauw buffeltie. Een sargie hemdrock. Een linnen rockie en broeck. Twee groove blauwe hemden. Een paar oude schoenen. Een engelse muts. Wat rommeling van kam, lepel en een mes" [3]). Ziedaar het gansche bezit van den armen kerel. Het bracht *f* 5-6-5 op.

§ 20. Zondag 11 Februari 1703 wekte Ds. Kowan weder La-

---

[1]) *Klacht* d.d. 3 Jan. 1703 portef. no. 2 fol. 244r. *Interrogatoriën* d.d. 27 Jan. 1703 *aldaar* fol. 271r—272r. Cf. op26 Jan. 1703 *aldaar* fol. 285r.

[2]) Op 5, 6 en 7 Februari 1703, portef. 2 fol. 338r, 340r, 341v. Zie ook Hamelberg *a.w.* II Doc. blz. 53—58.

[3]) Portef. no. 2 fol. 231r.

monts ergernis door, waarom weet ik niet, geen preek te houden. De commandeur, alsof het zeker ware, dat de dominee ook in het vervolg niet zou optreden, benoemde toen Nicolaas Salomonsz. tot preekvoorlezer, op het salaris van van alle mans en negroslaven een schelling per hoofd [1]). De predikant, daarover gebelgd, drong enkele dagen later tot aan de kamerdeur in Lamonts huis door en joeg aldus de schrik op het lijf zijner huisvrouw, die „in een staat van cramen was", hem uitmakend voor schelm der schelmen [2]). Ook de twee volgende Zondagen „absenteerde Kowan sijn selven", uit de kerk, misschien te zeer overstuur om zijn werk te doen. Overwegende, dat hij zich bovendien als een rebel had aangesteld en een „veleyne en goddelooze leeraar" was, hield Lamont zijn tractement in en verklaarde hem onwaardig ooit nog den preekstoel te bekleeden [3]).

Aldus getroffen, besloot de predikant zelf in patria recht te gaan zoeken. Hij vroeg verlof om met Pieter Lespier over Engeland te mogen huistoe reizen en, na dat bekomen te hebben, voeren zij, hunne vrouwen op het eiland achterlatend, met de Engelsche bark Dispatch schipper Chr. Hoghson naar St. Christoffel. Lamont kon slechts hopen, dat zulke goddelooze menschen naar behooren gestraft en zijn naam en eer, die zij hem zoo schelmachtig ontstolen hadden, hersteld mochten worden [4]).

Nog een ander zijner tegenstanders zou voor de Heeren verschijnen, de fiskaal Hendrik van Dam. Reeds Dinsdag 20 Juni 1702 hadden comm. en raden, terwijl de oude heer Doncker zich op St. Christoffel bevond, besloten den fiskaal ter verantwoording naar patria te zenden [5]). Aanstonds uitgevoerd hadden zij dat besluit niet. Eerst den 4 Januari 1703 beteekenden zij hem: „Heer Hendrik van Dam, ghij sult aenstonts hebben over te geven aan dheeren Abr. Salomonsz., Joh. Heyliger, Willem Barents en Adriaan Turfkloot alle de pampieren en bescheyden de secretarij aengaende en u klaar maken om binnen den tijt van aght of thien dagen met des Ed. Comp. barcq naar Curaçao te vertrecken om vandaer naert patria te seylen om bij dheeren Bewinthebberen, onse heeren en meesters, van u begaene fouten te verantwoorden" [6]). Reeds den 15den Januari 1703 deed Lamont eene inventaris opmaken van de boeken en papieren, die hij ten huize van Van Dam in een vurenhouten kast gevonden had en nu opzond

[1]) Op 13 Febr. 1703 portef. no. 2 fol. 344r.
[2]) *Interrogatie* van ds. Kowan d.d. 17 Febr. 1703, portef. no. 2 fol. 320.
[3]) Lamont aan X 10 Maart 1703, portef. no. 2, fol. 268v, 269r.
[4]) Lamont aan X 25 April 1703, portef. no. 2 fol. 350r.
[5]) Portef. no. 2 fol. 260r.
[6]) *Aldaar* fol. 234r.

aan Mr. Jacob Beck, directeur van Curaçao. Van hemzelven was er eene verklaring bij dat Van Dam dronk, maar in de papieren is niets dat den man bezwaren zou. Er is o.a. een giftbrief van de plantage Sorgeloos ten behoeve van Pieter Smit d.d. 29 Juni 1700; eene dagvaarding van de minderjarige kinderen van Adriaan Sorgeloos d.d. 2 Febr. 1700; een testament van Pieter Laducq en Margaretha Doncker d.d. 20 April 1700; eene acte van boedelscheiding tusschen den ons bekenden Jacob Sijs, Willem Mussenden en Rebecca Jacobs d.d. 9 Maart 1702 [1]).

§ 21. Het was drie maanden later, dat Lamont het eiland St. Maarten heeft bezet. Veroverd zou het woord niet zijn. Want door het verdrag van 1648, wij zagen het, was de zuidelijke helft ons, de andere den Franschen toegewezen. Lamont schijnt dat niet geweten te hebben, bovendien wisselden al deze eilandjes zoo vaak van meester, hoe het zij, hij spreekt van „attaqueren" en dat hij het eiland met den zegen des Almachtigen onder accoord heeft ingenomen [2]). Het was geteekend 10 April 1703 en het eerste artikel luidde: „Leur a esté accordé leur liberté comme auparavant en callité de habitans de l'Isle sous la commission hollandaise, leurs armes leur seront cedées." Zij behoeven de wapens niet op te nemen tegen Franschen of Spanjaarden, die het eiland mochten aanvallen, maar moeten dan hun wapens aan den commandeur inleveren. Er is vrijheid van godsdienst. Zij behouden den vollen eigendom hunner plantages. In hun handel schenken zij den Hollanders voorkeur. Hun slaven blijven hun eigendom. Zij beloven gehoorzaamheid aan den commandeur. Lucas van Beverhoudt teekende als Lamonts gevolmachtigde, de andere partij heet „de burgers van St. Maarten". Ten behoeve van Bewindhebberen, wier kennis misschien moest worden opgescherpt, bericht Lamont, dat het een schoon eiland is en aan HEAchtb. groote voordeelen zou kunnen brengen door de kostelijke indigo en andere gewassen. Het kan wel 2000 menschen onderhouden. Maar tegelijk vestigt hij hunne aandacht op St. Bartholomeus, een weinig te loefwaart, dat onder het district van St. Maarten behoort en eene redelijke haven heeft. Het zou, betoogt de in deze dingen stellig zeer bekwame commandeur, in tijden van orkanen voor onze schepen zeer veilig zijn, daarom moeten wij het in ons bezit hebben, en hij was van plan de kans te wagen [3]). Er is helaas niet

---

[1]) *Inventaris-Van Dam* op datum in Brieven en papieren van Curaçao aan X 1700—1713.

[2]) Men vindt dat accoord als bijlage bij een brief van Doncker aan X d.d. 20 Dec. 1715 portef. no. 1 en daaruit ook bij Hamelberg *a.w.* II Doc. blz. 52 vlg.

[3]) Lamont aan X 25 April 1703, portef. no. 2 fol. 350v.

van gekomen. Saint Barthélemy, dat in de hoofdplaats Gustavia inderdaad eene uitnemende haven bezit, in 1648 Fransch, werd in 1784 Zweedsch en in 1878 weder Fransch.

§ 22. Ook het grootste en begeerlijkste eiland der kleine Antillen, Guadeloupe, heeft die wisseling van meester gekend, in haar geval van Engelsch met Fransch en omgekeerd. In dezen tijd hebben de Engelschen het een poos bezeten, maar het in Juli 1703 weder verloren. In 1697 nl. had de koning-stadhouder Christopher Codrington tot kapitein-generaal der Engelsche Bovenwindsche eilanden benoemd. Bij acte van 8 December 1701 had hij aan alle Engelsche onderdanen den handel met eenig niet Engelsch eiland verboden, om daardoor den wassenden invloed der Franschen ook in de West Indiën te fnuiken [1]). Thans, Juli 1703, moest hij voor een sterken Franschen aanval wijken, na eerst Basseterre verbrand en de plantages verwoest te hebben. Men weet, dat hij toen zijn ontslag nam en kwam te wonen op Barbados, waar hij zich tot zijn dood in 1710 met vrediger werk, de studie van kerkgeschiedenis en metafysica, onledig hield [2]).

Het is duidelijk, dat zulke verwoestingen velen tot armoede brachten, die dan ter kaapvaart gingen en als boekaniers op zee wraak namen voor wat zij te land geleden hadden. Het is ook duidelijk, dat na hun succes op Guadeloupe de Franschen op nog meer lauweren belust waren. In den nacht van Donderdag 5 Juli 1703 kwamen zij langs St. Eustatius en namen van onder de forteresse de ons reeds bekende compagniesbark Immenes (§ 19 in fine) weg. Wel schoot men met kanon en handgeweer op de roovers, maar te vergeefs. Eén matroos, Jan Evers, ontkwam en hij verhaalde, dat de schipper Jan Tandy en twee wachten geslapen hadden [3]). Reeds den 26sten Juli kwam Tandy met drie matrozen in een kano van St. Barthélemy, waar de kaper hen aan land had gezet. Later bleek nog dat de flibustiers ook op St.

---

[1]) Verg. Blok, *Geschiedenis*[2] III 305.

[2]) Bryan Edwards in zijn nog meer te noemen werk *The history of the British West Indies*, 1819, I 475 zegt alleen: „in 1704 he was superseded (I know not on what account) by Sir William Mathews". Literatuur over hem in *Dictionary of Nat. Biogr.* XI 203 s. Hij was fellow van All Souls College te Oxford. Men vindt in de groote eetzaal aldaar zijn prachtig portret en in de bibliotheek, tot den rijkdom waarvan hij zoo vorstelijk bijdroeg, zijn standbeeld met het opschrift „Chr. Codrington apud Caribum insulas capitaneus generalis et gubernator . . obiit Barbadae in America VII° Id. Aprilis MDCCX aet. 42". Vincent T. Harlow, schrijver van *A history of Barbados* 1926, gaf in 1928 een *Life of Christopher Codrington*, Oxford Univ. Press.

[3]) Lamont aan X 11 Juli 1703, portef. no. 2 fol. 352. Over het bedrijf der Fransche flibustiers, het is waar van een 50 jaar vroeger, nog altijd voortreffelijk A. O. Exquemelin (omzetting van Enrique Smeeks met verandering van één letter) *De Americaansche Zeeroovers* enz. Amst. 1678, 1700, 1709. Over den auteur, Hendrik Smeeks, G. J. Hoogewerff in feuilleton der *N. R. C.* 31 Maart 1929, Ocht. A.

Maarten waren geweest met zes schepen, daar in de Marigot-baai 600 man geland en enkele habitanten gevangen genomen, maar weer vrijgelaten hadden. Op de bark De juffrouw Aletta, van Lamont zelven en naar zijne vrouw genoemd, kruisten de vrijbuiters wel veertien dagen, maar zij ontkwam, omdat zij zulk eene voortreffelijke zeilster was. De commandeur zong voor de doovemansooren van Heeren X nog eens den lof van St. Maarten, met haar zoutpannen, plantages (300.000 pond suiker per jaar!), indigo en waterbron. Maar daar zou veel grooter garnizoen moeten liggen, om het eiland te houden — en daar wrong bij de Heeren juist de schoen [1]).

Had Lamont een voorgevoel van wat hem wachtte? Geheel ontbloot van hulp om de kwaadaardige en rebellische menschen te beteugelen, vond hij zijn verblijf op het eiland zeer bekommerlijk. De gansche kabale van Jan Simonsz. Doncker scheen hem van zins om bij een vijandelijken aanval niet te vechten en zelfs te hopen, dat er maar een vijand kwam, nademaal zij toch niets te verliezen hadden. Dus verzocht hij zijn ontslag onder dit goddelooze volk. Verdere onkosten voor het eiland te maken vond hij voorts onnoodig: ware de slavenhandel er niet, St. Eustatius en Saba beide konden H.Ed.Achtb. geen honderd gulden waard zijn [2]). Dit laatste zou de toekomst anders leeren.

§ 23. Enkele maanden later, Vrijdag 14 December 1703, vergaderde te Amsterdam de presidiale kamer der W. I. Compagnie in dien ouden Voetboogdoelen aan den Singel, dien de (nieuwe) Compagnie Maandag 25 Maart 1674 in gebruik had genomen, en daarin vermoedelijk in de groote vergaderzaal op de verdieping aan de binnenplaats, matig groot en vrij eenvoudig [3]). Op dien dag stonden daar de ons thans welbekende Statianen binnen, Hendrik van Dam de fiskaal en secretaris, Jan Simonsz. Doncker de gewezen commandeur, ds. Anthony Kowan, Pieter Lespier en Joh. Meyer sergeant. Zij verklaarden allen van St. Eustatius gekomen en opzettelijk naar Amsterdam gereisd te zijn, om zich te beklagen over de kwade directie van den commandeur Isaäc Lamont, die vooreerst de belangen der E. Compagnie verwaarloosde en ten tweede hen, de klagers, zoo onrechtvaardig, ja zoo schandelijk behandeld had, dat zij van het eiland gevlucht waren. Intusschen

---

[1]) Lamont aan X 7 Aug. 1703. portef. no. 2 fol. 357, 358.

[2]) *Aldaar* fol. 352—354r.

[3]) J. C. Overvoorde in *De Gebouwen van de O. I. Compagnie en van de W. I. Compagnie in Nederland*, blz. 140—147. Een prent van de groote vergaderzaal *aldaar* blz. 144.

wilden zij niets liever dan terugkeeren, wanneer de Heeren hun vergoeding der geleden schade beloven konden [1]).

Dien dag nam de Kamer geene conclusie, ofschoon door de talrijke ingekomen stukken reeds op de hoogte, en door een gedrukt relaas, dat de vijf klagers bij haar hadden ingediend [2]). Maar Maandag 17 December 1703 besloten zij ten eerste Lamont van zijn dienst te excuseeren en hem te gelasten aan den Directeur op Curaçao rekening en verantwoording te gaan doen; ten tweede dat Lucas van Beverhoudt het eiland moest verlaten en naar elders vertrekken [3]); voorts benoemden zij Jan Simonsz. Doncker tot commandeur, maar, alsof zij nooit leeren zouden, buiten kosten der Compagnie; zij handhaafden Van Dam als secretaris-fiskaal, ook buiten bezwaar hunner kas; en stonden Ds. Kowan toe zijn ambt weder te gaan bekleeden op het oude tractement van *f* 200 [4]).

De terugreis zou over Vlissingen gaan, maar tegenwind hield den dominee tegen. Hij nam daar verscheiden beurten waar voor Ds. Samuel Trezel, die aan podagra leed, want „het was zijn lust om voor zijn Jezus zielen te winnen". Bovendien kreeg hij er *f* 50 voor,waarmede hij de op eene vendutie gekochte boeken betaalde. Ook mocht hij in plaats van Ds. Trezel aan den maaltijd aanzitten, waar de Vlissingsche predikanten de boeten plachten te verteren, die zij voor te lang preeken gekregen hadden. In Middelburg preekte hij voor ds. Schorer, en daar was het dat enkele kooplieden hem voorstelden naar Isekepe (d. i. Essequebo) te gaan, waar zij plantages met slaven hadden en ook enkelen van hun kinderen woonden. Kowan zeide, dat hij dat niet doen kon, omdat hij op St. Eustatius zijn „wijff of vrouw" gelaten had, maar zij beloofden hem, dat zij haar met de compagniesbark zouden laten halen. Zij deden waarlijk al hun best en kregen zelfs gedaan, dat de Kamer Amsterdam hem losliet, maar de dominee hield voet bij stuk. „Deus duxit me", zeide hij, „et reducet". Ondertusschen was de wind Oost geworden en konden zij naar St. Eustatius onder zeil gaan. De reis van Nevis tot Londen had hem 10 £ sterling gekost, het verblijf te Vlissingen *f* 5 per dag, de tocht van daar naar huis *f* 100, zonder dat de Comp. daarvoor iets bijdroeg [5]).

---

[1]) *Resoluties* van Heeren X op datum fol. 140.

[2]) Dit boekje in 4° heb ik niet gezien.

[3]) Hij ging eerst in de helft van 1706 naar St. Thomas, portef. no. 1 fol. 73r op 4 Juni 1706, waar wij hem in 1713 weder zullen ontmoeten.

[4]) *Resoluties* als boven fol. 147. Heeren X aan Lamont 28 December 1703.

[5]) Kowan aan classis 20 Oct. 1713; aan zwager Willem Gijsbrecht 25 Oct. 1713, Oud class. archief Amst. Vrolikhert, *Vlissingsche kerkhemel*, blz. 179—183. Netscher, *Gesch. van Essequebo, Demerary en Berbice*, blz. 98 (over de toenmalige plantages te Isekepe).

§ 24. Doncker kwam 24 November 1704 met de bark De witte duif op het eiland terug, men ontving hem goed, de Raad leverde hem fort Oranje en de compagniesplantages over, niet gehinderd door Lamont, die met zijn bark Aletta, schipper Absalom, 1 Juni vertrokken was. Den 12den December 1704 in den namiddag ankerde het schip De witte windhond kapitein Pieter Boone met wijn van Madeira aan de ree en zette de heeren Van Dam en Kowan aan land. Den 19den heeft toen Doncker deze beiden plechtig in hun ambt hersteld. Hij trof voor het overige alles in deplorabelen toestand aan, voor het verslag waarvan hij uiteraard wel niet de zachtste woorden zal gekozen hebben. Het fort Oranje lag er (met verlof, zegt hij, bedenkende dat hij aan de Heeren schrijft) als een beestenkot, waar men door vuiligheid en steenen geen voet kon zetten. De plantages der Compagnie waren deerlijk verwaarloosd, Lamont had het aanfokken van vee verzuimd, zoodat er geen schaap, geen varken, geen veer van een hoen te bekennen viel. Maar zijn eigen plantage bloeide. Zijne boeken droegen de blijken van bedrog of van inhaligheid. Hij had b.v. aan Jacob Sijs vijftig stukken van achten betaald uit de compagnieskas voor het onthalen van de habitanten op nieuwjaarsdag, terwijl de commandeurs dat altijd uit eigen beurs plachten te betalen. De $62^1/_2$ stukken van achten aan Ds. Kowan (§ 18) stonden als 83-2-4 pesos geboekt. Het niet opwekkend relaas eindigt Doncker op dien toon van slaafsche nederigheid, dien ook de hoogste ambtenaren in Oost en West tegen Bewindhebberen meenden te moeten aanslaan: „Wij werpen ons in de gunste en schoot van onze Heeren en Meesters, UE. ootmoedelijck biddende en smeekende, wetende U.E.Gr.Achtb. verre siende oogen hebben" [1]). Wij, na zooveel jaren, krijgen den indruk dat er aan dien scherpen blik veel ontbrak.

In de eerste dagen van Februari 1705 begaf de oude commandeur zich naar Saba en St. Maarten voor de gebruikelijke telling van christenen en negers. Als resultaat vond hij voor Saba 577, voor St. Maarten 251, op St. Eustatius 606, wat nog altijd minder was dan in 1699 en voor St. Eustatius ook dan in 1702 [2]).

§ 25. Het bericht van Fransche stroop- en sneltochten naar de naburige eilanden bracht het volgend jaar weder onrust onder

---

[1]) Doncker aan X 28 Dec. 1704, portef. no. 2 fol. 360; 10 Febr. 1705 *aldaar* fol. 362, 363r; 25 Juni 1705 portef. no. 1 fol. 55r, 57r. *Memorie voor H. E. Gr. Achtb. waarbij erreuren worden aangetoond in de boeken van Is. Lamont* d. d. 25 Juni 1705 art. 1, 35 *aldaar* fol. 58v, 59r.

[2]) *Inventaris der namen* d.d. 3 en 10 Febr. 1705 portef. no. 1 fol. 69r. Vergel. boven §§ 9 en 18.

de burgerij. Den 22sten Februari 1706 namen de Franschen St. Kitts (of St. Christoffel genoemd), waarvan de Engelschen op hunne nadering gevlucht waren, verbrandden de huizen, doodden het vee en vertrokken toen weder naar Martinique [1]). Den 1sten April verschenen zij weder met eene machtige vloot nu voor Nevis, waar rijke kooplieden woonden en van alles ruim voorziene magazijnen waren, hielden er twintig dagen hunne barbaarsche huishouding en vertrokken toen met een ontzaglijken buit en 5500 negers zoo groot als klein. Drieduizend anderen waren de bergen op gevlucht en, wanneer zij Franschen te pakken kregen, doodden zij hen, of sneden hun neus en ooren af, of ontmanden hen en zonden hen dan terug met de boodschap: ziet of uw generaal ze u weder kan aanzetten. Geen wonder dat de Statianen, bang dat de beurt ook aan hen zou komen, hun goederen en slaven naar St. Thomas onder de Deensche natie zonden [2]).

§ 26. Intusschen had Lamont zich (al of niet persoonlijk) tot Heeren X gewend met verzoek om revisie van zijn vonnis. Hij legde eene breede memorie over, die Doncker in Juli 1707 ook in handen kreeg, en die hem deed vreezen dat Lamont had getriumfeerd en de verzuchting deed slaken, dat de waarheid wordt vertrapt, zoodat zij struikelt op de straten en door de leugen in triomf wordt weggevoerd [3]). Inderdaad keerde Lamont, die op Curaçao veel aanhang had, als overwinnaar terug. Reeds den 16den November was hij met een bark van Curaçao gekomen om zijne zaken te behartigen, maar had toen zijne aanstelling nog niet in handen, en keerde spoedig terug. Ten tweeden male scheepte hij zich, nu met vrouw en kinderen, den 8sten April 1709 voor St. Eustatius in, moest ankeren voor Bonaire, raakte slaags met een Franschen kaper, dien hij reddeloos schoot, en kwam 6 Mei met de vlag in top op het eiland aan, weder met eene zware lading koopwaar. Nog eens naar Curaçao teruggegaan, kwam hij eindelijk voor goed, toonde zijne commissie van 3 December 1707 [4]) en legde 15 Juli 1709 den eed af. Den 16den stelde men hem aan de burgerij voor als „premier commandeur". Wij hopen,

---

[1]) Bryan Edwards, *a.w.* I 461 zegt onjuist 1705. Het Engelsche parlement schonk 103.000 £. tot herstel der schade.

[2]) Doncker aan X 4 Juni 1706 portef. no. 1 fol. 70. St. Kitts, om zijn klimaat en vruchtbaarheid vermaard, kwam bij den vrede van Utrecht weder aan de Engelschen. Op Nevis, slechts door eene straat van één mijl breed van St. Kitts gescheiden, zaten zij al sinds 1628, eerst onder Sir Thomas Warner, dan onder Lake, die het eiland tot grooten bloei brachten.

[3]) Doncker aan X 14 Juli 1707, portef. no. 2, fol. 364, 365[r].

[4]) Heeren X aan Jac. Beck directeur van Curaçao op dien datum. Missiven van X naar Amerika. Vreemd, dat hij die aanstelling zoo laat ontving!

zegt Doncker, dat hij in vrede onder ons wonen zal [1]). Het had er niet veel van. Lamont verzweeg niet, dat hij het eiland in zeer slechten staat van regeering vond. De oude heer Doncker was nog moeielijker ter taal dan vroeger, bijna sprakeloos, ja hij scheen nu dol te worden. Hoe gevaarlijk om met zulk een mensch te moeten omgaan! Wij hooren hier voor het eerst van Donckers ziekte, die aan eene beroerte doet denken. Zijn zoon en zijn schoonzoon de secretaris (Joh. Lindesay was getrouwd met Elisabeth Simonsz. Doncker [2]) hadden in zeker geschrift betoogd, dat de zoon hem nu wel zou moeten vervangen, maar van een jongeling als commandeur was de burgerij kwalijk gediend. Dagelijks met een stom en verstandeloos mensch te moeten regeeren, Lamont vond het dangereus, hij had het bestuur liever alleen [3]).

§ 27. De kapers gingen voort het eiland te verontrusten. Een hunner, Joost Mesier, landde met een kano aan het nieuwe fort, zonder dat iemand hem opmerkte. Het regende zwaar en, bevreesd dat hun kruit vochtig zou worden, zochten hij en zijn mannen schuilplaats toevallig onder een massenilla-boom, maar de afvallende droppen verbrandden hun gelaat en handen, zoodat zij ijlings naar boord moesten. Want van dezen boom zijn niet alleen de vruchten vergiftig, maar ook de regen, die van de bladeren afdruipt, veroorzaakt op het lichaam brandende gezwellen [4]). Een Zeeuwsche kaper bracht in dezen zelfden tijd een Fransch schip met wijn, brandewijn en drooge waren naar Nevis op, dat hij op wissel in Engeland verkocht. Lamonts eigen bark nam een Franschen „covardijman" met 400 okshoofden witte suiker. Die prijs ging naar Curaçao. Hij wist nu dat hij eerste commandeur was, maar verzocht nog eens dringend om de alleenheerschappij opdat „die goede, oude heer" zijne dagen in gerustheid zou mogen eindigen [5]).

Ds. Kowan was in deze jaren van zijn vernieuwd ambt tevre-

---

[1]) Doncker aan X 27 Juli 1709 portef. no. 1 fol. 78, 79. In een nog te noemen brief van Lamont d.d. 21 Mei 1709 heeft het den schijn, alsof hij dien 6den Mei reeds voor goed zou gebleven zijn, maar Doncker spreekt duidelijk van drie maal.

[2]) *Doopboek* van St. Eustatius no. 247 R. A. op 5 Febr. 1716, waar hun zoon Jozef gedoopt wordt.

[3]) Lamont aan X 21 Mei 1709, portef. no. 2 fol. 366. Hij wist toen nog niet, dat hij „premier commandeur" zou worden. Wij zagen boven § 15, dat de instructie voor den tweeden commandeur van 28 Aug. 1721 was. Hier blijkt, dat het ambt zelf al van 1709 dagteekent.

[4]) H. Smeeks *a.w.* uitg. 1678 blz. 13 vlg. Oldendorp *a.w.* I 221 ff. Teenstra *a.w.* II 314. Bosch *a.w.* I 149.

[5]) Lamont aan X 21 Mei 1709 portef. no. 2 fol. 367^r, van 28 Juli 1709 *aldaar* fol. 368, 369^r. Vergel. nog een brief van Lamont d.d. 22 Sept. 1709, gelijk aan dien van 21 Mei, portef. no. 1, maar op fol. 85^r begint een nieuw gedeelte met beschuldigingen tegen Doncker, die nu geheel krankzinnig heet.

den. Het eiland bleef van Franschen overval gespaard, de handel bloeide, de bevolking nam toe. Ook de gemeente? Alhoewel hij niet kon zeggen, dat de Heer dàgelijks tot de gemeente toedeed die zalig werden [1]), jàarlijks deed de Heer dat wel door zijn prediking en catechisatie. Jehova alleen moest zijn geprezen [2])!

§ 28. Lamont vergat zijne eigen zaken niet. Op St. Eustatius kocht hij veel land, ofschoon de familie op Curaçao dat in deze slechte tijden nog al dom vond. Zwager Barth. Tribier vreesde, dat het de ruïne zou worden van zijn vrouw en kinderen en in elk geval bracht het moeder Lamont in zulk eene droefheid, dat het haar licht enkele jaren levens kosten kon [3]). De familie vond hem overigens wel te beklagen in dat ruwe land. Broeder Willem drukte hem bijzonder op het hart, dat hij zijne kinderen toch in Godes vreeze en modestie zou opvoeden, opdat zij den wilden Statianen niet gelijkvormig zouden worden. Al Lamonts goede vrienden en voornamelijk de dominee en zijne gansche familie doen hem en zuster Aletta van harte groeten [4]). Willem de Bij, de fiskaal op Curaçao, deed blijkbaar zaken voor Lamont. Hij beloofde, dat hij hem de makronse (d. z. oude, moeielijk verkoopbare) *slaven, die hij gevraagd* had, zenden zou. De commandeur dreef dus ook particulieren slavenhandel en was voor zijne plantages meteen op een goedkoopje uit. Wat den ouden gek aangaat (en hij bedoelde natuurlijk Doncker), schreef De Bij, die noch een fijne pen noch vooral een fijn gemoed blijkt gehad te hebben, „meriteert niet veel schrift, en zal niet meer zeggen als mij te refereeren aan het spreekwoord van UE. oude fiscaal zaliger: Laat de vent loopen, sch . t hij geen str . nt, zoo sch . t hij knoopen." De familie mocht noodig neerzien op de onbeschaafdheid der wilde Statianen!! De Bij wenschte hem geluk met de „soete en leckere prijs door uw bark genomen, die een mooien stuiver heeft gerendeert", van welk buitenkansje wij zooeven gerept hebben. En dan: „het is mij lief dat UE. zijn besje en kinderen in soo goede staat sich bevinden, verhoopende te zamen onze dagen in 't vaderlant mogen eyndigen. Mijn swartje blijft nog al eeven spittig en ranck sonder eenige swellinge; dan, wat sal ik seggen, ick ben wat slecht omme hetselve te remedieeren, dogh mijne gesontheydt neemt Godlof daagelijks toe. Ick sal verblijt sijn UE.

---

[1]) Verg. *Handel.* 2, 47.

[2]) Kowan aan X 28 Juli 1709, portef. no. 2 fol. 370r.

[3]) Tribier aan Lamont d.d. Curaçao 8 Juni 1709, portef. no. 1 fol. 119v (copie). Deze en de volgende familiebrieven vond Doncker later in Lamonts papieren.

[4]) Willem aan Isaäc Lamont d.d. Curaçao 22 Aug. 1709, portef. no. 1 fol. 125v, 126r. Predikant op Curaçao was toen Nic. Verkuyl.

in kort met een wel geschaapen vrugt van UE. arbeyt te feliciteeren" [1]).

Juffrouw W. de Bij geb. van Engelen [2]) schreef tegelijk met haar man en, daar wij bij mijn weten niet zooveel damesbrieven uit Curaçao van deze jaren hebben, laat ik het grootste stuk hier volgen. „Mijnheer en seer goede vrient! Hartelijk dankbaar voor het portie geven aan mijn man van de helft in de nieuwe plantagie; al schrijft UE. dat het niet om mijnentwil geschiet is, ick weet wel anders. Sullen sorg dragen makronse slaeven toe te senden. Ick verlang al om met UE. en Beminde op Eustatius in de kar te reyden en te Amsterdam in de koes. Wij sullen beter dansen als de juffers van St. Christoffel. UE. maakt mijn mont aan 't wateren met dat schrijven, want hier is geen veel plijsier als sijn montie in de plooy te setten en de beenen stil te houden. Verbruid werk tusschen gouverneur en commissaris [3]). Dank voor de presenten. Om niet onbeleeft te sijn, Sinjoor Eysakie, zend ick een cleyn regaeltie terug nl. een ham, twee tonge, een dosijn bottels franse wijn, twee flessen frontesack en voor mijn scheefneus een rol toback. Het present is wel gering, ick hoop dat UE. het goet hart dat daer nevens gaat sal considereeren. Was mij lief te verstaen dat Mevrouw UE. beminde zoo dickies en fetties is. Ik hoope haast UE. met brave soon of dochter te feliciteeren. Ick versoeck UE. dit slordig schrift door de fingeren te sien, ick ben te luy om te verschrijven. Adieu vrient, met haast" [4]).

§ 29. Nog in datzelfde jaar kwam er aan Lamonts bestuur een droevig einde. De uitvoerige verhalen daarover danken wij aan Doncker en Kowan, wier vijandige gezindheid jegens den gouverneur hen, zoo niet de gebeurtenissen dan toch, 's mans gedragingen allicht te ongunstig schilderen doet. Den 24sten November 1709 zond de gouverneur van Nevis een expres, dat er 14 à 15 zeilen in het zicht van het eiland Montserrat waren, waardoor al de naburige Engelsche eilanden in alarm lagen, niet wetende wiens lot het zijn zou van door den vijand aangevallen te worden. De vrees voor de Fransche boekaniers was nog even ge-

[1]) W. de Bij aan Lamont d.d. Curaçao 22 Aug. 1709, portef. no. 1 fol. 127, 128r. (copie).

[2]) Van 1685 tot 1686 was Willebrord van Engelen prov. gouverneur geweest, misschien de vader der briefschrijfster.

[3]) Gouverneur was toen Abr. Beck, broeder van den in Januari 1709 vertrokken Jacob, die dat bleef tot zijn dood op 31 Oct. 1710. Van moeielijkheden tusschen hem en een commissaris weet ik niet, die tusschen Nic. van Beek en commissaris der vivres Jeremias van Collen waren reeds geleden. Of doelt de briefschrijfster op de verhouding tusschen Lamont en Doncker?

[4]) W. van Engelen genaemt De Bij aan Lamont d.d. Curaçao 22 Aug. 1709 portef. no. 1 fol. 129r 130 (copie).

rechtvaardigd als in Smeeks' dagen. Doch Lamont sloeg de waarschuwing in den wind. Hij liet geen posten uitzetten, geen alarm blazen en zeide, dat de menschen rustig konden gaan slapen. Zijne huisvrouw (wij hoorden immers dat die gebeurtenis aanstaande was) was juist van een dochter bevallen en in dien nacht van 24 op 25 November 1709 kwamen er vier Fransche barken van Martinique onder de kapiteins Du Plessis, Borne, Gaschet en Desmarais. Zij landden 250 man aan Dommelingdijk, die den berg opklommen, waartoe zij een pad door het bosch hakten, nergens tegenstand vonden en de inwoners, die in slaap lagen, uit hun huizen joegen. Lamont was in den vroegen morgen op zijn „muilties" en een kamerjapon aan, met een pijpje tabak het fort ingegaan en had de poort opengelaten. Terwijl hij met den schildwacht op het platvorm stond te praten, hoorde hij schoten in het dorp, zag den vijand naderen, vluchtte, tot kapitein Jan Heyliger zeggende: „roep om kwartier". Aldus kwam de troep zonder slag of stoot in het kasteel en heesch aanstonds de witte vlag, nadat zij drie burgers gedood en drie gekwetst hadden. Van de plantages vluchtten de menschen naar de bergen. In het fort greep kapitein Du Plessis Lamont bij de keel, schreeuwende, dat hij voor zijne lafheid verdiende gehangen te worden. Toen de Franschen als vreugdebewijs de kanonnen wilden afschieten, bleek er geen goed, zoodat een „duytsman", die onder hen als konstabel diende, zich schaamde. Hij zeide: „Lamont moest door de vrouwen gesteenigd worden." Door de zware regens werden een 50 vrouwen en kinderen uit de bergen weder naar het fort gedreven en riepen, daar aangekomen: „Lamont in wat droevigen staat hebt gij ons gebracht", woorden die wel historisch kunnen zijn, maar toch verdacht gelijken op het bekende „Varus wat hebt gij met mijn legioenen gedaan." Maar Lamont wist niet, waar hij zijn hoofd bergen zou. En wel mocht hij! Want zoo iets schandelijks, zegt de ooggetuige, is er nooit in de West Indien geschied. De vijand vernielde daarna het fort, blies het kruit op, brandde de kerk tot den grond af, vernagelde de kanonnen (wat niet meer noodig was!), liet suikermolens en huizen in de vlammen opgaan, doodde het vee en wierp krengen in de regenbakken, zoodat er een ondragelijke stank uit opsteeg.

De Franschen dwongen ook Ds. Kowan met vrouw en kind zijn huis te verlaten, waarop twee hunner negers, die blanke houwers in de hand hadden, hen naar fort Oranje dreven. Daar sloot men hen met vele anderen in de kerk op, waar zij bleven tot Zondag 1 December. Het huis van den dominee verbrandden zij

met goederen, boeken en papieren [1]). Toen het kruithuis in de lucht vloog, trof een steen den „duytsman" Jan Gaeck bij de heup, zoodat hij kruipen moest in plaats van gaan. En de Franschen riepen: „dat is zijn straf omdat hij Statius verraden heeft! Hij heeft ons hier gebracht!" Het is natuurlijk mogelijk, dat een eilander hen inderdaad het pad omhoog gewezen heeft.

Zondag 1 December zijn de roovers naar Martinique teruggegaan, hun vaartuigen tot zinkens toe met goederen en slaven geladen, den ongelukkigen eilanders niets latende dan hun kleederen aan het lijf [2]). Zondag 8 Dec. preekte Ds. Kowan over 2 Sam. 3, 39: Vergelde de Heer den boosdoener naar zijne boosheid.

§ 30. Vijf dagen na de Franschen vertrok ook Lamont met stille trom. Den 6den December 1709 ging hij met zijne familie in eene Engelsche bark naar St. Christoffel en van daar naar Curaçao, de tweede maal, zegt Doncker, dat hij op schandelijke wijze dit eiland is ontvlucht. Hij had het daarbij kunnen laten, maar vond het noodig 's mans zondenregister nog eens uit te meten. Hij placht met het schenken van een soopje anijs, kaneelwater of brandewijn de lieden tot zijn zin over te halen. Hij speelde kaart met de geringste personen van het eiland om hen maar aan zich te binden. Ook had hij bij verscheiden herbergen geldelijk belang. In de kerk kwam hij nooit, maar in die herbergen dagelijks, om de „vroulieden daer thuys hoorende te stuytaartsen met de billen tegen den grond aan" [3]). Een mensch zonder eer of schaamte, die het kwaad najoeg als een visch het water [4]).

Ds. Kowan houdt ook nabetrachtingen, ietwat zielige bespiegelingen over zich zelven, dat hij het in die Fransche terreur slechter had gehad dan de compagniesslaven; dat de commandeur beter zorg had moeten dragen voor de kerk en den dienaar Gods, omdat waar dit niet gebeurt God met zijn zegen wijkt; dat er wel is waar sedert 10 September 1707 een kerkelijk hoofdgeld van vier schellingen jaarlijks voor iederen man van 16 tot 60 jaar bestond, maar dat men zich daar slecht aan hield, „ergo slegt voor mijn." En dan herinnert hij zich met een zucht, gelijk wij reeds

[1]) Hij verloor bij die gelegenheid ook zijne commissie en instructie, weshalve hij 9 April.. 1726 om eene nieuwe vroeg, *Resoluties van Heeren X* Jovis 12 Sept. 1726, fol. 97.

[2]) Doncker aan X 20 Mei 1710, portef no. 1 fol. 113^r—115. Kowan aan Kam. Amst. 18 Octob. 1713, portef. no. 2 fol. 371^r. Kowan aan cl. Amsterdam 18 Juni 1710, maar verzonden 12 Febr. 1711. Oud-class. archief Amst., port. W. I. eilanden, bl. 1. *Lijst van weggevoerde slaven op 1 Dec. 1709* portef. no. 1 fol. 117, 118^r. Er gingen 105 m. 74 vr. 41 jong. 44 meisj., er bleven er 83, 56, 31 en 29.

[3]) *Woordenboek* I 576 kent stotaarzen, iemand met den aars tegen den grond stooten, wat natuurlijk liefst met het „korthielig volck" gebeurde.

[4]) Brief als boven van 20 Mei 1710 portef. no. 1 fol. $110,^r$ 111^r, 116.

vermeldden, dat hij naar Aleppo had kunnen gaan [1]). Maar (zegt een oud spreekwoord) het berouw en de brandspuit komen gemeenlijk te laat.

Wij voor ons hebben slechts nog te vermelden, dat Lamont sinds op Curaçao woonde als eigenaar der plantage Groot St. Joris. Zijn zoon Isaäc, getrouwd met Aletta Doeke Groebe, was eigenaar der plantage Sorgvliet, waar 24 Maart 1751 een aanstonds gestilde slavenoploop plaats vond [2]).

(*Wordt vervolgd*)

[1]) Brief als boven van 18 October 1713 portef. no. 2 fol. 371v.

[2]) Acte van 9 Oct. 1721, *Protocollen van Curaçao*. Rodier aan X d.d. Curaçao 7 April 1751, *Brieven van Curaçao* 683 W. I. C. 1160. Ik vind, althans reeds in 1765, eene Aletta Doeke Groebe als huisvrouw van den later uitvoerig te behandelen presbyteriaanschen predikant Joh. Runnels, *Doopboek van St. Eustatius* no. 248 op 10 Januari 1765, vergel. no. 250 op 7 Juli 1782. Zij kan, weduwe geworden, dezelfde zijn.

BOEKBESPREKING

Geologie en geohydrologie van het eiland Curaçao, door G. J. H. MOLENGRAAFF. Proefschrift T. H. te Delft. 1929. XII + 126 blz. tekst, met 1 geol. kaart en 2 bladen geol. profielen van Curaçao; 12 foto's en 4 kaarten in- en 28 platen buiten den tekst, tabellen enz.

Zij die, op grond van den titel, in genoemd werk een beschrijving denken te vinden van de door den schrijver op het terrein uitgevoerde geologische waarnemingen, als aanvulling, resp. verbetering van den door Martin in 1884/5 gedurende 18 dagen ondernomen verkenningstocht (Bericht über eine Reise in Niederländisch West Indien, Leiden, Brill, 1888, Teil II, Geologie) zullen teleurgesteld worden. De schrijver geeft alleen zijn *interpretatie* van die waarnemingen in den vorm eener „Geologische geschiedenis" van het eiland.

Bovendien is de aan het werk toegevoegde geologische kaart een unikum in zooverre, dat daarop *geen enkele naam en geen enkele stratigrafische waarneming* voorkomt. Heel gemoedelijk wordt de lezer dadelijk in het begin verwezen naar de topografische kaart *in 18 bladen* om den tekst te kunnen volgen!

Het is te hopen, dat beide wijzen van doen geen navolging zullen vinden; zij verhoogen zeker niet de waarde van het werk. De groote schaal van 1 : 40.000 bood ruimschoots gelegenheid om op de kaart alle in den tekst gebruikte namen aan te brengen. Het is Ref. onverklaarbaar dat dit niet geschied is, mede omdat er geen kostenvermeerdering aan verbonden zou zijn geweest.

Het *geologische oppervlakte-beeld*, door den schrijver ontworpen en op zijn kaart tot uitdrukking gebracht, wijkt niet wezenlijk af van dat van Martin; het voornaamste onderscheid is wel, dat Molengraaff de afzettingen der Kryt-periode in drie deelen splitst, t.w.

3. Midden-Curaçao lagen
2. Seroe Teintje kalksteen
1. Knip- en Ronde Klip lagen

die door Martin als één geheel werden beschouwd. In hoeverre deze nadere indeeling gemotiveerd is, kan nòch uit den tekst, nòch uit de kaart worden nagegaan. De middelste afdeeling, de kalksteen met Rudisten, b.v. wordt door Martin (l.c. pag. 21 ff.) alleen van de plantage Savonet beschreven; Molengraaff zegt (p. 5) dat hij voorkomt aan de buitenzijden van de *beide* vleugels van het (westelijke) anticlinorium, doch op zijn kaart ontbreekt die kalk op den zuidvleugel, en de daarvoor in den tekst aangegeven vindplaats kon ik op Seiffardt's kaart 1 : 100.000 niet vinden. Daarenboven vermeldt Martin (l.c. pag. 21) dat „kleinere Fetzen der Kalkschicht nördlich und östlich von Savonet aus den Kieselschiefern hervorragen", waaruit zou volgen, dat de kalk *tusschen* de schiefers ligt en even oud is als deze, terwijl Molengraaff de kiezelschiefer slechts noemt als bestanddeel der Kniplagen en dan uitdrukkelijk mededeelt dat de kalksteen *jonger* is dan deze; dan kan de kalk echter *niet tusschen* de schiefers liggen. De kwestie wordt echter in het proefschrift niet nader toegelicht.

In overeenstemming met Martin neemt de schrijver aan dat de diabaas, die een groot gedeelte der oppervlakte uitmaakt (meest in zeer sterk verweerden toestand) het oudste gesteente is; dit is dus ten deele bedekt door de Kryt-afzettingen, terwijl overal langs de randen van het eiland kwartaire en nog jongere rifkalk voorkomt, die de oudere formaties aldaar aan het oog onttrekt, doch meest niet dik is.

Die Kryt-lagen van Curaçao zijn overal duidelijk, soms zeer sterk geplooid, opgericht en gestoord, en reeds Martin (l.c. pag. 29) nam aan „dass nach der Faltung der Kieselschiefer noch bedeutende Störungen in der Architektur des Gebirges eingetreten sind". Al deze dynamische krachten hebben dus in den nà-Krijt-tijd gewerkt, maar deze tijd wordt door Martin niet nader aangeduid. Molengraaff is ten aanzien der tektoniek veel uitvoeriger en ook stelliger. Hij laat de *eerste* plooiing in het Onder-Eoceen (vermoedelijk) optreden (p. 4, 5 en 6), omdat op één plaats van het eiland, vlak ten oosten van den Savonet-kalksteen, een kleine kalkafzetting is gevonden die, op grond van daarin aangetroffen en in Hoofdstuk VI beschreven Echiniden, tot het Boven-Eoceen wordt gerekend, daar tamelijk vlak en ongestoord ligt en (p. 6) als „de rest van den noordvleugel van een zwakke antiklinale opplooiing" wordt beschouwd, die tijdens het Onder-

Oligoceen kan hebben plaats gehad. Eerstgenoemde intensieve plooiing heeft, volgens den schrijver, twee hoofd-antiklinalen — een in het N.W., en een in het ZO. — en één synklinaal in het midden van het eiland doen ontstaan, waarvan de assen op de kaart zijn aangegeven; zij loopen grootendeels schuin op de lengterichting van het eiland.

Tegen het einde van het Pleistoceen volgde dan een asymetrische opwelving, welker as de lengterichting van Curaçao volgt (p. 6), dus een geheel andere richting dan de vroegere heeft, en waarbij (p. 7) „de kernen der oude antiklinalen, die meer weerstand boden dan de kern van de synklinaal, tot een hooger niveau zijn opgedrukt, zoodat in de as van de jongpleistocene opplooiing twee culminaties en één depressie zijn ontstaan". Er zij hier nogmaals op gewezen, dat omtrent de juistheid dezer opvattingen geen controle van den lezer mogelijk is, omdat de waarnemingen niet zijn gepubliceerd, waarop zij zijn gegrond. En toch moet de schrijver, gedurende de jaren, die hij op Curaçao heeft doorgebracht, veel meer van de ligging der sedimenten gezien hebben dan Martin, anders zou deze zich ter zake wel stelliger hebben uitgelaten. Het gebrek aan de noodige bewijzen kan thans het vermoeden wekken, dat de schrijver zich bij het opstellen zijner tektonische analyse minder heeft gebaseerd op waargenomen feiten, doch zich sterk heeft laten beinvloeden door de verschillende theorieën, die omtrent de tektonische tijden en richtlijnen in de overige, als „West-Indië" samengevatte streken in omloop zijn gebracht, en waarvan in Hoofdstuk V een overzicht met kaart wordt gegeven.

Andere tertiaire afzettingen dan de bovengenoemde werden op Curaçao niet aangetroffen.

Dat de laatste, jong-pleistocene plooiing schoksgewijze heeft plaats gehad, blijkt uit de aanwezigheid van terrassen op verschillende zeehoogten, vooral in de pleistocene rifkalken. Door die plooiing kwam het eiland geheel boven water, en vormden zich de zoogenaamde *rooien*, als naar N. en Z. gerichte afwateringskanalen; door de denudatie, in samenwerking met het verschil in weerstand tegen verweering der onderscheiden gesteenten, werden zeer typische landschapsvormen geschapen.

Een poos na de genoemde opplooiing daalde het eiland weer tot ong. 70 m. beneden zeeniveau, bleef daar echter slechts korten tijd en werd daarna tot de huidige 5 m. hoogtelijn boven zee opgeheven (p. 8 en 9). De kortstondige transgressie heeft een hier en daar nog herkenbaar afscheeringsvlak achtergelaten.

Doordat de opheffing kleiner was dan de daaraan voorafgaande daling, bleven gedeelten van de belangrijkste rooi-gebieden met zeewater gevuld (relicten) en vormen thans de z.g. „binnenwateren" (p. 10, 11; — zie ook Martin p. 136).

Ten slotte is het eiland weer 5 à 6 m. gerezen (of de zeespiegel evenveel gedaald) blijkende uit horizontaal liggende koraal- en schelpkalk-banken en uit brandingsnissen; hierdoor zijn natuurlijk de binnenwateren kleiner geworden, zijn ook rondom het eiland jonge riffen voor den dag gekomen, en hebben de rooien zich dieper kunnen insnijden.

De sedimenten en de stollingsgesteenten zijn uitvoerig petrologisch in de Hoofdstukken II en III beschreven en door 44 uitstekende, door Dr. P. Kruizinga opgenomen, foto's in beeld gebracht.

In Hoofdstuk IV wordt een vergelijking (correlatie) gemaakt tusschen de op Curaçao, met de op andere gedeelten van „West-Indie" aangetroffen formaties.

De tweede afdeeling van het werk, de Geohydrologie, vervalt in drie hoofdstukken. In het eerste zijn de resultaten van de bewerking der *regenval*-waarnemingen bijeengebracht. In het tweede is de betrekkelijk eenvoudige geohydrologie der *bronnen* behandeld, waarvan de meeste uitvloeien langs een afscheeringsvlak, nadat het regenwater den daarop liggenden rifkalksteen heeft doorloopen.

De geohydrologie van het *grondwater*, die het onderwerp van het derde hoofdstuk uitmaakt, is minder eenvoudig. De oorzaak van het zoutgehalte er van wordt toegeschreven aan de kortstondige zeebedekking tot ong. 70 m. in het postpleistoceen, waarbij het zeewater gelegenheid had in den verweerden ondergrond te dringen, waar het bij de latere drooglegging achterbleef (p. 45). Daar in den langdurigen drogen tijd van het jaar het grondwater ver beneden het maaiveld staat (zelfs tot — 12 m.), zal daarbij sterke verdamping en uitkristalliseering van het zout plaats vinden. De gang van zaken is verder als volgt: Bij het intreden van den natten tijd rijst het grondwater en worden de zouten daardoor weer opgenomen; het water beweegt zich dan zeer langzaam door de hoogere lagen heen naar de zee toe. Maar slechts bij de enkele kortstondige zware buien stijgt het grondwater tot aan het maaiveld, en dan loopt het regenwater over de oppervlakte met groote snelheid heen, zonder dat het eigenlijke grondwater zijn langzame beweging versnelt. Dit laatste heeft dus nauwelijks

gelegenheid zijn hoog zoutgehalte aan het regenwater af te staan of direct in zee te brengen, en het grootste deel van het zout blijft in den grond en kristalliseert weer uit in den navolgenden langen drogen tijd. Daardoor is het te verklaren dat de bodem van Curaçao nog altijd niet is uitgeloogd.

De beide voornaamste bodemgesteenten, diabaas en schalie, gedragen zich in dit opzicht verschillend; het eerste bevat zeer veel scheurtjes (diaklazen), het laatste is veel minder waterdoorlatend, zoodat het zoutrijker is dan de diabaas. In het algemeen is dus het putwater in diabaas-terrein beter van samenstelling dan dat in de schalie, tenzij het diabaas-water eerst een schaliegebied heeft doorloopen, wat hier en daar voorkomt. De schrijver acht het gewenscht om het zuivere regenwater op te vangen door dammen te leggen in de zijrooien.

Ten slotte wordt een kritische bespreking geleverd van de methoden van waterwinning, die door de heeren O. C. A. van Lidth de Jeude en G. Duyfjes zijn aanbevolen.

Dr. N. Wing Easton.

BIBLIOGRAPHIE.

Richard Hakluyt and the English Voyages, by George Bruner Parks, Ph. D. Edited with an introduction by James A. Williamson. D. Lit. New York 1928. (American geographical Society. Special publication no. 10).

Spanish documents concerning English Voyages to the Caribbean. 1527—1568. Second series, no. LXII. London 1929. (Works issued by the Hakluyt Society).

5 Maanden in het oerwoud, door W. Ahlbrinck C. ss. R. Rotterdam. (Geïll.) (1929).

History of the English Church at the Hague, 1586—1929. Together with a short account of the family Tinne, a member of which, John Abraham Tinne, founded the present church building. Compiled from various sources in Holland and England, by Fred. Oudschans Dentz. Delft 1929.

Journal de la Société des Américanistes de Paris. Nouvelle Série. Tome XXI. Fasc. 1. Paris 1929. (Découverte d'un singe d'apparence anthropoïde en Amérique du Sud, par G. Montandon. — The Warau Indians and vocabulary of their language (suite), by Rev. James Williams).

Oedaya, September 1929. De Javanen in Suriname. Een misverstand. Door de redactie en C. R. Biswamitre.

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned.-Indie, 24 Augustus 1929. Chalmogra-olie, door J. A. Houtman.

De Hollandsche Revue. 18 September 1929. Curaçao en ontwapening. De nabuurschap van Venezuela. Door het Panamakanaal is Curaçao een steunpunt van de eerste orde geworden. — De vliegtocht Nederland-West-Indië. Een onderneming van Nationaal belang, door H. B. (Met schetskaart van de route en portretten van Res. Luitenant J. van Onlangs Jr. en Kapitein van Woerden Poelman).

Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië. 1 September 1929. Dr. W. C. Aalsmeer. Ervaringen bij de behandeling van Tuberculose en Lepra met Sanocrysine.

Economisch-Statistische Berichten, 25 September 1929. Het zilveruitvoerverbod in Suriname, door I. Bos.

Neerlandia, October 1929. Suriname, Koninginnedag.

De Indische Mercuur. 2 October 1929. Sinaasappelencultuur in Suriname door J. A. Liems.

De Wereld in Beeld. Serie I. Onze Overzeesche Gewesten. (Natuurfoto's) Met beschrijvenden tekst door Ir. L. J. M. Feber en een inleidend woord door Dr. J. L. Koningsberger, Minister van Koloniën. Uitgave N. V. Zeepfabrieken „Het Anker", v.h. Gebr. Dobbelmann, Nijmegen. (De foto's zijn afkomstig van het Koloniaal Instituut te Amsterdam. Plaatjes in Koperdiepdruk en album in boekdruk uitgevoerd door de N. V. Drukkerij de Spaarnestad, Haarlem). 1929.

B. W. T. VAN SLOBBE
Gouverneur van Curaçao

THE SECOND NORTHWESTERN UNIVERSITY EXPEDITION FOR THE STUDY OF THE SURINAME BUSH-NEGROES, 1929

BY

MELVILLE J. HERSKOVITS

During the summer just past, a second expedition from Northwestern University has conducted further research into the life and customs of the Saramacca tribe of Bush-negroes, and of the town Negroes of Paramaribo. As has already been reported [1]), the first expedition found material of significance for the understanding of certain general anthropological problems, and especially for the study of the New World Negro. On the basis of that summer's work, many problems posed themselves and invited further study. Thus, the extent to which survivals of traits of African culture are to be found in Suriname in spite of generations lacking all contact with the mother country; the relationship existing between Bush-negro customs and those of the Negroes of the coastal region, especially of Paramaribo; the degree to which the religious life and folk-lore of town and bush Negroes might reflect Africanisms in the light of varying contacts with European culture; the linguistic problem involved in "taki-taki" and in the "Saramacca tongo"; the role of the inner political and social organisation in the lives and culture of the Saramacca people; the presence or absence of the African secret society; the nature and significance of their music and art; — all these and other questions demanded investigation.

It was in order to gather further data on these points

[1]) M. J. Herskovits, „Preliminary Report of an Ethnological Expedition to Suriname, 1928." *De West-Indische Gids*, Vol. X (1928), pp. 385—390.

that Mrs. Herskovits and I sailed from New York on June 14th, 1929, for Paramaribo[1]). Arrived there on July 4th, hasty preparations made possible our departure for the interior by the weekly train a few days later, and, as soon as the water permitted, we proceeded up the river from our base near Gansee. We count it fortunate that we were able to penetrate the Suriname to its head, and farther, into the Pikien Rio, as far as there are any Bush-negro villages. A period of ten days was spent at Asindopo Lantiwe, the seat of Granman Moana Jankoeso, the head of the Saramacca tribe, — a time that gave us many opportunities to observe not only the daily routine of a Bush-negro village, but also afforded unique chances of studying the political machinery of the people and the political ceremonialism. We were enabled, on our journeying up and down the Suriname, to visit many villages, and thus to satisfy ourselves as to the essential unity of the culture throughout the entire length of the Saramacca country. In order to compare this with the culture of the Djuka, or Auka Bush-negroes, the last days of our stay in the bush were spent visiting the Auka villages near Koffikamp, and observing the customs of these people in the light of our experience with the Saramacca tribe. After our return to Paramaribo, and before our departure for the United States on September 5th, we were able to make a collection of folk-lore from informants among the town natives, and were further enabled to study the religious life of the town Negroes. Finally, during the voyage to the United States via the eastern chain of the West Indian Islands, the numerous calls of our ship at the several islands made possible some comparisons of the Negro cultures of this region with those of Suriname, and especially enabled me to trace the Caribbean distribution of the game of *wari*, which, in at least three variants, we had found in the Suriname bush and in Paramaribo and Demerara.

[1]) This trip, as was our first, was made possible through the generous support of Dr. Elsie Clews Parsons, to whom it is a pleasure to acknowledge our gratitude.

The results of this expedition will require extended consideration before they can be presented in any detail. At the same time, certain objectives which were attained, can be mentioned here in brief. We had been requested to obtain a collection of ethnological specimens by the Museum für Völkerkunde in Hamburg, and this was forwarded before our departure from Suriname. It includes not only examples of woodcarving, but drums and other religious objects, and material exemplifying the daily life of the Saramacca Bush-negroes, as well as Auka specimens collected during our stay at Koffikamp. It may be perhaps worth remarking the inclusion in the collection of an "obia bangi", — a carved stool, heavily covered with sacred white clay, on the seat of which are modelled a snake and a human image. The object of this stool, which is from a Kromanti obia house, is to warn of impending attack; the human figure, or the "watchman", transmitting the information magically to the snake, which, by turning red, informs the members of the Kromanti society that danger impends. Its significance is at once apparent when the literature of the Gold Coast, especially that dealing with the Ashanti, is consulted.

The principal object of this entire research, as was stated in my report of last year's expedition, has been to determine the African origins of the New World-Negro. Some advance toward the achievement of this was made during the past summer.

Both from information given us by the Bush-negroes themselves, and from only a cursory survey of objective data observed in their life, it is believed admissible to state that the region from which they came centers about Loango, Dahomey, Nigeria and the Gold Coast. Some of the clans, according to their traditions, represent definite African groupings, and are believed to derive from Ashanti, Loango (the Kadju clan), Nigeria (the Anagō clan), and Dahomey (the Kasitō clan). The religious life, when studied, yields further confirming evidence, as, for example, the name for the earth mother, "Asaase", which is that of Ashanti, or "Ale", which is Nigerian; or

the word for the sky (Gran Gadu) which is "Kediampo", an Ashanti name. Numerous other correspondences might be mentioned, but those given here are sufficient to make the point, and considerations of space and of the necessity for mature study forbid greater detail.

An attempt was made to investigate more fully the art of these people, and explanations of their design-symbolism were obtained. The styles of carving, as is well known, are distinctly different from those of the Auka people whose art has been analyzed so well by van Panhuys [1]). Although it is difficult in the extreme to induce the Saramacca people to explain the meaning of their art, good fortune took us to informants who gave us the necessary clues. It can be stated that the element of sex symbolism is very prevalent in their carving — one might perhaps say that it is the dominant motif, animal figures, as such, being represented less often.

During our trip, we carried as part of our equipment a phonograph, with which we obtained recordings of a great deal of the music not only of the Bush-negroes, but also of those of the town. All kinds of songs were taken down; religious ones, such as are sung in Kromanti, Apuku, and Tone ceremonies; work songs, sung during the communal hauling of timber; Seketi, Awasa and Susa melodies, which are semi-ceremonial or merely sung for amusement; and Papa-singi, or those intoned for the dead, and the like. In addition, drum rhythms for the different "gadus" and as associated with the several kinds of songs, were obtained. In Paramaribo, also, various types were taken down. We were able to get numerous Winti songs; and we also recorded the "kot-singi" — songs used to interrupt the Anansi stories, — which our informants sang during the telling of these stories; as well as other kinds of songs, such as the kauna ones. The problem represented by the native Suriname music is of the first importance, and it is believed that when this music is analysed it

---

[1]) In numerous papers, the latest of which is: Quelques-Ornements des Nègres des Bois de la Guyane Néerlandaise. Atti del XXII Congresso Internaz. degli Americanisti, Roma, 1926, pp. 231—74.

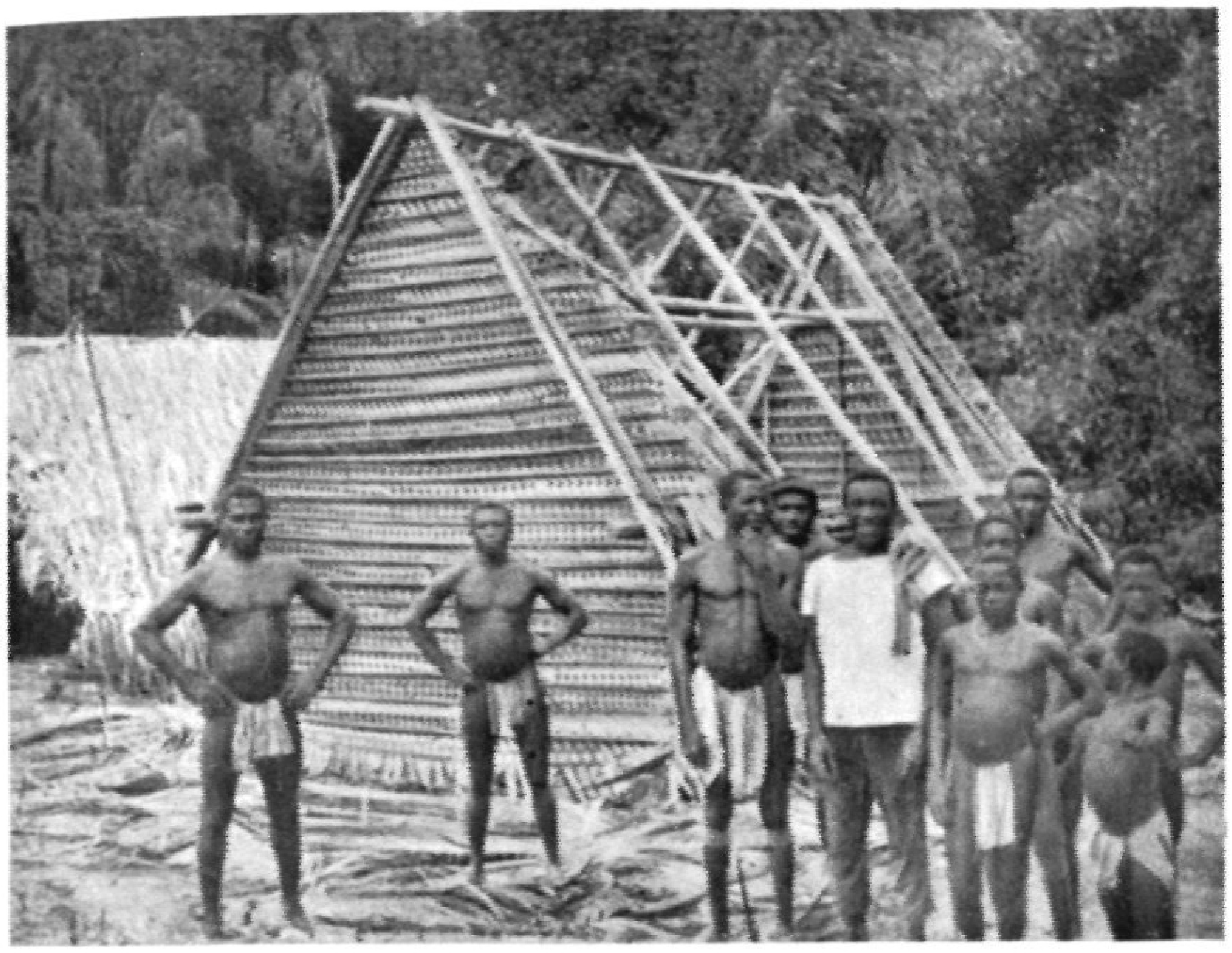
should throw light on the processes of the formation and integration of those musical forms, of which the pure African song represents the one extreme and the wholly European type the other, and the perfect blend of which, perhaps, may be represented in the Spirituals of the North American Negro.

Further investigation into the social and political organization substantiated the results of the first year's work and brought much new information to light. During the period we lived as guests of Granman Jankoeso in his "krutu"-house, we attended many "krutus" or tribal councils and thus gained at first hand experiences in the light of which later happenings can be interpreted as to their political significance. We were able to establish the political importance of the "lō" or clan which, to my knowledge, has not been recognized for this tribe, although it is well known for the Auka. The allegiance which the individual owes to his maternal and paternal clans is a problem which, it seemed to us, was worth investigating, for during both years' work it has appeared very plainly that although descent is matrilineal, an individual does not by any means lose all adherence to or all sense of association with his father's clan. As a matter of fact, we were able to establish that the relationship with the paternal group, which is very important, is spiritual and semi-religious to a large degree, and in this respect follows the custom among the Ashanti of West Africa, and other West African peoples.

From the point of view of ethnographic field method, the advantage of being able to live in a native village is inestimable. The opportunity of witnessing the daily routine of the life of a people being studied is attained only when the ethnologist's presence has become sufficiently a matter of course to allow the natives to go about their tasks without becoming unduly disturbed by a stranger being about. After the first day or two in a Bush-negro village the novelty of the Bakra begins to wear off, and it is then that life may really be observed as it goes on in its usual tenor. Not only this, but with good fortune unusual

ceremonies may be met with as they could never be during a casual visit. This was fully the case during our stay in the bush. At the village of the Granman, we were able to study the religious phenomena to an extent altogether disproportionate to the actual time we spent there. Thus, by merely being about, much information concerning the esoteric aspects of the religious life, otherwise unobtainable, was secured through discussion, arising often as a matter of course in connection with current happenings. A striking instance of this is offered by the phenomenon of religious possession, which we were able to observe at close range and in many instances. Possessions by snake spirits and the river gods, by the Kromanti obia and the small Apuku or forest dwellers, we witnessed from beginning to end. At the village of A Kissi A Mau, in the Pikien Rio, we were favored by a friend, who, knowing the custodian of the enormous Agida drum (about eight feet tall) in one of the shrines, induced him to call the spirit of one snake deity, with the resulting immediate possession of several women whom this spirit took completely in charge.

More important, although less spectacular, was the obtaining of the names of deities. The vast significance of a name is familiar to most persons who have worked with primitive folk. Among the Bushnegroes this esoteric character attached to a name assumes enormous proportions. Thus, every individual has at least five names, none of which he is willing to reveal to strangers, and two or three of which he will tell no one. When it is realised that in the magical belief of these people, the name holds intimate association with the kra, or spirit, and therefore gives the person who knows an individual's name power to work wisi, or evil magic, over him, such hesitation is not strange. With the names of the gods this reluctance to pronounce the name is if possible stronger, for, as was explained to us again and again by Bush-negro friends who wished to answer our questions but dared not do so, if a god's name is mentioned, he will come, and, unless the person who "calls" him knows the proper ritual to be

Pokigron. Upper Suriname River.
Building a house.

A village Landing Beidotti, Upper Suriname River. Note the magic guard of palm-fronds, which keeps evil out of the village.

Carved comb, clothes beater and food tray from the village of Akissi a man, Pikien Rio.

Religious objects collected from members of the Saramacca Tribe. Types of personal fetishes (aka tetei, kromanti obias, etc.), a village gadu, a rattle used in kromanti ceremonies and an Apinti drum.

gone through when he has arrived, evil will befall him. Yet to obtain these names was of the greatest importance to us, for it is in such terminology, as the few examples cited before go to show, that the purest Africanisms would be expected to be found. This proved to be the case and our most valuable clues to Afrian origins, after the actual place-names maintained in the traditions of various villages and clans, are these names of gods and spirits.

Our contacts with the ceremonies having to do with death afford further illustration of the advantages of intimate association with natives in the field. Although full account of what may be termed the "crisis" ceremonies of life — birth, puberty, marriage, and death — were given us by Bush-negroes with whom we discussed them, it was only the last which we witnessed personally. At Lombe we saw the dancing which is carried on all night every night the body lies in the mourning-house, and which honors the ghost of the departed. The following day we witnessed the impressive, and, indeed, terrifying ceremony by means of which the spirit of the deceased, speaking through the corpse in its coffin carried on the heads of two of the grave-diggers, indicates how death came about, and who, magically, was responsible. At the village of Di ta Briki we saw the place near the path going up from the river, where a coffin had been but recently made, while at Baikutu the Bassia, a friend from the first year's expedition, showed us the two small coffins which contained the hair and nail-clippings of two members of the village who had died far away while working on the Marowyne River, and explained in detail the ceremonies in such instances and how they differ from those we had witnessed. Finally, at the Auka village of Baku Konde, in the Sara Kreek, we again found funeral ceremonies in progress, witnessed the carrying of the corpse to ascertain the cause of death, and were able to note such differences as mark this ceremony in contrast with the Saramacca one.

Work in Paramaribo was centered, in the main, in an attempt to obtain an adequate representation of the folk-

lore of the Negroes. Although work has already been done in this field, notably by Van Cappelle and the Penard brothers who have published some Anansi stories, and numerous other students who, from a very early period, have presented proverbs and riddles, it was felt that the opportunity to make a collection of appreciable size was not to be neglected. Working with two informants we were enabled not only to take down Anansi stories but also others which illustrate the processes of acculturation somewhat more vividly; for example, such typical European tales as the Frau Holle or Cinderella märchen, which, taken over by the Negroes, have been remoulded to suit their environment and unique experience. Proverbs recorded which will be useful for comparison with some of the older collections, were and an attempt was made to obtain riddles, which, it was felt, should be numerous in view of their popularity in the rest of the Caribbean region. Curiously enough, this does not seem to be the case in Suriname, and it was with difficulty that as many as one hundred were obtained, — a very small number when compared with the hundreds recorded from some of the West Indian Islands. All folklore material, it may be remarked, was taken down in taki-taki, and it is hoped that the translation of these data and their publication, when attained, will afford material not only for folklorists, but also for those interested in the study of languages.

A natural concomitant of this work was investigation into the religious beliefs of the town Negroes. That Africanisms exist to a large degree became apparent from Mrs. Herskovits' work in Paramaribo during our first trip and the comparison of these beliefs with the information obtained from the Bush-negroes, and with the available descriptions of the religious life of the aboriginal inhabitants of West Africa, was envisaged as one of our major problems. It was our good fortune to witness several of the town religious ceremonials, detailed descriptions of which, naturally, cannot be given here for lack of space. It may only be noted that we were able, on the day follow-

ing one of them, to record on the phonograph many of the songs we had heard sung the night preceding. It is our impression that in general organisation and conduct these ceremonies are perhaps nearer those to be witnessed in the bush than has generally been recognised.

It is a pleasure to record here our deep obligation to the many persons in Suriname who were of assistance to us. To His Excellency, Governor Rutgers, for his aid and sympathetic appreciation of the nature of our work, and particularly for his communications to Granman Jankoeso which so eased our relations with that personage, we acknowledge our grateful appreciation. Similarly, to the Hon. Frans J. L. van Haaren, Procureur-General of the Colony, and the Hon. J. H. Heslinger, its Government Secretary, we are deeply indebted for their many favors, both official and unofficial. To Mr. Alexander Wolff, factor of the Surinam Balata Company near Gansee, we also wish to record our thanks. Without his constant advice, based on many years of sympathetic association with the Saramacca people, the measure of our achievement would have been less full, while the information he himself gave us out of his rich store of experience was most useful in furnishing insight and leads on which to base further inquiry. Our base for the trip into the interior was the Magasine of which he is the head, and nothing could be more unstinted than the manner in which we were invited to use it as best fitted our need. We also wish to thank the Moravian Brotherhood and particularly Mr. A. H. Krollis, missionary at Koffikamp, for having allowed us to utilise quarters at that village during our investigations in the nearby Djuka villages.

In the final analysis, however, our deepest gratitude must be reserved for the persons, both in the Bush and in Paramaribo, who acted formally as informants, or who, from friendship, gave us of their knowledge that we might learn of their civilisation. They are so many that they must be nameless here; nameless, that is, except one whose urbanity, strength, and vivid personality stand out so strongly in our remembrance. This is Moana Jankoe-

so, Granman of the Saramacca people. He made us welcome in his own house, made us comfortable, and, with an amazing degree of comprehension, helped us to learn of his people where it was in his power.

To all of those to whom we acknowledge gratitude, whether named or not, we may only say that it is in the scientific results of this research, and in the extent to which they may aid in pointing toward the greater understanding of the large problems of the interrelation of race and culture, that the highest expression of thanks for their assistance will be contained.

MOEDERLANDSCHE VERANTWOORDELIJKHEID EN WESTINDISCHE AUTONOMIE

DOOR

W. R. MENKMAN

Nog altijd verkeert de herziening der Westindische regeeringsreglementen in het stadium van voorbereiding en men mag aannemen dat wat Curaçao betreft de moeilijkheden grooter zijn dan wat Suriname aangaat; het verschil is voor een deel gelegen in den onveranderlijken factor der geographische gesteldheden en ook voor een deel in den veranderlijken der oeconomische en cultureele toestanden.

Intusschen is de schokkende gebeurtenis op Curaçao van Juni j.l. opnieuw de aandacht komen opeischen voor de vraag of niet de verantwoordelijkheid van het Moederland voor de Amerikaansche gebiedsdeelen een zaak is van grooter gewicht dan de meer of minder fictieve autonomie dier gewesten.

Ook al noemt de Grondwet, daar waar van de overzeesche deelen des Koninkrijks sprake is, Nederlandsch Indië, Suriname en Curaçao in één adem, als eenheden met gelijke rechten, er zijn nu eenmaal tusschen het Nederlandsche gebied in Azië eenerzijds en de Nederlandsche gebieden in Amerika anderzijds niet weg te cijferen verschillen, ook met betrekking tot bestaande politieke toestanden en te verwachten politieke ontwikkeling en één algemeene formule voor Oost en West beide, maar in de eerste plaats aanvaard met het oog op Indië, kan die verschillen niet wegnemen.

Gaarne moge men aan Suriname en Curaçao een zoo groot mogelijke zeggingsschap gunnen in eigen aangelegenheden en de waarborgen voor die zelfstandigheid nog

versterkt willen zien, maar de fictie der autonomie mag bij de Nederlandsche natie niet het gevoel doen vervagen van voor hare Westersche volksplantingen verantwoordelijk te zijn.

Zelfs voor eenvoudige huishoudelijke aangelegenheden, welke iedere Nederlandsche gemeente in eigen boezem zou regelen, heeft men daar ginds het Moederland noodig, zij het niet in financieel, dan in technisch opzicht. Vaak zal, wanneer er in de West iets nieuws moet worden ondernomen, de voorbereiding moeten geschieden in overleg met de Regeering in Nederland en wanneer al die voorbereiding zich geheel in het Westindische gewest zelf afspeelt, dan zijn toch meestal de uit Nederland afkomstige ambtenaren de eenige deskundigen ter plaatse. In vele gevallen zal dus de bevolking weinig anders kunnen doen dan de resultaten en conclusies aanvaarden waartoe het Bestuur, al dan niet door overleg met de Regeering, is gekomen. Men denke aan voorzieningen als stadverlichting (Paramaribo werd begiftigd met een gasverlichting toen de zooveel kleinere hoofdplaats van Curaçao reeds een 15 tal jaren in het genot was van electrisch licht), waterleiding en havenwerken (welken invloed heeft te dien aanzien de Kol. Raad van Curaçao vermogen uit te oefenen?) enz. enz.

Wat de wetgeving betreft is den toestand zóó dat op tal van punten regeling bij Verordening blijkbaar is bedoeld als de normale gang van zaken; de moederlandsche Regeering echter kan (sedert 1901) ingrijpen door regeling bij K. B. en natuurlijk invloed uitoefenen door den Gouverneurs uit te noodigen of voor te schrijven bepaalde ontwerp-verordeningen aanhangig te maken. Dat de rechtsbedeeling in de beide Amerikaansche gewesten zooveel mogelijk gelijk zij aan de moederlandsche — wat de bestaande Regeeringsreglementen ten aanzien van de algemeene wetten uitdrukkelijk voorschrijven — schijnt hierdoor voldoende gewaarborgd. Hoe het hiermede echter in de practijk is gegaan moge met enkele voorbeelden worden aangetoond; er zouden meerdere kunnen worden aangehaald.

Het Nederlandsche strafrecht van 1886 werd in Suriname eerst in 1911 ingevoerd, in Curaçao in 1913 (in beide gevallen bij K. B.) en trad in de Westindische gewesten respectievelijk in 1916 en in 1918 in werking. Daar ginds heeft dus de Code Pénal nog gegolden tientallen van jaren nadat men daarmede in Nederland had afgedaan.

Een nieuwe wettelijke regeling van het arbeidscontract kwam in Nederland in 1907 tot stand en trad in 1909 in werking. Thans, 20 jaar later, gelden in Suriname en Curaçao nog de oude bepalingen betreffende huur van dienstboden en werklieden en aanneming van werk, terwijl voor Nederlandsch Indië — zij het dan ook eerst in 1926 — toch wel de Nederlandsche regeling werd overgenomen.

Dat de Nederlandsche herziening van het zeerecht van eind 1924 tot nu toe in Suriname en Curaçao nog niet is gevolgd behoeft geen verwondering te wekken, gegeven het betrekkelijk korte tijdsverloop, en de omstandigheid dat een andere herziening van het Nederlandsche W. v. K., mede op de scheepvaart betrekking hebbende (arbeidscontract kapitein en schepelingen), nog in behandeling is; deze laatste herziening zou bovendien niet kunnen worden overgenomen, of op hoofdpunten nagevolgd, zoolang nog de Westindische B.Wn. niet zijn bijgewerkt ten aanzien van de arbeidsovereenkomst in het algemeen. Men had evenwel in Curaçao niet 20 jaar lang achterwege behoeven te laten de wijziging welke in 1896 in Nederland tot stand kwam met betrekking tot de scheepsverklaring (termijn en aantal comparanten). Deze niet wel te motiveeren en in bepaalde gevallen (in Nederland thuisbehoorende schepen) hinderlijke rechtsongelijkheid bestaat voor zoover Suriname betreft zelfs thans nog [1]).

Treffend is ook dat waar op verschillende punten — b.v. ten aanzien van rechtspleging, gewapende macht, onderwijs — de algemeene voorschriften in de beide regeeringsreglementen in dezelfde bewoordingen zijn vervat, de nadere regeling op die punten in het eene gewest belangrijk afwijkt van die in het andere. Zoo kwam in Cu-

---

[1]) Zie naschrift.

raçao in 1918 een hervorming der rechtspraak tot stand (bij K. B.), welke in Suriname nog niet is aanvaard, hoewel getracht is haar ook aldaar in te voeren (bij Verordening), zoo had Suriname een gewapende, Curaçao een ongewapende politie en heeft thans Suriname nog een tot het Nederlandschindische Leger behoorend garnizoen, terwijl in Curaçao de Militaire Politie tevens het garnizoen vormt, zoo heeft Curaçao geen schutterij, Suriname een rustende en had in een vroegere periode Curaçao een rustende en Suriname een dienstdoende schutterij, zoo heeft Curaçao geen leerplicht, Suriname wel en reeds sedert een menschenleeftijd.

Is het wel goed dat in het eene gewest de voordeelen, in het andere de bezwaren beslissend kunnen zijn voor het al of niet doorvoeren van eenzelfden maatregel, terwijl het verschil in plaatselijke omstandigheden eigenlijk de ongelijkheid niet rechtvaardigt?

De overeenstemming op zoovele punten tusschen de beide Westindische regeeringsreglementen doet onwillekeurig de gedachten teruggaan naar den toestand van 1828/1845, toen de verschillende Nederlandsche koloniën in Amerika één geheel vormden. Niet dat er aanleiding zou bestaan om terug te verlangen naar een in West-Indië zelf zetelend centraal bestuur, of naar het autocratische régime van bedoelde periode; het is van te groot belang dat ieder gewest een afzonderlijk, voor zijn speciale taak volkomen berekend bestuur heeft en dat er gelegenheid bestaat om de openbare zaak ter plaatse en in het openbaar te behandelen. Wat dan echter weder niet wil zeggen dat een deugdelijke algemeene leiding overbodig zou zijn, of dat ieder gewest een soort parlementje moet hebben; van werkelijk parlementaire instellingen kan in de West geen sprake zijn en evenmin van vertegenwoordigende lichamen die, zooals de Nederlandsche gemeenteraden, het bestuur voeren.

Een algemeen regeeringsreglement, met behoud van de gescheidenheid op bestuursgebied, zou alvast de bezwaren geringer maken tegen het denkbeeld om die gescheidenheid nog verder door te voeren. Het los-van-Curaçao

verlangen op de Bovenwindsche eilanden is nog lang niet verdwenen en de nadeelen van het tegenwoordige systeem van één bestuur over al de zes Nederlandsche Antillen zijn algemeen bekend. De drie kleinste, minst belangrijke en meest geïsoleerde der eilanden tot een afzonderlijk gewest te maken zou, onder het tegenwoordige stelsel, medebrengen afzonderlijke bestuursregeling, wetgeving, rechtspraak etc. voor een gemeenschap van nauwelijks 5000 zielen.

Welke groote verschillen er ook mogen bestaan tusschen Suriname en de twee eilanden-groepen, en tusschen deze beide laatste onderling, verschillen ten aanzien van ligging en natuurlijke gesteldheid, oeconomische toestanden en samenstelling der bevolking, in één opzicht is er overeenkomst. Alle drie zijn eeuwen oude Nederlandsche vestigingen op grondgebied dat geen reeds aanwezige inheemsche bevolking als het hare kan beschouwen, de weinige Indianen hier en daar dan buiten rekening latende.

Vrijwel de geheele tegenwoordige bevolking is door kolonisatie ontstaan, grootendeels onder Nederlandsch bewind; de Nederlandsche gedachte heeft er eenige honderden jaren richting gegeven aan bestuur en wetgeving.

De bestaande ongelijkheid is niet van zoodanigen aard dat daardoor gemeenschappelijke regeling onmogelijk zou zijn, niet alleen met betrekking tot de bestuursinrichting, maar ook ten aanzien van de algemeene wetten en van al het verdere waarvan regeling zooveel mogelijk overeenkomstig in Nederland bestaande wetten is voorgeschreven.

En hoeveel is er niet dat ook thans reeds, om voor de hand liggende redenen, zooveel mogelijk naar Nederlandsch model wordt geregeld, hoewel dit niet uitdrukkelijk is bepaald? Men denke aan de douane-voorschriften, de keuring van levensmiddelen, het toezicht op het stoomwezen, de bepalingen nopens vervoer, in-, uit- en doorvoer, aanmaak, verkoop en opslag van licht ontplofbare en licht ontvlambare stoffen, enz. enz.

Zou op wetgevend gebied aan eenparige, gelijktijdige

en snelle behandeling geen voordeel verbonden zijn en zou dit belang niet bevorderd worden door gemeenschappelijke regeling? Natuurlijk alleen bij actieve en intensieve bemoeienis van de zijde van het Moederland; maar is die bemoeienis niet ook onder de tegenwoordige omstandigheden noodig en zal zij niet noodig blijven tot in lengte van dagen?

Ten aanzien van al datgene dat zich tot gemeenschappelijke regeling leent zouden uit den aard der zaak de in de Westindische gewesten zelf gevestigde organen slechts een adviseerenden stem kunnen hebben. Aan regeling door die organen zelf zouden dan slechts overgelaten zijn de plaatselijke aangelegenheden, d.w.z. alles wat buiten de gemeenschappelijk geregelde materie zou vallen en wat binnen het kader der gemeenschappelijke regelingen zelf voor plaatselijke regeling in aanmerking zou komen, alles onderworpen aan schorsing of vernietiging van uit Nederland in bepaalde gevallen.

Een groot bezwaar tegen het invoeren van kiesrecht in Curaçao bestaat thans wel hierin dat genoemd gewest verdeeld is in twee ver van elkander liggende en onderling weinig verkeer hebbende eilanden-groepen; werd het tegenwoordige Curaçao gesplitst in twee gewesten, dat der Benedenwindsche en dat der Bovenwindsche eilanden, dan zou het geographische bezwaar grootendeels zijn opgeheven. Iedere eilanden-groep zou een verkozen vertegenwoordiging kunnen hebben, evenals thans Suriname heeft; de vertegenwoordiging in ieder gewest zou op dezelfde, hierboven geschetste wijze aan de wetgeving deelnemen.

Wat betreft het bestuur zouden de Bovenwindsche eilanden als afzonderlijk gewest geen veel omvangrijker organisatie noodig hebben dan thans als onderdeel van Curaçao; de Gezaghebber, of hoe de bestuurder dier eilanden anders zou moeten heeten, zou natuurlijk Koninklijk ambtenaar zijn in plaats van Curaçaosch ambtenaar.

Wél kan thans voor de Bovenwindsche eilanden beschikt worden over de diensten van alle departementen op het hoofdeiland en zou bij splitsing in twee afzonder-

lijke gewesten niet de tegenwoordige organisatie kunnen worden verdubbeld. Welk gedeelte echter van de werkzaamheden der verschillende dienstchefs op Curaçao kan tegenwoordig inderdaad aan de Bovenwindsche eilanden ten goede komen?

Zou in laatstgenoemd gebied niet een schoolhoofd tevens de algemeene leiding kunnen hebben der onderwijszaken, een Gouvernements-geneesheer tevens die van den openbaren gezondheidsdienst en zou een opzichter voor de openbare werken aldaar een luxe zijn?

Een oplossing zou moeten worden gevonden om te voorzien in de functies welke thans de Curaçaosche Procureur-Generaal voor het geheele gebied der Nederlandsche Antillen uitoefent buiten en behalve die van hoofd van het Openbaar Ministerie en het dichtstbijzijnde Hof van Justitie (dat van Curaçao) zou zekere bemoeienissen moeten behouden met de Bovenwindsche rechtspraak; maar liggen daarin onoverkomelijke moeilijkheden?

Frankrijk houdt er een kleine eilanden-kolonie op na in Noord-Amerika (St. Pierre en Miquelon) nog afgelegener en niet meer inwoners tellende dan onze Bovenwindsche eilanden en waar toch ook voorzien is moeten worden in bestuur, wetgeving en rechtspraak.

Hoewel ook bij een op Curaçao geconcentreerd bestuur van al de Nederlandsche Antillen de belangen der Bovenwindsche eilanden niet behoeven te worden verwaarloosd, ligt het toch voor de hand dat, wanneer deze groep een eigen, direct onder Nederland ressorteerend bestuur had, en een eigen begrooting indiende, een beteren waarborg zou worden verkregen voor de behartiging harer belangen.

Nederland mag zich niet onttrekken aan de verplichting, en kan niet ontkomen aan de noodzakelijkheid, hulp te verleenen — ook financieele hulp — aan noodlijdende gebieden in de West; omgekeerd houde de Nederlandsche verantwoordelijkheid niet op zoodra financieele onafhankelijkheid is aangevangen, of schijnt te zijn aangevangen.

In verband met dit laatste doet zich de vraag voor of

het inderdaad goede politiek is dat de Westindische begrootingen, behoudens bizondere gevallen, slechts dan door den Nederlandschen wetgever definitief worden vastgesteld, wanneer een bijdrage uit 's Rijks schatkist wordt gevraagt, ter aanvulling der eigen geldmiddelen van het gewest.

Het gevaar is niet denkbeeldig, gegeven het tegenwoordige Westindische budgetrecht, dat de Nederlandsche volksvertegenwoordiging de aangelegenheden van een in Amerika gelegen Nederlandsch gebiedsdeel uit het oog zal verliezen, wanneer en zoolang dat gewest geen of geen directen financieelen steun van het Moederland vraagt, misschien om later, wanneer het voorspoed-getij terugloopt, voor onaangename verrassingen te worden gesteld. Waarbij dan direct moet worden gedacht aan de leeningpolitiek, de laatste jaren in den Curaçaoschen Kolonialen Raad zoo druk besproken, waardoor het mogelijk is meer uit te geven dan men zelf in staat of bereid is op te brengen en toch een sluitende begrooting te verkrijgen, welke dan, wanneer de Kroon niet van Haar recht van veto gebruik maakt, niet voor behandeling door den Nederlandschen wetgever in aanmerking komt. Ook al worden de geleende gelden aan buitengewone openbare werken besteed, dan blijft het dubieus of de bij het Moederland aangegane schuld anders dan uit de gewone middelen zal kunnen worden afgelost en of die middelen daarvoor in de toekomst voldoende zullen zijn.

De bevolking van Amerikaansch Nederland leeft onder dezelfde vlag als wij, geniet dezelfde vrijheden en kan op dezelfde bescherming aanspraak maken; die bevolking heeft weliswaar geen medezeggingsschap in moederlandsche aangelegenheden, maar betaalt ook geen Rijksbelastingen.

Spreekt het niet van zelf dat zij onder dezelfde wetten leeft als wij en haar niet behoeft te worden gevraagd of zij van die wetten wel gediend is — een standpunt dat zelfs practisch in toepassing is gebracht, nog maar een klein aantal jaren geleden, met betrekking tot de onderwijsgelijkstelling — doch alleen haar oordeel behoort te

worden ingeroepen over de mogelijkheid en de wijze van aanpassing aan de gewestelijke toestanden?

Het Moederland is steeds bijgesprongen wanneer aan de overzijde de eigen geldmiddelen te kort schoten om te voorzien in hetgeen aldaar noodzakelijk moest worden tot stand gebracht of in stand gehouden ten einde het voortbestaan te verzekeren van Nederlandsche vestigingen in Amerika, met op Nederlandsche leest geschoeide huishouding en daarmede zal dat Moederland ook in de toekomst moeten voortgaan.

Maar spreekt het dan ook alweder niet van zelf dat Nederland onder alle omstandigheden toezicht blijft houden op het financieele beleid daarginds, niet alleen om de belangen te beschermen der moederlandsche schatkist, maar ook om er voor te waken dat het Nederlandsche karakter van onze West behouden blijft en de oeconomische ontwikkeling van dat deel der groote Nederlandsche gemeenschap wordt bevorderd?

Misschien ligt dit alles zoo voor de hand dat het eigenlijk niet betoogd behoeft te worden, maar dan moet het ook mogelijk zijn ten aanzien van de verhouding tusschen Europeesch Nederland en Amerikaansch Nederland een formuleering te vinden vrij van onwaarachtigheden.

Aangenomen dat de koloniale politiek van ons land er op is aangewezen aan Nederlandsch Indië de gelegenheid te geven om uit te groeien tot een zelfstandig Aziatisch rijk, alleen door historische en andere idieele banden met het kleine Nederland verbonden, die politiek dient er evenzeer op ingesteld te zijn dat de West zal zijn en blijven „onze" West.

Amsterdam, November 1929.

Naschrift. In den vijfden jaargang van de West Ind. Gids (blz. 185 e.v.) nam ik abusievelijk aan dat de bedoelde ongelijkheid destijds ook in Curaçao nog bestond. Om achter den geldenden tekst eener Curaçaosche wet te komen moet men vaak een lange reeks publicatiebladen doorzoeken. Voor wat Suriname betreft is in de latere jaren hierin een belangrijke verbetering gekomen.

NOG EENS: VERZUIMD ST. EUSTATIUS

DOOR

MR. M. VAN DIJK

Door een samenloop van omstandigheden ben ik tot heden, als ik het zoo noemen mag, een antwoord schuldig gebleven aan Prof. Dr. L. Knappert, die in een zeer belangrijke voordracht, gehouden in de maandvergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden den 3den Mei 1929, opgenomen in dit tijdschrift (Juli/Augustus 1929, elfde jaargang, no. 3/4) en getiteld „Verzuimd St. Eustatius", naar aanleiding van den ten vorigen jare op 12 en 13 September, over onze Bovenwindsche eilanden gewoed hebbenden orkaan, eenige opmerkingen maakt (opgenomen op blz. 171 tot en met 174), waartegen naar mijne meening het een en ander valt aan te voeren. Waar Prof. Knappert aan het einde zijner voordracht zelf zegt:

> „De schrijver dezer bladzijden, die nimmer op het eiland was, is er zich wel van bewust, dat hij fouten heeft kunnen maken. Van de hoofdzaak mogen die de aandacht niet afleiden. Indien het hem maar gelukt zij, belangstelling te wekken of te verlevendigen voor dit kleine verzuimde stukje van het Nederlandsche Rijk!"

doe ik dit in het vertrouwen, dat het onderstaande daartoe moge bijdragen.

Echter betreffen de opmerkingen van Prof. Knappert min of meer mijn beleid als waarnemend Gouverneur van Curaçao te dien opzichte, zoodat mijn tegenbetoog allicht het karakter zou krijgen, althans den schijn hebben van een oratio pro domo.

Teneinde dit te voorkomen, moge ik volstaan met het weergeven van eenige openbaar gemaakte stukken betreffende deze aangelegenheid.

Allereerst dan een stuk in de Amigoe di Curaçao, bijblad, van 11 Mei 1929, no. 2366, naar aanleiding van een ingezonden stuk in dat blad van 4 Mei daaraanvoorafgaande, waarin overeenkomstige opmerkingen gemaakt werden als door Prof. Knappert in zijn voordracht, onderteekend door „Tiller of the Soil", luidende:

ST. EUSTATIUS EN DE STORM

„Naar aanleiding van het ingezonden stukje met betrekking tot St. Eustatius in ons blad van de vorige week, waarin een blaam geworpen wordt op hetgeen de toenmalige waarnemend-Gouverneur, de Gezaghebber der Bovenwindsche eilanden en de plaatsvervangend Gezaghebber van het eiland zelf in verband met den storm van 12 op 13 September 1928 hebben verricht, vernemen wij nog uit goede bron, dat de voorstelling van zaken geheel anders is, en de genoemde drie mannen zeker geen blaam verdiend hebben voor al hetgeen zij, ieder naar zijn vermogen, gedaan hebben, al zullen hunne bemoeiingen evenmin volmaakt zijn geweest als eenig ander menschelijk werk.

Zooals reeds eenige malen in ons blad tot uiting gekomen is, bestaat er bij een minderheid op Statius animositeit tegen den persoon van den plv. Gezaghebber van dat eiland, welke openlijk naar buiten trad bij de gebeurtenissen tengevolge van den storm.

Dat daarbij van beide zijden minder aangename dingen zullen zijn geuit spreekt van zelf, maar uit het later op last van den wnd. Gouverneur ingesteld onderzoek naar aanleiding van een bij hem daarover tegen den plv. Gezaghebber ingediende klacht bleek dat deze naar zijn beste weten en inzicht gehandeld had en alles gedaan had wat hij menschelijker wijze gesproken op dat oogenblik kon doen. Dat de tot uiting gekomen animositeit daarbij niet weinig hinderlijk gewerkt had, behoeft geen betoog.

Inderdaad verbleef de wnd. Gouverneur op St. Martin, het hoofdeiland en standplaats van den Gezaghebber der Bovenwindsche eilanden, drie dagen. Hiervan was een Zondag; de beide overige dagen werden besteed aan besprekingen met betrekking tot den storm *voor alle drie de eilanden*, en bezichtiging van de weinige schade op dat eiland zelf, welke met medewerking der bevolking grootendeels weer was hersteld. Op Saba werd twee dagen verbleven, waarvan één dag tot bezichtiging van de aangerichte schade, die op dat eiland in geldswaarde berekend het grootste is geweest, doch welke met volle medewerking der bevolking reeds grootendeels was hersteld; de tweede dag werd besteed aan de noodzakelijke bezichtiging van terreinen diep het eiland in, en had dus niets met den storm uitstaande. Op Statius werd een dag verbleven; hoewel toen niet terzake dienende verklaarde de wnd. Gouverneur zich, desgevraagd, bereid nogmaals en thans persoonlijk en in bijzijn van den Gezaghebber en diens plaatsvervanger de klagers tegen laatstgenoemde aan te hooren. Nadat de aangelegenheid rustig besproken was, moesten zij tenslotte zelf erkennen, dat de geheele klacht hierop neer kwam, dat naar hun inzicht de persoon van den plv. Gezaghebber voor dat ambt niet geschikt was en zij liever een ander wenschten. Het overige gedeelte van den dag werd besteed aan bezichtiging der stormschade, waarvan nog zoo goed als niets was hersteld en opgeruimd; ingewijde en objectieve beoordeelaars, verklaarden den wnd. Gou-

verneur, dat dit eensdeels te wijten was aan het groote gebrek aan werkkrachten ter plaatse, doch grootendeels aan de weinige medewerking der bevolking. Zij, die hadden medegewerkt, waren reeds zoo goed mogelijk geholpen en dan ook reeds in het bezit van een nieuw huisje.

Terug op Curaçao besprak de wnd. Gouverneur met het stormcomité de wijze van verdeeling der gelden; algemeen achtte men het juist dit den Gezaghebber over te laten, zich daarbij niet ontveinzend, dat, hoe men dat ook zou regelen en in wiens handen men dat ook zou leggen, er altijd ontevredenen zouden zijn. Uit het ingezonden stuk blijkt inderdaad, dat dit ook nu weer het geval is. Maar een ieder, die den Gezaghebber der Bovenwindsche eilanden kent, en in de gelegenheid geweest is, om waar te nemen, hoe hij nu reeds lange jaren zijn beste krachten aan die eilanden wijdt en dat in het bijzonder weer gedaan heeft gedurende en na den orkaan van September 1928, zal vertrouwen stellen in zijn beleid en rechtvaardigheid ook ten opzichte van de verdeeling van de steungelden, hetzij in baar geld, hetzij in natura. Met een gerust geweten kan dit dien man, die op alle drie eilanden algemeen geacht en geëerd wordt, toevertrouwd worden; ongetwijfeld zullen ook zijn bemoeiingen niet volmaakt zijn, en zal ook hij daarbij mogelijk vergissingen begaan. Maar een blaam, als in het ingezonden stuk op hem geworpen, verdient hij allerminst."

Vervolgens het antwoord van Gouverneur Fruytier op de door den Kolonialen Raad gevraagde inlichtingen betreffende het verzoekschrift van de Heeren van Putten c.s. den avond van dienzelfden 11den Mei 1929 in de openbare vergadering van genoemd College bekend gemaakt en opgenomen in de officieel gedrukte stukken daarvan (zittingsjaar 1928—1929, notulen, no. 24), luidende:

„De Voorzitter doet thans mededeeling van de volgende ingekomen stukken:

1°. enz.

2°. een gouvernements-depêche dd. 26 April 1929 no. 661, luidende: „In antwoord op het schrijven dd. 22 Februari 1929, no. 10 van den Kolonialen Raad, heb ik de eer Uw College het navolgende mede te deelen. Na ontvangst van het verzoekschrift dd. 1 October 1928 van de Heeren J. S. van Putten en J. G. Lespier, waarvan een afschrift is opgenomen in de notulen van Uwe vergadering van den 22sten Januari dj, no. 17, werd er door den Gezaghebber van de Bovenwindsche Eilanden, op dezerzijdsch verzoek, ter plaatse een onderzoek ingesteld naar aanleiding van de tegen den plaatsvervangenden Gezaghebber op St. Eustatius geuite klachten. Uit dit onderzoek bleek niet, dat deze in zijne daden tegenover de Statiaansche bevolking gedurende en na den orkaan van 12/13 September 1928 zou zijn tekort geschoten. Zooals uit de Uwen Raad hierbij in afschrift aangeboden notulen van de vergadering van den Raad van Politie op bedoeld eiland van 7 October 1928 blijkt, hebben de Landraden op een desbetreffend verzoek van den Gezaghebber van de Bovenwindsche eilanden, eenstemmig verklaard, dat door den plaatsvervangend Gezaghebber alles gedaan was, wat onder de omstandigheden dienstig bleek en dat het hun onbekend was, dat er onder de bevolking gevoelens van ontevredenheid over de handelingen van het plaatselijk bestuur heerschten. Deze verklaring strookt ook

met het feit, dat gedurende een verblijf van zeven dagen van den Gezaghebber Lampe op St. Eustatius geen gebruik werd gemaakt van de door dezen ambtenaar opengestelde gelegenheid aan het publiek om hun grieven, van welken aard ook, aan hem kenbaar te maken. Bij een door den waarnemenden Gouverneur bij zijn bezoek aan St. Eustatius naar aanleiding van een herhaald desbetreffend verzoek van de Heeren Van Putten en Lespier ingesteld persoonlijk onderzoek, bleken de tegen den Heer Kruythoff geuite klachten eveneens meerendeels ongegrond te zijn. Van deze gelegenheid maak ik gebruik aan Uwen Raad tevens aan te bieden een afschrift van de notulen van de vergadering van 8 Januari dj. van den Raad van Politie op meergenoemd eiland, welke vergadering op verzoek van de Landraden werd belegd, speciaal om, zooals het lid Horton opmerkte, in 's Bestuurs oogen eenigszins weer goed te maken de handeling van enkelen onder het Statiaansche volk, die tijdens het vorenvermeld bezoek van den waarnemenden Gouverneur op St. Eustatius, de campagne gevoerd hebben tegen den persoon van den plaatsvervangenden Gezaghebber, den Heer Kruythoff. Ten slotte kan ik Uwen Raad mededeelen, dat ik de vervanging van den Heer Kruythoff als plaatsvervangend Gezaghebber op St. Eustatius overweeg, omdat ik de positie als hoofd der school en vervangend Gezaghebber in een en denzelfden persoon vereenigd niet gewenscht acht."

De Voorzitter leest de bij evengemelde gouvernementsdepêche overgelegde afschriften van notulen van de vergaderingen van den Raad van Politie op St. Eustatius van 7 October 1928 en 8 Januari 1929 voor, welke aldus luiden:

Anno 1928 no. 4.

Meeting of the Court of Policy held in St. Eustatius on Sunday the seventh of October 1900 and twenty-eight.

Present: His Honour Mr. W. Lampe, acting Gezaghebber of the Dutch Windward Islands.

His Honour Mr. S. J. KRUYTHOFF, Local-Gezaghebber.
Messieurs Mr. A. K. VALK, Mr. J. W. HORTON } Local Counsellors,
Mr. C. G. BUNCAMPER, Secretary.

The President opens the meeting, requests the Secretary to read the minutes of the last meeting, which is done, approved of and signed and further apologizes for having convened a meeting on this day, a Sunday, but attributes his action to urgency of circumstances owing to his one-day-stay in this Island. He informs the Court that the purpose of the present meeting is, firstly to express his deep-felt sympathy with the people of the Island who have suffered by the disastrous hurricane of 12/13 Sept. and secondly to assure the Court of his alertness to leave nothing undone in order to obtain the necessary alleviation for the sufferers of the experienced catastrophe. That he is fully confident that His Excellency the acting Governor of Curaçao will give all help and support needed under the pressing needs of the community as great interest has been shown by H. Ex. since the hurricane in his afflicted dominion, and that help has not only been obtained from, but also insured by the Chief Executive. Upon this the Pres-

ident lays over a telegram received by him via H. E. from His Excellency the Minister of Colonies containing H. M. the Queen's expression of sympathy with the hurricane-stricken inhabitants of this Island. He also makes known that in behalf of the people he has already returned thanks to H. M. through the same channel.

Hereafter the Court unaminously adopts the following motion in token of appreciation of the timely help rendered by H. Exc. the acting Governor.

„The Court of Policy in the Island of St. Eustatius being sensitive for „the prompt and much needed help rendered by His Excellency the Act- „ing Governor of Curaçao to the stormstricken inhabitants of this Island „on the occasion of the hurricane which swept over the Lesser Antilles „on the 12th to 13th Sept. 1928, by means hereof beg to offer to His Ex- „cellency the acting Governor of Curaçao, Mr. M. van Dijk, a vote of „thanks for the timely assistance rendered to the poor inhabitants „at their hour of need and to express to His Excellency the assurance of their „deepest appreciation".

In discussing further the interests of the shelterless the Court decides to have the destroyed cottages replaced by new dwellings of two dimensions nl. 10 × 20 for large and 9 × 14 ft. for small family. The President commissions the Local Gezaghebber to ascertain how many houses of such sizes will be required.

As far as maintaining a regular and permanent mailservice is concerned the President informs the Court that he has already taken steps and asked H. E. the Governor to purchase a mailschooner in the place of the *Virginia*.

Before adjourning the present meeting, the President wishes to know from the people's Representatives if the rumors at present in circulation of prevailing dissatisfaction with the Local administration during and after the hurricane are true and if so to state to him the grievances of the people, to which both Members reply that to their knowledge all has been done by the Local Gezaghebber that could be expected under the circumstances and that no one had been to them with any complaint, and that they are not aware of there having existed any feeling of dissatisfaction among the people.

The Local Gezaghebber, Mr. Kruythoff, being present to the meeting is called upon by the President to utter his sentiment in regard to the rumors in circulation, who states, that his efforts in endeavouring to get people to help at the time of need has been misinterpreted by a few faultfinders as „rashness"; that soft means and kind words can not suppress a mob and are of no avail when one wants to get the masses moving and doing; that some of the working people actually refused to render any assistance whatsoever unless they knew „how much they would get"; that he was actually grieved to see how little co-operation there existed among certain classes at such trying times.

There being nothing else to discuss the President, after putting the question around declared the meeting closed.

For true copy, The Secretary,

(*get.*) BUNCAMPER.

Anno 1929. no. 1.

Minutes of the meeting of the Court of Policy at St. Eustatius, held on Tuesday, January 8th, 1929.

Present: Mr. W. Lampe, Acting Gezaghebber of the Dutch Windward Islands, President.

A. K. VALK
Messieurs J. W. HORTON, Local Councillors.
C. G. BUNCAMPER, Secretary.

The President opens the meeting, requests the Secretary to read the minutes of the last meeting, which is done, approved of and signed.

He then declared that this meeting is convened at the special request of the Local Councillors, and subsequently grants the word to the junior member, Horton, who seizes said opportunity to declare the following:

„We have requested a meeting as already stated to discuss various im- „portant matters; 1st. we desire to impress upon the Government the ter- „rible fact that the island is fast becoming depopulated there being a gene- „ral exodus to Curaçao; this caused by the lack of employment; people „do not leave the island as a matter of choice, they are driven away by „force of circumstances as at the present time there is no employment for „them. We are all aware of the fact that there is no capital in the island and „unless capital is introduced and invested on some industry, thereby giv- „ing employment to the masses the outlook is deplorable. Lately the Gov- „ernment has given food to the hungry, for which we are not unmindful „or ungrateful but this cannot continue neither can it be expected. „Man „must earn what he gets". Therefore the only manner in which the island „can be helped is by the introduction of some kind of industry.

„The all-important question therefore rises, what will happen if nothing is done to give [work?] to the inhabitants?

„Again we desire specially to thank His Excellency, the Acting Govern- „or for his visit to our island, for the help given to the sufferers from the „hurricane and for this strenuous efforts in raising funds to build and re- „paire houses for those, whose homes have been damaged or demolished. „We regret that during His Excellency's visit the attitude of a few of in- „habitants, acting under evil influence and prompted by ill-will towards „the Local Chief of this place, made His Excellency's visit somewhat un- „pleasant and we take this opportunity to assure His Excellency that such „an attitude is not countenanced or appreciated by the general public and „we again tender to His Excellency our tribute of thanks for the good he „has already done and for all that will be accomplished in the future „through His Excellency's good office."

The senior member, Valk, on being granted the word, seconds member Horton's sentiment in every respect and makes known that he has further nothing more to say.

Member Horton resumes the word and thanks the President for the interest he has taken in the Island-under the present condition.

The President takes the word and declares that he fully realizes that Statia is at present in a bad state, economically and the Island has his special attention and he promises to do all that lies in his power to promote a better condition for the future and ultimately thanks both members for the favourable comment on his administration.

There being nothing else to discuss the President after putting the word around, declares the meeting closed.

St. Eustatius, January 10th, 1929.

for true copy, (*get.*) BUNCAMPER.
Voor Afschrift. De Gouvernements-Secretaris,
(*get.*) BOOMGAART.

Op voorstel van den Voorzitter wordt besloten den Gouverneur dank te betuigen voor de bij gemelde gouvernementsdepêches gedane mededeelingen.

Eindelijk nog een ingezonden stuk, eveneens naar aanleiding van het ingezonden stuk van „Tiller of the Soil" in de Amigoe di Curaçao van 4 Mei 1929, in hetzelfde blad van 15 Juni 1929, bijblad, no. 2371, luidende:

St. Eustatius, May 30th 1929.

The Editor of the „Amigoe di Curaçao".

Dear Sir,

It is not only with a feeling of surprise but chiefly of disappointment that we have read the contemptuous article taken up in your issue of the fourth of May 1929, and signed by one „Tiller of the Soil", and wherein the writer disapproves of the manner in which the hurricane-relief funds have been and are being handled by the Gezaghebber of the Dutch Windward Islands and his representative at St. Eustatius.

The article in its entirety so devoid of truth, and obviously written with no other purpose but that of evil, has been read with a smile of doubt by *those who know* better and are acquainted with the fact, that only personal animosity could have been the chief factor in prompting the writer to produce such a masterpiece of falsehood. In fact, we need not enter into confutation of the statements made by the writer, for it would take too much time and space, and why attempt at adjustment where a subject has already been gallantly defended and clearly explained in an interfeuillet in the issue of the 11th of same paper!

We do not wish to enter into polemics, nevertheless, we cannot conscientiously allow such an article go by — perhaps working its harm — without giving to the reading Public the benefit of knowing the exact truth of the whole matter.

What we are publishing here today is not gossip gleaned from the mouth of the man in the street, but is firsthand furnished information.

We happen to know, and it may serve as a consolation to the T. of the S. and his disciples, that it is the intention of the Gezaghebber of the Dutch W. Is. to duly render complete and lucid account of all relief work carried on in the Dutch W. Is, and to have same published, thereby giving a chance to the Public to judge for themselves how and in what way the funds have been used. Had T. of the S. but waited with his criticism until *then*, he would undoubtedly have been less rash in his judgment and more reasonable in his demands. We dare say however that this masterpiece has been rather premature.

In the first place we must mention that it could not reasonably be expected of the Gezaghebber to start hurricane-relief operation before being in possession of the funds as T. of the S. seemingly wanted him to do. It must not be forgotten that said sum had to be collected abroad, and remitted to him, which latter only took place about the middle of Jan. Then, plans for the reconstruction-programme had to be made, discussed, and adjusted in ratio to the available funds and when we consider the time ab-

sorbed in the ordering of material from distant countries and the various difficulties and drawbacks thereby experienced, we may with propriety declare that the hurricane-relief-work has made rapid progress instead.

We are at present at the end of May, and have the pleasure already of presenting our readers with the following brief done at St. Eustatius.

Of the number of 40 totally destroyed huts, stand, already completed and occupied, 13 neatly built and prettily painted little wooden cottages of various sizes, accomodating larger or smaller families, while an additional 4 are under completion. It is expected that before the end of June about 25 cottages — the number required — shall have been completed. For the remainder of abovementioned number, monetary compensation has been given, as the owners had either been absent from the island or preferred to receive the cash.

Reconstructive work has been done to 25 houses that suffered partial damage, while 20 overturned houses have been righted and 2400 feet of lumber, and zinc and other material have been distributed to more than 50 persons to enable them to remedy the slight damages sustained. A *provisional* monetary remuneration of 25% of the official value of property-damage has already been handed to 70 individuals exclusive of the above, while 20% has been turned over the 150 stockkeepers for losses in stock and poultry, to say nothing of help in natura that has been given to 79 planters in the form of selected seed yam, of which there was a great scarcity in the island at the time. Thus in all some 300 individuals have already received compensation.

It may be well to mention that the figures of losses taken as a basis were those submitted by the storm committee, comprising amongst others, Messrs. J. S. van Putten and J. G. Lespier, who shortly after completion of some hurricane data, tendered their resignation on account of their indisposition to work of material nature as well as personal animosity against the Local Chief.

The amount of *f* 5000 allowed by the Government for immediate relief-work, was not only destined for St. Eustatius, as T. of the S. has recently broadcasted in his falsetto programme. About half of said sum was allocated to St. Eustatius, and we are sure that had it not been for the work carried on by the means of this amount in: the clearing of debris, righting of overturned houses, burying of dead animals etc. the need and calamity resultant of the storm, would have been much more disasterous. This money was well expended, for, when His Excellency, the Governor visited St./Eustatius in December, the roads etc. were all in post-huricane condition.

With regard to the distribution of foodstuff we shall only mention, rhat the remarks made by T. of the S. are so unwarrantable and absurd as to be beneath notice. For, who in St. Eustatius is not aware of the well organized distribution of foodstuff in spite of the lack of cooperation of those who proclaim and pretend to have the interest of the people at heart!

For, had it not been for the personal interest of the Local Gezaghebber assisted by the Lady Receiver, the Post Office Clerk and an agent of police, the foodstuffs would probably still be stored in the warehouse on the Bay. A well thought out ticket system had been responsible for the succesful and peaceful flow of events. About 300 names of needy ones had been submitted by the Clergymen of the island's two predominating denomi-

nations, to the bearers of these names rations had been dealt out weekly.

Much more can be said to eradicate the many false statements made by the T. of the S. but we deem it beneath our dignity to go further into the matter. We only want to remain objective and to prove to the reading Public that good work has been and is still being accomplished by the Gezaghebber of the Dutch W. Is. and his representative at St. Eustatius, with the funds entrusted to them. Instead of it being a regrettable deed, as T. of the S. bewails, that said fund had been placed unconditionally in the hand of said Gezaghebber, it must be considered a great boon to the people of St. Eustatius that such had been the decision at Curaçao.

The St. Eustatius has not only received the „Lion's Share" of the money, but what is of as much importance, has particularly got the worth of *every cent* allocated to him and without his assistance. The impartiality and promptitude which characterize this hurricane-relief-work can only be appreciated by the many grateful ones who think otherwise than T. of the S.

Finally we beg to state that the relief work is not yet finished, is going ahead at full speed, and, if we understand aright, there is a surprise yet in store for the T. of the S.

Thanking you Mr. Editor for the space allowed me

Very respectfully yours,

A St. Eustatian."

Tenslotte moge ik zelf nog mededeelen uit goede en betrouwbare bron vernomen te hebben, dat in Juli 1929 alle noodige orkaanwoningen, allen geverfd en wel, gereed gekomen zijn en blijkbaar een zoo gunstigen indruk op de bevolking gemaakt hebben, dat vele huiseigenaars het goede voorbeeld gevolgd hebben en hunne woningen eveneens hebben laten verven. Door een economisch beheer van het orkaanfonds zal de Gezaghebber vermoedelijk in staat zijn, na de verevening van alle rekeningen, toch nog voldoende over te houden om nog eene uitkeering te doen aan een 50-tal personen, die geringe schade hebben geleden, maar die nog geen geldelijke compensatie daarvoor gekregen hebben.

Met het vorenstaande hoop ik een en ander ook van een andere zijde belicht te hebben.

Willemstad, Curaçao, 1 October 1929

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK II

1709—1733

§ 1. De plundertochten van Cassart. — § 2. Vrede van Utrecht. Toenemende welvaart. — § 3. Het heksenproces op St. Maarten. — § 4. Ds. Kowan's huiselijke omstandigheden. — § 5. De volkstelling van 1715. — § 6. Doncker der dagen zat. — § 7. De Lauriol op St. Maarten. Plantageverkoop aldaar. — § 8. Gerard De Mepsche tweede commandeur. — § 9. Dood van commandeur Doncker sen. 21 Aug. 1717. — § 10. Wangedrag van De Mepsche. — § 11. De Mepsche en de Kerk. — § 12. De burgerij zet De Mepsche af. Joh. Heyliger prov. comm. — § 13. Ds. Kowan verricht inlichtingsdienst voor Heeren X. — § 14. Durepaire commandeur op St. Maarten. — § 15. De fiskaal Joh. Meyer. De volkstelling van 1720. — § 16. H. H. Mog. verzuimen de kolonisatie van St. Kruis. — § 17. Jac. Stalpert commandeur 16 Nov. 1719. Hij verzet de regeering op Saba en St. Maarten. — § 18. Dood van Stalpert 3 Nov. 1720. Durepaire vraagt ontslag. — § 19. Jac. Stevens commandeur 7 Nov. 1721. — § 20. Jan de Windt aangeklaagd en voortvluchtig. — § 21. Eerste Joodsche gezinnen. Compagniesplantages. — § 22. De Lauriol op St. Maarten gehandhaafd. Verg. § 7. — § 23. Dood van Stevens 18 Dec. 1722. Joh. Lindesay prov. commandeur. P. C. Spieringh secretaris. — § 24. De Engelsche handel op St. Lucia door Frankrijk verboden. — § 25. Terugkeer van Jan de Windt. Herstelling van het fort. Misnoegen van Jan Sim. Doncker. Het garnizoen. — § 26. Lindesay's bemoeiingen met de lastgelden en den particulieren handel. Bedrog bij de suikerverscheping. — § 27. Ev. Raecx commandeur 8 Juli 1728. Hij verzet de regeering. Aanklacht tegen Lindesay. — § 28. Samenzwering tegen de Comp. Lindesay en Spieringh gevangen. Een rijke inboedel. — § 29. Lindesay ontvlucht naar St. Christoffel. Zijne bezittingen in het openbaar verkocht. — § 30. Inning der Fransche schulden mislukt. Philips. Godet. — § 31. Lotgevallen van Van Schagen, Houthuys, Leever en Schenck. — § 32. Huwelijk van Raecx. Ds. Kowan bestraft. — § 33. Vrije vaart op de Kust. Spaansch schip afgeloopen. Zweedsche kolonisatie-plannen. Zoutwinning op St. Maarten. — § 34. Een kwaker op St. Eustatius. De Joodsche gemeente. — § 35. Het proces tegen Jan Simonsz. Doncker. — § 36. Dood van Raecx 10 Februari 1733. De weduwe repatriëert.

§ 1. Donckers commandeursschap zette niet gelukkig in. De schermutselingen tusschen Engelschen en Franschen op de naburige eilanden hielden ook de onze in spanning. Den 13den Juni 1711 waren 15 Fransche barken en een snauw aan het eiland

Montserrat gekomen, hadden aan de Noordkust 1000 man geland, maar na 16 uren vechtens hadden de Engelschen hen, met een verlies van twee kapiteins, negen minderen en drie vaandels naar hun schepen teruggejaagd [1]). Het volgende jaar kregen de Franschen hun kans onder den beruchten, door de Fransche regeering gesteunden, admiraal-vrijbuiter Jacques Cassart. Eerst had hij op zijn beurt Montserrat gebrandschat en er 2000 slaven van medegenomen [2]). In October 1712 werd Cassart meester van Suriname, dat hij slechts verliet voor eene brandschatting van *f* 622.800 in geld, slaven en naturalia [3]); in November plunderde hij Berbice leeg; in Januari 1713 was de admiraal-roover op Martinique terug, om zijne schepen voor nieuwe tochten gereed te maken en 24 Januari verscheen hij met het lamieren van den dag voor St. Eustatius. Het eiland was weerloozer dan ooit en reeds den volgenden dag ging het op accoord over: 3400 pesos of 34 slaven. Na de grondige plundering van 1709 was er blijkbaar niet veel meer te halen. De Franschen namen nog 22 runderen, 65 schapen, 6 kabrieten, 23 kalkoenen en 67 kippen welgeteld mede en kregen voor het geld een wissel op Lucas van Beverhoudt, Pieter Smith en Pierre Pasquereau op St. Thomas [4]). Vrijdag 27 Januari zetten zij toen koers naar Curaçao, ons eiland in „onmacht" achterlatende [5]). Den 16den Februari 's morgens om 7 uur verscheen het eskader voor Willemstad; de smadelijke geschiedenis van het dààr voorgevallene behoef ik hier gelukkig niet te verhalen [6]). De drie geldschieters op St. Thomas hadden in Mei hun geld van de Statianen terug.

§ 2. Den 13den April 1713 maakte de vrede van Utrecht een einde aan den Spaanschen successie-oorlog, die de krachten der Republiek jammerlijk had uitgeput. Den 13den Juni zonden de Heeren bericht aan Doncker, die den vrede liet afkondigen, een dankdienst in de kerk houden en des avonds de gansche burgerij onthaalde — op eigen kosten, schrijft hij, om de meesters vooral niet te ontstemmen [7]). Aanstonds nam de welvaart toe en

[1]) Doncker aan X 20 Juni 1711, portef. no. 1 fol. 133v.
[2]) Doncker aan X 1 Juni 1712, portef. no. 1 fol. 142v.
[3]) Hartsinck, *a.w.* blz. 700—722.
[4]) Kowan aan X 22 Mei 1713 portef. no. 1 fol. 143v.
[5]) Doncker aan X 28 Maart 1713 portef no. 1 fol. 146. 147. Kowan aan classis 23 Mei 1713, Oud class. archief als boven, zegt, dat zij beloofden in een heel jaar het eiland niet te molesteeren!
[6]) Hamelberg *a. w.* I 119—127.
[7]) Doncker aan X 26 April 1714, portef no. 1 fol. 148. Volgens ds. Kowan had deze dankdienst eerst Maandag 25 Sept. 1713 plaats, toen hij over ps. 28 preekte en daarna drie maal het kanon van fort Oranje gelost werd, Kowan aan zwager Willem Gijs-

de suikerplantages, te voren verlaten, werden weder met kracht in cultuur gebracht. Daardoor ontstond meteen sterke vraag naar slaven, en de planters hadden jaarlijks wel twee scheepsladingen kunnen gebruiken. Doch, alweder, de Compagnie bleef in gebreke en dus kochten de burgers natuurlijk bij de enterloopers, die voortdurend prachtige zaken deden [1]).

§ 3. In 1711 valt het befaamde heksenproces op St. Maarten. Twee schavuiten, de vice-commandeur François Lemaire, dien Doncker in 1708 had benoemd, een verloopen Franschman en zijn secretaris Philip Allegre, lieten daar een zestal gegoede mannen en vrouwen van toovenarij beschuldigen om zich van hun geld meester te maken. Zij voerden tegen hen een proces in optima forma en, ofschoon zij zelven in hekserij allerminst geloofden, toonde Lemaire eene zonderlinge kennis van het heksenbijgeloof, zoodat het scheen, alsof hij van middeleeuwsche heksenhamers lectuur had gemaakt. Ook deed hij in uitgezochte wreedheid jegens zijne beklagenswaardige slachtoffers voor de oude heksenmeesters niet onder. Gouverneur Doncker zond eene commissie naar St. Maarten, die gemakkelijk de onschuld der onnoozele menschen aan het licht bracht. Men bracht de beide schelmen gevankelijk naar St. Eustatius, sloot hen, omdat er, gelijk wij vroeger zagen, geen gevangenis was, in een van die groote, droge regenbakken op, waarvan reeds Du Tertre bewonderend gewag maakt, waaruit zij al spoedig gemakkelijk ontvluchtten en naar Curaçao gingen, waar althans Lemaire beschermers had. Zij bewogen den directeur Jeremias van Collen om Doncker te dagvaarden, niet echter om wat hij in dat heksenproces tegen hen gedaan had, zóóver ging hun brutaliteit toch niet, maar om betaling te doen voor zeker huis op St. Maarten, dat Lemaire volstrekt valschelijk beweerde zijn eigendom te zijn. Doncker te oud en te ziek, om zelf te gaan, zond twee gevolmachtigden, Meyer en Lindesay, die 4 November 1713 inderdaad naar Curaçao vertrokken, maar, omdat men het proces schandelijk slepende hield, daar in Augustus 1714 nog werden opgehouden. Juist in die dagen verscheen Lamont nog eens weer op het eiland, met recommandatie van Van Collen, om zijne zaken te behartigen. Om zijn slecht geweten durfde hij zich maar weinig vertoonen, maar vond nog gelegenheid zijnen ouden

---

brecht 25 Octob.1713, Oud class. archief. Wel laat! Op St. Christoffel hadden de Engelschen 29 Juli den vrede geproclameerd, de vreugdevuren en de kanonschoten had men op St. E. kunnen zien en hooren. Kowan aan denz. 17 Aug. 1713.

[1]) Kowan aan X 24 April 1714 portef. no. 2 fol. 374^r; 17 Juni 1715 portef. no. 1 fol. 150^r: Doncker aan X 26 April 1714 portef no. 1 fol. 149^r.

vijand Doncker te prikkelen door te zeggen, dat die zaak van Lemaire in de helft van den tijd kon zijn afgedaan, maar dat men hem, Doncker, geld uit den zak wilde kloppen. Inderdaad hadden de ons reeds bekende Willem Lamont en Willem de Bij, ofschoon zij beter wisten, velerlei beschuldiging tegen Doncker ingebracht. De Raad op Curaçao ontzegde aan Lemaire zijn eisch en 3 Februari 1715 waren de gevolmachtigden eindelijk weder thuis. Maar de gruwelen van het heksenproces waren helaas buiten het geding gebleven [1]).

§ 4. Het ging ds. Kowan, trots zijn klachten, niet slecht. Vóór den Franschen overval had hij *f* 800 gekregen, in 1715 nog eens *f* 1000, hij had aandeelen in een suikerplantage, een stuk land voor zijn groenten en nog eene plantage op Saba, die hij verhuurde. Hij ging daar jaarlijks heen en doopte dan meteen gemiddeld een twintig kinderen, waarvoor hij 30 stukken van achten ontving. Voor huisdoop of -trouw rekende hij altijd twee pesos, overmits een leviet van het altaar leven mag. Voorts had commandeur Doncker in het fort een groot huis laten bouwen voor de godsdienstoefening [2]). En eindelijk had hij met een voorschot uit de diakoniekas voor zichzelven een huis gebouwd. Het oude, van riet, had in den orkaan van 2 October 1713 zwaar geleden, de stutten van wit cederhout waren verrot en het dak lekte zóó, dat de dominee zijn bijbel niet kon openleggen wanneer het regende. Tijdens dien orkaan hadden zijn vrouw en kinderen dan ook in het orkaanhuisje van haar broeders moeten vluchten [3]). Thans kreeg hij een huis van 29 voet lang, 15 breed en 12 hoog, voorloopig nog met droog suikerriet gedekt, dat de negers voor niets van de plantages mochten oprapen, daarna, toen hij eenig geld ontvangen had, liet hij op St. Christoffel New-Yorksche planken koopen, waarmede men het huis rondom beschoot. Er waren twee kamers, rondom het huis was een muur van twee voet hoog en twee voet breed en het regenwater vloeide door eene gemetselde goot in den regenbak [4]). Zoodra hij het voorschot aan de diakonie zou hebben terugbetaald, zou het huis zijn eigendom zijn. Hadde het in zijn aard gelegen, hij had tevreden mogen wezen.

Wij hebben indertijd gezien dat ds. Kowan met Catharina de

---

[1]) L. Knappert, *Een heksenproces op St. Maarten* in *W.I.-Gids* 1928, blz. 241-264 met de bewijsplaatsen.

[2]) Doncker aan X 20 Dec. 1715 portef no. 1 fol. 153r—156v. Copie der afrekening met ds. Kowan aldaar fol. 157 en 158.

[3]) Kowan aan cl. Amst. 23 Mei 1713, aan zwager Willem Gijsbrecht 25 Oct. 1713, aan classis 25 Juli 1714. Oud class. archief Amst.

[4]) Kowan aan X 25 Jan. 1717 portef no. 1 fol. 173.

Geus getrouwd en met haar 18 Mei 1701 op het eiland aangekomen was. Zij kon daar niet aarden en wilde van harte gaarne naar Amsterdam terug, maar is op St. Eustatius overleden. In een brief van 20 October 1713 spreekt Kowan van zijne vrouw zaliger, maar was toen reeds lang getrouwd met zijne tweede vrouw, Anna Oyen, een naam op het eiland inheemsch. In een brief van 6 Juli 1712 spreekt hij van vrouw en twee kinderen. Dat waren Anna, van wie wij het geboortejaar door leemten in het doopboek niet kennen, maar die 1 Sept. 1727 als getuige staat bij den doop van Cornelis Sim. Doncker. De tweede dochter was Johanna, gedoopt 20 Jan. 1711 [1]). Den 17 Augustus 1713 spreekt hij van vrouw en drie kinderen, dat waren dus Anna, Johanna, en Antonia, geb. 15. ged. 23 Juni 1713. Dan volgt Sara, geb. 11, ged. 26 December 1715. Doch Antonia moet spoedig overleden zijn, want 30 Mei 1718 wordt er weder eene Antonia geboren en 6 Juni gedoopt, en eindelijk 23 Juli 1720 een zoon Antonius, 4 Augustus gedoopt [2]).

§ 5. De volkstelling van het jaar 1715 gaf de volgende cijfers:

Op St. Eustatius 410 christenen en 561 slaven . .	=	971
na den vrede nog ingekomen 114 en 189	=	303
Te zamen . .	=	1274
Op Saba 336 christenen en 176 slaven	=	512
Op St. Maarten 361 en 244	=	605 [3]).

Men bespeurt aanstonds de gevolgen van den vrede en de toegenomen welvaart. In 1705 waren deze cijfers geweest resp. 606, 577 en 251, de bevolking van St. Eustatius en St. Maarten is dus meer dan verdubbeld, alleen die van Saba iets gedaald.

§ 6. De commandeur Jan. Simonsz. Doncker begon den last van jaren en ziekten telkens zwaarder te voelen. In Januari 1717 ziek te bed liggend, beval hij Heeren X als zijn opvolger zijn gelijknamigen zoon of anders zijn schoonzoon Joh. Lindesay aan. Doch nooit, hoopte hij, zouden zij Bartholomeus Tribier of Isaac Lamont of iemand van die familie kiezen, omdat die met een volkomen haat tegen de bewoners des eilands waren ingenomen en stellig twist zouden doen rijzen. „Ick wil hopen", eindigt hij, „wanneer het God Almagtig believen sal mijne siel op te nemen in de eeuwige vreugde, dat Hij mij mede genadiglick verleenen sal een vroolijke opstanding ende H.E.Achtb. Heeren

[1]) *Doopboek van St. Eustatius* no. 247 op de data.
[2]) *Doopboek* als boven op data. Het doopboek begint in November 1709, het trouwboek in 1730.
[3]) Telling van 19 Aug., 3 Nov. en 15 Dec. 1715, portef no. 1 fol. 161—163^r, 167 168^r 169, 170^r

persoonen, Mevrouwen en respectieve familie te zijner teyt eene salige navolginge" [1]). Voor de Heeren en Meesters was altijd de laatste gedachte.

Het oordeel over Doncker jun. en Lindesay was echter op het eiland niet algemeen gunstig. Het heette, dat zij met recht of onrecht rijk wilden worden, dat zij met hun kliek gastreerden en brasten en eigenlijk het land regeerden, terwijl hun oude vader voor een oortje bij hen thuis lag. Ware het niet om enkele rechtvaardigen, gelooft ds. Kowan, God zou het eiland reeds als Sodom omgekeerd hebben [2]).

§ 7. Enkele weken later, Maart 1717, werden die van St. Maarten verrast door de komst van den heer François de Lauriol, die, in opdracht van den markies De la Varenne, „chevalier de l'ordre militaire de S. Louis, capitaine des vaisseaux du Roy, son gouverneur et lieutenant general des isles Françaises du vent de l'Amérique" bezit kwam nemen van de aan de Franschen toebehoorende helft des eilands [3]). De la Varenne, overwegende dat het Z.M. niet onbekend was, hoevelen zijner onderdanen op St. Maarten woonden zonder eenig toezicht op hun stoffelijk en geestelijk leven, had besloten den sieur De Lauriol, die vroeger kapitein van de militie op dat eiland geweest was, er heen te zenden om op alles orde te stellen, opdat deze families door geen vreemde natie zouden gehinderd worden. Had de markies misschien iets vernomen van Lemaire's schandelijk gedrag tegen enkele Fransche gezinnen? Lauriol moest de Fransche bewoners verzekeren, dat er spoedig een priester zou komen om hen geestelijken bijstand te verleenen, hij moest hen tot eensgezindheid opwekken en tot eerbiedige zorg voor de kerken, waar men den heiligen dienst verrichtte. Hij moest hen aanbevelen om onder geen voorwendsel eenig stuk gayac hout [4]) aan vreemdelingen te verkoopen, gemerkt Z.M. het voor zijn dienst gaarne koopen wilde tegen den loopenden prijs. De Fransche gezinnen mochten niet in het Hollandsche gedeelte gaan wonen, wel voortgaan er op de plantages te werken, doch geen ander gezag erkennen dan dat des Konings. Mocht de heer De Lauriol bij geval den gezaghebber der Hollanders te spreken krijgen en mocht deze aanspraken laten gelden op het gansche eiland, op grond van het verdrag

---

[1]) Doncker aan X 28 Jan 1717, portef no 1 fol 175, 176r. Bijna gelijkluidend portef. no. 2 fol. 477.

[2]) Kowan aan broeder Willem Gijsbrecht 17 Aug. 1713, Oud class. archief Amst.

[3]) De commissie van De la Varenne aan Lauriol, d.d. 5 Febr. 1717 portef. no. 1 fol. 179v. 180r.

[4]) Guajacum officinale, pokhout, om zijn hardheid gezocht, Oldendorp *a.w.* I 205

tusschen den heer Lucas van St. Eustatius en enkele bewoners van dit eiland, onderdanen des konings [1]), dan moest De Lauriol hem te verstaan geven, dat, daar deze menschen geenerlei volmacht bezeten hadden, dat verdrag van nul en geener waarde was. In woorden en gedragingen moest De Lauriol gematigd zijn, alleen wanneer de Hollandsche gezagvoerder daarvan misbruik zou maken, moest hij ook een hoogen toon aanslaan [2]).

Den 15den Maart 1717 was De Lauriol op St. Maarten gekomen, den 18den ging de vice-commandeur van het Hollandsche gedeelte, Mart. Meyer, met zijn volk naar Marigot en vroeg den Franschen kapitein, welke volmacht hij had, of hij last kon vertoonen hetzij van H.H. Mog. of van Bewindhebbers of van Jan Simonsz. Doncker? De Lauriol antwoordde: „neen maar van mijn heer en meester op Martinique". En Meyer weder: „Ik heb geen meester op Martinique, maar op St. Eustatius". Hij vroeg copie van de commissie en instructie en beval hem aanstonds het eiland te verlaten [3]). Aan het eerste voldeed De Lauriol, aan het tweede natuurlijk niet en wij zullen hem in 1721 nog op zijn wettigen post vinden. Abr. Calwaert ging met de stukken naar St. Eustatius en na de lezing ervan vond Doncker het geval zeer vreemd. Wat óns vreemd voorkomt zijn zijne woorden, dat Heeren X sedert den laatsten oorlog St. Maarten hebben geregeerd, ook het Fransch gedeelte, „sonder omkeyk van de vranschen naar dat eylandt". Wij zagen vroeger dat Lamont het in 1703 bezet had. De Franschen kwamen dan eerst nu voor hun rechten op.

Voor het overige ging het op St. Maarten niet voorspoedig, de bewoners trokken er uit, het land lag braak en juist in deze dagen verkocht Doncker eene compagniesplantage, waarvoor geen liefhebbers waren, aan Jan Hendrik Sieben van St. Thomas voor den spotprijs van 500 stukken van achten. Nog onder commandeur Jac. Stevens bevonden zich deze penningen „onder arrest onder handen van onsen dominé Anthoni Cowan", waar-

---

[1]) „.... en vertu du concordat fait entre le sieur Lucas député de St. Eustache et quelques habitans sujets du Roy dans la mesme isle...." Lucas Schorer, gouverneur van St. Eustatius had Zondag 3 April 1689 en volgende dagen het eiland tegen De Blenac verdedigd (*boven* I § 3) maar het den 6den overgegeven. In het verdrag, bij Hamelberg *a.w.* II Doc. blz. 46 vlg., vind ik St. Maarten niet genoemd. Er zal eene afzonderlijke overeenkomst gesloten zijn, waarbij dan alweder het verdrag van 1648 vergeten schijnt.

[2]) *Copie Instruction donné au fort royal de Lamartinique* le 5 Fevr. 1717, portef. no. 1 fol. 181.

[3]) M. Meyer aan Doncker 18 Maart 1717, portef. no. 1 fol. 183.

om is niet duidelijk, maar het bewijst dat men hem in geldzaken betrouwbaar rekende [1]).

§ 8. Had de oude Heer Doncker gevraagd om zijn zoon als opvolger, de jonge Doncker vroeg dat nu ook zelf aan de Heeren doch in de gebruikelijke copie, die men enkele weken na den eersten placht te verzenden, moest hij er bijvoegen, dat 23 Mei 1717 schipper Sipkes van Curaçao was aangekomen met aan boord de heer Gerard de Mepsche en familie, door de Heeren X als tweede commandeur aangesteld [2]). Ook Doncker sen. meldde 's mans komst met de sombere bijvoeging, dat hij hoopte met De Mepsche in eendracht te kunnen leven [3]). Zijn voorgevoel heeft hem niet bedrogen: De Mepsche heeft nog zijne laatste dagen vergald. Den 24sten Mei haalde de bevolking hem in onder kanonschoten.

Jonker Gerard de Mepsche was een tijdgenoot van den beruchten Rudolf, heer van Faan en zijn verre neef, want terwijl deze een afstammeling was van Johan, den gehaten luitenant der hoofdmannenkamer uit Alva's tijd, was Gerard dat van Johan de Mepsche den Olde op Piloursema bij den Ham, die in 1580 na het verraad van Rennenberg naar Oostfriesland was uitgeweken [4]). Zijn vader was kapitein Johan, zijne moeder Juliana Verrucii, hij zelf staat in het doopboek der gereformeerde gemeente van Groningen op 27 Maart 1683. Bij resolutie van Ged. Staten van Stad en Lande d.d. 7 Juni 1701 werd hij benoemd tot vaandrig. Hij was gehuwd — wanneer en waar blijkt niet — met ElisabethVermasen, uit welk huwelijk althans twee kinderen waren, Jan Julius geboren in 1711 te Zwolle en Gerardina Elisabeth in 1712 in de citadel te Luik [5]). Hij diende dus toen in het Zuiden, maar in 1713 lag hij in garnizoen te Delfzijl. In Maart van dat jaar verzocht hij aan Gedepp. verlenging van zijn verblijf aldaar, wat zij hem vergunden „mids hem in gerustheyd

---

1) Doncker aan X 5 Mei 1717 portef. no. 1 fol. 177, 12 Aug. 1717 *aldaar* fol. 197^r. Stevens aan Kamer Zeeland 4 Mei 1722 portef. no. 2 fol. 569^r. De *verkoopacte* der plantage is gedagteekend 22 Nov. 1715, Heeren X keurden den verkoop goed bij missive aan Stalpert van 16 Dec. 1719. Jan Hendrik Sieben was getrouwd met Anna Maria Runnels en bevond zich ten tijde van den verkoop op St. Eustatius, *Doopboek* no. 247 als boven op 26 Dec. 1715.

2) Heeren X meldden deze benoeming aan Doncker per missive van 19 October 1716.

3) Doncker jun. aan X 6 Mei 1717 en 25 Juni portef. no. 1 fol. 185. 187v. Doncker sen. aan X 28 Mei 1717 aldaar fol. 193.

4) G. M. Cohen Tervaart, *De grietman Rudolf de Mepsche*, 1921. J. A. Feith, *De Ommelander Borgen* 1906, blz. 37, 88; over Piloursema *aldaar* 144; over het geslacht Verrucii *aldaar* 73 en 156. Voor leden van het geslacht De Mepsche ook J. A. Feith e.a. *Grafschriften in Stad en Lande* 1910 en het *Album Stud. Ac. Gron.*

5) *Navorscher* XXXIII 239.

aldaer sal moeten ophouden en niet vandaar sal mogen comen sonder nader ordre" [1]). Dus een arrest in zijn garnizoen, daarna nog verzwaard door zijn overbrenging naar den Stads-geweldige te Groningen, waar hij in April zat opgesloten [2]). Blijkbaar verkeerde hij in geldelijke moeilijkheden, want, toen Gedeputeerden hem verlof gaven om naar de West-Indiën te vertrekken, bepaalden zij: „De Heeren Gedepp. hebben den luitenant Gerard de Mepsche geaccordeert om eene reise nae Curassau te mogen doen, mits dat geduirende desselffs absentie het luits. tractement voor de eene helft bij desselfs huisvrouw ende de andere helft bij de crediteuren van gen. luitenant zal worden genoten, wordende de solliciteur der Comp. geauthoriseerd om de betaalinge dien conform te doen, mids de helfte, ten behoeve der crediteuren tijdelijk in te houden, niet als op ordre der heeren Gedepp. sal worden gedistribueert" [3]). Aldus kwam hij als adelborst d.i. soldaat-vrijwilliger naar Curaçao met aanbeveling van Heeren X, waarom Van Collen niet beter wist te doen dan hem aanstonds tot kapt. luitenant aan te stellen. Doch dit was den Heeren weder al te kras en zij bevalen dat Gerard onmiddellijk weder adelborst zou zijn. Toen was Gerard boos, reisde naar Holland terug, bepleitte zijn zaak voor Bewindhebberen, waarbij hij wel steun van Groninger jonkers zal genoten hebben, en het einde was zijne benoeming tot tweeden commandeur van St. Eustatius! Hij kreeg eene der Compagniesplantages in gebruik, dicht bij het fort, met zes slaven, *f* 600 gage, het bevel over twaalf soldaten, die Heeren X zouden zenden, terwijl hij ook de burgerij in den wapenhandel oefenen moest [4]). Ziedaar de man, dien Bewindhebberen op de Statianen loslieten.

§ 9. Hij was nog nauwelijks op het eiland aangekomen, of ds. Kowan klampt hem zoowaar aan over de eeuwige kwestie zijner vrije tafel en deed dat zoo herhaaldelijk(„wie niet voor sijn familie sorgt" zeide hij, „is slimmer dan een ongeloovige, daarom sorg ik ook voor mijn familie"), dat De Mepsche „altemets genootsaeckt (was) hem quaet bescheit te geven". Inderdaad deed hij dat. Woensdag 4 Augustus 1717 wandelde de dominee langs een plaats De Leugenaar aan het strand en zag daar voor een huis De Mepsche zitten met zijne vrouw, mons. Almers (zijn secretaris) en kapitein Jac. Stevens. De man was dronken en

[1]) *Resol Ged. Staten* 23 Maart 1713.

[2]) *Aldaar* op 26 April 1713.

[3]) *Aldaar* op 2 Juni 1713. Voor talrijke inlichtingen ben ik grooten dank verschuldigd aan den heer J. A. Brouwer, commies-chartermeester in Groningen.

[4]) Bovengen. mistive van 19 Octoger 1716, voorts eene van 24 Dec. 1716. Hamelberg *a.w.* I 215.

vloekte den dominee uit en verzocht hem daarna weer, ook een glas wijn te nemen van het tinnen bord, waarmee een slaaf rondging. Wat Kowan weigerde. Ook Doncker meldt (het zou zijn laatste brief zijn) dat De Mepsche van 's morgens tot 's avonds den sterken drank najoeg [1]) en dan zeer „passieusig" was. In zulk een bui wilde hij met een kanon van het fort schieten, maar het oude stuk barstte en een arme konstabel werd er door gedood. Sprak de commandeur hem daarover aan, dan dreigde hij met de goede vrienden, die hij onder Bewindhebberen had. Den 15den Juli brandde Donckers huis af met al zijne goederen daarin, naar hij vreesde moedwillig aangestoken [2]).

Heeft dit ongeval zijn dood verhaast? Zaterdag 21 Augustus 1717 des ochtends ten 5 ure overleed hij. „Hij is", schrijft zijn zoon, „in den Heere ontslapen, verhoopende dat sijn siel in het Eeuwige vreugden rust met zijn zaelighmaker Jesus Christus en het Eeuwige Triumphe uitgalmt van de overwinninge des doods. Amen!" Ook het vele geld, dat hij in het proces-Lemaire verloren had, mag zijn einde verhaast hebben [3]). Hij was 72 jaar geworden. Op zijn sterfdag na zonsondergang droeg men den ouden commandeur naar zijne plantage onder het lossen van kanon-en geweervuur en zette het bij in een gemetselden grafkelder [4]). De Mepsche, den rouw niet eerbiedigend, vroeg aanstonds overlegging der compagniesgelden, ja drong daar „in passie" op aan, geheel in strijd met het gebruik in West-Indië, dat in een sterfhuis alle goederen zes weken onder zegel blijven. Toen die tijd verstreken was zond Lindesay copie uit de boeken van zijn schoonvader van Compagnies inkomsten en uitgaven [5]). Andere papieren waren vermoedelijk bij den brand van 15 Juli verloren gegaan.

§ 10. Met De Mepsche ging het van kwaad tot erger. Tegen de schippers der naburige eilanden gedroeg hij zich zoo woest, dat zij wegbleven en derhalve kwam er gebrek aan levensmiddelen. Tegen de burgerij trad hij even onhebbelijk op; den Zondag vierde hij niet, maar speelde dan biljart in de herbergen; wat Doncker zaliger aan het fort had laten doen haalde hij weer onder

[1]) Vergel. *Spr.* 23, 29—35.

[2]) De Mepsche aan Kamer Amst. 10 Aug. 1717, portef. no. 2 fol. 481, 482v. Kowan aan classis Amst. 13 Octob. 1717, Oud class. archief. Doncker sen. aan X 12 Aug. 1717 portef. no. 1 fol. 195—198r.

[3]) Doncker jun. aan X 13 Sept. 1717 portef. no. 1 fol. 203, 204.

[4]) Kowan aan X 21 Sept. 1717 portef. no. 1 fol. 230v.

[5]) Lindesay aan X 13 Sept. 1717 portef. no. 1 fol. 205, 206. In deze portefeuille bevinden zich in afzonderlijken grauw papieren omslag maar met doorloopende pagineering het journaal en grootboek van Comp. inkomsten en uitgaven van 1 Januari tot 20 Augustus 1717.

den voet; voor het garnizoen was hij een wreed meester: voor het minste vergrijp liet hij soldaten met lont tusschen de vingers branden en daarna aan den vlaggestok geeselen; niet minder ergerlijk waren zijn „menigfuldige en verfoeylijke vuyle discoursen die hij continueel voor den dag bracht, onbetaemlijck om aan te hooren ofte op papier te staen", zoodat fatsoenlijke vrouwen niet konden blijven of het harden waar hij was of kwam. Toen hij derhalve de onbeschaamheid had den burgers eene attestatie van goed gedrag ter teekening vóór te leggen, weigerden zij dat eenparig, zeggende, dat hij het eiland te gronde richtte en dat zij niet uit den oorlog tot vrede gekomen waren, om te worden onderdrukt [1]).

Van 's mans manieren moeten wij, ofschoon niet begeerig er lang bij stil te staan, een staaltje geven. Op een dag kwam de vice-commandeur van St. Maarten, Martinus Meyer, een goed woord doen voor een schipper, dien De Mepsche gevangen wilde zetten. Als gewoonlijk door den drank bezet, zeide hij tot Meyer: „gij bent een dondersche schelm, spreek nog één woord en ik zal UEd. met mijn degen doormaaien". Zijne vrouw kwam tusschenbeide met „kind, de heer Meyer spreekt UEd. geen kwaad woord", maar niettemin liet de jonker hem en den schipper in het fort opsluiten en, toen een burger, James Lynch, hem vroeg althans een hangmat in het fort te mogen hangen, beet hij hem toe: „Wilt gij dood wezen?" Den volgenden morgen kwam Koenraad Almers aan Meyer zeggen, dat hij weg kon gaan, maar deze wilde natuurlijk eerst weten, waarom hij gevangen was gezet. Toen echter Almers hem uit naam van juffrouw De Mepsche kwam smeeken, toch maar te gaan, deed hij dat uit meedoogendheid voor de arme vrouw [2]). Zij was het ook, die den burger Jac. Stevens, op wiens huis de woestaard al eens uit het fort een kanon had afgepast, tegen een aanslag van haren man waarschuwde. Toen hij daarvan hoorde, vloekte hij: „Foetre canalje, ik salse God dood'mij morgen ogtend vroeg in 't fort setten" [3]).

§ 11. Kort na zijn komst had hij met ds. Kowan afgesproken, dat hij hem naar Saba vergezellen zou, wanneer daar doopbeurt

[1]) Joh. Heyliger, kapitein der burgerij en raden aan X 15 Sept. 1717 portef. no. 1 fol. 223v—226v. Kowan aan X 2 Nov. 1717 *aldaar* fol. 240, 241r, 256v.

[2]) *Getuigenis* van M. Meyer portef. no. 1 fol. 260.

[3]) *Aldaar* d.d. 18 October 1717 fol. 241v. 266v, 274v. Was dit arme schepsel de boven genoemde Elisabeth Vermasen? Maar de resolutie der Gron. Gedepp. van 2 Juni 1713 bepaalde immers dat gedurende De Mepsche's afwezigheid zijne huisvrouw de helft van zijn luitenantstractement zou genieten, hetgeen er op schijnt te wijzen, dat zij in patria is gebleven. Nu hield zij zich volgens *Navorscher* XXXIII 239 nog in 1744 met haar dochter te Nijmegen op, maar het kan zeer goed zijn dat zij haren man naar West-Indië gevolgd is, tenzij De Mepsche zich aan bigamie schuldig heeft gemaakt.

zou zijn. Nadat er Woensdag 9 Juni 1717 biddag voor 't gewas geweest was, kwam er Zondag 13 scheepsgelegenheid voor Saba, waarop de predikant aan De Mepsche vroeg, of het hem schikte na de preek over te steken? Maar de ander ging toen dusdanig te keer, dat ds. Kowan geheel overstuur raakte en vreesde dat hij Zondag niet zou kunnen preeken. Maar, toen hij de gemeente ter kerke zag gaan, „dacht hij op zijn Jezus" en besteeg den kansel. De Mepsche en zijn vrouw waren er niet, ofschoon zij zelden verzuimde. Doch de schipper was intusschen al weggezeild. [1]) Gelukkig kwam er deze maal spoedig weer gelegenheid. Zaterdag 16 October kon de dominee met eene bark naar Saba gaan, doopte Zondag na de preek 20 kinderen, vertrok weer Maandag vóór zonsondergang en was Dinsdag 19 ook 's avonds weer thuis [2]).

Zondag 1 Augustus 1717 was de eerste afkondiging voor het avondmaal, Zondag 8 de tweede, Maandag 9 de noodiging. Vroeger deed de kerkeraad dat bij de leden aan huis, maar trof hen dan vaak niet aan, en thans liet men hen op 't fort samenkomen, bij welke gelegenheid (instelling van commandeur Doncker) de vlag van den muur woei. Doch de Mepsche zat niet met de gemeente aan, omdat hij met zijne verwanten in Groningen ruzie had en dat — gelijk nog tegenwoordig wel geschiedt — op de Kerk verhaalde [3]).

§ 12. De burgerij, over De Mepsche's gedrag ten zeerste ontstemd, wendde zich per rekest tot Bewindhebberen om een ander opperhoofd te bekomen, ja op dienzelfden dag hakte de Raad, eigen beschikkingsrecht handhavend, den knoop door en ontzette den man uit zijn ambt om te kunnen repatrieeren en verantwoording te doen van zijne kwade regeering. Jan Heyliger werd bij provisie commandeur [4]). Doch daarom waren zij den dronkaard nog niet kwijt! Na zijn ontslag zat hij thuis met Koenraad Almers te drinken, de een in een hamack [5]) liggend, de ander daarnaast op een stoel zittend, totdat zij elkander nauwelijks glas of kop konden aangeven. Arme juffrouw De Mepsche! Op het laatst werd

[1]) Kowan aan X 21 Sept. 1717 portef. no. 1 fol. 229v. *Verklaring* van kapitein Jac. Stevens in den kerkeraad voor de ouderlingen Dan. van der Poel en Joh. Markoe jun. *aldaar* fol. 231. Kowan aan cl. Amsterdam 13 Octob. 1717, class. archief Amst.

[2]) Kowan aan X 2 Nov. 1717 portef. no. 1 fol. 238v. Vergel. *boven* II § 4. De vorige maal was geweest 16 April 1715, de volgende zou zijn 27 October 1719, *Doopboek* no. 247 op data. Doch op Saba geboren kinderen werden ook wel op St. E. gedoopt.

[3]) *Brief* als boven van 21 Sept. 1717 fol. 230r.

[4]) *Rekest* d.d. 14 Octob. 1717 portef. no. 1 fol. 243, 244v. Doncker jun. aan X 20 Oct. 1717 *aldaar* fol. 234v. Kowan aan classis Amsterdam 4 Nov. 1717, class. archief Amst.

[5]) Ind. amak, Eng. hammock, Fr. hamac, It. amaca, Sp. hamaca, Ned. hangmat, *Encycl. W. Indie* kol. 356.

de jonker zóó gevaarlijk, dat de Raad hem 10 November met een bark naar St. Thomas zond [1]). „Had hij maar naar mijne vermaning geluisterd", zegt ds. Kowan wijsgeerig. In Mei 1718 zat hij nog met zijne familie op St. Thomas [2]), den 31sten October schreven Heeren X, zeker niet te vroeg, dat zij de behandeling van De Mepsche wel wat bar vonden, maar dat zij hem toch niet zouden terugzenden [3]). Hij is daarna naar Curaçao gegaan, waar wij hem in 1721 aantreffen als.... kapitein-luitenant der militie! [4]).

§ 13. Zaterdag 20 November 1717 vergaderden Heeren Bewindhebberen .Ter tafel waren een aantal brieven van ons eiland o.a. over Lauriol op St. Maarten en De Mepsche, maar men ging daarop bijna niet in. Evenmin deed men dit op Kowan's brief over zijn huis, maar wèl besloten de Heeren hem te verzoeken, wat noch hen noch hem tot eer verstrekt, of hij bij voortduring berichten zou willen zenden over de onderlinge verhouding der beide commandeurs en of zij het voordeel der Compagnie behartigden? Zij zouden dan zorgen, dat zijn tractement ordentelijk zou worden voldaan [5]). Dit gelijkt van dichtbij op spionage. Een jaar later lieten de Heeren zich weder een aantal brieven voorlezen, „waarop geen conclusie gevallen" behalve dat zij den predikant aanspoorden in het waarnemen van zijn dienst met ijver te continueeren, terwijl men aan den nieuwen commandeur over zijn achterstallig tractement order zou zenden [6]). Dat was alles. Hadden de eilanders ongelijk als zij klaagden, dat de Heeren zich niet om hun lot bekommerden? En, voegen wij er bij, in de keuze der gezagvoerders, door domheid of door nepotisme, bijzonder ongelukkig waren?

§ 14. Den 10den Mei kwam van St. Christoffel en reisde 12 Mei 1718 door naar St. Maarten Louis Guillaume Durepaire, benoemd commandeur van dat eiland [7]). De Comp. had hem voor duizend stukken van achten het gezag over het gansche eiland verkocht en natuurlijk kwam de Fransche helft daartegen in verzet en weigerde den gewonen eed. Voorts was Martinus Meyers nog altijd vice-commandeur, hij voelde zich derhalve gekrenkt door Durepaire's komst en was aanstonds in de oppositie. En met hem de

[1]) Kapitein en Raden aan X 16 Nov. 1717 portef. no. 1 fol. 250r. Hierop doelde gouverneur Erik Bredal van St. Thomas, toen hij 13 Maart 1718 schreef, dat de Franschen hun gouverneur van Martinique en de Hollanders den hunnen van St. Eustatius verjaagd hadden, bij Westergaard, *a.w.* pag. 192.

[2]) Portef. no. 2 fol. 486v.

[3]) *Missiven* van Heeren X d.d. 31 October 1718.

[4]) *Protocollen* van Curaçao op 15 Juni 1721.

[5]) *Resolutiën* van Heeren X Sabbathi 20 Nov. 1717 fol. 239v.

[6]) *Resolutiën* als boven Sabbathi 15 Oct. 1718 fol. 310r.

[7]) Kamer Amsterdam had 16 Febr. aan Mart. Meyers 's mans benoeming gemeld.

gansche burgerij. Durepaire was van zijn eigen volk weggeloopen naar de Spanjaarden op San Domingo, had daarna op St. Thomas (waarom hooren wij niet) in de boeien gelegen, was ontvlucht en nu op St. Maarten aangesteld. Hij kende noch Nederlandsch noch Engelsch, en de eilanders vonden dat terecht eene bedroefde zaak. Den Nederlandschen secretaris door den Raad aangesteld, verving hij door zijn zoon, dien hij op Martinique „verovert" had bij een vrouwspersoon, met wie hij niet getrouwd was geweest. Maar die zoon kende evenmin onze taal [1]). Voorts was er altijd een klerk geweest, die des Zondags een preek voor de gemeente las, maar sinds Durepaires komst hoorden zij gebed noch predikatie, zoodat de commandeur wel een vijand van de kerk scheen. Hij schold de menschen voor „boeger de hollandees" (bougres de hollandois) en „canaalyes", en liever dan dat te verdragen wilden zij van het eiland weg. Mogen wij hen gelooven, dan had Durepaire de helft van het eiland aan de Franschen gegeven, nu zij den eed niet wilden afleggen, wat weer zou bewijzen, dat men het tractaat van 1648 vergeten was.

Toen in 1685 het edict van Nantes was herroepen, moesten de protestanten ook de Fransche koloniën verlaten. Ook van St. Maarten waren er toen bij nacht velen scheep gegaan, want, gelijk wij reeds zagen, hield de Maltheser ridder De Maynie sinds 1676 hei eiland bezet [2]). Hij had toen al de verlaten plantages voor den koning aangeslagen en Durepaire, die met eene mad^{elle} Du Maynie getrouwd was — ik weet niet in welken graad zij den ridder bestond — deed nu zijn best die plantages aan zich te trekken. Deze juffrouw Durepaire liet zich daarbij niet onbetuigd, in de raadszitting van Februari 1719 zat zij in den stoel van haren man, blauw in haar gezicht van woede over het geboden verzet en zeggende dat zij mans genoeg was om drie mannen te kloppen. Raden waren toen Mart. Meyers, Abr. Calwaert, Thom. Wattson, Henry Payne en W. van der Poelen. Geen wonder, dat de burgerij met aandrang om een anderen, Nederlandschen commandeur vroeg. Ter ondersteuning daarvan legden zij nog eene verklaring over van de eerzame juffrouw Mattalena Calloen, gewezen huisvrouw van den kapitein Bernie zaliger, tot wie Durepaire in haar eigen huis gezegd had: „Ik dacht onlangs, toen er dat alarm was

[1]) Van zijn Fransch dit staaltje. Durepaire aan X d.d. St. Martin 1 May 1719 portef. no. 1 fol. 508: „A Messeigneurs les vrintbres (bewindhebbers) de la noble compagnie des Indes dwest. Le Sieur Mayre en ce fesant reconoitre gouverneur et mayant entierement demis vous voyes mess. ou va linsolance de ce malheureux cet a lexample de St. Eustache. Le Sr. Mayre avoit surpris mon ordre pour arrester les nègres qui etoit au nombre de 30 et lanvoya au sr. Doncker et fit eschaper les nègres".

[2]) *Boven* I § 3.

in de kleine baai, dat de Spanjaarden aan het plunderen waren. Ik zou hen dan in Marigot gebracht hebben, om daar ook te plunderen. Ik wilde maar dat het oorlog werd, dan kon ik ook een paar huizen leeghalen" [1]).

Het zal slechts billijk zijn ook Durepaire te hooren. Hij beweert, dat Meyers in Mei 1719 zelfs moordenaars op hem had afgezonden en een ander maal hem op een rots in zee had willen gevangen zetten. Hij vindt de eilanders niet beter dan oproerlingen, zij vergaderen zonder hem en hij is geen vijftig jaar geworden om dat te verdragen. Het leven verliezen in der Heeren dienst in geval van oorlog zou hem een glorie zijn, maar tegen oproerlingen vechten wil hij niet. Ook hij beklaagt zich, dat hij den Heeren al wel twaalf brieven heeft geschreven zonder ooit antwoord te ontvangen. Van belang voor onze kennis der bevolking is 's mans mededeeling, dat die Payne en Wattson, bovengenoemd, met Cay en Hedra roomsche Ieren zijn, van de Engelsche eilanden verjaagd, thans in het Fransche deel des eilands, waar ook hij zich gevestigd heeft. Van belang is ook, dat, toen Durepaire zekeren anderen Ier schuldig had bevonden aan bloedschande, de Raad geen vonnis wilde wijzen, bewerende dat de Comp. dan maar rechters moest betalen, want dat zij niet verplicht waren uit hun werk te loopen. Dit zou dan kloppen met een andere aantijging van Durepaire, dat de burgers lachten om hun meesters zonder macht, ja, dat Meyers openlijk dorst beweren, dat de kooplieden van Middelburg en niet Bewindhebberen hun meesters waren. Blijkbaar voelden zij nog de overdracht aan de Compagnie als een vrijheidsverlies. Natuurlijk hooren wij nog allerlei kwaad van den „fripon" Meyers, waarvan ik alleen vermeld, als bewijs dat de godsdienstverschillen als wapen in dezen strijd werden gebruikt, dat Meyers zijne dochter roomsch had laten worden en zelf bij geen kerkelijke handeling ontbrak, tot bij het aanbieden van het gewijde brood, „qui est une ceremonie diabolique". In verband met de boven genoemde verklaring van juffrouw Bernie wijs ik nog op een woord van Durepaire, dat hij uit een brief van 30 Januari 1718 had gehoord van een Triple-alliantie en oorlog met Spanje [2]) en dat hij nu zou blijven en het eiland tot zijn laatste ademtocht en bloeddrup-

[1]) Joh. Heyliger aan X 26 Mei 1718, portef. no. 2 fol. 485, 486; 12 Januari 1719 aldaar fol. 488. Burgers van St. Maarten aan den Raad 1 Mei 1719 portef. no. 1 fol. 329, 331v, 336v. Ingezetenen van St. Maarten aan X 13 Mei 1719 aldaar fol. 335, 336r. *Verklaring* van juffrouw Bernie z.d. aldaar fol. 339r.

[2]) Het drievoudig verbond tusschen Engeland, Frankrijk en de Republiek tot bevestiging van den vrede van Utrecht is van Januari 1717; later sloot Oostenrijk zich nog daarbij aan tegen kardinaal Alberoni, die Spanje weder tot de oude macht wilde brengen, Blok, *Gesch.* [2] III 345, 349.

pel verdedigen. Want hij had beweerd, dat hij gaarne van zijne commissie ontheven wilde worden, al vond hij St. Maarten een prachtig eiland voor suiker, indigo en katoen, maar hij achtte, dat de Heeren hem misleid hadden en dat hij niet gehouden was de duizend realen der koopsom te betalen, noch rekende hij het zijn schuld, dat alles op het eiland overhoop lag [1]). Inderdaad lag die schuld bij de Heeren.

§ 15. Eene ongelukkige benoeming schijnt ook die van den nieuwen fiskaal Johannes Meyer geweest te zijn, die 30 April 1719 op St. Eustatius was aangekomen, waar hij reeds vroeger als soldaat gediend had. Notabelen als Heyliger, Doncker en Lindesay vonden, dat zij met dezen man van klein verstand, die ter nauwernood zijn gezin aan den kost kon helpen en daarom er voor de matrozen der lorredraaiers nog een kroegje hij hield, leelijk zaten opgescheept; een beulsknecht, een verklikker scholden zij hem en geliefden zijne commissie niet te erkennen. Den straks te noemen nieuwen commandeur Jacob Stalpert was het insgelijks onbegrijpelijk, dat de Heeren zulk een schavuit hadden benoemd, die zich met tappen moest geneeren en den naam had van twee voor één te schrijven. Het is duidelijk, dat zulk een man geen gezag kon laten gelden. Bij zijn komst lagen er twee Zeeuwsche lorredraaiers, de Vergulde Vrijheid schipper David de Laay en de Jager schipper Nic. Van der Genugte onder het fort om hun slaven te verkoopen en, toen hij hun aan boord wilde komen, trachtten zij zijn bark in den grond te schieten. Hij klaagde zijn nood aan de Heeren: al kwam hier een man als koning Salomo, zij zouden hem door hun laster nog van het eiland zien weg te krijgen. [2])

In het jaar 1720 gaf de volkstelling voor St. Eustatius 1294 zielen, christenen en slaven te gader. Ds. Kowan komt op de lijst voor met vrouw en 4 dochters, voorts met 7 slaven, 4 slavinnen, 5 slavenjongens en 4 meisjes, wat bewijst, dat het hem niet kwaad ging en een tevreden brief van hem uit dezen tijd verklaart. [3])

---

[1]) Durepaire aan X z.d. 1719 portef, no. 2 fol. 494r. Dez. aan X z.d. *aldaar* fol. 510r, 517v. Dez. aan Doncker jun. 5 April 1719, *aldaar* fol. 502. Abr. Calwaert aan Heyliger 6 Maart 1719 *aldaar* fol. 496r.

[2]) Joh. Heyliger aan X 10 Mei 1719, port no. 2 fol. 497, 498. Jac. Stalpert aan X 19 Jan. 1720, port. no. 1 fol. 365r—367r. Joh. Meyer aan X 18 April 1719,port. no. 2 fol. 506, 507.

[3]) De lijst d.d. 9 Jan 1720, port .no. 1 fol. 373. Kowan aan classis Amsterdam 2 Jan. 1720, Oud class. archief.

(Wordt vervolgd).

VERSIERINGSKUNST DER BOSCHNEGERS

L. C. VAN PANHUYS, *De Nigritarum Sylvestrium arte ornandi* (*Specimina quaedam ex Guyana Neerlandica illustrantur*). *Quelques ornements des nègres des bois de la Guyane néerlandaise.*

Onder bovengenoemden dubbelen titel is nu eerst (October 1929) een overdruk verschenen van een opstel in de *Atti del XXII Congresso internazionale degli Americanisti* (Roma, 21—30 settembre 1926). Aangezien genoemde *Atti*, naar 't schijnt, nog lang niet onder de oogen van alle congresleden zijn gekomen, kan het zijn nut hebben hier de aandacht te vestigen op deze jongste bijdrage tot de kennis der Boschnegers van Jhr. van Panhuys. Zijn eerste geschrift over ornamentiek (der Indianen van Guyana) dagteekent van 1898 (*Int. Arch. f. Ethn.*, Bd. XI), welke „proeve" in den loop der jaren door tal van bijdragen, voornamelijk aangaande Boschnegers, werd gevolgd. De eerste aanleiding daartoe ligt in een verblijf van eenige jaren in Suriname, vooral te Albina aan de Marowijne rivier, waar de heer van Panhuys destijds als ambtenaar geplaatst was. De aldaar verzamelde gegevens zijn niet gering en betreffen bij voorkeur ornamentiek, tatoueeren, muziek en bijgeloof der Boschnegers.

De studie der versieringskunst, niet slechts bij primitieve, maar ook bij halfbeschaafde volken, overal ter wereld, is een der ingewikkeldste onderwerpen der ethnologie. Toen de hr. v. P. mij, destijds conservator aan het Museum te La Plata, in 1896, op raad van wijlen Serrurier, mijn meening en voorlichting verzocht, verkeerde de kennis der exotische ornamentiek eigenlijk nog in haar kindsheid; van gemotiveerde uitlegging en vergelijkende studie was toen nauwelijks questie. Sommige geleerden spraken zelfs van „grillen", „*Spielereien*", terwijl men nu *weet*, dat de natuurmensch bij zijn ornamentiek, en trouwens in 't algemeen niet, door grillen geleid wordt. Integendeel; hij gaat te werk volgens zekere vaste beginselen, die diep wortelen in een religieus-mythischen bodem. Zij alle hebben een reden van bestaan. De lichaams-

versiering, de ornamentiek der ergologica, rotsschilderingen en -teekeningen zijn oorspronkelijk alle redegevend. Somtijds ligt de oorsprong zóó ver in het verleden, dat de hedendaagsche schilder-teekenaar, houtsnijder en wever of weefster lang niet altijd meer weet, wàt hij of zij eigenlijk afbeeldt. Niet altijd, maar veelal nog wel. En zoolang de Europeesch-Amerikaansche „beschaving" haar alles ontaardenden en verderfelijken invloed op de exotische kunst en kunstnijverheid niet uitoefent, schijnt het alsof deze zeer weinig veranderlijk is. Dat er echter hier en daar wederzijdsche acculturatie, van den eenen volksstam op den anderen, valt waar te nemen, is natuurlijk. Dit betreft niet alleen de versieringskunst, maar ook vaak religieus-mythologische voorstellingen, dansen, spelen enz. Voor Zuid-Amerika alléén denke men slechts aan hetgeen Lindblom [1]) en Erland Nordenskiöld [2]) hebben aangetoond.

Tot de pioniers der studie van exotische ornamentiek behooren de Oostenrijksche gebroeders Hein; v. P. noemt slechts één hunner, Wilhelm H. Sedert dien tijd — zij schreven in 't begin der 90er jaren — is die studie meer algemeen geworden, vooral betreffende Amerikaansche Indianen en Zuidzee-eilanders. Ik *noem hier slechts* de welbekende namen van Hjalmar Stolpe, Boas en Karl von den Steinen; ook anderen vindt men in de literatuuropgaaf bij v. Panhuys vermeld.

De Boschnegers hebben, dank zij hun afgezonderde woonplaatsen, tot nog toe zeer weinig den invloed der blanken ondervonden. Van daar dat v. P. een groot aantal teekeningen der Boschnegerornamentiek kon vervaardigen en de beteekenis van vele versieringen nog kon te weten komen. De onderhavige mededeeling op het Congres te Rome is slechts een gedeelte van de door Schr. verzamelde gegevens, maar staat in nauw verband met een aantal vroeger verschenen bijdragen over hetzelfde onderwerp. Zoo werden o.a. de door de Gonini- en Tapanahoni-expedities medegebrachte afdrukken van ornamenten door v. P. beschreven.

Door 36 afbeeldingen, naar teekeningen en afdrukken, wordt deze nieuwe bijdrage aanschouwelijk gemaakt. Zij hebben betrekking op huisversieringen, ornamentiek van korjalen, parels, zitbankjes en kammen, alles houtsnijwerk; dan van borduurwerk op een paar weefsels („pantjes") benevens tatoueeringen. Het wil mij voorkomen, dat het Schr. vaak gelukt is de beteekenis der

[1]) Afrikanische Relikte und Indianische Entlehnungen in der Kultur der Buschneger Surinams.

[2]) Comparative Ethnographical Studies, *passim*.

versieringen te weten te komen. In sommige gevallen evenwel, wat hij-zelf trouwens toegeeft, is de uitlegging twijfelachtig, in enkele gevallen m. i. onjuist of minstens onwaarschijnlijk. Primitieven, hetzij Negers, Indianen, Soembaneezen, Berbers en hoe zij verder mogen heeten, zijn, ik weet het uit persoonlijke ervaring, niet juist toeschietelijk of mededeelzaam, wanneer men hen ondervraagt. Gewoonlijk blijven zij uit achterdocht en onwil het juiste antwoord schuldig. Soms is er moedwillige misleiding in het spel of wel onwetendheid. De betrouwbaarheid der antwoorden hangt natuurlijk zeer veel af, of de ondervrager vertrouwd wordt en als vriend beschouwd en dan ook of hij voldoende de taal verstaat en spreekt. Bij v. P. nu waren die voorwaarden aanwezig, zoodat men aan de door hem gegeven uitleggingen een groote mate van waarschijnlijkheid kan toekennen. Dit neemt echter niet weg, dat bij dergelijke onderzoekingen, waar en door wien ook, onvermijdelijke *Fehlerquellen* de waarheid somtijds vertroebelen.

De hier behandelde *Quelques ornements* maken over 't geheel uit een aesthetisch oogpunt een gunstigen indruk; zuiver ethnographisch bezien, van Afrikaansch Negerwerk. Een vergelijking met versieringskunst uit West-Afrika bevestigt dien indruk. En bij het zoeken naar oer-Afrikaansche parallellen kan men de beteekenis der Surinaamsche Negerornamentiek controleeren. Hier en daar, maar voornamelijk op p. 236 en 239—241, wijst Schr. op eenige overeenkomsten, ook van elders. De meest voorkomende motieven der Boschnegerornamentiek zijn de mensch en zijn genitalia, de slang en vogels. Fig. 1 en 2 zijn fraaie staaltjes van hutversiering, vooral 2, waar de deur en deurposten rijk versierd zijn. Het valt echter den oningewijde even moeilijk op beide figuren de „menschenhoofden" te vinden, als de „liggende vrouw" op fig. 2. De vervaardiger der ornamenten van fig. 3 (een deur) en van fig. 4 (een korjaal) waren blijkbaar grappenmakers. Een met v. P. bevriende Saramacca Boschneger legde hem namelijk één der deurversieringen uit als zijnde „een blanke vrouw met een apenkop". En de versierder van de korjaal, ditmaal aan de Marowijne, gaf zijn indruk van de Europeesche vrouw in het snijwerk terug door haar een driehoekig hoofd (= slangenkop) te geven en vlak bij haar een papegaaientong. [1]).

[1]) Hier vraagt v. P. zich af: „est-ce une impolitesse de la part des nègres des bois envers le beau sexe?" Vermoedelijk wel. De meeste Europeanen vergissen zich zeer met aan te nemen, dat Negers, Indianen en Oosterlingen hen per se mooi vinden. Het tegendeel is eerder waar. Ik heb van die „appreciatie", ook in Suriname, vermakelijke staaltjes gehoord en gezien

Een merkwaardig staaltje van „versieringskunst" gaf een Saramaccavrouw. Zij vertelde aan v. P. wat zij alzoo in bonte kleuren op den rand van een „pantje" had geborduurd: „een apenstaart, een anker, een omgekeerde korjaal, een hamer, een brief van het Gouvernement met een groot lakzegel er op, een vogel, een Annamitisch juk, een papegaaientong, een copuleerend menschenpaar en weder een apenstaart." Hier zien we dus reeds een ontaarding der exotische versieringskunst, zooals de schilder-reiziger W. O. J. Nieuwenkamp die nog veel ergerlijker op Soemba heeft waargenomen [1]). (Vergel. het op p. 241 door v. P. gezegde).

Fig. 8 geeft een sterk gestyliseerde [2]) menschfiguur zonder hoofd te zien. Tusschen de beenen, maar van het lichaam af, ziet men een cirkel en een driehoek, die door een verticale streep verbonden zijn. De eerste zou den testikel, de driehoek (of pijl) den penis voorstellen. Dit laatste is mogelijk, maar m. i. niet zeker, aangezien primitieven somtijds de *regio pubica* der vrouw als een driehoek afbeelden. Zeer veel duidelijker dan de meeste menschfiguren en aan geen twijfel onderhevig zijn de afbeeldingen van

---

die, hoewel niet juist vleiend, toch dikwijls raak waren. Vooral het belachelijke in den blanke wordt spoedig opgemerkt en soms in onbeholpen caricatuurteekeningen, b.v. in Japan, treffend juist weergegeven. Waar evenwel bij Europeanen van beide seksen volgens onze begrippen werkelijk lichamelijke schoonheid voorkomt, wordt die gewoonlijk wel erkend, niet altijd onmiddellijk, maar geleidelijk.

[1]) Van de voorheen zoo mooie, in-artistieke weefsels zegt hij o. a. dat die door moderne vodden zijn vervangen: geïmporteerde garens en anilinekleuren. „Ook de oude motieven, mensch- en dierfiguren en doodskoppenboom, worden meer en meer verdrongen door patronen ontleend aan etiketten op luciferdoosjes en inmaakblikjes, aan onze munten en aan plaatjes uit tijdschriften. En zoo ziet men tegenwoordig doeken met steigerende leeuwen om het Nederlandsche wapen, met wapperende vlaggen, met fietsen en stoomschepen en wat niet al niet meer." Verder zegt N. dat op Java Bali en overal in onze Oost de inlandsche kunst snel en onherroepelijk te gronde gaat. (Nederlandsch-Indië, Oud en Nieuw, 7e jaarg. 1923, p. 307—308).

[2]) Ik vraag verlof hier een critische, maar eenigszins schoolmeesterachtige aanmerking te maken.

Zeer dikwijls schrijft men in 't Hollandsch bij de versieringskunst van *gestyleerde* plant- en diervormen en dergelijke. Dit is verkeerd en moet zijn *gestyliseerd*. Immers, styliseeren is door ons aan 't Fransche *styliser* ontleend en wordt bij de ornamentbeschrijving gebezigd, styleeren (Fr. *styler*) daarentegen nooit, tenzij verkeerdelijk. Men spreekt van *une plante stylisée*, nimmer *stylée*; daarentegen van *un domestique stylé* en nooit *stylisé*. Er was een tijd — heel lang geleden — dat ik aan de Haagsche Teeken-Akademie lessen in de geschiedenis van het ornament volgde. Welnu, onze leeraar, die 't goed wist, sprak steeds van styl*is*eeren en gesty*li*seerd.

slangen en vogels omdat zij veel minder of niet gestyliseerd zijn (b.v. fig. 28, 29 30/34, 36). Andere versieringen daarentegen zijn ware *puzzles*, niet zelden voor twee- of drieërlei uitlegging vatbaar. Ik noem b.v. het „anker" op fig. 9 en 17 (vergel. p. 235 van *Quelques ornements*); de pijl = penis; het leguanenoog = *Cypraea*-schelp = vulva, de *kéké* (disques à filer); de *tjatjali* (bobines); de „dondersteenen" en de *apoutou*.

Evenals de figuren op het houtsnijwerk der Boschnegers hebben hun (litteeken-)tatoueeringen een beteekenis. Zij hebben dit gemeen met alle volken die zich onder welken vorm ook tatoueeren of beschilderen. Ook daarbij is geen questie van „grillen". Schr. geeft drie voorbeelden (fig. 25, 26 en 27) van Boschnegertatoueeringen bij verschillende personen en geeft er de verklaring van.

Ik kan op een uitvoeriger bespreking dezer *Specimina* niet ingaan. Niettegenstaande een zekere onvolledigheid dezer bijdrage, doet zij nogmaals het groote belang der studie van de ornamentiek voor de ethno-psychologie uitkomen.

Ten slotte een woord over de drie hoofdresultaten, waartoe v. Panhuys komt. Ik geef ze hier zeer in 't kort samengevat weder, daar zij, hoewel met andere woorden, eigenlijk vrij wel op hetzelfde neerkomen. Bovendien spreken die uitkomsten als van zelf.

De kennis van enkele bepaalde ornamenten leidt tot de verklaring van vele andere, vooral wanneer men vergelijkend te werk gaat bij het bestudeeren der versieringskunst van andere primitieven, ook de vóórhistorischen. Het is ook van belang die onderzoekingen in te stellen vóór het te laat is [1]).

Van Panhuys stelde op het Congres te Rome nogmaals de reeds op twee vorige Congressen (Londen en Leiden) gedane vraag: waarom de Boschnegers hun „*tribal style*" hebben kunnen handhaven?

Niemand onder al die geleerden, Congresleden, en naar 't schijnt, de hr. v. Panhuys evenmin, heeft die vraag beantwoord. Dit meen ik ten minste te moeten opmaken uit het op p. 241 gezegde. Toch lijkt mij die vraag geenszins zoo verbijsterend ondoorgrondelijk. Blijkbaar ook niet aan prof. Schrijnen, een der Nederlandsche gedelegeerden bij het Congres te Rome. Althans deze beantwoordde eindelijk de zoo lang gestelde vraag, hetgeen door v. P. „avec reconnaissance" erkend wordt.

---

[1]) Adolf Bastian zeide reeds omstreeks een halve eeuw geleden: „Jede Minute zählt im hinschwinden der Originalitäten." Hoe is het dan nú wel?

„Gij hebt hier" — zeide de heer Schrijnen — de „raison anthropologique". Ik vermoed dat hij daarmede den uit Afrika meegebrachten erfelijken aanleg der Boschnegers bedoelde. En dan „l'influence de la tradition". De professor had er, dunkt mij kunnen bijvoegen: het tot nog toe buitengewoon lange isolement der Boschnegers.

Dit alles ligt m. i. zóó voor de hand, is zóó van zelfsprekend, dat ik mij verwonderd afvraag, waarom op *drie* Congressen een *quaero* naar het „mysterie" van den „*tribal style*" moest gedaan worden.

De hr. v. P. eindigt met den wensch, dat een volgend International Amerikanisten Congres te Paramaribo moge plaats hebben, in 1932, 1936, 1940, of later.

Ik hoop het ook, maar ik denk daarbij onwillekeurig aan het Japansche spreekwoord: „Wanneer men plannen maakt voor het volgend jaar, dan lacht de duivel".

Tunis, Nov. '29 H. TEN KATE

BOEKBESPREKING

J. C. Waymouth, *Memories of Saint Martin (Netherland Part.) 1852—1926 Preceded by a short Sketch of Earlier History*. Barbados Advocate Co., Ltd.

De in Nederland meest bekende St. Martijner is ongetwijfeld de heer Waymouth. Hij toch is de man van het los-van-Curaçao, een leuze, die maar al te zeer grond heeft gevonden in de nadeelen, die onze bovenwindsche eilanden van de vereeniging in één gouvernement met Curaçao en onderhoorige eilanden ondervonden hebben. Dat los-van-Curaçao voor hem geenzins beteekent los-van-Nederland toont de heer Waymouth ook weer door de opdracht van zijn gedenkschriften aan de koningen Willem I, II en III.

De St. Martijnsche maatschappij is klein, en zoo is het begrijpelijk, dat haar geschiedenis die is der toonaangevende familiën, waarvan die van den schrijver er een is. Zoo is het ook te verstaan, dat afgedaald wordt in bijzonderheden, waaraan de buitenstaander niets heeft. Ten slotte is er in een dergelijk geval niet zoo veel verschil tusschen een autobiografie en historie. Dat komt in dit boekje wel heel sterk uit. Toch zal de geschiedschrijver er tal van gegevens vinden, die van verder strekkend belang zijn dan alleen voor hen, die in des schrijvers kring leven of geleefd hebben. Zoo is met behulp van dit boekje een lijst van alle gezaghebbers of commandeurs van 1816 af samen te stellen. Omtrent de Methodisten kerk op St. Martin vindt men heel wat, dat zeker niet van algemeene bekendheid is. Onzen lezers boezemt wellicht het heden de meeste belangstelling in. Daarover deelt de schrijver op de laatste bladzijde het volgende mee:

„The rapid emigration to Curaçao of many hundred of our people on labour contracts still keeps ahead of every thing going. It is *„Curaçao über alles"*.

The situation of St. Martin as respects its communication with the outside world is deplorable. The days when Captain Scopean used to keep us in touch with Curaçao and St. Thomas and two small sloops ran between here, the islands, (Saba, Statia) and St.

Kitts, in the days of the Nuyens-Brouwer administration, these are by-gone days. One sloop, flying the English flag yet owned by a Dutch citizen brings and carries mails now and then but also travels around to other destinations as the interests of the sloop's owners demand. As regards the island mentioned,we now dispatch our foreign mail, via that island every fortnight by a Schooner which returns the week after with *all the mails for our three islands* that have accumulated there from many steamers during the interval of our fortnightly arrivals" . . . .

Wat blijft er zoo over van het Nederlandsch karakter van dit stukje Nederland?

DE GAAY FORTMAN.

BIBLIOGRAPHIE.

Geneeskundig Tijdschrift voor Ned. Indië. 1 Oct. 1929. Het lot van de in een melaatschen inrichting [Groot Chatillon, Suriname] uit melaatsche ouders geboren kinderen, door Dr. P. H. J. Lampe. (Met grafiek en foto).

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. 19 October 1929. Lepra in Suriname, door Dr. P. H. J. Lampe en Ch. Simons, geneesheer belast met de behandeling van lepralijders in Paramaribo. (Met grafieken). — De gouvernementsinrichtingen voor de melaatschen in Suriname, door Dr. P. H. J. Lampe.

Idem. 16 November 1929. De gouvernementsinrichting Groot Chatillon, voor de verpleging van melaatschen in Suriname, door Prof. Dr. J. G. Sleeswijk.

Atti del XXII Congresso internaz. degli Americanisti, Roma, 21—30 Settembre 1926. De Nigritarum Sylvestrium arte ornandi-specimina quaedam ex Guyana Neerlandica illustrantur. L. C. van Panhuys „Quelques ornements des nègres des bois de la Guyana néerlandaise. (Avec 36 figures hors texte). Roma 1929.

Politiek Economisch Weekblad, orgaan ter versterking van de rijkseenheid: Nederland-Indië. Eerste jaargang, no. 1, 4 October 1929. Jaarverslag Surinaamsche Bank, door S.

Idem. 23 October 1929. Het avontuur „Urbina" in Willemstad.

Idem. 27 November 1929. Het ambt van koloniaal bestuurder.

Idem. 11 December 1929. De nieuwe Gouverneur van Curaçao. — Suriname en de Liberia Koffie.

Idem. 18 December 1929. Oeconomische betrekkingen tusschen Suriname en Curaçao. — De overval op Curaçao op 1 Januari 1807. Door H. I. Bierman, Majoor b. d.

Het Koloniaal Weekblad, 3 October 1929. Het eerste vliegtuig in Suriname. De eerste Automobiel op Curaçao ,door C. K. Kesler.

Idem. 17 October 1929. Aanteekeningen uit de geschiedenis van West-Indië. Een tocht van Berbice naar Essequebo in 1670, door H. E. K.

Idem. 24 October 1929. Het veiligheidsprobleem in de West, onder vreemde en onder Nederlandsche vlag, door W. R. Menkman.

Idem. 31 October 1929. Het kinderhuis van de Evangelische Broedergemeente te Saron in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz. — Een opmerkelijk artikel, door K. (Handelt over den Kolonialen Raad op Curaçao en de Koloniale Staten van Suriname.) — Aanteekeningen uit de geschiedenis van West-Indië. De groote slavenopstand te Berbice. I.

Idem. 7 November 1929. Aanteekeningen uit de geschiedenis van West-Indië. De groote slavenopstand te Berbice. (Slot). door H. E. K.

Idem. 14 November 1929. Indrukken over Suriname met Surinamefilm. (Verslag eener lezing van Ir. E. Th. Suringar), door J. C. Baudoin.

Idem. 21 November 1929. De arbeidskrachten in Suriname, door J. A. Liems.

Idem. 12 December 1929. De nieuwe Gouverneur van Curaçao.

Nieuw Nederland. Orgaan van het Nationaal Verbond tot Kolonisatiebevordering van Suriname en andere Nederlandsche Gewesten. October 1929. 1e jg. no. 1. (Maandblad. Dit nummer bevat slechts artikelen overgenomen uit „Het Koloniaal Weekblad").

Idem. October 1929. Overbevolking. Niet bij de vleeschpotten neerzitten. Aanpakken en koloniseeren, door Dr. Th. Lens. — Plan voor een proefkolonisatie van Hollandsche boeren in Suriname, hoofdzakelijk volgens het voorstel-J. A. Liems.

Idem. December 1929. Blanke arbeiders in de tropen. — Statuten, nationaal verbond tot kolonisatie bevordering van Suriname en andere Nederlandsche gewesten, gevestigd te Rotterdam.

Kon. Nederlandsche Vereeniging Onze Vloot. October 1929. 't Eiland der Verrassingen. (Curaçao Nieuwjaarsdag 1807), door Wintgens.

In- en Uitvoer. 21 October 1929. De Surinaamsche landbouw in het tweede kwartaal 1929.

Onze Aarde. October 1929. Het ontstaan van het stadje Mackenzie en de bauxietnijverheid in Britsch Guyana, door Fred. Oudschans Dentz. (Geïllustreerd).

Paleface. The philosophy of the „Melting-Pot", bij Wyndham Lewis. London, 1929.

M. G. Lewis. Journal of a West India Proprietor. Edited with an Introduction by Mona Wilson. London 1929.

De Geschiedenis van Curaçao. Opnieuw verteld door C. P. Amelunxen. Martinus Nijhoff, Den Haag, 1929.

Stemmen uit Bethesda. XXXV. (1929). (Jaarverslag van het Centraal Comité over 1928. — Jaarverslag van Bethesda te Paramaribo. — Jaarverslag door den Secretaris Ds. S. A. Baljon. — Toespraak van den Leeraar-Directeur E. M. Weigel. — Mijn bezoek aan Bethesda, door Ds. J. M. Lindeyer. — Van mijn ervaringen te Bethesda, door M. C. J. Welle.

De Indische Gids. November 1929. Het bureau voor Handelsinlichtingen door W. R. Chambers. — De West-Indische Kamer, door C. K. Kesler. — Meinungen der primitiven Völker über das Geschlechtsleben der Menschen von Prof. Dr. A. W. Nieuwenhuis. — Op het lepra-eiland St. Louis, door F. S. Schuitemaker. (Uit „De W. I. Gids" van Sept. 1929).

1929. Handelsadresboek voor Ned. West-Indië (Eerste Uitgave). Samengesteld door W. R. Chambers, Directeur der Vereeniging „Bureau voor Handelsinlichtingen" Oudebrugsteeg 16, Amsterdam-Centrum en Secretaris West-Indische Kamer. (Bevat o. m. een artikel „*De Nederlandsche handel in de West*", door C. K. Kesler, in het Hollandsch, Engelsch en Spaansch, met grafieken. Voorts zijn opgenomen een schetskaart „*Suriname* en *Curaçao*, Stoomvaartverbindingen" en eenige foto's betreffende Curaçao en Suriname).

Suriname. Handelsstatistiek 1928. Staat houdende overzicht van den in- en uitvoer van goederen. [Paramaribo, 1929].

Koloniaal Tijdschrift. November 1929. Verantwoordingsplicht van regeerorganen in het staatsrecht overzee, door C. van Vollenhoven.

Blair Niles. Naar het Duivels-Eiland verbannen. De biografie van een onbekenden gevangene. Uit het Amerikaansch vertaald door Dr. Joh[a]. W. de Stoppelaar „Bandteekening van P. M. van Reen. (Geillustreerd). Amsterdam (1929).

Le Domaine Colonial Français. Suivi d'un aperçu général sur les colonies étrangères. Tome premier, illustré de 487 reproductions d'estampes dans le texte et de 15 hors texte en couleurs. Préface de Monsieur le Maréchal Lyautey. Paris 1929.

Onze West in Beeld en Woord. Platenalbum. 2e vermeerderde en verbeterde druk, door Fred. Oudschans Dentz en Herm. J. Jacobs, Amsterdam 1929.

Voordrachten over tropische huidziekten, door J. D. Kayser, 2de druk. G. Kolff & Co. Weltevreden—Leiden.

Het avontuur van een Chinees in de West, door J. J. Leys. Rotterdam. J. M. Bredee's Uitgeversmaatschappij. (1929). Geïllustreerd.

Jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao over het jaar 1928. Drukkerij „de Curaçaosche Courant", Curaçao 1929.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. October—November 1929. Ons zendingsfeest 1929, door H. G. Steinberg, Zeist. — Op reis in de West. III, door H. Bielke (met twee kiekjes). — Gaan de deuren thans open voor het Evangelie onder de Br. Indiërs in Suriname? door P. Legêne, Zendeling onder de Br. Indiërs in Suriname. — Grepen uit berichten der Broeders R. Karsten, P. Legêne en H. Raillard, Zendelingen onder de Britsch-Indiërs. (met foto).

Idem. December 1929. Toen wij voor 35 jaren onzen arbeid in Suriname begonnen, door L. Schütz (Met portret van Br. en Zr. L. Schütz-Jensen. — Leerjaren in den ouden tijd, door P. Schmiedecke. (Met portret van Br. en Zr. P. Schmiedecke-Rinderknecht). — Catharina Sophia en het Saramaccadistrict omstreeks 1900, door W. Kersten. (Met portret van Br. en Zr. W. Kersten-Hasewinkel). — Op reis in de West. IV, door H. Bielke. (Met 2 kiekjes).

Waterland. Schetsen uit de koloniale en maritieme geschiedenis van het Nederlandsche volk, door H. van Malsen. Met een Voorrede van Prof. Dr. P. J. Blok. Geillustreerd naar historische prenten enz. (Leiden, A. W. Sijthoff's Uitg. Mij.). (Bevat 3 hoofdstukken met betrekking tot de West).

Marineblad. Orgaan der Marine-Vereeniging. 4 November 1929. Een en ander uit de geschiedenis van Curaçao, door H. Th. Hoffmann.

Idem. 7 December 1929. Jubileumnummer. Marine-Radiodienst. Eerste Marine D. T. in West-Indië, door A. J. W. van Anrooy.

Onze Vloot. December 1929. Curaçao, door H. Th. Hoffmann.

Tropisch Nederland. 2 December 1929. Curaçaosche Problemen, door C. K. Kesler, met ill. en kaart. (Oeververbinding in Willemstad). — Bespreking, door C. K. Kesler van het platen-album „Onze West in Beeld en Woord".

Kaffee, Zucker und Bananen. Eine Reise nach Cuba und Guatemala, von Helmer Stage. München. (Uit het Zweedsch).

De Indische Mercuur. 13 November 1929. Over den invloed der weersgesteldheid op het min of meer talrijk voorkomen der cacaothrips in Suriname, door Dr. A. Reyne.

Idem. 27 November 1929. Over de groene luis (*Lecanium viride* Green) van Liberiakoffie in Suriname, door Dr. A. Reyne (met ill.).— De mogelijke opleving van Suriname.

De Ingenieur. 23 November 1929. De wetenschappelijke beteekenis der petroleumvondsten in Suriname, door Ir. H. van Hettinga Tromp.

Neerlandia. December 1929. De nieuwe Gouverneur van Curaçao. (Handelt niet over den nieuw benoemden Gouverneur). — Brieven uit Suriname III. (Handelt over de vele talen die men daar hoort).

Economisch Statistische Berichten. 4 December 1929. Geldproblemen in Suriname, door V. S.

William Dufougeré. Madinina „Reine des Antilles". Etude de moeurs Martiniquaises. Préface de M. le Professeur A. Lacroix, sécrétaire perpétuel de l'Académie des Sciences. Avec 61 reproductions photographiques. Frontispice en couleurs de Maurice Millière. Editions Berger-Levrault. Paris. 1929.

Indisch Genootschap. Groep West-Indië. Vergadering van 22 November 1929. De Curaçaosche begrooting voor 1930. Inleiders: W. R. Menkman en A. B. J. Prakken.

De Christelijke Onderwijzer. 4 December 1929. Onze bruine broeders, door J. (Handelt over het feit dat een paar hier voor de hoofdakte studeerende Surinaamsche onderwijzers om hun gelaatskleur geen plaats kunnen krijgen aan een Christelijke school.)

Memories of Sant Martin (Netherland Part.) 1852—1926. Preceded by a Short Sketch of Earlier History, by J. C. Waymouth. Advocate C° Ltd. Barbados 1929.

AAN DE NEDERLANDSCHE SCHRIJVERS.

De Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels heeft eene lijst vastgesteld van de namen van „erkende uitgevers". De boekverkoopers mogen alleen de uitgaven, welke bij deze „erkende uitgevers" verschenen zijn, in voorraad houden en exploiteeren.

Uitzonderingen hierop kunnen, indien de wenschelijkheid daarvan blijkt slechts worden toegestaan bij een bijzonder besluit van het Bestuur van genoemde Vereeniging.

Deze bepalingen zijn onlangs in hare reglementen opgenomen, omdat er herhaaldelijk misstanden voorkwamen, welke den regelmatigen boekhandel ernstige moeilijkheden berokkenden en de verspreiding van het boek ten zeerste belemmerden.

De schrijver, die zijn werk aan een uitgever wenscht toe te vertrouwen, doet dus goed zich vooraf te vergewissen, dat hij zich tot een „erkend" uitgever richt.

Alle leden van den Nederlandsche-Uitgeversbond behooren tot de „erkende" uitgevers.

Eene ledenlijst wordt op schriftelijke aanvraag kosteloos toegezonden door het bureau van onzen Bond, Heerengracht 124—128, te Amsterdam (C).

HET BESTUUR VAN DEN NEDERLANDSCHE-UITGEVERSBOND.

SINAASAPPEL-CULTUUR IN SURINAME

DOOR

J. A. LIEMS

„.... en de algemeene ondervinding omtrent deze cultuur, die enkele jaren geleden nog zeer hoopvol scheen te zijn, zijn van dien aard, dat het Landbouwproefstation geheel heeft opgehouden op uitbreiding van deze cultuur bij den grooten en middenstandslandbouw aan te dringen."

Prof. Dr. G. Stahel
Ind. Mercuur van 24 April 1929 no. 17 blz. 334.

Het kan niet duidelijker gezegd worden. Prof. Stahel verkondigt de zooveelste mislukking van de Kolonie Suriname.

Het zij mij vergund, in het belang van deze kwijnende Kolonie, op- en aanmerkingen te maken op deze, naar mijne meening ongemotiveerde en zeer voorbarige uitspraak, die buitengewoon nadeelige gevolgen kan hebben voor den Surinaamschen landbouw.

Gaan we daarom de geschiedenis van de sinaasappelcultuur even kort na.

De eerste, die proeven nam met verscheping van sinaasappelen naar Nederland, was wijlen de heer G. F. Gefken, die in 1907 daarvoor de vruchten betrok van de kleine landbouwers op de vestigingsplaats Nw. Amsterdam. Daarna nam het Departement van den Landbouw, onder Dr. J. J. C. van Hall, de leiding. Deze proeven hadden ten doel na te gaan of een cultuur van sinaasappelen

en een uitvoer der vruchten levensvatbaarheid hadden. Als zoodanig mogen de eerste proeven als geslaagd beschouwd worden.

Plantjes van goede soorten uit het buitenland ingevoerd om in Suriname te worden beproefd en goede inlandsche soorten werden door Dr. van Hall door oculaties vermenigvuldigd en beschikbaar gesteld. Het zou natuurlijk langeren tijd duren voor er voldoende vruchten aanwezig zouden zijn om tot een verscheping te komen, maar door Dr. van Hall was in deze de *wetenschappelijke basis gelegd.*

Een poging om in 1915 een partij sinaasappelen van kleine landbouwers, voor eigen rekening, naar Nederland te verschepen, werd door den oorlogstoestand verijdeld.

In 1921 vestigde ik de aandacht van den Directeur van den Landbouw op de wenschelijkheid van een nieuwe proefverscheping, om te kunnen nagaan, of onder de veranderde omstandigheden in Europa, de Nederlandsche markt nog willig was onze vruchten op te nemen.

Er werd toen opgericht de Surinaamsche Vruchten-Maatschappij, waarin werd deel genomen door de plantages Sorgvliet, Mon Trésor, Voorburg, en La liberté. Ik werd aangewezen om op deze plantages de noodige aanwijzingen te doen en bij de verpakking behulpzaam te zijn.

De eerste verscheping van deze Mij. vond plaats in Sept. 1921 en bedroeg 100 kisten inhoudende 11532 vruchten. De netto opbrengst te Amsterdam was, *f* 849.20 of per kist *f* 8.49.

De 2e bezending, in October bestond uit:

82 kisten inh. 10.380 vruchten (normale grootte) en 18 kisten inh. 3.194 vruchten (kleine vruchten) en bracht op resp. *f* 674.84 en *f* 125.92 of *f* 8.23 om *f* 6.94 per kist.

Deze beide verschepeningen brachten samen *f* 1649.96 op. De kosten van verpakking, vracht enz. zijn mij niet bekend, maar deze op *f* 4 per kist stellende, zoonals Prof. Stahel berekent, (zie blz. 11 van het bulletin no. 50 van het Departement van den Landbouw 1925) dan zouden de 25034 vruchten netto hebben opgebracht *f* 849.96 d.i. bijna 4.25 per kist en per vrucht 3.39 ct.

Wanneer men weet dat bij een opbrengst van 1 ct. per vrucht de cultuur zeer loonend is, dan werd hier een nogal aardige winst gemaakt.

Jammer dat de Maatschappij zich hierdoor liet verleiden eind December tot een derde verscheping, *hoewel bekend was, dat van December tot April de markt voor Surinaamsche sinaasappels niet gunstig zou zijn.*

Deze partij groot 326 kisten bracht slechts *f* 1118 of *f* 3.44 per kist op en waar de kosten van verpakking, vracht enz. zoo als reeds hiervoren is gezegd, op *f* 4 per kist moeten worden gesteld, was dus, de waarde der vruchten meegerekend, hier een gevoelig verlies geleden. Met nadruk vestig ik hierop de aandacht, omdat later tegen beter weten in *dezelfde fout werd gemaakt en zooals blijken zal, dit de oorzaak werd dat aan de verscheping van sinaasappelen uit Suriname naar Nederland een einde kwam.*

De Mij. verscheepte in 1922 1550 kisten en in 1923 nog 937 kisten. Daar ik in 1922 niet in de Kolonie was, verloor ik het contact met de Mij. en mij zijn van deze zendingen de opbrengsten niet bekend, maar wel weet ik, dat de resultaten bevredigend waren.

Daarna heeft de Mij. opgehouden te bestaan, om redenen mij onbekend.

In 1922 werden de Surinaamsche sinaasappelen op de Jaarbeurs te Utrecht tot het publiek gebracht. De vliezen van de Surinaamsche sinaasappelen zijn eenigszins hard en de kleur is niet zoo mooi als van de Zuid-Europeesche vruchten, maar wegens den goeden smaak en groote saprijkheid, vonden ze bij het publiek een zeer goed onthaal.

In 1923 werden door particulieren 3 partijen in Juli van dat jaar verscheept, n.l.:

1 partij van 320 kisten waarvan 25% rot aankwam
1 „ „ 96 „ „ 31% „ „
1 „ „ 19 „ „ 26% „ „ en
op dezelfde factuur werd verzonden:

1 partij van 32 kisten waarvan 3% rot aankwam. Deze was afkomstig van een Gouvernements-proefveld en door mij verzorgd.

Door het groote percentage rot was de opbrengst der drie partijen onbevredigend; de 32 kisten van de 4e partij, hoewel ongunstig beinvloed door de andere partijen — alle partijen werden overgepakt — brachten toch nog *f* 207.78 of *f* 6.49, netto per kist op, Daar alle partijen met hetzelfde schip waren verzonden, ligt het voor de hand aan te nemen, dat het groote percentage rot der drie eerstgenoemde partijen aan minder zorgvuldige behandeling tijdens oogsten en verpakken moet worden toegeschreven.

Ook hierop wensch ik de aandacht te vestigen, omdat vaak wordt beweerd, dat de verscheping alleen afhankelijk is van vervoer in koelruimen. Sedert 1921 ben ik bij haast alle verschepingen van nabij betrokken geweest en de ervaring daarbij opgedaan is, dat als de vruchten met zorg geplukt en goed verpakt zijn, zij de reis goed kunnen verdragen, indien ze in een luchtig ruim zijn geladen.

Vervoer op een vaste *temperatuur* zal wellicht een groote verbetering zijn, maar de temperatuur zal niet veel lager mogen zijn dan de gemiddelde temperatuur in Nederland in den tijd van aankomst. Te veel afgekoeld, zijn de vruchten later minder houdbaar, maar proeven in deze richting zijn nooit in Suriname genomen (in Z. Afrika wel).

Bij geregeld vervoer in elk goed seisoen en toeneming van de productie, zal de directie der K. N. S. M. (die van hare goede gezindheid reeds blijk gaf door, eenige jaren geleden, de vracht te verlagen) ook aan ventilatie der ruimen aandacht willen schenken. Persoonlijk weet ik, dat de directie welwillend staat tegenover vervoer van versch fruit uit Suriname.

In Augustus 1923 werden 19 kisten sinaasappelen van 5 landbouwers, op de vestigingsplaats Domburg, door mij verpakt en verscheept. De vruchten kwamen in goeden staat aan, troffen een goede markt en brachten netto op *f* 198.25 of *f* 10.43 per kist en 8.5 ct. per vrucht. Een zeer mooi resultaat dus.

Deze geslaagde verscheping van sinaasappelen van den kleinen landbouw heeft een voorgeschiedenis en een

merkwaardig gevolg gehad; ze leidde nl. tot het indienen van een voorstel tot oprichting van een centraal pakhuis.

De voorgeschiedenis is, dat toen van de Surinaamsche Vruchten Maatschappij geen actie meer uitging, ik naar een anderen weg zocht om den uitvoer van vruchten van den kleinen landbouw mogelijk te maken.

Door welwillende tusschenkomst van den Districts-Commissaris stelde het bestuur van de Landbouw leenbank te Domburg, de middelen beschikbaar om een proef te nemen met de verscheping van vruchten van een klein aantal landbouwers. (dat zijn de laatst genoemde 19 kisten van Aug. 1923).

Hoewel door omstandigheden de kosten op dit partijtje zeer hoog waren, kon aan de deelnemers 4 ct. per vrucht, aan den boom, worden uitgekeerd. Het behoeft geen betoog, dat na dit buitengewoon gunstig resultaat de weg geëffend was tot verdere samenwerking met de kleine lieden om in het volgend seisoen grootere partijen te verschepen, Hiervoor was echter een organisatie noodig.

Op voorstel van den Directeur van den Landbouw, wiens steun ik hiervoor inriep, werd door de Surinaamsche Bank, de firma C. Kersten & Co., de Surinaamsche Landbouwvereeniging en het Departement van den Landbouw een garantiefonds van *f* 2000, bijeen gebracht. De Directeur van den Landbouw droeg mij de leiding der verschepingen op.

In Augustus 1924 werd de eerste partij verscheept. Met de landbouwers was overeengekomen, dat zij een voorschot van 1 ct. per vrucht zouden krijgen. Van de meerdere opbrengst zou hun een deel worden uitgekeerd en het andere deel zou strekken tot het vormen van een eigen fonds.

Toen was het Prof. Stahel, die mij kwam waarschuwen tegen het voornemen van de beheerders van het garantiefonds, die volgens hem van plan zouden zijn om aan de landbouwers 1 ct. per vrucht te betalen, *zonder verdere uitkeering uit de winst.* Waar met de landbouwers reeds een goede regeling was getroffen, vond hij het standpunt van de beheerders immoreel.

Aangezien hij vreesde, dat deze maatregel van de beheerders van het garantiefonds als een ernstige bedreiging van de toen nog volgens hem zoo hoopvolle sinaasappelcultuur moest worden beschouwd, deed hij mij het volgende voorstel. Het garantiefonds moest niet meer in handen van de Surinaamsche Bank, de firma C. Kersten & Co. en de Surinaamsche Landbouwvereeniging blijven, wilde men de ontwikkeling van de sinaasappelcultuur niet ernstig belemmeren. De *f* 2000 zouden volgens hem ook langs anderen weg kunnen worden bij elkaar gebracht. Hij zou persoonlijk *f* 500 willen geven, waarop ik besloot ook *f* 500 te geven, terwijl de heer A. A. Dragten, lid der Koloniale Staten, bereid werd gevonden *f* 500 beschikbaar te stellen.

Met de *f* 500 subsidie van het Departement van den Landbouw was de zaak in orde. Bovendien beschikte ik nog over een crediet van *f* 500 per week, door de Algemeene Vruchten Import Maatschappij te Amsterdam, bij de Surinaamsche Bank, voor mij geopend.

Daarop schreef ik officieel aan den Directeur van den Landbouw, dat de opvatting van het beheer van het garantiefonds in strijd was met de toezegging aan de landbouwers en ik daarom bereid was het reeds voorgeschoten bedrag terug te betalen en alle risico van de verscheping op mij te nemen.

Wat er verder gebeurd is, ben ik nooit geheel te weten gekomen. Maar het volgende speelde zich binnen enkele dagen af. De hoogleeraar was plotseling van meening veranderd.

De opvatting van de beheerders van het garantiefonds was niet meer immoreel. Voor den kleinen landbouw was 1 ct. per vrucht voldoende en er was geen gevaar meer voor de sinaasappelcultuur. Tegelijk nam hij de leiding over en belastte zich met het verpakken en de verscheping van sinaasappelen.

De veranderde — en gelijk ik ook hoopte, *verbeterde* — leiding werd helaas het begin van het einde van de export van sinaasappelen uit Suriname naar Nederland en eindigde met een doodvonnis over deze cultuur door Prof. Stahel uitgesproken en hierboven geciteerd.

In bulletin no. 50 van het Departement van den Landbouw (1925) geeft Prof. Stahel verslag over zijne verrichtingen omtrent de door hem geleide verschepingen. De resultaten op blz. 12 en 13 vermeld, geven samen gevat, het volgend beeld.

12 Aug' 240 kisten inh. 37.030 vruchten met een zuivere opbrengst van *f* 1.46 per kist;

10 Sept. 301 kisten inh. 50.750 vruchten met een zuivere opbrengst van *f* 3.59 per kist;

8 Oct. 10 kisten inh. 1.878 vruchten moet een zuivere opbrengst van *f* 4.20 per kist;

4 Dec. 71 kisten inh. 11.756 vruchten met een verlies van *f* 0.32 per kist;

31 Dec. 853 kisten inh. 149.810 vruchten met een verlies van *f* 0.79 per kist.

De totale zuivere opbrengst bedroeg dus	240 × *f* 1.46 =	*f* 350.40
	301 × - 3.59 =	- 1080.59
	10 × - 4.20 =	- 42.—
Te samen		*f* 1472.99
Af koopsom 89.658 vruchten à 1 ct.		*f* 896.58
Blijft als winst over		*f* 576.41
Terwijl het verlies bedroeg . .	71 × *f* 0.32 =	*f* 22.72
	853 × - 0.79 =	*f* 673.87
Koopsom 161.566 vruchten à 1 ct.	=	*f* 1615.66
Te samen		*f* 2312.25

Dit verlies van *f* 2312.25 had kunnen worden vermeden, omdat Prof. Stahel met de uitkomsten van vroegere verschepingen bekend was en *wist dat in de maanden December-April niet verscheept mag worden.* Dit verlies heeft het garantiefonds geruineerd en nadien is geen enkele poging gedaan *om deze fout te herstellen.*

Integendeel, als de heer Kasteleijn (Econ. Stat. Berichten 1929 blz. 370 en 393) voorstelt om in navolging van Engeland aan een stoomboot-maatschappij subsidie te verleenen voor schepen met ruimen voor vruchtenver-

voer, ontraadt Stahel dit op weinig deugdelijke gronden, welke zakelijk, door Kasteleijn zijn weerlegd (Ind Merc. 11 Sept. '29 blz. 380).

En nu mag de vraag wel worden gesteld. Zou de mislukking ook niet kunnen liggen in een te kort schieten van den leider?

Alvorens verder te gaan moge uit het voorgaande het volgende geresumeerd worden.

1e door Dr. van Hall wordt in 1908 de sinaasappelcultuur op degelijke wijze ingevoerd.

2e in alle officieele verslagen wordt sindsdien gunstig gerapporteerd over de verwachtingen van deze cultuur;

3e. verschepingen worden gedaan en het is gebleken, dat wanneer op het goede tijdstip wordt verscheept en goed verpakt, de verzending ook een succes is.

En nu het verder werk van Dr. Stahel in zake onze sinaasappel-cultuur.

1e. *Zijn taxaties van den oogst.*

In 1928, op een tijdstip toen de vruchten meer dan eigroot aan de boomen hingen, wordt vermeld: „Ten gevolge van de zware droogte 1925/1926 hebben de sinaasappelboomen in 1927 weer geen product opgeleverd. Wellicht zullen in 1928 weer citrusvruchten naar Europa kunnen worden verscheept". (Verslag 1924/1927 van het Departement van den Landbouw blz. 11).

In 1929 lezen wij: „De zware droogte 1925/1926 heeft de citrus-aanplantingen zoo ernstig geteisterd, dat sindsdien de sinaasappelproductie zeer sterk is achteruitgegaan. Ook voor het najaar 1929 is geen noemenswaardige oogst te verwachten, omdat de boomen Dec. 1928 en Januari 1929 niet of slecht hebben gebloeid."

„Terwijl in 1927 nog 857.158 sinaasappels werden geexporteerd, daalde dit in 1928 tot 374.408 en zal het in 1929 nog belangrijk minder wezen." (Ind. Merc. van 24 April 1929 blz. 334). Opgemerkt moet worden, dat die uitvoer naar Demerara en kleine particuliere bezendingen naar elders gingen.

De oogst van 1927 waarvan in 1928 gezegd werd, dat

die er niet was, bleek er wel te zijn geweest. De oogst van 1928, die export naar Europa weer mogelijk zou kunnen maken, bleek niet grooter, maar kleiner te zijn geweest dan die van 1927.

Ook de taxatie van 1929 geschiedde op een tijdstip, toen de vruchten duidelijk zichtbaar waren. Hoe is deze uitgekomen?

In de „Suriname" van 9 Augustus 1929 komt een bericht voor dat: „de oogst begint binnen te komen en belooft buitengewoon groot te worden."

„Zoo zit men opgescheept met de sinaasappelen en is men blij voor enkele guldens de duizend deze van de hand te doen."

Dit bericht wordt bevestigd door de officieele prijsnoteering, die 2 tot 3 vruchten voor één cent vermeldt.

In 1929 dus in plaats van een „niet noemenswaardigen", een buitengewoon grooten oogst.

Over drie achtereenvolgende oogsten maakt Dr. Stahel onjuiste taxaties, op tijdstippen, waarop misvattingen uitgesloten moesten zijn.

Bij prijzen van 2 en 3 vruchten voor één cent, loont het niet meer om de vruchten, van niet dichtbij Paramaribo gelegen perceelen, te vervoeren en blijft dus een deel van den oogst onverkocht.

In fruitwinkels hier worden Jamaica sinaasappels verkocht tegen 10 ct. per stuk. Deze vruchten, waarvan er 150 in een kist gaan, zijn noch in uiterlijk noch in smaak of andere eigenschappen te onderscheiden van de middelmatige Surinaamsche soorten.

Terwijl zoo als reeds gebleken is, export van sinaasappelen, van even goede en betere kwaliteit, uit Suriname loonend mogelijk is, importeert Nederland deze vruchten uit een vreemde kolonie en in Suriname blijven ze verrotten. Deze toestand zal nog verergeren, wanneer de van 1923/1927 door het Landbouwproefstation geleverde 25260 plantjes in behoorlijke productie komen.

2e. Het z.g. *veredelingswerk.*

Dr van Hall noemde de door hem gekweekte plantjes

„oculaties". In de publicaties van Prof. Stahel wordt voortdurend gesproken van *veredelde* plantjes, die door een naam en cijfers b.v. Kwatta 202, aangeduid zijn. Hierdoor werd de indruk gewekt, alsof er nieuw wetenschappelijk werk was verricht. Onder de in Suriname voorkomende sinaasappelboomen bestaat er groote verscheidenheid ten opzichte van boomvorm, grootte der vruchten, aantal pitten, dikte der schil, kleur der schil en van het vruchtvleesch.

Van de z.g. veredelde plantjes wordt echter nergens aangegeven waarin zij van niet veredelde verschillen.

In werkelijkheid is niet meer gebeurd dan dat onder de door van Hall gekweekte boomen een zestal goede dragers en van goeden smaak door oculaties verder worden vermenigvuldigd.

In het jaarverslag, van het Departement van den Landbouw over 1923 wordt een naamlijst gegeven van afnemers van sinaasappelplantjes met vermelding van de onderstammen waarop de plantjes geoculeerd zijn, om ze later te kunnen beoordeelen. Wie met de toestanden in Suriname bekend is, begrijpt dat van dat later beoordeelen niets kon terecht komen. Eerst in het verslag van 1924/1927 wordt, op grond van waarnemingen op eind December 1927, vermeld welke onderstammen, ten opzichte van den groei de beste *„lijken" !*) te zijn.

We zien dus, dat zonder dat er nog iets bekend was van den invloed der verschillende onderstammen, de „veredelde" plantjes alvast verkocht werden aan op goed vertrouwen afgaande koopers. Het grootste aantal is geleverd aan kleinlandbouwers, menschen voor wie het woord onderstam een onbekend begrip is en die de verschillende soorten niet uit elkaar weten te houden.

3e. *De cultuurvoorwaarden.*

Het Landbouw-proefstation heeft z.g. veredelde plantjes bij duizenden verkocht; maar zijn er ook onderzoekingen gedaan over de wijze waarop in Suriname dit gewas moest worden gekweekt?

Voor zoover ik uit de officieele stukken lees en uit eigen

ervaring weet, moet het antwoord ontkennend luiden. Ieder heeft maar geplant, naar zijn beste weten, maar een *deskundige leiding was er niet.*

Wat zien wij nu?

Op het eene stukje kleigrond staan de boomen prachtig, niettegenstaande een felle droogte; op het andere stukje kleiland staan ze van den beginne af slecht of gaan bij een zware droogte te gronde. Precies hetzelfde kan men op de zandgronden waarnemen. Is er naar de oorzaak gezocht?

Over de cultuur van den sinaasappel in Suriname is er nog veel werk te verrichten, en waar men de juiste cultuurvoorwaarden nog niet wetenschappelijk heeft vastgelegd, is het ook voorbarig om een doodvonnis over deze cultuur uit te spreken, alleen afgaande op het feit, dat vele boomen er slecht voor staan, hetgeen het gevolg kan zijn van slechte bodemvoorwaarden en ondeskundige verzorging.

Met het hierboven medegedeelde is het voor iederen leek mogelijk tot de volgende conclusies te komen:

1e. dat, zooals de feiten bewijzen Prof. Stahel op het gebied van verscheping van sinaasappelen dezelfde fouten gemaakt heeft als iedere leek op dit gebied zou maken.

2e. dat ook wat het taxeeren van den oogst betreft, zelfs als de vruchten reeds half-volwassen aan de boomen hangen, dit werk beter aan een practischen planter ware toe te vertrouwen.

3e. dat het onvoorzichtig moet worden genoemd om veredelde plantjes aan planters te verkoopen, terwijl men nog niet wetenschappelijk heeft vastgelegd of de veredeling werkelijk heeft plaats gehad.

4e. dat de slechte stand der boomen op vele plaatsen niets bewijst, omdat dit ook aan gebrek aan goede voorlichting kan worden geweten, waar de cultuurvoorwaarden voor dit gewas in Suriname niet wetenschappelijk zijn vastgelegd.

5e. dat het daarom ongemotiveerd en voorbarig is een doodvonnis over deze cultuur in Suriname uit te spreken.

6e. dat het in het belang van de Kolonie Suriname zal wezen, indien er naar het sinaasappelvraagstuk een deskundig onderzoek ter plaatse wordt ingesteld.

s'-Gravenhage 14 December 1929.

Naschrift

Terwijl het vorenstaande reeds gezet was, kwam mij in handen „IN en UITVOER "van 30 December 1929, waaruit ik citeer en enkele passages onderstreep:

De Surinaamsche landbouw in het derde kwartaal 1929

Het Landbouwproefstation schrijft ons:

SINAASAPPELEN. Van dit gewas is de stand der boomen verbeterd. De totale productie was *zoo groot,* dat sommige ondernemingen de vruchten aan de boomen lieten hangen aangezien de lage prijzen (*3* à *4 vruchten voor 1 cent*) *het plukken niet loonden*. Toen het aantal vruchten verminderde, werden de prijzen geleidelijk beter. Een onderneming verscheepte een tweehonderdtal kisten naar Nederland. De uitvoer bedroeg tot en met September 1929: 851.744 stuks tegen 364.825 stuks in het overeenkomstig tijdperk van 1928. De *grootere productie is een gevolg van het feit dat de van 1922—1924 aangeplante sinaasappelboomen nu in dracht komen*. Het aantal sinaasappelboomen in de kolonie is heden ongeveer 5 maal grooter dan in 1922".

Commentaar is hier overbodig, alleen wil ik er op wijzen dat prof. Stahel in de Indische Mercuur van 21 Augustus jl. zijn stelling van 24 dj. April nog handhaafde en cijfers gaf van de aanplant op plantage Beekhuizen om te bewijzen dat de productie van 1929 een niet noemenswaardige zou zijn.

's-Gravenhage 28 Januari 1930. J. A. LIEMS.

DE ONTWIKKELING VAN EEN MODERN BANKBEDRIJF

DE MADURO'S BANK OP CURAÇAO

DOOR

C. K. KESLER

De tradities der familie, tot welke de grondlegger der uitgebreide zaken behoort, waarvan in dit artikel een en ander zal worden medegedeeld, vermelden, dat hun voorouders zich reeds in 1654 op Curaçao hebben neergezet en dus gerekend moeten worden tot de oudste, zij het niet alleroudste, op het eiland gevestigde Joodsche families. Tegelijk met dezen kwamen daar aan de Correa's, een geslacht, waarvan een der afstammelingen in 1916 aangesteld werd als Directeur der Maduro's Bank, die toen door de firma S. E. L. Maduro & Sons werd opgericht.

Of deze traditie historisch juist is, is moeilijk na te gaan. Vermoedelijk zijn de eerste Joden op Curaçao aangekomen in het jaar 1650 en wel ten getale van twaalf families. De namen van eenigen hunner leven nog op Curaçao voort [1]).

Deze eerste Joodsche immigranten kwamen rechtstreeks uit Holland en waren voorzien van aanbevelingsbrieven van Heeren XIX aan den Gouverneur Matthias Beck. Uit overweging, dat de Hollandsche kolonisten den landbouw verwaarloosden en zich bij voorkeur met smokkelhandel bezig hielden, werd den Gouverneur opgedra-

---

[1]) Rev. Joseph M. Corcos, A Synopsis of the history of the Jews of Curaçao, Curaçao 1897.

J. H. J. Hamelberg (De Nederlanders op de West-Indische eilanden) noemt echter als jaartal der eerste vestiging 1659.

Corcos noemt de volgende namen: De Meza, Aboab, Pereira, De Leon, La Parra, Touro, Aboab Cardoze, Jesurun, Marchena, Chaviz, Oleveira en Henriquez Cutinho.

gen, aan de Joodsche immigranten land, negers, paarden, vee en werktuigen te verschaffen, ten einde het hun zoo gemakkelijk mogelijk te maken, het landbouwbedrijf op Curaçao uit te oefenen. Blijkbaar verwachtte men daarvan destijds nog goede resultaten; de meeningen van Heeren XIX (later X) omtrent rentabiliteit van landbouwondernemingen op Curaçao zijn, — dit zij in het voorbijgaan opgemerkt, — nogal vaak gewijzigd.

Overeenkomstig de hem verstrekte opdracht, wees de Gouverneur den Joden een vestigingsplaats ten Noorden van het Schottegat aan [1]). Overigens werden zij niet bepaald met open armen ontvangen, want weldra golden de bepalingen dat zij als vreemdelingen beschouwd werden en dat het hun niet veroorloofd zou zijn, na 9 uur 's-avonds zich in het fort te vertoonen. Overtreding der laaste bepaling zou met boete gestraft worden [2]).

De proefneming met de uitzending der Joodsche emigranten leek Heeren XIX wel geslaagd en om verdere vestiging van Joden te bevorderen, werd in 1652 getracht een nieuwe groep landverhuizers onder leiding van den Portugees Joseph Nuñez de Fonseca naar Curaçao te zenden. Bij de Joden in Holland, vooral in Amsterdam

---

[1]) Nog thans bekend als het Jodenkwartier. Het terrein is gelegen vlak naast de etablissementen van de C. P. I. M. De oude Israëlitische begraafplaats met talrijke belangwekkende graftomben dateert uit den eersten tijd der Joodsche vestiging. Orthodoksche Joodsche families begraven hun overledenen bij voorkeur daar. Het is nog niet zoo heel lang geleden, dat bij zulke Joodsche begrafenissen van ponten, de typische, door negers gewrikte Curaçaosche vaartuigen, gebruik gemaakt werd.

[2]) Dit vermeldt Corcos. Hamelberg echter betwijfelt, of dergelijke bepalingen destijds reeds gemaakt zijn. (blz. 110, noot).

Heeren XIX waren den Joden over het algemeen gunstig gezind. Art. 7 van de „Vryheden ende Exemptiën" toegestaan aan David Nassy bij de stichting der kolonie in Cayenne, toch luidt:

„Oock zullen de Jooden genieten sodanige vryhyt van conscientie met publycke exercitie, Cinagoge en Schoolen, gelyck by henluyden gebruyckelick is in de Stad van Amsterdam, volgens de Leere van hunne ouderlingen sonder eenige verhinderinge...."

En in een brief van de Kamer van Amsterdam aan den Gouverneur Nicolaas van Beek d.d. 20 Januari 1702 komt o.a. deze passage voor: „want wy vermeynen het ten dienste en voordeele van de Compagnie te wesen, dat de Joodsche Natie aldaar (n.l. op Curaçao, K.) behoorlyk werde gemainteneert".

bleek echter destijds geen groot animo voor vestiging in de West te bestaan.

Versterking van het Joodsche element kwam dan ook van andere zijde en wel uit Brazilië. Nadat hier in 1630 Olinda en het Recief veroverd waren en de Hollandsche macht zich geleidelijk uitbreidde, begon er voor de West-Indische Compagnie uitzicht te komen op een blijvende nederzetting. En wellicht ware het daartoe gekomen, indien Johan Maurits voldoenden steun uit het moederland had ontvangen. Bij de verschillende Joodsche gemeenten, ook in Holland, was Brazilië geen onbekend gebied. Reeds tijdens de Portugeesche heerschappij hadden zich daar vele Joden gevestigd, zij het ook onder voorgeven, tot den Katholieken godsdienst te zijn overgegaan. Van deze in schijn bekeerden, de z.g. Marranen, gingen velen ,toen onder Johan Maurits (1637—'44) een liberaler politiek te hunnen opzichte gevolgd werd, weder tot het Jodendom over [1]).

Twee jaar voor de aankomst van den Nassauer in Brazilië richtten eenige requestranten het verzoek tot de Kamer van Amsterdam, als landverhuizers naar Brazilië te mogen gaan. In datzelfde jaar kregen Bewindhebbers tweemaal een dergelijk verzoek te behandelen, de eerste maal op 29 Maart en daarna op 20 September [2]). Onder

[1]) Een dier Marranen was een voorvader der thans nog op Curaçao levende Correa's. Hij schijnt een man van invloed geweest te zijn en was gehuwd met een Katholieke vrouw. Op haar graf, dat niet zoovele jaren geleden (wellicht nog thans) in Bahia te vinden was, leest men het volgende Portugeesche opschrift:

Sepultura de D. Catharina Alvares Paraguassu senhora qui foi desta Capitania da Bahia quai elia e seu marido Diogo Alvares Correa natural de Vianna Derao aos senhores reis de Portugal Edificou esta capilia de Nossa Senhora da Graça e a Deu com as terras annexas ao Patrarcha S. Bento em o anno di 1582.

(Hierboven bevond zich het wapen der Correa's).

De vertaling van dit grafschrift luidt, als volgt:

Graf van Mevrouw Catharina Alvares Paraguassu uit deze capitania en haar echtgenoot Diogo Alvares Correa, geboortig uit Vianna Derao, aan de Koningen van Portugal.

Deze kapel, gewijd aan Onze Lieve Vrouwe van Genade en aan God, met bijbehoorende gronden werd in het jaar 1582 opgericht door den Aartsbisschop S. Bento.

[2]) H. Wättjen, Das holländische Kolonialreich in Brasiliën. (bl. 239).

de laatste groep landverhuizers, die zich toen aanmeldden, bevond zich een zekere David Maduro met zijn huisvrouw [1]).

Na het vertrek van Johan Maurits begon echter, zooals bekend is, een algemeene exodus der Joden uit Brazilië. David Nassy en de zijnen vestigden zich tijdelijk in Cayenne en trokken vandaar naar Suriname en andere Hollandsche vestigingen aan de Vaste Kust; anderen en daaronder de Maduro's en Correa's, vestigden zich op Curaçao, waar zij sedert bleven en weldra tot op den voorgrond tredende leden der Joodsche gemeente behoorden. Onder de namen der stichters, die gebeiteld werden in de vier marmeren hoeksteenen van de synagoge, ingewijd op den avond voor Isr. Paschen 1692, b.v. treft men den naam aan van Mordecay Alvares Correa en van de synagoge, die eenigen tijd in Otrabanda bestond en die in 1712 ingewijd werd, was de eerste rabbi Samuel Levy Maduro[2])

De groote vooruitgang der familie Maduro valt echter in de 19e eeuw. Het hoofd ervan was in het midden dier eeuw de man, aan wiens initiatief op velerlei gebied Curaçao verschillende nuttige instellingen te danken heeft, de stichter der firma S. E. L. Maduro & Sons,die later aan de machtige Maduro's Bank het aanzijn zou geven.

Het debuut van S. E. L. Maduro was zeer bescheiden. Op 24 Januari 1837 opende hij zijn zaken met een krediet van vijf firma's op St.-Thomas ten bedrage van *f* 5182.95. St.-Thomas met zijn prachtige natuurlijke haven, nog gunstiger gelegen dan Curaçao op de route van Europa

---

[1]) Resolutiën van de West-Indische Compagnie, Kamer Amsterdam 1635—1636. (Boek gemerkt W. I. C., Oude Compagnie, 14, blz. 68). Rijks-Archief, 's-Gravenhage.

Jovis, den 20en September 1635.

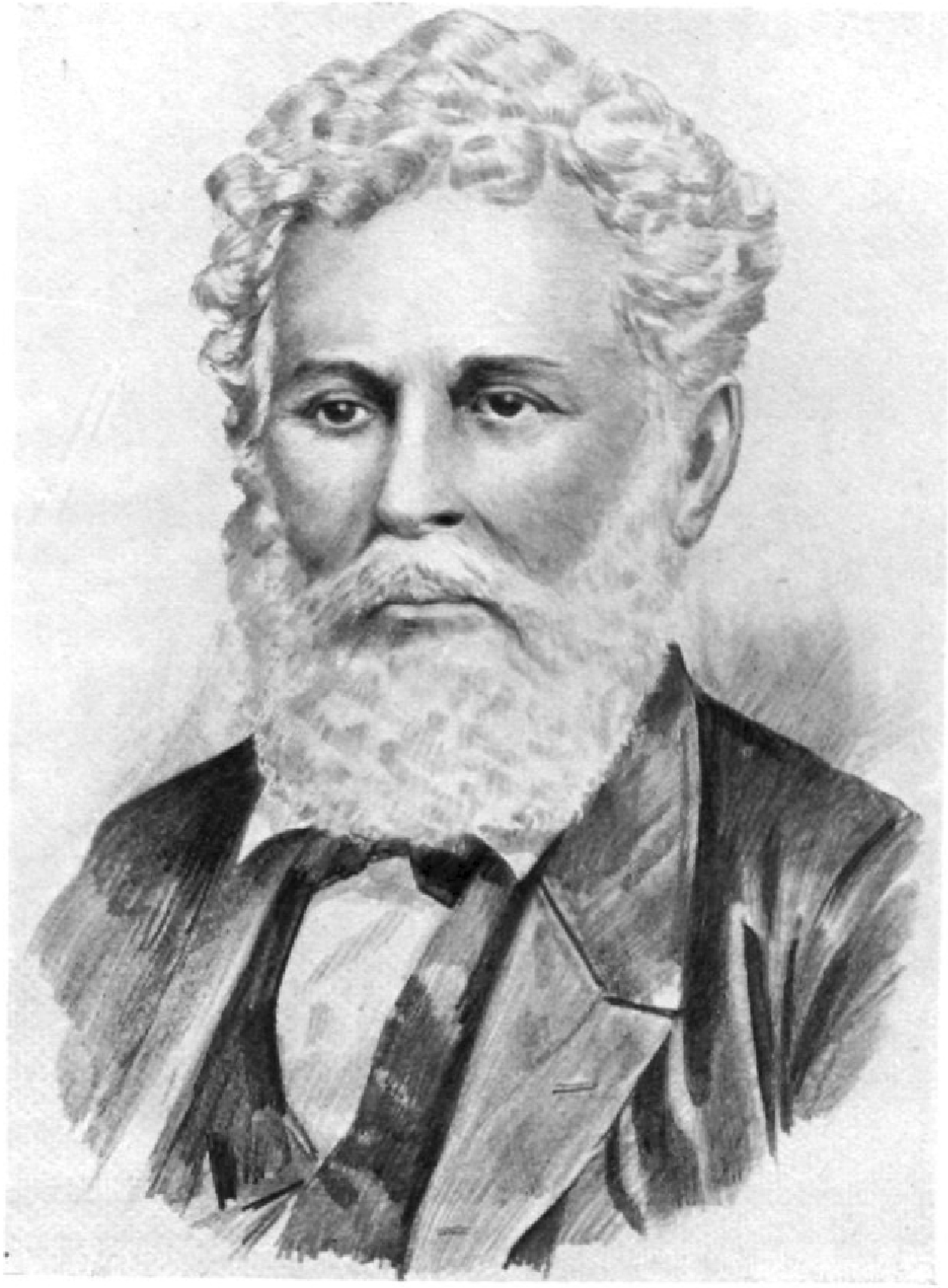
Jacobus Abenacar, vrijman. Jacob Moreno, vrijman. Pedro de la Faye, vrijman. Huysvrou van Diego Pixoto naer Brasil. David Maduro, barbier, vrijman.

David Maduro barbier versouckt met syn huysvrou in conformité van de ordre ende Reglement van Ho. Mo. naer Brasil te vaeren. Wert haer versouck geaccordeert.

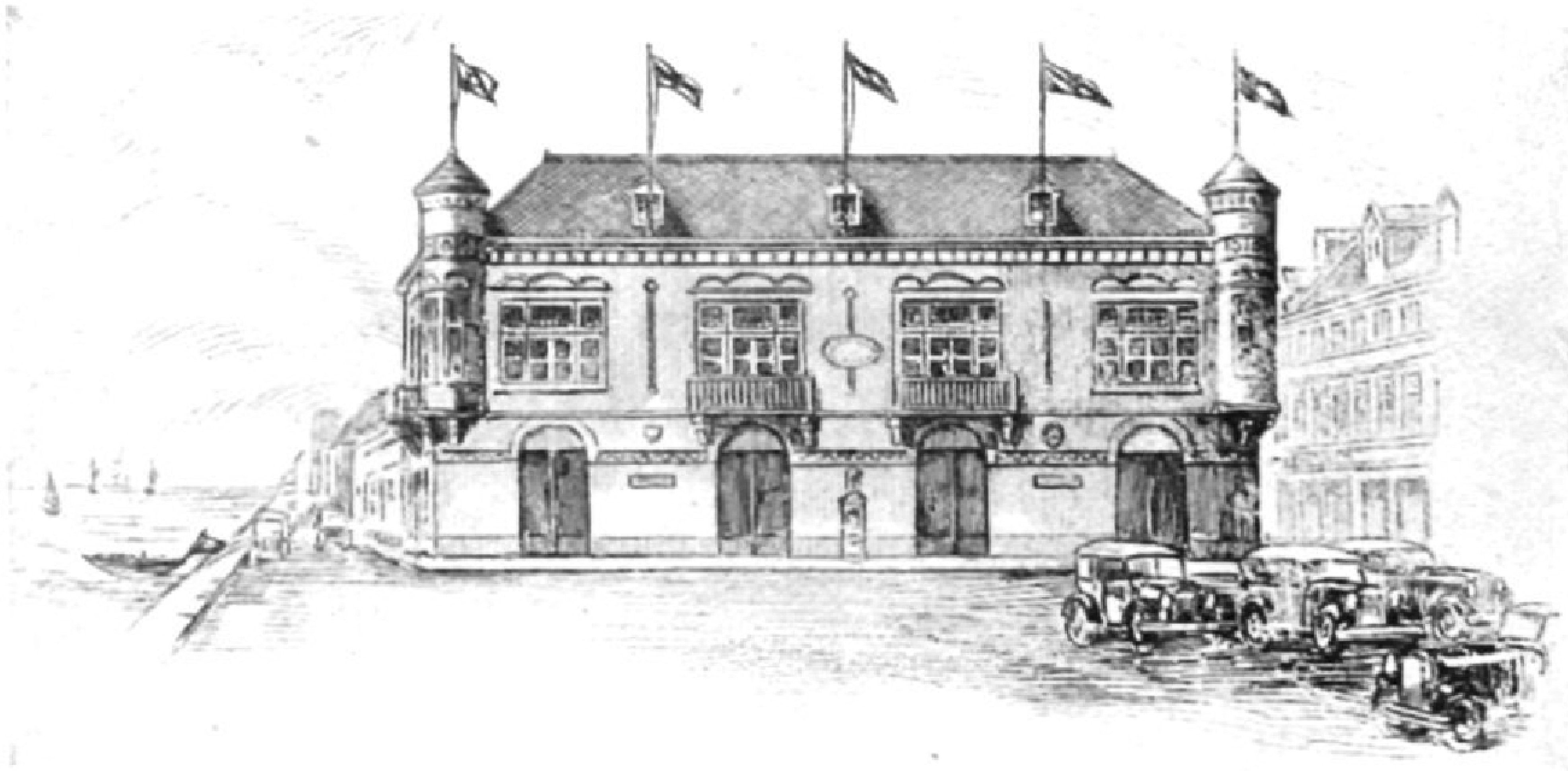
Huysvrou van Lauris Pietersen, schoenmaecker.

Portugesche vrye luyden.

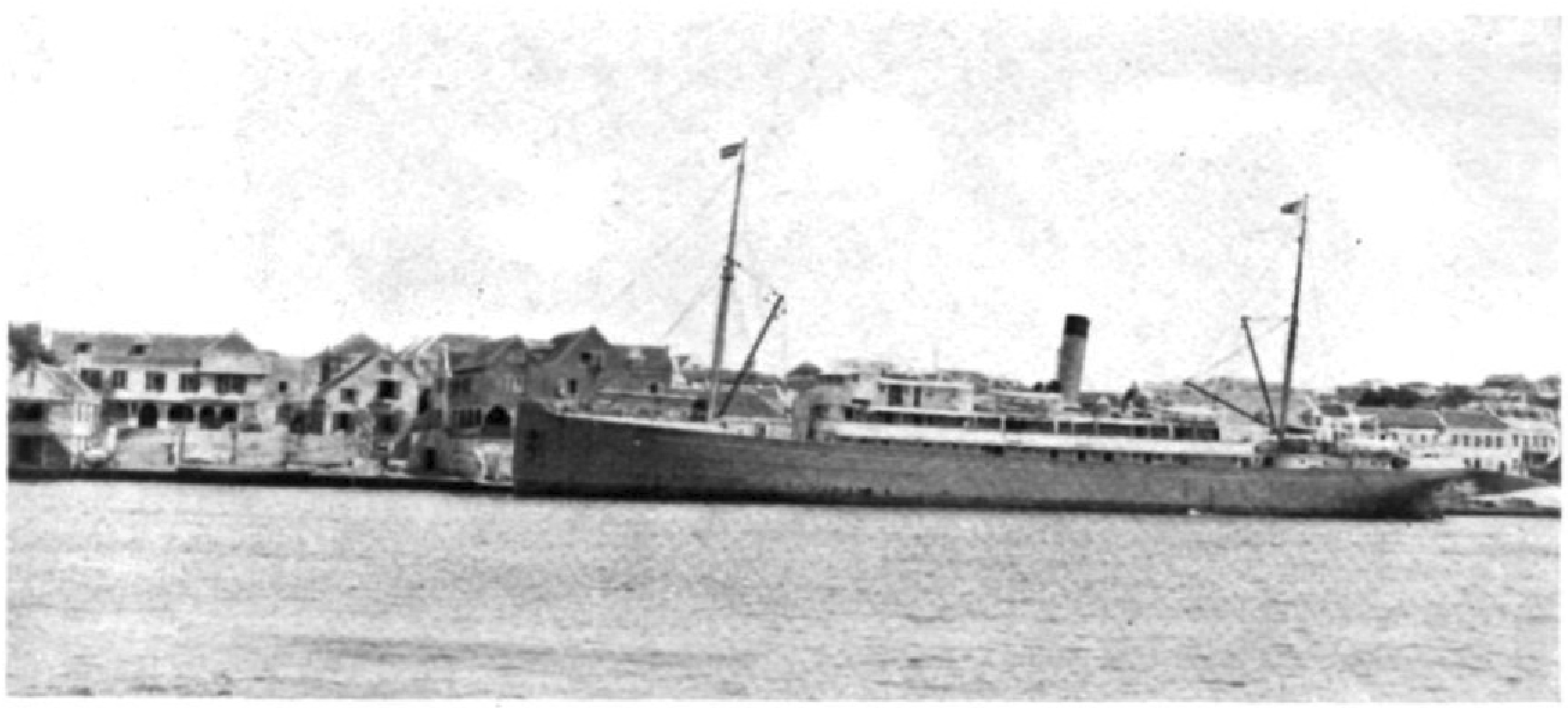
[2]) Corcos, Synopsis.

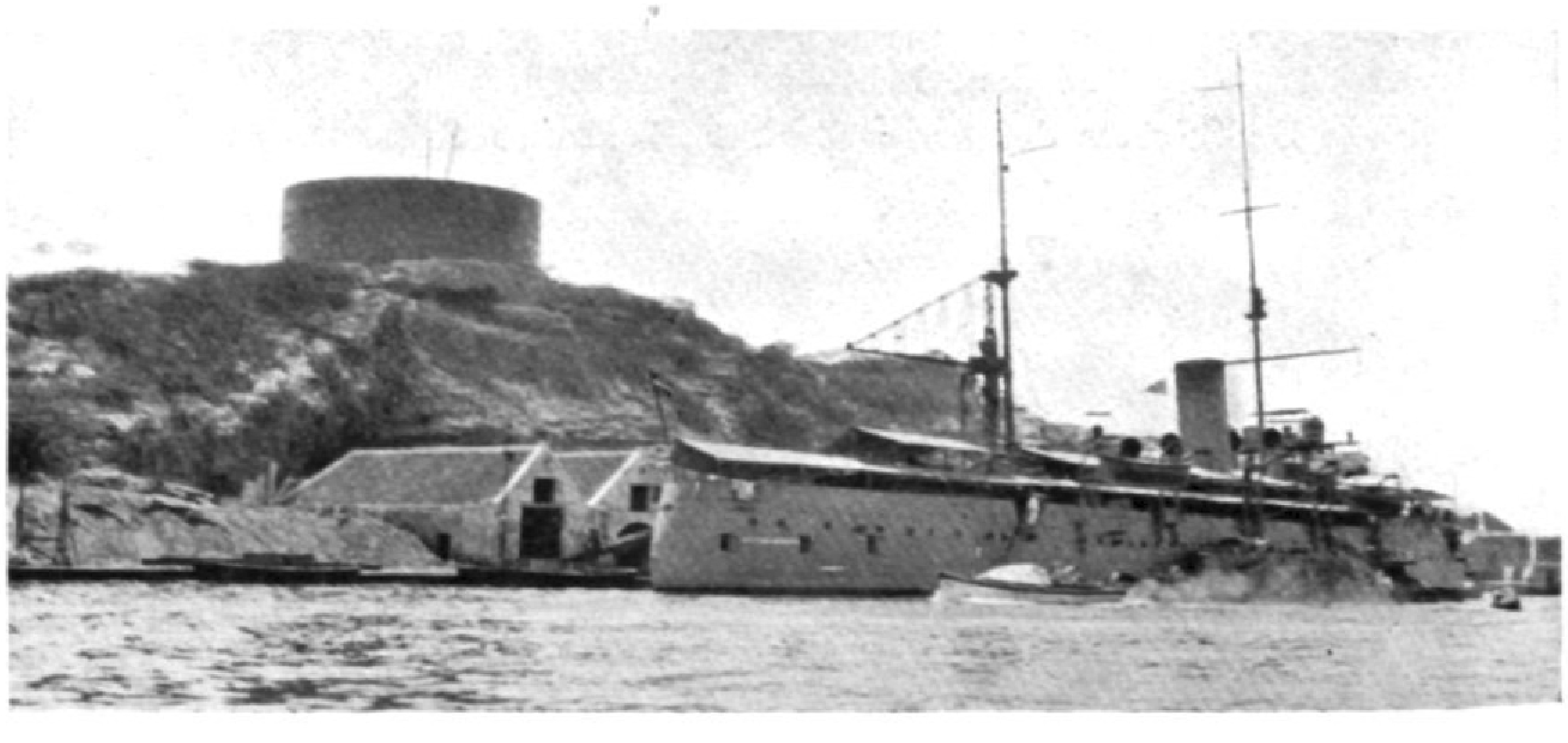
S. E. L. MADURO
14 Jan. 1814—20 Sept. 1883.
De Stichter der firma S. E. L. MADURO & SONS.

Het gebouw der Maduro's Bank.

In de haven van Willemstad
Links de werf „De Gorter", toebehoorende aan de firma S. E. L. Maduro & Sons. Rechts de werf „Matthey" van de Cur. Handel Mij. in gebruik bij de „Red D Line". Het S.S. „Maracaibo" dier Mij. ligt aan de kade, het schip, dat op 8 Juli ll. door de Venezolanen in beslag werd genomen.

H.M.'s „Hertog Hendrik" bezig kolen in te nemen aan de „Nieuwe Werf" van de firma S. E. L. Maduro & Sons op 7 Augustus 1929. Op den heuvel een olietank van de Standard Oil Cy, waarvan S. E. L. Maduro & Sons agenten zijn.

naar de West, was destijds het middelpunt van den West-Indischen handel [1]).

Het huis Maduro handelde eerst vooral in victualiën en had weldra twee schoeners in de vaart, de „Ocean Bird" en de „Venus", die de gemeenschap onderhielden tusschen Curaçao en New-York. Later kwamen daar nog twee anderesc hoeners bij, de „Clemencia" en een tweede, „Venus". Bescheiden was echter het debuut, zooals boven gezegd werd, en gedurende eenige jaren was het er nog ver af, dat het hoofd der firma zich ook maar geringe luxe kon veroorloven. In zijn journaal vindt men aangeteekend op 31 Januari 1837, dat hij gedurende de afgeloopen maand verteerd had ƒ 40.— en de volgende maand Februari deed hij het met nog ƒ 5.— minder nl. met ƒ 35.—. Op 28 December teekent hij aan voor uitgaven gedurende drie jaar ƒ 1072.18 (dus gemiddeld ƒ 350.— per jaar), waarna de omstandigheden blijkbaar verbeterden, want aan het einde van het volgende jaar vindt men een post „Uitgaven over 1841 ƒ 617.85", dus ongeveer ƒ 50.— per maand. Hiermede in overeenstemming was natuurlijk het salaris, dat aan kantoorbedienden werd uitbetaald. Een klerk b.v. verdiende nog in 1842 niet meer dan ƒ 5.— p.m.

Geleidelijk breidden de zaken zich inmiddels uit en de Curaçaosche gemeenschap begon in te zien, dat aan het hoofd ervan iemand stond, wiens energie en organisatietalent ook voor het algemeen welzijn dienden gebruikt te worden. Zoo werd dan S. E. L. Maduro tot verschillende ambten geroepen; achtereenvolgens werd hij Lid van den Kolonialen Raad, Lid van het Hof van Justitie, Directeur van de Curaçaosche Bank (als zoodanig was hij mede-onderteekenaar der biljetten dezer Gouvernementsbank), en 1e Luitenant der Schutterij. Eindelijk, een volkomen natuurlijke eigenschap in een dergelijken „self-

[1]) Sedert is St.-Thomas achteruit gegaan en is thans nog vooral van belang, als kolenstation en als West-Indische basis voor de Amerikaansche marine. Vooral, toen in 1885 het hoofdkantoor van de Royal Steamship Company vandaar naar Barbados verplaatst werd, verloor het eiland veel van zijn belang.

made" man, toonde hij, levendige belangstelling te bezitten voor het lot zijner minder fortuinlijke of minder begaafde geloofsgenooten. Als weesmeester der Ned. Port. Isr. Gemeente op Curaçao was een groot deel der zorg voor ouderlooze kinderen op zijn schouders gelegd, terwijl hij in 1865 bij missive van den Minister van Koloniën (10 April 1865, Litt. B. No. 17/52) benoemd werd tot Correspondeerend Lid van de Hoofd-Commissie tot de Zaken der Israëlieten in Nederland voor de Ned. Port. Isr. Hoofdsynagoge op Curaçao.

Na een periode van achteruitgang en verval in het eerste gedeelte der 19e eeuw braken er voor Curaçao in het tweede deel daarvan betere dagen aan. Het gevolg daarvan was, dat meer en meer behoefte gevoeld werd aan de gelegenheid, de stad uit te breiden. Zooals dat met verschillende steden in ons land eveneens het geval was, werd die gewenschte uitbreiding in sterke mate tegengehouden door de bestaande vestingwerken. Deze dateerden in Willemstad uit het midden der 18e eeuw. In 1756 had de W. I. C. besloten den bouw ervan zelf ter hand te nemen en ongeveer een eeuw bleven zij met eenige wijzigingen in stand. Omstreeks het midden der 19e eeuw bleek het meer en meer, dat zij als verdedigingswerken verouderd waren en de gewenschte uitbreiding der stad op hinderlijke wijze belemmerden.

De ziel der vennootschap, die zich toen vormde, om de verouderde muren en poorten te slechten en de stad zoodoende de noodige ruimte te verschaffen, was wederom S. E. L. Maduro. Op 4 Juli 1860 kwam de bovengenoemde vennootschap tot stand en bij Gouvernements-beschikking van 6 Mei 1861 werd aan haar opgedragen het afbreken der forten en batterijen rondom de Willemstad en het dempen van een gedeelte van het daarachter gelegen binnenwater, het Waaigat. Het contract werd geteekende door S. E. L. Maduro, A. J. Senior, Abm. Capriles, J. & J. E. Henriquez en Jeudah Senior. Bij art. 1 werd tot Directeur der vennootschap de eerste onderteekenaar aangewezen, die belast werd met de geheele leiding van het werk, met het teekenen der stukken, het presidium der

vergaderingen en het ten uitvoer brengen van alles, wat daar besloten werd.

De vennootschap kweet zich onder de bekwame leiding van haar Directeur uitstekend van haar taak. In het begin van 1866 was het werk gereed en bij Gouvernements-Beschikking van 3 Maart van dat jaar werd den concessionarissen voor de wijze van uitvoering officieel dank betuigd [1]). Nu was ruimte verkregen voor de gewenschte uitbreiding der stad aan die zijde en op de plaats, waar vroeger de stadswallen en batterijen haar belemmerden, verrezen weldra groote kantoren tusschen het tegenwoordige De Ruyterplein en de De Ruyterkade langs het Waaigat. Thans behoort dit geheele gedeelte met uitzondering van een enkel erf in eigendom aan de firma S. E. L. Maduro & Sons en als een financiëel kasteel verheft zich daar het gebouw der Maduro's Bank, waarvan de bovenverdieping in gebruik is voor kantoren der K. N. S. M.

In den tijd, dat deze uitbreiding der stad tot stand kwam, was op Curaçao nog een energiek man werkzaam,

---

[1]) De daarop betrekking hebbende passage in bovengenoemde beschikking luidt als volgt:

2°. De concessionarissen, uithoofde zij geacht kunnen worden volkomen te hebben voldaan aan de voorwaarden, waarop de voormelde concessie aan hen is verleend, mitsdien te ontheffen van alle verder verbintenissen te dier zake en speciaal met ontheffing der door hen gestelde borgtogt van de Heeren Mozes Curiel en S. L. Maduro bij notarieele acte d.d. 13 Mei 1861.

3°. Den concessionarissen te kennen te geven, dat het bestuur van den aanvang af, met het grootste genoegen en de meeste belangstelling den voortgang der werkzaamheden dezer groote en gewigtige onderneming heeft gadegeslagen, daarbij tevens opmerkende de volharding door de ondernemers in de uitvoering van het moeijelijk en aan vele bezwaren onderhevig werk aan den dag gelegd; dat hetzelve de overtuiging heeft, dat slechts door de onvermoeide krachtsinspanning gepaard aan aanzienlijke geldelijke opoffering van de zijde der concessionarissen, die moeijelijkheden en bezwaren overwonnen zijn kunnen worden en dat het daardoor alléén hen is mogen gelukken, de zelfvoldoening te smaken, het werk op eene allezins voldoende wijze nog binnen den bepaalden tijd tot stand te hebben gebragt. Waarom het dan ook voor het bestuur eene aangename taak is den concessionarissen deszelfs tevredenheid te betuigen over de uitvoering en voltooijing van een werk evenzeer bevorderlijk aan de belangen van den handel en de scheepvaart dezer plaats als strekkende tot verbetering en verfraaijing der stad met de uitdrukking van den opregten wensch dat de onderneming ook voor de belanghebbenden gewenschte vruchten mag dragen.

n.l. de Consul der V. S., L. B. Smith. Aan zijn initiatief heeft het eiland verschillende nuttige instellingen te danken, waardoor het destijds velen anderen plaatsen in de West ver vooruit was. Smith gaf den stoot tot de verbinding der beide stadshelften, Punda (de stad) en Otrabanda (de Overzijde) door middel van de thans nog bestaande pontonbrug, richtte een ijs-importzaak op, bevorderde den aanleg van een installatie voor electrische verlichting en stichtte de eerste waterleiding. De plannen voor een electriciteitsbedrijf dateeren van 1888 en in verband daarmede kwam in het volgende jaar de eerste electriciteits-verordening tot stand. Vier jaar later werd aan Smith concessie verleend voor de electriciteits-voorziening en op 30 Augustus 1897 kwam de centrale in werkring. In 1900 werd het geheele electriciteitsbedrijf overgenomen door de firma S. E. L. Maduro & Sons.

Waterleiding en electriciteits-voorziening zijn thans gemoderniseerd. Zij voldeden dan ook niet geheel aan de bestaande behoefte, vooral niet meer sedert voor Curaçao de periode van fabelachtigen opbloei in de laatste vijftien jaren begon. De waterleiding leverde geen drink- maar alleen werkwater en voor het eerste was men nog aangewezen op de aloude regenbakken, terwijl het leidingswater, het z.g. „awa di Smith", bij de waschvrouwen wegens de groote hardheid niet zeer gewild was. Ook de electriciteits-voorziening was niet geheel in overeenstemming met wat het moderne verbruik ervan eischt. Stroom werd alleen geleverd tusschen 6 uur 's-avonds en 6 uur 's-morgens en uitsluitend voor verlichting. Toch moet geconstateerd worden, dat in dit opzicht door het initiatief van den Amerikaan en de werkzaamheid der Curaçaosche firma, het eiland o.a. Suriname een heel eind vooruit was. Daar toch kreeg men eerst in 1903 de eerste gasfabriek en eerst dezer dagen is er kans op gekomen, dat men tot electriciteit zal overgaan. Zeer terecht heeft men in Curaçao de gasverlichting overgeslagen en is direct van olie- en petroleumlampen tot electrisch licht overgegaan. In de tropen kan men waarlijk extra verwarming door gasvlammen wel missen. Gedurende 27

jaar bleef de electriciteits-voorziening in handen der Curaçaosche firma; toen maakten de moderne eischen het wenschelijk haar over te dragen aan een onderneming, die zich op het gebied van electriciteits-voorziening in tropische landen gespecialiseerd had. Dat was de Ned.-Indische Gas Mij, die een concessie voor 50 jaar verkreeg met de verplichting tot het leveren van dagstroom voor huishoudelijke en industrieele doeleinden. De nieuwe centrale, die daarvoor noodig was, werd op 22 April van dit jaar geopend.

De ijs-importzaak werd door de firma Maduro in een ijsfabriek omgezet; ook de andere zaken van Smith nam deze firma over. De brug werd aangekocht door de Handel- en Industrie Mij „Curaçao", thans de Curaçaosche Handel Mij.

Het is duidelijk, dat dergelijke zaken, die zich voortdurend uitbreidden niet steeds door één man beheerd konden worden. De firmanaam S. E. L. Maduro & Sons wijst er reeds op, dat weldra de beide oudste zoons van den stichter erin werden opgenomen. Onder leiding van dit driemanschap verkregen de zaken een geweldige uitbreiding. Hierbij dient vooral vermeld te worden, dat de firma een levendig aandeel nam aan de ontwikkeling van het Curaçaosche havenverkeer. Van ouds heeft de haven van Willemstad in verschillende opzichten een goeden naam gehad en het is hoofdzakelijk aan de firma Maduro te danken, dat zij een zekere vermaardheid verkreeg bij verschillende stoomvaart-maatschappijen wegens de snelle en goedkoope voorziening van brandstof voor de machines. Vóór de stookolie ernstige concurrentie begon aan te doen, was dat de „Pocahontas"-steenkool. In het archief der firma berusten tallooze tevredenheidsbetuigingen van Directies van Stoomvaart-Maatschappijen, Commandanten van Nederlandsche en vreemde oorlogschepen en van particulieren over de kwaliteit van de geleverde kool en vooral over de snelle en coulante wijze, waarop deze in de bunkers van het schip werden overgebracht. Het record van snelheid werd bereikt op 18 September 1914 door het laden van 174 ton per uur in Hr.

Ms. Pantserschip „Jacob van Heemskerck". Wie wel eens het bedrijvig sjouwen der Curaçaosche kolennegers met hun mandjes vol kolen op het hoofd bij dat werk aanschouwd heeft, zal ervan overtuigd zijn, dat zooiets een prestatie is, die vermeld mag worden.

De beide zoons van den stichter, die in de firma werden opgenomen, waren de Heeren Elias S. L. Maduro en M. S. L. Maduro. De eerste, weldra een bekend philanthroop, volgde zijn vader op, als Directeur van de Curaçaosche Bank en was o.a. Lid van den Kolonialen Raad, Majoor-Commandant der Schutterij, Consul van Frankrijk, enz. De Nederlandsche regeering erkende zijn verdiensten door hem te benoemen tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau, maar vooral leeft zijn naam nog in dankbare herinnering voort bij de velen uit de lagere volksklasse, die door „Sjon Lau", zooals hij bij oud en jong bekend was, op kiesche wijze ondersteund werden. In 1911 overleed hij plotseling en weldra kwam bij eenigen der door hem begunstigden het denkbeeld op, een blijvend gedenkteeken te stichten, dat de herinnering aan den betreurden philanthroop levendig zou houden. Zonder uitzondering stortten allen op Curaçao hun bijdrage, aanzienlijk of gering, en op 24 April 1912, juist één jaar na zijn overlijden, werd voor zijn woning op den hoek van het Concordiaplein en den Scharlooweg een driehoekige naald van Italiaansch marmer onthuld. In drie talen, n.l. in het Spaansch, Nederlandsch en Papiamentsch, leest men daarop; „Een dankbaar volk aan zijn edelen weldoener." Tevens werd het Elias S. L. Maduro-Weldadigheidsfonds gesticht, dat het philanthropische werk van den man, naar wien het genoemd is, voortzette.

Elias S. L. Maduro was vooral de zakenman, de man aan wiens doorzicht en „pushing power" het succes der firma in haar verschillende ondernemingen in de eerste plaats te danken was. In het openbare leven trad zijn broeder Mordy S. L. Maduro vooral op den voorgrond, die lange jaren o.a. Voorzitter van den Kolonialen Raad en van de Schoolcommissie was. Onder zijn directie,

waarin hij bijgestaan werd door zijn zoons en neven, die geleidelijk in de zaken werden opgenomen, bereikten deze de tegenwoordige ontwikkeling. Zijn verdiensten werden door de Nederlandsche regeering erkend door zijn benoeming tot Ridder in de Orde van den Ned. Leeuw. Op 15 November 1918 overleed hij aan boord van het S.S. Philadelphia van de Red D. Line, op weg naar Curaçao, waar hij na aankomst van het schip begraven werd. Hij had nog de groote ontwikkeling der zaken en den haast wonderbaren opbloei van zijn geboorte-eiland, waartoe de vestiging der olie-industrie den stoot gaf en de firma S. E. L. Maduro in zoo sterke mate medewerkte, mogen beleven.

Naast haar overige zaken had de firma zich reeds geruimen tijd met bankzaken bezig gehouden. De ontwikkeling van het Curaçaosche zakenleven maakte het inmiddels noodig, van de laatste een afzonderlijk bedrijf te maken. Daarom werd in December 1916 te Willemstad een N.V. opgericht „Maduro's Bank", op welker ontwerp-akte van oprichting bij Gouv. Beschikking No. 1013 den 21 December 1916 de bewilliging van het Curaçaosche Gouvernement verkregen werd.

De vennootschap werd aangegaan voor den tijd van 50 jaar en het volgestorte kapitaal bedroeg *f* 1.000.000, verdeeld in 10.000. aandeelen ieder van *f* 100.— Dat de zaken zich voortdurend uitbreidden en met succes gedreven werden, blijkt wel uit de volgende cijfers ,ontleend aan het jaarverslag der Kamer van Koophandel op Curaçao over 1928.

Eind 1917 bedroegen de totale middelen der Bank *f* 2.427.684, de deposito's *f* 1.145.331 en het reservefonds *f* 10.000. Eind 1928 waren deze cijfers respectievelijk *f* 11.636.899, *f* 9.031.938 en *f* 1.500.000.

Het spreekt vanzelf, dat, al blijft ook Curacao de hoofdzetel, het eiland toch voor een dergelijk, zich steeds uitbreidend bedrijf geen werkruimte genoeg aanbiedt. Verschillende belangrijke ondernemingen in Venezuela, en Columbia worden dan ook door de Bank gefinancierd, terwijl zij verder groote kantoren te Havana en te New-

York heeft. Dat te Havana beheert in hoofdzaak de eigen suikerfabrieken der firma op Cuba.

Eindelijk zij nog vermeld, dat agentschappen van verschillende groote stoomvaart-maatschappijen met succes door haar beheerd worden. Dat dit succes inderdaad opmerkelijk is, blijkt o.a. wel hieruit, dat aan het kantoor te New-York het Agent-Generaalschap der stoomvaartmaatschappij Compañia Transatlantica de Barcelona werd toevertrouwd en dat het optreedt als gedelegeerde van het Spaansche „Patrionato Nacional de Turismo". Verder zijn verschillende leden der firma als Consuls van Europeesche en Zuid-en Midden-Amerikaansche staten werkzaam.

Curaçao vertoont in de laatste jaren een haast wonderbaren vooruitgang op velerlei gebied. Verschillende gunstige omstandigheden hebben daartoe medegewerkt en onder deze is niet de minste , dat een energieke combinatie gereed stond, om die aan te wenden, ongetwijfeld voor een deel ten eigen bate, maar voor een veel grooter deel ten behoeve van het eiland, waarmede de geschiedenis van het geslacht Maduro zoo nauw is samengeweven.

Amsterdam, November 1929.

BOEKBESPREKING

De geschiedenis van Curaçao opnieuw verteld door C. P. Amelunxen. Martinus Nijhoff, Den Haag, 1929.

De inhoud van dit boek beantwoordt aan den titel, mits men in het oog houdt, dat „Curaçao" hier blijkbaar niet bedoeld is als de voormalige kolonie van dien naam. Een enkele maal verliest de schrijver dit zelf uit het oog, aan het slot van het voorwoord, maar dit hindert niet. Van het Nederlandsche gebiedsdeel Curaçao is het eiland van dien naam ongetwijfeld het voornaamste en het zal dit wel blijven, zelfs wanneer Aruba het in economisch opzicht naar de kroon mocht gaan steken, zoolang het namelijk de zetel van het bestuur blijft. De bovenwindsche eilanden worden in het boek slechts af en toe genoemd; ook Aruba en Bonaire zijn niet opzettelijk behandeld.

Op drieërlei wijze wordt bedoeling en inhoud van het boek gekenschetst. Het titelblad zegt, dat de geschiedenis van Curaçao „opnieuw" verteld wordt. In het voorbericht leest men, dat Hamelbergs werk volgens den heer Amelunxen — en ik ben dit met hem eens — niet voldoet aan den eisch dien men aan „een geschiedenisboek voor iedereen" stellen moet. En aan het einde van dat voorbericht spreekt de schrijver het uit, dat hij van den heer Euwens nog eens een „monumentaal werk over de geschiedenis van ons eiland" tegemoet ziet. Positief mag men dus verwachten te zullen krijgen een navertelling van de geschiedbeschrijving door anderen, en negatief: geen eigen bronnenstudie. Wanneer men de laatste zeventien bladzijden, die de door den schrijver zelf meegemaakte geschiedenis behandelen, uitzondert, beantwoordt het boek inderdaad aan die verwachting.

Eerst iets over het uiterlijk. De uitvoering is keurig: de druk is duidelijk, het papier goed, de omslag frisch. Aan de verbetering der drukproeven is de noodige zorg besteed; in dit opzicht steekt het boek zeer af bij het vijf jaren geleden ook op Curaçao geschreven en in Europa gedrukte werk van Dahlhaus over Niewindt.

Wat minder aangenaam aandoet, is, dat behoudens het voor-

bericht en het naschrift alle 227 bladzijden een ononderbroken geheel vormen op de teekeningen na, die zich ten getale van drie in den tekst bevinden, terwijl een kaartje van het eiland aan het einde is opgenomen. Een indeeling in hoofdstukken, misschien ook in paragrafen, had niet mogen ontbreken. Men moet nu de geschiedenis eigenlijk kennen, om te vinden wat men zoekt. Een register, althans van personen, zou het boek zeker hebben doen winnen; ook een korte aanduiding van onderwerpen in margine. Nu is de stijl gelukkig vlot en onderhoudend, zoodat het boek toch prettig leest.

Het is duidelijk, dat tot 1782 Hamelberg de voornaamste bron is geweest, waaruit de schrijver geput heeft. Niettemin heeft hij ook wat anderen in monografieën over dezen tijd hebben geschreven, zeker niet onbenut gelaten. Op zulke monografieën en op enkele behandelingen van bepaalde tijdvakken was Amelunxen aangewezen voor den tijd van 1782 tot 1828. In dien tijd zijn hiaten, die nog niet uit de bronnen beschreven zijn. Dit laatste is ook het geval met de geschiedenis na 1828. En nu moet het gezegd worden, dat die gedeelten niet alleen — wat begrijpelijk is — het onvolledigst behandeld zijn, maar ook dat daarin te veel ongecontroleerde dingen als feiten zijn „opnieuw verteld". Wat, zooals de schrijver zelf meedeelt op bladz. 172, omtrent de onbetrouwbaarheid van „bijna alle boeken" over het bewind van Cantz'laar gebleken is, had hem tot meer voorzichtigheid moeten aansporen.

Ik wil nu gaarne een enkele opmerking maken, waarbij ook wel de gegrondheid van dit laatste blijken zal.

Op bladz. 161 staat, dat het gebied, waarover Kikkert het gezag had, kleiner was dan dat der vorige directeuren; de bovenwindsche eilanden kwamen onder een eigen gouverneur. Ik heb altijd gemeend, dat vóór den Engelschen tijd St. Martin en St. Eustatius ook in geen verband met Curaçao stonden. En in den Engelschen tijd was het niet anders. De Veer, dien de schrijver vermeldt als gouverneur van de bovenwindsche eilanden, noemt hij den held van de Goudkust. Misschien omdat hij daar de Hollandsche vlag den Franschen tijd door wist te laten waaien? Dan is het wellicht vermeldenswaard, dat ik nog niet lang geleden op het Rijksarchief in stukken, die betrekking hadden op onze bezittingen ter kuste van Guinea, las, dat het aldus de wensch der Fransche regeering in het moederland was geweest.

Het is beslist niet juist, dat Van den Bosch in 1828 als commissaris-generaal gezonden is ter onderzoek van de grieven tusschen den gouverneur en de burgers. Althans — door het zoo te zeggen

wordt ten onrechte de indruk gevestigd, alsof die grieven de aanleiding tot de uitzending van Van den Bosch waren. Er was een geheel andere reden. Het koninklijk besluit tot vrijverklaring van de haven van Curaçao met ingang op 1 Januari 1827 was door Cantz'laar te goeder trouw uitgevoerd op een wijze, die naar niets leek. Willem I, die met Curaçao groote dingen voor had, vond het gewichtig genoeg, om door een commissaris-speciaal zijn bedoeling te laten duidelijk maken. Dat was de aanleiding tot de uitzending van Van den Bosch. Een botsing tusschen Cantz'laar en de marine-autoriteiten op Curaçao, die den Koning zoo ontstemde, dat hij den gouverneur wilde terugroepen, leidde op voorspraak van den minister van Koloniën tot uitbreiding van de opdracht, die tot St. Eustatius en Suriname werd uitgestrekt, en van de tallooze punten, die Van den Bosch ten slotte ter afdoening of om raad meekreeg, was één de botsingen tusschen den gouverneur van Curaçao en de rechterlijke macht, die zich practisch aan de zijde van den koopmansstand tegenover den gouverneur had geschaard. Cantz'laar was ongetwijfeld een verdienstelijk bestuurder maar, zooals meer met militairen het geval is geweest, hij had geen idee van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht tegenover de administratieve. Wat Van den Bosch betreft — niet onvermeld had mogen blijven, dat hij behalve van de Curaçaosche bank van de Kamer van koophandel de stichter is.

Dat Van Raders, toen hij gezaghebber van Curaçao werd, laatstelijk commandeur van St. Martin was, is, meen ik, niet juist. Zelf deelt hij mee, dat hij van 1828 tot 1835 commandant van het garnizoen op Curaçao was, en bij K. B. van 31 Jan. 1836 ad interim en 10 Dec. 1836 definitief tot gezaghebber van Curaçao benoemd is. Is de schrijver hier misschien in de war met Van Raders' broer W. J. L. van Raders, die tot 1836, toen hij overleed, te St. Eustatius het bewind in handen had.

De gouverneur Esser overleed niet na drie jaren (1845—1848) dat ambt bekleed te hebben, althans niet aanstonds. De West-Indische encyclopaedie noemt als zijn sterfdatum 27 Dec. 1864, te Amsterdam.

Een onderwerp als de geschiedenis van „Papa Sassen" zou een opzettelijke behandeling vereischen. Eenige daarvoor bijeengebrachte gegevens doen mij eraan twijfelen, of de gangbare voorstelling, op het voorbeeld van Brusse gegeven, wel recht doet wedervaren aan alle daarbij betrokkenen.

Met groote stappen het boek doorwandelende ben ik zoo gena-

derd tot de 20ste eeuw. Hier verandert het boek van inhoud en daarmee van beteekenis. Men mag aannemen, dat de schrijver, die de laatste vijfentwintig jaren zelf meemaakte, hier niet navertelt, maar geschiedenis schrijft, zelfstandig. Men bemerkt dadelijk, dat hier de heer Amelunxen zelf aan het woord is. Af en toe ligt in een woord of zinsnede critiek. Soms heeft die weinig met het onderwerp te maken; zoo wat op bladz. 219 gezegd wordt van den minister van Financiën De Vries. Het is begrijpelijk, dat dit gedeelte sober gehouden is. Toch krijgt men den indruk van een streven naar volledigheid. Altijd wordt deze niet bereikt. Wat van het in 1913 met de Santa Barbaramijnen gebeurde gezegd wordt, is verre van volledig, kan zelfs een verkeerden indruk geven. Onbegrijpelijk is, dat niets gezegd wordt van de herziening der rechterlijke inrichting en der rechtspleging. Een enkele naam wordt gemist: die van Prof. Boeke naast of liever vóór Dr. Van Breemen, die van Dr. Den Houter als grondlegger van den door Dr. Waterman gegrondvesten Openbaren gezondheidsdienst. Eenige namen van leiders der C.P. (I.) M. hadden niet mogen ontbreken. Het is beslist onjuist — de heer Amelunxen zal het wel willen aannemen op het gezag van iemand, die in de kantoren van het Algemeen Nederlandsch Verbond geen onbekende is — dat de heer Fauel de schrijver zou zijn geweest van de opstellen in *Neerlandia*, die destijds, m. i. niet geheel terecht, op Curaçao zoo veel stof opgeworpen hebben.

Het incident met de *Karlsruhe* in Augustus 1914 was nog iets pikanter dan hier verteld wordt. Het sein „oorlogsschip" werd eerst gevolgd door „Fransche vlag", wat de ontsteltenis te grooter maakte. Daarna bleek de daarop geseinde „onbekende vlag" te behooren aan Peru, maar daarover ging eenige tijd heen.

Met de afsluiting van het boek in Mei 1929, met de komst van gouverneur Fruytier, is het niet uit. Het naschrift wijdt twee en een halve bladzijde aan de gebeurtenissen van 8 en 9 Juni ll. Het was het moeilijkste gedeelte van des schrijvers taak, die hij zonder bezwaar onvervuld had kunnen laten. Dat hij dit niet gedaan heeft, bewijst, dat hij voor dergelijke moeilijkheden niet uit den weg gaat. In zijn onopgesmuktheid maakt deze korte schets een goeden indruk.

Het geheel voorziet zonder eenige twijfel in een bepaalde behoefte, en het klinkt dan ook ongelooflijk, wat in het voorbericht wordt meegedeeld, dat, toen de firma Sluyter de uitgave niet aandurfde, het gouvernement op een aanvraag om geldelijken steun afwijzend beschikte. „Tengevolge van een onwelwillend advies"

zegt de schrijver. Maar dan is die raad tevens kortzichtig en ondeskundig geweest. Er is alle reden om den heer Amelunxen dankbaar te zijn, dat hij de uitgaaf heeft doorgezet.

Het is te hopen, dat deze schrijver zijn studie voortzet. Misschien wil hij zich zetten aan een bronnenstudie — waarvoor de stof in de Curaçaosche archieven voorhanden is — over de geschiedenis van 1828 tot dezen tijd. Straks komt Prof. Knappert met zijn geschiedenis der bovenwindsche eilanden. Die zal dan misschien op dezelfde wijze als in dit boek met die der benedenwindsche geschied is, naverteld moeten worden. Er is nog werk genoeg aan den winkel voor wie op dit gebied zich verdienstelijk maken wil.

De heer Amelunxen zij met zijn eersteling gelukgewenscht.

Amsterdam, 14 November 1929. De Gaay Fortman.

1929 *Handelsadresboek voor Ned. West-Indië (Eerste Uitgave) Samengesteld door Vereeniging „Bureau voor handelsinlichtingen" Oudebrugsteeg 16, Amsterdam-Centrum.*

De heer Chambers, directeur van de bovengenoemde vereeniging en secretaris van de West-Indische kamer heeft een goed werk gedaan met de samenstelling van dit adresboek. Het kan een middel zijn, om onze West en Nederland dichter bij elkaar te brengen. In beider belang is dit gewenscht, maar deze uitgave kan voor het Nederlandsche belang, hier dan als doel het handelsbelang, veel doen. Het is verbazingwekkend wat ginds met voorbijgang van het moederland niet alleen uit Noord-Amerika maar ook uit Frankrijk, Duitschland en Engeland betrokken wordt. Na een Inleiding van den samensteller en een Voorwoord van den voorzitter van den raad van bijstand van het bureau geeft de heer Kesler, archivaris van de West-Indische kamer, een opstel over *De Nederlandsche handel en de West*, waarin dezelfde gedachte vertolkt wordt. Daarbij wordt een kaartje gegeven met een grafische voorstelling van de scheepvaartbeweging op Curaçao, dat vooral hieraan zijn belang ontleent, dat het niet rekent met de petroleumscheepvaart. Daaruit blijkt, dat de Nederlandsche en de Amerikaansche schepen, die Curaçao aandoen slechts weinig toegenomen zijn, maar dat die der overige landen een groote vlucht genomen heeft.

Na de samenstelling der Kamer van koophandel op Curaçao en

de lijst der vreemde consuls, der banken en stoomvaartmaatschappijen volgen alphabetische lijsten der in- en uitvoerfirma's op de eilanden naar alphabetische volgorde der firmanamen en der artikelen. Als wij goed gezien hebben, worden niet vermeld het Struisvogelpark „Albertina", „Arbeid adelt" en de Mijnmaatschappij „Curaçao". Wij vestigen hierop alleen de aandacht, omdat de uitgeefster zelf om aanvullingen vraagt.

Ook voor Suriname kan het Handelsadresboek zeer nuttig zijn. Het geeft alles wat de handel wil weten.

Aan het eind een lijst van de plantages, met aanwijzing van de verbouwde gewassen, de eigenaars en de adressen van de directies. Opgenomen zijn eenige foto's.

Een groote verspreiding van het boek is zeer gewenscht.

DE GAAY FORTMAN

BOEKBESPREKING

Onze West in Beeld en Woord. Platenalbum voor het huishezin en ten gebruike bij het onderwijs aan gymnasia, hoogere burgerscholen, kweek-, normaal en andere scholen. Door FRED. OUDSCHANS DENTZ, oud-administrateur Militair Hospitaal te Paramaribo en HERM. J. JACOBS, oud-hoofd van de Emmaschool te Paramaribo. 2e vermeerderde en verbeterde druk. N.V. Drukkerij en Uitgeverij J. H. de Bussy. Amsterdam Ao 1929.

Evenals bij de vorige uitgave, die van 1917, hebben de Heeren Oudschans Dentz en Jacobs ook thans weder hun werk bescheidenlijk een platenalbum genoemd, zij het dan ook dat de hoofdtitel, Onze West in Beeld en Woord, er op wijst dat meer mag worden verwacht dan illustraties alleen.

Inderdaad bevat het werk ook meer en veel meer.

Niet alleen kan hij die er zich een denkbeeld van wil vormen hoe het er daarginds, in Amerikaansch Nederland, eigenlijk uitziet, zijn weetgierigheid niet beter bevredigen dan door dit boek ter hand te nemen, maar hij krijgt op den koop toe een schat van belangwekkende bijzonderheden te lezen aangaande onze beide gebiedsdeelen aan de overzijde van den Atlantischen Oceaan.

De gegevens aangaande land en volk worden ditmaal den lezer aangeboden alleen in den vorm van onderschriften bij de illustraties; een afzonderlijk deel van het werk is daaraan in den tweeden druk niet gewijd. De verandering lijkt bevorderlijk aan het doel, kennis te verspreiden welke op weinig inspanning eischende wijze kan worden opgenomen. Dat wij nu eenig cijfermateriaal moeten missen is niet zoo erg; statistische gegevens verouderen snel en recente opgaven van handels- en scheepvaartbeweging zijn altijd wel te vinden voor wie ze noodig heeft.

Een aanwinst vormen de thans in den tweeden druk opgenomen kaartjes van Suriname, van de Caraibische Zee en van elk der Nederlandsche Antillen afzonderlijk.

Litteratuurlijsten zijn wederom achterin het werk opgenomen; jammer dat De Geschiedenis van Curaçao opnieuw verteld door C. P. Amelunxen en het Handelsadresboek voor Ned. West-Indië van de Vereeniging „Bureau voor Handelsinlichtingen", beide

uitgaven van 1929, er geen plaats meer in hebben kunnen vinden.

Wie de Surinaamsche plaatjes vergelijkt met die in de uitgave van twaalf jaar geleden, wordt niet in de eerste plaats getroffen door hetgeen veranderd is, maar wat zou men anders kunnen verwachten?

Aan de sedert tot ontwikkeling gekomen bauxietnijverheid is door een zestal illustraties met bijschriften de plaats ingeruimd welke haar toekomt.

Wat de scheepvaart betreft is plaatje no. 1, voorstellende het etablissement der K. N. S. M. te Paramaribo, met twee aan den steiger gemeerde Prins-booten, nog wel voldoende actueel, maar toch zou ook een afbeelding van het nieuwste schip der Suriname-lijn, de „Cottica", welkom zijn geweest, als demonstratie van den vooruitgang welke met betrekking tot de verbinding met Moederland en Vereenigde Staten heeft plaats gehad. Overigens is het Surinaamsche gedeelte van het werk zoo compleet als maar verlangd kan worden.

Tal van landschappen, rivier- en woudgezichten laten aan de schoonheid van het land en het weelderige van den plantengroei alle recht wedervaren, aan leven en bedrijf van stadsbevolking, boschnegers en indianen is een flink aantal leerzame afbeeldingen gewijd.

Vele aardige stadsgezichten, een aantal fraaie gebouwen, enkele monumenten, alles wat den menschen in Holland kan toonen dat Paramaribo als tropenstad er werkelijk best zijn mag is wederom in het album de vinden.

En hoeveel succes hebben de samenstellers gehad, waar het er hun om te doen was de bijschriften te maken tot een bron van nuttige informatie op velerlei gebied!

Letterlijk van alles is er te vinden in den tekst bij de plaatjes; geschiedkundige bijzonderheden, gegevens aangaande landbouw en veeteelt, mijnwezen, nijverheid en boschbedrijf, verkeer en immigratie, bankwezen en winkelhandel, onderwijs, ziekenverpleging en volksopvoeding.

Alles uiterst beknopt, maar daarom niet minder nauwkeurig en volledig.

Veel van hetgeen hierboven is gezegd over het Surinaamsche deel van het album is mede toepasselijk op het aan de eilanden gewijde gedeelte, niet alles echter.

Het natuurschoon van de Nederlandsche Antillen is van een geheel anderen aard dan dat van Nederlandsche Guyana; komt

het laatste op goede foto's uitstekend tot zijn recht, van het eerste krijgt men door afbeeldingen veel minder goed een juisten indruk. Ook een land met schralen plantengroei en weinig of geen beboo- ming kan een mooi land zijn, vooral een rotsachtig eiland, met grillige kustlijnen, in een blauwe tropenzee gelegen, of steil daar- uit oprijzend in machtigen kegelvorm, maar de schoonheid van deze soort laat zich in zwart en wit niet getrouwelijk vast leggen.

Dat van Curaçao, het „hoofdeiland", 48 opnamen worden ge- geven, tegen 47 voor de vijf overige eilanden te zamen, is niet on- redelijk, dat van het eerstgenoemde getal een groot deel betrek- king heeft op de hoofdplaats evenmin.

Het laatste jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao spreekt van den zin tot moderniseering in de plaats harer vestiging. Bekijkt men, na dit gelezen te hebben, plaatje 140 van het album, voorstellende eenige huizen aan de Handelskade en no. 144, de Windstraat, dan krijgt men niet den indruk dat ook het stadsbeeld reeds van dien zin getuigt.

Den samenstellers treffe dienaangaande geen verwijt, immers de beide afbeeldingen in kwestie zijn nog steeds natuurgetrouw. Alleen zouden daarnaast een paar fraaie heerenhuizen van Schar- loo en Pietermaai, of het nieuwe bankgebouw in de Breedestraat, weldadig hebben aangedaan.

Ook van het drukke verkeer in de straten gewaagt het hierbo- ven aangehaalde verslag, doch de albumplaatjes brengen dit niet in beeld.

Aan het olie-bedrijf, waaraan Curaçao zijn tegenwoordige wel- vaart te danken — en eenige bijkomstige narigheden te wijten — heeft worden een viertal foto's gegeven, welke goed gekozen schij- nen. Noode evenwel mist men een afbeelding van het in 1926 door dit bedrijf in gebruik genomen Wilhelmina-dok; door de aanwe- zigheid van twee drijvende droogdokken van flinke capaciteit is de beteekenis der Curaçaosche haven in niet geringe mate toe- genomen.

In het algemeen had die beteekenis misschien nog wel iets meer door afbeeldingen kunnen worden gedemonstreerd. Van de vele schepen welke Curaçao aandoen nemen die onder de Nederland- sche vlag verreweg de eerste plaats in; daarom is het wel jammer dat het nieuwste schip der Colon-lijn en het nieuwe etablissement der K. N. S. M. op Curaçao in het album ontbreken.

Daarentegen is de voorstelling van de aan de Handelskade los- sende Red D-boot minder actueel; die kade moet er thans anders uitzien.

Wat de bijschriften bij de afbeeldingen betreft, deze bevatten ook al weder in beknopten vorm een schat van allernuttigste gegevens. Op twee onnauwkeurigheden moge voor de goede orde even worden gewezen. Bij no. 133 wordt de indruk gewekt als zou de Curaçaosche scheepvaartbeweging in 1928 de Amsterdamsche hebben overtroffen alleen wat het aantal vaartuigen betreft. Inderdaad echter had Curaçao ook wat de tonnage betreft een belangrijken voorsprong tegenover Amsterdam. Verder is vertegenwoordigster der West-India Oil Company (verkoops-organisatie der „Standard") niet de Curaçaosche Handel Maatschappij (plaatje 135), maar de firma S. E. L. Maduro & Sons, op wier terrein ook tank en pompinrichting staan voor de aflevering van stookolie in de St. Annabaai.

Laatstgenoemde firma wordt niet in het album genoemd; toch neemt zij een belangrijke plaats in het Curaçaosche zakenleven in, o.a. als bankinstelling. Van het bankwezen trouwens wordt heelemaal niet gesproken, hoewel op Curaçao alleen de uitheemsche ondernemingen per jaar minstens anderhalf maal zooveel aan salarissen en loonen uitbetalen als de waarde van den Surinaamschen uitvoer bedraagt.

De op de beide andere Beneden-windsche Eilanden betrekking hebbende gedeelten van het album bevatten aardige stadsgezichten, landschappen en volkstypen; de groeiende oliebedrijven op Aruba zijn blijkbaar nog niet in beeld gebracht.

Het is jammer dat de samenstellers zich aan een anachronisme hebben schuldig gemaakt, door uit den ouden druk de mededeeling over te nemeu, dat de Gezaghebber van Aruba en zijn ambtgenooten op andere eilanden tevens als Kantonrechters fungeeren.

Van de Bovenwindsche Eilanden geeft de nieuwe druk bijna twee maal zooveel afbeeldingen als de eerste bevatte. De tekst verstrekt den lezer aangaande die eilanden wel ongeveer alles wat er in een klein bestek van de vertellen valt.

Eind oordeel: een uiterst nuttig en verdienstelijk werk!

Den samenstellers zij toegewenscht dat hun streven, kennis aangaande Onze West te verspreiden bij oud en jong, in het gezin en op school, met succes moge worden bekroond.

Aan de uitgeefster een woord van hulde voor de wederom keurige verzorging.

Amsterdam, November 1929. MENKMAN.

EEN AMERIKAANSCHE PROFESSOR OVER SURINAAMSCHE BOSCHNEGERS

Notes on the Saramaccaner Bush Negroes of Dutch Guiana, by Morton C. KAHN (American Anthropologist, Juli—September 1929).

In de Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 7 Augustus 1928, Avondblad B en van 26 October 1928, Avondblad B verschenen twee artikelen, handelende over een Amerikaansche wetenschappelijke expeditie in Suriname. In deze artikelen meende ik de hand te herkennen van Jhr L. C. van Panhuys. Het doel van de expeditie zou voornamelijk zijn de bestudeering van de ethnologie der Boschnegers.

In het eerste artikel worden de reizigers aan den lezer voorgesteld: dr. Melville J. Herskovits van de Northwestern University te Evanston, Illinois, mevrouw Herskovits en dr. Morton C. Kahn van Cornell University. Het reisplan was opgemaakt in overleg met Prof. Franz Boas, voorzitter van het in September 1928 te New York gehouden Americanisten congres.

Dit artikel bevat tevens een soort programma, dat den reizigers zeker zeer te stade moet zijn gekomen. Jhr. van Panhuys heeft n.l. veel studie gemaakt van de ethnologie der Boschnegers. Van zijn hand is het artikel „Boschnegers" in de „*Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*" en in de „*Atti del XXII Congresso internaz. degli Americanisti*". Roma 21—30 Settembre 1926, vind ik zijn verhandeling over „*Quelques ornaments des nègres des bois de la Guyane nèerlandaise*, verlucht met 36 afbeeldingen.

In het tweede der bovengenoemde dagblad-artikelen geeft de schrijver een overzicht van de resultaten van de expeditie, die in den zomer van 1928 heeft plaats gehad. Een „*preliminary report*" van de expeditie gaf Dr. Herskovits zelf in „*De West-Indische Gids*" van Januari 1929 (10e jg. blz. 385—390).

Sedert zijn Dr. Herskovits en zijn vrouw voor de tweede maal naar Suriname vertrokken ter voorzetting van hun onderzoekingen.

Van Dr. Morton C. Kahn vond ik in „*The Literary Digest for October 29, 1927*" een artikel getiteld „*Where black man look down on civilized Whites*". Dit had betrekking op een vroeger bezoek aan de Boschnegers, in den zomer van 1927.

In het aan het hoofd van deze bespreking genoemde artikel komt Dr. Morton Kahn uitvoeriger terug op de ethnologie der Saramaccaner Boschnegers. Zijn artikel is verlucht met eenige mooie afbeeldingen: een uit één stuk hout gesneden zitbank (een z.g. Saramaccabank), een houten bord met snijwerk voor het dragen van cassave-brooden, een andere zitbank met open snijwerk, zes fraai gesneden houten roerspanen en een signaaltrom, voor den Nederlandschen lezer geen onbekende voorwerpen omdat ze in elk ethnologisch museum te vinden zijn en meermalen zijn afgebeeld. Maar onder de meer dan 800 ethnografica, die de professor voor het American Museum of Natural History in New York heeft veroverd, zullen er wel zeldzame stukken zijn.

Het artikel doorlezende krijgt men den indruk dat de schrijver weinig kennis heeft genomen van wat andere ethnologen over de Boschnegers hebben geschreven. Hij noemt alleen John Stedman, John Vandercook, Dr. Gerhard Lindblom en Jhr. L. C. van Panhuys. En toch bestaat er over de Boschnegers een vrij aanzienlijke litteratuur. Er komen in het artikel tal van belangrijke opmerkingen voor, ook vele fijne trekjes, die getuigen van scherpe waarneming van zaken, die niet zoo opvallen aan hem, die dagelijks met Boschnegers omgaat. Maar daar staat tegenover dat de schrijver in enkele gevallen te zeer heeft moeten vertrouwen op mededeelingen van zijn tolken, wat niet straffeloos kan geschieden.

Om de lichaamslengte der Saramaccaners te schatten gebruikt hij zijn eigen lengte. Blijkbaar heeft hij geen kennis genomen van wat Dr. H. ten Kate in voren genoemde Encyclopaedie onder „Anthropologie der Boschnegers" en in zijne in het artikel „*Onderzoekingstochten en onderzoek*" in deze Encyclopaedie (blz. 528) genoemde publicaties heeft geschreven.

Men moet hierbij in het oog houden dat Dr. Morton Kahn niet als ethnoloog naar Suriname is gegaan, maar als medicus om parasieten van tropische ziekten te bestudeeren.

De gewoonte van tatoeëering „is a possible survival of African culture". Het woord *possible* had gevoegelijk weg kunnen blijven. De schrijver had slechts Hartsinck, Stedman en Teenstra er op na te slaan. De uit Afrika in Suriname aangevoerde negers herkende men o. m. aan hun tatoeëering, die voor de verschillende

stammen verschillend was. Natuurlijk zijn in den loop der tijden de patronen niet onveranderd gebleven, ook omdat de Boschnegers tot verschillende Afrikaansche stammen behoorden. De overige negers en de tot het Christendom bekeerde Boschnegers hebben de gewoonte opgegeven.

De karakterkenmerken der Boschnegers worden goed beschreven:

„They are proud and independent, realizing their strategic position and their independent mode of gaining a livelihood"....

„While they are not inhospitable,one feels that one is being tolerated rather than welcomed"....

....„ Taken as a group, the Bush Negroes have no desire to copy the civilization of the white man, although cognizant of it and some of its ramifications to a degree"....

.... „ In spite of this familiarity with white civilization the Bush Negro still clings tenaciously to his own culture"....

.... „In their relation to one another kindness and understanding prevail throughout their daily lives. Theirs is a highly communal life, with help to one another in hunting, clearing land, lumbering, building huts, etc. If large game like tapir is shot everyone shares in the spoils"....

Het is goed dat de schrijver hierop licht laat vallen.

Over den naam „Djoeka" lees ik:

„It seems that the name does not imply a separate tribe but is the title by which the Aucaners used to be known. The term is now used by all of the Bush Negroes, however, when speaking of themselves". (Blz. 474).

Dit is niet juist. Alleen de Aucaners noemen zich Djoeka's en worden ook door de andere stammen zoo genoemd. Wel hoort men in Paramaribo, waar men de stammen niet weet te onderscheiden, den naam Djoeka gebruiken voor Boschnegers in het algemeen.

Over bestuur, dorpen, het vuur, voedsel, dranken, jagen, visschen, landbouw, worden goede opmerkingen gemaakt, maar voor den Nederlandschen lezer niets nieuws.

Van het familiestelsel — waarover John, W. Vandercook in zijn in 1926 bij Harper & Brothers verschenen boek „*Tom-Tom*" uitvoerig heeft geschreven — zegt Morton Kahn:

„When a father dies his property reverts to his mother, sisters, and brothers, and not to his wife's children, as he is not sure of the paternity of her offspring. Children become the „property" of the mother's family. The father technically is not related to his children, decent being entirely matrilineal. The maternal grand-uncle is head of the family, and when he dies the maternal uncle is the head. If the woman has only male children her family dies out".

Onder het hoofd „medicine" vertelt de schrijver:

„There is a highly developed system of medicine, the natives using various roots, herbs, nuts, etc., which they gather in the jungle. The medicine and rites attendant upon its administration are in the hands of specially designated witch doctors".

Dit neemt niet weg dat de Boschnegers, zoodra een geneesheer op hun dorpen komt, dezen dadelijk om behandeling en geneesmiddelen uit de apotheek verzoeken.

Op hetgeen Dr. Morton Kahn schrijft over de inenting tegen den beet van vergiftige slangen, stel ik mij voor eerstdaags terug te komen.

Dahomey is the sacred medicine city which white men are not allowed to enter". Op de vraag aan de bootslieden (Boschnegers) naar de reden hiervan kreeg de reiziger tot antwoord:

„that it was not the Bush Negro's fault but that it was the god who disliked the presence of white men. They said that a white man would fall asleep before he got to the village and not wake up until after be had passed it, or upon a white man's approach to the village such terrific rainstorms would be started by their god that the white man would not te able to land".

Dr Morton Kahn had deze praatjesmakers tot zwijgen kunnen brengen door op te merken, dat de „Suriname Expeditie" in 1908, de „Corantijn-Expeditie" in 1910 en de „Expeditie-Stahel" in 1926 Dahomey zijn voorbijgevaren zonder iets van deze verschijnselen waar te nemen.

„Voodoo and obeah is universal among them".

Ik betwijfel het of „voodoo", althans zooals die voor Haïti meermalen is beschreven [1]) bij de Boschnegers voorkomt.

De schrijver heeft een begrafenis bijgewoond en geeft daarvan de gewone beschrijving.

Over de dansen schrijft hij:

.... „The women did most of the dancing, performing an intricate stiff-legged step combined with movements of the arms, hands, and body. Occasionally a man in full regalia would burst into the group of dancing women and single out one of them for his partner. He would then go through motions indicating passionate desire for the woman and finally actual coitus".

Hoewel deze dansen geen geschikt schouwspel zijn voor bakvischjes, heb ik het nooit tot dit uiterste zien komen.

---

[1] N.l. met kinder-offers als slot van den dienst. Ook niet, zooals deze wordt beschreven door Paul Morand en W. B. Seabrook in „*Le Vaudou, culte secret*" (*Revue de Paris*", 15 Mei 1929).

Een mooie beschrijving van een — voor de gelegenheid wel ietwat gekuischten — Boschnegerdans geeft Dr. M. van Blankensteyn in zijn boek „*Suriname*", Rotterdam 1923, blz. 102—108.

De opmerkingen over ziekten, de manier om tabak te gebruiken kano's en riviervaart en de taal der Boschnegers ga ik voorbij.

Terecht is de schrijver vol lof over het houtsnijwerk en den kunstzin der Boschnegers.

„Practically every wooden implement used in the daily life of the tribe is decorated".

Dr. Melville Herskovits constateerde de gelijkenis van zekere versieringen met die van Ashanti en Lindblom met die van de kust van Guinea, de Fransche Ivoorkust, Agna, Cameroen en Calabar. Daarentegen viel het den schrijver op dat „sacred objects are very crudely carved".

Aan Jhr. L. C. van Panhuys komt de er toe met kracht geijverd te hebben voor de studie van de sierkunst der Boschnegers.

Er valt bij de Boschnegers voor den ethnoloog nog heel wat te bestudeeren. Alles in alles is Dr. Morton Kahn's artikel, hoewel het niet meer dan „notes" geeft, een te waardeeren bijdrage tot de kennis van dit merkwaardige volksdeel van Suriname, dat kans heeft gezien daar een klein-Afrika te stichten.

Terecht kon Prof. Dr. Wilhelm Joest, die in 1890 Suriname bezocht, in zijn „*Ethnologisches und Verwandtes aus Guayana*" de meening uiten, dat van alle rassen in Suriname, de Boschnegers voor den ethnoloog het merkwaardigst zijn.

Den Haag, October 1929. H. D. BENJAMINS.

EEN VOORDRACHT TE LEIPZIG OVER WEST-INDIË

Uit Leipzig ontving de Redactie eenige mededeelingen over een voordracht, die de Nederlandschen Consul-generaal, de heer F. M. Knobel, onlangs aldaar heeft gehouden voor de leden en genoodigden van de afdeeling Leipzig der „Deutsch Niederländische Gesellschaft". Het onderwerp van deze voordracht was *Nederl. West-Indië.*

Spreker had aanleiding gevonden Nederlandsch West-Indië als onderwerp te kiezen omdat de Duitsche pers, ondanks het niet geringe aandeel door Duitschers, in den loop der jaren genomen in de pogingen om Suriname te ontwikkelen, met het bestaan van Nederlandsch West-Indië vrijwel onbekend scheen te zijn. Wat Oost-Indië betreft, had die pers in de laatste jaren een meer vriendelijken toon dan vroeger tegenover Nederland aangeslagen. Zij was namelijk beter dan vroeger ingelicht geworden door Duitschers in Oost-Indië en in Europa, die met toestanden aldaar bekend waren, met het gevolg dat in Duitschland thans wel bekend was voor welke groote taak Nederland in den Archipel staat.

Uitgewerkt werd door den spreker het verschil tusschen Insulinde en het Caraïbisch gebied wat de toestanden in geografischen historischen, fysischen, ethnologischen zin aangaat; voorts het onderscheid in velerlei opzicht, dat is te maken tusschen Suriname en Curaçao en tusschen de eilandentrio's van de S (de Bovenwindsche) en van de A. B. C.

Ook werd gewag gemaakt van de geschiedenis der laatst genoemde eilanden, in het bijzonder van het, over nacht door de ontwikkeling zijner industrie en scheepvaart beroemd geworden, Curaçao, dat waarlijk wel verdient op behoorlijke en permanente wijze tegen ten minste een hoop avonturiers te worden beschermd; van het schampere „Islas inutiles" toegevoegd door Don Diego Colon en Juan de Ampuez aan het adres van „Corozao, Buenare en Aruba", van de voortreffelijke St. Annabaai, welke de dienaresse der wereldscheepvaart is geworden, na het door Koning Willem I gekozen eindpunt geweest te zijn der eerste vaart per stoomschip

— het voerde de vaderlandsche driekleur! — over den Atlantischen Oceaan. Tevens werden statistische opgaven betreffende scheepvaart, handel en productie van Curaçao en de daartoe behoorende eilanden niet vergeten, evenmin als het feit der tegenwoordig levendige belangstelling in economisch opzicht der Vereenigde Staten in de mogelijkheden van „business", welke Nederlandsch West-Indië oplevert.

Daarna kwam de echt Nederlandsche Kolonie Suriname, met hare bevolking van Indianen, Creolen, Britsch Indiërs, Javanen, Chineezen, Boschnegers en Europeanen aan de beurt. Vooral hierbij moest — zoo meende de spreker — eenige eeuwen terug worden gegaan: tot de mare van den „Dorado", tot de tochten van Sir Walter Raleigh, de in 1613 bestaande Amsterdamsche factorij te Paramaribo, tot de daden van den door Francis Willoughby van Barbados gezonden sergeant Anthony Rowse en tot die van Abraham Crijnssen, die in 1667 de vesting „Willoughby fort" herdoopte in Zeelandia en ondanks alle verdere tribulatiën, het luctor et emergo waar maakte.

Voor een auditorium, dat voornamelijk uit Duitschers bestond, moesten worden aangestipt punten als: bestuur, verhoudingen tot het moederland, in het bijzonder die van financieelen aard; als economische toestanden ten tijde der slavernij en van het oogenblik, polders en Savannen, de spoorweg „ins Blaue hinein" en de 9 wetenschappelijke expedities naar het binnenland, de proefnemingen met tabak en indigo, koffij en cacao, katoen en suiker, lest best de tegenwoordige exploitatie van Bauxiet te Moengo en dan de pogingen, ook van Duitsche zijde in Suriname aangewend om tot welvaart te geraken; met name bij het opsporen van goud in het vijfjarig tijdperk van 1683—'88, de mijn „Trau auf Gott" aan den bij de Suriname rivier gelegen Parnassus berg (1718), de in 1729 en in 1739 door Duitschers ondernomen tochten om goud te vinden, de in het midden der 18e eeuw beproefde nederzetting van boeren uit den Paltz en van de omgeving van Basel, het in 1827 en volgende jaren in Suriname door den Sakser Dr. C. Hering tegen de melaatschheid verricht werk, de vestiging in 1846 van den Württemberger August Kappler aan de Marowijne: het tegenwoordig Albina, de reis in 1853 om Duitsche landverhuizing te bevorderen van de Heeren Dr. Voltz, Schunk en Prof. Düttenhofer en dan de zegenrijke arbeid van alles, wat in Suriname met den naam van Kersten verband houdt. Drie zendelingen der Moravische Broedergemeente kwamen in 1735 naar de kolonie. Dertig jaren daarna landt er de zendeling Christof Kersten, die de

firma Kersten & Co. in 1768 opricht. In den loop der jaren worden kerken en scholen ingewijd. Nog niet vele jaren geleden werd de onderneming verdeeld in eene kerkelijke en eene economische. De gemeente der Hernhutters, wier zetel te Zeist is, telt thans 30000 leden. De zendeling-koopman Siegfried Beck, die in November 1925 in de landbouw-hoogeschool te Wageningen eene lezing hield over economische Volksopvoeding in Suriname (bij J. H. de Bussy, Amsterdam) schreef in het Duitsch eene brochure „Suriname" (Missions Buchhandlung in Herrnhut en Verlag „Die Brücke zur Heimat" Berlijn S. W. 11) houdende belangrijke gegevens over het land. In de in 1926 uitgekomen bundel der „Mitteilungen" van de Leipziger „Gesellschaft für Erdkunde" verscheen een Artikel „Niederländisch West-Indiën" van de hand van Dr. O. Winkler te Zwickau.

De „West" schreef onlangs met lof over den bouw aan de „Dominekreek" van een op moderne wijze ingerichten zaagmolen door een Duitsch consortium.

Na nog eenige mededeelingen te hebben gedaan over het bosch met kostelijke houtsoorten, over vezelplanten, looistoffen olie- en hars voortbrengende gewassen, over de aanwezigheid van ijzererts, ook over de Banken, welke in en met Suriname werken en over de verkeersmiddelen tusschen het moederland alsmede de buitenwereld eenerzijds en Nederlandsch West-Indië anderzijds, besloot de heer Knobel zijne voordracht met de opmerking den indruk te hebben dat Suriname zich in eenen toestand van overgang bevindt.

Aan het slot zijner rede herinnerde de heer Knobel aan de woorden van Professor Joest in de „Gesellschaft für Erdkunde" te Berlijn geuit: „Suriname ist eine von der Natur gesegnete, von Menschen vernachlässigte Gegend, die reichste der Erde!"

BRIEF VAN DR. IR. G. J. H. MOLENGRAAFF

Hooggeachte Redactie,

Naar aanleiding van de bespreking van mijn proefschrift door Dr. N. Wing Easton in uw tijdschrift verzoek ik U aan de volgende opmerkingen plaatsruimte te willen verleenen.

Het is geenszins mijn bedoeling een anticritiek op genoemde bespreking te leveren. Ik wensch echter te protesteeren tegen eenige daarin gegeven voorstellingen, welke op den lezer den indruk moeten maken dat zij op uitlatingen in mijn proefschrift berusten, terwijl dit niet het geval is. Op blz. 391 zegt recensent: „De schrijver acht het gewenscht om het zuivere regenwater op te vangen door dammen te leggen in de zijrooien". Er niets in mijn proefschrift dat recht geeft tot deze voorstelling. Dat zij geheel onjuist is kan hieruit blijken dat ik indertijd aan het gouvernement plannen van watervoorziening van Willemstad en van de haven heb voorgelegd, waarvan het eerste in het kort op het volgende neerkwam:

1. Winning van bronwater op Hato, en

2. Winning van grondwater uit het complex de Savaan-Buena Vista. Ter uitvoering hiervan o.a.

A. aanleg van reservoirs voor het opzamelen van bron- en grondwater gedurende den regentijd ten einde tijdens een langdurige droge periode over water te kunnen beschikken.

B. aanleg van dammen op het complex de Savaan-Buena Vista om, tijdens het optreden van regenbuien, de hoeveelheid grondwater te doen toenemen.

Het plan van de watervoorziening van de haven berustte op de winning van grondwater uit het hooger gelegen gedeelte van Buena Vista.

Op blz. 388, 2de regel v. o. citeert recensent „de rest van den noordvleugel van een zwakke antiklinale opplooiing" terwijl in mijn proefschrift staat „***vermoedelijk*** de rest enz.

Op blz. 389 verklaart recensent „dat omtrent de juistheid dezer opvattingen geen controle van den lezer mogelijk is", hoewel ter „controle" van de jong-pleistocene asymmetrische anticlinale

opplooiingas met twee culminaties en één depressie op de geologische kaart de noodige hoogtecijfers zijn aangebracht en alle gedane waarnemingen in die kaart en in de profielen zijn neergelegd.

Wanneer de Heer Wing Easton niet de moeite wil nemen de topographische kaart te raadplegen, dan geeft hem dit nog niet het recht te beweren (blz. 388) dat het voorkomen van bovencretaceëschen kalksteen aan de buitenzijde van den zuidvleugel van het anticlinorium in N. W. Curaçao *niet* op de geologische kaart staat aangegeven, terwijl dit *wel* het geval is.

De indeeling van de oude sedimenten berust op de eresie intervallen die, tusschen den afzettingstijd van de kniplagen en de Seroe Teintje kalksteen en tusschen de laatsgenoemde en de Midden-Curaçao lagen, aanwezig zijn geweest. Zie mijn proefschrift blz. 4 en in dit verband ook blz. 23, 24 en 25.

Hoewel er aanleiding is nog meer uitlatingen van den recensent recht te zetten, onthoud ik mij daarvan, ten einde niet in anticritiek te vervallen.

Hoogachtend,

G. J. H. MOLENGRAAFF.

DE BOVENWINDSCHE EILANDEN

Een adres aan den nieuw benoemden gouverneur van Curaçao

De commissie voor de Bovenwindsche Eilanden, welke zich uit de groep West-Indië van het Indisch Genootschap heeft gevormd, is op 14 Januari in audiëntie ontvangen door den nieuw benoemden gouverneur van Curaçao en heeft hem een adres aangeboden, waarin wordt gezegd:

dat, uit berichten uit de pers, uit particuliere brieven en uit eigen aanschouwing van sommige commissieleden de verwording van de economische en sociale toestanden op St. Eustatius, St. Martin en Saba zoodanig vaststaat, dat een krachtig ingrijpen van de overheid noodzakelijk moet worden geacht;

dat het voor deze eilanden in de eerste plaats zaak is, dat het locaal gezag in handen zij van een voortvarende en leiding gevende persoonlijkheid, gesteund en beveiligd door een voldoende politiemacht, en dat deze gezagvoerder ernstig streve naar het doen terugvoeren van die valide voormalige bewoners, die uit nood naar elders emigreerden;

dat verder het steunen en aanmoedigen van land-en tuinbouw, en van vee- en pluimgedierteteelt, ook ten behoeve van het groote handels-centrum op Curaçao, het eenige middel schijnt om de groote massa van ingeborenen op eigen bodem, als zelfstandige landslieden een eigen bestaan te doen vinden, en dus dit deel van het Koninkrijk der Nederlanden tot bloei te brengen;

dat overigens het onderhouden van een geregelde en behoorlijke scheepsverbinding, met name voor de bovenbedoelde land-, tuin- en veeproducten, alsmede het hebben van een eigen radiostation op elk der thans geheel geïsoleerde eilanden door het te voren genoemde, en ook ter wille vna 's lands veiligheid, dringend wordt geëischt;

dat slechts bij het toenemen van de productie sprake kan zijn van eene normale belastingheffing, welke èn uit een economisch, èn uit een sociaal oogpunt verre te verkiezen is boven de sinds jaren voorgenomen vrijstelling van lasten;

dat, naar het schijnt, aan het beginsel van gelijke rechten aan alle erkende kerkgenootschappen met betrekking tot de Bovenwindsche Eilanden niet wordt voldaan, zoolang de tegenwoordige bezoldiging voor de Methodistenleeraren en den Anglikaanschen geestelijke aldaar wordt gehandhaafd, welke bezoldiging niet alleen ten eenenmale onvoldoende is, maar ook niet geacht kan worden in juiste verhouding te staan tot alle andere bezoldigingen door geestelijken uit de openbare kas genoten;

dat voor het verbeteren en het krachtig doorvoeren van het een en ander uiteraard ruime financiëele hulp onmisbaar is, doch dat het verleenen van dezelve voor het huidig budget van Curaçao niet bezwaarlijk kan worden geacht;

dat, waar dadelijke hulp moet worden geboden, doch administratieve bepalingen wellicht een terstond ingrijpen in den weg mochten staan, er onmiddellijke redding zou te verkrijgen zijn vanwege het Ondersteuningsfonds Nederlandsche Antillen, hetwelk volgens zijn statuten ongetwijfeld in dit geval voorziet;

dat bovendien de Stichting het Curaçaosch Ondersteuningsfonds voorzeker evenzeer voor de bijzondere omstandigheden, welke thans bestaan, is opgericht, en dus aanvullend zou kunnen werken;

dat deze hulpmiddelen slechts als zeer voorloopig zouden zijn bedoeld, nu het Curaçaosch bestuur geldelijk in staat is, mogelijke rampen in de toekomst ruimschoots het hoofd te bieden.

BIBLIOGRAPHIE

De Week, 19 October 1929. De toekomst van Suriname. Uitbreiding van de veeteelt? — Een electrische centrale in het midden van Suriname.

Morks Magazijn, December 1929. Van heinde en ver in woord en beeld. De verovering van Suriname door de lucht. Door Fred. Oudschans Dentz. (Met foto).

Koninklijke Vereeniging Koloniaal Instituut. Gids in het Economisch Museum. I. Suriname. 1929. (Met kaart van Suriname en afbeeldingen).

W. A. Wijdeveld. Naar Oost- en West. Proeve van visueele aardrijkskunde over Nederlandsch Oost- en West-Indië op de lagere school. W. J. Thieme en Cie. Zutphen 1929.

West-Indische Kalender 1920. Op initiatief van de West-Indische Kamer, uitgegeven door de Amsterdamsche Boek- en Steendrukkerij v/h. Ellerman, Harms & Co. N.V. Elfde jaargang.

Groot Nederland. Kalender van het Algemeen Nederlandsch Verbond. 1930. Onder redactie van C. van Son, Administrateur van het Algemeen Nederlandsch Verbond, Secretaris der Redactie van Neerlandia.

De saneering van Suriname's geldmiddelen, door Mr. J. H. van Laer. (Overdruk van „De Nederlander" van 23 en 24 December 1929).

In- en Uitvoer, 30 December 1929. De Surinaamsche landbouw in het derde kwartaal 1929. (Mededeeling van het Landbouwproefstation in Suriname).

De Groene Amsterdammer, 28 December 1929. Zwarte voeten in de sneeuw. Over een Neger Kerstlied, door Lou Lichtveld.

Politiek Economisch Weekblad. 31 December 1929. Het ambt van Districtscommissaris in Suriname.

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname. 9 November 1929. Arthur Philip Penard. (Korte biographie).

Nederlandsch Fabrikaat. (Export-uitgave). Januari 1920. Terugblik. — Nog iets over den Nederlandschen Handel in de West, door C. K. Kesler.

Neerlandia. Januari 1930. Van een leerrijk en genotvol uitstapje, door J. J. Six Dijkstra. (Een bezoek aan de suikerfabriek Mariënburg). — Surinaamsche brieven. IV. Tropen.

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap. Januari 1930. Bespreking van W. Ahlbrinck. C. ss. R. Vijf maanden in het oerwoud. — Het luchtverkeer tusschen Noord- en Zuid-Amerika. Met schetskaartje. (Ontleend aan het Algemeen Handelsblad).

Nationaliteit, door C. E. Wolff. (Ambtenaar in Suriname). Paramaribo (1929).

Het Koloniaal Weekblad, 2 Januari 1920. Het jaar dat voorbijging. Ned. Oost- en West-Indië in 1929.

Economisch-Historisch Jaarboek. 15de deel. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1929. Twee verzoekschriften omtrent den West-Indischen handel vóór honderd jaar, medegedeeld door Mr. B. de Gaay Fortman.

De Indische Mercuur, 25 December 1929. De boorrups (der kokospalmen) Castnia daedalus Cr. (in Suriname), door Dr. A. Reyne.

Koloniaal Tijdschrift. Januari 1930. Bestuur overzee, door C. van Vollenhoven.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. December 1929. Jaarverslag v. h. Apost. Vic. van Suriname over 1928.

De Volksmissionaris. 15 December 1929. Uittreksel uit een brief van Pater Kuijpers uit Suriname. (De Boschnegers timmeren niet hoog. — Een drinkpartijtje bij de Indianen. — Bezoek van witte mieren. Met kiekjes en portret van den schrijver).

Nieuw Nederland. Orgaan van het Nationaal Verbond tot Kolonisatiebevordering van Suriname en andere Nederlandsche Gewesten. Januari 1930. Suriname voor de Hollandsche Boeren. — Waarom een eigen orgaan? door P. — De kleine Landbouw in Suriname, door J. A. Liems. — Een daad.

De Nieuwe Financier en Kapitalist. 17 Januari 1930. Suriname. (Overzicht van artikelen van Tj. Pyttersen in „De W. I. Gids" van Nov. en Dec. 1929).

Dr. HERMAN DANIEL BENJAMINS

Oud-Inspecteur van het Onderwijs in Suriname
Secretaris onzer Redactie

1850 — 25 Februari — 1930

Bij zijn beeltenis

Wanneer onze volijverige secretaris deze maand zijn 80sten verjaardag viert, is dit voor ons, overige leden der Redactie en den Uitgever van de West-Indische Gids, een welkome gelegenheid, niet alleen om hem met dit heugelijk feit van harte geluk te wenschen, maar om hem eens te mogen zeggen, hoezeer wij waardeeren alles wat hij voor ons Tijdschrift gedaan heeft en nog doet gedurende de bijkans 12 jaren van het bestaan daarvan. Ik herinner mij nog zoo levendig onze eerste redactievergaderingen, waarin wij de levenskansen van de West-Indische Gids bespraken, met belangstelling de immer practische adviezen van ons toenmalig medelid, den oud-minister Mr. Fock, aanhoorden, en ons gerustgesteld voelden door de steeds enthousiaste en optimistische beschouwingen van Dr. Benjamins. Wij gevoelden, dat zoolang de leiding bij hem berustte, alles goed zou gaan. En ziet, dit vertrouwen is niet beschaamd geworden. De West-Indische Gids leeft nog, heeft nu al meer dan 11 jaren bestaan,

en de nog steeds vloeiende „copie" en het stijgend aantal lezers bewijst, hoezeer ons tijdschrift in een behoefte voldoet.

Dit hebben wij te danken aan onzen secretaris, Dr. Benjamins. Het is waarlijk niet velen gegeven, zoo flink en krachtig, zoo helder van geest, met zulk een werkkracht en levenslust, den 80sten verjaardag te vieren. En welk een rijk en vruchtbaar leven om op terug te zien. Het is hier niet de plaats om uit te wijden over de zeer bijzondere verdiensten van onzen jubilaris tegenover onze West-Indische kolonie. Dat zal ongetwijfeld op een andere plaats geschieden door meer-bevoegden. Ik zou in dit opzicht slechts het door hem tezamen met den Heer Snelleman verrichte reuzenwerk, de uitgave der Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië, behoeven te noemen.

Maar hier willen wij met groote dankbaarheid gedenken alles wat hij gedaan heeft voor de West-Indische Gids. Hij is het, die steeds er voor zorgt, dat de nieuwe aflevering op tijd en goed gevuld verschijnt, die weet, welke zaken voor onze West belangrijk zijn en wie daarover een goede beschouwing kan en wil leveren, hij is het die steeds de belangstelling levendig weet te houden, en het kaf van het koren weet te scheiden; hij is het die steeds nieuwe bronnen weet aan te boren, waardoor ons tijdschrift kan worden gevuld met bijdragen, die onze lezers kunnen boeien en het hunne bijdragen tot den vooruitgang onzer West-Indische bezittingen.

Voor dat alles brengen wij hem hier onzen hartelijken dank.

H. D. Benjamins

Mogen hem nog jaren van gezondheid en kracht en frischheid geschonken worden, moge hij nog jaren lang op de bres blijven staan voor al wat hem zoo dierbaar is, den bloei en den vooruitgang van onze West. Wij mogen hem brengen een woord van eerbiedigen en diepgevoelden dank voor al wat hij gedaan heeft, een eeresaluut voor wat hij is, een hartelijken heilwensch voor de toekomst.

Namens Redactie en Uitgever,
J. BOEKE

„SNEKI-KOTI"

INENTING TEGEN DEN BEET VAN VERGIFTIGE SLANGEN

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

Bij de bespreking in het Februari-nummer van Dr. Morton C. Kahn's artikel *„Notes on the Saramaccaner Bush Negroes of Dutch Guiana"* (*„American Anthropologist"*, Juli—September 1929), zeide ik te zullen terugkomen op de mededeelingen van den schrijver over de „sneki-koti". Wat hij daaromtrent schrijft geeft zeer juist terug wat men hierover in Suriname zooal hoort. Ik laat daarom het geheele relaas hier volgen:

......„I was not able to get into very intimate contact with these [the witch doctors] and did not learn much about it, [their system of medicine] with the exception of their famous snake bite cure or snake cotti, which is so highly thought of that it is difficult to find a person even in the Dutch towns who will not speak favorably of it.

The snake cutti, besides having power to cure snake bites, is supposed also to render the person who has taken it immune even to the attack of a snake. When a person treated comes near a poisonous reptile it is supposed to remain motionless, or slink away long before he sees it, or the snake actually drops dead! This medicine is supposed to be so strong that if a person who has taken it enters the house of a pregnant woman a miscarriage will be caused. Or if he comes into the room where there is a newly born infant, the child will immediately go into convulsions. They recognize that there are various kinds of snake cutti. The substance is prepared as follows: when a poisonous snake is killed, the tail and head are cut off and the tail is put in the mouth of the snake. This is then roasted over a slow fire and the whole is reduced to a black powder, which is finely ground [1]). It may be administred in two ways, internally or by a small incision in the arm and rubbing some of the black powder into the wound. This substance is also used in treating cases of a snake bite. I wa

[1]) Naar men algemeen zegt worden de bladeren van zekere planten mede verkoold tot poeder.

first inclined to think that some of the venom may have remained in the head of the snake and an actual immunity thus set up against the particular type of venom, but I feel that the roasting procedure to which the head is subjected would destroy any toxin remaining in the gland, and no anti-toxin, accordingly, would develop. I heard such enthusiastic accounts of the marvelous powers of the snake cutti even among the white people of the colony, that I myself took some, supposed to be of a particularly powerful nature. Upon my return I went to the Bronx Zoo and spent a morning in the reptile house standing for various lengths of time before the cages of all the snakes. I must confess that nothing strange took place. However, glass was superimposed between the snakes and myself"!

Ik moet hierbij doen opmerken, dat ik van al die wonderen nooit iets heb gehoord uit den mond van Boschnegers. Het zijn verhalen, die men in Paramaribo hoort, op de plantages en bij goudzoekers en balatableeders. Voelt men de menschen aan den tand, dan blijkt meestal dat men te doen heeft met berichten uit de zooveelste hand. Ik behoef nauwelijks te zeggen dat de reeds zeer oude verhalen in zich zelf het kenmerk van onwaarheid dragen, waarschijnlijk zelfs zonder een kern van waarheid zijn. De zelfde wonderdadige uitwerking van de sneki-koti, als Morton Kahn opteekende, hoorde ik in Suriname een halve eeuw geleden, toen ik mijne inspectiereizen nog per „tentboot" (een roeivaartuig) had te doen. Moest ik op het getij wachten, dan kostte het weinig moeite de roeiers aan het praten te krijgen, waarbij zij elkaar trachtten te overtroeven met de onmogelijkste verhalen. Een ideale gelegenheid voor het opbloeien dezer wonderverhalen leveren de kampen der goudzoekers en balatableeders.

Over het algemeen is in Suriname de kennis van de vergiftige slangen zeer gering, wat niet te verwonderen is. Een specialist als de schrijver van het artikel „*Ophidia*" (slangen) in de „*Encycl. v. Nederl.W.-Indië* merkt op:

„Uiterlijke kenmerken, waaraan men met zekerheid kan uitmaken of eene slang giftig dan wel onschadelijk is, kunnen niet worden aangegeven; het is dus raadzaam levende slangen altijd met groote voorzichtgheid te behandelen". (blz. 536).

Everard F. im Thurn [1]) schrijft:

[1]) „*Among the Indians of Guiana*, London 1883 blz. 135.

„Negroes, and sometimes even Indians, will say that any snake they see is poisonous, but the accusation is in many cases quite unfounded".

Men houde in het oog, dat het zelden gelukt de slang, die iemand heeft gebeten, te dooden en al zou dit een enkelen keer gelukken dan is het de groote vraag of de soort juist wordt gedetermineerd, of men dus weet met een vergiftige slang te doen te hebben. Het zal niet zelden voorkomen dat het een onschadelijke slang is en heeft de gebetene een koti, dan wordt het daaraan toegeschreven dat schadelijke gevolgen van den beet uitblijven. En zoo wordt het geloof in de voortreffelijkheid van de koti in de hand gewerkt.

Gelukkig is volgens Kappler [1]) slechts 5 percent van de in Suriname voorkomende slangen vergiftig. Deze zijn zeer traag

„und lassen sich lange reizen, ja treten, ehe sie ihre giftige Waffe gebrauchen".

Hetzelfde verklaart im Thurn l. c. blz. 129.

Er is dus veel meer kans dat men gebeten wordt door een niet-vergiftige dan door een vergiftige slang.

Een in Suriname zeer gevreesde slang, omdat ze soms aanvallende allures aanneemt, is de *„reditéré"*, waarvan twee soorten daar voorkomen, die volgens den schrijver in de Encycl. niet vergiftig zijn. Ik moet hierbij evenwel doen opmerken dat het niet altijd zeker is, dat de personen, die de dieren aan de musea zenden, steeds den juisten inlandschen naam opgeven. De reditéré is geen luie slang, wat er reeds op zou wijzen dat ze niet vergiftig is.

Met zekerheid is het niet te zeggen van welke der in Suriname voorkomende vergiftige slangen de beet doodelijk is.

De „sneki-koti" is Afrikaansch import. Niet de Indianen in Suriname bereiden de middelen, die voor de

---

[1]) *„Surinam, Sein Land, Seine Natur, Bevölkerung und seine Kultur-Verhältnisse"*, Stuttgart 1887, blz. 134

Richard Schomburgk, schatte de verhouding van giftige tot niet-giftige slangen in Guiana als 1 tot 8.

koti (de inenting) noodig zijn. Wel gebruiken zij verscheidene planten als tegengift. Kappler, l. c. blz. 136, zegt dat de Indianen evenmin aan de koti gelooven als hijzelf. Pater C. van Coll [1]), die uitvoerig over de sneki-koti schrijft, vertelt dat de Indianen het middel wèl gebruiken. Hij zelf ziet geen redenen om het gebruik der inenting *onvoorwaardelijk* te verwerpen.

In „*De Surinamer*" — een te Paramaribo verschijnend blad — van 2 Februari 1919 verklaart de redactie in 't doeltreffende van het middel te gelooven [2]).

Een Indianen-kapitein verzekerde aan de redactie dat de Indianen gewoon zijn het middel uit- en inwendig te gebruiken. De inenting behoudt haar volle kracht slechts een half jaar, en minstens elk jaar zijn de Indianen gewoon haar te vernieuwen of een nieuw poeder in te nemen. Ik zou hier willen vragen: hoe hebben zij dien duur kunnen vaststellen? Het verhaal van den Indianen-kapitein komt mij verdacht voor. Of laten zij zich dat wijsmaken door de „koti-dokters"?

De inentigng tegen den beet van vergiftige slangen schijnt in Afrika een groote verspreiding te hebben. Prof. Dr. J. P. B. de Josselin de Jong, te Leiden, vestigde mijne aandacht op een boek van C. W. Hobley, C. M. G. [3]) waarin een zestal bladzijden gewijd is aan de „*Inoculation Against Snake Bite*".

De bereiding van het middel heeft veel overeenkomst met die in Suriname, voor zooveel deze bekend is of bekend geacht wordt. Twee verschillende, niet nader gedetermineerde planten worden in een pot zonder water boven vuur volkomen gedroogd. De koppen van verschillende soorten slangen worden bij de plantaardige bestanddeelen gevoegd.

„These are then pounded up till the mixture becomes a pitchlike substance. It is put back on the fire until thoroughly dried, when it is ground up into a powder varying from dark grey to black in color", (biz. 199).

---

[1]) „*Gegevens over Land en Volk van Suriname*", 1903, blz. 113.

[2]) Zie „*De West-Indische Gids* van Mei 1919 1e jg. 1e deel blz. 76 en 77.

[3]) „*Bantu beliefs and magic*". (With an introduction by Sir James G. Fraser, F. R. S.,&.l A. C.). London 1922.

Voorts wordt de inoculatie beschreven, die met eenig ceremonieel geschiedt.

...... „If a person who is immune spites and strikes a snake with the spittle, the snake becomes sick and dies at once"......

„This inoculation may be a system of immunisation or it may be that the snakes produced for the operation had had their poisonous fangs extracted. Its effiacy is, however, implicitly believed in by the Kamba people of these parts, and no one who has been inoculated is known to have died from the bite", (blz. 202).

De schrijver merkt op:

„The subject is worthy of professional investigation by a trained pathologist". (blz. 198) [1]).

De heer Fred. Oudschans Dentz was zoo vriendelijk mij het nummer van 17 Augustus 1928 van een te Kaapstad verschijnend maandblad *„Die Huisgenoot"* toe te zenden, waarin een hoogst interessant artikel *„Slange en die Behandeling van Slang byt. Beweerde middels teen slangbyt"*, deur F. W. Fitzsimons, Direkteur van die Museum op Port-Elizabeth, bygestaan door V. F. M. Fitzsimons, M. Sc.

De aanhef van het artikel luidt:

„Dit is 'n welbekende feit dat daar geen gebrek aan sogenaamde teëgifte teen slangbyt is in alle lande wat van giftige slange wemel nie. In Indië word ten minste 'n twintigtal sulke beweerde teëgifte alom geadverteer en andersins aanbeveel. Elke middel het sy geesdriftige aanhangers en baie van hulle sweer by sy krag om slangbyt te genees".

Een twintigtal van die geneesmiddelen werd onderzocht en de conclusie luidt:

„Al hierdie beweerde geneesmiddels vir slangbyt is volledig in die Museum op Port-Elisabeth getoets en dit is bewys dat hulle van geen genesende waarde is nie. Die aard van die proefnemings wat gedoen is, laat geen twyfel dat hier die verskillende stowwe, wat deur so baie mense as doeltreffende geneesmiddels beskou word, heeltemal nutteloos is nie, en geen vertroue behoort voortaan in hulle gestel te word nie".

De beschrijving van een dier genees- of voorbehoedmiddelen laat ik hier volgen, omdat het veel overeen--

---

[1]) Pater van Coll, l. c. blz. 113, schreef in den zelfden zin: „Ervaren geneeskundigen zouden derhalve het geheele volk verplichten met deze zaak te maken tot een punt van ernstig onderzoek".

komst heeft met wat men in Suriname meent te weten van de bereidingswijze aldaar van de vele „koti's" [1]).

Het Afrikaansche middel:

> „*Isibiba*. Dit is 'n welbekende middel teen slangbyt onder die inboorlinge, en word tans in die meeste streke van Suid-Afrika, gebruik. Die inboorlinge en baie van die blanke setlaars stel volkome vertroue in sy krag om slangbyt te genees. Dit is hoofsaaklik saamgestel uit die fyngestampte wortels van 'n plant wat net aan die toordokters bekend is, wat dan met droë slangkoppe gemeng word. 'n Bietje van die poeier word met water gedrink, en 'n smeersel daarvan word dan ingevryf in die wonde wat deur die giftande van die slang gemaak is".

Ik vestig er de aandacht op dat hier niet gesproken wordt van verkolen der slangenkoppen en der plantaardige bestanddeelen.

Voor zooveel mij bekend heeft in Suriname slechts éénmaal — uit eigen vrijen wil — een mensch zich onderworpen aan een proef om te bewijzen dat zijn „koti" tegen slangenbeet beveiligt. Deze proef beschrijft Prof. Dr. K. Martin [2]). Ik laat de beschrijving in haar geheel volgen, om eenige opmerkingen eraan vast te knoopen:

> „Am 1sten Februar des Jahres [1885] hatte ein Indianer auf Aruba für uns eine Klapperschlange gefangen, während wir kurz vorher ein anderes Exemplar von einem Einwohner daselbst erhalten hatten. Beide Schlangen wurden in einem mit Drahtgitter versehenen Kasten bewahrt und nicht gefüttert. Am 28ten März desselben Jahres, also zwei Monate nachher, wagte es ein hellgefärbter Mischling [een zekere Van Tol, bekend vervaardiger van sneki-koties] in Paramaribo, Eine der Schlangen aus dem Kasten zu nehmen [3]) und das wüthende Thier, welches sicherlich reichlich Zeit zur Ansammlung von Gift gehabt hatte, biss den Mann in die Hand, so dass Blut heraustrat. Ich habe die Blutung selbst gesehen, und der Biss ist in Gegenwart der angesehensten Einwohner Paramaribos um 12 Uhr mittags ausgeführt worden. Schon nach 10 Minuten begann die Hand zu schwellen und abends war die Anschwellung bedeutend gewachsen, die Zunge wurde dick, der Mann brach dunkles Blut und war

[1]) Het mag worden betwijfeld of de vervaardigers weten dat de vergiften van verschillende slangen niet dezelfde samenstelling en uitwerking hebben. Maar feitelijk doet dit er niet toe omdat de bereidingswijze zooals die gewoonlijk wordt beschreven, de vergiften vernietigt.

[2]) *Westindische Skizzen. Reise-Erinnerungen*". Leiden 1887, blz. 29—31.

[3]) De man had de hardiesse de slang, dadelijk nadat die uit de kist was genomen, aan een kleinen jongen, die hem vergezelde, in handen te geven, wat dadelijk werd belet.

während der Ganzen Nacht sehr unruhig. Am 29ten März war die Schwellung der Hand minder stark, dagegen war der Oberarm sehr verdickt, die Zunge noch gleich dick und das Erbrechen des Blutes stellte sich ebenfalls wieder ein, doch war der Patient ruhiger, Am 30ten März klagte derselbe morgens über Schmerzen im Leibe; dann konnten wir ihn nicht weiter beobachten, da wir unsere Reise ins Binnenland antraten, überzeugt den Mann nicht mehr lebend zurückzufinden. Dagegen ist derselbe nach einigen Tagen wieder wie immer seiner Arbeit nachgegangen und hat keine üblen Folgen fernerhin von dem Bisse empfunden; er war, wie allgemein angenommen wurde, durch ein von ihm selsbst bereitetes Gegengift gerettet worden".

Prof. Martin was van meening, dat, hoe men er over denken mocht, zich hier twee mogelijkheden voordeden: het is òf niet waar, dat, zoo als gewoonlijk wordt beweerd, de beet van de ratelslang onder alle omstandigheden doodelijk is [1]), òf er bestaat een middel dat zoo niet alle, dan toch de ergste gevolgen van het slangengift kan voorkomen.

Wat beoogde Van Tol met zijn proef? Volgens zijn beweren zou de slang slap neerhangen en hem niet *kunnen* bijten. Nòch het een nòch het ander was het geval. *Feitelijk was de proef dus mislukt.* Dat de koti 10 jaren oud en hij ziek was mag men niet zonder meer als waar aannemen. Aan ieder, die zijn middel kocht, vertelde hij dat de inenting jaarlijks of halfjaarlijks moest worden herhaald. Niets had hem belet zich vóór de proef ter dege in te enten. Had hij de slang achter den kop vastgegrepen dan had die hem niet kunnen bijten, maar hij hield het beest vast ± 20 centimeter van den kop af. Had hij de slang spoedig weer in de kist gelegd, dan ware hij niet gebeten en de omstanders, die de geheele vertooning griezelig vonden, waren misschien onder een verkeerden indruk gekomen en hadden de proef als beslissend beschouwd.

Dat Van Tol's broeder na het geval aanbood om de proef te herhalen mag men als blague beschouwen, omdat hij zeer goed begreep dat de omstanders het aanbod niet zouden aannemen.

De proef was niet voldoende voorbereid en de beet niet

[1]) Kappler l.c. blz. 135 vertelt van twee gevallen waarin niet-ingeënte personen door vergiftige slangen waren gebeten, die beiden herstelden, maar hij deelt niet mede welke slangen dat waren.

onderzocht. Daar de slang zich in een lus moest ombuigen om Van Tol in de hand te kunnen bijten, was de mogelijkheid niet uitgesloten dat slechts één der gifttanden in de huid is gedrongen, zoodat hij niet de volle laag heeft gekregen, wat natuurlijk van invloed is op de uitwerking van het vergift. Bovendien staat het niet vast dat de slang, na het lange vasten, een grooten voorraad vergift had verzameld.

Mij is indertijd medegedeeld dat Van Tol — op advies van iemand, die had gelezen, dat men in de Vereenigde Staten, menschen, door een ratelslang gebeten, een paar dagen lang onder een alcohol-roes houdt — aan zoo'n kuur is onderworpen. Ik sta evenwel niet in voor de juistheid van deze mededeeling.

Het is jammer dat Van Tol niet in een hospitaal is verpleegd, waar men het ziekteproces nauwkeurig had kunnen volgen.

Over alcohol als geneesmiddel vindt men de meest tegenstrijdige opvattingen. Eenigen wil ik hier noemen:

„Brehms Thierleben" uitgave van 1883, derde afd. eerste band, blz. 501, vertelt van gevallen, die genezen zijn door het gebruik van groote hoeveelheden alcohol.

Prof. Dr. Wilhelm Joest, *„Globus"* Band 59, No. 23 noemt onder de geneesmiddelen enorme kwantiteiten alcohol, waarmede men den patiënt „geradezu vollpumpt, ohne Rücksicht auf Erbrechen und dergleichen".

„Brockhaus' Konversations-Lexikon", 14e druk, 1898 schrijft:

„Eine unübertreffliche Wirkung hat der Alkohol (Rum, Cognac, Nordhäuser, besonderes Champagner u. s. w.)".

„The Encyclopaedia Britannica" Volume XXV (1911) blz. 287 denkt er anders over:

„The administration of enormous doses is to be comdemned strongly. Small, stimulating doses, and repeated, are good".

„Brehms Tierleben", uitgave van 1913 Fünfter Band, blz. 569, teekent aan:

„Glücklicherweise verbreitet sich gegenwärtig unter den Amerikanern mehr und mehr die Kenntnis des, wie es scheint, wirksamsten Gegenmittels:

man lässt jetst die Vergifteten vor alle Dingen Branntwein oder Weingeist überhaupt einnehmen".

De schrijvers in „*Die Huisgenoot*" keuren het gebruik van alcohol af:

„Die dood wordt dus baie dikwels veroorsaak deur te veel alkohol te gebruik in gevalle waar die pasjent andersins kon herstel het."

Nu het alternatief van Prof. Martin: de beet van de ratelslang niet onder alle omstandigheden doodelijk

Richard Schomburgk [1]) zegt van de ratelslang (*Crotalus horridus*. Schl), dat de beet slechts in weinige gevallen absoluut doodelijk is.

Dr. Vital Brazil, op wiens boek ik hierna terugkom, schrijft op blz. 225:

„Beaucoup de ces cas accompagnés de symptomes graves et impressionants, se terminent spontanément par la guérison, parce que le venin inoculé n' avait pas atteint le minimum mortel".

Maar dezelfde schrijver zegt op blz. 117:

...... „Le venin du serpent à sonnettes est le plus actif de tous ceux que nous avons étudiés".

Is Schomburgk's mededeeling juist, dan was de kans groot, dat Van Tol, al ware hij niet ingeënt, niet zou zijn bezweken.

Bij verscheidene schrijvers vindt men mededeelingen van genezing van den beet der ratelslang, maar men krijgt den indruk dat men hier niet te doen heeft met behoorlijk gecontroleerde gevallen.

M. i. terecht kon H. Schlegel [2]) schrijven:

„D'innombrables expériences ont été faites pour connaître *le degré d'activité du venin* des differentes espèces de serpens et les moyens les plus sûrs pour en arrêter les effets"....

„Mais malgré ce grand nombre d'observations les résultats, que l'on peut en tirer sont peu satisfaisans. Toutes aboutissent à démontrer ce que nous avons dit plus haut, savoir que les symptomes, dont la morsure des serpens vénineux est suivie, sont modifiés à l'infini d'après les circonstances prévalentes."

Schlegel kon in zijn tijd terecht spreken van „cette partie obscure du savoir humain". Maar zooals uit de

---

[1]) „*Reisen in Britisch Guiana*", Leipzig 1848. II, 132 of blz. 104 van de Engelsche vertaling door Walter E. Roth, Georgetown, 1923.

[2]) „*Essai sur la physionomie des serpens*". La Haye, 1837, I, 36.

bespreking van het boek van Dr Vital Brazil zal blijken heeft de wetenschap ook op dit gebied vorderingen gemaakt.

Dr. H. ten Kate [1]), die in 1885 en 1886, dus kort na de proef van Van Tol, in Suriname reisde, schreef:

...... „Een streng wetenschappelijk bewijs voor de deugdelijkheid dier middelen tegen slangenbeet ontbreekt tot nog toe. Men heeft indertijd veel ophef gemaakt van een proef met de inenting van zekeren Van Toll, een neger-creool, die genomen werd tijdens het bezoek der Leidsche hoogleeraren te Paramaribo in 1885, en waarbij deze Van Toll zich liet bijten door een ratelslang, zonder dat het een doodelijken afloop had.

Een bevoegd ooggetuige deelde mij echter mede, dat de gelukkige afloop, die aanvankelijk zelfs zeer twijfelachtig was door de verschijselen, welke zich bij den gebetene voordeden, even goed kon worden toegeschreven aan de verschillende geneesmiddelen uit de apotheek, die men hem toediende, en aan den beschonken toestand [2]) van den patiënt, als aan zijn inenting".

In 1890 vertoefde Prof. Dr. Wilhelm Joest een paar maanden in Suriname. Hij bezocht Van Tol en geeft van de ontmoeting een vermakelijk verslag in „*Globus*", Band 59, No. 23 [3]). Van Tol vertelde hem dat hij zijn middel voor *f* 30.000 aan de Nederlandsche Regeering wilde verkoopen. Daarenboven moest hij op 's lands kosten een reis heen en terug naar Europa maken. Hoogere aanbiedingen uit Noord-Amerika had hij uit patriotisme van de hand gewezen.

Prof. Joest kocht een hoeveelheid van Van Tol's middel. In Duitschland teruggekeerd, verzocht hij Prof. Sulkowski in Berlijn het scheikundig te onderzoeken.

De uitkomst luidde:

„Die zur Untersuchung übergebene Substanz stellt ein mittelgrobes schwarzes Pulver mit sehr unregelmäszigen Körnern dar. Die mikroskopische Untersuchung läszt eine bestimmte struktur nicht erkennen. Die einzelnen Partikelchen sind von sehr unregelmäsziger Form, scharfkantig, vielfach zugespitzt......

Eine Probe der Substanz auf dem Platinblech erhitzt, verbrannte

[1]) *Een en ander over Suriname*". „*De Gids*", 1888, III. 196.

[2]) Ik herinner mij niet of Van Tol den indruk maakte, dat hij couragewater had gedronken.

Hoe het ook zij, het aanpakken van een zoo vergiftige slang was een daad van grooten moed.

[3]) „*Ueber ein angebliches Mittel gegen Schlangengift aus Surinam*".

unter Hinterlassung einer weiszen, stark alkalisch reagirenden Asche. An angesäuertes Wasser gab das Pulver beim Kochen damit nur Spuren von organischer Substanz, sowie Kalisalze und Phosphorsäure ab. Die Untersuchung auf Mineralsubstanzen ergab als in dem Pulver enthalten: Eisen, Kalk, Magnesia, Kali, Spuren von Natron, Kohlensäure, Phosphorsäure, auszerdem mechanisch beigemischt etwas Sand. Giftige Metallverbindungen fehlen. Nach diesem Befund ist es sehr wahrscheinlich, dasz das Mittel gegen Schlangengift nichts andres ist, als eine beliebige, durch Sand verunreinigte vegetabilische Kohle".

Prof. Joest besloot toen proeven te doen met levende dieren.

...... „Prof. Dr. Gustav Fritsch hatte die grosze Güte, die Impfung der Tiere im physiologischen Institut hier genau den van Tolschen Anordnungen gemäsz vorzunehmen".

Een marmotje en een groot konijn werden hiervoor gebruikt. Aan de dieren werd een deel van het middel van Van Tol met brandewijn ingegeven. Vijf dagen daarna werd het ingeënte konijn in een glazen kooi gebracht waarin twee ratelslangen, een kleine en een waarschijnlijk vijf voet lange. Tevens werd een tamelijk groote niet-ingeënte marmot in de kooi gebracht, ten einde te kunnen constateeren of — volgens Van Tol's theorie — de slangen van tegenzin tegen het ingeënte konijn zouden doen blijken en de niet-ingeënte marmot aanvallen. De slangen waren in een week niet gevoederd. Een tijdlang namen de dieren geen notitie van elkaar, tot de slang plotseling bliksemsnel eerst het ingeënte konijn en bijna in hetzelfde oogenblik de marmot beet. Het konijn was licht aan het oor, de marmot aan den buik gebeten.

Na een minuut begonnen de bewegingen van beide dieren langzamer te worden; eerst trad een duidelijk waarneembare verlamming der achterpooten in, spoedig daarop ook van de voorpooten. Onder sterk, krampachtig beven waren beide dieren in vijf minuten dood.

Het ingeënte marmotje werd in een kooi gebracht waarin twee andere vergiftige slangen (*Echidna arietans*) waren. Beide slangen beten het marmotje, dat onder dezelfde verschijnselen als hierboven beschreven, zes minuten na den beet stierf.

Prof. Joest concludeert:

„Nach diesen Versuchen scheint es zweifellos, dasz das van Tolsche Geheimenis auf eitel Schwindel beruht".

Voor zooveel mij bekend, is er na dien geen scheikundig onderzoek ingesteld van de bestanddeelen der verschillende „koties". Proeven op dieren zijn evenmin genomen.

De heer D. Bolten te Amersfoort, destijds Militair Apotheer in Suriname, schrijft mij:

„In antwoord op uw vraag omtrent eventueel onderzoek van „sneki-koti" kan ik U niet meer mededeelen, dan dat in Dec. 1904 door den toenmaligen Directeur der Koloniale Spoorwegen 108 milligram zwarte poeder als inenting tegen slangengift werd gezonden aan de Mil. Apoth. te Paramaribo. Microscopisch was niet anders te ontdekken dan verkoolde organische stof, chemisch konden slechts minimale hoeveelheden gewone aschbestanddeelen worden aangetoond. Dierproeven konden door de geringe hoeveelheid ontvangen materiaal niet genomen worden. Later is mij nooit meer iets dergelijks in handen gekomen".

Een tweede geval dat een mensch zich uit eigen beweging door een ratelslang heeft laten bijten, las ik in het boek van Dr. Vital Brazil.

Het was een man van 50 jaar, sedert 6 jaar lijdende aan tuberculeuze lepra, die vast overtuigd was beter te zullen worden, wanneer hij zich liet bijten door een ratelslang. Ingeënt was hij niet. Het geval is beschreven door Dr. J. Sigaud „Maladies du Brésil". De verschijnselen zijn van uur tot uur nauwkeurig opgeteekend. Het bijten had plaats op 4 September om 11.50; den volgenden dag om 11.30 stierf de man, niettegenstaande eenige aangewende middelen (infusie van „guaco", lavement van brandewijn).

Hij die van vergiftige slangen iets weten wil mag niet verzuimen kennis te nemen van *„La Défense contre l'Ophidisme"*, par le Dr. Vital Brazil, Directeur de l'Institut sérumthérapique de l'Etat de S. Paula (Brésil). Traduction française par le professeur J. Maibon, 1914. Imprimerie Pocai-Weiss & Co. Rue Joâo Adolfo 60 Saint-Paul, 2me édition[1])..

[1]) Ik weet niet of er een nieuwe druk van bestaat.

Georges Clemenceau bezocht het Instituut en schreef er over in zijn *„Notes de Voyage dans l'Amérique du Sud. Argentine, Uruguay, Brésil"*. Paris 1911 blz. 255—257. Hij verwijst voor verdere inlichtingen naar het artikel van zijn reisgenoot M. Ségard in *„Paris Médical"* van 25 Maart 1911.

Dit hoogst belangrijke boek, dat ik door de welwillendheid van Prof. Dr. E. D. van Oort, Directeur van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden, ter lezing kreeg, mag in geen medische bibliotheek ontbreken in landen waar vergiftige slangen voorkomen. Het bevat alles wat van vergiftige slangen bekend is en geeft mooie afbeeldingen, waardoor men de slangen gemakkelijk kan determineeren, wat in Suriname hoog noodig is.

Het bedoelde instituut is de bekende instelling„ *Butantan*", met haar slangentuin, waarin duizenden slangen worden gehouden en bestudeerd.

Hier volgen eenige mededeelingen over en eenige aanhalingen uit het boek.

Een zeer interessant hoofdstuk is getiteld „*Erreurs et superstitions*" (blz. 42—52). Verder een hoofdstuk „*Traitements superstitieux ou empiriques*" (blz. 221—228) [1]).

Hieruit het volgende:

„Au Brésil chaque guérisseur a sa plante [2]) de prédilection ou sa préparation.

Et l'unique moyen de juger avec certitude, est d'expérimenter sur les animaux en leur injectant des doses connues de venin et en essayant ensuite les substances dont on veut verifier les effects [3]).

En employant la méthode expérimentale, nous avons vérifié qu'aucun de ces pseudo-remèdes ne possède la moindre action sur l'empoisonnement ophidique".

---

[1]) Reeds in 1837 had Schlegel l. c. blz. 98—109 op de onwaarde van al die middelen gewezen.

[2]) In een verslag van 19 Juni 1750 aan de „Bewinthebberen" van de West-Indische Compagnie ter Kamer Zeeland, over de Colonie Essequebo, maakt Storm van 's Gravesande gewag van „een wortel, onfeylbare remedie voor den slangbeeten, en in soo korten tydt, dat ongelooflyk is." (*Storm van 's Gravesande, zijn werk en zijn leven uit zijne brieven opgebouwd*", door J. A. J. de Villiers, 's Gravenhage, 1920, blz. 127, en blz. 264, deel I van de Engelsche editie van 1911).

Alexander von Humboldt maakte de veronderstelling dat de plant „guaco" of „micania guaco", die de Indianen gebruiken om slangen van zich af te houden, misschien aan de huid een lucht geeft, die de slangen tegenstaat en hen weerhoudt te bijten. (Mededeeling van Milne Edwards „*Cours élémentaire d'histoire naturelle; Zoologie.*" Paris 1858, blz. 430).

Over de planten als tegengift gebruikt door de Indianen in Britsch-Guiana en het daarbij behoorend ritueel schrijft Dr. Walter E. Roth in „*An Introductory Study of the Arts, Crafts, and Customs of the Guiana Indians*". Washington 1924, blz. 710.

[3]) Juist wat Prof. Joest heeft laten doen met het middel van Van Tol.

„Une pratique empirique beaucoup plus vulgarisée chez les peuples africains que chez nous, consiste dans l'emploi des organes internes du serpent, tant par voie gastrique que par application locale à l'endroit blessé".

...... „Elle ne possède aucune action antitoxique sur les venins et est en conséquence complètement dénuée de quelque valeur préventive ou curative".

In het geheele boek staat geen aanwijzing dat het gebruik van verkoolde slangenkoppen als bestandeel van het middel aan het Instituut bekend is, en in de 20 bladzijden bibliographie vind ik bij geen der schrijvers melding gemaakt van de Surinaamsche middelen.

Het Instituut Butantan bereidt serums tegen den beet van Crotalus, Lachesis en Elaps, ook een gemengd serum „applicable- — zooals Clemenceau dat op zijn manier zeide — lorsque le porteur de venin n'a pas laissé sa carte de visite pour dissiper toute doute sur son nom: ce qui est le cas le plus ordinaire".

„*The Encyclopaedia Britannica*", l. c. blz. 287 schrijft: „*There is only one fairly reliable treatment, that by serum therapeutics*".

Zoo dacht men er in Suriname gelukkig ook over, toen men voor de Expeditie-Stahel serum liet komen van Butantan.

Wat moet nu de gevolgtrekking zijn uit het hier bijeengebrachte materiaal?

In de eerste plaats, dat de „Sneki koti" kwakzalverij is, waarmede men de menschen geld uit den zak klopt en, door het kweeken van vertrouwen in die middelen, hun de heilzame vrees voor slangen ontneemt of deze althans vermindert. Een en ander legt de overheid den plicht op met kracht tegen deze kwakzalverij op te treden [1]).

In de tweede plaats dat de overheid heeft te zorgen dat de serums, die nog geruimen tijd na den beet hun uitwer-

[1]) Zij zou kunnen beginnen met al de „koties", die zij in haar bezit kan krijgen, chemisch en mikroskopisch te doen onderzoeken en die te zenden aan het Instituut Butantan voor een onderzoek op levende dieren, zooals dat door Prof. Joest te Berlijn gedaan is met het middel van Van Tol.

king hebben, voorhanden zijn overal waar een medicus of ander persoon aanwezig is, die de injecties kan doen.

De districts-geneesheeren moeten op hunne tournées die serums steeds bij zich hebben en ook de plantage-hospitalen moeten die in voorraad hebben, al komen slangenbeten gelukkig zelden voor.

Volksgeneesmiddel zullen de serums nooit worden.

De menschen in het bosch zullen wijs handelen niet op de „koties" te vertrouwen. maar hun toevlucht te nemen tot stevig, maar niet te lang afbinden, tot snel uitbranden van de wond en tot uitzuigen, liefst door den gebetene zelf, als hij er bij kan, want Dr. Constantin Hering, die van 1828 tot 1832 in Suriname de geneeskundige praktijk uitoefende, heeft door proeven op zich zelf, aangetoond dat slangengift met water sterk verdund ingenomen, alles behalve onschuldig is. [1])

Of het de wetenschap ooit gelukken zal middelen tegen den beet van vergiftige slangen te ontdekken, middelen die men in den vorm van tabletten steeds bij zich kan hebben?

Den Haag, 20 November 1929.

Naschrift. Het vorenstaande was reeds gezet, toen ik in „*Eigen Haard*" van 1892, blz. 224, 496 en 639 mededeelingen vond omtrent genezingen door aanwending van inlandsche plantendeelen. Ook in deze gevallen mag men er aan twijfelen of de slangen door *deskundigen* waren gedetermineerd als vergiftige slangen.

Hiervoren — blz. 504 — zeide ik dat het niet vaststaat dat de slang, die van Tol had gebeten, na het lange vasten, een grooten voorraad vergift had verzameld. In een oud geschrift van A. Vosmaer [2]) vind ik proeven beschreven op levende dieren (vogels en muizen) met een ratelslang.

„Deeze slang was, volgens ontfangen bericht, — aldus Vosmaer — in Surinamen gevangen op de Plantagie, genaamd de *Vier Kinderen*, in Para,

---

[1]) De intereressante proeven van Dr. Hering zijn te vinden in het „*Archiv für die homöopatische Heilkunst*", herausgegeben von Dr. Ernst Stapf. Band 10, Heft 2, en daaruit overgenomen in „*Schlangenkunde*" von Dr. Harald Othmar Lenz. Gotha 1832, blz. 460—470.

[2]) „*Beschrijving van eene sierlijk geteekende, en over het Hoofd en den Hals twee lange zwarte streepen hebbende Surinaamsche Ratelslang*" enz. Te Amsterdam, bij Pieter Meyer, 1768.

in het begin van de maand April 1765; en had dus, toen ik dezelve kreeg, reeds vyf maanden en drie weeken, zonder voedsel geleefd, en, na dien tyd, by my, noch zeven en twintig dagen".

Niettemin stierven de gebeten proefdieren binnen weinige minuten.

Vosmaer deelt een merkwaardige, in de „*Philisophical Transactions*" beschreven proef van Kapitein Hall in Carolina mede:

„Eindelijk willende zien of de Ratel-slang ook zich zelve zou konnen beschadigen, stelde men alles in 't werk om haar zich zelve te doen bijten, dit gelukte, en in minder dan twaalf minuten gaf zij den geest".

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK II (*Vervolg*)

§ 16. Het eiland St.. Kruis, recht ten Westen van Saba, in 1643 door ons bezet, 1646 Engelsch, 1650 Spaansch, in datzelfde jaar Fransch, in 1651 verkocht aan de Maltheser ridders, zooals wij zagen, 1665 weder Fransch, in 1695 verlaten en door de wegtrekkende Franschen verwoest, lag sinds onbeheerd. In 1700 zag Labat het eiland als een wildernis. Niets natuurlijker dan dat die van St. Eustatius het wilden gaan bewonen en in cultuur brengen. Reeds 12 October 1717 hadden zij zich met het verzoek daartoe tot H.H. Mog. gewend, maar zelfs geen antwoord bekomen, „'t geen seer smertelijk (was) voor supplianten". Thans herhaalden zij hun verzoek. Het was, betoogden zij, een oord aan beloften rijk. Gingen zij er heen, anderen zouden stellig volgen b.v. wel de helft van de menschen van St. Thomas, het zou den ganschen handel naar zich toetrekken en het heette, dat daarom ook de Engelschen er reeds het oog op geslagen hadden. Men mocht ook niet vergeten, dat St. Eustatius en Saba ten eenen male onbekwaam waren om de wassende bevolking te onderhouden, in het kort H.H. Mog. werden gesmeekt hen met de commissie tot landverhuizing te begunstigen. Zoo diep zat het besef hunner afhankelijkheid er in, dat zij er niet aan dachten op eigen gelegenheid te handelen. Ook Jan de Windt, vice-commandeur van St. Maarten, over wien later, had bij geruchte vernomen, dat St. Kruis aan de Engelschen zou komen. Hij ook zou dat betreuren, om de schade voor onzen handel en omdat het zulk een heerlijk land was, dat in korte jaren een van de principaalste eilanden in de gansche West-Indiën worden kon [1]). Maar de Heeren in Amsterdam vonden het weder

[1]) Copie request d.d. St. Eustatius 11 Jan, 1720, port. no. 1 fol. 377r—380v. Jan de Windt aan X d.d. St. Maarten 24 Mei 1720, *aldaar* fol. 391v.

niet de moeite waard de zaak aan te pakken en in 1733 kwam het eiland aan de Denen, die het tot grooten bloei brachten [1]).

§ 17. Jammer, deze kortzichtigheid. Want de armoede was groot op St. Eustatius, de meesten hadden geen geld om schoenen te koopen [2]). Zóó zag hen de nieuwe commandeur Jac. Stalpert, die 16 November 1719 ter reede gekomen en den volgenden dag door de burgerij ingehaald was. Hij oordeelde hen zóó arm, dat, als zij ook nog hun hoofdgeld moesten betalen, zij ook zonder verlof van het eiland zouden moeten vluchten. En wat kon hij doen? Hij kon zelfs den sluikhandel der enterloopers niet beletten, die geregeld in de baai van Tumble Down Dick en in de Jenkinsbaai ankerden, maar die hij bij gebrek aan militairen niet kon weren, evenmin als hij om diezelfde reden Durepaire van St. Maarten weg kon krijgen, die daar toch noodig vandaan moest. Bovendien woonde de man op Franschen grond onder de commissie van den generaal van Martinique [3]). Intusschen deed Stalpert ook zonder soldaten zijn plicht. Den 28sten Februari 1729 ging hij met twee raadsleden en den secretaris naar Saba, waar het door armoede en droogte ook roerig was en de menschen hen met houwers te lijf wilden. Stalpert stelde daar een nieuwen vice-commandeur aan, Charles Simonsz en verdere officieren [4]). Nog erger verging het hem 16 Maart op St. Maarten. Toen zij dat eiland naderden, maakte een kaper van Martinique jacht op hen en trachtte hen naar het Fransche gebied te drijven, maar zij kwamen gelukkig met de jol aan land. Daar vonden zij alles in wanorde, Durepaire, op Fransch gebied, wilde zijne opwachting niet komen maken; Joh. Meyer de fiskaal was van St. Eustatius overgekomen en woonde nu met Durepaire en Mart. Meyers dicht bij de Fransche grens. Stalpert heeft toen Jan de Windt als vice-commandeur tegenover Durepaire aangesteld. Deze Jan de Windt, Middelburger van geboorte, uit den gereformeerden tak van dit (in den doops-

---

[1]) W. Westergaard, *The Danish West Indies under Company rule*, New York 1917, ch. X, The acquisition of St. Croix.

[2]) Vergel. Joh. Picardt, *De Prediger*, Zwolle 1650 blz. 89: de predikanten zijn zóó arm, dat zij „qualijc schoe (hebben) om naer broodt te gaan...." In het jaar 1718 kwamen er van Anguilla, Tortola en de Krabbeneilanden, waar de grond was uitgeput, sommigen naar St. Eustatius, waar de grond bijna te geef was, Pitman, *a.w.* pag. 106.

[3]) Jac. Stalpert aan X 19 Jan. 1720 port. no. 1 fol. 365r—367v 27 Febr. 1720, *aldaar* fol. 381, 382. Jan de Windt aan X d.d. St. Maarten 17 Mei 1720 *aldaar* fol. 389, 390.

[4]) Ch. Simonsz. was getrouwd met Helena Hassell, hun zoon Thomas werd op Saba geboren 28 Maart 1723, Abraham 11 Sept. 1724. Jac. Simonsz. kapitein der burgerij was getrouwd met Elisabeth Leverock, hun dochter Johanna werd op Saba geboren 19 Mei 1723. Ook was er reeds een Charles Simonsz. jun., getrouwd met Martha Windfeld, hun zoon Charles werd op Saba geboren 19 Nov. 1724. *Doopboek* van St. Eustatius, R.A. no. 247.

gezinden tak) beroemde geslacht van medici, was als schoolmeester uitgekomen, maar van zijn schip gedrost en op St. Eustatius beneden zijn stand getrouwd. Men zou met den man heel wat te stellen krijgen. Middelerwijl veroorzaakten hitte en droogte vehemente koortsen en het drinkwater moest men van St. Christoffel halen [1]). Nadat Bewindhebberen Stalperts bericht ontvangen hadden, konden zij wel niet anders doen dan hem gelasten Durepaire en Joh. Meyer in te dagen, tegen hen te procedeeren en sententie te vellen. Maar hun lastgeving zou hem niet meer bereiken [2]).

§ 18. Want na kortstondige regeering was Jac. Stalpert 3 November 1720 overleden. Zijn dood gaf aanleiding tot ongeregeldheden. Zoowel Jan Stalpert, broeder van den overleden commandeur, als Johan Heyliger de kapitein der burgerij, Johan Lindesay de secretaris en nota bene Jan de Windt, die van St. Maarten naar St. Eustatius gekomen was, dongen naar het opengevallen ambt [3]). Den 8sten November liet Heyliger bij proclamatie bekend maken, dat hij tot nader orde van hunne Heeren en Meesters commandeur was. Maar de anderen weigerden zijn gezag te erkennen en vooral Jan de Windt was lastig en bracht op nieuwjaarsdag 1721, zwaar beschonken en met een geladen pistool dreigend als een disperaat mensch, de gansche kolonie in opschudding. Aan het strand recht tegenover de reede lag een vervallen waterfordje, eigendom der Compagnie, waarin wijlen de commandeur hem verlof had gegeven een huis te bouwen, ofschoon de Comp. er een goed pakhuis aan zou gehad hebben — het zou de oorzaak van veel twist worden [4]). Eéne moeielijkheid intusschen vond in deze dagen haar oplossing: Durepaire vroeg zijn ontslag. Hij betoogde, dat hij door den dood zijner vrouw de vrije beschikking over zijn persoon gekregen had en dat zijn geweten en zijn godsdienst hem nu verboden langer onder de Franschen te wonen. Hij was van plan zich in Den Haag („alahee"!) te vestigen en hoopte, dat de Heeren hem die 1000 stukken van achten zouden kwijtschelden, overmits hij niets bezat dan tien slaven en wat gereedschappen [5]).

---

[1]) Jac. Stalpert aan X 11 Juni 1720, port. no. 1 fol. 383^r—386^r. Instructie voor Jan de Windt d.d. 12 Maart 1720, port. no. 2, 555, 556. Lindesay aan X 8 Nov. 1720 *aldaar* fol. 521^r.

[2]) *Brieven naar America*, 108 W. I. C. 71 d.d. 20 Nov. 1720.

[3]) Jan Stalpert aan X 6 Nov. 1720, Jan de Windt zelfden datum. Joh. Lindesay 8 Nov. 1720, port. no. 2 fol. 520^r—521v. (vergel. zijn brief van 26 Sept. port. no. 1 fol. 393v.). *Proclamatie* van 8 Nov. 1720 port. no. 2 fol. 522v.

[4]) Joh. Lindesay aan X 18 Dec. 1720 en 18 Jan. 1721, port. no. 2 fol. 523, 525^r—526^r. Joh. Heyliger aan X 2 April 1721 port. no. 2 fol. 527, 528^r—530v.

[5]) Durepaire aan X 4 Maart 1721 port. no. 2 fol. 533, 534. Hij zegt „dustansille" wat wel d'ustensiles zijn zal.

§ 19. De nieuwbenoemde commandeur Jacob Stevens zou geen gemakkelijke taak hebben, ook hierom niet, omdat de Heeren in hun gewone onwetendheid Jan Stalpert vice-commandeur hadden gemaakt [1]). Vrijdag 7 November 1721 klokke vier kwam hij ter reede. Jan Stalpert had juist een gastmaal aangericht, waaraan ook de raadsleden aanzaten, van wie twee, Joh. Markoe en Lukas Groebe, zich aan boord lieten roeien, schoon „in drank bezet". De commandeur ging nog niet aan wal, maar zat met drie voorname kooplieden van St. Christoffel, die hem in hun bark het geleide gegeven hadden, aan dek in den schoonen nacht „in zoete ceremonie en discours". Helaas kwam Jan Stalpert in een klein kanootje ook aan boord, zeer dronken, al donderend en bliksemend nog vóór hij voet op 't schip had, daarna met vloeken en zweren tegen Lindesay en andere burgers, totdat, toen hij ook den kapitein te lijf wilde gaan, men hem ving, in een deken wikkelde en zoo naar land liet roeien.

Den volgenden dag, in het fort aangekomen, liet de commandeur ook aan Stalpert zijne instructie voorlezen en verzocht hem daarop den eed af te leggen. Doch in plaats van twee vingers stak de kerel zijn duim op. Toen Stevens: „Mijnheer, ik moet UE. duim niet hebben maar UE. twee voorste vingeren". Ware hij niet gebonden geweest aan de bevelen der Heeren (die bevalen zonder te kennen!), hij zou Stalpert niet als vice-commandeur bevestigd hebben. Ook bovendien kreeg hij den indruk dat, zoo hij nog een maand ware weggebleven, hij, door het leven en bedrijf van Stalpert, Heyliger en De Windt, het eiland in een bloedbad zou gevonden hebben [2]).

§ 20. Hij had strenge orders meegekregen, niet zoo zeer, als men mocht gewenscht hebben, om de orde te herstellen en den vrede te bevorderen, dan wel, nademaal de Heeren vooral hunne handelsbelangen indachtig waren, om den verboden, particulieren slavenhandel tegen te gaan. Zij hadden vóór twee jaren aan Jac. Stalpert een compagnieschip met slaven gezonden, deden dat thans weer, maar bevalen dan ook, dat Stevens alle lorredraaiers zou weren. „Indien UEd. de orders in dezen vervat niet exactelijk nakomt, wij daarover UEd. onze hoogste indignatie betoonen en UEd. aanstonds sullen thuys roepen". Natuurlijk verboden zij ook het sluipswijze inladen van alle particuliere goederen op de

---

[1]) De commissie van Stevens, Jan Stalpert en Joh Lindesay als secretaris is van 11 April 1721, *Instructieboek* 1721—1756, 573 W I. C. 771.

[2]) Jac. Stevens aan X 28 Nov. 1721, port. no. 2 fol. 535—537r.

retourschepen [1]). Aldus aangepord, tastte hij de overtreders aan. Onder overlegging van een aantal bewijsstukken beschuldigde hij Stalpert, Heyliger en De Windt aan de Comp. zwaar nadeel te hebben toegebracht. Heyliger, eerst straatarm, had zich zóo rijk gestolen, dat hij huizen kon bouwen, hij had zijn waagboek niet gehouden en de waaggelden in zijn zak gestoken [2]). De commandeur riep ook Jan de Windt voor den Raad, maar deze koos wondelijkerwijze voor hem partij [3]). Toch had ook hij op St. Maarten en later op St. Eustatius de Comp. brutaal bestolen, waarom Stevens hem thans beval met het schip Beekenstein naar patria te gaan, om daar verantwoording te doen, maar 27 April liep hij weg en niemand wist aanvankelijk, waar hij was [4]). Nog vier dagen vroeger had de man zich bij Bewindhebberen beklaagd, dat de commandeur hem om schelmerij had afgezet, terwijl er toch in zijne rekening maar drie schellingen en drie stuivers onverantwoord waren! Maar hij begreep het wel: het „hoogmerk" was, om hem installig te maken en hij vindt dat men onordentelijk met hem „andelt" [5]). Zelfs had hij een getuigschrift van enkele burgers van St. Eustatius weten los te krijgen, waarin zij verklaarden, dat hij zich op het eiland altijd eerlijk en „siviel" had gedragen [6]).

Al spoedig bleek, dat hij naar St. Christoffel was gevlucht, waarop Stevens aan den Engelschen gouverneur John Hart zijne uitlevering vroeg, die echter in een beleefd briefje antwoordde, dat hij dit niet kon doen, vermits De Windt naar St. Thomas ontkomen was [7]). Stevens moest zich dus vergenoegen met het zenden van 34 stukken en bescheiden rakende de persoon van Jan de Windt wegens zijne administratie op St. Maarten [8]). Mart. Meyers vice commandeur van St. Maarten, getuigde, dat De Windt zich ook het kerkegeld placht toe te eigenen en er zich niet om be-

---

[1]) Brief van Kamer Amsterdam aan Stevens 29 Nov. 1721, 340 W. I. C. 473. Jac. Stevens aan Kamer 30 Mei 1722, port. no. 3 fol. 5v. Dien dag ging de Elisabeth schipper Juriaan Scholten naar Amsterdam met suiker en katoen voor 9109-1-5 pesos, *aldaar* fol. 8, 9^r.

[2]) Port. no. 2 fol. 537v, 538v, 539. De bijlagen fol. 541—564.

[3]) Jac Stevens aan X 4 Mei 1722, port no. 1 fol 405^r, vervolg op den brief van 28 Nov. 1721.

[4]) Jac. Stevens aan Kamer Zeeland 4 Mei 1722, port. no. 2 fol. 570v, 572v.

[5]) Zijn klaagbrief d.d. 23 April 1722, port. no. 2 fol. 576^r, 577v. Over het Zeeuwsche taaleigen *boven* I § 14. Installig maken = bekladden, *Woordenboek* VI 1979 sub. 1I.

[6]) *Getuigschrift* d.d. 18 April 1722, port no. 2 fol. 588^r

[7]) Jac Stevens aan X 26 Mei 1722, port. no. 1 fol. 476 en no. 3 fol. 1, 2. Copie brief van gouverneur J. Hart aan Stevens d.d. St. Christoffel 1 Mei 1722, port. no. 1 fol. 482, no. 3 fol 3: „.... thank you for the opportunity you have given me of holding a friendly correspondence with you. I am sorry to tell you that the man made his escape in a French sloop to St. Thomas, where I am informed he now remains".

[8]) Port. no. 2 fol. 595^r—654v. Ook port. no. 1 na den brief van 4 Mei boven blz. 200 n. 4.

kommerde dat de kerk daardoor „om verre lag" [1]. Het genoemde waterfordje, waarin hij had getimmerd, kwam thans weer aan de Comp. en de commandeur kon het aanstonds gebruiken, om er de zieke slaven van 't schip Leusden kapitein Pieter Ras in onder te brengen [2].

Wat Jan de Windt aangaat, hij vluchtte weder van St.Thomas en landde 28 Mei op Saba. En ook daar ruide hij de menschen op, wat hem licht viel, nademaal door de langdurige oorlogen alles daar in 't wilde gewassen was. De vice-commandeur van Saba, Charles Simonsz, had wel de burgers opgeroepen om den man te pakken, maar zij weigerden dat stellig, omdat hij hen zeker dooden zou. Hij was gewapend met pistolen en degen en, waar hij zich te slapen legde, hield hij zijn geweer in klarigheid. De eilanders vonden, dat commandeur Stevens dan maar soldaten moest zenden, maar dat kon hij niet, omdat zij er niet waren. Dus dacht hij er over, om de van Saba komende lieden op St. Eustatius als gijselaars vast te houden tot De Windt gepakt was [3].

§ 21. Onder die stukken bevindt zich ook eene bevolkingslijst van St. Eustatius met een totaal van 1204 zielen, onder wie wij thans voor het eerst ook de „Joodsche natie" aantreffen en wel met 6 m., 4 vr., 5 z., 6 d. benevens hunne slaven 3, 7, 4 en 2. Hun aantal is sinds toegenomen en wij zullen later hunne gemeente leeren kennen. Voorts komen er op deze lijst ook „vrijluiden" voor, 5 m., 3 vr., 9 z., 9 d. met slaven 1 en 1 [4]. De Compagnie bezat in dezen tijd op St. Eustatius de volgende plantages. Eene achter den grooten berg aan de O.Z.O.-zijde des eilands; een tweede, zijnde de kostplantage (voor de slaven) op de zijde van dien berg ten N.O.; een derde liggende aan de N.-zijde van het eiland; een vierde eindelijk, weiland, bij het dorp en de forteresse, maar alle verwaarloosd [5]. Men moet wel vreezen, dat de commandeurs hun eigen plantages beter verzorgden dan die der Heeren en dat zal wel de reden zijn dat dezen ze op den duur van de hand deden. In 1775 was alleen nog de derde der genoemde hun eigendom [6].

§ 22. Men herinnert zich, dat in Maart 1717 de heer François de Lauriol bezit was komen nemen van de Fransche helft van

---

[1] Port. no. 2 fol. 595v.
[2] Jac. Stevens aan X 26 Sept. 1722, port. no. 3 fol. 27, 28r.
[3] Jac. Stevens aan X 16 Juni, 4 Juli en 6 Aug. 1722, port. no. 3 fol. 14, 18, 19r, 22.
[4] Port. no. 2 fol. 651r—652v.
[5] *Aldaar* fol. 558, 559r. *Inventaris* van Nov. 1721.
[6] *Plantagekaart* van Reinier Ottens Amst. 1775 no. 23. R. A.

St. Maarten en dat hij, door Mart. Meyers gesommeerd om te vertrekken, daaraan natuurlijk niet had voldaan [1]). Thans richtte Stevens zich nog eens met hetzelfde verzoek tot den gouverneur van Martinique, Du Pas Feuquière. Een paar maanden later antwoordde deze, even natuurlijk, dat hij daaraan niet dacht. De Lauriol had zijn plicht getrouw vervuld als een ijverig dienaar des Konings. Wel is waar had men toen beweerd, dat het gansche eiland der Compagnie behoorde, maar het was den gouverneur niet bekend, dat Z.M. ooit zoodanig verdrag [in afwijking van dat van 1648] zou hebben geratifieerd. Hij handhaafde derhalve zijne rechten: nimmer zouden de bewoners van het Fransche gedeelte een anderen eed mogen zweren dan aan hun koning. Het was hetzelfde betoog van toen en nog even juist [2]).

§ 23. Ook commandeur Stevens heeft de dood spoedig van zijn post weggerukt. Tot het laatste toe had hij te kampen met de familie-cabale Joh. en Pieter Heyliger, Joh. Runnels, Jan Markoe jun. en Pieter Hendriks, broeders en zwagers, eene familieregeering waartegen hij niet opgewassen was. Het is waar, dat omgekeerd Joh. Heyliger zich over hem beklaagde en daarbij op hetzelfde euvel zinspeelde : „hij is tegenwoordig in de familie van Mons. Jan Simonsz. Doncker en Joh. Lindesay geparenteerd". Inderdaad was Stevens kort na zijn komst getrouwd met eene juffrouw Salomonsz., zuster van Petronella, die de vrouw was van Jan Simons Doncker, beide zusters van Anthony Salomonsz. Deze drie zwagers, zegt onze oude kennis de fiskaal Joh. Meyer, regeeren met elkander gelijk vóór tijden de drie prinsen te Rome, Caesar, Antonius en Lepidus en spreken ook meteen van hangen en branden [3]). Wat daarvan geweest moge zijn, den 18den December 1722 overleed commandeur Stevens, na vier weken aan hevige koortsen geleden te hebben en den dag daarna las men in den Raad een besloten brief van de presidentale kamer Zeeland, waaruit bleek, dat Joh. Lindesay als provisioneel commandeur moest optreden. Hij werd derhalve geïnstalleerd en meteen Jan Ellis als prov. secretaris aangesteld. Deze laatste bleef dat niet lang. De nieuwbenoemde secretaris Pieter Carel Spieringh, 5 October 1723 aangesteld, kwam 31 Januari 1724 op het eiland aan, Lindesay gaf hem aanstonds inzage der boeken

---

[1]) *Boven* II § 7.

[2]) Jac. Stevens aan Mons. Du Pas Feuquière 22 Dec. 1721. Du Pas aan Stevens d.d. St. Pierre de la Martinique 10 Febr. 1722, port. no. 1 fol. 472, 474, 475r.

[3]) Joh. Heyliger aan X 16 Mei 1722 port. no. 2 fol. 567, 568r. *Deductie* van Joh. Meyer aan X port. no. 3 fol. 99v, 100. *Doopboek* van St. Eustatius no. 247 R. A. op 1 Sept. 1727.

en hij verklaarde zich van de beste voornemens bezield, om de Heeren door zijne „conduites" genoegen te geven. Het is helaas anders geloopen. Hij was ook commies van negotie op ¼ van wat de 2 % provisie van den slavenhandel den commandeur opbracht. Als kerkelijk man leverde hij aanstonds zijne attestatie in van lidmaat Christi en oud ouderling van Hulst benevens die zijner vrouw Susanna Sautijn. Toen hun 26 Juni 1728 geboren zoon Gijsbertus Johannes 23 Juli d.a.v. werd gedoopt, stonden daarbij als getuigen de heer Joh. Lispensier, kassier der Ed. Comp. ter kamer Zeeland en mevrouw Catrina Ursula Sautijn, huisvrouw van Mr. Adrianus Isebree schepen en raad der stad Goes, deftige, Zeeuwsche families [1]).

§ 24. Nog maar juist had Lindesay het bewind aanvaard, of hij had te berichten, dat de Engelschen zich op St. Lucia hadden gevestigd, maar er ook aanstonds door 2000 man Fransche troepen weder van verjaagd waren. Dat moet dan maar voor kort geweest zijn, want in 1727 dreven zij alweder op hetzelfde eiland een levendigen handel in slaven en provisie met de Fransche eilanden. Doch dit was tegen het ook in Frankrijk gehuldigde stelsel, dat aan zijne onderdanen allen handel met andere dan Fransche schepen verbood. Dus verscheen 4 Juni 1727 een Fransch koningsschip voor St. Lucia, nam daar drie groote Engelsche koopvaarders en twaalf barken, en bracht ze op naar Martinique, waar de goederen verbeurd werden verklaard. Op St. Eustatius verwachtte men daarvan stijgenden uitvoer van Fransche suiker, en Spieringh reisde naar de Fransche eilanden, om daarnaar bij de kooplieden een onderzoek in te stellen [2]).

§ 25. Als een voorteeken van komende booze dagen was de onverwachte terugkeer van Jan de Windt. Hij had van de Heeren gedaan gekregen, dat hij van Saba voor een jaar naar St. Eustatius mocht komen tot regeling van zaken en om zijn plantage en huis aan de baai te verkoopen. Aanstonds was alles weer in rep

---

[1]) Joh. Lindesay aan X 12 Jan. 1723, port. no. 1 fol. 486, 487. *Instructieboek* 1721 —1756 op 5 Oct. 1723, 573 W. I. C. 771. Heeren X aan Joh. Lindesay 29 Juli 1723, *Brieven naar America* als boven. Spieringh aan X 20 Maart 1724, port. no. 1 fol. 516r. en no. 3 fol. 153. *Doopboek* van St. Eustatius no. 247 op 23 Juli 1728. Eene dochter Elisabeth, geb. 15 Oct. 1729, werd 27 October d.a.v. gedoopt. Den 9den April 1754 komt mevrouw Catrina Ursula Sautijn voor als weduwe van Adriaan Isebree bij den doop van Jan Sautijn, zoon van Jan David Heimgärtner en de genoemde Elisabeth Spieringh, *Doopboek* als boven no. 248 op datum.

[2]) Joh. Lindesay aan X 8 Febr. 1723, port. no. 3 fol. 59v. Dez. d.d. 30 Juni 1727 *aldaar* fol. 380v. Lettre patente en forme dédit concernant le commerce estranger aux isles et colonies de Lamérique. Donné à Fontainebelau au mois d'Octobre 1727. Copie *aldaar* fol. 402—407v. Aan dit edict ging de overval dus enkele maanden vooraf.

en roer en aan de onderlinge „armonie" een einde [1]). Over dat huis konden Lindesay en hij het niet eens worden, De Windt betoogde dat het voor de eene helft den twee kinderen bij zijne eerste vrouw zaliger toekwam, maar de Heeren vonden dat het nu lang genoeg geduurd had en dat het huis, als staande op compagniesgrond, moest worden afgebroken. Ten laatste is het voor 750 stukken van achten à 48 stuivers verkocht [2]). Het ontbrak Lindesay, hoe groot zijn latere schuld blijken zal, niet aan ijver. Ofschoon getroffen door den dood zijner vrouw op 8 Febr. 1726 [3]), vertraagde hij zijn bouwwerken niet. Aan een verzoek der ingezetenen, om eene kerk in de forteresse te bouwen, terwijl dan het huis, waarin men godsdienstoefening placht te houden, tot kazerne kon worden ingericht, heeft hij later voldaan [4]). Wel kwam het fort zelf gereed met een nieuwen regenbak, terwijl er nog twee noodig waren en een kleine gevangenis, die echter door gebrek aan ambachtslieden nog niet voltooid waren. In het waterfort bouwde hij een dubbel huis van twee verdiepingen, lang 54 en breed 21 voet, tot gerief der slaven en geschikt voor 450 „stuks", de mans onder, de vrouwen boven. Het had bijna 600 pesos gekost [5]). Het volgend jaar kwamen ook de twee andere regenbakken en was men aan de kerk begonnen, een arbeid door de burgerij verricht met ongeveer 150 werkslaven. Zij vroeg daarom om vermindering van het hoofdgeld, omdat zij ook voor het tractement van ds. Kowan had te zorgen en de groote droogte zware schade had gedaan [6]).

Dit rekest was geteekend door den ons reeds bekenden Jan Simonsz. Doncker en honderd andere burgers. Zoon van den ouden commandeur en getrouwd met Petronella Salomonsz, zwager van Joh. Lindesay, die met zijn zuster Elisabeth, en van wijlen Stevens, die met Petronella's zuster getrouwd was [7]), had

---

[1]) Het verlof is gedagteekend 6 Nov. 1723 en nog 29 Juli hadden de Heeren gelast, dat, zoo hij op St. E. mocht komen, hij aanstonds moest worden gevangen genomen, *Brieven* als boven op datum. Joh. Lindesay aan X 23 Mei 1724, port. no. 1 fol. 520, 521r, port. no. 3 fol. 161, 162.

[2]) Heeren X aan Lindesay 27 Nov. 1724, *Brieven* als boven op datum. De Windt aan Lindesay 3 Febr. 1723, port. no. 3. fol. 61. Verkoopacte 8 Juni 1724 *aldaar* fol. 175. Eene primitieve teekening van waterford en huis *aldaar* fol. 171.

[3]) Lindesay aan X 18 Febr. 1726, *aldaar* fol. 266v. Vergel. *boven* blz. 381 noot 2.

[4]) Lindesay aan X 23 Mei 1724. port. no. 1 fol. 538v. Het kerkhuis *boven* I § 16.

[5]) Joh. Lindesay aan X 22 April 1726, port. no. 3 fol. 269v. Eene ook primitieve teekening van dit „dobbelt huys" *aldaar* fol. 301.

[6]) *Rekest* van 3 Mei 1727, port. no. 3 fol. 394, 395r.

[7]) Boven blz. 723.

hij zelf verscheiden kinderen [1]). De oudste was Johan, dien hij in Februari 1723 naar Holland had gezonden om daar twee jaren te studeeren „tot der jonge jeucht leeringe". Dit hing samen met zijn voornemen, om met zijn gezin van St. Eustatius te vertrekken en zich onder de Engelsche natie neder te zetten, waartoe de Heeren hem verlof hadden gegeven. Misschien was hij er gevoelig over dat men hem niet op zijn verzoek vice-commandeur van St. Maarten gemaakt had. Hoe dit zij, hij verzocht ontslag als raad en luitenant der burgerij, maar schijnt toch niet gegaan of anders spoedig teruggekeerd te zijn, in elk geval zullen wij hem in 1731 weder op St. Eustatius ontmoeten [2]).

Wat eindelijk die kazerne in het fort aangaat, er lag althans sinds 1726 op St. Eustatius garnizoen. In dat jaar ken ik Pieter Berg sergeant, Claes Gentje corporaal, Jan Flowis constabel en 20 met name genoemde minderen, onder wie drie Franschen. Op een monsterrol van eenige maanden later komen soldaten voor uit Calais, Christiania, Gent, Glückstadt, Hannover, Huy, Kopenhagen, Riga, Stockholm en Stolberg, verschijnsel, dat wij onder alle compagniesgarnizoenen aantreffen [3]).

§ 26. Volgens zijn orders eischte Lindesay geen lastgelden van schepen, die van St. Eustatius met lading gingen naar Holland, omdat die in Holland werden betaald. Zeeuwsche schepen die

---

[1]) De bladen der doop- en trouwboeken zijn zóó gehavend, dat zij ons voor namen en data vaak in den steek laten. De genoemde Johan kan in 1723 dertien jaar zijn geweest en was dan van 1710. Een dochter Judith was getrouwd met gouv. Joh. Heyliger Pzn. en had een zoon Abraham geb. 27 April 1744 en eene dochter Judith geb. 5 Aug. 1745. Zij zelve kan dus van 1712 geweest zijn. Petronella, die wij in 1731 als huwbaar meisje zullen aantreffen, was misschien van 1714. Dan was er nog Abraham, gedoopt 19 October 1721 en vóór 16 Febr. 1756 getrouwd met Elisabeth de Windt en eindelijk Cornelis, geboren 1 Sept. 1727. Tusschen Petronella en Abraham kunnen er nog andere kinderen geweest zijn. Enkele leden van dit geslacht ken ik nog in eene volgende generatie. Anna Simonsz. Doncker die 7 October 1753 Jan Gerard Ellis van Curaçao trouwt. Elisabeth die 16 Febr. 1756 getuige is bij een doop, vermoedelijk dezelfde Elisabeth die 15 April 1758, toen 18 jaar oud, trouwt met Maarten Deborois Godet. Petronella trouwt 1 October 1757 met Lukas Jacobsen Benners, luitenant der burgerij en weduwnaar van Anna Lindesay. Jacobus laat 6 Maart 1758 eene slavin doopen. Er is een William Brattle Doncker geb. 21 Aug. 1765 en nog 8 Febr. 1773 trouwt eene Petronella, weduwe van Isaäc Runnels met ? Men kent den voortreffelijken gouverneur van Curaçao Jan Doncker, sinds 29 Juni 1673, door Hamelberg *a.w.* I 46—52 in zijn goeden naam hersteld. Was hij uit dezelfde familie? Haar wapen schijnt een paardekop als helmteeken gehad te hebben.

[2]) Jan Sim. Doncker jun. aan X 8 Febr. 1723, port. no. 1 fol. 498v. *Resolutiën* van X Veneris 17 Nov. 1724 fol. 163v. Heeren X aan Jac. Stalpert 28 April 1722, *Brieven* als boven 108 W. I. C. 71. Jan Doncker aan X 25 Dec. 1722, port. 3 fol. 41, 42^r, 21 Maart 1724 *aldaar* fol. 157. Copie van een wissel van hem op zijn correspondent ds. Adriaan Taerling te Vlissingen 28 Dec. 1722, *aldaar* fol. 53. Ik vind hem niet bij Vrolikhert of in de predikantslijsten.

[3]) Opgave van Joh. Lindesay van 22 April 1726, port. no. 3 fol. 272 en van 24 Juli 1726 *aldaar* fol. 329. Over het garnizoen handelen wij later nog afzonderlijk.

huiswaarts voeren betaalden 2.50 gulden per last, terwijl de uitgaande in Zeeland betaalden. Op Saba en St. Maarten stortte men wel 2 % lastgeld van uitgaande schepen, maar ontving het terug op eene verklaring van Bewindhebberen, dat het in Holland was geïnd. In 1738 waren er klachten, dat men op die terugbetaling zoo lang moest wachten, waarop de toenmalige commandeur Faesch de terugbetaling deed ook zonder die verklaring, voor wat aanging schepen, die uit de drie eilanden aanstonds naar Texel voeren. Wat weder Lindesay aangaat, met de inning der hoofd- en familiegelden had hij groote moeite, wat men in Amsterdam vreemd vond, vermits toch de thans sterke aanvoer van slaven en de toenemende handel het eiland in bloeiender staat hadden gebracht en de Comp. zich bovendien voor de versterking belangrijke uitgaven had getroost. Intusschen gaven de Heeren toch last om van 1 Januari 1728 af de invordering op zachter wijze te doen geschieden [1]).

Het tegengaan van den particulieren handel stiet telkens op de grootste bezwaren. In Maart 1727 was er een verdacht schip op de ree gekomen, kapitein François van Lankveldt en daarom had Lindesay een wacht van soldaten aan boord laten gaan. Maandag den 17den, verhaalde later de matroos Henry Runnels, hadden de stuurlui, terwijl de soldaten zich in den drank hadden vergrepen, uit de achterkajuit 33 stuks slaven in een boot geladen en aan boord van de Engelsche bark de Christhophels geroeid. Toen het geval ontdekt werd, liet Lindesay de slaven confiskeeren ten behoeve der Ed. Comp. met nog tegelijk ontdekte 71 olifantstanden wegende te zamen 2312 pond, en 736 pond was. Ook haalde hij aan en liet in het openbaar verkoopen een kas met bottels arak, vier dito met rooden en witten wijn en een vat tabak, op bodemerij of halfwinst aan den kapitein medegegeven door den heer P. Bouchante, koopman te Vlissingen. Kapitein en stuurlieden ontsloeg Lindesay uit den dienst met verlies hunner gage, de soldaten gingen door de spitsroeden en de adelborst Hendrik Eppen werd gedegradeerd tot gemeen soldaat. De Engelsche schipper Pantoflet en zijn stuurlui, ofschoon schuldig aan een valschen eed, kwamen er met 200 pesos boete af. De commandeur durfde hen niet harder straffen uit deze overweging, dat hun reeders dienaren des konings en van de voornaamste kooplieden op St. Christoffel waren, van welk eiland men op St. Eustatius bovendien het drinkwater betrok, zooals wij reeds

[1]) Heeren X aan Lindesay 29 Juli 1723, 27 Nov. 1724, 18 Sept. 1726 en 28 Oct. 1727, *Brieven* als boven op data. Kam. Amst. aan Faesch 22 Sept. 1738.

zagen [1]), bij weigering waarvan hun verlegenheid groot zou zijn, omdat er geen ander eiland in de buurt was, waar men water bekomen kon. Ziedaar waarom de overtreders er zoo gemakkelijk afkwamen. Op een anderen keer, toen het uitkwam, dat de onderstuurman van 't schip Steenhuysen aan kapitein Daniel Brakman van de snauw de Jonge Christina 8 tanden had verkocht, liet Lindesay ze aanhalen en ten profijte der Comp. verkoopen. Wij gelooven hem gaarne als hij zegt, dat de kooplieden, zoo streng achtervolgd, boos waren en hem wel bij de Heeren zwart zouden maken. Doch hij deed zijn plicht, zooals o.a. schipper Simon Maas getuigen kon. „Wij zoeken UE. niet met een partijtje onwaarheden en opgeraapte excusen te blindhocken" [2]). Jammer dat, later het tegendeel van dien blijken zou.

Ergerlijk was ook de fraude. Schipper Jacob Vallee van 't schip Phoenix had bij de lossing in patria te kort 67519 pond bruine, 2345 pond witte suiker en 15 pond katoen. Lindesay betuigde dat niet te begrijpen: de suiker ging van de balans aanstonds in het schip en het weegboek had dezelfde cijfers gehad als de factuur van de Phoenix. Misschien was de suiker bij het lossen ontvreemd, ook gebeurde het wel, dat door het lange liggen het gewicht inkromp. In elk geval vond hij het hard, dat hij, bij de kleine provisie die hij genoot, nog voor dit verlies aansprakelijk was. Volgens hem gebeurden er nog wel andere zonden. De planters leverden de okshoofden suiker met steenen erin of deden twee à drie soorten in één vat, waarom hij boren aanvroeg om de vaten van het eene tot het andere eind te kunnen doorboren [3]).

§ 27. Bewindhebberen, door al het gebeurde opgeschrikt, gaven den nieuwen commandeur Everard Raecx strenge instructies mede. Hij was te voren assistent op Curaçao geweest en had zich daar een goed ambtenaar getoond. Thans moest de zuivering der regeering zijn eerste werk zijn met de instelling van een nieuwen Raad, met name moest de kapitein der burgerij Jan Simonsz. Doncker als raadslid worden afgezet en door een ander der moderaatste burgers vervangen. Want de Heeren verdachten hem van niets anders in den zin te hebben dan hun den voet dwars te zetten d.w.z. het monopolie-stelsel te ontduiken. Voorts moest Raecx het hoofdgeld met vier realen per man verminderen en bij de invordering van de 2 % invoerrechten van producten van (notabe-

[1]) *Boven* § 17 in fine.

[2]) Blindhokken, d.i. blinddoeken, *Woordenboek* II, 2, 2861.

[3]) Joh. Lindesay aan X 2 Dec. 1726 en 14 Mei 1727, port. no. 3 fol. 340v, 372r—379v. Dez. 18 Juni 1725 *aldaar* fol. 237r—239v en port. 1 fol. 538r. Zie ook fol. 608, 610.

ne !) St. Maarten op St. Eustatius groote zachtheid betrachten. Over zijn tractement zouden de Heeren nader beslissen, maar voor zijn onderhoud mocht hij jaarlijks tot *f* 1000 uit Comp. cassa nemen [1]).

Donderdag 8 Juli 1728 kwam hij op het eiland aan, vergezeld van den nieuwen secretaris Corn. Leever, die dus Spieringh moest vervangen, van de heeren Dirk Houthuys en Willem Stokvis, die raadslid moesten worden en van den fiskaal Jan van Schagen, die bij het te verwachten proces voor de rechtsbedeeling zorgen zou. Ook het nieuwe garnizoen werd ontscheept en in het fort ondergebracht. Lindesay ontving hen vriendelijk en ook de oude Raad toonde zich „obedientlijk" tegenover een ontslag, dat zij wel hadden verwacht. Zoo geleidde men dan den nieuwen commandeur naar oud gebruik met drie salvo's naar zijn huis. Doch daarna beklaagden de burgers zich, dat hunne oude privilegiën waren geschonden, omdat *zij* immers voor den Raad de dubbeltallen opmaakten, en zóó hoog namen zij de zaak op, dat Raecx om onheil te voorkomen den ouden Raad behield t.w. Doncker, Joh. Markoe, Pieter Hendriks en Pieter de Wever. Daarbij kwamen als nieuwe leden Jan de Windt (in 1723 door de Heeren gebannen!), Joh. Runnels en Joh. Salomons, „twee notoire oproermakers" en Jac. Kuviljé, „onbekwaam tot eenige affaires". Deze sarcastische bijvoegingen zijn van den teleurgestelden commandeur. Hij troostte zich met de overweging, dat het eiland nu eenmaal door geweld niet te regeeren was, tenzij men een bloedbad wilde aanrichten en dat hij naar zijne lastgeving had gehandeld [2]). De vice-commandeurs van St. Maarten en Saba vernieuwden hun eed. Uit de door Lindesay en Spieringh overgeleverde papieren kwam nu voor den dag wat de stof voor het proces tegen hen vormen zou. Zoo bleek Lindesay aan Fransche kooplieden compagniesgoederen en slaven te hebben verkocht op crediet tot een bedrag van 60.000 pesos, om welke in te vorderen hij zekeren Laurens Isnard naar de Fransche eilanden had gezonden. Keerde de man niet terug, dan zou dat voor Lindesay natuurlijk maar te bezwarender zijn. De zaak was te ingewikkelder, omdat het uitkwam, dat hij ook in het groot particulieren slavenhandel gedreven had, soms van 200 stuks tegelijk [3]).

---

[1]) *Brieven* naar America als boven 1 Maart en 13 Oct. 1729, 340 W. I. C. 473. Raecx als assistent op Curaçao Hamelberg *a.w.* I Doc. 134.

[2]) Het getal 8 is niet duidelijk, vergel. *boven* I § 15.

[3]) Ev. Raecx aan X 25 Juli 1728, port. no. 1 fol. 651^r—657^r. De na te noemen inventaris van Isnard 10 Sept. 1728 *aldaar* fol. 718. 719v 720—722.

Raecx schreef nu aan den directeur van Curaçao Jan Noach du Fay, dat Lindesay uitvluchten zocht om 's Comp. effecten over te maken en alom aan Franschen en andere natiën crediet had gegeven en dat hij daarom zijn hulp vroeg bij de afwikkeling dezer zaken. Maar Du Fay antwoordde aanstonds, dat op Curaçao van eenige fraude, door Lindesay of Spieringh gepleegd, niets gebleken was [1]).

§ 28. Begin October was Isnard inderdaad nog niet terug. En toen bleek er ook van eene samenzwering tegen de dienaren der Compagnie. Frederik Ghijsen, de waagmeester, had een juffrouw ontmoet, die hem van eene zwarte, floersche das met drie zwarte strikjes in den nek had voorzien als teeken van conspiratie tegen de nieuwe regeering. De families Lindesay en Doncker droegen het teeken allen, tot een 15 personen toe, en heetten daarom de Zwarte dassen. Ds. Kowan en vrouw behoorden ook tot de „conspirateurs sans frayeur", en zijne stoutheid ging zóó ver, dat hij in de kerk bad ,,voor een persoon die in verdrukking en vervolging zat". Toen Raecx het een en ander vernam, liet hij de wachten verdubbelen en achtte dat er toen grond genoeg was den Raad te verzoeken, Lindesay en Spieringh op artikelen te hooren. Doch dezen voerden aan, dat dit hun eigen zaak was en zij niet konden gedwongen worden tegen zich zelven de getuigen. Zij verwezen naar Simon van Leeuwen. Hiertegen nam de fiskaal van Schagen mondeling pleidooi, dat partijen mandatarissen der Comp. geweest waren en dat in de procedure tegen hen alom crimen stellionatus doorstraalde. Hierop waren de twee gedaagden in het fort opgesloten, totdat zij op de vragen zouden geantwoord hebben [2]).

De goederen van den voortvluchtigen Isnard werden volgens

---

[1]) Raecx aan Du Fay 19 Juli 1728, port. no. 1 fol. 670, 671v. Du Fay aan Raecx 30 Juli 1728 *aldaar* fol. 693.

[2]) Raecx aan X 9 Oct. 1928, port. no. 1 fol. 687^r—690^r. Getuigenis van kapitein Eymert Aldertsz. Wijngaard e.a. d.d. 7 Sept. 1728, port. no. 1 fol. 708. Simon van Leeuwen zegt in zijn *Rooms-Hollands Regt* (ik gebruik den tienden druk Amst. 1732) 5de Boek, 20ste deel, tit 17, blz. 613: „mogen ook geen getuigenis geven.... in saken die haar selfs aangaen". En in zijn *Manier van procedeeren*, Amst. 1677^2 blz. 33: „omdat niemand in sijn eygen saken tot sijn belastinge behoeft te getuigen". De fiskaal daarentegen beriep zich op dezelfde *Manier* art. 30 blz. 314: „Verbiedende de slakinge (uit de gevangenis) te doen, ten zij de gevangenen eerst geantwoord hebben op de interrogatoriën van den officier". En op art. 52 blz. 337: „Indien de gedaagde verschijnt sal ook promptelijken ende voor alle saken van officie wege gehoort en ondervraagt worden.... ende dat gedaan sal geordineert wesen of hij in vangenisse geleyd of geslaakt sal worden op cautie en borgtogt". Crimen stellionatus, een naamlooze, listige misdaad b.v. het verpanden van het reeds verpande, *Pandect.* XLVII tit. 20 met het opschrift Stellionatus. Stellio is een hagedis, met sterachtige plekken op den rug, die listig en vol streken heet.

het op- en aangeven van zijn huisvrouw Johanna George geïnventariseerd. Voor ons is dat van belang, omdat wij er een rijken inboedel uit leeren kennen, die voor de welvaart en eenigermate voor de beschaving des eilands getuigt. Er is koper en tin, linnengoed en meubilair. Een spiegel met zwarte lijst en een theetafeltje met katoenen kleedje. Kinderkleeren, vaatwerk en een gemakskoffertje. Een kastje met 84 flesschen likeur. Een staande klok. Een kaart verbeeldende het Hof van Versailles, twee geschilderde portretten in vergulde lijst, landkaarten, een verrekijker, een verkeerbord, drie kouwen, waarin vier vogeltjes. Twaalf gedrukte Fransche boeken en nog eens 51 dergelijke. Een paard, een koe, een vaars, twee varkens, twee eenden en een kalkoen [1]). Eindelijk ettelijke slaven, maar daarover spreken wij nog later in ander verband. De genoemde Johanna George vroeg, of zij naar Grandterre mocht gaan, waar haar man zich ophield, maar men stond het haar niet toe [2]).

§ 29. Inmiddels had het gerechtelijk onderzoek voortgang gehad, in den loop waarvan de gevangenen uit het fort naar hun eigen huizen overgebracht en daar onder strenge bewaking gesteld waren. Het vonnis luidde ten slotte, dat alle Lindesay's bezittingen zouden verkocht worden ten bate der Comp. en dat hij daarvan lijsten zou overleggen. Van Spieringh hooren wij niet meer, vermoedelijk omdat zijn onschuld of zijn niet groote schuld gebleken was. Ook had hij onder eede verklaard, dat hij geen obligaties, effecten of andere geldswaardige papieren van Lindesay onder zich had [3]). Jan Sijs, gerechtsbode, sommeerde 25 April 1729 Lindesay, om aan het vonnis van 21 April te voldoen, den volgenden dag deed Jan van Schagen renovatie der sommatie en 4 Mei vroeg weder Jan Sijs, dat Lindesay de goederen zou aanwijzen, waaraan de fiskaal zijne executie zou kunnen dirigeeren [4]). Het zou anders gaan. Den 7den Mei kreeg Raecx bericht, dat Lindesay, schoon er twee schildwachten vóór en achter zijn huis stonden, was gevlucht. Hij liet toen een sergeant met tien man langs de noordkust patrouilleeren, om op vlotten te letten, waarmede hij zou willen oversteken b.v. naar St. Christoffel, ofschoon daarvoor de Zuidkust geschikter was. Den 8sten ging een korporaal naar 's mans huis en hoorde van zijn dochters, dat haar vader

[1]) *Inventaris* d.d. 10 Sept. 1728, port. no. 1 fol. 702—705v. Een gemakskoffertje of stilletje, *Woordenboek* IV, 1341.

[2]) *Aldaar* fol. 706. Grande Terre, oostelijk deel van Guadeloupe.

[3]) Zijn eed port. no. 3 fol. 513^r.

[4]) *Lijst der proceduren van excecutie* en verdere bijlagen 24 nummers, port. no. 3 fol. 461—547 en nader fol. 469—471^r.

zwaar aan het graveel lag en van pijn niemand zien kon [1]). Toen de korporaal er toch op aandrong en binnenkwam, vond hij eene leege hangmat en de dochter zeide: „is hij hier niet, dan weten wij niet, waar hij is." Het blijkt dan, dat hij in vrouwenkleeren ontkomen en op een vlot met twee negers naar Christoffel geroeid is [2]). Daarop vroeg Raecx zijn uitlevering aan den Engelschen gouverneur Lord Londonderry, die bedankte voor de opzending van twee zijner weggeloopen soldaten, maar betwijfelde, of men iemand, die in degurpentie was (vulgo: zijn biezen had gepakt) als een misdadiger mocht uitleveren. Waarop Raecx weder, dat het alom met onze wetten overeen kwam, dat in geval van procedure tot apprehensie de delinquent als crimineel mocht worden nagejaagd [3]).

Intusschen zou den 24sten Mei de openbare verkoop plaats hebben. Tot Lindesays onroerende goederen behoorden een huis en erve aan het Leugenaarspad, bewoond geweest door den gecondemneerde; een dito met de savane daarnaast aan gelegen bewoond door Jaspar Ellis; een dito bewoond door Nathanael Ellis; een dito aan de baai bewoond door den genoemden waagmeester Fred. Ghijsen; een dito bewoond door Pieter Hillebrand; een dito bewoond door Daniel Hassels; een plantage bij den grooten berg; een stuk land tusschen de gronden van Joh. Salomonsz.; een savane in het Engelsch kwartier; een stuk land op Saba [4]). Daarop rekwestreerden Jan, Jasper en Nathanael Ellis, getrouwd resp. met Elisabeth, Anna en Margrita Lindesay voor zichzelven als voor de onmondige kinderen van hun schoonvader, Maartje, Jan, Jacomina, Jozef, Jacoba en Paulina, in dezen bijgestaan door Doncker als oom en naaste bloedverwant, dat, bij den dood van hun schoonmoeder en zuster, de helft der goederen hun en hunnen kinderen vervallen was, die voor de schulden van Lindesay niet aansprakelijk waren, waarom zij verzochten, dat die helft mocht worden vrij gegeven. En de Raad stond dit goedgunstig toe [5]). Voorts bezaten Lindesay en Doncker te zamen twee plantages en de Raad besliste weder, dat Doncker voor zijn helft de groote plantage zou krijgen, omdat zich daarop het familiegraf bevond. Nog sommeerde de Raad de bewoners der overige huizen

---

[1]) Men denkt aanstonds aan 1 *Sam.* 19, 14: „Toen nu Saul boden zond om David gevangen te nemen, zeide Michal: hij is ziek".

[2]) Raecx aan X 11 Juni 1729, *Lijst* als boven fol. 463—464.

[3]) Raecx aan Londonderry 10 Mei, deze aan R. 10 Mei, R. aan L. 26 Mei 1729, *Lijst* als boven fol. 537, 539r, 541. Thomas Pitt, eerste graaf van Londonderry, gouverneur der Eng. Leeward Islands sinds Mei 1728, zou reeds 12 Sept. 1729 op St. Kitts overlijden.

[4]) *Lijst* als boven fol. 473v. 474r.

[5]) *Lijst* als boven fol. 475, 476.

hunne huurpenningen te storten, daar die den boedel toekwamen.[1]) Eindelijk behoorde tot de totaalschuld van Lindesay een som van 2577-5-2 pesos ten laste van Matthijs Birmingham, wiens broeder Martin het gansche bedrag betaalde met cacao tegen 38½ pss. de 100 pond, een hooge prijs, die men bij verkoop misschien niet terug kreeg, maar wat Raecx toch voordeeliger vond dan procedeeren [2]). Tot den boedel behoorden voorts meubelen en huissieraden, koffie- en chocoladekastjes, een lederen schrijfkantoortje, [3]) een spreektrompet, een kaart van Londen enz., veel bestiaal en eindelijk een groote partij slaven, over wie wij weder afzonderlijk zullen spreken. Eéne plantage deed 2520, een andere 6400 pesos. De gansche opbrengst bedroeg 21087-4-2 pesos, dus iets meer dan ⅓ van de 60.000 pesos, die van de Fransche kooplieden moesten inkomen [4]).

§ 30. De commandeur achtte het gebeurde van zooveel gewicht, dat hij kapitein J. Burger van de Maria Galley, die de verzegelde zak met de genoemde processtukken naar Amsterdam zou medenemen, op 1000 pesos boete liet beloven dat hij geen personen of brieven van boord zou laten gaan, vóór dat de zak bij de Heeren was besteld. En aan het einde van de gewone scheepsfactuur verklaart hij geen goederen, effecten of middelen van Lindesay aan boord te hebben [5]).

Het kwam er nu op aan de Fransche schulden te innen. Raecx gebruikte hiervoor een man, dien wij nog herhaaldelijk zullen ontmoeten, Johan Philips, kapitein-luitenant der burgerij op St. Maarten en toen volgens sommigen van „quade conduites" [6]). Hij zond hem naar Martinique en Guadeloupe, maar den 21sten Mei 1729 was hij al weder terug zonder één penning verkregen te hebben, tot „chagrin" van Raecx, die hem echter de origineele obligatiën ook niet had medegegeven [7])! 's Mans onkostenrekening leert ons heel wat over de wijze, waarop hij zijn doel had trachten te bereiken. Aan versnapering „voor het reys" had hij madera, zes bottels arak, zes dito Rijnsche wijn, twee hammen en een kaas meegenomen. Hij bracht 137-4-5 pesos in rekening voor kamerhuur, bewassching, barbier en negerjongen van 4 Maart tot 23 (lees 20) Mei, „salvo erore" (sic). Voor zijne „loning" (waarover

[1]) *Lijst* als boven fol. 518, 513.
[2]) Brief van 11 Juni als boven fol. 465.
[3]) Kantoor is hier een kastje of kistje tot berging van brieven, *Woordenboek* VII, 1, 1383.
[4]) *Lijst* als boven fol. 526r, 529.
[5]) J. Burger d.d. 11 Juni 1729, port. no. 3 fol. 547r. De factuur *aldaar* fol. 550.
[6]) Joh. Heyliger aan X 9 Juli 1733, port. no. 4 fol. 404.
[7]) Raecx aan X 11 Juni 1729, port. 3 fol. 465.

nog hieronder) refereert hij zich aan de Heeren, „ik heeft al wel veel mijn best gedaan". Maar dan komt een post: „Betaalt aan den waard van het Witte Kruis op Martinique voor tractieren den generaal en intendant secretaris om haerluy ons vrienden te maecken 6-2-0". En op Guadeloupe 11 April: „Voor tractieren des gemelden gouverneurs twee zoons met Engelsche Eeal (ale) om haar te (ver)zoeken, dat zij zouden spreken met haar vader (om) Isnard te laten arresteeren" [1]). Met deze spieringjes had hij toch den kabeljauw niet gevangen!

Deze gouverneur, Dupoyet, was wel genegen de inning der compagniesgelden te bevorderen, maar, omdat ze bij verboden handel hadden gediend, vond hij het gevaarlijk de zaak in rechte te brengen. Ook had hij zich verbaasd, dat Lindesay zoo groote credieten had verstrekt, waardoor hij bovendien de eilanders had gesterkt in hun ongehoorzaamheid aan den koning. Echter meende hij, dat de Comp. nog wel iets zou los krijgen, zoo zij hier een agent had van gezond verstand en zachtzinnig, die de kooplui niet voor schelmen tracteerde zooals sieur Philips had gedaan en ook niet met zulke „imprudencie in zijn discours" als hij. Hij gaf ten slotte den raad, dat de Comp. van den graaf van Maurepas, verlof zou vragen om een Nederlander tot regeling der zaken te zenden, want de koning had nu eenmaal op zware straffen allen handel door vreemdelingen verboden. „Ick wenschte mijnheer", eindigde de hoffelijke man zijn brief, „eenige andere occasie te vinden om UE. dienst te doen [2])".

De dood van Lord Londonderry [3]), die Lindesay niet had willen uitleveren, bracht hem nog bovendien gewin, overmits zijn prov. opvolger, lt. generaal William Matthew, als Lindesay's goede vriend bekend stond en zelfs als pater had willen staan over een kind van zijn dochter, die op St. Christoffel bevallen was. Trouwens de gansche familie bezocht hem daar dagelijks. De afstand was er kort genoeg voor [4]).

Bewindhebberen gingen, als zoo vaak, op den goeden raad niet in en, in plaats van een bekwaam en vertrouwd persoon uit patria te zenden, lieten zij het aan Raecx over er een in eigen omgeving te zoeken. Deze vond toen den heer Theodorus Godet bereid om

---

[1]) *Onkostenrekening van Johan Philips op de eilanden Martanica, Guadeloup om den schuld der Ed. Comp. te effenen*, port. 3 fol. 545, 546.

[2]) Dupoyet aan Raecx d.d. Guadeloupe 20 Mei 1729, port. no. 3 fol. 543. Jean Frédéric Phélippeaux, graaf van Maurepas, sinds 1715 minister o.a. van marine en de koloniën.

[3]) *Boven* blz. 528 noot 2 op 12 Sept. 1729. Raecx in een brief van 6 Oct. 1729, port. no. 3 fol. 579v zegt bij vergissing 23.

[4]) Raecx aan X 22 Nov. 1729, port. no. 3 fol 590r.

voor 500 pesos de poging te hernieuwen. Lukte het hem niet, dan zou het niemand lukken [1]) Ziedaar het begin eener lange lijdensgeschiedenis zooals zij openbaar wordt in de monotone berichten: Godet is op Martinique aangekomen, maar nog geen bericht ; [2]) mons. Godet schrijft veel brieven, maar heeft nog geen cent ontvangen [3]); de heer Godet is terug, maar heeft niets opgedaan als kosten voor de Comp, wij zullen niet langer goed naar kwaad geld gooien, ofschoon Godet nog wel gaan wil [4]). Hij had eenige dagen bij Isnard te Grandterre doorgebracht en drong er nog eens op aan, dat Raecx de origineele obligaties zou medegeven, maar tevergeefs [5]). En sedert wederom: met Godet schiet het nog altijd niet op [6]), Godet wil wel de schulden gaan innen, maar vraagt 25% en reiskosten [7]), mons. Godet is hier aangekomen met.... 64 pesos [8]); in 1740 heet hij hoogbejaard en arm, [9]) in 1741 stierf hij op Guadeloupe, door een val van zijn huis; zijn zoon, die zijn vader wou gaan bezoeken, bleef in den orkaan van 11 Sept. [10]).

§ 31. De fiskaal Jan van Schagen, die in het proces goede diensten had bewezen, zou na afloop met de bark Neptunus schipper William Griffith naar Curaçao gaan. Maar in den nacht van zijn vertrek was er een buskruitontploffing in de kajuit, waardoor koopman William Charles gedood en van Schagen gekwetst werd. Men bracht hem naar St. Maarten, waar hij herstelde. Men mompelde van een aanslag, maar het was schandelijke roekeloosheid: schipper en matrozen waren dronken en hadden het kruit niet geborgen, „staande achter op de banck aan de voeten van den heer fiskaal en aen 't hooft van Charles" [11]).

Dirk Houthuys, met Raecx aangekomen, maar gelijk wij zagen geen raadslid geworden, ging toen naar St. Thomas voor zijne zaken en zeilde 30 April 1729 als kapitein van het schip Waertwijck van St. Eustatius naar patria terug [12]). Er ligt tusschen

[1]) Raecx aan X 20 Maart 1730, port. 3, fol. 601, 602r.
[2]) *Als boven* 9 Mei 1730 *aldaar* fol. 607.
[3]) *Als boven* 27 Juli 1730 *aldaar* fol. 631v.
[4]) *Als boven* 5 Mei 1731, port. no. 4 fol. 18.
[5]) *Als boven* 13 Mei 1731, port. no. 4 fol. 30.
[6]) *Als boven* 12 April 1732, *aldaar* fol. 308.
[7]) Joh. Heyliger aan X 9 Maart 1733, *aldaar* fol. 363r.
[8]) *Als boven* 9 Juli 1733, *aldaar* fol. 404.
[9]) Faesch aan X 25 Maart 1740, port. no. 5, fol. 278.
[10]) Coesvelt aan X 31 Jan. 1741, port. no. 5, fol. 424.
[11]) Raecx aan X 7 en 25 Juli 1729, port. 3 fol. 554r,568. Op een bevolkingslijst van. Curaçao van 1735 vind ik Jan van Schagen weder als fiskaal, Hamelberg *a.w.* I Doc. blz. 166.
[12]) Dirk Houthuys aan X d.d. St. Thomas15 Aug. 1728, port. no. 1fol. 682. Connossement d.d. St. Thomas 15 Aug. 1728 van Nanning Cooyman, schipper naast God van zijn schip de juffrou Geertruy om te zeilen naar Amsterdam, *aldaar* fol. 683. Brief van Houthuys van 15 Maart 1729, port. 3 fol. 416r.

zijn brieven een origineel kattebelletje door hem geteekend op dien vertrekdatum: „Ontvangen vaa den commandeur E. Raecx aen boordt van mijn schip Waertwijck: Een vat pick, 3 schaepen voor verversching van 't volck, 2 dito op mijn thuisreis meegegeven, 1 ton mais, een partij bedorven boonen voor de varkens (aan boord) [1])". Helaas kwam dat meer voor, dat gort en groene erwten en boonen, door de Heeren gezonden, „geheel bedorven, puur zwart en vol wormen" aankwamen en er bij werd aangeteekend: verkocht als varkensvoer [2]).

Corn. Leever, als secretaris met Raecx meegekomen, vond zijn werk veel en zijn inkomsten weinig, omdat bij de minderende slaafsche negotie hij van zijn ½% provisie niet leven kon. Hij vroeg daarom tractement ter discretie der Heeren en successie bij onverhoopt overlijden van den commandeur [3]). Maar reeds het volgend jaar vertrok hij als benoemd commies naar Suriname [4]). Het was een vlucht, want hij had onder trouwbeloften Pieternella, dochter van Jan Simonsz. Doncker, verleid en maakte zich thans uit de voeten. Maar toen het meisje zich zwanger gevoelde, reisde zij hem 16 Augustus 1730 in de bark haars vaders achterna, en men dacht, dat zij met Leever trouwen zou. Maar in Paramaribo aangekomen, vond zij den kerel gehuwd met de dochter van den gewezen gouverneur van Curaçao, Nic. van Beek [5]). Doncker oordeelde dat, zoo de „eervergeten persoon" niet de „pikantigheid" van den gouverneur tegen hem bespeurd had, hij zijn schelmstreek niet zou bedreven hebben, en dat hij daarom zeker zich tot juffrouw Raecx gewend had, om zijn voorspraak te zijn. [6]) In het nog te vermelden proces tegen Doncker komt de gebeurtenis ook nog ter tafel; wanneer aan Donckers slaaf Amsterdam gevraagd wordt: „Waarom wou jou meesters swaager Simon de Graaf Nani (de beschuldigster) ook kloppen?" antwoordt hij: „omdat Nani Pieternella Doncker van Suriname uytgescholden had voor hoer" [7]). Is die juffrouw Beek later gestorven en is Leever dan toch nog met de verlaten Pieternella getrouwd? In 1747 kreeg de toenmalige gouverneur Joh. Heyliger Pzn. verlof om voor

[1]) Port. 3 fol. 448.
[2]) Raecx aan X 15 Sept. 1730, port. 3 fol. 645r.
[3]) Leever aan X 15 Maart 1729, port. 3 fol. 412r—414v.
[4]) Brieven naar America als boven 13 October 1729.
[5]) Raecx aan X 15 Sept. 1730, port. no. 3 fol. 645v. Doncker aan Kamer Zeeland 5 Febr. 1731, *Cahierboek*. Nic. van Beek had einde 1703 als directeur van Curaçao moeten bedanken, Hamelberg *a.w.* I 112.
[6]) Doncker aan X 20 Sept. 1731, port. no. 4 fol. 168.
[7]) Op 25 Mei 1731, port. 4 fol. 228r. Wij zagen vroeger dat Doncker getrouwd was met Petronella Salomonsz. Simon de Graaf nu was met haar zuster Aletta gehuwd, *Doopboek* R.A. no. 248 op 16 Dec. 1744 en *Ondertrouwboek* no. 252 op 11 Dec. 1757.

niet langer dan een jaar naar Suriname te gaan tot regeling van particuliere zaken. Het verzoek daartoe was in Holland voor hem gedaan door zijn schoonbroeder Corn. Leever [1]). Nu was Joh. Heyliger, zagen wij, getrouwd met Judith Doncker, de zuster van Pieternella, wat het zwagerschap verklaren zou.... en wijzen op een blijeindigend treurspel.

Eindelijk was met Raecx meegekomen Jan Pieter Schenck. Hij was te Amsterdam in dienst gegaan der Comp. als adelborst ten overstaan van burgemeester Lestevenon en in Dec. 1729 korporaal geworden. Onder Leever werd hij deurwaarder, na diens vertrek provis. secretaris en vendumeester. Hij vroeg toen ontslag uit den militairen dienst en beloofde dat, zoo hij secretaris mocht worden, hij lijf en bloed voor de Comp. offeren zou [2]). Helaas moest Raecx hem reeds het volgend jaar ontslaan wegens kwaad gedrag en diefstal, „gaende alles door de keel". Doncker betaalde de verduisterde gelden en nam den man in zijn dienst. Willem Stokvis werd secretaris [3]).

§ 32. Er was daareven sprake van juffr. Raecx. Inderdaad was op den 11den Augustus 1730, te midden van al zijne moeilijkheden, de heer commandeur, jongman, geboren binnen 's-Gravenhage, in ondertrouw opgenomen met Cornelia Vos, jongedochter geboren op den Leidschen dam. Den 29sten Augustus ging het derde gebod en werden zij op den middag getrouwd [4]).

Ten slotte ds. Kowan, dien wij de partij van Lindesay zagen toegedaan. Hij had indertijd de Heeren weer eens herinnerd aan hun belofte, dat, wanneer het eiland floreerde, hij zou genieten wat de collega's in Suriname genoten. Voor gemis van vrije tafel over 21 jaar had hij ƒ 8400 te goed en de heer mr. Gerard Burghout, advocaat en notaris te Amsterdam zou die som gaarne voor hem in ontvangst nemen [5]). Twee jaar later brachten de Heeren om 's mans langdurigen dienst zijn tractement op ƒ 300, ja in 1727 geven zij hem eindelijk het lang begeerde rantsoen, wekelijks 16 pond vleesch, 12 pond grove beschuit en 18 pinten gort [6]). Doch

[1]) Kamer Amsterdam aan Joh. Heyliger 10 Juni 1747, 342 W. I. C. 475.

[2]) Leever aan X 15 Maart 1729, port. no. 3 fol. 412. Schenck aan X 20 Maart 1730, *aldaar* fol. 604, 605r. 9 Mei 1730 *aldaar* fol. 608.

[3]) Brieven als boven 18 Oct. 1730. Raecx aan X 31 Aug. 1731, port. no. 4 fol. 212. 20 Sept. 1731 *aldaar* fol. 75v. Schenck's bezwaarschrift 20 Sept. 1731 *aldaar* fol. 210, 211r. Hij was ook een Duitscher schrijft althans „hebbe verwaltet" en „so oft". Dankbetuiging van Stokvis 8 Jan. 1732, port. no. 4 fol. 306r.

[4]) *Ondertrouwboek* van St. Eustatius R.A. no. 251 op datum.

[5]) Kowan aan X 1 Mei 1722, port. no. 2 fol. 685r. Zijne brieven van 9 Jan. 1723 en 9 Aug. 1724 zijn geheel onbelangrijk.

[6]) *Resolutiën* Heeren X Veneris 17 Nov. 1724 fol. 168. Joh. Lindesay aan X 18 Juni 1725, port. no. 1 fol. 535r. Brieven naar America als boven op 28 Oct. 1727. Kowan aan X 1 Juni 1728, port. no. 1 fol. 647.

nu waren zij boos. Van zijn brieven zeiden zij vaak, dat ze „als geen rescriptie requireerende voor notificatie werden aangenomen" [1]), nu ontving hij eene rescriptie, die niet malsch was. Niet alleen had hij zich tegen Raecx en de nieuwe regeering durven verzetten, maar in zijne gebeden had hij bewoordingen laten influeeren, die de gemoederen der opgezetenen tegen de Comp. hadden geexciteerd en genoegzaam hadden te kennen gegeven, dat de gewezen commandeur Lindesay verongelijkt werd. Hunne surprise was groot. Zij wisten niet wat te denken van een predikant, wien zij nog kort geleden zooveel preuven van benevolentie gegeven hadden en die nu dus durfde handelen. Vóórdat zij echter tot strenger maatregelen zouden moeten overgaan, wilden zij hem tot voorzichtigheid aanmanen en obediëntie aan hun orders [2]).

§ 33. Het commandeurschap van Raecx is inderdaad rijk geweest aan, natuurlijk niet wereldschokkende maar toch, voor onze eilanden belangrijke gebeurtenissen, waarvan wij voortgaan te berichten. Bij de vernieuwing van het octrooi der Comp. op 8 Augustus 1730 verkregen alle Nederlandsche schepen vrije vaart op de kust van Guinea, zoodat het lorredraaien van zelf ophield. Wel moesten voortaan de particuliere slavenschepen lastgeld betalen en voorzien zijn van een behoorlijk paspoort der Staten. Konden zij dat niet toonen — dan verbeurdverklaring [3]). Van andere scheepvaartgebeurtenissen verdient vooreerst vermelding, dat op 21 October 1731 een barkje van Spanishtown het bericht bracht, dat er op een rif van de Annigades een Spaansch schip was gebleven met 200 man, onder wie de nieuwe gouverneur van San Domingo en die van Portorico met hunne vrouwen en kinderen [4]). Die van Spanishtown waren toen met 60 man in een bark gekomen en wakker aan het plunderen geslagen, zoodat de huizen daar nu opgepropt zaten met gestolen goederen, van een hunner voor een waarde van 50.000 pesos. Zij hadden de vrouwen, die aan land waren gegaan, tot zelfs het hemd uitgetrokken, onder wie de echtgenoot van genoemden gouverneur van Portorico, die

---

[1]) *Resolutiën* als boven Lunae 10 Oct. 1729 fol. 33r.

[2]) *Resolutiën* als boven Martii 11 Oct. 1729 fol. 36v. De brief is van 13 Oct.

[3]) Kamer Amst. aan Raecx 18 Sept. 1730, 340 W. I C. 473.

[4]) Anegada, rifachtig eilandje boven Sombrero en Anguilla, Blaeu, *Atlas*. Amst. 1665, 8ste stuk. Spanistown, niet de hoofdstad van Jamaïca, dat te ver ligt, maar een andere naam voor Virgin Gorda, een der Maagdeneilanden. Bryan Edwards, *The history, civil and commercial, of the Britsch West-Indies*, 1819, I 499 noot: „Virgin Gorda is likewise called Penniston and corruptly Spanish Town". Op ditzelfde rif bij Virgin Gorda bleef 15 Aug. 1729 de Salvator Mundi van St. Thomas naar Kopenhagen, Westergaard, *The Danish West Indies* pag. 152.

jong kraams was. Daarna hadden zij het schip in brand gestoken. Op dit bericht gingen twee barkjes van St. Eustatius, tuk op buit, er ook heen, maar bij hun terugtocht hield Raecx het gestolene aan, dat trouwens niet veel zaaks was, omdat zij telaat waren gekomen. Het bestond uit half verrot Vlaamsch linnen en bracht in vendutie 284-5-1 pesos op, die Raecx voor den wettigen eigenaar bewaarde. Toen dan ook enkele maanden later Matthias Albanez, gouverneur van Portorico naar goederen van dat schip vroeg, legde de commandeur aan den schipper, die het linnen gevischt had, $\frac{1}{3}$ toe en zond de rest. 189-2-0 pesos aan den gouverneur [1]).

Belangrijker nog was twee maanden later de aankomst van een Zweedsch scheepje de Fortuna kapt. Laurens Brander, dat thuis hoorde te Göteborg, de Canarische eilanden, daarna Essequebo had bezocht, op St. Christoffel ijzer had verkocht en thans op St. Eustatius suiker wilde innemen, wat Raecx toestond mits zij de gewone rechten betaalden. Doch het ontging zijn aandacht niet, dat de Zweden zoo weinig te „vernegotieeren" hadden, 16 vaten spijkers en wat Neurenburger kramerijen. Daarom schreef hij naar St. Christoffel om inlichtingen en hoorde van daar, dat het eigenlijk doel der Zweden was, om een kolonie omtrent Essequebo te stichten en dat dit scheepje in opdracht had naar eene gelegen plaats te zoeken [2]). Ziedaar nieuwe pogingen tot Zweedsche kolonisatie in West-Indië, nadat Willem Usselincx juist honderd jaar vroeger daarop zoo sterk had aangedrongen en daarvan rapport had gedaan in zijn „Argonautica Gustaviana", Frankfort 1633 [3]). En het was Guyana, waarop hij in het bijzonder het oog gevestigd had! De Zweedsche plannen van 1732 vielen dus in den tijd, dat Herman Gelskerke gouverneur van Essequebo was, immers van 1729 tot 1742, onder wien Storm van 's Gravesande sinds 1738 als secretaris diende; maar van Zweedsche kolonisatie gedurende zijn bewind wordt niets vermeld. [4]).

Van de buitenlandsche komen wij tot de binnenlandsche aan-

---

[1]) *Journaal van het merkwaardig gepasseerde*, 21–23 Oct. 8 Nov. 1731, port. no. 4 fol. 242, 243r. Raecx aan X 12 April 1732, *aldaar* fol. 309r

[2]) Raecx aan X 16 Juni 1732, port. no. 4. fol. 338v, 339r. De naam van kapitein en schip volgens *Lijst van ingekomen vaartuigen* op 11 Juni 1732, *aldaar* fol. 346.

[3]) Ca. Ligtenberg, *Willem Usselinx*, blz. 58—87. E. Wrangel, *De betrekkingen tusschen Zweden en de Nederlanden*, vert. van Mevr. Beets, blz. 26 vlg.

[4]) P. M. Netscher. *Geschied. v.d. Koloniën Essequebo, Demerary en Berbice*, blz. 107,113. Het is opmerkelijk, dat prof. dr. J. Boeke de blanke visschers van Simpson baai in de westelijke lagunen van St. Maarten voor afstammelingen misschien van Zweedsche kolonisten houdt, gelijk er ook van St. Barthélemy naar St. Thomas moeten gekomen zijn. Zie D. van Blom, *Niederländisch West Indien* in *Schriften des Vereins fur Sozialpolitik* 1912 II 159 f. Vergel. *boven* blz. 357 noot 1.

gelegenheden. Raecx heeft plannen gehad om, door verbetering en oordeelkundige verzorging der befaamde zoutpannen op St. Maarten, het eiland tot hooger welvaart te brengen. Bewindhebberen juichten dat wel toe, maar wilden toch eerst weten, hoeveel kosten dat voor hen zou meebrengen en ook of de opgezetenen door het afleiden van het water last zouden lijden? En zij bevalen, dat intusschen de reeds begonnen werken zouden worden stopgezet. Raecx stelde hen gerust: zij zouden geen onkosten hebben. Ook gaf hij den wijzen raad, dat zij aan enkele particulieren het privilege van de ontginning der zoutpannen zouden geven, wat de zoutwinning bevorderen zou. De Heeren gingen daarop niet in, maar bepaalden (wat hun altijd het naast aan het hart lag), dat de verbetering dan mocht doorgaan, doch dat het der Comp. niets kosten mocht en dat, zoo zij het bedrijf vrijgaven, zij 2 % der opbrengst zouden genieten, waarvan zij nader het aandeel van den vice-commandeur zouden vaststellen [1]).

§ 34. Ook op godsdienstig terrein had Raecx zijne beslommeringen. Den 6den Juni 1731 kwam er op St. Eustatius een kwaker van Barbados met 22 huisslaven, die verlof vroeg te mogen blijven totdat er reisgelegenheid naar Jamaica zou komen [2]). Het was 60 jaar geleden, dat George Fox zelf op de Industry op Barbados voet aan wal had gezet, om de Vrienden daar te bezoeken en van 4 October 1671 tot 8 Januari 1672 in het gastvrij huis van Richard Forstall verblijf had gehouden. Vandaar was hij toen ook naar Jamaica vertrokken [3]). Want op dat eiland woonden eveneens kwakers, maar nog lang daarna in onvoldoend aantal om eene gemeente te vormen, terwijl zij, evenmin als de Joden, onder de wet vielen, die immigranten bescherming bood [4]). Sinds waren de tijden hun gunstiger geworden. In Nieuw-Nederland had Stuyvesant hen bloedig vervolgd, o. a. in Rustdorp op Long Island, dat tegenwoordig ook Jamaïca heet, maar Bewindhebberen hadden hem ernstig berispt in een brief van 16 April 1663 en o.a. geschreven: „Laat iedereen vrij zoolang hij zedig, ingetogen en burgerlijk onbesproken is en anderen niet lastig

---

[1]) Kamer Amst. aan Raecx 13 Febr. 1730. 18 Sept. 1730. Brieven als boven 340 W. I. C. 473. Raecx aan X 9 Mei 1730, port. no. 3 fol. 606.

[2]) *Journaal* als boven op 6 Juni 1731, port. no. 4 fol. 48r.

[3]) *Autobiography* ed. Rufus M. Jones, pag. 488. Fox rekent naar den kalender volgens welken Maart de eerste maand was. Hij zegt dus, dat hij op Barbados kwam den 4den der 8ste maand en vandaar vertrok den 8sten der elfde maand 1671, terwijl hij Jamaica verliet den 8sten der eerste maand 1671/72 d.i. 8 Maart 1672. In 1669 meldt Blake kwakers op Barbados.

[4]) Frank Wesley Pitman, *The development of the British West-Indies* 1700—1763, pag. 8, 27, 29, 47.

valt." Dit vrijheidsbeginsel heeft onze overheden altijd geleid [1]). Zeker ook die op St. Eustatius. Deze kwaker kwam met 22 huisslaven. Fox was op Barbados voor het eerst met slavernij in aanraking gekomen, had op zachte behandeling aangedrongen en ook geleerd, dat na enkele jaren dienst hunne meesters hen behoorden vrij te laten. In Pennsylvanië liet men aldus na vier jaren die blanke slaven vrij, die zichzelven verkocht hadden of in Europa voor de plantages geronseld waren. De negerslaven riepen spoedig het geweten der kwakers wakker; reeds van 1688 is het stuk van Germantown, waarin zij tegen slavenhandel protesteeren; in 1758 wekte de jaarvergadering alle Vrienden op om hun slaven vrij te laten; in 1776 werden kwakers, die nog slaven hielden, van het lidmaatschap der gemeente ontzet [2]). Onze kwaker leefde in 1731 lang vóór dien tijd en had blijkbaar tegen het slavenhouden nog geen bezwaar.

Was er van eene blijvende vestiging van kwakers op onze eilanden geen sprake, gansch anders ging het met andere elders vervolgden, met de Joden. In de geschiedenis van Suriname beslaan zij eene groote plaats, iets kleiner in die van Curaçao, van veel beteekenis waren zij in ons verzuimd Braziliaansch rijk [3]). Niet anders op de overige West-Indische eilanden. Ten tijde van Raecx waren zij talrijk op Jamaïca, waar zij synagogen hadden te Spanish Town en te Kingston en 15 suikerplantages bebouwden. Door hun handelsgeest en ijver welvarend, wekten zij afgunst, wat ook den rassenhaat verscherpte [4]). Op St. Eustatius nu vonden wij in 1722 21 leden der Joodsche natie [5]). In 1730 hadden parnassijns der Portugeesche Joodsche gemeente te Amsterdam om gelijke rechten gevraagd voor joden, die zich op ons eiland wilden vestigen en aanstonds had men hun vrijheid én van negotie én van religie toegestaan met de bepaling, dat er tusschen christenen en hen geenerlei onderscheid mocht gemaakt

---

[1]) Brodhead, *History of the State of New York*, first period pag. 619, 707.

[2]) John Fiske, *The dutch and quaker colonies in America* II 325[a]. Oldendorp in zijn reeds vaak genoemde *Geschichte der Mission* etc. kent op de Deensche Antillen geen kwakers. Zie ook De Hoop Scheffer in *Doopsgez. Bijdragen* 1884 blz. 97—103, die aantoont dat van de onderteekenaars der verklaring van 1688 twee kwakersch en twee doopsgezind waren.

[3]) L. Knappert. *Schets van eene geschiedenis onzer handelskerken* blz. 31, 33, 125 vlg. Fred. Oudschans Dentz, *De kolonisatie van de Portugeesch Joodsche natie in Suriname en de geschiedenis van de Joden Savanne*, Amst., Hertzberger, 1927.

[4]) Bijzonder fel zijn de *Memoirs of the life and travels of dr. James Houstoun*, 1747, waaruit Pitman *a.w.* pag. 30 noot 58 een citaat geeft.

[5]) *Boven* § 21. Van 1711 kennen wij twee Joodsche kooplieden, Juda Obediente en Salomon Nunez Netto, die geregeld voor hunne zaken op St. Eustatius kwamen, L. Knappert in *W. I. Gids* 1928, blz. 255.

worden [1]). Raecx had daaraan altijd de hand gehouden, nimmer in eenig geval onderscheid gemaakt noch iemand recht of justitie geweigerd. Zelfs had hij den eersten Woensdag van iedere maand als rechtsdag voor hen vastgesteld. Maar nooit, moest hij verklaren, heb ik in al de jaren dat ik op Curaçao gewoond heb, waar toch zooveel joden zijn, zulk eene verbittering gezien als onder de weinigen, die hier zijn, onder wie ik dagelijks ruzie stillen moet [2]). Weder enkele jaren later was, bij de toeneming der bevolking, ook hun getal dusdanig gegroeid, dat zij vroegen om eene synagoge te mogen bouwen. De toenmalige gouverneur Faesch stond hun dat toe op een plaats, waar „de uitoefening hunner godsdienstplichten niet hinderlijk zou zijn aan die der christenen" [3]). Jammer, dat ook hier, thans en later, telkens geschillen over zaken van kerkelijk bestuur uitbraken tusschen Portugeesche en Hoogduitsche joden, waarop parnassijns dan de tusschenkomst der regeering plachten in te roepen. In 1760 heeft gouverneur Jan de Windt toen eene commissie uit beide natiën benoemd om askamoth, reglementen op te stellen [4]), juist wat in Suriname gouverneur Wichers in 1785 bij twisten in de Portugeesche gemeente doen zou [5]). In Januari 1775 bezocht eene Schotsche dame St. Eustatius en zag daar twee joodsche slachtoffers der Spaansche inquisitie, die men liefderijk had opgenomen [6]).

§ 35. Het vóórlaatste jaar van zijn bewind is Raecx nog in het bijzonder vergald door het proces tegen Jan Simonsz. Doncker. Van zijn ambten ontzet, leefde hij als groot planter en koopman op het eiland. De treurige geschiedenis, die wij maar in het kort zullen verhalen, trad aan het licht, toen Doncker den 19den Mei 1731 zekere Nanni Pijk, eertijds weduwe van James Hassels, nu getrouwd met adelborst Jan Lautensleeger, aan den openbaren weg sloeg en trapte, omdat zij had durven vragen naar haren neger Statius, dien Doncker in zijn huis gevangen hield. Zij moest zich onder behandeling stellen van chrirurgijn Theod. Ketterling

[1]) Kamer Amsterdam aan Raecx 18 Sept. 1730, 340 W. I C. 473.

[2]) Raecx aan X 5 Febr. 1731, port. no. 4 fol. 1v. Vermoedelijk zal hij de wijsheid betracht hebben van Gallio in *Handd* 18, 14, 15.

[3]) Kamer Amst. aan Faesch 23 Febr. 1737 en 21 Nov. 1739, 341 W. I. C. 474. Den 9den Juli 1738 was de synagoge er nog niet, Faesch aan X op dien datum, port. no. 5 fol. 141r.

[4]) Kamer Amst. aan De Windt 19 Dec. 1760 342 W. I. C. 475.

[5]) David de Is. C. Nassy, *Essai historique sur la colonie de Surinam ,mis en ordre par les régents de la nation juive portugaise*, Param. 1788, 2 vol. Nederl. vertaling te Amsterdam en te Harlingen 1791 als *Historische proeve* enz.

[6]) *Journal of a lady of quality*, uitg. 1923, pag. 136 s. Het oude Joodsche kerkhof beschrijft Fenger, *The cruise of Diablesse*, 1926, p. 261.

en onder de processtukken bevindt zich eene rekening van 13 pesos aan medicamenten voor de „deerlijk geslagen juffrouw Lautensleeger". Zij had toen niet langer gezwegen, maar verteld, dat Donckers slaven Amsterdam en Adam haar dochter Catrijntje, oud 13 jaar, in het waterfort, waar zij bezig was theewater te koken, hadden aangesproken en gevraagd, of zij dien nacht wel bij hun meester boven zou willen komen, dat hij haar dan in zijde zou kleeden als een juffrouw en dat zij in een rooden mantel op een eigen paard zou rijden. Andere vrouwen, o.w. eene Elisabeth de Bucq weduwe Isaäc Barends, hadden de negers voor haar zelven of voor haar dochters soortgelijke aanbiedingen gedaan met beloften van gouden oorhangers, pistoletten, vaten vleesch en meel, rollen tabak, maar zij hadden allen geweigerd, soms onder zeer kernachtige bewoordingen als: „segt aan jouw meester dat hij met zijn geld naar den duyvel loopen kan", of uiterst openhartige b.v. als antwoord op de vraag: „mijn meester laet Catrijntje vragen of zij boven voor hem zijn linnen wil komen naaien?" [1]). Op grond van al deze verklaringen was Raecx toen opgetreden als eischer in cas crimineel tegen Doncker en had tegen hem, als bedrijver van ontucht en gewelddadige gevangenhouding, geëischt: binnen deze forteresse gedetineerd te worden totdat een schip van hier vertrekt naar Europa om daarmêe te gaan en voorts voor 25 achtereenvolgende jaren gebannen te worden uit het district der Ed. W. I. Compagnie.

Hiertegen kwam Doncker, gewezen kapitein en raad, in een uitvoerig betoog op. Hij ontkende alles, behalve zijn slaan van Nanni, maar die had zelve hem Catrijntje aangeboden. Ook schreef hij aan Bewindhebberen en vroeg hunne bescherming tegen zulk een commandeur. „Komt ZE. sulx te doen aen t' groene hout, hoe sal 't met 't dorre gaen?" Fiere verontwaardiging of farizeïsme? Voorts gaf hij te kennen, dat hij bij veroordeeling de zaak in revisie zou trekken, en bezwoer hen, dat zij de mishandeling, hem en zijn moederlooze weezen aangedaan, zouden bestraffen. Hij achtte het daarbij niet ondienstig er de Heeren aan te herinneren, dat hij, behalve de andere lasten, jaarlijks voor 600 à 700 okshoofden suiker-accijns betaalde, al naar het succes van zijne negotie met de Franschen. De Raad velde 10 September 1731 vonnis. Hij achtte de ontuchtige handelingen niet tot uitvoering gekomen, althans onbewezen, en veroordeelde beklaagde

[1]) De moeder van Margriete Barends zeide: „Ik wil liever sien dat mijn dogter een Osnabrugsche keurs draagt als 30 gld. te verdienen", port. no. 4 fol. 98r. Osnabrug was een grof Duitsch linnen, waarmede jaarlijks wel 10 à 12 Hollandsche schepen naar St. Eustatius kwamen, Pitman, *a. w.* pag. 421. *Boekzaal* 1782, I (631).

tot eene boete van 150 pesos van achten, ½ aan den eischer, ½ aan de gereformeerde kerk, tot de kosten van het proces, tot uitbetaling van 100 pesos aan Lautensleeger voor het „slaen en de pijn zijner huysvrouw" en tot uitlevering van zijn slaaf Amsterdam. Deze ongelukkige werd daarna veroordeeld om wegens koppelarij binnen deze forteresse aan den paal te worden gegeeseld, zooals ook 7 November geschiedde [1]). Was Doncker aan al deze gemeenheden schuldig? Wij kunnen het niet beslissen; op de zedelijke toestanden werpt het proces in elk geval geen gunstig licht. Opmerking verdient nog, dat in de verklaringen ten processe de volkstaal spreekt en daarin zooveel Engelsch voorkomt: Mistress, Swiethart, God dem your blod.

§ 36. Bewindhebberen stelden thans, niet te vroeg, het tractement van den commandeur vast op *f* 500 ' jaars, vrije woning en een stukje grond gelegen aan 's Comp. plantage Konkore. Voorts twee schellingen van elk paspoort van vreemde schepen [2]). Hij heeft er niet lang van genoten, want 10 Februari 1733 „behaagde het den Almogende hem uit dit tranendal weg te nemen" [3]). Tot het laatste toe hadden de lasten van zijn ambt hem gedrukt. „*Het is groote moeyte hier* met het invorderen van het hoofdgeld", had hij eens geschreven, „den eene schelt, den ander raest, sijnde het hier een onverstandig volk, de goeden niet te na gesproken, die seer gewillig sijn" en later nog eens zijne bevindingen samengevat in de woorden: „want in waarhijt gesproken, het is hier een verdrietigh en lastig pak commandeur te sijn". Vandaar ook toen zijn ootmoedig verzoek aan de Heeren om hun gunst, wanneer er eenig honorabel ambt op Curaçao mocht openkomen [4]). Het heeft niet mogen zijn. Zijn opvolger Faesch zou eens directeur van Curaçao worden, Raecx heeft na even getrouwen dienst zijn graf op St. Eustatius gevonden. Zijne weduwe Cornelia Vos — wij zagen dat hij 29 Augustus 1730 met haar getrouwd was — bleef eenzaam en bedroefd achter, in een haar nog vreemde, afgelegen plaats, zonder maagschap en vrienden. Zij leverde alle boeken en papieren over en vroeg, of zij het genoemde stukje grond bij Konkore koopen mocht? Daarin zijn de Heeren niet getreden, want later heeft ook Faesch er gebruik van gemaakt, die echter de loods, welke Raecx er op had laten

[1]) *Journaal* als boven 19 Mei 1731, port. no. 4 fol. 39r. *Memorie* van Raecx d.d. 5 Sept. 1731 met de stukken *aldaar* fol 78r, 79, 90—168. Het vonnis *aldaar* fol. 196r. Het vonnis over den slaaf Amsterdam *aldaar* fol. 238. Doncker aan X 19 en 20 Sept. 1731 *aldaar* fol. 166, 168. De schadevergoeding *aldaar* fol 209r.

[2]) Kamer Amsterdam naar America 18 October 1730.

[3]) Joh. Heyliger en raden aan X 28 Febr. 1733, port. no. 4 fol. 362r.

[4]) Raecx aan X 3 Dec. 1731. 2 Sept. 1732. *Cahier bouck.*

bouwen, moest doen taxeeren en het bedrag der weduwe uitkeeren. Nog verzocht juffrouw Raecx, aan den nieuwen commandeur te worden aanbevolen [1]), maar het volgend jaar deed zij het wijste, wat zij in haar eenzaamheid doen kon, zij keerde naar het vaderland, misschien naar den Leidschen dam terug. En meteen vroeg Joh. Heyliger om het blijkbaar sterk begeerde voordeel van het stukje land [2]).

Aldus hebben wij de geschiedenis onzer eilanden gedurende de eerste dertig jaren der 18de eeuw verhaald. Vóórdat wij het relaas harer lotgevallen voortzetten, vragen wij de aandacht van den lezer voor eene afzonderlijke beschouwing van enkele vitale belangen der eilandbewoners.

Naschrift. In zijn *Manuel d'histoire II* 189 geeft Stokvis de namen der Fransche gouverneurs van Martinique. Het is ons in §§ 22 en 30 gebleken, dat na De la Varenne 1717 nog Du Pas Feuquière 1722 en na De Champigny 1728 nog Duparet 1729 dienen te worden ingevoegd.

(Wordt vervolgd).

---

[1]) Cornelia Vos, wed. E. Raecx aan X 21 Febr. 1733, port. no. 4 fol. 368. Kamer Amst. aan Faesch 23 Mei 1737, 341 W. I. C. 474.

[2]) Joh. Heyliger aan X 24 April 1734, port. no. 4 fol. 435.

BOEKBESPREKING

Prof. Mr. J. A. Eigeman, *Indië en de ministerraad Een staatsrechtelijke studie*. Boekhandel vh. Gebr. Belinfante (N. V.), 's-Gravenhage, 1929. *f* 1.60.

Dit boekje van Prof. Eigeman, overdruk van een studie in het Koloniaal tijdschrift van November ll. is een vervolg op zijn politiek-staatsrechtelijke studie *Indië en het koninkrijk* van 1928, ook bekend uit het Memorandum van den Raad van Bestuur der Nationale Unie, aangeboden aan de leden der Staten Generaal naar aanleiding van de destijds aanhangige wijzigingen der Indische staatsinrichting, welke geschrift op zijn beurt eenige maanden tevoren was voorafgegaan door een opstel in het Haagsch Maandblad van April 1928 over *De staatsrechtelijke positie van den gouverneur-generaal*.

Er zijn twee voorname redenen, om in dit tijdschrift deze studie aan te kondigen. Vooreerst geldt, wat hier van „Indië" gezegd wordt, niet minder van Suriname en Curaçao, omdat de grondwet nu eenmaal bij de formuleering in 1922 van de nieuwe beginselen geen onderscheid gemaakt heeft tusschen Oost- en West-Indië. De gebiedsdeelen in West-Indië worden dan ook telkens naast Nederlandsch-Indië genoemd. Zelfs wordt in het Voorbericht de aanslag op het Waterfort te Willemstad op 8 Juni 1929 uitdrukkelijk vermeld als hebbende aangetoond, dat het met de „structuur" van den Nederlandschen staat toch niet geheel in orde is, en wij staan voor een onvoltooide organisatie van het koninkrijk. En in de tweede plaats zullen straks — het mag waarlijk wel „straks" zijn — in de Staten-Generaal aan de orde komen de staatsregelingen of regeeringsreglementen van Suriname en Curaçao, waarbij wellicht ter sprake zullen komen de beschouwingen, door Prof. Eigeman gemaakt naar aanleiding van de sedert de herziening der Oost-Indische bestuursinrichting opgedane ervaring.

Over een gedeelte van hetzelfde onderwerp, met name over de plaats, die de gouverneur in het nieuwe bestek inneemt, heeft in den derden jaargang van De West-Indische Gids de oud-gouverneur Staal geschreven, en de onder zijn voorzitting vergaderde commissie van advies omtrent de herziening van de West-Indische regeeringsreglementen heeft met meer dan één opmerking van dien zoo bevoegden schrijver rekening gehouden. Wanneer ik mij niet vergis, gaat Prof. Eigeman heel wat verder dan destijds de heer Staal wilde gaan.

Oost en West, aldus Prof. Eigeman, zijn geworden van wingewest tot koninkrijk, van object van beheer staatsrechtelijk subject, zelf-

standige, het koninkrijk der Nederlanden mede samenstellende bestanddeelen, en daarmee is met de ondergeschiktheidsverhouding aan het departement van Koloniën gebroken. Hiermee is het vraagstuk der ministerieele verantwoordelijkheid ingrijpend veranderd, en komt de vraag aan de orde: wie is verantwoordelijk voor het Indische staatsbeleid?

Van een ondergeschiktheid van den gouverneur(-generaal) als bestuurder van een deel des rijks aan het departement van Koloniën is geen sprake meer. De gouverneur(-generaal) is geen ambtenaar van het rijk in Europa meer maar ambtenaar van het Koninkrijk der Nederlanden, zooals dit is samengesteld uit het rijk in Europa en de overzeesche gebieden.

De aanwijzingen des Konings, die de gouverneur(-generaal) bij de uitoefening van het bestuur heeft in acht te nemen, vereischen niet het contraseign van den minister van Koloniën alleen maar van den ministerraad of diens voorzitter.

Voor dat gedeelte van het regeeringsbeleid, dat het algemeen stelsel des gouvernements betreft, is de staatsrechtelijke chef van den gouverneur(-generaal) niet meer de minister van Koloniën maar de ministerraad of diens voorzitter. Daarnaast blijft bestaan de verantwoordelijkheid van den gouverneur(-generaal) voor het departementaal gedeelte van zijn beleid aan den minister van Koloniën.

Tegelijkertijd is veranderd de positie van den minister (en niet alleen van dezen minister): als lid van den ministerraad heeft hij met dezen te behartigen de belangen, den staat in pleno betreffende, en als hoofd van het technische departement strekt zijn bemoeienis niet verder dan de huishoudelijke inrichting van het ministerie. Naast — of liever boven — de verantwoordelijkheid van den minister van Koloniën aan de Staten-Generaal staat die van den ministerraad in den persoon van zijn voorzitter.

Deze gedachten vindt men het geheele boek door uitgewerkt: voor de buitenlandsche staatkunde, defensiebeleid, marine.

Theorie zal men zeggen, en Prof. Eigeman zegt niet anders. Daarom klaagt hij over de onvoltooide organisatie van het koninkrijk. Niet scherp is omschreven, wie de verantwoordelijkheid draagt voor gebeurtenissen, als die van 8 Juni ll. op Curaçao, waardoor de veiligheid van het rijk als geheel wordt in gevaar gebracht.

De minister van Defensie aanvaardde geen verantwoordelijkheid; die van Koloniën gevoelde die alleen voor den inwendigen toestand, waarin zich Curaçao bevond, en bracht het overigens — wat de verdediging betreft — niet verder dan „onbehagelijke gevoelens". Buitenlandsche zaken" treft evenmin blaam voor de nationale onheilsnacht, want de officieele betrekkingen met Venezuela waren in orde. „Financiën" draagt geen verantwoordelijkheid, eenmaal des ministers druk op zijn ambtenooten door deze aanvaard zijnde.

„De beveiliging van de overzeesche gebieden tegenover buitenlandsche invloeden", aldus Eigeman, „is een aangelegenheid, rakende het Koninkrijk der Nederlanden in zijn geheel, en is als zoodanig onttrokken aan den werkkring van een bepaald departement".

De heer Colijn had bij zijn interpellatie geen genoegen moeten nemen met een antwoord namens de regeering van den minister van Koloniën.

De „harde les" van Curaçao is, dat een behoorlijk omschreven verhouding van het rijk en zijn deelen ontbreekt; er is geen duidelijke begrenzing van de aangelegenheden, die inwendige aangelegenheden zijn van de het koninkrijk samenstellende deelen, en van die, welke door hun eigen aard algemeene staatsaangelegenheden zijn en die dan ook als zoodanig behandeld moeten worden. Voor de algemeene belangen van het koninkrijk moet de regeering zonder eenige uitzondering als geheel worden aansprakelijk gesteld. De Kroon met den ganschen raad der ministers moet het bindmiddel zijn tusschen de landen van overzee en het moederland. De eerste minister worde de autoriteit, die verantwoordelijk is voor de politiek, die het Koninkrijk der Nederlanden als vernieuwde eenheid sinds 1922 heeft te voeren.

Tot zoover Prof. Eigeman. Wellicht heeft hij met mij een oogenblik gedacht, dat de ontwikkeling dezer gedachten in De Nieuwe Rotterdamsche courant van 7 September 1929 aanleiding was geweest tot het bezoek, dat de thans heengegane gouverneur na zijn komst hier te lande ook aan den minister-president bracht. Maar dan zal de behandeling van het beleid van dezen landvoogd bij hoofdstuk XI der staatsbegrooting hem wel weer hebben te leur gesteld.

Amsterdam, 19 Januari 1930. DE GAAY FORTMAN.

DE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1930

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

De Curaçaosche aangelegenheden, vroeger nauwelijks in de Staten-Generaal ter sprake komende bij de behandeling der begrooting dezer kolonie, werden ditmaal behandeld behalve bij hoofdstuk XI in beide kamers, in de Eerste Kamer bij de algemeene beschouwingen der staatsbegrooting, bij hoofdstuk VIII (defensie) en bij hoofdstuk X (arbeid). Aan de nox atra van 8 Juni 1929 is dit te danken — of, zoo men wil, te wijten —. Voornemens al wat met die droeve gebeurtenis samenhangt aan afzonderlijke beschouwing te onderwerpen, bepaal ik mij thans tot de behandeling van de begrooting van Curaçao in den Kolonialen raad en die van hoofdstuk XI der staatsbegrooting in de Staten-generaal, voor zoover deze laatste Curaçao en niet tevens den overval van Urbina betrof.

Over het regeeringsreglement van 1865 is veertien jaar gedaan. Met dat van 193.? gaat het hard denzelfden kant uit. Intusschen geniet Curaçao van zijn autonomie. Autonomie! klinkt het niet als een bespotting. Vanwaar moet Curaçao zijn krachten halen om het autonoom te besturen, zijn vertegenwoordigend lichaam met name, dat de grondwet voorschrijft? Is het meer autonoom, dat de begrooting vóór de behandeling in den Kolonialen raad ter dege op het Plein bekeken wordt, dan dat dit daarna op het Binnenhof — minder degelijk — geschiedt?

Er zijn in de Staten-generaal bezwaren van tweeërlei aard te berde gebracht tegen den gang van zaken der laatste jaren. Een algemeen bezwaar, de begrootingspolitiek rakende, en een bijzonder bezwaar, deze begrooting

betreffende. Tot tolk van het eerste bezwaar maakte zich laatstelijk de heer Fock in de Eerste kamer, toen hij aandrong op een behandeling der Curaçaosche begrooting als die van Nederlandsch-Indië, waardoor de vaststelling bij de wet niet afhankelijk zou zijn van een bijdrage van het moederland in de koloniale middelen. In de Tweede kamer heeft de minister gewezen op de moeilijkheid, dat Curaçao dan zou worden beknot in zijn autonomie, maar met meer recht kan men vragen, wat Curaçao in dit opzicht onderscheidt van Nederlandsch-Indië, om het zoo ver daarboven te stellen. Nochtans was het verlangen van mr. Fock naar een zoo spoedig mogelijke wijziging van het regeeringsreglement op dit stuk wel wat vreemd met de algemeene herziening voor oogen. De minister vond dit ook, en lichtte een tipje van den geheimzinnigen sluier op, die over het gesol met dit staatsstuk ligt. Herzien door den voorzitter der commissie-Staal, is het ontwerp *reeds* ter perse en.... zal binnenkort naar Suriname en Curaçao gaan. Niettemin was de minister zoo vriendelijk te meenen, dat men *spoedig* voor deze uitgebreide herziening zou komen te staan, waarop de incidenteele wijziging, door den heer Fock bepleit, wel kon wachten.

Tegen *deze* begrooting, gelijk tegen de vorige, werd aangevoerd, o.a. met klem van argumenten door het Tweede kamerlid mr. Joekes, die de bespreking in de groep West-Indië van het Indisch genootschap had bijgewoond, dat zij alleen formeel sluitend is, maar feitelijk een belangrijk tekort oplevert. In den Kolonialen raad waren soortgelijke opmerkingen gemaakt. En inderdaad. Het formeele overschot beloopt niet minder dan *f* 800.000.—; tegenover een raming der uitgaven tot een bedrag van *f* 6.555.853.— staan *f* 7.385.325.— aan ontvangsten. Maar gerekend is op een ontvangst van *f* 1.405.000.— als leening. En deze cijfers zijn nog heel wat gunstiger dan die der door den gouverneur oorspronkelijk ingediende begrooting. Daarin toch was het overschot *f* 600.000.— bij een leening van *f* 2.000.000.—. De Koloniale raad had de uitgaven met *f* 600.000.— verminderd, hoofdzakelijk met posten voor werken, waarvoor het bestuur gemeend

had te kunnen leenen. Of het zeer juist gezien was, daarbij in dezen tijd voor een belangrijk bedrag ook Aruba het loodje te laten leggen, mag betwijfeld worden. Echter staat eenigzins daartegenover, dat, zooals ook vroeger meermalen gedaan is, de afstemmingen niet als definitieve bedoeld zijn.

Om uit leeningen te betalen zijn overgebleven de volgende posten:

f 380.000.— voor straten- en wegenverbetering,
f 650.000.— voor havenverbetering,
f 125.000.— voor aanleg van straten en wegen op Aruba,
f 250.000.— voor aanleg van een pier in de Paardenbaai van Aruba.

Men zal moeten toegeven, dat er voor het zustereiland nog een groot gedeelte van de kluif, zij het dan een geleende kluif, overgebleven is.

De heeren Menkman en Prakken — moeilijk zal men bevoegder beoordeelaars vinden — hebben ieder op zijn wijs in hun voordrachten voor het Indisch genootschap betoogd, dat voor deze uitgaven volgens een behoorlijke staathuishoudkunde niet mocht worden geleend. En de heer Joekes wees in de Tweede kamer op een ander bezwaar, op de bepaling van art. 172 van het regeeringsreglement, dat tot een leening alleen bij een wet mag worden besloten. Het verweer van den minister, dat, wat er van die uit leening te verkrijgen gelden zijn moge, in ieder' geval een bijdrage uit 's rijks schatkist niet gevorderd werd, zoodat vaststelling van de begrooting bij de wet niet verlangd mocht worden, terwijl er ook van een eigenlijke leening in den zin van art. 172 Rr. geen sprake was, zal wel niemand overtuigd hebben van de juistheid van het standpunt der regeering bij de beoordeeling der uit Curaçao opgezonden stukken. Het is mij ook niet mogen gelukken, te vatten wat die anderhalf millioen in des ministers oog dan wel zijn. De heer Fock had begrepen, dat de minister voor later naar een andere terminologie zou omzien, en merkte op: Het is een slechte zaak, die men dooreen andere terminologie niet beter kan maken. Wel weten wij

nu, waarvandaan die gelden zullen komen, nl. uit de kasmiddelen in Nederland. Dat heeft anderen weer aanleiding gegeven om te spreken van voorschotten van Nederland aan Curaçao, voorschotten, waarvan de heer Fock meende, dat van terugbetaling en rentebetaling wel nooit, althans voorloopig niet, sprake zou zijn. Is er werkelijk reden, om zoo zwartgallig te zijn? Tot nu toe zijn die leeningen, waarop bij de begrooting gerekend was, niet noodig geweest, omdat de middelen ruimer vloeiden dan geraamd was, en misschien ook omdat men niet alles kon afdoen, waarop gerekend was. Ook voor 1930 zijn zeer optimistische verwachtingen uitgesproken. Maar dit alles toont te duidelijker, dat de Curaçaosche begrootingspolitiek niet deugt. Men schijnt daar de deskundigen niet te hebben, die aan practische ervaring de noodige wetenschappelijk-technische kennis paren, vereischt om een deugdelijk financieel beleid te voeren. Dat wordt misschien beter. Bij de benoeming van den nieuwen gouverneur schijnen toezeggingen te zijn gedaan omtrent voorziening in de behoefte aan deskundige ambtenaren. Het departement van financiën is wel een der eerste, om het van de allerbeste krachten te voorzien in dezen tijd, waarin de economische toestand van het gebiedsdeel zoo weinig overzichtelijk is. Misschien is ook een gelukkige omstandigheid, dat minister De Graaff is teruggekomen, die nog wel heugenis zal hebben van zijn briefwisseling in 1925, waarbij de Koloniale raad toen een zoo weinig bevredigende houding heeft aangenomen.

In dit verband verdient nog vermelding, dat voor rente wegens uit 's rijks schatkist ontvangen voorschotten *f* 160.000.— was uitgetrokken. Een amendement-Henriquez heeft dezen post tot *f* 30.000.— teruggebracht.

Het Voorloopig verslag van den Kolonialen raad beliep niet minder dan 20 bladzijden, waarvan er 10 aan de algemeene beschouwingen waren gewijd, hoofdzakelijk financieele beschouwingen, waarbij de leden onderling een beetje aan het polemiseeren waren in zoodanigen vorm, dat men er slechts met moeite wijs uit worden kan. Men oordeele: Eén lid, met wien de raad zich bijna algemeen

kon vereenigen, stelde voor splitsing der begrooting in tweeën: een deel, in het begin van het jaar in te dienen, waarop slechts de gewone uitgaven en die, waarvan de noodzakelijkheid onomstootelijk vast staan, zouden moeten voorkomen en de inkomsten, geraamd op het minimum van het afgeloopen jaar, met nog enkele nieuwe inkomsten, desnoods met een kleine leening, en dan in Augustus een suppletoire begrooting met de buitengewone uitgaven en een raming der te verwachten hoogere opbrengsten der middelen en dan, als er voldoende middelen zijn voor gedeeltelijke amortisatie en rente, leeningen van eenigen omvang, in vier of vijf jaar af te lossen. Dan wordt ten tooneele gevoerd „een lid", dat zich met het door dit lid voorgestelde stelsel niet vereenigen kon, maar wel met dat van het bestuur, splitsing van uitgaven in gewone en buitengewone, voor welke laatste zijns inziens in den regel wel geleend kon worden. Vervolgens: „Een lid verklaarde zich bepaald en principieel tegen leeningen"; „daarentegen werd door het lid, dat het eerst het woord voerde over leeningen, opgemerkt" ....; „Het lid dat zich tegen splitsing der begrooting in een gewone en een later in te dienen suppletoire verklaarde"; „Daartegenover merkte het lid, dat zich tegen leeningen verklaarde op" ....; „Een lid verklaarde" ....; „Waartegenover het lid eerst aan het woord deed uitkomen" .... ik laat het hierbij met een woord van hulde aan de rapporteurs, de heeren De Lannoy en Henriquez, die niet alleen kans hebben gezien, op deze wijze alle dertien leden in hun meeningen recht te doen wedervaren, maar ook zonder algebraïsche formules dit vraagstuk met zooveel onbekenden aan belangstellenden voor te leggen niet alleen, maar aan sommigen ook duidelijk te maken.

Ter zake intusschen. Het eerste voorstel, dat van splitsing der begrooting is door den heer Henriquez in de openbare vergadering verdedigd. Was in de memorie van antwoord de nadruk gelegd op het weinig practische van deze werkwijze, de bestuursgemachtigde, de heer Van Bosse, heeft het afdoende argument doen hooren, dat zij in strijd is met het regeeringsreglement. Niettemin is de

raad den heer Henriquez gevolgd in diens streven, om, voor zooveel van den raad kon afhangen, dit stelsel door te voeren. Althans ten deele. Voor *f* 569.000.— aan niet spoedeischende werken is geschrapt, maar aan de middelen, heeft men niet getornd. Waarom niet, is niet gebleken.

Deze amendementen werden met 5 tegen 4 stemmen aangenomen, de oude tegenstelling, die onder gouverneur Brantjes verdwenen was, openbaarde zich weer: de drie Roomsch Katholieke leden, bij wie zich mr. Eskes voegde, schaarden zich aan de zijde van het gouvernement.

In één opzicht scheen de heer Henriquez met zijn amendementen sterk te staan: voor 1929 was een aanvullende begrooting van niet minder dan *f* 4.000.000.— ingediend. Los van het stelsel-Henriquez lijken zijn amendementen ook nog zoo slecht niet, en, waar die amendementen feitelijk uit het stelsel werden gelicht, is het de vraag, of, als toen bekend was geweest, wat eenige maanden later tot de débacle van „Openbare werken" leidde, die niet met algemeene stemmen zou zijn aangenomen geworden behalve misschien de stem van den heer van der Veen Zeppenfeldt, voor zoover het op Aruba betrekking hebbende amendement betreft.

Bij deze besprekingen is nog al wat aandacht gewijd aan de vraag, of de opbloei van Curaçao blijvend of ook maar van langen duur zou zijn. De memorie van toelichting klonk vrij optimistisch, maar de raad deelde dàt optimisme in ieder geval niet. Zijn pessimisme in dit opzicht was het, dat het zooeven genoemd lid „principieel" tegen leeningen deed zijn. Het bestuur stelde daartegenover, dat, hoewel niet kon gezegd worden, hoe lang de nieuwe, op Curaçao en Aruba gevestigde petroleumindustrieën nog zouden stand houden, erop gerekend kon worden, dat, „als zij over hun culminatiepunt zijn, het nog een aantal jaren vragen zal voor liquidatie." Denk aan de geschiedenis van het oliebedrijf in Rusland en Mexico, repliceerde de heer Henriquez, die wees op den politieken toestand in Venezuela.

Aan de memorie van antwoord is ook te danken een

uiteenzetting van de werkwijze die de gouverneur zich, voorstelde. Als historische herinnering vinde zij hier een plaats: „de tegenwoordige toestand van welvaart moet het Bestuur niet verleiden verder te gaan dan de tegenwoordige omstandigheden het noodig maken, en moet er voor gewaakt worden dat een financieel beleid wordt gevoerd, dat voor de toekomst geen lasten schept waarvan men niet weet of ze zullen kunnen worden gedragen. Een vast werkprogram met te overziene kostenberekeningen, dat voorziet in de behoefte van den tegenwoordigen tijd, maar toch ook zijn waarde houdt voor de toekomst en als kapitaalvorming is te beschouwen moet uitgangspunt zijn, daarnaast een zuinige huishouding, waarbij rekening moet worden gehouden met de eischen die de tegenwoordige toestand stelt, terwijl daartegenover moet worden geplaatst de bronnen van inkomsten die deze uitgaven zullen dekken." Men mag aannemen, dat althans voor dit abominabele Nederlandsch — de heer Menkman maakte de opmerking, dat het met de taalkundige verzorging der van het gouvernement uitgegane stukken ditmaal erger was dan ooit — de toenmalige gouverneur niet rechtstreeks aansprakelijk is.

Nu ik wat uitvoerig geweest ben, over wat — buiten 8 Juni — ongetwijfeld de hoofdschotels dezer begrootingsbehandeling waren, mag ik wel verder volstaan met de opsomming van eenige bijzonderheden zonder veel commentaar.

De memorie van toelichting van het gouvernement had nog in uitzicht gesteld een vermeerdering van inkomsten voor Curaçao op billijke wijze, onder welk laatste blijkens het daaraan voorafgaande waarschijnlijk verstaan werd het halen der gelden „van die zijden, die het meeste belang hebben of gehad hebben van hetgeen is tot stand gebracht." Heel duidelijk is het niet. Ook de inkomstenbelasting kwam ter sprake. Niet alle ingezetenen dragen hun evenredig deel bij in de huishouding van het gewest, had de memorie van toelichting gezegd. Maar aan den anderen kant stelde de memorie van antwoord weer gerust. Het aantal aanslagen in deze belasting bedraagt 11.000

d.i. 25 % van de vermoedelijk op 45000 zielen te schatten bevolking, een redelijk percentage, met een aanslag van *f* 800.000.— in het geheel. Daarnaast werd aangedrongen op behandeling van het ontwerp, dat de verplichte aangifte regelt, en na het laatst gewisselde stuk al weer maanden onafgedaan bij den Kolonialen raad ligt; voorts werd gewezen op het ontbreken van bevolkingsregisters, waardoor inning der belastingen niet altijd gelijken tred kan houden met den aanslag, een euvel, waarin dan wel gauw voorzien zal zijn, op het vertrek uit de kolonie zonder betaling, en ten slotte werd een ontwerp in uitzicht gesteld, om van de menigte arbeiders de verschuldigde belastingpenningen binnen te krijgen. Maar daartegenover besefte het bestuur toch ook de noodzakelijkheid, om te voorkomen, dat door belastingverhooging de levensstandaard, reeds zoo hoog, nog duurder worden zou.

De heer Prakken heeft over de laatst genoemde cijfers gezegd: „Wanneer dit waar is, dan begrijp ik heelemaal niets van een opbrengst van *f* 336,000.— en een raming van *f* 440.000.—". De oud-administrateur van financiën haalde ook nog enkele merkwaardige cijfers over de verhouding tusschen de opbrengst van de inkomstenbelasting en die van den gedistilleerd-accijns uit de begrootingsstukken. Voor de verschillende eilanden zijn deze cijfers achtereenvolgens over 1928 geweest:

Curaçao	*f* 324.000.—	en	*f* 858.000.—
Aruba	7.200.—	en	160.000.—
Bonaire	1.000.—	en	39.000.—
St. Martin	1.500.—	en	1.300.—
St. Eustatius	725.—	en	1.600.—
Saba	1.300.—	en	5.000.—

In de Tweede kamer heeft mr. Joekes op de wanverhoudingen op het gebied der belastingheffing gewezen.

Natuurlijk is geklaagd over Openbare werken en over de politie. Waar daarna de feiten gesproken hebben — zij het op het gebied der politie niet de taal van den raad — mag ik hier het zwijgen daaraan toedoen.

Gevraagd is naar het resultaat van den reis van den

heer Zeilinga op het gebied van het bankwezen. De gouverneur antwoordde, dat dit resultaat op Curaçao nog niet bekend was.

De heer Van der Veen Zeppenfeldt deelde nog eenige merkwaardige cijfers omtrent den bloei van Aruba mee. Vóór de komst der oliemaatschappijen werd voor ruim 4 ton ingeklaard, kwamen op dit eiland 11 stoom- en 213 zeilschepen, waren er 13 auto's. In 1928 was de invoer 86 millioen, waarvan 80 voor de oliebedrijven, kwamen er 2621 stoomschepen en 556 zeilschepen, en waren er 400 auto's.

En overigens.... men veroorloove mij uit het Voorloopig verslag der Eerste kamer deze woorden aan te halen: „Men vindt op Curaçao bedenkelijke woningtoestanden, een ongebreideld drankgebruik, gebrek aan goede wegen, geen goed georganiseerde brandweer, geen behoorlijke gevangenis, onvoldoende postkantoren en een slechte waterleiding. Nog treuriger is het gesteld met de Bovenwindsche Eilanden", waarop het regeeringsbescheid luidde: „Ook de ondergeteekende betreurt het, dat de toestanden in Curaçao in menigerlei opzicht zeer veel te wenschen overlaten. Naar grondige verbetering wordt evenwel met kracht gestreefd en de ondergeteekende heeft niet nagelaten om met den nieuw-benoemden Gouverneur zeer uitvoerig overleg te plegen nopens hetgeen ten deze voorziening vereischt; de toestanden op de Bovenwindsche eilanden zijn daarbij allerminst vergeten."

Amsterdam 14 Maart 1930.

DE HAVENBEWEGING VAN HET EILAND CURAÇAO

DOOR

W. R. MENKMAN

Toen de benoemde Gouverneur van Curaçao kort voor zijn vertrek derwaarts door Kees van Hoek voor het dagblad De Tijd werd geinterviewd, maakte de nieuwe Landvoogd de opmerking dat de havenbeweging van Curaçao weliswaar in tonnenmaat en schepental de Amsterdamsche overtreft, maar dat deze vergelijking natuurlijk betrekkelijk is, omdat de meeste schepen die op Curaçao aankomen tankbooten en bunkerschepen zijn.

Dit laatste voorbehoud was mij niet geheel duidelijk, immers verschillende havens ontleenen nu eenmaal hare bedrijvigheid aan verschillende oorzaken en een vergelijking heeft in dit verband altijd slechts een betrekkelijke waarde.

De ruim zes miljoen ton ruwe olie welke in 1928 op Curaçao werd aangevoerd vertegenwoordigde 2500 à 3000 reizen van kleine tankers van het Maracaibo-gebied en op een zeer klein deel na moet de aangevoerde olie in den eenen of anderen vorm ook weder worden uitgevoerd, hoofdzakelijk door groote tankers als lading, ten deele ook door oliestokende stoomschepen en door motorschepen ais brandstofvoorraad. Dat de beteekenis van Amsterdam als zeehaven een geheel anderen grond heeft is duidelijk; marine-vaartuigen en touristenschepen komen er ook in Amsterdam niet zooveel als op Curaçao.

Waar nu evenwel Mr. de Gaay Fortman (West-Indische Gids van Februari j.l.) in zijn recensie van het Handelsadresboek voor Ned. West-Indië (samengesteld door het Bureau voor Handelsinlichtingen te Amsterdam) de

aandacht vestigt op een in genoemd Handelsadresboek voorkomende grafische voorstelling der scheepvaartbeweging op Curaçao, welke voorstelling volgens recensent vooral hieraan haar waarde ontleent dat niet met de petroleum-scheepvaart is gerekend, komt het mij wel wenschelijk voor het bedoelde kaartje even wat nader te bekijken, alsook het daarbij behoorende deel van den tekst.

Inderdaad komt op blz. 17 van het Handelsadresboek een grafiek voor van de scheepvaartbeweging op Curaçao over de jaren 1918 t. e. m. 1928, alleen betrekking hebbende op stoomschepen (maar waarschijnlijk met inbegrip van motorschepen) en zonder „petroleum schepen" (in het Engelsche onderschrift „petroleum tanks" genoemd). Van de 2914 stoom (en motor-) schepen welke volgens het Koloniaal Verslag (Verslag van Bestuur en Staat) in 1926 op Curaçao aankwamen verantwoordt het kaartje er zoodoende slechts een goede 1000, van de 248 in 1918 slechts 100; de verwaarloosde 65 %, respectievelijk 60 %, zou dan op rekening moeten worden gesteld van de „petroleum-scheepvaart".

Het is mij niet gelukt gegevens te vinden waarmede deze berekening zou kunnen worden gecontroleerd; het kan echter zijn dat buiten beschouwing zijn gelaten die schepen welke onder de uitzonderingsbepaling vielen der geldende verordening op de loodsgelden, als alleen op Curaçao aankomende om ruwe olie aan te voeren, maar die bepaling betreft niet de schepen welke de producten der raffinaderij op Curaçao komen laden en een andere officieele differentieering is mij niet bekend.

Maar ook het doel eener indeeling in „petroleumschepen" en andere schepen, ten behoeve van een overzicht als het Bureau voor Handelsinlichtingen geeft, is mij niet recht duidelijk kunnen worden. Immers, zonder de raffinaderij zou er op Curaçao niet alleen geen tankvaart zijn, maar ook de overige scheepvaart op dat eiland zou, wanneer er geen oliebedrijf was, minder druk zijn dan thans het geval is.

De grafiek in het Handelsadresboek geeft, behalve de lijn van het totale aantal stoomschepen (geen „petro-

leumschepen" zijnde) ook nog drie andere curven, respectievelijk voorstellende de aandeelen in de scheepvaartbeweging van de Nederlandsche vlag, van de vlag der Ver. Staten en van alle overige vlaggen tezamen en de tekst op blz. 16 verstrekt de toelichting dat het aantal stoomschepen onder Amerikaansche vlag dat onder de Nederlandsche verre overtreft en dat de eerste categorie sterker in aantal toeneemt dan de laatste.

Het komt mij voor dat deze conclusies op een misverstand moeten berusten.

Voor 1926 wijst de lijn der Nederlandsche stoomschepen een aantal van ongeveer 120 aan en alleen voor de K. N. S. M. moeten er in dat jaar al een 300tal zijn aangekomen, geen tankschepen.

Slaat men nu de statistiek der scheepvaartbeweging op in het K. V. over 1926, dan vindt men daarin 122 stoomschepen aangegeven als op Curaçao aangekomen en herkomstig uit Nederland, maar dat is niet hetzelfde als schepen onder de Nederlandsche vlag.

Toch ligt het vermoeden voor de hand dat het Bureau voor Handelsinlichtingen bedoelde statistiek heeft gebruikt voor het overzicht in het Handelsadresboek, immers niet alleen de curve der Nederlandsche stoomschepen stemt overeen met de cijfers der schepen van Nederlandsche herkomst in het K. V. (van 1 — zegge één — stoomschip in 1918 tot 122 stoomschepen in 1926) maar met de lijn der Amerikaansche stoomschepen is hetzelfde het geval (van 68 stoomschepen in 1918 tot 220 in 1926). Alleen zou dan, althans procentsgewijze, de Nederlandsche vlag meer zijn vooruitgegaan dan de Amerikaansche.

Het is echter duidelijk dat uit de officieele statistiek der scheepvaartbeweging, naar landen en plaatsen van herkomst en bestemming, geen conclusie mag worden getrokken met betrekking tot de verhouding der vlaggen. In 1926 bestond de vloot der op Curaçao zelf thuisbehoorende schepen — die dus de Nederlandsche vlag voeren — behalve uit zeilschepen, uit 30 stoomschepen en 1 motorschip, waarvan 22 stoomschepen en het motorschip tot

het petroleumbedrijf behoorden en meest tusschen het Meer van Maracaibo en Curaçao voeren, terwijl 8 stoomschepen gewone vracht- en passagiersschepen waren, varende tusschen New York en Curaçao en tusschen de stad Maracaibo en Curaçao.

Deze laatste stoomschepen zullen natuurlijk op hunne talrijke reizen bij binnenkomst op Curaçao zijn aangemerkt als afkomstig uit de Vereenigde Staten en uit Venezuela. Hoe men op Curaçao te werk gaat wanneer een in Nederland thuisbehoorend schip Curaçao aandoet op den terugweg kan uit de statistiek in het K. V. niet met zekerheid worden opgemaakt, maar het staat voor mij wel vast dat het Bureau voor Handelsinlichtingen de Nederlandsche vlag heeft te kort gedaan, ten voordeele van andere vlaggen, o.a. de Amerikaansche.

Het K. V. geeft nog een andere statistiek der scheepvaartbeweging en wel eene gedetailleerd naar de nationaliteit der schepen, dus juist wat we hebben moeten,maar deze statistiek geldt het gewest in zijn geheel en niet het eiland Curaçao.

Volgens laatstbedoelde statistiek kwamen in 1918 aan 249 stoomschepen (waarvan 248 op Curaçao) en van deze 249 stoomschepen voerden 39, dus ruim 15 %, de Nederlandsche vlag, 141 — dus ruim 56% — die der Ver. Staten.

Voor 1926 waren deze cijfers: totaal 3517 stoomschepen (waarvan 2914 op Curaçao); onder de Nederlandsche vlag 1877, dus ruim 53 % en onder de Amerikaansche 242, dus nog geen 7 %.

En voor 1927 (het laatste jaar waarover een K. V. is verschenen): totaal 5015 stoomschepen (waarvan 3728 op Curaçao); onder de Nederlandsche vlag 2494, of bijna 50 % en onder de Amerikaansche 392, of nog geen 8 %.

Hierbij valt nog op te merken dat het snel toenemende stoomvaartverkeer buiten Curaçao voor het allergrootste deel voor rekening komt van Aruba en dat de Nederlandsche vlag daarbij tot nog toe slechts in geringe mate was betrokken.

De Nederlandsche vlag heeft dus een grooter aandeel in de scheepvaartbeweging van het eiland Curaçao dan in die

van het geheele gewest en dat aandeel overtreft in beide gevallen in sterke mate dat der Amerikaansche vlag, wanneer men de „petroleumschepen" mederekent, en waarschijnlijk ook wel wanneer men laatstbedoelde categorie verwaarloost.

Amsterdam, Februari 1930.

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK III

SLAVERNIJ EN SLAVENZENDING

§ 1. Inleiding. Literatuur. — § 2. Slavenvervoer. Soorten. Prijzen. — § 3. Het monopolie. De sluikhandel. — § 4. De lorredraaiers van St. Eustatius. — § 5. Compagniesslaven. Zorg voor de levende lading. — § 6. Ziekten en dood aan boord der slavenhalers. — § 7. Getalsterkte van blanken en zwarten.— § 8. Slavenopstanden. Hulp van St. Eustatius aan Berbice. — § 9. Negers als oorlogsbuit. Rechtloosheid. — § 10. Slavennamen. — § 11. Bekeeringswerk. Ter inleiding: Suriname. Curaçao. — § 12. Doop na vertoon van den vrijbrief. — § 13. Doop van slavenkinderen. Voorbeeld uit de Kaapkolonie. — § 14. Doop van slavenkinderen (vervolg). — § 15. Graaf von Zinzendorf op St. Eustatius. Nederlandsche predikanten op St. Thomas. — § 16. Ds. Joh. Borm, vijand der Hernhutters. Plakkaat van koning Christiaan VI. — § 17. Ds. Henr. Müller op St. Kruis bevordert de zending. — § 18. De gedoopte slavin Anna Maria gegeeseld. Herman van Tiel contra ds. Müller. — § 19. Ds. J. W. Brand op St. Thomas geen vriend der zending. — § 20. Wesleyaansche missie in het algemeen. John Wesley. Thomas Coke. — § 21. Thomas Coke op Antigua. — § 22. Thomas Coke op St. Eustatius. Eerste bezoek. 1787. — § 23. Thomas Coke op St. Eustatius. Tweede bezoek. De methodist Brazier op Saba. 1788. — § 24. Thomas Coke op St. Eustatius. Derde bezoek 1790. Vierde bezoek 1792. Gouv. Ch. Barrow, 1811, laat de methodisten toe, onder beperkende bepalingen.

§ 1. Van de slavernij hebben wij reeds hier en daar terloops melding gemaakt; wij moeten er thans opzettelijk over handelen, natuurlijk alleen voorzoover onze West-Indiën en met name de Bovenwindsche eilanden betreft. Daarvoor meest uit ongedrukte stukken puttend, geven wij in de noot eenige literatuur [1]).

[1]) P. de Marees, *Beschrijvinge van het gout koninckrijck van Gunea* 1602, uitg. S. P. l'Honoré Naber, 1912. W Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust* 1737, vooral II 149—152. J. G. Stedman, *Reize naar Suriname*, uit het Eng. 1799. F. A. Kühn, *Beschouwing van den toestand der Surinaamsche plantagie-slaven*, 1828. F. W. Hostmann, *Over de beschaving van negers in Amerika*, 1850. Dr. W. R. van Hoëvell, *Slaven en vrijen onder de Nederl. wet*, 1854. J. Wolbers, *De Surinaamsche negerslaaf*, 1854. Dez., *Suriname* 1861, blz. 114—160. C. A. van Sypesteyn, *Afschaffing der slavernij*, 1866. Nic. Beets, *De bevrijding der slaven*, 1856. A. D. van der Gon Netscher, *Afschaffing der slavernij in Suriname*, 1859.

De slavernij in den voor ons zedelijk oordeel vreeselijksten vorm begint, wanneer men van Afrika negers naar Amerika gaat brengen en in dien vorm vertoont zij zich in al onze toenmalige West-Indische koloniën, ja heeft zich nergens gruwelijker geopenbaard dan juist in Suriname [1]). Tegen het stelsel zelf had niemand bezwaar, Noach had tot Cham gezegd: „Vervloekt zij Kanaän, een slaaf der slaven zij hij zijnen broederen" [2]) en, daar van Cham de negers afstamden, was de zaak daarmede uit. Een overigens welmeenend man als onze Picardt betoogt, dat „bij aldien men gedurig met rottingen in hun lendenen woont en dezelven zonder genade bastonneert, men goede diensten van hen verwachten mag, zoodat hunlieder zaligheid bestaat in slavernije" [3]). En daarmede gingen nog tot in de helft der 19de eeuw de meesten accoord [4]). Het is aangenaam er te kunnen bijvoegen, dat men ten onzent ook het verzet met den tijd ziet groeien. Van het protest van 1688 heb ik gesproken. Ik mag er de namen bijvoegen van Hondius [5]), van (maar zijn naam ken ik niet) een schrijver in den Denker [6]), van den koopman Pieter van Winter [7]), van Dirk van Hogendorp [8]), van Mr. J. Heemskerk [9]), van den genoemden dr. van Hoëvell, wier stemmen in hun kring hebben doen hooren wat Harriet Beecher Stowe zou doen klinken over de gansche wereld.

Het was reeds daarvóór, 1833, dat Engeland de slavernij afschafte, Frankrijk volgde in 1848, de Amerikaansche burgeroorlog is van 1863, voor Nederl. Oost-Indië is de dag 1 Januari 1860, de West-Indische emancipatie onder het ministerie-Thorbecke, met G. H. Uhlenbeck als minister van Koloniën, die het ontwerp van

---

[1]) „.... à Suriname.... un traitement dont la barbarie surpasse celui auquel les esclaves sont assujettis aux Antilles, *Depêches* van Thulemeyer pag. 98. Desgelijks gouv. Bonham tijdens het Eng. bewind d.d. 14 Juli 1813 bij Wolbers, *Suriname* blz. 567 en Otto Tank *aldaar* blz. 811.

[2]) *Genes*. 9, 25.

[3]) Joh. Picardt, *Antiquiteiten*, 1660, blz. 9.

[4]) O. Keye, *Beschrijvinge van .... Guajana* cap. 24. Ph. Fermin, *Déscription générale.... de Surinam*, 1769, I 112, 162. W. H. Lans, *Bijdrage t.d. kennis der kolonie Suriname*, 1842, blz. 23 vlg. 35, 164 vlg.

[5]) Hondius, *Swart Register*, 1674, blz. 364.

[6]) *De Denker*, 1764, II 233—248. Meteen eene wederlegging van Montesquieu, *Esprit des lois*, XV 2—5.

[7]) In het vóórbericht van zijn *Monzongo of de Koninklijke slaaf*, 1774. Vergel. G. Kalff, *Ned. Letterk* V 563.

[8]) In zijn tooneelstuk *Kraspoekol of de slavernij*, 1800. Vergel. Differee, *Gedenkboek* 1913, blz. 231. Een luim der historie heeft gewild, dat een nutslezing van A. Barrau ter verdediging der slavernij, 1790, werd geplaatst in de *Bijdragen tot het menschelijk geluk* III 341, het is waar in IV 49 weersproken.

[9]) *Amst. Courant* 13 Jan. 1859. Vergl. M. van Lennep, *Leven van J. van Lennep*, II 144.

zijn voorganger Loudon onveranderd had overgenomen, is van 1863 met een overgangstijd van tien jaren [1]).

§ 2. Het octrooi der nieuwe W. I. Compagnie, 1683, zeide in art. 6: „Dewijle de gemelte colonie niet wel kan worden voortgezet dan door middel van swarte slaven ofte negros ende niemandt buyten de voorsz. compagnie in deze landen bevoeght is, eenighe slaven te halen van de kuste van Africa, alwaer alleen in gehandelt werden, soo sal de voorzs. compagnie geobligeert sijn aan de geseyde colonie jaerlijcx te leveren sodanigen aental slaven als aldaer sullen wesen gerequireerd."

Hierbij gold Suriname als afzetgebied op zich zelf. Curaçao voor zich en als doorvoer-depôt naar Amerika. St. Eustatius voor zich en als doorvoerhaven naar de omliggende eilanden — onder protest gelijk wij nog zien zullen. De slaven [2]), krijgsgevangenen meest uit de binnenlanden, te St. George d'Elmina gekeurd en met de letters der Comp. gebrandmerkt („niet te hard", zegt Bosman), werden naakt ingeladen, 600 à 700 stuks per schip, de mannen met een hand aan een voet geketend, overdag soms aan dek gebracht om te luchten, bij aankomst wederom gekeurd, daarna verkocht, waarbij de eigenaar hun ook zijn letters inbrandde. In Suriname gingen zij dan meest naar de plantages, met arbeid den ganschen dag, zonder rustdag, volstrekt rechtloos, blootgesteld voor de kleinste vergrijpen aan voor ons thans ongelooflijke straffen, de jonge negerinnen onbeschermd tegenover alle gemeenheden harer meesters of de martelingen harer jaloersche meesteressen [3]). Geen huwelijk [4]), geen huiselijk leven, geen onderwijs.

---

[1]) *Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek* IV 1352. De vrijmaking der slaven in 1848 op het Fransche deel van St. Maarten had feitelijk ook die op de Nederlandsche helft ten gevolge.

[2]) Verhalen van ooggetuigen over de reizen van slavenschepen van de Kust naar Amerika bij W. Westergaard, *The Danish West Indies* p. 140—144.

[3]) Stedman *a. w.* I 24. 148. 150. II 88. Wolbers *a. w.* blz. 131 vlg. 134. 291 noot. Onder deze vrouwen Maria Susanna du Plessis (Boekhoudt *Uit mijn verleden*, 1874, blz. 109), de weduwe P. Mauricius, juffrouw Pieterson. Op Curaçao de eigenares der plantage Hieronymus, de Gaay Fortman, *Curaçao* blz. 264 noot. Van Hoëvell, *a. w.* I 57—64. Dr. Joh. R. Birlinger, *Das grausame Weib*, Wien 1928, behandelt in cap. II *Die Frau als Sklavenhälterin* met rijke literatuur. Hier inderdaad werden„ Weiber zu Hyänen". Eene beschaafde, geestige jonge dame uit Schotland, Janet Schaw, is in 1775 op Antigua en zegt van die straffen: „When one comes to be better acquainted with the nature of the negroes, the horrour of it must wear off. It is the suffering of the human mind that constitutes the greatest misery of punishment, but with them it is merely corporeal. As to the brutes it inflicts no wound on their mind whose natures seem made to bear it, and whose sufferings are not attended with shame or pain beyond the present moment", *Journal of a lady of quality*, ed. Evangeline Walker Andrews, New Haven, Yale Univ. Press. 1923, pag. 127.

[4]) Over negerkinderen als handelsproduct (op Barbados) Henry Whistler, *Journal*

Wij hebben te gelegener plaatse vermeld, dat Lamont tot de begeerdste slaven, die uit het binnenland van de kust van Guinea, de Minasche (van St. George d'Elmina) en nu en dan ook een schip met Lowangesse (van Loango) rekende. Er waren talrijke soorten, naar de onderscheiden negervolken, alle met hun eigen tatoeëering, maar in de benamingen heerscht groot verschil. Er zijn Mandingo-negers, die verstandelijk bovenaan stonden, en een stam van dezen, de Foolah's. Er zijn Koromantijn-negers van de Goudkust en Whidah of Fida, als gewillig geroemd. Van de Goudkust komen ook de Anamaboe-negers, van d'Elmina vooral Ashantijnen en Fantijnen, van Sierra Leone zeer zwarte en sterke [1]). Uit dat Fida of Ardra aan de Bocht kocht de Comp. jaarlijks, volgens bericht van ± 1670, 2 à 3000 negers in, van Loango jaarlijks „een quantiteit van omtrent 3000". Het heet voorts, dat de negers van Rio Calabary, Camerones en Del Rey (in het tegenwoordige Kamaroen) boos en hardnekkig zijn, „brengen haarselfs om" [2]) — uit wanhoop natuurlijk. Dat kwam veel voor. De negers van Foin pleegden zelfmoord door klei te eten [3]), de Eboes van de Baai van Benin brachten zich herhaaldelijk om het leven [4]). Vandaar dat in een contract met Domingo Grillo, een van 's Comps. agenten, van 1672, de Comp. belooft geen slaven te zullen leveren, die aan Rio Calabary „ingehandelt sijn" [5]). Aan Cabo Verde „vallen mede veel negers ende sijn de beste, swartste en gantsche van geheel Africa" (inderdaad zijn de negers van Senegal sterk) „doch sijn dier ende schaars, soodat noyt op deselve veel toegeleyt is geworden" [6]). Op Curaçao heetten de Elminasche negers strijdlustiger dan die van Loango, de Congo en Angola, en zich ook moeilijker in hun lot schikkend [7]).

Wij zagen boven insgelijks, dat Lamont de prijs van 100 pesos voor uitgezochte slaven (de oude en gebrekkige heetten maquerons of magrones, verbastering van manqueron) te laag vond [8]).

1655: „Our English heare doth think a negor child the first day it is borne to be worth 0.5li. Some planters will have 30 more or less about 4 or 5 years old: they sale them from one to the others as we done shepe", cit. naar Pitman *a. w.* pag. 6.

[1]) Een lange lijst naar de landstreken bij Hartsinck, *Beschrijving van Guiana*, 1770, II 918—922, waarbij men echter *Encycl. W.-Indië* blz. 156 leze. Uitvoerig ook Bryan Edwards *a. w.* II.

[2]) *Memorie over den handel der W. I. Comp.* in *Bijdr. Hist. Gen. Utr.* XXXV 96 vlg.

[3]) Hartsinck *a. w.* II 919.

[4]) Edwards *a. w.* II 89. De bovengenoemde jonge dame heeft daarvan ook gehoord: „Strange as it may seem, they are very nervous and subject to fits of madness", *Journal* als boven pag. 128.

[5]) *Ned. Archief v. Kerkg.* XI 282.

[6]) *Memorie* als *boven* in *Bijdr.* als *boven* blz. 99.

[7]) Hamelberg *a. w.* I 165.

[8]) *Boven* blz. 368.

Men had hem dus naar onze munt *f* 240 geboden. De prijzen stijgen in den loop der jaren. Keye kent nog (alles voor jonge, mannelijke slaven) een prijs van *f* 125 à contant, *f* 135 op crediet, terwijl de importeur er *f* 75 voor gegeven had. In een notariëel contract van 1672 voor de levering van 3000 slaven voor plantages op Curaçao bepaalde men den prijs op *f* 258 [1]). Na den inval van Cassard in Suriname, 1712, betaalde men de brandschatting o.a. met slaven, die toen op *f* 350 „het stuk" berekend werden [2]). Fermin noemt al *f* 400, *f* 450, Stedman 50 £. In Essequebo schatte men in 1747 den huisneger Abominé en zijne vrouw Marianne, die Storm wilde loskoopen, te zamen op *f* 800 [3]). En, toen in 1819 ongeveer 15.000 slaven in Suriname aan de pokken stierven, schatte men dat verlies op *f* 9.000.000. d. i. *f* 600 „per stuk".

De manier, waarop de prijslijsten zijn ingericht, is voor de toenmalige denkwijze van akelige duidelijkheid. Hier is er een van 4 Mei 1722 op St. Eustatius, in dezer voege. Op 't schip Beekensteyn zijn aangebracht 560 stuks, door elkander verkocht voor 83 pesos. Gespecificeerd:

Aan commandeur Jac. Stevens:

1 jongen
1 meysje } ider 4 voet hoog [4]) à 70 pes. . . . = 140 pesos

Aan Jan Simonsz. Doncker:

6 jongens van 4 voet
6 dito van 4½ voet } 12 st. à 70 pes. . . . . = 840 pesos

Mons. Du Riot van Guadeloupe koopt in eens:

1 jongen 4 voet hoog . . . . 60 pesos

40 mans
22 vrouwen } 62 stuks à 90 . . . . = 5580 pesos

5 meyssies van 4 voet 6 duym tot 4 voet 5 duym hoog à 68 . . . . = 340 pesos.

De gansche lading van 560 stuks heeft opgebracht 46543 pesos.

De provisie van den 1e commandeur Jac. Stevens ad 1½ % = 698-3-0, van den 2e Jan Stalpert ½ % = 235-5-3, p. te zamen 933-8-3- p.

Blijft na aftrek van andere onkosten 45313 [5]).

In 1724 gingen alle slaven van het schip Phoenix, 716 stuks,

[1]) Uitgeg. door Eekhof in *Nederl. Archief* als boven blz. 271—298.

[2]) Herlein *a. w.* blz. 62. Op St. Eustatius vroeg hij 3400 pesos of 34 slaven, *boven* blz. 422.

[3]) De Villiers, *Storm van 's Gravesande*, blz. 105.

[4]) De gewone grootte was 4 voet 6 duim, Pitman *a. w.* pag. 68.

[5]) Port. no. 2 fol. 659r 670—672r. Nog zulk een slavenverkooplijst 1723 port. no. 3 fol. 138—140v. Een verkooplijst van een Zeeuwschen enterlooper op St. Thomas, 1710, bij Westergaard, *a. w.* pag. 149r.

voor 56518-4-0 pesos [1]). Het schip Leusden, kapitein Pieter Ras, had in Berbice 314 stuks geland en kwam naar St. Eustatius met nog 221, „waarvan drie doot syn", welke 218 voor 20302-4-0 van de hand gingen [2]). Op de vorige reis had de Leusden er 459 aangevoerd, die door elkander 96 pesos opbrachten [3]).

Bij de gerechtelijke verkooping van Lindesay's goederen, uitvoerig boven vermeld, deden de slaven gemiddeld 150 pesos. Eene slavin met een houten been en een mulatje genaamd Marie 50 pesos. Eene negerin met haar kind 135 pesos. Een Indiaan met zijn vrouw 151 pesos [4]).

Dat de prijzen langzaam stijgen blijkt ook — om daarvan één voorbeeld te geven — op de Engelsche Antillen. In 1726 kocht men op Jamaica een nieuwen slaaf voor 18 £, in 1739 voor 24 £, in 1740 voor 35 £, in 1741 voor 37 £, in 1788 voor 40 £ [5]).

§ 3. Gouverneur Lamont heeft eens gezegd, dat, ware de slavenhandel er niet, St. Eustatius en Saba H. Gr. E. Achtb. geen honderd gulden waard zouden zijn [6]). De toekomst zou hem logenstraffen, toen de suikerplantages, over het eiland verspreid, hare winsten afwierpen, maar het is waar dat de slavenhandel er van ontzaglijke beteekenis is geweest. Want wat de Deensche West-India en Guinea Compagnie van St. Thomas heeft willen maken, een centraal depot van slaven voor alle omliggende eilanden [7]), dat is St. Eustatius inderdaad geweest. Het was het gevolg (om niet te zeggen de vrucht) van het monopolie-stelsel. Handel is naar zijn innerlijkst wezen vrij, kan alleen bij volledige vrijheid tot zijne volle ontplooiïng geraken, hem te binden, in dit geval hem tot het recht van weinigen te maken, doet hem schade of brengt hem

---

[1]) Port no. 1 fol. 520r.

[2]) *Aldaar* fol. 524r. Port. no. 3 fol. 173. Getuigschrift van het lossen in Berbice d.d. fort Nassau 13 Mei 1724 get. door commandeur Antony Tierens en 2 gecommitteerden *aldaar* fol. 220. Een brief van Pieter Ras d.d. St. Eust. 27 Juni 1724 *aldaar* fol. 179.180.

[3]) Stevens aan *X* 11 Nov. 1722, *aldaar* fol. 33.

[4]) Port. no. 3 fol. 526. 528r. Vergel. *boven* blz. 529. In het prachtige plaatwerk *Voyage à Surinam* door P. J. Benoit met 100 teekeningen door den auteur, Brux. 1839 ziet men sub no. 89 den verkoop van een slavin met twee jongetjes. De vroeger genoemde Schotsche jonge dame vertolkt ons wederom de gevoelens harer kringen. Zij is nog altijd in Antigua en „was some days ago in town, when a number for market came from on board a ship. They stood up to be looked at with perfect unconcern. The husband was to be divided from the wife, the infant from the mother, but the most perfect indifference ran thro' the whole", *Journal of a lady of quality*, pag. 128. Wanneer zóó eene overigens zachtzinnige dame oordeelde, hoe zullen de slavenhaalders gedacht en gedaan hebben!

[5]) Bij Pitman *a. w.* pag. 89.

[6]) *Boven* blz. 377. „De slavenhandel bloeit hier nog wel zoo goed als op Curaçao, omdat Eustatius zoo gunstig ligt, van de vreemde natiën rondom gelijk als becingelt", *Deductie* van Joh. Meyer 1723, port. no. 3 fol. 103r.

[7]) Westergaard *a. w.* pag. 144.

op onwettige wegen. Het vraagstuk was voor gansch West-Indië: hoe krijgen wij het best de zwarte werkkrachten daar waar zij noodig zijn; de compagnieën, die overal het monopolie hadden, voldeden aan dien eisch maar gebrekkig; dus losten particulieren het probleem op en ontstond de sluikhandel. En, daar vooral de Hollanders en de Zeeuwen daarin (mogen wij zeggen?) hebben uitgemunt, is St. Eustatius het eiland geworden, waarheen de ons reeds bekende lorredraaiers of enterloopers [1]) de slaven aanvoerden, vanwaar dan de vreemde schepen hen kwamen afhalen of ook de onze zelve hen verder brachten. Wij staven het gezegde met enkele voorbeelden.

Op de Engelsche Antillen joeg het monopolie der Royal African Company vooreerst de prijzen op. In 1689 waren er klachten dat negers vroeger voor 7 £ te koop waren en dat men er thans 20 £ voor geven moest. Wanneer zij er waren! Want de aanvoer was zoo ongelijk en onzeker, veelal ook zoo onvoldoende, dat de planters om de aangevoerde negers in letterlijken zin rukten en plukten, en de ongelukkigen bij zulk een inval in het schip van doodelijke angsten vervulden [2]). Geen wonder, dat onder zulke omstandigheden de sluikhandel, dat is de clandestiene invoer van St. Eustatius, bloeide. En, doordat de Hollandsche lorredraaiers jaarlijks 2 à 3000 slaven naar ons eiland brachten en vandaar verhandelden, konden zij goedkooper zijn dan de Engelsche compagnieschepen, in 1731 b.v. 20 %. Alleen op St. Kitts (St. Christoffel) voerden zij aldus van 1721 tot 1723 duizend slaven in. En voor Barbados zijn van 1708 tot 1725 die cijfers aldus, dat de African Company op de officieele rapporten staat met 4226 „stuks" en de lorredraaiers daarop voorkomen met 49777, dat is dus bijna 12 maal zooveel [3]). Niet anders op de Deensche Antillen. Hollandsche enterloopers brachten veel meer slaven naar St. Thomas dan de Deensche Compagnie, en volstrekt overtuigend is in dat opzicht een lijst van slavenschepen in Deensch W. Indië 1687—1754, waar schepen of schippers met namen als de Roode Leeuw, de

[1]) *Boven* blz. 360 n. 1. In Curaçao hief men van negers, die niet met Hollandsche schepen kwamen, 20 pesos. Nu was de slavenhandel daar vooral in Fransche en Spaansche handen. Gevolg, dat zij elders gingen en dat zelfs de Curaçaosche barken van de Kust naar St. Christoffel of St. Eustatius gingen. Aldus Faesch aan X, 25 Maart 1740, port. no. 5 fol. 279v. Andere natiën waren trouwens niet wijzer. In 1731 had Jamaica den impost op slaven verhoogd van 10 op 15 shilling, Pitman *a. w.* pag. 84.

[2]) *Groans of the plantations* 1689 gebruikt het werkwoord to scramble, bij Pitman *a. w.* pag. 64.

[3]) Pitman *a. w.* pag. 72, 74 s. Faesch aan X 8 Febr. 1738, port. no. 5 fol. 40: „De Engelschen drijven hier veel slavenhandel. Men kan hier 600 à 1000 negers per jaar verdebiteeren en zou zelfs Berbice uit onzen overvloed kunnen voorzien, ja naar Curaçao en Suriname de slaven in barken kunnen overbrengen. Zij worden hier voor 60 à 80 pesos, ja extra schoon tot 100 door de Engelschen gekogt".

Jonge Matthijs en Jac. de Bruyne, Matthys Boogaart, Adriaan Daems, Corn. Huysing, Erasmus Muller overwegend zijn [4]). En wat de Fransche eilanden betreft, men kwam vandaar de slaven halen en betaalde, om den handel maar aanlokkelijk te maken, met suiker, waarvoor de Hollanders in Frankrijk maar de helft der invoerrechten te betalen hadden [1]).

§ 4. Aldus valt er helder licht op de berichten uit St. Eustatius zelf, waarvan wij er reeds enkele noemden. Commandeur Salomonsz. klaagde over een lorredraaier uit Middelburg, kapitein Matthijs Bogaert [2]). Dat was in 1699; en op dat zelfde jaar plaatst de bovengenoemde Deensche schepenlijst: een slavenschip, Zeeland, Math. Bogaert. Toen in 1700 de enterlooper Johanna Cornelia, schipper Frans Jansz., met slaven ter reede was gekomen en de burgerij weigerde hem te helpen „delogeeren" [3]), voegden zij daaraan terecht toe, dat, zoo de Comp. voor geregelden aanvoer zorgde, de lorredraaiers van zelf zouden wegblijven. Zooals het nu stond, lieten zij zich het voordeeltje niet ontsnappen en handelden met den heer van Beverhoudt, die het schip had leeggekocht. Commandeur Lamont was nog geen week in zijn ambt, of eenige *Fransche en Engelsche* kooplieden wilden al een contract met hem sluiten voor de jaarlijksche levering van 1500 negers [4]). Dit was wettige handel, waarop Lamont toen echter niet inging. En ook hij klaagt, dat men op de schepen der Compagnie nooit rekenen kon. Andere waren er genoeg! Den 29sten Augustus 1701 kwam het schip Plaetenburgh, kapitein Leendert Jansz. voor het eiland ten anker, vol met slaven. Daar het een lorredraaier was, verbood Lamont allen handel en deze maal gelukte het hem, 29 September, den man te doen vertrekken. Eenigen tijd later was schipper Matthijs Bogaert er weer, wiens schip thans blijkt de Dolfijn te heeten, met 400 slaven van Loango. Maar hij wilde *niet* weggaan. Lamont liet toen van het fort op hem schieten, met het eenig gevolg dat hij verder uit den wal ging liggen. En hij verkocht zijne slaven aan de planters, die er buitengemeen verlegen om waren en zich om het monopolie weinig bekommerden. [5]) Doch welk eene verleiding voor de commandeurs! Gehoorzaamden zij aan hun orders, dan

[4]) Westergaard *a. w.* pag. 138. 320—326.

[1]) Pitman *a. w.* pag. 85. 282 noot 21. De Spanjaarden betaalden met zwaar geld van goud en zilver en vervoerden dan de slaven naar Portorico, Cuba en Hispaniola (Haïti), *Deductie* als *boven*, port. 3 fol. 103v.

[2]) *Boven* blz. 360.

[3]) *Boven* blz. 360.

[4]) *Boven* blz. 368.

[5]) Lamont aan X 28 Juli 1701, port. no. 2 fol. 129; 14 Nov. 1701, port. no. 1 fol. 5r. 6v, 10r, 12v, 19r. 33v. (deze laatste bladzijde d.d. 25 Juli 1701 gelijkluidend met port. no. 2 fol. 132v, maar gedat. 26 Juli 1701).

kregen zij de gansche bevolking tegen zich en konden toch den sluikhandel niet keeren. Deden zij een oog toe, dan zat er eene ruime belooning op. Velen zijn daarvoor dan ook bezweken of hebben zelven aan den particulieren handel medegedaan [1]). Wij hebben gezien, dat in 1730 de vrije vaart op de kust alleen Nederlandschen schepen werd toegestaan [2]).

§ 5. De Compagnie had hare eigene plantages en derhalve hare eigen slaven. Maar ook hier bedroog de zuinigheid de wijsheid. De compagnieslaven waren èn veel te weinig èn te slecht [3]). Teekenend in dit opzicht is een inventaris van compagniesgoederen d.d. 25 Juli 1740. Daarop vindt men o.m.: Een oude neger Jam seer gebreckelijk buyten staat van dienst. Een oude negerin sijn wijf genaemt Hanna idem. Een negerman Bastiaan. Een ditto Pieter. Een ditto Statius, aen d' waag dienstig. Een neger Claes gebreckelijk. Een ditto Jack. Een ditto Prince. Een ditto Dolle. Een ditto Monkie gebreckelijk. Een ditto Masingo ondienstbaar. Een negerin Maria met 3 kinderen, 2 jongens Trompi en Amsterdam en 1 meyssie Sia. Een negerin Bettie gebreckelijk. Een negerin Suzanna. Een meyssie Sibilla [4]). Met zulk personeel van stakkerds was zeker niet veel aan te vangen en, nademaal de commandeurs gemeenlijk hun eigen plantages trouwer verzorgden dan die der Gr. Ed. Achtb. Heeren (Staats- en particulier bedrijf!), verbaast het ons niet, dat bij iedere bestuurswisseling de compagniesplantages heeten te verkeeren in „desolaten staat'' [5]).

Af en toe deed de Comp. wel iets om haren handel te „animeeren''. Wij zagen reeds dat de negers van Ardra gezocht waren. Daarom verzocht Joh. Lindesay aan Bewindhebberen nu en dan een schip met Ardrasche of Miensche (d'Elmina) onder die van Angola aan te voeren, om de negotie te animeeren, „want de Angoolsche seer traag af (van de hand) gaan'' [6]). De Heeren antwoordden daar op, dat hij al zijn best moest doen om de Angoolsche slaven aan de kooplui smakelijk te maken, want de Comp. kon onmogelijk alleen Fidasche of Miensche aanvoeren, omdat door de overgroote duurte derzelven zij merkelijk schade zou lij-

---

[1]) Jan Simonsz. Doncker jun. placht aanstonds aan boord van een lorredraaier te gaan en de beste slaven, 50 ja 100 voor zich op crediet uit te kiezen, terwijl de slechte aan boord bleven. De Engelschen, Franschen en Spanjaarden kwamen dan bij hem koopen en hij maakte goede winsten, *Deductie* als *boven*, port. no. 3 fol. 104v.

[2]) *Boven* blz. 534.

[3]) *Boven* blz. 363.

[4]) Port. no. 5 fol. 413r.

[5]) Jasper Ellis aan X 1 Sept. 1741: „De compagniesplantages zijn in desolaten staat. Er was geen suikerriet geplant en geen kost voor slaven. Ik heb er nu pataten gezet''. Port. no. 5 fol. 506v.

[6]) Port. no. 1 fol. 535v.

den. Zij waren echter bereid nu en dan een schip met Miensche te zenden, om de negotie op St. Eustatius te stabiliseeren [1]). Reeds een jaar vroeger trouwens hadden zij besloten om, ten gerieve van de Engelsche barken, die telkens maar vaak te vergeefs op St. Eustatius kwamen, zeven schepen naar d'Elmina te zenden om enkele ladingen aan te voeren [2]).

Natuurlijk eischte het handelsbelang, dat er voor die levende lading zorg werd gedragen. Bij aankomst van een slavenschip moesten alle inhebbende slaven aan land gebracht worden. Maar deskundigen zagen in dat voorschrift groot nadeel. Het was, betoogden zij, niet mogelijk de slaven zoo „schoon en kuys" aan land te houden als aan boord, om de losse aarde van het eiland, waardoor zij, hoe dikwijls des daags ook gewasschen en gereinigd, er toch „bestoven" uitzagen, hetgeen hun bij den verkoop schade deed. Voorts had men ook op St. Eustatius de bekende „chicken", die, zoodra men de slaven aan land liet, in hun voeten kropen, zweren veroorzaakten en hen aldus tot makrons d.w.z. onverkoopbaar maakten [3]). Aanvankelijk was er op het eiland nog geen loods om eene lading slaven onderdak te brengen. Men liet hen dus van dag tot dag 's morgens na het eten bij partijen aan den wal komen en in het land brengen, „om haar te diverteeren" en bracht hen in den namiddag op etenstijd weder aan boord. Aldus dan trachtte men „den slaafschen handel te laten floreeren". Totdat Lindesay in het waterfort dat dubbele slavenhuis bouwde, waarvan ik gesproken heb [4]).

§ 6. Dergelijke logiezen waren ook noodig voor de ziek van boord gebrachte slaven. Ziekte en dood eischten op de reis van Afrika naar de West talrijke offers; voor de negers zelven was de dood niet het ergste dat hen overkomen kon; voor de handelaars was een hoog sterftecijfer natuurlijk schadelijk, maar de aanvoer was zoo ontzaglijk, dat een enkel sterfgeval min of meer geen verschil maakte en een paar pesos, op den prijs der overlevenden opgelegd, de verliezen weer goed maakten. Welk eene wereld van menschelijke ellende er achter de nuchtere cijfers ligt, die wij gaan geven, is iedereen duidelijk.

[1]) *Resolutiën* Heeren X Veneris 17 Nov. 1724 fol. 167.

[2]) Heeren X aan Lindesay 29 Juli 1723.

[3]) Chicken, tschicken, de zandvloo, sarcopsylla penetrans. Negereng. sika of sicca, waarvan het wijfje zich in den voet van den mensch inboort en onder de huid hare eieren legt, Oldendorp *a. w.* I 125 ff., *Encycl. W. Indië* blz. 632a. De Indiaansche vrouwen in Suriname doorsteken hare onderlip met een gouden speld, die meteen dient tot verwijdering der siccas uit de voetzool. De speld prikt ze er uit en de kleine holte wrijven de vrouwen met asch in, dr. E. A. Koch in *N. R. C.* 15 Octob. 1925 Av.

[4]) Joh. Lindesay aan X 20 Maart 1724 port. no. 1 fol. 507r.—509r.; port. no. 3 fol. 134—136 *r*. *Boven* blz. 521.

Den 19den September 1722 kwam op St. Eustatius het schip Leusden, kapitein Pieter Ras, met 562 „stuks", terwijl er onderweg 92 gestorven waren. Bovendien waren er vele zieken, die in het waterfort werden ondergebracht [1]).

Den 10den November van dat jaar ankerde het schip Rusthof van de Kamer Zeeland. De opperstuurman Jan Beunt voerde het commando, dewijl kapitein Jan Fortborg 31 Mei te Angola was overleden. De aanvoer bedroeg 558 stuks. Dooden onderweg 103. De overlevenden waren ziek en vermagerd door gebrek aan voedsel [2]).

Het volgend jaar, 1723, den 11den Juni, arriveerde het schip Guntersteyn van de Kamer van de Maze. De opperstuurman Nic. Blom voerde het commando, dewijl kapitein Jan Hoogendam 5 Maart te Angola was overleden. Aanvoer 644 stuks. Dooden onderweg 46. Aan wal nog gestorven 41, allen aan buikloop. Onder de overigen bevonden zich ouden van dagen en kleine kinderen, in de lading meegenomen, zoodat dit schip een slechten handel maakte [3]).

Van het schip Duinvliet, een maand later, konden 270 stuks verkocht worden voor te zamen 26691-2-0 pesos, onverkocht bleven 21 stuks, die met „geneuze wormen" geplaagd waren [4]).

Den 20 September 1723 kwam het schip Beekensteyn ter reede. De lading bestond uit 722 stuks Angolasche slaven. Dooden onderweg 85. De kapitein Dirk de Wolf had onderweg een beroerte gehad, werd verlamd van boord gedragen, overleed den 11den November en werd „seer eerlijk" begraven, „als" (zegt ds. Kowan, niet als een mensch, maar als) „een dienaar van UE. Gr. Achtb." Dat was het hoogste! [5]) De stuurman Adr. van der Parre werd kapitein en berekende later de kosten voor scheepsbehoeften en slaven aan den wal op 1343-1-3 pesos [6]).

---

[1]) Stevens aan X 26 Sept. 1722, port. no. 3 fol. 27. 38^r.

[2]) Stevens aan X 11 Nov. 1722, port. no. 3, fol. 33.

[3]) Lindesay aan X 22 Juli 1723, port. no. 3 fol. 114. 115. Aan die 41 dooden aan wal was „alle menschelijke devoir gedaan", Lindesay aan X 16 Aug. 1723, *aldaar* fol. 124^r.

[4]) Lindesay als *boven*, *aldaar* fol. 124v. De Guinea worm, Filaria medinensis (Gordius medinensis) boort zich door de huid meest in den voet, veroorzaakt daar hevige pijnen met „wormkoorts" en toevallen. Zij wordt uiterst moeilijk verwijderd. Ook blanken tast zij aan. Reeds Oldendorp wist, dat de slaven het dier uit Africa medebrachten; toen de slavenhandel ophield, verdween het van lieverlede. Oldendorp, *a. w.* I 137. *Encycl. W. Indië* blz. 341.

[5]) Lindesay aan X 26 Sept. 1723, port. no, 3 fol. 128. Van der Parre aan X 18 Jan. 1724, *aldaar* fol. 130. Kowan aan X 19 Maart 1724, *aldaar* fol. 155.

[6]) *Aldaar* fol. 192. 193. Een andere opperstuurman, Reyer Haringcarspel, van 't schip 's Graveland, 1726, was een zeer „impertinent persoon, te groots om voor stuurman te varen, daarbij wat aan den dranck daer de krakeelen dikwijls door ontstaan", *aldaar* fol. 259v. 260^r. 270^r. Lindesay zette hem daarom af, maar, vreemd genoeg,

In 1724 rapporteerde kapitein Boone, dat hij onder 517 stuks 44 dooden en kapitein Schamp, dat hij onder 747 stuks (600 gold voor de wettelijke lading!) 71 dooden had [1]).

Deze Jan Schamp voerde in 1725 dat schip Leusden, dat wij in 1722 onder kapitein Pieter Ras vonden. Hij en zijn opperstuurman Astarmandt hielden een „lijst van de doode slaaven op 't comp. schip Leusden". Reeds eer zij van Elmina afgezeild waren, stierven er vele slaven „aan de loop". De ziekten onder weg gaven zij op als „uyttering, loop, koorse, gecke siekte", deze laatste met bijvoeging „vele", vermoedelijk melancholie of razernij. De lijst is aldus:

	mans.	vrouw.	jongens.	mijsjes.	
Octob. 22		1			
Nov. 2	1				
enz.					
Totaal	52	12	6	1	= 71.

„nog 1 doot gevonden tussendeks."

De jongens en de meisjes vinden wij dan nog afzonderlijk in vier kolommen in de bekende verdeeling naar de lengte, waarvan natuurlijk de prijs afhankelijk was, aldus:

$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$
jong.	jong.	jong.	jong.

Bij aankomst op St. Eustatius legden zij eene beëedigde verklaring af, dat al die slaven inderdaad gestorven en overboord gezet waren (en dat zij er dus geen ten eigen profijte achter gehouden hadden) [2]).

Den 9den Mei 1726 kwam van St. George d'Elmina het schip Sonnensteyn, kapitein Jan Pietersz Gewelt (nomen est omen: „leeft ongeregelt, seer moeylijck in den dranck") met 627 koppen slaven. Dooden onderweg 70 door de Guineesche wormen. Van boord moesten er nog 50 aan wal worden gedragen, die aan die kwaal leden, „waeronder vele ellendigh met sware accidenten,

---

het volk vroeg hem terug, *Verzoekschrift* van de bemanning der 's Gravelant 21 Febr. 1726, *aldaar* fol. 302r. Zij teekenen daarbij allen in twee cirkels aldus:

Gerrit Hindricks —
Jan van Bekkem —
Jan Joris —
Hendr. Buysman enz. en in den tweeden cirkel:
Hans Matthysz. Jan Coertse. Dirk Jansz. enz.

aldaar fol. 302v.

[1]) Port. no. 1 fol. 586v.

[2]) *Verklaring* d.d. St. Eustatius 19 April 1726, port. no. 3 fol. 311. Een soortgelijk notarieel getuigenis d.d. 22 Juli 1726, *aldaar* fol. 327. Voor de maten $\frac{2}{3}$ enz. ook Westergaard *a. w.* pag. 141.

daarbij sodaanige putrefactie, dat men qualijc daerbij harden kon" [1]).

Soms openbaarde zich de sterfte in massa zonder dat men de doodsoorzaak kon vaststellen. Wij denken daarbij soms aan zielsziekten. Zoo zond in ditzelfde jaar „de E. Heer Pieter Valckenier" slaven naar St. Eustatius, „van eene natie die geen mensch in deze gewesten kan verstaan". Daarbij „sterven van deze soort meest allen" en de kooplui weigerden daarom hen te koopen [2]). Vermoedelijk slaven uit het verre achterland van een nieuwen „aangeboorden" stam. Dat zij zich in geheel onbekende omgeving nog bovendien niet verstaanbaar konden maken, zal hun lijden wel doodelijk gemaakt hebben.

Het zou geen zin hebben met deze opgaven voort te gaan [3]). Wij vonden dus deze cijfers:

aangekomen	562.	Dooden	92.	Aan wal nog	—
„	558.	„	103.	„ „ „	—
„	644	„	46.	„ „ „	41
„	722.	„	85.	„ „ „	—
„	517.	„	44.	„ „ „	—
„	747.	„	71.	„ „ „	—
„	—	„	72	„ „ „	—
„	627.	„	70.	„ „ „	50?

Het ligt voor de hand ze te vergelijken met die van andere slavenhandelende natiën. Hier zijn de Denen.

1698. Schip Copenhagen Bourse. Van de Kust met 506 stuks. kwam op St. Thomas met 259. Aan land nog † 37.

1698. Schip Christian V. Kwam op St. Thomas met 353 stuks, zijnde $\frac{2}{3}$ der ingeladenen.

1700. Schip Frederik IV. Kwam op St. Thomas met 238 stuks, zijnde onderweg 300 gestorven [4]).

In het algemeen, rekent Westergaard, liep het sterfteverlies van 10 tot 55 %. en hij maakt elders de opmerking, dat de Hollanders hunne ladingen met het minste verlies over den Oceaan brachten. [5])

[1]) Lindesay aan X 12 Mei 1725, port. no. 3 fol. 323.

[2]) Lindesay aan X 24 Juli 1726, *aldaar* fol. 326. Pieter Valckenier was toen directeur-generaal van de Kust als opvolger van Abr. Houtman, die in 1723 was overleden, Eekhof, *De negerpredikant Capitein*, blz. 7 noot 3.

[3]) Een enkel cijfer voor Curaçao. Gouv. Nic. van Liebergen was een groote slavenbeul. In 1679 stierven van de 4847 aangevoerde slaven er door zijne verwaarloozing 1196, Hamelberg *a. w.* I 65 noot 2. Zie ook blz. 77 noot 4. En aan de Kaap bracht het schip Amersfoort 27 Maart 1658 de slaven aan wal van een prijs gemaakten Portugees, „welck al tot op 170 stucx nae overleden ende noch vele heel sieck waren, mitsgaders meest bestonden in meysjens en kleyne jongens, Jan van Riebeeck, *Dagverhaal* II 365.

[4]) Westergaard *a. w.* pag. 146, 147, 321.

[5]) *Aldaar* pag. 144, 142.

Vergeleken met zijne Deensche cijfers is dat stellig juist. Zien wij ook enkele Engelsche .

1769—1777	in 5 reizen	op 2175	stuks	78 dooden.	
1775—1786	„ 6 „	„ 2576	„	110 „	
1788	„ 9 „	„ 3983	„	211 „	[1]).

Deze cijfers zijn uit verklaringen, afgelegd voor de Privy Council. Maar in datzelfde jaar 1788 gaf Pitt in het Lagerhuis als sterftecijfer 10 % [2]).

Voor de genoemde Hollandsche schepen is de percentage dus resp. ± 14, 16, 12, 10⅓, 8, 9 en 16 %. Gemiddeld 12 à 13.

Voor de Deensche:

resp. 58, 33 en 56 %. Gemiddeld 49 %.

Voor de Engelsche:

resp. 4, 4, 5 en 10 %. Gemiddeld 5 à 6 %.

Dit alles, het is waar, geldt slechts enkele jaren en enkele schepen; volledige opgaven zouden mijn bestek en het plan van dit boek al te ver overschreden hebben; den algemeenen indruk zouden ze trouwens niet wijzigen.

§ 7. De ontzaglijke invoer uit Afrika (waardoor zelfs in zoo dicht bevolkte gebieden het getal mannen diep onder dat der vrouwen daalde), vermeerderd door de geboorten, veroorzaakte in de West Indiën het bekende overwicht van negers over blanken, wel te verstaan in getalsterkte. Ware er ook overwicht geweest van intellect, organisatie, overleg, wapenen, uitrusting — het zou met het blanke ras weldra gedaan zijn geweest. Reeds hebben wij bij de vermelding van het resultaat van enkele volkstellingen cijfers gegeven, maar laten hier een opzettelijk overzicht volgen over enkele jaren, die het gezegde zullen staven en, met lichte schommelingen, het stijgend getal slaven aantoonen.

1699. St. Eustatius	399 blanken	385 slaven	[3]).
1699. Saba	322 „	131 „	[3]).
1702. St. Eustatius	102 „	271 „	[4]).
1715. St. Eustatius	524 „	750 „	
1715. Saba	336 „	176 „	
1715. St. Maarten	361 „	244 „	[5]).
1733. St. Eustatius	502 „	904 „	[6]).
1734. St. Eustatius	531 „	973 „	[7]).

[1]) Pitman *a. w.* pag. 68 s. note 35.
[2]) Bryan Edwards, *a. w.* IV 341.
[3]) *Boven* blz. 361.
[4]) *Boven* blz. 370.
[5]) *Boven* blz. 425.
[6]) Port no. 4, fol. 386, 387.
[7]) *Aldaar*, fol. 499, 500.

1735. St. Eustatius	517	blanken	839	slaven	[1]).
1736. St. Maarten	579	„	1382	„	[2]).
1736. St. Eustatius	530	„	1066	„	[3]).
1738. St. Maarten	520	„	1100	„	[4]).
1739. St. Maarten	570	„	1294	„	[5]).
1740. St. Eustatius	706	„	1277	„	[6]).

Meestal vindt men in deze getallen afzonderlijke cijfers voor mannen, vrouwen, jongens en meisjes, hetgeen wij hier konden verwaarloozen. Voor het genoemde jaar 1740 b. v. aldus:

blanken 183 m. 129 vr. 173 j. 221 m.
slaven 319 m. 260 vr. 352 j. 346 m.

Dit alles geldt zulke lilliputtersche eilandjes als onze Bovenwindsche. De indruk van dat ontzaglijk overwicht van negers over blanken wordt nog veel sterker wanneer men staten ziet van de groote Antillen en daarbij tot het eind der eeuw opklimt.

1673. Jamaica	7 768	blanken	9.504	slaven	[7]).
1734. Jamaica	7.644	„	86.546	„	[8]).
1774. Antigua	2.590	„	37.808	„	[9]).
1786. Barbados	16.167	„	62.115	„	[10]).
1788. Dominica	1.236	„	14.967	„	[11]).
1791. Jamaica	30.000	„	250.000	„	[12]).
„ St. Vincent	1.450	„	11.853	„	[13]).
„ St. Christoffel	1.900	„	20.435	„	[14]).
„ Grenada	1.000	„	23.926	„	[15]).
„ Montserrat	1.300	„	10.000	„	[16]).
„ Nevis	1.000	„	8.420	„	[17]).
„ Virgin Isles	1.200	„	9.000	„	[18]).

---

[1]) *Aldaar*, fol. 520, 521.
[2]) *Aldaar*, fol. 641—645r.
[3]) *Aldaar*, fol. 602, 603.
[4]) Port. no. 5, fol. 25, 26.
[5]) *Aldaar*, fol. 239—242r.
[6]) *Aldaar*, fol. 409—411v.
[7]) Bryan Edwards *a. w.*, I 301.
[8]) *Aldaar*, I 301.
[9]) *Aldaar*, I 485. Ook Sir Ralph Payne, *Answers to queries*, 26 Juni 1774 in *Public Record Office* C. O. 152—154, no. 17.
[10]) *Aldaar*, I 346.
[11]) *Aldaar*, I 444.
[12]) *Aldaar*, I 284.
[13]) *Aldaar*, I 428.
[14]) Dit cijfer naar *a. w.* II, 2. *Aldaar*, I 467 gaf 4000 en 26.000.
[15]) *Aldaar*, II 2.
[16]) *T. a. p.*
[17]) *T. a. p.*
[18]) *T. a. p.*

1791. Bahama	2.000	blanken	2.241	slaven [1]).
„ Bermuda	5.462	„	4.919	„ [2]).

Tel ik deze cijfers op zonder die van de jaren 1673 en 1734, dan krijg ik een totaal van 65.305 en 455.684.

Voor de Fransche Antillen ontleenen wij enkele cijfers aan denzelfden auteur, die ze op zijn beurt aan Necker dankt, doch met de bijvoeging, dat sinds de daar genoemde jaren tot 1791 het aantal slaven verdubbeld is. Ook hier laat ik de vrijgelaten negers weg

1776. St. Lucia	2.397	blanken	10.752	slaven.
„ Martinique	11.619	„	71.268	„
1779. San Domingo	32.650	„	249.098	„
„ Guadeloupe	13.261	„	85.327	„ [3]).

Gelijksoortige aanwas en verhouding vertoonen ook de Deensche eilanden. Als een voorbeeld van de stijging van het getal negers kies ik de zwarte bevolking van de plantages van Pieter Heyliger, een Statiaan, dien wij nog zullen ontmoeten, op St. Kruis. Van 139 slaven in 1745 steeg het cijfer tot 578 in 1701, daalde in 1752 tot 430, maar bereikte in 1753 weder 670 [4]).

(*Wordt vervolgd*).

[1]) *T. a. p.*
[2]) *T. a. p.*
[3]) Bryan Edwards *a. w.* II 3 *s.* noot.
[4]) Westergaard *a. w.* pag. 235 *s.*

EEN ALBUM

De Wereld in Beeld. Serie I. Onze Overzeesche Gewesten. (*Natuurfoto's*). *Met beschrijvenden tekst door Ir. L. J. M. Feber en een inleidend woord door Dr. J. C. Koningsberger, Minister van Koloniën.* — Uitgave N. V. Zeepfabrieken „Het Anker" v. h. Gebr. Dobbelmann, Nijmegen. Plaatjes in koperdiepdruk en album in boekdruk uitgevoerd door de N. V. Drukkerij De Spaarnestad. Haarlem 1929.

De pogingen om kennis te verspreiden omtrent „Nederland over Zee" zijn door de uitgave van het hierboven genoemde album met één vermeerderd.

In zijn inleidend woord zegt Dr. Koningsberger, dat er op het uitgestrekte gebied van reclame en propaganda voor nijverheidsproducten weinig methoden bestaan, die zóó in den smaak van het publiek vallen als het uitgeven van albums. In de laatste jaren zijn door Nederlandsche firma's op velerlei gebied reeds heel wat van die albums verschenen, veelal door deskundigen uitnemend verzorgd.

Het hierboven genoemde album — waarvan een exemplaar werd aangeboden aan H. M. de Koningin — mag bijzonder geslaagd heeten. Het is het eerste van een reeks *„De wereld in beeld"* en het mag gewaardeerd worden dat de firma Dobbelmann als eerste in de reeks *„Onze Overzeesche Gewesten"* liet verschijnen.

De foto-reprodukties — naar foto's uit het Koloniaal Instituut te Amsterdam — in koperdiepdruk zijn zeer mooi.

Het was te verwachten dat de West — waarover ik het hier alleen zal hebben — slechts een bescheiden plaats in het album zou krijgen.

Voorin een schetskaart „de uitgestrektheid van Nederlandsch Oost-Indië, uitgemeten op de kaart van Europa". Het is jammer dat niet is opgenomen een kaartje „Nederland uitgemeten op de kaart van Suriname" — zoo als ik mij er een herinner in Bos' At-

las — om gebruikers een denkbeeld te geven van de uitgestrektheid van dit Amerikaansche gebiedsdeel.

De beschrijvende tekst, van de hand van Ir. L. J. M. Feber laat zich prettig lezen en getuigt van kennis van de gebiedsdeelen in het westen. Slechts hier en daar merkt men dat de schrijver die landen niet uit eigen aanschouwing kent. Zoo b.v. waar hij schrijft dat de Boschneger in het diepste van het woud op goudzoeken uitgaat. De Boschnegers zijn geen goudzoekers. Wel vervoeren zij de goudzoekers en balata-tappers over de vallen en stroomversnellingen. Evenmin kan de volgende opmerking op de Boschnegers slaan: „En na maandenlangen arbeid in het oerbosch terug op de hoofdplaats worden hem fnuikende afrekeningen voorgelegd en wacht hem allerlei gevaarlijk vermaak, zoodat hij er even armzalig afkomt als te voren".

Nog enkele opmerkingen houde de heer Feber ons ten goede:

Zijne beschrijving van de hutten der Indianen past niet voor de woningen der Benedenlandsche Indianen. Deze kennen het gemeenschappelijk verblijf niet.

Dat het binnenland van Suriname in den historischen tijd nimmer door een mensch is betreden, is, na de onderscheidene expedities sedert de laatste dertig jaren, niet juist meer, waarmede geenszins gezegd is dat het binnenland nu voldoende bekend zou zijn.

Het verband dat de schrijver legt tusschen het groote aantal scholen en het „naar evenredigheid even groot aantal ambtenaren, is opmerkelijk. De bezuiniging—of zooals het tegenwoordig heet, de versobering — is niet van gisteren, en menig oud-gouverneur zal een glimlach niet kunnen onderdrukken, wanneer hij het volgende leest:

.... „Het Gouvernement schijnt het zich tot een plicht te rekenen, degenen, die de school aflevert, zooveel mogelijk aan werk te helpen. „De formatie van een uitgebreid ambtenarencorps is daartoe een eenvoudig middel".

Houdt de schrijver er rekening mede dat de scholen jaarlijks ver over de 1000 leerlingen afleveren?

De honderden jongelieden die naar Curaçao emigreeren denken er zeker ook anders over dan de schrijver.

Dit zijn kleine feilen, die men den schrijver gaarne vergeeft om den boeienden stijl en de vele treffende opmerkingen die hij „met kwistige hand rondstrooit", zooals dat heet.

Hij, die Curaçao uit eigen aanschouwing kent — ik ben er nooit geweest — zal op de schets die de heer Feber geeft, wellicht het

een en ander hebben op te merken, zoo b.v. op het beeld dat hij schetst van de dorheid van het eiland.

Ten slotte een vraag:

In de geschriften, die over de West-Indische gebiedsdeelen handelen, werd steeds Suriname genoemd vóór Curaçao. Waarom hier niet? Is dat onbewust geschied, omdat Suriname asschepoester is gebleven en Curaçao nu in goeden doen is?

Op het gebied van handel en scheepvaart beteekent Curaçao zeker heel wat meer dan het kwijnende Suriname, Daarom is het te verklaren dat het „Handelsadresboek voor West-Indië", onlangs uitgegeven door het „bureau voor handelsinlichtingen" te Amsterdam, Curaçao laat voorgaan. Maar in dit album is daarvoor geen reden. Gelukkig is dat voorbeeld niet gevolgd in een ander onlangs verschenen album: „Onze West in Beeld en Woord", door Fred. Oudschans Dentz en Herm. J. Jacobs, Amsterdam, J. H. de Bussy. En ik vertrouw dat het Departement van Koloniën in het „Verslag van Bestuur en Staat van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao" deze volgorde zal behouden.

Den Haag, Dec. '29. H. D. BENJAMINS.

SURINAAMSCHE PRODUKTEN

Koloniaal Instituut. *Gids in het Economisch Museum.* I. Suriname, 1929.

Een titel, een opschrift bedenken waarop niets valt aan te merken, blijft moeilijk. Het is de land-huishoudkunde van Suriname waaraan we in dit boekje worden voorgesteld; vijftig bladzijden heldere uiteenzetting. Economie rurale, zegt Larousse, science des moyens de tirer profit du sol. Hoe men begon iets uit dien grond te halen, zeggen de eerste bladzijden; tweehonderd plantages, toen Van Aerssen van Sommelsdijk gouverneur was (1683—88), 641 in 1800, 200 in 1862; het vervolg der cijfers wordt niet vermeld. De gesteldheid van den bodem gaat vooraf aan de produkten; de kust en het binnenland, *klei, granieten en diabazen*, savanna's, schaars begroeid; dan de loozing der plantages, en daarbij de afbeelding eener sluis met het groote rad dat de deur op en neer kan draaien. Nu worden ook de grondjes genoemd en alles wat men er teelt, velerlei, ook cacao en koffie; op de plantages suikerriet, koffie en cacao. Klein is het deel van Suriname waar landbouw is, uitgestrekt zijn de bosschen, met enkele dorpen van Boschnegers en Indianen langs de rivieren. Het verdwijnen der slavernij was hééł mooi, maar hoogst nadeelig.

In kasten en daarbuiten wordt veel van dit alles tentoongesteld, en de bedoeling is, dat de bezoeker van het museum, kijkend in de kasten en lezend in het gidsje rondgaat. Eerst de produkten van den kleinen landbouw, met de namen, hollandsche, latijnsche, neger-engelsche, en met een greep naar buiten de werktuigen, cassave-pers, stamper en zeef, ook het materiaal waarvan deze zijn gemaakt. Dit alles wordt duidelijk uitgelegd; maar dat men tom-tom bereidt van geraspte, daarna gestampte cassave is zeldzaam; men maakt van bananen de tom-tom (W. I. Encycl. in v. Banaan, bl. 74, 1ste kol.). Na de aardvruchten de groenten en de vruchten; ten gerieve van de bezoekers die onze Oost kennen, zijn ook de maleische namen vermeld, sawo manilla, papaja, djamboe bol, enz. De pisang radja, langen tijd in Suriname onbekend, bevindt zich thans in de collectie van het Landbouw-proef-

station; „maar zij is toch in Suriname nog steeds niet van eenige beteekenis." Zooals meer. Nu en dan worden de teleurstellingen even aangeraakt, de cacao, de bakoven, de katoen, de balata.

Daarna bereiken we de vezels; onverklaard blijft wat „een nog grootere *drijfkracht* is waardoor de bruine kapok boven de Java-kapok staat (23). Dat de Indianen hangmatten „vlechten" van de katoenplant (bedoeld is het katoen) kan juist zijn; over de hangmatten der Karaïben vertelt de Encycl., 106, 1e kol. bovenaan; nu volgen de balata, stroohoeden, houtsoorten (uitvoer hout in 1928 *f* 318.000), letterhout, mora, bijlhout, lokus en basra lokus, salie, roode kabbes, groenhart, purperhart, bruinhart: Suriname is rijk aan veel fraaie houtsoorten; ook nuttige die weerstand bieden aan den paalworm.

Onder den grond ligt het bauxiet en het goud. In de vitrines vindt men het bauxiet in de volgende stadia van bewerking: bauxiet, ijzerarm en ijzerrijk, twee soorten die afzonderlijk worden gehouden, omdat zij bij de bewerking tot aluminium een andere behandeling ondergaan; verder het erts zooals het uit den trommel komt, het erts uit den verzamelbak, uit de sorteerders, erts en afval uit de wasschers, ten slotte gedroogd erts. De geheele bewerking is in den gids beschreven. Uitvoeriger nog spreekt het boekje over het goud; de terreinen waar goud wordt ontgonnen zijn opgenoemd, en hun ligging wordt aangewezen. „Slechts op enkele plaatsen is voldoende goud in den bodem voor een loonend grootbedrijf [1]), en de goudexploitatie wordt bijna uitsluitend in kleinbedrijf uitgeoefend." Dit is jammer, maar het feit eischt niet het gebruik van zulke leelijke woorden. Later lezen we, dat de Liberia-koffie „produceert haar oogst gedurende een grooter deel van het jaar."

De rijst heeft alleen beteekenis voor den kleinen landbouw; omstreeks 1915 begon de kultuur zich uit te breiden, de opbrengst in 1912 2700 ton, bedroeg in 1929 15.000 ton; de lokale behoefte wordt door deze hoeveelheid ongeveer gedekt, en soms is er een overschot voor uitvoer. „Een zwak punt van de rijstkultuur is, dat de rijst meest wordt geplant op niet-irrigeerbare gronden en dus afhankelijk is van den regenval". Dat is een kwaad ding.

---

[1]) Hier zij, onder voorbehoud, aangeteekend dat — volgens berichten in de Surinaamsche bladen, ook overgenomen in Nederlandsche bladen — de ingenieur Savitsky van meening is, dat Suriname een van de rijkste goudlanden der wereld mag heeten. Hij vond o. m. een rif dat voldoende goudhoudend kwarts bevat voor jaren machinalen arbeid op groote schaal. (Zie „*Het Koloniaal Weekblad*" van 27 Febr. 1930, blz. 104).

Eigenlijk is er geen enkele kultuur ginds die niet haar zwak punt heeft, en eenige zijn door deze zwakte ter aarde geduikeld. „Op enkele plaatsen is echter een irrigatie tot stand gebracht (in eenige polders in Nickerie, in een deel van de Saramacca-polder)".

De kokosnoot wordt geteeld „op eenigszins groote schaal". Op de zandige gronden van Coronie, bij den mond van de Marowijne, in een deel van Nickerie en langs den spoorweg bij Lelydorp groeit de klapper goed. Copra wordt in Suriname niet bereid, zegt de gids. De Encyclopaedie zegt anders (blz. 415), vertelt van proefzendingen die enkele malen weggingen en een goeden afzet vonden, en van het vetgehalte dat grooter is dan dat van de Javaansche copra. Maar dadelijk daarop volgt een alinea over „Ziekten en plagen". Is er dan niemendal in dit land dat goed gedijt? Toch wel: een van de vele aardige afbeeldingen die het boekje sieren geeft een voor mijn doel expressieve groep kinderen te zien, kleine en grootere; dit goedje gedijt blijkbaar uitstekend. Grappig is het onderschrift „Cocosnoten in Coronie"; er is nl. op het plaatje geen enkele noot te zien; misschien is in Coronie deze naam in gebruik voor het jonge goed.

Over oliën en vetten, noten en zaden als geneesmiddelen, ook als voedsel gebruikt onderrichten ons een paar bladzijden; een kleinigheid over „eenige dieren en producten van dierlijken oorsprong" ten slotte.

Zoodat er nogal wat valt te leeren uit dit boekje, vooral wanneer men 't behoorlijk gebruikt, dus bij de wandeling langs de kasten. Het is gemakkelijk leesbaar, in vrij goed Hollandsch geschreven. Tegenover den titel staat een kaartje van Suriname 1: 3.000.000 en tusschen den tekst prijken lichtdrukken van een straat in Paramaribo; de reeds vermelde sluis; het grondje met cassave, maïs, bacoven en eenige inlandsche dames; het grondje van een Britsch Indiër, met vruchtboomen en koestal; de markt van Paramaribo; man en vrouw van de Boschnegers in huis-kostuum; de Bauxiet-ontginning te Moengo; het goudwasschen met de longtom; kappen van suikerriet; koffie-plantage met vaartrens (sloot); aanplant van sinaas-appels; een klapperbosch in Coronie.

Juist omdat het zoo elegant over vele dingen heenglijdt, schijnt 't mij een aardig hulpmiddel bij het onderwijs.

SN.

„SNEKI-KOTI"

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Talrijk zijn de bronnen door Dr. Benjamins aangeboord om over dit onderwerp gegevens te verkrijgen. Men zou er weinig meer aan kunnen toevoegen.

Doch mijn nieuwsgierigheid dreef mij na de lezing van zijn artikel een manuscript te raadplegen (in mijn bezit) in 1769 geschreven door gouv. Nepveu als Annotatie op het werk van J. D. HL (= Herlein) „Beschryvinge van de Volk-Plantinge Zuriname: vertoonende de Opkomst dier zelver Colonie, de Aanbouw en Bewerkinge der Zuiker-Plantagien. Neffens.... enz. Den tweeden Druk, Leeuwarden, M. Injema, 1718. 4°. Met platen en kaart".

Daar lees ik op blz. 220 van het Mss. bij het hoofd: Kleyne feyne slange. Aanteekeningen op 't IIde Hoofdstuk: blz. 176:

„Ik heb gedurende de veertig jaaren myns verblyf in Suriname „nooyt gehoort dat iemand gestorven is, van Een slange beet; al„leen is 't Eens of twee maalen gebeurt zoo veel ten myne kenisse „is gekoomen, dat slaaven daarvan gebeeten waaren, dog die na „'t gebruyk van eenige kruyden volkoomen hersteld zyn, zoo wel „als van de Ruyge Spin of zoogenaamde Tarantula, die daar veel „gevonde worden, zoo wel als de duysend beenen en schorpioenen, „welkers beet of steek zoo venynig niet is, waartoe zy zeeker soort „van blad gebruiken dat men thans in de Thuynen plant zynde „omtrent Een handbreed groeyende by de grond niet hooger als „Een of twee voeten, geeft Een Bloem als Een Tulpie van booven „wit en blauwagtig bewolkt aan de steel, ruykt sterk na kruyze„munt; de groote Byen hommels of Hommelvliegen zijn 'er ten „eersten in om 'er 't zoet uyt te suygen, de slaaven noemen 't „Snikkie wiwirie dat is slange kruyd, verschillende van de slange „wied, die ze ook zoo noemen en als wilde aandyvie groeyt die ze „voor de koorst gebruyken zoo innerlyk, gekookt en 't waater ge„dronken, als uyterlyk om meede te sweete."

BIBLIOGRAPHIE

Additional Studies of the Arts, Crafts, and Customs of the Guiana Indians, with special reference to those of Southern British Guiana, by Walter E. Roth. Smithsonian Institution, Bureau of American Ethnology. Bulletin 91. Washington, 1929.

Aardrijkskunde. De eilanden van Nederlandsch West-Indië. De overige eilanden van West-Indië. Venezuela en Columbia, door Fr. M. Realino, Onderwijzer aan het St. Thomas-College, Curaçao. Uitgave van het St. Thomas-College Curaçao. 1929.

Revue Internationale, Prod. Col. IV, 48, 1929. Les trois Guyanes, française, néerlandaise, britannique, par L. Fidel. (Vergelijkend economisch overzicht).

Nederlandsch-Indië. Orgaan der Vaderlandsche Club. 15 December 1929. Curaçao. [Naar aanleiding van den overval]. Door Brunner.

De Indische Post, 21 December 1929. De overval te Willemstad.

Almanaque de Curaçao para el ano de 1930, samengesteld door W. M. Hoyer.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. Jaargang 1930, 1e helft. De „Patatta-luis" uit Suriname, door Dr. P. H. van Thiel. (Voordracht).

Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië. 1 Januari 1936. De „Patattaluis van Suriname, met aanteekeningen omtrent de aetiologie der Leishmaniosis americana, door Dr. P. H. van Thiel.

Idem, 1 Februari 1930. Opmerkingen over de Patatta-luis en de Leishmaniosis americana in Suriname, door Prof. C. Bonne.

De Tropische Natuur. Januari 1930. Over de biologie van epiphyten, door F. W. Went. (Geïllustreerd).

Economisch-Statistische Berichten. 29 Januari 1930. De Surinaamsche begrooting voor 1930, door Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff.

De Indische Verlofganger. 31 Januari 1930. Eene verloren Hollandsche Kolonie, door S. Kalff. („Verzuimd Braziel").

De Indische Gids. Januari 1930. Bespreking van „Onze West in Beeld en Woord", door Fred. Oudschans Dentz en Herm. J. Jacobs.

Idem. Maart 1930. Indië en de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging. De Surinaamsche begrooting, door Mr. J. J. van Bolhuis.

De Indische Culturen, Januari 1930. Cassave in Suriname, door C. H. Kesler. (Met afb.) — Het probleem der bacoven-cultuur in Suriname.

Orgaan van de Nederl. Indische Officiersvereeniging. Januari 1930. Herinneringen uit Suriname, door V. B.

De Joodsche Gids. 17 Januari 1930. Iets over de vestiging der Joden in Suriname, door R. Salomonson. (Naar aanleiding van „De Kolonisatie van de Portugeesch Joodsche Natie in Suriname en de geschiedenis van de Joden Savanne", door Fred. Oudschans Dentz.).

Tropical Afgriculture. (Trinidad). VII. 2. 1930. Agriculture in Surinam, by C. W. Wardlaw (With ill.).

Beknopt leerboek der aardrijkskunde van Oost- en West-Indië, door Joh. H. Pik en K. Zeeman. 4e druk. (Met foto's en kaarten). Amsterdam.

De Zending in Nederlandsch Oost- en West-Indië. Toelichting op de Zendingskaart door Dr. A. M. Brouwer. Met 26 afbeeldingen in den tekst (en twee kaarten). Groningen.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. Januari-Februari 1930. Op reis in de West. V, door Br. J. Herrenberg, Evangelist-onderwijzer te Nieuw Jacobkondre in het Saramaccaboschland. (Ontleend aan N° 41 van „De Herrnhutter"). — Welkomstgroet aan Br. Bielke, door Mej. A. van Berkum.

Idem. Maart 1930. Weer thuis, door H. Bielke. — Een blik in het verleden. — De stadszending te Paramaribo.

De Planter. Orgaan der Vakvereeniging voor Assistenten in Deli. 12 Februari 1930. Uit Suriname. (Schrijven van den Surinaamschen correspondent Fränkel).

Nieuw Nederland. Orgaan van het Nationaal Verbond tot Kolonisatiebevordering van Suriname en andere Nederlandsche Gewesten. Februari 1930. Hollandsche landbouwers voor Suriname. — Een belangrijk rapport. — Sinaasappelcultuur in Suriname, door J. A. Liems. — Ons doel, door W. M. H.

Idem. Maart 1930. Hollandsche boeren naar Suriname. Eenige opmerkingen naar aanleiding van de behandeling der Surinaamsche begrooting in de 2e Kamer op 11 en 12 Februari 1930. — Canadeesche Emigratie. — Is mechanisch gedreven landbouw in Suriname mogelijk? door J. A. Liems.

Hollandsche boeren naar Suriname, door Th. Lens. (Overdruk uit „Het Vaderland" van 3, 5 en 7 Febr. 1930).

De Katholieke Missiën. Januari en Februari 1930. Met Hr. Ms. „Hertog Hendrik" naar West-Indië. .Slot) door Vox Clamans.

De Cetem. 2 Februari 1930. Het Weeskind Suriname. De „tweede vaders" van Suriname klagen ieder jaar weer over de lastpost. Staatsexploitatie der vergeten kolonie het redmiddel. Door Mr. R. van Flissingen.

De Ingenieur, 14 Februari 1930. „Petroleumvondsten in Suriname, door prof. dr. ir. J. A. A. Mekel, met naschrift van H. van Hettinga Tromp.

Neerlandia. Februari 1930. Economisch-Historische Leergang. West-Indië in Verleden en Heden, door C. H. Kesler.

Idem. Maart 1930. Surinaamsche Brieven V. De geschiedenis van Curaçao, opnieuw verteld door C. P. Amelunxen. — De West in Beeld en Woord door Fred. Oudschantz Dentz en Herm. J. Jacobs (bespreking).

De Indische Mercuur, 19 Februari 1930. Bevolkingskoffiecultuur in Suriname, door prof. dr. G. Stahel. (Met platen).

Idem. 26 Februari 1930. Curaçao en onze handel en industrie. (Overzicht eener voordracht van Ir. E. F. Suringar).

De Christelijke Onderwijzer. 19 Februari en 19 Maart 1930. Uit Oost en West. School en leven.

Verslag van Bestuur en Staat van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao 1928. II. Suriname, III Curaçao.

Politiek Economisch Weekblad. 19 Februari 1930. Brieven uit Suriname. De Koloniale Staten.

Idem. 26 Februari 1930. Koffie-Proeffabriek in Suriname.

Idem. 5 Maart 1930. De Surinaamsche begrooting in de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Idem. 12 Maart 1930. Het gevangeniswezen in Suriname.

Het Koloniaal Weekblad. 27 Februari 1930. Onze West in Beeld en Woord, door K. (Bespreking van het door Fred. Oudschanz Dentz en Herm. J. Jacobs uitgegeven platenalbum).

Idem. 27 Februari 1930. Een proclamatie van Urbina? (In de rubriek Curaçao).

Idem. 6 Maart 1930. De Zending in Nederlandsch Oost- en West-Indië, II, door Mr. Drs. P. A. F. Blom.

Koloniaal Tijdschrift. Maart 1930. Politie Overzee, door prof. mr. C. van Vollenhoven.

Levensbericht en Werken van Dr. Philip Fermin, schrijver over Suriname, overleden te Maastricht in 1813, door J. L. Blonden, Gemeente-archivaris van Maastricht. Maastricht, Boosten & Stols, 1930.

Inhoudsopgave van de handelingen en geschriften van het Indisch Genootschap over 1854—1924, met alphabetisch register. (Samengesteld door W. J. P. J. Schalker). Voorbericht en herdenking door A. J. Lievegoed, Secretaris-redacteur. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1930.

Catalogus van de Economisch-Historische Tentoonstelling „Nederland in de West". Algemeen Nederlandsch Verbond. Afdeeling Amsterdam. Gehouden in het Koloniaal Instituut van 15 Maart—15 April. 1930.